श्रीः

सुभाषितावलिः

श्रीमद्वल्लभदेवसंगृहीता

एल्फिन्स्तनविद्यालयस्थसंस्कृताध्यापकवरेण युनिव्हर्सिटीरेजिस्ट्रारपदाधिरूढेन

डाक्टर पीटर् पीटर्सनाख्येन

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितव्रजलालसूनुना

पण्डितदुर्गाप्रसादेन च

संशोधिता

उपोद्घातटिप्पण्यनुक्रमणिकादिभिर्भूषिता च ।

शकाब्दाः १८०७ खिस्ताब्दाः १८८६

द्वितीयावृत्तिः

सर परशुरामभाऊमहाविद्यालयस्य भूतपूर्वप्राचार्येण

भाण्डारकर-प्राच्य-विद्या-संशोधनमन्दिरस्थसंशोधनविभागस्य भूतपूर्वाध्यक्षेण

करमरकरोपाह्वेन दामोदरात्मजेन रघुनाथेन

संशोधिता

सा च

भाण्डारकरप्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिराधिकृतैः

भाण्डारकरप्राच्यविद्यामन्दिरमुद्रणालये मुद्रयित्वा प्राकाश्यं नीता

शकाब्दाः १८८२ — खिस्ताब्दाः १९६१

मूल्यं विंशतिः रूपकाः

DEDICATED

TO

TH. AUFRECHT

शास्त्राणां पारदृश्वा विमलतमयशा वेदनिष्णातबुद्धिः
श्रीमानौफ्रेक्टनामा जयति बुधवरो देवदत्तापराख्यः ।
यत्सूचीपत्र एव प्रतिदिनममले शास्त्रसारांशयुक्ते
कुर्वन्नभ्यासलीलां भवति मतिमतामग्रणीर्बालिशोऽपि ॥ १ ॥

तस्मै श्रीनिजगुरवे पुस्तकमेतत्समर्पयति ।
अतिविनयेन समेतः पीटर् पीटर्सनाभिख्यः ॥ २ ॥

विद्वद्वराय तस्मै तदीयगुणगणवशीकृतस्वान्तः ।
वितरति पुस्तकमेतद्धर्षाद्दुर्गाप्रसादोऽपि ॥ ३ ॥

PREFACE

A copy of Vallabhadeva's Sanskrit Anthology was my earliest purchase for the Bombay Government Collection of Sanskrit Manuscripts. I had gone to Jeypore to meet there the Agent and Shastri of the Search, from whom I hoped, in accordance with Indian use and wont, to learn at least the rudiments of the Art, of Acqniring MSS. By mischance they had gone instead to Oodeypore in the heart of Rajputana. I was considering whether I had not better make a virtue of necessity, and leave Jeypore to revisit the place under better auspices, when some good fortune led me to the Public Library. There was no one in the room but a young scholar, who was reading, as I could see, a volume of the Benares Pandit. I plucked up courage, and, Sanskritam āśritya, introduced myself to him as a fellow student. Pandit Durgāprasāda came next morning to see me with a number of books which he thought might be useful to me. Among them was this Subhāṣitāvali, in the copy which he had himself used when a pupil in Kashmir. I knew enough of my business to turn first to the last leaves of the book for ready information as to its nature and contents. In the sequel something will be said of the verses on which I thus stumbled. It was clear that the book was worth buying; and Durgāprasāda's manuscript, here called A, is the foundation of this edition of the work. A year later, in the course of a visit to Ulwar, I found a second copy of the book in the library of Pandit Bhavānand of that place, who has most kindly allowed us the free use of it for purposes of collation (B). In the interval it had become apparent that our book was the same as an Anthology of which Bühler got two copies in Kashmir but which is in his Report ascribed to Śrīvara. This information was due to Aufrecht, who had obtained the loan of Bühler's MSS. and had in Weber's Indische

Studien published several extracts from them, ascribing the book at the same time to the real author. These manuscripts, called here C and D were, through Aufrecht's kindness, in our hands before we went to press. Our text was, however, already formed and written out: and, on a review of our book, we are disposed to think that this circumstance has perhaps led us unconsciously to give even greater weight to A as compared with the others, and with C in particular, than in our judgment, decidedly deserves. Of the four MSS. used, A and C are by far the best; but C has been corrected overmuch. A reference to the notes will show that, in several places where A, B and D agree in showing a gap C has the gap filled up, but in a manner inconsistent with what we must believe, on the evidence of the other three MSS., to have been the original text.

In the Notes we have not consciously shirked any of the difficulties in our book. But we cannot hope always to have succeeded in our interpretation; and much remains in our own judgment obscure. In this connection we may point out that we have furnished a list of difficult verses or parts of verses, which will be found at the end of the book, and on which we would fain draw the critic's fire.

An attempt has been made in the Introduction to put together all that is known of each poet and, so far as we could, all that has been with any plausibility conjectured about him. This has been the hardest part of our task; and we ask indulgence for the manner in which it has been executed. No one who has not made a similar attempt can know how difficult, in the present state of our knowledge, it is. We judged it better to make the attempt at the risk, or rather with the certainty of failure, the extent of which it must be for others to judge. But, should the book run to a second edition, we undertake that this part of it shall show that the editors have neglected no suggestion of improvement which may have reached them.

One word as the book itself. It comes to us as a Sanskrit Anthology, purporting to bring much that is admirable, and nothing that is not admirable, in Sanskrit verse. That it faithfully reflects the taste and manners of the times need not be doubted. What judgment must pass on the Hindu Muse? Is Sarasvatī justified of these her children?

Writing of Subandhu, Fitz Edward Hall has said that to real tenderness, or sensibility, or to any but mere animal attachment, he is no less completely an alien than if he belonged to another species than that of man. "In short," he adds, "it is nothing beyond the voucher of the severest verity to rank him, with his fellow Asiatics, be it in their highest estate, as no better, at the very best, than a specious savage."

Subandhu and his fellow Asiatics are here to speak for themselves. On such an issue we need not inquire how far the indelicacy of Hindu verse, to which Hall is referring, is merely "not in accordance with modern manners," and how far it is bad in itself. It is enough to ask the reader if he finds it difficult to recognise, in the verses that follow, the "touch of nature."

No. 1043.

This thought is as a death, that cannot choose
But weep to have that which it fears to lose.

"When you are away I long for you; when you are with me I fear to lose you; I have no joy either in your presence or your absence".

No. 1044.

Where beauty moves and wit delights,
And signs of kindness bind me;
There, oh there, where'er I go
I leave my heart behind me.

"Remember me, love. Ah, that I cannot do: the heart remembers, and you have stolen mine."

No. 1049.

Teach me, only teach, Love
As I ought
I will speak thy speech, Love,
Think thy thought,

" 'Do not go' is unlucky; 'go' is a cold word; 'stay' is lording it; 'do as you please', again, is indifference; 'without you I die' had best be left unsaid; then teach me, my lord, what I should say when you rise to go."

No. 1059.

For we must needs die, and are as water spilt on the ground, which cannot be gathered up again.

" If you must go, you shall go; but why so soon? Turn and stand while I gaze on your face. Our life in the world is like the water that flows from the mouth of the runnel; and who knows if you and I shall ever meet again?"

No. 1064.

Rose a nurse of ninety years,
Laid his child upon her knee:
Like summer tempests came her tears,
Sweet, my child, I live for thee.

" 'I am going'. She hears. The day of his return is a treasure she lays away in her heart. 'Be careful in the house always'. This too she hears. 'Darling, do not grieve'. When her lord says that, she sighs as she looks up in his face, then lets fall a long glance on the child at breast".

No. 1072.

" She notes each day, but cannot count the marks; so fast the tears fall on her pale cheeks, as she says in her heart, 'the time of his return is not yet'."

No. 1090.

Ueber allen Gipfeln
Ist Ruh;
In allen Wipfeln
Spurest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

"When the sun is set, when the trees are covered with crowds of birds, and when the moon is slowly climbing heaven in the gathering red of evening, the maiden's wistful eyes tell of a two-fold pain; she has lost her lover, and it was herself that bade him go. How fares it with her? Even death were a feast to her.

No. 1190.

O' a' the airts the wind can blow
I dearly like the west,
For there the bonny lassie lives
The lassie I love best.

"Blow wind from where my love is: you touched her, tonch me too: this is much to the longing lover, he can live with this."

No. 1355.

She is coming, my own, my sweet;
Were it ever so airy a tread,
My heart would hear her and beat,
Were it earth in an earthy bed;
My dust would hear her and beat,
Had I lain for a century dead;
Would start and tremble under her feet.
And blossom in purple and red.

"Let my body be resolved, O Lord, into that it came from, and let the elements resume their parts: with bended head

this one thing, O my Maker, I ask of thee: may I be water in his tanks, light on his mirror, earth in his path, and the wind of his fan."

The foregoing examples are taken from that part of the Subhāṣitāvali where an *advocatus diaboli* would probably grope for material for his accusation. The present writer would willingly lay down the book with the verses in his ear which first attracted him to it.

No. 3486.

Will the Lord be pleased with thousands of rams, or with ten thousands of rivers of oil? ... He hath shewed thee O man, what is good; and what doth the Lord require of thee, but to do justly, and to love mercy, and to walk humbly with thy God?

"In God all blessings lie: what are alms, pilgrimages, penances, sacrifices, to him who has God in his heart?"

No. 3491.

"Would wretched men but bear for righteousness' sake the toils they lay upon themselves in hope of gain, the life they now lead in the flesh might be their last."

No. 3513.

"If but my faith in thee stand firm—a faith that looks for no reward—I gladly turn my back on heaven, and care little how often I be clothed upon with flesh"

No. 3514.

Then they cried unto the Lord in their trouble, and he delivered them out of their distresses.

"O God, I have not thought on thee, I have not glorified thee: I have not praised thee, nor magnified thy name: I have not worshipped thee with so much as a blade of grass: yet have pity on me when I come to thee for shelter."

No. 3520.

"Lord, we are one in essence: but I am thine, not thou mine: the wave is the sea's not the sea the wave's."

No. 3524.

They that be whole need not a physician, but they that are sick.

"I am a sinner, but do not thou, therefore forsake me. What need have the righteous, who stand in no jeopardy, of thy protection? Because I am vile, and of low estate, and an evildoer, wilt thou not surely pity me more than these?"

No. 3499.

— Could see the Mother with the child
Whose tender winning arts
Have to his little arms beguiled
So many wounded hearts!

"I never forget the God-child as he lies in his cradle of figtree wood, thrusting with his lily hand his lily foot into his lily mouth."

No. 3501.

And the publican, standing afar off, would not lift up so much as his eyes unto heaven, but smote upon his breast, saying, God be merciful to me a sinner.

"I may not enter there; I but stand without, and weep bitterly: Lord, in mercy, let my cry for pity come up into thine ear."

No. 3487.

But when ye pray use not vain repetitions. ... After this manner pray ye, Our Father which art in heaven, hallowed be Thy Name.

"'I worship God'—there is none other prayer than this, and this whosoever will may say. Full great is the folly of him that sees hell.

No. 3490.

For a day in thy courts is better than a thousand.

" Better is a day spent in washing in the Ganges, listening to the Bhārata, and worhipping the feet of Him who cannot be shaken than a hundred ages."

No. 3505.

" If I were not a great sinner; if I were not distraught with fears: if I were not clogged with sense: what needs a refuge to me?"

No. 3509.

Lord remember me when thou comest into thy kingdom. And he said unto him, Verily I sav unto thee, to-day shalt thou be with me in Paradise.

He that drinketh of the water that I shall give him shall never thirst.

" Thou wilt not, Lord, refuse to save me because I have not served thee long. Is not he who drinks nectar, even in the drinking of it, delivered from old age and death.

No. 3494.

God is cur refuge and strength: a very present help in trouble.

" In sickness the Lord is our sovereign medicine; in darkness a light; and in rough places a path; in danger a protection; and, when trouble comes, a brother: he is the ship that bears me over life's soundless sea."

No. 3502.

I am the way, the truth and the life.

" Kṛṣṇa, Kṛṣṇa, thou art merciful: be a way to the lost: be gracious, O Chief of men, to us who are sinking in the waves of time."

No. 3503

" **Miserrimus.** "

I am the most miserable, Thou the most merciful: with such a tie between me and thee, O Lord, Thou most surely save me.

PETER PETERSON.

ELPHINSTONE COLLEGE, MARCH 1886.

SECOND EDITION

This is a reprint of the First Edition; minor corrections (required by the new rules about the use of diacritical marks, such as ś for श, ṣ for ष, ṅ for ङ, c for च, ch for छ etc.) have been made.

There was an idea about revising the Preface to some extent, but the autborities rightly decided to leave it as it is, because not much was really needed by way of correction, and the preface as it is was a pointer to the real greatness of Dr. Peterson as a scholar, in spite of the handicap he suffered, seventy-five years ago, in editing such works.

Bhandarkar Oriental
Research Instituth
Poona, 1961 } R. D. KARMARKAR.

INTRODUCTION

(1) Adbhutaphulla. — āyāte dayite manorathaśatair nīte kathaṁcid dine 2076. paśyantī nijam eva patyur adhare dantakṣataṁ dūyate 1588.

The verse āyāte dayite manorathaśatair is in the Śārṅgadharapaddhati and Sūktimuktāvali ascribed to a writer called Adbhutapuṇya, who is doubtless to be identified with our Adbhutaphulla. Compare Note on No. 2075. The form given to the name in the later anthologies may have been due to the desire to make a better Sanskrit word of it. The verse āyāte dayite marusthalabhuvām, our No. 2075, which is in the Śārṅgadharapaddhati ascribed to Adbhutapuṇya, is found in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa and in the Daśarūpāvaloka (Aufrecht).

(2) Aparājita (Bhaṭṭāparājita). — kṣutkṣāmeṇa katham kathaṁcid aniśam gātraṁ kṛśaṁ bibhratā 1024.

Author of a Mṛgāṅkalekhākathā. A contemporary of Rājaśekhara's. See under that author.

(3) Amaruka. — acchinuaṁ nayanāmbu bandhuṣu kṛtaṁ 1407. anyonyagrathitāruṇāṅguli 1099. asadvṛtto nāyaṁ 1607. ā dṛṣṭiprasarāt priyasya padavīm udvīkṣya 1056. ālokayati payodharam 1743. āśliṣṭā rabhasād vilīyata iva 2241. kānte talpam upāgate 2147. kālaprāptaṁ mahāratnaṁ 892. kiṁ bāle mugdhateyaṁ 1380. kṛtakamadhurācāre tyaktvā ruṣā 1047. kva prasthitāsi karabhoru 1946. gacchetyunnatayā bhruvaiva gaditaṁ 2079. caṭulanayane śūnyā dṛṣṭiḥ 1097. capalahṛdaye kiṁ svātantryāt 1176. calatu taralā dhṛṣṭā dṛṣṭiḥ khalā sakhi mekhalā 1575. tais taiś cāṭubhir ājñayā kilatayā vṛtte rativyatyaye 1367. dṛṣṭvaikāsanasaṁsthite 2069. paṭālagne patyau namayati mukhaṁ 2056. pattraṁ na śravaṇe'sti bāṣpagurunor no netrayoḥ kajjalaṁ 1185. paśyāśleṣaviśīrṇacandana 2133. bhrūbhedo guṇitaś ciraṁ 1578. mugdhe mugdha tavaiva netum akhilaḥ 1161. yadi vinihitā śūnyā dṛṣṭiḥ 1625. yad rātrau rahasi vyapetavinayaṁ 2212. yātāḥ kiṁ na milanti

sundari' 1342. yāte gotraviparyaye śrutipathaṁ 2108. sati pradipe satyagnau 1235. sakhyas tāni vacāṁsi yāni 2145. sā yauvanamadonmattā 1212. surataviratau vrīḍāveśa 2106.

Author of the Amaruśataka. Ānandavardhana quotes him, and refers to him by name. The Śataka has suffered from interpolations : and it should be noted that of the verses found in most copies two are in this book ascribed to Argata Nos. 1774 and 1947, one to Vāsudeva No. 1048, one to Pulina No. 1583, one to Bhadanta Dharmakīrti No. 1617, one to Vijjākā No. 1141, one to Durvahaka No. 1323, one to Ratnākara No. 2023, one to Śilābhaṭṭārikā No. 1633, one to Adbhutaphulla No. 2076, and one to " a certain poet from the south country " No. 2215. On the other hand, of the verses ascribed in our book to Amaru only five, Nos. 1056, 1176, 1161, 1342 and 1946 are in the Amaruśataka.

Aufrecht writes the name Amarūka, but notes that in his opinion Amarū is probably the correct form. " The form Amarū owes its origin to the desire to make a good Sanskrit word of the name : the form Amaru is more easily handled. Only the verses written in the Śārdūlavikrīḍita metre appear to have formed the original collection. Some of the verses attributed to Amarū [in the Śārṅgadharapaddhati] are not in the present very incorrect editions. On the other hand we find other verses which in the Indian editions are ascribed to this poet, in our manuscripts of the Śārṅgadharapaddhati either given anonymously, or ascribed to a different author ". Z. D. M. G. XXVII. 7.

In a commentary on the Amaruśataka the author is referred to as **विश्वप्रख्यातनाडिंधमकुलसिलको विश्वकर्मा द्वितीयः**, from which it would appear that the poet was a goldsmith by caste.

In his paper on the Śārṅgadharapaddhati Z. D. M. G. XXVII. 7 Aufrecht quotes under Amarūka as follows : I. acchinnaṁ nayanāmbu 107, 13. " Not in edd. : and given anonymously in DR. p. 158 " 2 alasavalitaih premārdrair 103. 3. Our No. 1098 (Kasyāpi). 3 idaṁ kṛṣṇaṁ 113, 4

"Not in edd." Our No. 1138 (Kasyāpi). 4 ekatrāsanasaṁsthiti 112, 2. Aufrecht, however, notes that this verse is given anonymously. It is our No. 1583 (Pulinasya). 5 ekasmiñ chayane 127, 6. Our No. 2112 (Kasyāpi) 6 katham api sakhi 113. 6. Our No. 1143 (Kasyāpi). 7 karakisalayaṁ dhūtvā dhūtvā 126, 4. "Not in edd." Our No. 2105 (Kasyāpi). 8 kāntāmukhaṁ suratakeli 106, 22. "Not in edd." Our No. 1289 (anonymous). 9 kānte talpam upāgate 130, 9. "Not in edd.". "Not in edd. DR. p. 80, Sarasvatik." 5, 42. Our No. 2147 (Amarukasya). 10 gate premābandhe 113, 5. Our No. 1141 (Vijjākāyāḥ). 11 gāḍhāliṅganavāmanī 124, 5. Our No. 2114 (Kasyāpi). 12 ciravirahiṇor 124, 4. Our No. 2063 (Kasyāpi). 13 tadvaktrābhimukham 112, 3. Our No. 1581 (Kaspāpi). 14 tanvaṅgyā gurusaṁnidhau 102, 11. The signature in Śp. is Kasyāpi, as it is also in our book No. 1091. 15 dampatyor niśi jalpator 130, 6 "Kasyāpi." Our No. 2214 (Kasyāpi). 16 dṛṣṭaḥ kātaranetrayā 100, 6. 17 dṛṣṭvaikāsanasaṁsthite 116, 1. Our No. 2069 (Amarukasya), 18 deśair antaritā 106, 1. "Kasyāpi." Our No. 1768 (Narasiṁhasya). 19 na jāne sammukhāyāte 110, 9. "Author not named either here in Śp. or in DR. 2, 17." Our No. 2038 (Kasyāpi). 20 patālagne patyau 123, 5. Our No. 2056 (Amarukasya). 21 prasthānaṁ valayaiḥ 104, 1. Our No. 1151 (Kasyāpi). 22 mandam mudritapāṁsavaḥ 135, 10. 23 yadābhūd (edd. purābhūd) asmākam 114, 5. 24 yad rātrau rahasi vyapeta 130, 3 "Not in edd." Our No. 2212 (Amarukasya). 25 yātāḥ kiṁ na milanti 106, 21. Our No. 1342 (Amarukasya). 26 rātrau vāribharālasā 135, 30. "Kasyāpi O. B. D. Amarūkasya C." Our No. 1774 (Argaṭasya). 27 rāmāṇām ramaṇīya 129, 4. "Kasyāpi." 28 lalitam urasā taranti 134, 24. "Not in edd." 29 lākṣālakṣma 130, 2. Our No. 2215 (Dākṣiṇātyasya Kasyāpi). 50 likhann āste bhūmim 113, 11. 31 lolair locanavāribhiḥ 101, 5. Our No. 1060 (Kasyāpi). 32 varaṁ asau divaso 104, 3. "Kasyāpi". Our No. 1114 (Kasyāpi). 33 vyalolām alakāvalīm 125, 9. 34 saṁdaṣṭādharapallavā 122, 15. 35 sutanu jahihi mānam 116, 2. "Kasyāpi". Our No. 1600 (Kasyāpi). 36 surataviratau vrīḍā 126, 5. "Not in edd." Our No. 2106 (Amarukasya).

(4) Amṛtadatta (Bhāgavatāmṛtadatta). — atyantaśītalātayā subhagasvabhāva 807. apūrveyaṁ dhanurvidyā 2455. amarair amṛtam na pītam 429. amī pānakarambhābhāḥ, 2456. āhate tava niḥsāṇe 2454. udvṛttadaitya 50. evam ced vidhinākṛto' syupakṛtau 949. karajālam apūrva 72. kavīnam mahatām sūktair 148. kim evam aviśaṅkitaḥ śiśukuraṅga 609. kim pāntha nirmathanasiddhyupayogivastu 940. kīrtis te jātajāḍyeva 2457. kṛṣṇaḥ krīḍitavān gobhir 2291. ko'yaṁ bhrāntiprakārastava pavana 1032. jīvita iva kaṇṭhagate sūkte 156. trailokyupakṛtiprasaktamanaso 1030. dunoti tvām aghavataḥ 2458. devī kva durgatiharā bhaginī bhavānī 989. na pālayati maryādām 853. phalakusumakisalayojjvala 796. bhaktiprahvavilokana 43. madamayam adamayad uragam 31. mṛdusubhagaparikararuco 966. yuṣmākam ambaramaṇeḥ 73. sakṛpāṇāṁ dviṣāṁ senām 2477. samudgirasi vācaḥ kiṁ 718. sarasvatī sthitā vaktre 2453? saubhāgyasya samarpaṇena timirātaṅkacchidā tejasā 2574.

The verse kim evam aviśaṅkitaḥ No. 609 was, we are told in the preceding verse, Shāhabuddīn's challenge to an intending invader of Kashmīr. Amṛtadatta would therefore appear to have been one of his court poets. Shāhabuddīn's date is given by Cunningham as 1352 A. D.

(5) Amṛtavardhana. — abhijātajanavyathāvahā 1702. aṅśukam iva śītabhayād 1851. āropitaḥ pṛthunitambataṭe taruṇyā 994. kiṁ kaṇṭhe kriyatām utānimiṣayā dṛṣṭyā ciram vīkṣyatām 1684. digdāhaikarate vanāntakara te jvālā na me rocate 1023. dīpāḥ sthitam vastu 258. no garjatyamburāśis trijagadadhipatiprārthitārthapradāna 852. sthāne varṣati naiva garjati vṛthā 851.

This verse aṅśukamiva śītabhayāt No. 1851 is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to this writer (Aufrecht).

(6) Ambaka. — manmathaśarayātitayā yāte tayā 1391.
Nil.

(7) Arka (Bhaṭṭārka). — kva gato mṛgo na jīvatyanudinam 957. bahavaḥ paṅgavo'pīha 2255.
Nil.

(8) Argaṭa (Rājaputra). — atitejasvyapi rājā 2869 ? aśato' pi bhavati guṇavān 2866 ? urasi nihitas tāro hāraḥ kṛtā jaghane ghane 1947. guṇinaḥ samīpavartī pūjyo 247. dānaparo 'tyunnatimān 2868 ? namrībhūya pareṣām sakṛd api 2867 ? pātālam āviśasi 3447. pitrāsyedaṁ kṛtam iti 2871 ? pṛthur aham ayaṁ kraśīyān 2865 ? yasmin karmaṇi śaktir 2872. yasyārthino na vimukhāḥ 2864 ? rathasyaikam cakraṁ bhujagayamitāḥ sapta turagāḥ 2277. rātrau vāribharālasāmbudaravodvignena jātāśruṇā 1774. riktāḥ karmaṇi paṭavas 2870 ? lakṣmīparipūrṇo'haṁ 2873. vapur anupamaṁ nābher ūrdhvam vidhāya mṛgīdṛśo 1563. vipulahṛdayābhiyogye 153. sāmnaiva yatra siddhir 2874.

The verse vapur anupamaṁ is quoted by Namisādhu in his commentary on Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra XI. 7,† which was written either in Saṁvat 1125 or in Saṁvat 1176.

(9) Arcitadeva (Bhāgavatārcitadeva). — alabdhāntaḥpraveśasya 3501. upapattibhir amlānā 142. keṣāṁcid vāci śukavat 143.

Nil.

The correct form of the name is uncertain, as the manuscripts write both Arcitadeva and Acintadeva.

(10) Arjunadeva. — nīto'smi yena mahatīṁ salilena vṛddhim 1822.

Jalhaṇa's Sūktimuktāvali contains a verse, ascribed there to Arjunadeva, in which the poetry of Amaruka is called a drum that renders inaudible all other efforts of the amatory muse.

अमरुककवित्वडमरुकनादेन विनिह्नुता न संचरति ।
शृङ्गारभणितिरन्या धन्यानां श्रवणविवरेषु ॥

---

* I take opportunity to correct a mistate made in a previous reference to Namisādhu (Prefacé to my paper on Kṣemendra's Aucityālaṁkāra, p. 18 note). The reading of the Palm-leaf MS. (Kielhorn, No. 53, Report, p. 34 ff.) on Nami's Commentary on Rudraṭa, in the verse that gives the date of the composition of the works is, as Kielhorn gave it षट्सप्ततिसंयुक्तै :— P. P.

This makes it probable that the Arjunadeva of the Sūktimuktāvali and Subhāṣitāvali is the same as the Arjunavarmadeva, son of Subhaṭavarmanarendra, who wrote a commentary on the Amarukaśataka. The second verse of that work is

क्षिप्ताशुभः सुभटवर्मनरेन्द्रसूनु-
र्वीरव्रती जगति भोजकुलप्रदीपः ।
प्रज्ञानवानमरुकस्य कवेः प्रसारः
श्लोकान्छतं विवृणुतेर्जुनवर्मदेवः ॥

The date and lineage of Arjuna, of the House of Bhoja, son of Subhaṭavarman, are given in an Inscription pertaining to the Paramāra kings of Mālava, published by Fitz-Edward Hall in the Journal of the American Oriental Society, VII, p. 24 ff. from which we make the following extract :—

ॐ नमः पुरुषार्थचूडामणये धर्माय ।

प्रतिबिम्बनिभाद्भूमेः कृत्वा साक्षात्प्रतिग्रहम् ।
जगदाह्लादयन्दिश्याद्द्विजेन्द्रो मङ्गलानि वः ॥ १ ॥
जीयात्परशुरामोसौ क्षत्रैः क्षुण्णं रणाहतैः ।
संध्यार्कबिम्बमेवोर्वीदातुर्यस्यैति ताम्रताम् ॥ २ ॥
येन मन्दोदरीबाष्पवारिभिः शमितो मृधे ।
प्राणेश्वरीवियोगाग्निः स रामः श्रेयसेस्तु वः ॥ ३ ॥
भीमेनापि धृता मूर्ध्नि यत्पादाः स युधिष्ठिरः ।
वंशाद्येनेन्दुना जीयात्स्वतुल्य इव निर्मितः ॥ ४ ॥
परमाकुलोत्तंसः कंसजिन्महिमा नृपः ।
श्रीभोजदेव इत्यासीन्नासीराक्रान्तभूतलः ॥ ५ ॥
यद्यशश्चन्द्रिकोद्योते दिगुत्सङ्गतरङ्गिते ।
द्विषन्नृपयशःपुञ्जपुण्डरीकैर्निमीलितम् ॥ ६ ॥
ततोभूदुदयादित्यो नित्योत्साहैककौतुकी ।
असाधारणवीरश्रीरश्रीहेतुर्विरोधिनाम् ॥ ७ ॥

महाकलहकल्पान्ते यस्योद्दामभिराशुगैः ।
कति नोन्मूलितास्तुङ्गा भूभृतः कटकोल्बणाः ॥ ८ ॥
तस्माच्छिन्नद्विषन्मर्मा नरवर्मा नराधिपः ।
धर्माभ्युद्धरणे धीमानभूत्सीमा महीभुजाम् ॥ ९ ॥
प्रतिप्रभातं विप्रेभ्यो दत्तैर्ग्रामपदैः स्वयम् ।
अनेकपदतां निन्ये धर्मो येनैकपादपि ॥ १० ॥
तस्याजनि यशोवर्मा पुत्रः क्षत्रियशेखरः ।
तस्मादजयवर्माभूज्जयश्रीविश्रुतः सुतः ॥ ११ ॥
तत्सूनुर्वीरमूर्धन्यो धन्योत्पत्तिरजायत ।
गुर्जरोच्छेदनिर्बन्धी विन्ध्यवर्मा महाभुजः ॥ १२ ॥
धारयोद्धृतया सार्धं दधाति स्म त्रिधारिताम् ।
सांयुगीनस्य यस्यासिस्त्रातुं लोकत्रयीमिव ॥ १३ ॥
तस्यामुष्यायणः पुत्रः सुत्रामश्रीरथाशिषत् ।
भूपः सुभटवर्मेति धर्मे तिष्ठन्महीतलम् ॥ १४ ॥
यस्य ज्वलति दिग्जेतुः प्रतापस्तपनद्युते ।
दावाग्निच्छद्मनाद्यापि गर्जन्गुर्जरपत्तने ॥ १५ ॥
देवभूयं गते तस्मिन्नन्दनोऽर्जुनभूपतिः ।
दोष्णा धत्तेऽधुना धात्रीवलयं वलयं यथा ॥ १६ ॥
बाललीलाहवे यस्य जयसिंहे पलायिते ।
दिक्पालहासव्याजेन यशो दिक्षु विजृम्भितम् ॥ १७ ॥

The inscription has reference to a grant made in Saṁvat year 1272 = A. D. 1216.

(11) Arthavarman. — māṇikyo'yam mahārghaḥ 210. yām āliṅgya bakā raṭanti 714.

Nil.

(12) Arbhaka. —ekaṁ dantacchadasya 70. sā gotraskhalanaṁ niśamya sahasā tatpūrvam utkampinī 2073. sphuṭatu hṛdayam kāmam kāmaḥ karotu tanum tanum 1574.

Nil.

(13) Avadhūta. — yā sā jagatparibhavasya nimittabhūta 3257. sarvāpadām nilayam adhruvam asvatantram 3515.

Nil.

(14) Avantivarman (Śrīmadavantivarman). — avijñāta viśeṣya 1889. asāro nirguṇo vakraś 1802. duḥsahasantāp a bhayāt samprati 1699.

Mahārāja of Kashmir, 855–884 A. D.

(15) Avalokita (Bhaṭṭāvalokita). —sarvātmanā prabhavatāpi manobhavena 1088.

Nil.

(16) Aśvaghoṣa (Bhadantāśvaghoṣa). — kadarthitasyāpi hi dhairyavṛtter 528. jayanti jitamatsaraḥ 198. jātaś ca nāma na vinaṅksyati 529. naivākṛtiḥ phalati naiva kulam na śīlam 3100. vyāyasyann api kaścid arthitaphalaprāpter abhāgī bhavet 3142.

The epithet bhadanta indicates a Buddhist mendicant. Compare अदूरवर्तिना खलु भवितव्यं भदन्तेनेत्यवतीर्य p. 488, and भगवन्भदन्त p. 497 of Kashmir Ed. of Harṣacarita, where the reference is to the Buddhist mendicant Divākaramitra. Compare also Mudrārākṣasa Act IV. Ed. Tel. p. 175, and Telang's note on the word.

Our poet is therefore the well-known Buddhist writer Aśvaghoṣa who is mentioned among others by I-tsing (673 A. D.) as an old teacher. Max Müller's India, What can it teach us, p. 312. The lives of the three teachers Nāgārjuna, Deva and Aśvaghoṣa are, Max Müller notes, stated to have been translated by Kumārajīva about 405 A. D.

The verse kadarthitasyāpi hi dhairyavṛtter, No. 528, and naivākṛtiḥ phalati No. 3400 are in Bhartṛhari's Nītiśataka.

(17) Aśvadeva. — phalābhilāṣopahatāntarātmā 3020.

Nil.

(18) Asthibhaṅga. — pariṣvaktas tāvad gurujanabhayād dūti na mayā 1139.

Nil.

(19) Ādityaka (Bhaṭṭādityaka). —yadyapi candanaviṭapī vidhinā 793.

Nil.

(20) Ādityadatta (Bhadantādityadatta). — iyatyapyetasmin niravadhimahatyadhvani guṇās 530.

Nil.

(21) Ānanda (Thoityucyamānānanda) — jalatarutṛṇaśūnyaḥ śrāmyatām adhvagānāṁ 943.

(22) Ānanda (Raṇḍānanda). — madanaparipāṇḍugaṇḍā 2345.

(23) Ānandaka (Bhaṭṭānandaka). — dadhati na janās tannairāśyād adṛṣṭavibhūtayo 3190.

(24) Ā n a n d a k a (Rājānakānandaka). — nirmale salilakuṇḍasunīle 1985.

It is not possible to say with certainty to how many poets the names Tho-Ānanda, Raṇḍa-Ānanda, Bhaṭṭa-Ānandaka, and Rājānaka-Ānandaka refer. Tho is an upanāma, and may be used here to distinguish one Ānanda from another. Raṇḍānanda gets that name from the verse cited. As one verse only is cited under each name we are probably to understand that they are different poets. The name Ānandaka does not necessarily differ from that of Ānanda : but Bhaṭṭānandaka is probably to be distinguished from Rājānakānandaka. Bhaṭṭa is said to mean one versed in four śāstras : and Rājānaka is a title that was given "as a personal distinction" by monarchs of Kashmir. Compare तमाजुहाव निद्रोंहं स्वयं राजानकाख्यया. Rājataraṅgiṇī VI., 260.

(25) Ānandavardhana. — aviratāmbuja 28. ākrandāḥ stanitair vilocanajalānyaśrāntadhārāmbubhis 1776. udyantyamūni subahūni mahāmahāṁsi 558. ekasthaṁ jīviteśe tvayi 60. keliṁ kuruṣva paribhuṅkṣva saroruhāṇi 623. jaya kṛṣṇa mahābāho 3519. tvayi janārdana bhaktir acañcalā 3513. dṛṣṭam aṅkuritam arjunasṛṣṭau 2484. dṛṣṭasya yasya hariṇā 49. nāsyocchrāyavatī tanur 615. pratīyamānaṁ punar anyad eva 157. bhakte dveṣo jaḍe prītir 3226. manorathaśatair vṛito 904. yaḥ praśaṁsati naro naram anyaṁ 525. yā sādhūn iva sādhuvādamukharān 165. ye śramaṁ hartum īhante 343. lokānandād viramati na yaḥ 559.

The author of the Dhvanyāloka. Flourished under the reign of Avantivarman 855—884 A. D. Rājataraṅgiṇī V 34. European Scholars owe most of their knowledge of Ānandavardhana to Bühler, who procured three copies of his work in Kashmir, and who writes with regard to him as follows :—

" Ānandavardhana is mentioned by Kalhaṇa as one of the ornaments of Avantivarman's court. His great work is the Dhvanyāloka, Kāvyāloka, or Sahṛdayāloka, a commentary in four chapters on certain verses treating of Dhvani, 'implied meaning,' which is considered the soul of poetry.

" From Abhinavagupta's Tīkā it appears that these verses are the composition of some older writer, whose name is not given. But it is remarkable that they contain no maṅgalācaraṇa. Ānandavardhana quotes the following poets and writers on Alaṁkāra :—Kālidāsa, Puṇḍarīka, Bāṇa, Bhaṭṭodbhaṭa, Bhāmaha, Sarvasena, and Sātavāhana . . . . Ānandavardhana says nothing about his own parentage or circumstances. The first three chapters of his work have been commented on by Abhinavagupta . . . according to whom Ānandavardhana wrote a vivṛti of the Dharmottamāviniścayaṭīkā." Bühler's Kashmir Report, p. 65 ff.

In his article Beiträge zur Kenntniss indischer, Dichter, Z. D. M. G. XXVI., p. 364, Aufrecht has a note on Ānandavardhana which we translate.

" According to the Rājataraṅgiṇī V. 34, Muktākaṇa (of whom no more is known), Śivasvāmin, the poet Ānandavardhana and Ratnākara became famous under the reign of Avantivarman, who, according to Cunningham, p. 19, reigned from 855–884. Bühler, Report, p. 65, has given some information about the Dhvanyāloka of this writer. An examination of good manuscripts of the work may be trusted to yield much more of importance, as I saw long ago, after using the very poor MS. I. O. 1008, in which the text, the commentary of Abhinavagupta, and an anonymous commentary on this last are hopelessly mixed up together. The circumstance that Ānanadavardhana in this book makes frequent quotations from a Prākṛt poem of his own called the Viṣamabāṇalīlā has not been noticed. The author of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, Mammaṭa and Viśvanātha quote both these books."

Ānandavardhana's Viṣamabāṇalīlā is quoted in the Sārasamuccaya. See Peterson's Second Report, p. 17 ff. Other works of his own, to which Ānandavardhana refers in his Kāvyāloka are (2) the Arjunacarita, a mahākāvya, (3) the Harivijaya, another Prākṛt poem, and (4) the Mataparīkṣā. In the third

uddyota of the book he draws an illustration from a poem called the Madhumathanavijaya—तद्यथा मधुमथनविजये पाञ्चजन्योक्तिषु. The following reference to this poet is from Jalhaṇa's Sūktimuktāvali in a verse ascribed there to Rājaśekhara.

ध्वनिनातिगभीरेण काव्यतत्त्वनिवेशिना ।
आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ॥

(26) Ānandasvāmin (Rājānakānandasvāmin). —vipraḥ sapakṣo hyupavītadhārī 2389.
Nil.

(27) Ārarājānaka.—atyadbhutam imaṁ manye 514.
Nil.

(28) Ārādhyakarpūra. —tulyā sukhasthitir amuṣya mameti rājñi 578.
Nil.

(29) Ārogya (Bhagavattarārogya Bhadantārogya).—bhrūbhede racite'pi dṛṣṭir adhikaṁ sotkaṇṭham udvīkṣate 1580. yad vañcanāhitamatir bahu cāṭugarbhaṁ 271.
Nil.

(30) Āryadeva.—malīmasatvād abhibhūya mitraṁ 1750.
Nil.

The name is that of a scholar Nāgārjuna. Max Müller's India : What can it teach us ? p. 304.

(31) Āryabhaṭṭa—ekatra nāsya ratir ityavadhūyamānaḥ 1657. The well-known astronomer. Born A.D. 476.

(32) Āhlādaka (Rājānakāhlādaka).— manaḥśuka nivartasva 1257.
Nil.

(33) Icchaṭa.— chandorahitā gāthāḥ 2337.
Nil.

(34) Indubhaṭṭa. — caṇḍacāṇūradordaṇḍa 33. sarvāśāparipūri huṁkṛtamado (Bhaṭṭendurāja) 918.

Abhinavagupta refers to Bhaṭṭendurāja as his teacher in the beginning of his commentary on Ānandavardhana's Dhvanyāloka. A Pratihārendurāja wrote a commentary on Udbhaṭa's book on Alaṁkāra.

At the end of his Bhagavadgītāṭīkā Abhinavagupta tells us that Indurāja was the son of Śrībhūtirāja, and grandson of Saucuka, of the Kātyāyana gotra. Bühler's Kashmir Report, pp. 66 and 80.

Aufrecht quotes under Bhaṭṭa Indurāja from the Śārṅgadharapaddhati as follows :—1 udasyoccaiḥ 71, 52 :

उदस्योच्चैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्णजटिलं
यदृच्छाव्यापन्नद्विपपिशितलेशाः कवलिताः ।
गुहागर्ते शून्ये सुचिरमुषितं जम्बुक सखे
किमेतास्मिन्कुंभौ यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥

2 parārthe yaḥ 59, 66. Our No. 947 (Yaśasaḥ). This verse is in Abhinavagupta's ṭīkā. 3 sā yāvanti padāny alīka 116, 6. " Printed in the Amaruśataka." Our No. 2070 (Kasyāpi).

(35) Indulekhā. —eke vārinidhau praveśam apare lokāntarālokānaṁ 1902.

Nil.

(36) Indradatta.—karṇikāralatāḥ phulla 1655.

This, according to the story in the Kathāsaritsāgara, is the name of one of the pupils of Upavarṣopādhyāya, Pāṇini's teacher in grammar. Indradatta, according to the same account, was the author of the Aindravyākaraṇa.

(37) Indrasiṁha (Bhadantatathāgatendrasiṁha). —Paruṣavacanaṁ kopātāmre dṛśau valitaṁ mukham 1601. ravimaṇir api niścestaḥ 2273. hṛdayāni satām eva 212.

The verse ravimaṇir api niśceṣṭaḥ is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Indrasiṁha. Aufrecht gives and translates it, and adds that it " might pass, were it not to be regarded as a shameless imitation of an older verse. "

(38) Īśānadeva. — cakṣur drakṣyati rūpam antikagataṁ vakṣaḥ pariṣvakṣyate 1352.

Nil. Mention is made of an Īśāna in the Rājataraṅgiṇī II. 48.

(39) Īśvarakṛṣṇa. —ciraṁ śītajalāvāsa 1656.

The author of the Sāṁkhyakārikās. His lower date depends on that of Śaṅkarācārya inasmuch as Gauḍapāda, who was the

teacher of Govindapāda, Śankarācārya's teacher, is the author of a commentary on the Sāṁkhyakārikās. Īśvarakṛṣṇa's book was translated into Chinese between 557-589 A.D. The account found of it in the Chinese version is said to be that it is a selection of 70 gāthās made by a Brāhman named Īśvarakṛṣṇa, out of an original total of 60,000 gāthās composed by Pañcaśikha (Kāpileya), the pupil of Āsuri, the pupil of Kapila. See Max Müller's India : What can it teach us ? p. 361, and Hall's edition of the Sāṁkhyasāra.

(40) Īśvaravarman (Suvarṇakāreśvaravarman). — eṣo 'gnihotrīti bibharti gās tā 2353. śailāḥ surān rukmamayān nirīkshya 2354.
Nil.

(41) Uñchavṛtti.—bhraṣṭair meghaśukāghāta 1722. sphurantaḥ piṅgalābhāso 1721.
Nil.

(42) Udaya (Upādhyāyodaya). —pratyagraiḥ parṇanicayais 784.
Nil.

(43) Udbhaṭa (Bhaṭṭodbhaṭa). —ayaṁ bandhuḥ paro veti 498. kim iha bahubhir uktair yuktiśūnyaiḥ pralāpair 3453. kiṁ kaumudīḥ śaśikalāḥ sakalā vicūrṇya 1463.

One of the earliest writers on Alaṁkāra whose works remain or have been found. His Alaṁkāraśāstra, with the commentary of Pratīhāra Indurāja, was got by Bühler in Kāshmir. " Of this Bhaṭodbhaṭa, " Bühler writes, " Kalhaṇa (Rājat. IV. 497) says that he was Jayāpīḍa's (779-813 A.D) sabhāpati, or chief pandit, and that he was paid daily a lakh of dīnāras. It is to be regretted that the recipient of such magnificent pay did not write a more extensive book, and did not give us extracts from contemporaneous poets. He has only composed a short treatise on the alaṁkāras, or 'ornaments' to be used in poetry, and most egotistically takes his examples from his own work, a Kumārasaṁbhava. " Kāshmir Report, p. 65.

Udbhaṭa was the author also of a commentary on Bhāmaha's book on rhetoric. See Aufrecht in Indische Studien, XVI. 207.

(44) Upamanyu.—sāṁdhyarāgarudhirāruṇam ārān 1892.
Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadhara-paddhati.

(45) Urjita.—asitātmā samutpannaḥ 1490.
Nil.

(46) Urvīdhara (Bhaṭṭorvīdhara). — ā saptater yasya vivāhapaṅktir 2350.
Nil.

(47) Aurva. —bhraśyadghanāndhakāre 'tha 1799. riktā vipāṇḍurātmāno 1800.
Nil.

(48) Kaṅkaṇa. —kaṇṭhagrahe śithilatāṁ gamite kathaṁcid 1085.

The following verse is given in Ratnakaṇṭha's compilation of commentaries on the Kāvyaprakāśa, the Sārasamuccaya (Peterson's Second Report, p. 15 ff.) as by Kavi Kaṅkaṇa.

लीलापङ्कजमादधाति रुचिरे गम्भीरनाभ्यन्तरे
कस्तूरीद्रवचर्चितं वपुरपि व्यासीकरोत्यादरात् ।
ताटङ्कं च करे करोति कुतुकाच्चक्रानुकारं तदा
लक्ष्मीः क्रीडति पीतवस्त्रकलिता स्मित्वा सखीनां पुरः ॥

He may be the Kaṅkaṇavarṣa from whom the city Kaṅkaṇa took its name.

भर्तुः कङ्कणवर्षस्य पुण्योत्कर्षाभिवृद्धये ।
चकार कङ्कणपुरं रमणी स्वर्णवर्षिणी ॥

(Rājat. VI. 301)

(49) Kapardin (Bhaṭṭakapardin). — ambā tuṣyati na mayā na snuṣayā 3185.

Nil. The verse is ascribed to him also in the Śārṅgadhara-paddhati and Aufrecht notes that it is in Bhartṛhari.

(50) Kapilarudraka. — sahakārakusumakesara 1666.
Nil.

(51) Kapilasvāmin.—kusumānīva phalānām 2887.
Nil.

(52) Kamalākara (Rājānakakamalākara).—andhasya me hṛtavivekamahādhanasya 3516.

The name is that of the author of a commentary on the Kāvyaprakāśa

(53) Kamalāyudha (Śrīkamalāyudha). —bhrātaḥ kaṣṭam aho gataḥ sa nṛpatiḥ sāmantacakraṁ ca tat 3328. laghuni tṛṇakuṭīre kṣetrakoṇe yavānāṁ 1840.

Nil. The verse laghuni tṛṇakutīre is ascribed to him also in the Śārṅgadharapaddhati, and Aufrecht notes that it is quoted in the Daśarūpāvaloka, D. R. IV. 20.

(54) Kambalaka. (Bhadantakambalaka).—martavyapakṣaniḥkṣiptā 1246.
Nil.

(55) Kayyaṭa.—antaḥsthasuratārambhā 2044. ratnākaro 'pi na ca jātu bhavān samudro 2499. śūro 'si nūnam uditaḥ purato yad ārān 2040. satyam ācakṣva kiṁ nātha 2039. Author of the Bhāṣyapradīpa.

" My search for copies of Kaiyaṭa's Pradīpa were attended with still scantier results than the inquiry regarding the Mahābhāṣya. No. 306 contains a very small portion of the commentary on the Navāhnikī. The MS. dates, I think, from the same time as the pieces of the Bhāṣya. The Kaśmīrians tell an anecdote regarding Kaiyaṭa, which is perhaps worth mentioning. Kaiyaṭa was, they say, an inhabitant of one of the smaller towns of the Valley, according to some of Pāmpur, according to others of Yechgām. He lived in great poverty, and entirely gave himself up to the study of the Mahābhāṣya and of grammar. In this śāstra be acquired so great proficiency that at last he could explain the whole Bhāṣya to his pupils without looking at a MS., and he understood even those passages which Vararuci (?) had marked by kuṇḍalas (O) as unintelligible. Once a foreign Pandit from Southern India, named according to one authority Kṛṣṇambhaṭṭa, came into Kaśmīr and went to see Kaiyaṭa at his home. He found him sitting before his house, engaged in manual labour, and explaining at the same time to his pupils the most difficult portions of the Bhāṣya from memory. Amazed

at the Pandit's great learning and his abject condition, the foreigner hastened to the king of Kaśmīr and obtained from him a śāsana granting to Kaiyaṭa a village and an allowance of grain. But when he brought the deed to the Pandit the latter steadfastly refused to accept the gift, because he considered it unlawful as coming from a king. Later Kaiyaṭa left Kaśmīr and wandered to Benares. There he vanquished the Pandits at a sabhā by his great learning, and composed the Pradīpa at the request of the Sabhāpati. According to this story the Pradīpa was not written in Kaśmīr, and, if the statement that Kaiyaṭa lived at Pāmpur is true, it cannot be older than the 9th century. For that town was built by Padma in the reign of Ajitāpīḍa, 844–849 A.D. Dr. Kielhorn has lately stated in his pamphlet on the Mahābhāṣya that he does not think Kaiyaṭa an old writer. I agree with him on this point, and do not believe that he is older than the 13th century A.D. The earliest Indian grammarian who quotes him is, as far as I know, Sāyaṇa-Mādhava. I have heard it asserted by Indian Pandits that Kaiyaṭa was a brother of Mammaṭa."—Bühler's Kashmir Report, p. 71ff.

A citrakāvya by Kayyaṭa called Devīśataka is said to exist in Kashmīr. This may be the book of that name entered anonymously in Bühler's Report No. 137.

(56) Karṇāṭaka. (Bhaṭṭakarṇāṭaka).—alasayati gātram adhikaṁ 1262. avaśyaṁ kopāgnis tava sutanu nirvāsyati cirāt 1606.

Nil.

(57) Kalaśa. (Kalaśaka).—ādityāḥ kiṁ daśaite 53. kallolair vikiratvasau girivarān 880. kiṁ sundarair idam ato 'tha bahūni tāni 1465. kva tat tejas 562. dattaṁ yena sudhānidhānam asamaṁ 881. dayitābāhupāśasya 1529. daityāsthipañjara 52. nidrārdhamīlitadṛśo madamantharāyā 1280. prasādaparatantrayor madhumadojjhitavrīḍayoś 1322. mukham api pariśiṣṭam yasya tejaḥprasūtiṁ 996. re meghāḥ svaśarīradānaguru kiṁ bauddhaṁ yaśo na śrutaṁ 850.

Mahārāja of Kashmir 1080–1088 A.D. Son of Anantarāja and father of Harṣa. That Mahārāja Kalaśa was a poet, as well as a patron of learning, is evident from Bilhaṇa's allusion to him in the Vikramāṅkadevacarita XVIII. 56

यस्योदारां परिकलयतः शस्त्रशास्त्रप्रतिष्ठां
द्वे प्रेयस्यौ जगति विदिते श्रीश्च वाग्देवता च ।
एका भेजे भुजमसिनवाम्भोजलीलातपत्रा
श्वेतच्छत्रायितसितयशश्चन्द्रिकान्या मुखेन्दुम् ॥

Ed. in γ भुजमभिनवाम्भोदनीलातपत्रा

Kṣemendra in his Suvṛttatilaka quotes the following verse from Kalaśa.

अञ्जलौ जलमधीरलोचना लोचनप्रतिशरीरशारितम् ।
आत्तमात्तमपि कान्तमुज्झितुं कातरा शफरशङ्किनी जहौ ॥

(58) Kalyāṇadatta (Śrīkalyāṇadatta). — udgrīvaṁ khalu vīkṣitaṁ vapur idam lajjālasaṁ yat tadā 1349.

Doubtless the same as the Kalyāṇa, pupil of Alakadatta, who is mentioned by the author of the Śrīkaṇṭhacarita as one of his own contemporaries.

श्रीमानलकदत्तोयमनल्पं काव्यशिल्पिषु ।
स्वपरिश्रमसर्वस्वन्याससभ्यममन्यत ॥
तथोपचस्करे येन निजवाङ्मयदर्पणः ।
बिह्लणप्रौढिसंक्रान्तौ यथा योग्यत्वमग्रहीत् ॥
तत्तद्वहुकथाकेलिपरिश्रमनिरङ्कुशम् ।
तं प्रश्रयप्रयत्नेन कल्याणं सममीमनत् ॥

Śrīkaṇṭha. XXV. 78–80.

Maṅkha wrote this book between 1135 and 1145 A. D. See Bühler's Kashmir Report, p. 50 and Appx. II. p. cxii.

(59) Kallaṭa (Bhaṭṭakallaṭa : Śrīkallaṭakavi). — itarad eva bahir mukhaṁ 431. kiṁ tena kāvyamadhunā 136. kva piśunasya gatiḥ 432. tīvrātāmraruco raveḥ katham iyaṁ svapne'pi sambhāvanā 2565. diṅmukhāni paricumbati pṛthvīṁ 2483.

Author of the Spandasarvasva, a commentary on the Spandakārikās of his teacher Vasugupta. According to Kalhaṇa he was a contemporary of Avantivarman, who reigned about 854 A.D.

अनुग्रहाय लोकानां भट्टाः श्रीकल्लटादयः ।
अवन्तिवर्मणः काले सिद्धा भुवमवातरन् ॥

Rājat. V. 51.

Bühler's Kashmir Report, p. 78ff. and Appx. II. p. CLXVI.ff.

(60) Kalhaṇa. — antarye satataṁ luṭhantyagaṇitās 889. avakāśaḥ suvṛttānāṁ 2795. karṇe tat kathayanti 462. kaḥ svabhāvagabhīrāṇām 3159. gobhujāṁ vallabhā lakṣmīr 3364. parāmṛṣati saspṛhaṁ 905. pākaś cen na śubhasya 361. bhaṇḍas tāṇḍavamaṇḍape 463. bhāsvadbimbādharā kṛṣṇa 1461. bhujataruvanacchāyāṁ yeṣāṁ 187. mātsaryeṇa jahad grahān 579. yaḥ pātārtham 3132. ye'pyāsann ibhakumbhaśāyitapadā 188. yo yaṁ janāpakaraṇāya sṛjatyupāyaṁ 3133. vṛttiṁ svāṁ bahu manyate 360. satkṣetrapratipāditaḥ 3028.

Author of the Rājataraṅgiṇī. He was a contemporary of Jayasiṁha Mahārāja of Kashmir 1129-1150 A.D., and according to Kashmir tradition he is the author of the Jayasiṁhābhyudaya, a verse of which is preserved to us in Ratnakaṇṭha's Sārasamuccaya.

भूभृत्पदं पर्वतशेषमासी-
त्तस्थौ विधावेव च राजशब्दः ।
न वाहिनीनाथकथा समुद्रा-
दन्यत्र तस्मिन्नृपतौ बभूव ॥

(61) Kaviputrau. — bhrūcāturyaṁ kuñcitāntāḥ kaṭākṣāḥ 2227.

The designation under which two poets who were partners in authorship became famous. Compare the similar case of Rāmila and Somila, joint authors of the Śūdrakakathā. The Kaviputrau are referred to under that name by Kālidāsa at the beginning of his Mālavikāgnimitra—भासकविसौमिलकविपुत्रादीनां प्रबन्धानतिक्रम्य.

(62) Kālidāsa. — aṅgulibhir iva keśasaṁcayaṁ 1963. anāghrātaṁ puṣpaṁ 1332. anyonyaṁ utpīḍayad utpalākṣyāḥ 1542. asyāḥ sargavidhau 1467. ādīptavahnisadṛśair

apayātapattraiḥ 1678. ā mūlato vidrumarāgatāmrāḥ 1674. upārjitānāṁ vittānāṁ 3037. kaṇṭhasya stanabandhurasya 1528. kvākāryaṁ śaśalakṣmaṇaḥ 1343. tvām ālikhya praṇayakupitāṁ 1337. dineṣu gacchatsu madhūkapāṇḍuraṁ 1543. nāgendrahastās tvaci karkaśatvād 1566. pādanyāsaṁ kṣitidharaguror mūrdhni 561. pravātanīlotpalanirviśeṣam 1499. bālenduvaktrāṇyavikāsabhāvād 1643. muhur aṅgulisaṁvṛtādharauṣṭhaṁ 1273. vṛttānupūrve ca na cātidīrghe 1567. śalākāñjananirmiteva 1491. śuddham āvilam avasthitaṁ calaṁ 1901. śyāmāsvaṅgaṁ cakitahariṇaprekṣite dṛṣṭipātaṁ 1336.

The earliest known reference to Kālidāsa is in an inscription dated 637 A. D., which will be referred to under Bhāravi. Bāṇa's reference to him in the beginning of the Harṣacarita dates from about the same time. How long before 637 A.D. Kālidāsa flourished is not known. In his commentary on Meghadūta 14 Mallinātha tells that Diṅnāgācārya and Nicula were contemporaries of Kālidāsa. Diṅnāga is believed to have lived in the middle of the 6th century. See Max Müller's India : What can it teach us ? p. 305 ff.

The tradition according to which there were not one Kālidāsa, but three, is as old at least as the younger Rājaśekhara whose verse

एकोपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।
शृङ्गारे ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥

is found both in the Sūktimuktāvali and the Hārāvali.

Most of the verses Aufrecht quotes under Kālidāsa from the Śārṅgadharapaddhati are referred by him to wellknown books. Those he marks as unknown are as follows:—1 akṛśam 99, 9 :

अकृशं नितम्बभागे क्षामं मध्ये समुन्नतं कुचयोः ।
अत्यायतं नयनयोर्मम जीवितमेतदायाति ॥

2 etāni niḥsahatanor 102, 13 :

एतानि निःसहतनोरसमञ्जसानि
शून्यं मनः पिशुनयन्ति गतागतानि ।
एते च तीरतरवः प्रथयन्ति ताप-
मालम्बितोज्झितपरिग्लपितैः प्रवालैः ॥

3 tāratāratarair etair 34, 11 :

तारतारतरैरेतैरुत्तरोत्तरतो रुतैः ।
रतार्ता तित्तिरी रौति तीरे तीरे तरौ तरौ ॥

4 payodharākāradharo 137, 4 :

पयोधराकारधरो हि कन्दुकः
करेण रोषादिव ताड्यते मुहुः ।
इतीव नेत्राकृति भीतमुत्पलं
तस्याः प्रसादाय पपात पादयोः ॥

Given here from Jalhaṇa's Sūktimuktāvali.

5 lakṣmīkrīḍātaḍāgaṁ 120, 25 " In C D only ". Our No. 2005 (Kasyāpi).

6 vanitākara after 137, 11. " Only in D ".

वनिताकरतामरसाभिहतः
पतितः पतितः पुनरुत्पतसि ।
ध्रुवमस्ति हि कन्दुक ते हृदयं
दयिताधरसंगमलुब्धमिव ॥

From Jalhaṇa's Sūktimuktāvali under Daṇḍin.

7 veṇī viḍambayati 99. 11 :

वेणी विडम्बयति मत्तमधुव्रताली-
मङ्गीकरोति गुणमैन्दवमास्यमस्याः ।
बाहू मृणाललतिकाश्रियमाश्रयेते
पुङ्खानुपुङ्खयति कामशरान्कटाक्षः ॥

8 hemāmbhoruhapattane C D after 129, 4 :

हेमाम्भोरुहपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिल-
स्तत्रत्यैरिव यामिकैर्मधुकरैरारब्धकोलाहलः ।
निर्यातस्त्वरया व्रजन्निपतितः श्रीखण्डपङ्कद्रवै-
र्लिप्ते केरलकामिनीकुचतटे खञ्जः शनैर्गच्छति ॥

Aufrecht has recently, Z. D. M. G. XXXIX. 306 ff. put together all the verses which are ascribed in the Subhāṣitas available to him and in other writings to Kālidāsa, but which do not occur in any of his known works. This paper yields the following additional verses:— 9 avacanam vacanam, ascribed in Śp. 139, 9 and Sbhv. 2054 to Vāmanasvāmin : in the Saduktikarṇāmṛta to Kālidāsa. Our No. 2052. 10 iha nivasati :

इह निवसति मेरुः शेखरः क्ष्माधराणा-
मिह विनिहितभाराः सागराः सप्त चान्ये ।
इदमहिपतिभोगस्तम्भविभ्राजमानं
धरणितलमिहैव स्थानमस्मद्विधानाम् ॥

Given by Aufrecht from Peterson's paper on the Aucityālaṁkāra of Kṣemendra, p. 3, with a reference added to Bhojaprabandha v. 98. 11 upārjitānām vittānām. Böhtlingk 1307. according to the Subhāṣitāvali 3036 by Kālidāsa. Our No. 3037. 12 kaścid vāco, Skm. 3. 14 :

कश्चिद्वाचो रचयितुमलं वोढुमेवापरस्ताः
सा कल्याणी मतिरुभयथा विस्मयं नस्तनोति ।
न ह्येकस्मिन्नतिशयवतां संनिवेशो गुणाना-
मेकः सूते कनकमनलस्तत्परीक्षाक्षमोन्यः ॥

13 kṛtopakāraṁ. "Böhtlingk 1877, according to Śp. 177, 7 by Bhojanarendra, in Subhāṣitāvali 1901 ascribed to Kālidāsa." Our No. 1900. 14 kvākāryaṁ śaśalakṣmaṇaḥ. "This oft-quoted verse (see Kāvyaprakāśa, p. 64) is according to Skm. 2, 524, and Sbhv. 1341, by Kālidāsa. The statement seems very improbable, since, according to the Kuvalayānanda the verse refers to the relations between Yayāti and Devayāni". Our No. 1343 above. 15 divāpi, Skm. 2, 313 :

दिवापि जलदोदयादुपचितान्धकारच्छटा-
जटालिततटीमिमां विशति विस्मरन्ती भयम् ।
तमालतरुमण्डितां वटनिरस्तभानुद्युतिं
धृताभिसरणव्रता शबरसुन्दरी कन्दरीम् ।

16 na vakti premārdram Skm. 2, 29 :

न वक्ति प्रेमार्द्रं न खलु परिरम्भं रचयति
स्थितौ तस्यां तस्यां करकमललीलां न सहते ।
स्मितज्योत्स्नाकान्तं मुखमभिमुखं नैव कुरुते
तथाप्यन्तःप्रीतिं वपुषि पुलकोस्याः कथयति ॥

17 priyāyāṁ Skm. 4 223 :

प्रियायां स्वैरायामतिकठिनगर्भालसतया
किराते चाकर्णीकृतधनुषि धावत्यनुपदम् ।
प्रियाप्रेमप्राणः प्रतिभयवशाकूतविकलो
मृगः पश्चादालोकयति च मुहुर्याति च मुहुः ॥

18 mattānāṁ kusumarasena. Daśarūpaka 3, 14 from the Vikramorvaśī :

मत्तानां कुसुमरसेन षट्पदानां
शब्दोयं परभृतनाद एष धीरः ।
कैलासे सुरगणसेविते समन्ता-
त्किंनर्यः कलमधुराक्षरं प्रगीताः ॥

19 yat trailokyamanorathasya, Skm. 2, 336 :

यत्त्रैलोक्यमनोरथस्य परमं पात्रं मनोजन्मना
यच्चास्त्रं हरनिर्जितेन जगतीं जेतुं चिरादर्जितम् ।
यन्मे श्रोत्ररसायनं कथमहो प्राप्तं तदेतन्मया
रूपं लोचनपीयमानविगलल्लावण्यपूरं पुरः ॥

20 vavur eva Skm. 2, 22 :

ववुरेव मलयमरुतो जगुरेव पिकाः परारि [च] परुच्च ।
उत्कण्ठाभरतरलं सखि मानसमैषमः किमिदम् ॥

" A verse in derision of the old-fashioned words in Pāṇini v. 3, 22. "

21 svapna prasīda Skm. 2, 473 :

स्वप्न प्रसीद भगवन्पुनरेकवारं
संदर्शय प्रियतमां क्षणमात्रमेव ।
दृष्ट्वा सती निबिडबाहु [युगे वि] लग्न
तत्रैव मां नयति सा यदि वा न याति ॥

" The second half is corrupt and unintelligible."

22 " In his Second Report. p. 62, Peterson gives the following verse as ascribed in the Hārāvali to Kālidāsa.

अहो मे सौभाग्यं मम च भवभूतेश्च भणितिं
तुलायामारोप्य प्रतिफलति तस्यां लघिमनि ।
गिरां देवी साक्षाच्छ्रुतिकलितकह्लारकलिका-
मधूलीमाधुर्यं क्षिपति परिपूर्त्यै भगवती ॥

" According to this verse Kālidāsa is represented as a contemporary of Bhavabhūti's. I have myself no doubt that the verse is borrowed from the Bhojaprabandha (v. 254). In the place referred to Bāṇa, Bāṇaputra, and Bhavabhūti are brought together at the court of Bhoja of Dhārā. "

It has been seen above that Rājaśekhara knew of three Kālidāsas : and it is no longer so improbable as it has been thought to be that a Kālidāsa of great repute lived at the same time as Bhavabhūti. Compare the story given by Bhandarkar, Preface to Mālatīmādhava p. vi. ff. It is at least curious to note in this connection that all five of Aufrecht's MSS. of the Śārṅgadharapaddhati, as also our Cambay MS., attribute to Kālidāsa a verse which occurs in Bhavabhūti's Uttararāmacarita, vitarati guruḥ prājñe.

(63) Kālidāsamāghau.—madhu tiṣṭhati vāci yoṣitāṁ 3380.
This signature would go to show that a Kālidāsa and Māgha wrote at least one joint poem. Compare the remarks under Kaviputrau. Nothing is known for certain of Māgha's date. Aufrecht says that he belongs to the middle school of Indian artificial poetry, and may have been a younger contemporary of Bhavabhūti.

(64) Kiśoraka (Divirakiśoraka). — ālokatrastanārīkṛtasabhayamahānādadhāvajjanaugha 2421. bhrājiṣṇavo nabhasi bhūrihṛtāndhakāra 780. śūnyārthair vacanair mayā narapate karṇau tavāpūritau 3234.

Nil. The prefix to the name shows that he was a Kāyastha. The verse ālokatrasta, No. 2421, is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati.

(65) Kumāra (Bhaṭṭakumāra).—abhinavaṁ galitāṅśukadarśitaṁ 2161. kiṁ bhūṣaṇena racitena hiraṇmayena 2165. bāle nātha vimuñca mānini ruṣaṁ 1614. svāmin prabho priya gṛhāṇa pariṣvajasva 2096.
See under Kumāradāsa.

(66) Kumāradatta. —divi niveśitatāmravilocanā 1753. navavibodhamanoharaketakī 1754. bhuvanadṛṣṭinirodhakaraṁ kṛtaṁ 1752. maṇiprabheṣu pratibimbaśobhayā 1812. vimalam ambu nipīya nadīśataiḥ 1751. viṣamavṛṣṭihate'pi davānale 1755.
Nil.

(67) Kumāradāsa. — bhrāntvā vivasvān atha dakṣiṇāśām 1654. śiśiraśīkaravāhini mārute 1757.

Peterson* has pointed out that Kumāradāsa is quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā, and that the verse given is one indicated by Aufrecht, in his edition of Ujjvaladatta's commentary on the Uṇādi Sūtras, as apparently the source of a quotation in the Mahābhāṣya. The whole verse is as follows :

अयि विजहीहि दृढोपगूहनं
त्यज नवसंगमभीरु वल्लभे ।
अरुणकरोद्गम एष वर्तते
वरतनु संप्रवदन्ति कुक्कुटाः ॥

* In a paper On the Aucityālaṁkāra of Kṣemendra contributed, with a Note on the date of Patañjali, to the Journal, B. B. R A. S. XVI. p 170 ff. Published also separately with a Preface in reply to Professor R. G. Bhandarkar. Bhandarkar's paper On the date of Patañjali, a Reply to Professor Peterson, will be found in the Journal B. B. R. A. S. XVI. p. 199 ff. His Second Reply was published only as a pamphlet.

The last pāda is quoted in the Mahābhāṣya on Pāṇ. I. 3, 48. Nothing is known of Kumāradāsa's date : but Jalhaṇa's Sūktimuktāvali contains a verse attributed to Rājaśekhara, which shows that he was the author of the Jānakīharaṇa, and that he did not flourish before Kālidāsa.

जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति ।
कविः कुमारदासश्च रावणश्च यदि क्षमः ॥

The following quotation from the Jānakīharaṇa occurs also in Ujjvaladatta's note on III. 73 (Aufrecht's preface, p. xviii) in illustration of the meaning of the word धूसरः.

धूसर ईषत्पाण्डुरः । महिषधूसरितः
सरितस्तट इति जानकीहरणे यमकम् ।

From the fact noted below with regard to the verse bāle nātha vimuñca it would seem that Kumāradāsa is the same as Kumāra (Bhaṭṭakumāra).

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes under Kumāradāsa as follows, 1 paśyan hato 98, 71 :

पश्यन्हतो मन्मथबाणपातैः
शक्तिं विधातुं न निमील्य चक्षुः ।
ऊरू विधात्रा हि कृतौ कथं ता-
वित्यास तस्यां सुमतेर्वितर्कः ॥

2 bāle nātha vimuñca 114, 1. "Is ascribed to Amaru. Böhtlingk calls the poet Kusumadāsa." This verse is in our book No. 1614 ascribed to Bhaṭṭa Kumāra, and in Jalhaṇa's Sūktimuktāvali to Śrīkumāra. 3 vayaḥprakarṣād 98, 59 :

वयःप्रकर्षादुपचीयमान-
स्तनद्वयस्योद्वहनश्रमेण ।
अत्यन्तकार्श्यं वनजायताक्ष्या
मध्यो जगामेति ममैष तर्कः ॥

From our Cambay MS. 4 śiśirasīkara. Our No. 1757 above.

(68) Kusumadeva.—adhamaṁ bādhate bhūyo 300. apyāpatsamayaḥ sādhoḥ 297. uttamaṁ suciraṁ naiva 303. uttamaḥ kleśavikṣobhaṁ 291. kṣaṇakṣayiṇi sāpāye 299. guṇavān sucirasthāyī 301. guṇānām antaraṁ prāyas 293. jaḍe prabhavati prāyo 292. dṛṣṭadurjanadaurātmyaḥ 298. dhanam api paradattaṁ 307. na kadācit satāṁ cetaḥ 305. narāḥ saṁskārārhā jagati 306. prāyaḥ santyupadeśārthā 289. manasvihṛdayaṁ dhatte 290. saṁtuṣyatyuttamaḥ stutyā 304. saṁpattau komalaṁ cittaṁ 295. sajjanā eva sādhūnāṁ 287. svabhāvaṁ na jahatyantaḥ 296. sarvatra guṇavān deśe 302. svabhāvaṁ naiva muñcanti 294. sādhur eva pravīnaḥ syāt 288.

Author of the Dṛṣṭāntaśataka.

(69) Kṛṣṇaka. (Paṇḍitakṛṣṇaka). — sā khyātāsti jagattraye suranadī sā śaṁbhucūḍāmaṇau 2556.

Nil.

(70) Kṛṣṇamiśra. — gaṅgātīrataraṅgaśītalaśilāvinyastabhāsvadbṛśī 3078. jāto'haṁ janako mamaiṣa jananī kṣetraṁ kalatraṁ kulaṁ 3321. nāsmākaṁ jananī tathojjvalakulā sacchrotriyāṇaṁ kulād 2400. veśyāveśmasu śīdhugandhi 3077.

Wrote the Prabodhacandrodaya, according to Goldstücker, in the end of the twelfth century. See Weber's Indian Literature, p. 207, note 218.

(71) Kṣemavṛddhi (Bhadantakṣemavṛddhi). — bhṛśaṁ śuśubhire śubhrair 1730.

Nil.

(72) Kṣemendra. — aṅke vṛddhim upāgataṁ 756. andhaḥ sa eva śrutivarjito yaḥ 3031. aprastāvastutibhir aniśaṁ karṇaśūlaṁ karoti 3202. arthapriyatayātmānam 3370. aho tṛṣṇāveśyā sakalajanatāmohanakarī 3263. aho bata khalaḥ 334 ? āśāpāśavimuktiniścalasukhā svāyattacittasthitiḥ 3479. kāntāya vikasadvilāsahasitasvacchāṁśavaś cāmaraṁ 2249. kiṁ jīvāvadhibandhanair guṇagaṇair ārādhitair bandhubhir 3043. ko nu veśyājanāt tasmāt 3371. khacitram api māyāvī 338. khalaḥ sujanapaiśunye 335 ? khalena dhanamattena 339. gehaṁ durgatabandhubhir 309 ? grīṣme hāratuṣāracandanacayaś cīnāṅśukaṁ can-

drikā 3323. cyutopyudgacchati punaḥ 223. jāne kopataraṅgitāṅgalatikā tenāham āliṅgitā 2151. jāne 'nyāsahitaṁ vilokya kuṭilaṁ tam kūṭaveṣaṁ tvayā 1422. jihvādūṣitasatpātraḥ 333 ? jīvanagrahaṇe namrā 331 ? jīvantyarthakṣaye nīcā 3182. dātā balir yācanako murārir 3106. dvāre ruddham upekṣate katham api prāptaṁ puro nekṣate 3238. dīptim oṣadhileśeṣu 1888. dharmaḥ śarma paratra ceha 3030. nakhadaśananipātajarjarāṅgī 2126. an lajjate sajjanavarjanīyayā 359. na śāntāntastṛṣṇā 491. nāsāditāni vanavāsadṛḍhavratena 2250. nyāyaḥ khalaiḥ parihṛtaś 317. paribhramasi kim mudhā kvacana citta viśramyatāṁ 3153. pātraṁ pavitrayati 324. putrād apyadhikaṁ ca vindati vibhur bhṛtyaṁ hi bhāgyodaye 3155. prāṇānāṁ parirakṣaṇāya 3033. bhavajaladhigatānāṁ dvandvavātāhatānāṁ 3498. bhavati bhiṣagupāyaḥ pathyabhuṅ nityarogī 3148. māyāmayaḥ prakṛtyaiva 337. nindyaṁ janma 3029. mūrchāchāditam īkṣate na nayanaṁ tāpe tanuḥ pacyate 2152. lakṣmīr dānaphalā 3034. lābhapraṇayino nīcā 230. vittena vetti veśyā 2369. videśeṣu dhanaṁ vidyā 3053. vyomnaḥ śyāmāvirahiṇas 2156. vrate vivādaṁ 318. śamayati yaśaḥ 363. sāścaryaṁ yudhi śauryam 362. śīlaṁ śīlayatāṁ kulaṁ kalayatāṁ sadbhāvam abhyasyatāṁ 3035. satyaṁ vāci 3032 ? satsādhuvāde mūrkhasya 336 ? sadā khaṇḍanayogyāya 332 ? sābhimānam asambhāvyam 310. svāmye peśalatā 266.

The well-known Kashmirian poet. See Bühler's Kashmir Report p. 45 ff., Peterson's First Report p. 4. ff., Schoenberg's paper on Kṣemendra's Kavikaṇṭhābharaṇa (Wien, 1884) , and the paper on the Aucityālaṁkāra of this poet already referred to. Kṣemendra finished his Samayamātṛkā during the reign of king Ananta, 1050 A.D. His literary activity, as Bühler says, falls in the second and third quarters of the eleventh century.

The following is the list of Kṣemendra's works so far as they or their titles have been hitherto recovered. Those with an asterisk perfixed are only known by name : (1) * Amṛtataraṅgakāvya. (2) * Avasarasāra. (3) Aucityavicāracarcā. (4) Kanakajānakī. (5) Kalāvilāsa. (6) Kavikaṇṭhābharaṇa. (7) Caturvargasaṁgraha. (8) Cārucaryā. (8) * Citrabhāratanāṭaka.

(9) Daśāvatāracaritanāṭaka. (10) * Deśopadeśa. (11) Nītikalpataru. (12) * Padyakādambarī. (13) * Pavanapañcāśikā. (14) Bṛhatkathāmañjarī. (15) Bodhisattvāvadānakalpalatā. (16) Bhāratamañjarī. (17) * Muktāvalī. (18) * Rājāvalī. (19) Rāmāyaṇamañjarī. (20) * Lāvaṇyavatī. (21) Lokaprakāśakośa. (22) * Vātsyāyanasūtrasāra. (23) Vyāsāṣṭaka. (24) * Śaśivaṁśamahākāvya. (25) Samayamātṛkā. (26) Suvṛttatilaka. (27) Sevyasevakopadeśa. The Hastijanaprakāśa in the Bhau Daji collection is by a Kṣemendra who calls himself son of Yaduśarman.

From the Śārṅgadharapaddhati, under Kṣemendra. Aufrecht quotes as follows:—1 and 2 aṅgulibhaṅgavikalpana, muṇḍo jaṭilo nagnaḥ 143, 4, 5. Kalāvilāsa I. 52 and 62. 3 aṅge 'naṅgajvarahutavahaś 107, 2. Quoted by Kṣemendra from his Padyakādambarī. 4 atisāhasam 28, 2. Kalāvilāsa II. 46. 5 atyunnatapadārūḍhaḥ. In the Cārucaryā. 6 atha pathika 120, 3. Kalāvilāsa I. 30. 7 anaṅgena 91, 4:

अनङ्गेनाबलासङ्गाज्जिता येन जगत्त्रयी ।
स चित्रचरितः कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः ॥

8 artho nāma. In the Kalāvilāsa. 9 ākhyāyikā 143, 11. Kalāvilāsa II. 6. 10 ādhmātoddhatadāvavahni 134, 30:

आध्मातोद्धतदाववह्निसुहृदः कीर्णोष्णरेणूत्कराः
संतप्ताध्वगमुक्तखेदविषमश्वासोष्मसंवादिनः ।
तृष्णार्ताजगरायतास्यकुहरक्षिप्रप्रवेशोत्कटा
भ्रूभङ्गैरिव तर्जयन्ति पवना दग्धस्थलीकज्जलैः ॥

11 āmantraṇajayaśabdaiḥ 143, 26. In the Kalāvilāsa. 12 upayuktakhadirabiṭaka 143, 26. This verse is in Dāmodaragupta's Śambhalīmata. The ascription to Kṣemendra in Aufrecht's MSS. of the Śārṅgadharapaddhati is a mistake which occurs also in the Cambay MS. 143, 26 is a verse by Kṣemendra, tasmān mahīpatīnām (in the Kalāvilāsa), which Aufrecht does not give. It has in our MS. the signature Kṣemendrasya. There follow three verses upayuktakhadira 143, 27, pūrvaṁ ceṭī tato beṭī 143, 28,

varṇanadayetaḥ 143, 29 (in the Kalāvilāsa : not given by Aufrecht) with the signature ete Kṣemendrasya. The last only however is by Kṣemendra : the first being, as we have seen, by Dāmodaragupta, while the second is by a very modern poet. 13 eke 'dya 148, 27 :

एकेऽद्य प्रातरपरे पश्चादन्ये पुनः परे ।
सर्वे नि.सीम्नि संसारे यान्ति कः केन शोच्यते ॥

14 aurvā ivati 28, 4. In the Kalāvilāsa. (Read in β धनलवणवारि· compare Böthlingk Z. D. M. G. XXVII. p. 629). 15 kalamāgra 143, 16. In the Kalāvilāsa. 16 kavibhir 9, 8 :

कविभिर्नृपसेवासु वित्तालंकारहारिणी ।
वाणी वेश्येव लोभेन परोपकरणीकृता ॥

Aufrecht notes that the verse in the Hitopadeśa ed. Schl. II 23 abudhair arthalābhāya is an imitation of this verse. 17 kuryān nīcajanābhyastāṁ 76, 91. In the Cārucaryā. 18 ke 'pi svabhāvalubdhās 28, 3. In the Kalāvilāsa (evaṁ svabhāvalubdhās, at end of a story : The alteration is Śārṅgadhara's). 19 krayavikrayakūṭatulā 143, 10. In the Kalāvilāsa. 20 kṣipedvākyaśarān 76, 89. In the Cārucaryā. 21 grīvāstambhabhṛtaḥ paronnati 11, 3 :

ग्रीवास्तम्भभृतः परोन्नतिकथामात्रे शिरःशूलिनः ।
सोद्वेगभ्रमणप्रलापविपुलक्षोभाभिभूतस्थितेः ।
अन्तर्द्वेषविषप्रवेशविषमक्रोधोष्णनिःश्वासिनः
कष्टा नूनम।ण्डितस्य विकृतिर्भ।मज्वरारम्भभूः ॥

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. The verse precedes ye saṁsatsu, which will be given below, and the two together form one quotation. Aufrecht illustrates the śūlākula "seized with a headache" of the latter verse by a reference to the phrase paronnatikathāmātre śiraḥsūlinaḥ here. 22 tīvre tapasi līnānām 76, 93. In the Cārucaryā. 23 dambhārambhoddhuraṁ 76, 88. In the Cārucaryā. 24 dānam sattvāśritaṁ dadyān 76, 86. In the Cārucaryā. 25 dṛśā dagdham 91, 6, "Given by Böhtlingk : In the Kāvyaprakāśa." This verse is in Rājaśekhara's Introduction to his Viddhaśālabhañjikā. The

ascription to Kṣemendra is in our Śp. MS. also. But the verse that precedes 91, 5, kulugurur abalānām, which is in the same introduction, has the signature Kasyāpi, while 91, 4, anaṅgenābalā has rightly the signature Kṣemendrasya. This is probably the source of the error. 26 dṛśyate pānagoṣṭhīṣu 121, 1 :

दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्तावक्त्रगतं मधु ।
स्मरं सहायमासाद्य ग्रस्तो राहुरिवेन्दुना ॥

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. 27 na kuryāt paradārecchām 76, 84. "Given by Böhtlingk." The verse is in the Cārucaryā. 28 na krodhayātudhānasya 76, 95. In the Cārucaryā. 29 nadīnāṁ ca nakhīnāṁ ca : "only in C after 76, 102. Is quoted in the Sarasvatikaṇṭhābharaṇa." See Böhtlingk 3214 for other references for this verse which is in the Cāṇakyaśataka. The ascription to Kṣemendra is in our MS. also. The verse occurs in the middle of a long quotation from Kṣemendra's Cārucaryā and may be an interpolation. 30 na putrāyattam aiśvaryam 76, 101. In the Cārucaryā. 31 na madyavyasanaiḥ kṣīvaḥ 76, 85. In the Cārucaryā. 32 nayanavikārair 132, 5. In the Kalāvilāsa. Aufrecht calls the verse a coarse rendering of Bhartṛhari's jalpanti sārdham. 33 na lokāyatavādena (Auf. lokāyatta) 76, 98 In the Cārucaryā. 34 nijāṁ 134, 9 :

निजां कायच्छायां श्रयति महिषः कर्दमधिया
च्युतं गुञ्जापुञ्जं रुधिरमिति काकः कलयति ।
समुत्सर्पन्सर्पः सुषिरविवरं तापविवशः
सचीत्काराधूतं प्रविशति करं कुञ्जरपतेः ॥

35 nottarasyām pratīcyāṁ ca 76, 83. In the Cārucaryā, Peterson's First Report, p. 5. 36 pareṣāṁ kleśadaṁ kuryān 76, 90 In the Cārucaryā. 37 pīṭhī 143, 3 :

पीठीप्रक्षालनेन क्षितिपतिकथया सज्जनानां प्रवादैः
प्रातर्नीत्वार्धयामं कुशकुसुमसमारम्भणव्यग्रहस्ताः ।
पश्चादेते निमज्जत्पुरयुवतिकुचाभोगदत्तेक्षणार्धाः
प्राणायामापदेशादिह सरिति सदा वासराणि क्षिपन्ति ॥

38 pūrvam ceṭī tato beṭī 143, 47. See remarks on No. 12 in this list. बटी is a Hindustani word. 39 prabhuprasāde viśvāsaṁ 76, 97. In the Cārucaryā. 40 brāhmaṇān nāvamanyeta 76, 87. "Given by Böhtlingk." The verse is in the Cārucaryā. 41 bhaktaṁ raktaṁ 76, 94. "Given by Böhtlingk." In the Cārucaryā. 42 meruḥ, 143, 24–25. In the Kalāvilāsa. The verse is of the same tenor as our Nos. 2364 and 2365 which are from the same passage of the Kalāvilāsa. For the reproach in which the Goldsmith stood in old times Aufrecht refers to Manu IX. 292 and VS. 30, 17. 43 maunī pādaprahāre 'pi 17, 5 :

मौनी पादप्रहारेऽपि न क्षमी नीच एव सः ।
आकृष्टशस्त्रो मित्रेऽपि न तेजस्वी खलो हि सः ॥

(ākṛṣṭaśastro mitre 'pi. "He who draws his sword on a friend too" *i. e.* as well as on more legitimate objects of his prowess). 44 and 45 yat karoty ; yad arjyate 23, 1, 2 :

यत्करोत्यरतिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।
न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥
यदर्ज्यते परिक्लेशैरर्जितं यन्न भुज्यते ।
विभज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्य चिन्मास्तु तद्धनम् ॥

Böhtlingk 5034 and 5183 as given by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 238. 46 ye saṁsatsu 11, 2 :

ये संसत्सु विवादिनः परयशःशल्येन शूलाकुलाः
कुर्वन्ति स्वगुणस्तवेन गुणिनां यत्नाद्गुणाच्छादनम् ।
तेषां रोषकषायितोदरदृशां कोपोष्णनिःश्वासिनां
दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिनां विद्या जनोद्वेजिनी ॥

See note on No. 21 of this list. 47 lakṣmaṇo laghusaṁdhānī 140, 27 :

लक्ष्मणो लघुसंधानी दूरपाती च राघवः ।
कर्णो दृढप्रहारी च पार्थस्यैते त्रयो गुणाः ।

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. 48 lobhaḥ sadā vicintyo 28, 1. In the Kalāvilāsa. 49 vakraiḥ krūratarair

76, 92. In the Cārucaryā. 50 varjayed indriyajayair 76, 96. In the Cārucaryā. 51 vāmaskandhaniṣaṇṇaśārṅga 36, 22. This verse is quoted by Kṣemendra in the Kavikaṇṭhābharaṇa from his own work Kanakajānakī. 52 vyākulo 'pi vipatpātaiḥ 76, 104. In the Cārucaryā. 53 śrutismṛtyuktam ācāraṁ 76, 102. In the Cārucaryā. 54 sattvapraśamatapobhiḥ 28, 5. In the Kalāvilāsa. 55 hitopadeśaṁ śṛṇuyāt 76, 100. In the Cārucaryā. 56 hetupramāṇayuktaṁ 21, 4 :

हेतुप्रमाणयुक्तं वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य ।
अप्यतिपरुषमसत्यं पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥

From Cambay MS. So also in Böhtlingk 7413 as given by Aufrecht Z. D. M. G. XX. 5, 241.

(73) Gaṅgādatta.—abhidhāvati māṁ mṛtyur 3504.

Nil.

(74) Gaṅgādhara.—vikāsipadmāstaraṇe nirastam 1073.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 511 Aufrecht gives the following verses under Gaṅgādhara from the Saduktikarṇāmṛta, and notes that the name reminds us of the court poet of Karṇa, king of Dāhala (Vikramāṅkadevacarita XVII. 95), whom Bilhaṇa boasts of having overthrown in a poetical contest. 1 pañceṣor Skm. 1. 372 :

पञ्चेषोरिषुकोटिशासनशिलाचक्रं चकोराङ्गना-
चक्षुष्यश्चतुरब्धिताण्डवगुरुश्चौरः कृशाङ्गीरुषाम् ।
सोऽयं सान्द्रतमिस्रसिन्धुरघटाकण्ठीरवः कैरव-
श्रीजीवातुरमर्त्यमण्डलसुधासत्री दिवि द्योतते ॥

2 padopānte Skm. II. 198 :

पदोपान्ते कान्ते लुठति तमनादृत्य भवना-
द्गतं निष्क्रामन्त्या किमपि न मयालोचितमभूत् ।
अये श्रोणीभारस्तनभर युवां निर्भरगुरू
भवद्भ्यामप्यत्र क्षणमपि विलम्बो न विहितः ॥

(75) Gaṇapati. — bhrāmyanmahāgirinigharṣaṇalabdhapṛṣṭha 61.

Jalhaṇa's Sūktimuktāvali contains a verse, attributed to Rājaśekhara, in which reference is made to a poet Gaṇapati, and apparently a work of his called Mahāmoda.

अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम् ।
विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥

(76) Gaṇḍagopāla.—kāśāḥ kṣīranikāśā 1797.

The verse is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Gaṇḍagopāla. " So singt der bukolische Dichter. " Aufrecht's note.

(77) Gopāditya,—adya dyūtajitādharagrahavidhāv īśo'si tatkhaṇḍanād 2110. āśliṣṭāpi karoti sā mama tanuṁ kaṇṭhagrahotkaṇṭhitāṁ 1368.

May be the king of Kashmir of that name, Rājat. I. 344. The verse adya dyūtajitādhara is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Gopāditya.

(78) Govindarāja (Bhaṭṭagovindarāja). —āḥ kimartham idaṁ cetaḥ 213. kiraṇanikarair āśācakraṁ 906. kṣubdhadaivāniloddhūte 3107. citraṁ yad eva guṇavṛndavimardadakṣaṁ 1520. daurjanyam ātmani paraṁ prathitaṁ vidhātrā 803. nijakulocitaceṣṭitam ātmano 760. niḥspandalocanavilokitakāntadūtyāṁ 1419. netre tvanmārgalole 1410. bhoḥ bhoḥ karīndra divasāni kiyanti tāvad 627. yadi vayam aparādhinas tadānīṁ 1599. yāmaḥ svasti tavāstu rohaṇagire 911. varaṁ iha ravitāpaiḥ kiṁ na śīrṇāsi gulme 998. saṁprāpya kokilakulaiḥ kamanīyakāntiḥ 767. suvihitam abhidhānaṁ vedhasā sādhu yatnān 1522.

Aufrecht quotes a verse from the Śārṅgadharapaddhati attributed to one Deveśvara, in which reference is made to the poet Govindarāja.

इन्दुप्रभारसविदं विहगं विहाय
कीराननं स्फुरसि भारति का रतिस्ते ।
आद्यं यदि श्रयसि जल्पतु कौमुदीनां
गोविन्दराजवचसां च विशेषमेषः ॥

Aufrecht sees in this verse a reference to some work of Govindarāja, or of one of his court poets, called Kaumudī. But that seems doubtful. Speech resides with the foolish parrot. If she were to pass over to the bird that loves the moon's rays, he, now mute, could tell us how slight the difference is between that which he loves and Govindarāja's sweet sayings. A Govindarāja, Aufrecht adds, was the patron of . Lakṣmīdhara,the author of the Yuktikalpataru.

From the Śārṅgadharapaddhati under Govindarāja Aufrecht quotes as follows. 1 ito vidyut 106, 13 :

इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितमसकृद्भापयतु·मा-
मितः केकानेका हरतु हृदयं निर्दयमिदम् ।
इतः कामो वामः प्रहरतु मुहुः पुङ्खितशरो
गतासि त्वं दूरे चपलनयने प्रेयसि यतः ॥

2 dantāgra 4, 1 :

दन्ताग्रनिर्भिन्नहिमाचलोर्वी-
रन्ध्रोत्थिताहीन्द्रमणिप्रभौघे ।
नागाननः स्तम्भधिया कपोला
धर्षन्पितृभ्यां हसितः पुनातु ॥

3 daurijanyam 59, 45. Our No. 803 above. 4 bho bhoḥ 54, 8. Our No. 627 above. 5 mārjārī himabālukā 98, 117. " From a work on medicine. " 6:sthitvā 36, 3 :

स्थित्वा स्थैर्यादुपाम्भः समजठरशिराश्चक्रमूर्तिर्मुहूर्तं
धूर्तः संत्यक्ततीरः कतिचिदपि पदान्युच्चकैः कुञ्चिताङ्घ्रिः ।
पश्चाद्ग्रीवां प्रसार्य त्वरितगतिरपां मध्यमाविश्य चञ्च्वा
चञ्चन्तीमूर्ध्वकण्ठः कथमपि शफरीं स्फारिताक्षो बकोऽत्ति ॥

(79) Govindasvāmin (Bhaṭṭagovindasvāmin).—karpūracandanarajo dhavalaṁ vahantīm 1084. kalāvati kṣatatamasi prabhāvati 1945. khyātā narādhipatayaḥ 160. niyataṁ yadi nāsmākaṁ 1240. niḥsaṅgam aṅgair madanānalottham 1459.

The verse kva prasthitāsi which is in our book No. 1946 ascribed to Amaruka, is given in the Śārṅgadharapaddhati as the joint composition of Govindasvāmin and Vikaṭanitambā.

(80) Ghaṇṭaka.— dhanur mālā maurvī kvaṇadalikulaṁ lakṣyam abalā 82.

The verse is given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 553 from the Saduktikarṇāmṛta 4, 70, where there is no author's name.

(81) Candaka.—ekenākṣṇā pariṇatarusā pāṭalenāstasaṁsthaṁ 1919. eṣā hi me raṇagatasya dṛḍhā pratijñā 2275. cyutām indor lekhāṁ 66. prasāde vartasva prakaṭaya mudaṁ saṁtyaja ruṣaṁ 1629. mātar jīva kim etad 69. sa pātu vo yasya hatāvaśeṣās 32.

The MSS. vary between Candaka and Candraka, and the two are doubtless the same. Candraka may be a good Sanskrit form for an original Candaka. Compare Aufrecht's remarks quoted under Amaruka. Kalhaṇa mentions this poet Rājat. II. 16.

नाट्यं सर्वजनप्रेक्ष्यं यश्चक्रे स महाकविः ।
द्वैपायनमुनेरंशस्तत्काले चन्द्रकोऽभवत् ॥

Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā quotes four verses by Candaka, of which two—kṛṣṇenāmba gatena and kṛśaḥ kāṇaḥ—are given in our book anonymously, Nos. 40 and 3390, while a third is the verse above eṣā hi me raṇagatasya No. 2275, in the order $\gamma\ \delta\ \alpha\ \beta$. No. 3390 now stands in Bhartṛhari. The fourth verse Kṣemendra quotes is as follows.

खगोत्क्षिप्तैरन्त्रैस्तरुशिरसि दोलेव रचिता
शिवा तृप्ताहारा स्वपिति रतिखिन्नेव वनिता ।
तृषार्तो गोमायुः सरुधिरमांसं लेढि बहुशो
बिलान्वेषी सर्पो हतगजकराग्रं प्रविशति ॥

Aufrecht has noted that the verse ekenākṣṇā, which is one of two verses given in the Śārṅgadharapaddhati under Candraka, occurs in the Daśarūpāvaloka DR. p. 163, and that the other prasāde vartasva is in the Kāvyaprakāśa 7, 14.

(82) Candragopin.— kāmaṁ viṣaṁ ca viṣayāś ca 3326. kecid bhayena hi bhajanti vinītabhāvam 3449. durgandhi-pūtivikṛtair aravindam indum 3448. nirīkṣyamāṇāḥ 3384. viṣasya viṣayāṇām ca 3368.

May be the Candragomin to whom the Candra grammar is ascribed. Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 512 has a poet Candrayogin, who is perhaps also the same.

(83) Candrodaya.—prasīda gatir ujjhyatāṁ vrajatu rājahaṁsī sukhaṁ 2035.

The name looks like one given to the poet from some much-admired verse. See under Māgha.

(84) Carpaṭīnātha.—cātaka tāta kiyad bhavatā 684. jalakaṇavitaraṇarahitaḥ 685. rāhur abāhur gaganatale 3117.

Carpaṭī as the name of an author occurs in the Haṭhapradīpikā Auf. Ox. Cat. 233 b. Compare Gorakṣa and Gorakṣanātha.

(85) Cāṭa.—jātyujjvale madhurakomalavāgvilāsau 739.

Nil.

(86) Ciāka. (Śrīciāka).—niṣpragraheṣu karipotaśateṣu mohād 597. patanti naiva mātaṅga 584. mattebhakumbhanirbheda 583. malinahutabhugdhūmaśyāmair diśo malinā ghanair 1760. meghair vyoma navāmbubhir vasumatī vidyullatābhir diśo 1777.

Nil. The name is Āka. Ci is an upanāma like Dyā and Tho.

(87) Cūlitaka (Bhaṭṭacūlitaka).—ānandena yaśodayā 39. yatnāt saṁgamam icchatoḥ pratidinaṁ dūtīkṛtāśvāsayor 2066.

Nil. Aufrecht, who gives the verse yatnāt saṁgamam icchatoḥ from the Saduktikarṇāmṛta 2,691; writes the name Bhaṭṭa Cuṇitaka.

(88) Chātra.—caṭulacātakacañcu 939. na mlānitānyakhiladhāmavatāṁ mukhāni 983.

Nil.

(89) Jagaddhara (Paṇḍitajagaddhara). — ajñas tāvad ahaṁ na mandadhiṣaṇaḥ kartuṁ manohāriṇīś 3523. ajñānāndham abāndhavaṁ kavalitam rakṣobhir akṣābhidhaiḥ

3522. amandānandānāṁ galadalaghusaṁtāpavipadāṁ 3418. asthāne gamitā layaṁ 185. idam aham karuṇāmṛtasāgaraṁ 3521 ? udārair mandārai racitaśikharaṁ candraśikharaṁ 3417. oṁ namaḥ paramārthaika 12. karṇikādiṣviva 14. kulaśailadalaṁ 13. guhāśrito dharmaratir giriśa 3408. te 'nantavāṅmayamahārṇavadṛṣṭapārāḥ 182. trātā bhītibhṛtāṁ 96. trailokyabhūṣaṇamaṇir 183. tvaṁ bhogī yadi kuṇḍalī yadi bhavāṅs 1003. dhanyāḥ śucīni 181. namaḥ śivāya niḥśeṣa 16. namo vāṅmanasātīta 15. nityaṁ nirāvṛti 89. pāpaḥ khalo 'yam iti nārhasi māṁ vihātuṁ 3524. pidhatte dvāḥpaṭṭaiḥ sitakaram athottaṁsakusumair 2117. muktir hi nāma paramaḥ 94. yaḥ kandukair iva 93. lokatrayasthiti 91. vijṛmbhamāṇe tamasi pragalbhe 3407 ? vyomnīva nīradabharaḥ 90. śabdārthamātram api ye na vidanti 184. śrīkaṇṭhasya sakṛttikārtabharaṇī 95. sarvaḥ kilāyam avaśaḥ 92. sāndrānandastimitakaraṇaḥ 3415. surasrotasvatyās taṭaviṭapipuṣpaughasurabhau 3416. sphāreṇa saurabhabhareṇa 189.

A Kashmirian writer, author of a Śivastotra called Stutikusumāñjali. Date unknown.

(90) Janārdana (Bhaṭṭajanārdana). — dvitrāṇi skhalatā padāni dadhatā dhātrīkarālambinā 2414.

Nil.

(91) Jayagupta. — dvayam idam atyantasamaṁ 1813. śaradi raviraśmitaptā 1814.

Nil. The verse dvayam idam No. 1813 is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Jayagupta.

(92) Jayadeva (Śrījayadeva). — pāṇau mā kuru cyūtasāyakam 1313. bhrūcāpe nihitaḥ kaṭākṣaviśikho nirmātu marmavyathāṁ 1357. snigdhe yat paruṣāsi yat praṇamati stabdhāsi yad rāgiṇi 1613. hṛdi bisalatāhāro nāyaṁ 1314.

The author of the Gītagovinda from which all these verses are taken. He was the son of Bhojadeva and Rāmā- or Vāmādevī. His wife's name was Padmāvatī. He was an inhabitant of the village Kinduvila (Kendulī), on the banks of the river Ajaya in the Vīrabhūmi district of Bengal. Tradition has preserved a verse, said to be part of an inscription, according to which he was

with Govardhana, Śaraṇa, Umāpati and Kavirāja, attached to the court of one Lakṣmaṇasena.

गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।
कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥

Bühler, who saw in Kashmir a manuscript of the Gītagovinda with a note at the end, according to which Śrī Jayadeva lived in the time of a king called Lakṣmaṇasena, has already identified the poet's patron with the Vaidya king of Bengal whose inscription at Gayā is dated Vikrama Saṁvat 1173 or A.D. 1116. Bühler's Kashmir Report, p. 64, and Prinsep's Essays, Vol. II. p. 272.

In the beginning of his Gitagovinda Jayadeva makes mention of these contemporaries of his.

वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भशुद्धिं गिरां
जानीते जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरूहद्रुते ।
शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धन-
स्पर्धी कोऽपि न विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविक्ष्मापतिः ॥

Umāpatidhara, according to the commentator, was Lakṣmaṇasena's minister. The Ācārya Govardhana was the author of the Govardhanasaptaśatī. It is true that the commentator on this last book says that by the Senakulatilakabhūpatiḥ of whom Govardhana speaks in the verse

सकलकलाः कल्पयितुं प्रभुः प्रबन्धस्य कुमुदबन्धोश्च ।
सेनकुलतिलकभूपतिरेको राकाप्रदोषश्च ॥

we are to understand Pravarasena, that is, as he probably means, the author of the Setubandha. But this is a manifest absurdity. The Sena family referred to is the Bengal family of that name who were Kāyasthas, while Pravarasena, the contemporary of Mātṛgupta and Vikramāditya, was a Kṣatriya of the House of Gonarda. If Govardhanācārya were attached to the court of Lakṣmaṇasena of Bengal, he cannot be referring here to the king of Kashmir of several centuries before.

Aufrecht Z. D. M. G. XXVII. 30, identifies our Jayadeva with the author of the Prasannarāghava of the same name, but this

(*sit venia verbo*) does not appear to be right. The author of the Prasannarāghava was an inhabitant of Vidarbha of the Kuṇḍina gotra, son of Mahādeva. The only clue to this Jayadeva's date is in the verse from the Prasannarāghava which Aufrecht has already quoted (Oxford Catalogue, p. 142).

यस्याश्चोरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो
भासो हासः कविकुलगुरुः कालिदासो विलासः ।
हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चबाणस्तु बाणः
केषां नैषा कथय कविताकामिनी कौतुकाय ॥

By the Cora of this passage we are probably to understand Bilhaṇa. This second Jayadeva was apparently the author also of the Candrāloka, the work on rhetoric to which the Kuvalayānanda refers (Oxford Catalogue, p. 213 *a*), a kāvya called Sītāvihāra, and the Paksadharī and other books on Nyāya. In his Candrāloka he intimates that he was also known as Pīyūṣavarṣa, and in his works on nyāya he refers to another name by which he went, Pakṣadhara. It is possible that the writer on nyāya is another and a third Jayadeva. But compare what the author of the Prasannarāghava himself says of his skill in logic. Oxford Catalogue, loc. cit.

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht cites 24 verses of the Gītagovinda and 2 of the Prasannarāghava.

(93) Jayamādhava.—atrāsmin suratalatāgṛhe 'sti ramyaṁ 1866. atha manasijadigjayābhiśaṁsī 1758. ardhapītamadirā maṇipārī 2017. aṁśumān api vipākapiśaṅgaṁ 1894. uccitya prathamam avasthitaṁ mṛgākṣī 1865. ūrumūlagatanetrayugasya 2125. kiṁ tena kila kāvyena 133. guruḥ prakṛtyaiva nitambabhāraḥ 1550. te vandyās te mahātmānas 146 ? nābhīhrade yad vidhinā nyadhāyi 1555. projjhya mitram apavarjitadoṣaṁ 1895. mitram ujjhitavatātinirāśaṁ 1896. mūrtimantam iva rāgarasaughaṁ 2016. vellitālakasamṛddhi lalāṭaṁ 1435.

Nil. Aufrecht quotes the verses 1 ucchitya 133, 19, our No. 1865 above, 2 kim tena 6, 7, our No. 133 above, and mūrtimantam 121, 7, our No. 2016 above : also two verses unmṛṣṭa-

pattrāḥ 134, 56 'ṅgarāgas 14, 26 which in our book are ascribed to Jayavardhana.

(94) Jayavardhana (Bhāgavataśrījayavardhana). —akṣadevanapaṇīkṛte 'dhare 2048. amī vyarthārambhā duradhigamabhūbhṛtparisare 1705. aho kim api te śuddhaṁ 2479 uccair uccaratu ciraṁ cīrī 912. unmṛṣṭapattrā lulitālakāntāḥ 1870. eṣa tūḍḍamaravīciḍambaraḥ 1966. kṛṣṇaṁ vapur vahatu 766. kekāḥ kalā vanabhuvas tilākāyamano 678. cakāsire kaṇṭakibhiḥ palāśair 1871. tān unnatān kṣitibhṛto nanu rūpayāmaḥ 976. tvadyaśojaladhau rājan 2478? dhīraḥ śrotrasukhāvaho 'pi sadṛśaḥ satyaṁ 915. na kokilānām iva mañjukūjitaṁ 761. na paṅkādudbhūtir na jaḍasahavāsavyasanitā 932. yad bhūbhṛto laghuguṇair api baddhamūlam 844. lāvaṇyakāntiparipūritadiṅmukhe 'smin 2031. varam aśrīkataivāstu 919. samarpitāḥ kasya na tena doṣā 425. hṛto 'ṅgarāgas tilakaṁ vimṛṣṭaṁ 1872.

Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 512 quotes the verse akṣadevanapaṇīkṛte No. 2048 from the Saduktikarṇāmṛta 2,594 under Jayavardhana, and notes that the poet is there called a Kashmirian. The verse jarjaratṛṇāgra which Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati 52, 1 under Jayavardhana, is given in our book anonymously No. 779.

(95) Jayāditya. — avaśyaṁ yātāraś ciratarам uṣitvāpi viṣayā 86. priyā nyāyyā vṛttir 280.

Joint author with Vāmana of the Kāśikā Vṛtti. "Bālāśāstrin has assigned the first, second, fifth, and sixth books to Jayāditya, the rest to Vāmana, while in an ancient MS. of the Kāśikā, discovered by Dr. Bühler in Kashmir (Report, p. 72), the first four adhyāyas are ascribed to Jayāditya, the last four to Vāmana. See also Professor Kielhorn, "Kātyāyana and Patañjali," p. 12, note. Max Müller, "India : What can it teach us?" p. 341, note. According to another account the third, fourth, seventh, and eighth adhyāyas comprise Jayāditya's share of the work. Compare also Peterson's Second Report, p. 28ff.

(96) Jayāpīḍa (Śrījayāpīḍa).—puro revā pāre girir 661.

The well-known king of Kashmir (779–813) at whose court were Kṣīra, Bhaṭṭodbhaṭa, Dāmodaragupta, Manoratha, Śaṅkhadatta, Caṭaka, Saṁdhimat, Vāmana, and others. His own

excellence as a man of letters is vouched for in the Rājataraṅgiṇī IV. 488.

क्षीराभिधाच्छब्दविद्योपाध्यायात्संभृतश्रुतः ।
बुधैः सह ययौ वृद्धिं स जयापीडपण्डितः ॥

Tradition has it that our verse is one of the *tristia* composed by this king in his misfortune, which, according to Kalhaṇa, were remembered by the learned of his own day.

अवस्थावेदकास्तत्र ग्रथिता पृथिवीभुजा ।
आर्द्रान्तःकरणैः श्लोकाः स्मर्यन्तेऽद्यापि सूरिभिः ॥

Rājat. IV. 548.

(97) Jalhaṇa.—āsyaṁ nirasya rasitaiḥ suciraṁ vihasya 839. daivīr giraḥ ke 'pi kṛtārthayanti 194. pariśramajñaṁ janam antareṇa 195. parjanyaṁ prati garjataḥ 620. vyālāś ca rāhuś ca sudhāprasādāj 196. svaprajñayā kuñcikayeva 193. he gandhakuñjara mahāgirikuñjarājim 644.

Mentioned by Maṅkha (Bühler, pp. 50 and CXII.) as minister of Rājapurī (Rājaverī : Rājaurī), a town in Kashmir.

पथा चरति वक्रेण वाग्यस्य चतुरैः पदैः ।
सरस्वत्यै विनिर्मातुमुद्यतेव प्रदक्षिणम् ॥
प्रक्रमैर्हठवक्रिम्णो मुरारिमनुधावतः ।
श्रीराजशेखरगिरो नीवी यस्योक्तिसंपदाम् ॥
श्रीमद्राजपुरीसंधिविग्रहस्य नियोगिनम् ।
अथानर्च वचोभिस्तं जल्हणं विनयाञ्चितैः ॥

Śrīkaṇṭhacarita XXV. 73–75

Compare

संग्रामपाले नृपतौ तस्मिन्नवसरे मृते ।
तत्सूनुः सोमपालाख्यः पितृराज्यं समादधे ॥
राज्यार्हमग्रजं बुद्ध्वा सोऽभ्यषिच्यत चाक्रिकैः ।
इति कोपान्नरेन्द्रोऽभूत्क्रुध्यन्राजपुरीं प्रति ॥

Rājat. VIII. 290–1.

Jalhaṇa wrote, doubtless *inter alia*, a kāvya called Somapāla-vilāsa, on which there was a commentary Alaṁkārānusāriṇī by Rājānaka Rucaka (Ruyyaka: Ruppaka). A verse of the Somapālavilāsa is preserved to us in the Kāvyaprakāśaṭīkāsārasamuccaya.

मार्गं निसर्गादवलम्ब्य वक्रं
सुधारसौघं मधुरं वमन्ती ।
चान्द्री च मूर्तिः कवितुश्च सूक्ति-
र्न धार्यते मूर्धनि नेश्वरेण ॥

(98) Jitamanyu.—airāvaṇe suravadhūparigīyamāna 2493. Nil.

(99) Jīvaka.—kālindīpulinodareṣu 38. merūrukesara 54. Nil.

(100) Jīvanāga.— ahaṁ naśyāmi mānena 1110. rasati taruṇīkeśaśyāme payobhṛti nirbharaṁ 1761. vikacakumudaih phullāmbhojaiḥ 665.

Nil. The verses rasati taruṇīkeśaśyāme and vikacakumudaiḥ phullāmbhojaiḥ are given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati under Jīvanāyaka. Aufrecht, however, notes that two of his manuscripts give the name as Jīvanāga, and that is probably the correct form.

(100) Jenduka.—etan narendravṛṣabha kṣapayā vrajantyā 2166.

The poet of this name (Jinduka) is referred to by Maṅkha in the Śrīkaṇṭhacarita XXV. 71–2 as a Kashmirian poet contemporary with Kalhaṇa.

व्यज्यते येन निर्मृष्टनिःशेषकलिपांसुना ।
भट्टप्रभाकरनयद्वयस्रोतोनदीष्णता ॥
सुवृत्तं क्रमलब्धोर्ध्वपदं परिचितं दृशोः ।
तं च वागीश्वरीकेलिकन्दुकं जिन्दुकं व्यधात् ॥

---

* In my Paper on the Subhāṣitāvali of Vallabhadeva (Transactions, Leiden Congress Vol. II.) I have confounded this Jalhaṇa with the compiler of a collection of verses called Sūktimuktāvali. I have since found that Vallabhadeva himself is quoted in that book which must therefore be later.—P. P.

(102) Jonaka (Paṇḍitajonaka).— asyāḥ kuśeśayadṛśaḥ 1503? dūre kṣīrakathā tathā hi kataro rājñāṁ viśeṣo'paro 2403. muktāphalaṁ śaśisamasya mukhasya tasyā 1504. svedaḥ kasmāt tava pathi manastāpasaṁtāpadoṣād 1442. Nil.

(103) Jonarāja (Śrīrājānakajonarāja).—anarthitarpaṇaṁ vittaṁ 3038. viśvasya sthitaye dhanurdharatayā 604. huṁkāraiḥ stanitānukāracaturair 621.

Author of the Rājāvali or continuation of the Rājataraṅgiṇī, and of commentaries on the Kirātārjunīya and other poetical works. He flourished in the reign of Jainolābadīn and was the guru of Śrīvarapaṇḍita. A native of Kashmir.

(104) Jñānavarman (Bhadantajñānavarman). —yaj jāto'si catuṣpathe ghanalasacchāyo 'si kiṁ chāyayā 813.
Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati.

(105) Takṣaka.—kākaiḥ saha vivṛddhasya 719. sa dhūrjaṭijaṭājūṭo 62.
Nil. Bharata is said to have had a son of that name. (Böhtlingk : W. B. i. k. f. *sub voce.*)

(106) Trivikrama (Bhaṭṭatrivikrama).—apragalbhapadanyāsā 135. kiṁ kaves tasya kāvyena 134. kailāsāyitam adribhir viṭapibhiḥ śvetātapatrāyitaṁ 2002. prasannāḥ kāntihāriṇyo 147. saudhaskandhatalāni dīpapaṭalaiḥ kampena pāṇḍudhvajā 2001.

Author of the Nalacampū or Damayantīkathā. He belonged to the Śāṇḍilya gotra, and was the son of Nemāditya, or Devāditya, as some MSS. have it, and grandson of Śrīdhara. The earliest writer who is known to quote him is the author or compiler of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. A verse of the Nalacampū also occurs in Namisādhu's commentary on Rudraṭa.

A short gloss or ṭippanam on the Nalacampū was written by Caṇḍapāla. There is also a more extended commentary to the poem by Vinayagaṇi.

(107) Trivikrama (Bhāgavatatrivikrama).—anyonyasya layaṁ bhayād iva 1029. ratnānyamūni makarālaya māvamaṁsthāḥ 866.
Nil.

(108) Thoāka.—chāyāsyaiva ghanā sugandhir ayam 817. Nil. The name is Āka. Compare Cīāka.

(109) Ḍahoraka.—samāhataṁ yasya visarpibhis 1906. Nil.

(110) Ḍāmara (Śrīḍāmara).—ānandodgatabāṣpapūrapihtaṁ cakṣuḥ kṣamaṁ nekṣituṁ 2065. kiṁ vā bāhulatākavāṭaphalakair naivārgalā kalpitā 1408. dantāgragrahaṇaṁ karoti śanakair naivādhare khaṇḍanaṁ 2111.

Nil.

(111) Ḍohara.—prāleyaleśaśiśirānilasaṁprayogaḥ 1839. Nil.

(112) Dagdhamaraṇa.—yadi priyāviyoge 'pi 1255.

So called from the verse. Aufrecht gives the verse from the Śārṅgadharapaddhati.

(113) Darvaṭa.—bhrātaḥ pāntha vrajasi yadi he tām diśaṁ puṇyabhājo 1144.

Nil. The " Doorkeeper. " Compare names like Meṇṭha (Hastipaka) and Takṣaka.

(114) Darśanīya (Dorlatikādarśanīya—Prakāśavarṣasūnur Darśanīya). — akāladhṛtamānasavyatikarotsvaiḥ sārasair 2504. kasmād dorlatike nidhāya na ciraṁ 1172. yad api nirāyudhā yad api sarvajanair viyutā 2505. sakhi vivṛṇute saṁtāpas te tanus tanutāṁ gatā 1171.

Nil. He gets the name Dorlatikādarśanīya from his verse kasmād dorlatike No. 1172, or Prakāśavarṣasūnur Darśanīya is so called to distinguish him from Dorlatikādarśanīya. Aufrecht gives that verse uuder Dorlatikābhīma.

(115) Dāmodara (Kapiladāmodara). — śrīsaṁnidhānavilasadrucir abjaśaṅkha 2528.
Nil.

(116) Dāmodaragupta.—aṭatā pṛthvīm akhilām 2531. apasāraya ghanasāram 1071. avidagdhaḥ śramakaṭhino 2339. ārogyaṁ vidvattā 234. idam aparam adbhutatamaṁ 2532.

upayuktakhadiravīṭaka 2336. ekībhāvaṁ gatayor 420. eṣa viśeṣaḥ spaṣṭo 2529. kumudāmodī pavanaḥ 1388. jīvann eva mṛto 'sau 2271. cakritā ca mṛtācāryaṁ 2331. dadato vāñchitam artham 2530. dainyam idaṁ yac chlāghā kriyate 2534. nirviṇṇe nirviṇṇā 1263. paryaṅkaḥ svāstaraṇaḥ 2342. prakṛtilaghor yena kṛtā 2533. yad dhīmatātivegena 2330 ? yāvadvāñchitasuratavyāyāmasahā 1264. śṛṇu sakhi kautukam ekaṁ 2338. sa kathaṁ na spṛhaṇīyo 1560.

Flourished at the Court of Mahārāja Jayāpīḍa of Kashmir (779-13). Author of the Śambhalī—or Kuṭṭinīmata. An account of this poem was given in Peterson's Report of the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Circle 1883-4, p. 23 ff.

Dāmodaragupta in the Kuṭṭinīmata gives at great length the story of the Ratnāvali and quotes a verse from the drama.

(117) Diṅnāga.—tarko 'pratiṣṭhaḥ śrutayo vibhinnā 3437.

The verse is in the Mahābhārata (Böhtlingk 2505 from MBH. 3,17402), and it is impossible to contend that its attribution here to the well-known Buddhist writer contemporary with Kālidāsa may not be a copyist's error. Attention, however, is drawn to the way in which this signature breaks the line of a great number of verses given explicitly as anonymous. If a copyist has erred it must have been by the omission of the verse which Vallabhadeva really intended to ascribe to Diṅnāga which is not a very likely thing to have happened.

Diṅnāga is known to have been a contemporary of Kālidāsa. See Max Müller's India : What can it teach us ? pp. 306-9.

(118) Dīpaka.—ekaiva saṁgame bālā 1250. yadi smarāmi tanvaṅgīṁ 1251.

Nil. Aufrecht cites two verses and gives and translates a third follows. 1 kva yāsi khalu chorike 3, 18 :

क यासि खलु चोरिके प्रमुषितं स्फुटं दृश्यते
द्वितीयमिह मामकं वहसि कन्दुकं कञ्चुके ।
त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं प्रमथ्नन्बला-
ल्लसत्पुलकपञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. 2 satkoṇaṁ lolanetraṁ 143, 14. Corrupt in our MS. 3 snānāmbho 131, 2 :

स्नानाम्भोबहुसाधिता रसवती देवाग्निकार्योञ्चितः
संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा
धन्यं बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुसं सती ॥

(119) Durgasena.—śrutvā bālamṛgīvilolanayanā śabdaṁ ghanānāṁ purā 1772.

Nil. The verse śrutvā bālamṛgīvilolanayanā is given also under Durgasena in the Śārṅgadharapaddhati.

(120) Durvahaka.—tataś cābhijñāya sphuradaruṇagaṇḍasthalarucā 1324. puras tanvyā gotraskhalanacakito 'haṁ natamukhaḥ 1323.

Nil.

(121) Devagupta.—udbhāvyamāno nalinīpalāśaiḥ 1077. vivṛddhatāpopaśamārtham aṅge 1076 ?

Nil.

(122) Devaṭa.—nṛtyaccandrakiṇi kvaanmadhulihi śyāmāyamānau kṣitau 1773.

Nil.

(123) Devāditya (Diviradevāditya).—khalvāṭo divaseśvarasya kiraṇaiḥ saṁtāpito mastake 3141.

Nil.

(124) Dyutidhara.—āśāḥ prakāśayati yas timirāṇi bhaṅktvā 574.

Nil.

(125) Dhanavarman (Upādhyāyadhanavarman).—preṅkhanmayūkhanakhapātaśikhānikhāta 602. śrīmanmānasavāsi vā haraśiraḥśṛṅgāgrasaṁsaṅgi vā 1524.

Nil.

(126) Dharmakīrti (Bhadantadharmakīrtī).—bhavatu viditaṁ vyarthālāpair alaṁ priya gamyatāṁ 1617. bhrūbhedo na kṛtaḥ kathā na śamitā nopekṣitaḥ saṁbhramo 1587. lāvaṇyadraviṇavyayo na gaṇitaḥ 1472. sanmārge tāvad āste prabhavati puruṣas tāvad evendriyāṇāṁ 2246. sotkaḥ

paribhramasi kiṁ vyavapātidhairyaḥ 737. svacchandaṁ hariṇena yā viharatā 657. hasati hasati svāminyuccai rudatyapi roditi 3232.

" Dharmakīrti is one of the older writers on Alaṁkāra. His work Bauddhasaṁgati is mentioned by Subandhu in the Vāsavadattā (p. 235, Ed. Hall). In all probability he is identical with the Buddhist philosopher of the same name, who according to Wassiljew wrote a commentary to Diṅnāga's Pramāṇasamuccaya, as also the works Pramāṇavārttika, Pramāṇaviniścaya, and Prasannapāda. A half verse by the philosophical writer is mentioned in the Bauddha chapter of the Sarvadarśanasaṁgraha, 15.

" Verses by Dharmakīrti are cited by Ānandavardhana in the Dhvanyāloka (e. g. I. O. 1008 fol. 28b. 129b), the Śārṅgadharapaddhati contains one, the Saduktikarṇāmṛta eight. " Aufrecht in Weber's Indische Studien XVI. 204.

The verse which Aufrecht goes on to give from the Śārṅgadharapaddhati under Dharmakīrti is svacchandaṁ hariṇena yā No. 657 above. Of the eight Aufrecht gives or cites from the Saduktikarṇāmṛta our book has only two : the verse already referred to lāvaṇyadraviṇavyayo No. 1472, which is here also ascribed to this writer, and śikhariṇi kva nu nāma No. 2030, which is given anonymously. Two of the others—amīṣāṁ prāṇānām and asanto nābhyarthyāḥ—" belong " Aufrecht points out " to Bhartṛhari " and he explains the fact that they are in the Saduktikarṇāmṛta ascribed to Dharmakīrti by the supposition that the compiler of that anthology took them as he found them quoted in Dharmakīrti's book on Alaṁkāra without troubling himself as to the real author.

On this last point compare the remarks which will be found in this Introduction under Bhartṛhari. The remaining four verses ascribed in the Saduktikarṇāmṛta to Dharmakīrti are the verse saṁgamavirahavikalpe which is quoted in the Sāhityadarpaṇa, and three verses which are given here from Aufrecht's paper.

4 vaktrendor na Skm. 2, 141 :

वक्त्रेन्दोर्न हरन्ति बाष्पपयसां धारा मनोज्ञां श्रियं
निःश्वासा न कदर्थयन्ति मधुरां बिम्बाधरस्य द्युतिम् ।
तन्व्यास्त्वद्विरहे विपक्वलवलीलावण्यसंवादिनी
छाया कापि कपोलयोरनुदिनं तस्याः परं शुष्यति ॥

5 śaśinam asūta Skm. 1, 406 :

शशिनमसूत प्राची नृत्यति मदनो हसन्ति ककुभोऽपि ।
कुमुदरजःपटवासं विकिरति गगनाङ्गणे पवनः ।।

6 śailair bandhayati Skm. 5, 373 :

शैलैर्बन्धयति स्म वानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वागर्थौ च तुलाधृताविव तथाप्यस्मत्प्रबन्धानयं
लोको दूषयितुं प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ।।

In the third uddyota of his book Ānandavardhana refers to our verse lāvaṇyadraviṇavyayo as belonging by popular repute to Dharmakīrti. He goes on to say that it may well be so in view of another verse by Dharmakīrti which he gives.

7 anadhyavasitā :

अनध्यवसितावगाहनमनल्पधीशक्तिना-
प्यदृष्टपरमार्थतत्त्वमधिकाभियोगैरिति ।
मतं मम जगत्यलब्धसदृशप्रतिग्राहकं
प्रयास्यति पयोनिधेः पय इव स्वदेहे जराम् ।।

The verse lāvaṇyadraviṇavyayo is quoted under Dharmakīrti by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā.

(127) Dharmadatta (Dịvradharmadatta).—gaccha trape virama dhairya dhiyaḥ kim atra 3068. dravyāṇām adharottaravyatikaro 1028. paripūrṇaguṇābhoga 505. santo 'pi santaḥ kva kirantu tejaḥ 527.

Nil.

(128) Dharmadeva.—padmādayo bahuguṇā api yan niśāsu 925. lakṣmīṁ viśeṣaya kuśeśaya kauśalāṅkāṁ 926.

Nil.

(129) Dhārākadamba.—bāle māleyam uccair na bhavati gaganavyāpinī nīradānāṁ 1716.

Nil. The verse is the only one quoted in the Śārṅgadharapaddhati. Aufrecht notes that it occurs in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa.

(130) Dhārādhara.—kṣīṇaś candro viśati taraṇer maṇḍalaṁ māsi māsi 560.

Nil.

(131) Dhīranāga (Bhadantadhīranāga).—tṛṣā śuṣyatyāsye pibati salilam śītasurabhi 3387 ? mayā baddhā veṇī nivasitam aśuklaṁ ca vasanaṁ 1142. yāsyāmīti giraḥ śrutā avadhir apyāropitaś cetasi 1064. samāśliṣyatyuccaiḥ piśitaghanapiṇḍaṁ stanadhiyā 3388 ? sudhautaṁ kauśeyaṁ surabhi kusumaṁ kauṅkumam api 3389.

Nil.

(132) Dhairyamittra.—divyacakṣur ahaṁ jātaḥ 1208.

Nil. The verse is the only one quoted in the Śārṅgadharapaddhati.

(133) Nagnajit.—sāgasi priyatame kṛtakopā 2014.

Nil. The name occurs as that of an authority on statuary in Varāhamihira's Bṛhatsaṁhitā. The stanza is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati 121, 4 with the following rendering into verse.

Kein Fussfall konnte sie versöhnen,
Er hatte sie zu schwer verletzt;
Doch bei der Gläser frohen Tönen
Zerstob der leichtberauschten Schönen
Errinrung, Zorn und Stolz zuletzt.

(134) Nagnācārya.—ratnotkaṭottamāṅgī śyāmā 2121.

Nil.

(135) Naḍuvāha.—pakṣā utkṣipya dhunvan sakalatanuruhābhogavisphāritāṅgaḥ 2418.

Nil.

(136) Naḍbhuvaka.—chidyantāṁ vanarājayaḥ kusumitā nirvāsyatāṁ sarpabhuṅ 1770.

Nil.

(137) Narasiṁha.—kim asi vimatiḥ kiṁ vonmādī 946. deśair antaritā sravaiś ca saritām urvīdharaiḥ kānanair. 1768. smararasanadīpūreṇoḍhāḥ punar gurusetubhir 2057.

Nil. The verse smararasanadīpūreṇoḍhāḥ No. 2057 occurs in Abhinavagupta's commentary on the Dhvanyāloka. Aufrecht gives the verse kim asi vimatiḥ No. 946 from the Śārṅgadhara-paddhati, 69, 5.

(138) Narendra.—asau hi saṁketasamutsukābhir 1897. he bālacampakataro taruṇīkapola 801.

Nil.

(139) Nāyaka (Bhaṭṭanāyaka).—airāvaṇānanamadāmbu-kaṇāvapāta 736.

Author of a work on Alaṁkāra which is referred to in the Kāvyaprakāśa. He is mentioned by name in Abhinavagupta's commentary on the Dhvanyāloka. From the following reference to him in the Rājataraṅgiṇī it appears that he flourished at the court of Śaṁkaravarman, son of Avantivarman.

द्विजस्तयोर्नायकाख्यो गौरीशसुरसद्मनोः ।
चातुर्विद्यः कृतस्तेन वाग्देवीकुलमन्दिरम् ॥

Rāj. V. 163.

From the Śārṅgadharapaddhati 59, 34 Aufrecht quotes the following verse under Bhaṭṭa Nāyaka.

एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः
प्रोद्यद्भिः फलपुष्पपत्रनिचयैश्च्यूतः स एकः परम् ।
यं वीक्ष्य स्मितवक्त्रमुद्गतमहासंतोषमुल्लासित-
स्फारोत्कण्ठमकुण्ठितक्रममभी धावन्ति पान्थव्रजाः ॥

(140) Nārāyaṇa (Bhaṭṭanārāyaṇa).— īrṣyāprasphuritādharauṣṭharucakaṁ vaktraṁ na me darśitaṁ 1591. uttiṣṭhantyā ratānte 79. karān prasārya raviṇā 550. kim anena na paryāptaṁ 549. kva doṣo 'tra mayā labhya 141. yāsyati sajjanahastaṁ 149. raver evodayaḥ ślāghyaḥ 548. vartate yena pātaṅgiḥ 551.

This is the name of the author of the Veṇīsaṁhāra, but, of the verses given above, that beginning uttiṣṭhantyā ratānte No. 79

alone is from that drama. The date of the Veṇīsaṁhāra is prior to that of Ānandavardhana who quotes several verses from it in his book on Dhvani.

The verses cited by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati under Nārāyaṇabhaṭṭa are all, as Aufrecht notes, in the Veṇīsaṁhāra.

(141) Nārāyaṇasvāmin.—hatamitrabalā viśuddhayo 1749. Nil. The name is that of the author of certain commentaries on the sacrificial sūtras.

(142) Nidrādaridra.-jāne kopaparāṅmukhī priyatamā 1362. Nil. The verse is the only one quoted in the Śārṅgadharapaddhati. Aufrecht notes that it occurs in the Kāvyaprakāśa

(143) Padmagupta.-namo namaḥ kāvyaprakāśa tasmai 168. This writer is quoted by name in the Daśarūpāvaloka, p. 96.

यथा पद्मगुप्तस्य

चित्रवर्तिन्यपि नृपे तत्त्वावेशेन चेतसि ।
व्रीडार्धवलितं चक्रे मुखेन्दुमवशैव सा ॥

We have found the statement that Padmagupta bore another name Parimala at the end of several sargas of an incomplete copy of a Mahākāvya called the Navasāhasāṅkacarita.

इति श्रीपरिमलापरनाम्ना पद्मगुप्तेन विरचिते नवसाहसाङ्कचरिते महाकाव्ये —

Compare Burnell's Classified Index to the Sanskrit MSS in the Palace at Tanjore, p. 163, where the name of the author of the Sāhasāṅkacarita, of which there are two copies in that library, is given as Parimala Kālidāsa. (Was Parimala one of the "three Kālidāsas?) The verse citravartinyapi nṛpe, which Dhanaṁjaya, as we have seen, quotes as by Padmagupta, is in our fragment of the Navasāhasāṅkacarita.

The poet Parimala is quoted by Kṣemendra. from whose Aucityavicāracarcā Peterson has already given the following verses.

2 āhāraṁ na karoti :

आहारं न करोति नाम्बु पिबति स्त्रैणं न संसेवते
शेते यत्सिकतासु मुक्तविषयश्चण्डातपं सेवते ।
त्वत्पादाब्जरजःप्रसादकणिकालाभोन्मुखस्तन्मरौ
मन्ये मालवसिंह गूर्जरपतिस्तीव्रं तपस्तप्यते ।

3 tatra sthitaṁ sthitimatā :

तत्र स्थितं स्थितिमता वरदेव दैवा-
द्भृत्येन ते चकितचित्तमियन्त्यहानि ।
उत्कम्पिनि स्तनतटे हरिणेक्षणानां
हारान् प्रनर्त्तयति यत्र भवत्प्रतापः ॥

4 magnāni dviṣatāṁ kulāni :

मग्नानि द्विषतां कुलानि समरे त्वत्खड्गधाराकुले
नाथास्मिन्निति बन्दिवाचि बहुशो देव श्रुतायां पुरा ।
मुग्धा गूर्जरभूमिपालमहिषी प्रत्याशया पाथसः
कान्तारे चकिता विमुञ्चति मुहुः पत्युः कृपाणे दृशौ ॥

5 hā śṛṅgārataraṅgiṇīkulagire :

हा शृङ्गारतरङ्गिणीकुलगिरे हा राजचूडामणे
हा सौजन्यसुधानिधान हह हा वैदग्ध्यदुग्धोदधे ।
हा देवोज्जयिनीभुजंगयुवतिप्रत्यक्षकन्दर्प हा
हा सद्बान्धव हा कलामृतकर क्वासि प्रतीक्षस्व नः ॥

A sixth verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati, 40, 11 under Parimala.

6 yatpādāḥ :

यत्पादाः शिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृतां मध्यत-
स्तस्मिन्भास्वति राहुणा कवलिते लोकत्रयीचक्षुषि ।
खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्जृम्भितं
घूकैरुत्थितमाः किमत्र करवै किं केन नो चेष्टितम् ॥

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI. 517, Aufrecht gives a seventh verse as he finds it, or part of it, quoted in the Skm. 3, 219, Śp. 74, 1, Mahān. 9, 113, Ujjvalad. 1, 11.

7 adhākṣīt no laṅkām :

अधाक्षीन्नो लङ्कामयमवमुदन्वन्तमतर-
द्विशल्यां सौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवराम् ।
इति स्मारं स्मारं त्वदरिनगरीभित्तिलिखितं
हनूमन्तं दन्तैर्दशति कुपितो राक्षसगणः ॥

In the Cambay MS. of the Śp. the signature to this verse is Kasyāpi.

Lastly in his Suvṛttatilaka Kṣemendra preserves the following verse by this writer.

8 acchāsu haṁsa iva :

अच्छासु हंस इव बालमृणालिकासु
भृङ्गो नवास्विव मधुद्रुममञ्जरीषु ।
कोऽवन्तिभर्तुरपरो रसनिर्भरासु
पृथ्वीपतिः सुकविसूक्तिषु बद्धभावः ॥

In his Navasāhasāṅkacarita Parimala or Padmagupta refers to Kālidāsa, somewhere between whom and Kṣemendra he is therefore to be put. His kāvya is in praise of a king of Avanti.

(144) Paribhūta (Bhaṭṭaparibhūta).—yad dūramuktavinayaṁ yad anuṣṭhiteccham 2095.

Nil.

(145) Parpaṭi (Rājaputraparpaṭi).—kaṁcit kṣaṇaṁ nanu sahasva vimuñca vāso 2053.

Nil..

(146) Pājaka (Paṇḍitapājaka).—induṁ taṇḍulakhaṇḍamaṇḍalaruciṁ nityoditaṁ jātu cid 1856. kathaṁ sa dantarahitaḥ 553. gurvantike hriyā pūrvaṁ 2046. candraḥ sudhāṁśur ayam atrisuto dvijeśaḥ 663. nāmnāṁ samāso yuktārthaḥ 3019. nirnāśyāmbarasīmni sūryaśaśabhṛttārāḥ padaprāptaye 1779. pūjāpadamaparamparāpulakitau pārṣṇyoḥ paraṁ pelavau 3500. bhrātaḥ suvarṇamayarūpakatāracitrā 972. rāgān na kṣatrayogāc ca 2475. svajanavasater niḥsṛtyārātcchalena balena vā 3421.

Nil.

(147) Pāṇini.—athāsasādāstam anindyatejā 1889. upoḍharāgeṇa vilolatārakaṁ 1969. aindraṁ dhanuḥ pāṇḍupayodhareṇa 1815. kṣapāḥ kṣāmīkṛtya prasabham 1765. nirīkṣya vidyunnayanaiḥ payodo 1943. prakāśya lokān bhagavān svatejasā 1904. vilokya saṁgame rāgaṁ 1887. śuddhasvabhāvānyapi saṁhatāni 1968. saroruhākṣīṇi nimīlayantyā 1899.

The verses upoḍharāgeṇa vilolatārakam No. 1969 and kṣapāḥ kṣāmīkṛtya prasabham No. 1765 are in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Pāṇini. In the Skm. 2, 812 the verse kṣapāḥ kṣāmīkṛtya prasabham is, according to Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 366, ascribed to a poet Omkaṇṭha. There is perhaps a mistake here. Eight verses are in the Saduktikarnāmṛta ascribed expressly to Pāṇini. One is the verse upoḍharāgeṇa : the others are given here from Aufrecht's paper referred to.

1 asau gireḥ. Skm. 5, 21 :

असौ गिरेः शीतलकन्दरस्थः
पारावतो मन्मथचाटुदक्षः ।
घर्मालसाङ्गीं मधुराणि कूज-
न्संवीजते पक्षपुटेन कान्ताम् ॥

2 udbaddhebhyaḥ sudūraṁ. Skm. 5, 363 :

उद्बद्धेभ्यः सुदूरं घनजनिततमःपूरितेषु द्रुमेषु
प्रोद्ग्रीवं पश्य पादद्वयनमितभुवः श्रेणयः फेरवाणाम् ।
उल्कालोकैः स्फुरद्भिर्निजवदनदरीसर्पिभिर्वीक्षितेभ्य-
श्च्योतत्सान्द्रं वसाम्भः क्वथितशववपुर्मण्डलेभ्यः पिबन्ति ॥

3 cañcatpakṣābhighātaṁ. Skm. 5, 364 :

चञ्चत्पक्षाभिघातं ज्वलितहुतवहप्रौढधाम्नश्चितायाः
क्रोडाद्व्याकृष्टमूर्तेरहमहमिकया चण्डचञ्चुग्रहेण ।
सद्यस्तप्तं शवस्य ज्वलदिव पिशितं भूरि जग्ध्वार्धदग्धं
पश्यान्तःप्लुष्यमाणः प्रविशति सलिलं सत्वरं गृध्रवृद्धः ॥

4 kahlārasparśagarbhaiḥ. Skm. 1, 411 :

कह्लारस्पर्शगर्भैः शिशिरपरिचयात्कान्तिमद्भिः कराग्रै-
श्चन्द्रेणालिङ्गितायास्तिमिरनिवसने स्रंसमाने रजन्याः ।
अन्योन्यालोकिनीभिः परिचयजनितप्रेमनिःस्यन्दिनीभि-
र्दूरारूढे प्रमोदे हसितमिव परिस्पष्टमाशासखीभिः ॥

Aufrecht compares the verse upoḍharāgeṇa.

5 pāṇau padmadhiyā. Skm. 2, 606 :

Our No. 2037 where the first and second lines are transposed (Kasyāpi). In the Śārṅgadharapaddhati this verse is given under Acala.

In the first verse Böhtlingk Z. D. M. G. XXXVI. 659, corrects उद्बद्धेभ्यः (which Aufrecht took with सुदूरं translating "Fern von allen wachenden Wesen") into उद्बद्धेभ्यः and this seems right. In the same verse we take पादद्वयनमितभुवः, उल्कालोकैः, and the reference of निज in निजवदन° differently from both Aufrecht and Böhtlingk. The jackals stand on their hind legs in their efforts to reach the food they are aiming at: and the corpses are lit up by the flames issuing from the jackals' mouths. Aufrecht and Böhtlingk take पादद्वय to be the forefeet: and निज they refer not to the jackals, but to the corpses.

6 pāṇau śoṇatale Skm. 2. 240 :

पाणौ शोणतले तनूदरि दरक्षामा कपोलस्थली
विन्यस्ताञ्जनदिग्धलोचनजलैः किं म्लानिमानीयते ।
मुग्धे चुम्बतु नाम चञ्चलतया भृङ्गः क्वचित्कन्दली-
मुन्मीलन्नवमालतीपरिमलः किं तेन विस्मार्यते ॥

7 mukhāni cārūṇi. Skm. 2. 88 :

मुखानि चारूणि घनाः पयोधरा
नितम्बपृथ्व्यो जघनोत्तमश्रियः ।
तनूनि मध्यानि च यस्य सोऽभ्यगा-
त्कथं नृपाणां द्रविडीजनो हृदः ॥

Namisādhu in his commentary on Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra, after citing "from Pāṇini's mahākāvya the Pātālavijaya" the fragment संध्यावधूं गृह्य करेण in illustration of the remark that even great poets permit themselves the use of ungrammatical forms, gives as another example the following verse "of the same poet."

8 gate 'rdharātre :

गतेऽर्धरात्रे परिमन्दमन्दं
गर्जन्ति यत्प्रावृषि कालमेघाः ।
अपश्यती वत्समिवेन्दुबिम्बं
तच्छर्वरी गौरिव हुंकरोति ॥

उल्का Aufrecht understands of "meteors" and Böhtlingk of "fire-brands." But compare उल्कामुख in Mālatīmādhava 78, 4, which does not mean, as Böhtlingk WB. i k. f. *sub voce* takes it, "a kind of spirit," and the following verse from Govardhana's Saptaśatī.

तमसि घने विषमे पथि जम्बुकमुल्कामुखं प्रपन्नाः स्मः ।
किं कुर्मः सोऽपि सखे स्थितो मुखं मुद्रयित्वैव ॥

In the second verse we take with Aufrecht क्रीडात् to refer to the pyre, not as Böhtlingk, correcting क्रोड would have it, to the bird : and सद्यः to go with जग्ध्वा rather than with तप्तं. It is because he makes haste to swallow that he is "im Eingeweide von Glut verzehrt."

Another name for a poem by Pāṇini, the Jāmbuvatīvijaya, had already been recovered by Aufrecht from a quotation made from it by Rāyamukuṭa in his commentary on Amarakoṣa 1, 2, 3, 6, where the half verse

पयःपृषन्तिभिः स्पृष्टा
वान्ति वाताः शनैः शनैः ।

is given.

When Aufrecht first drew attention to the existence of a poet Pāṇini he remarked that we did not as yet know of more than one writer of that name : and the question as to whether there may not have been two has not in the interval advanced much beyond that stage. Great stress deserves to be laid on the fact that the learned tradition of India, so far as we have yet been able to trace that back, knows of no distinction between Pāṇini the poet and Pāṇini the grammarian. Aufrecht, who apparently still leans to the opinion that in these we may " listen to what the sage, bent double over grammar, and who had foresworn all worldly joys, has to say and to sing " has referred to a verse in the Saduktikarṇāmṛta, the " Dākṣīputra " mentioned in which is clearly our Pāṇini, poet and grammarian.

सुबन्धौ भक्तिर्नः क इह रघुकारे न रमते
धृतिर्दाक्षीपुत्रे हरति हरिचन्द्रोऽपि हृदयम् ।
विशुद्धोक्तिः शूरः प्रकृतिमधुरा भारविगिर-
स्तथाप्यन्तर्मोदं कमपि भवभूतिर्वितनुते ॥

In a verse attributed in the Hārāvali and Sūktimuktāvali to Rājaśekhara there is an explicit statement of the fact, and confirmation of the name under which Rāyamukuṭa quotes from a poem by Pāṇini.

स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादतः ।
आदौ व्याकरणं काव्यमनु जाम्बुवतीजयम् ॥

The earliest known reference to the poet Pāṇini is that made, according to Pischel, Z. D. M. G. XXXIX, 316 by Ānandavardhana, who cites the verse upodharāgeṇa vilolatārakaṁ, without giving any author's name. Kṣemendra in his Suvṛttatilaka,

refers to him by name, and tells us that he excelled in the use of the upajāti measure. See Peterson's First Report p. 5.

The Pātālavijaya and the Jāmbuvatīvijaya may be two names for the same poem. The story of how Śrī Kṛṣṇa descended into hell and won his bride Jāmbuvatī is in the Mahābhārata. Burnell mentions a drama by Kṛṣṇarāja called the Jāmbuvatīkalyāṇa which doubtless deals with the same story.

Reference should be made to two papers in which Pischel has put together and added to the available information with regard to the poet Pāṇini, Z. D. M. G. XXXIX 95 and 313. Pischel believes in his identity with the grammarian : but his conclusion that Pāṇini is not older than the sixth or at latest the fifth century before Christ goes further than the facts warrant.* Bhandarkar, on the other hand, holds that the style in which these verses are written is sufficient to prove that they cannot be by the grammarian, J. B. B. R. A. S. Vol. XVI. p. 344.

(148) Puṇḍraka. —caraṇapatanam sāntvālāpā manoharacāṭavaḥ 1137. prakṛtisaralam paśyatyevaṁ tathāpi na saspṛhaṁ 1136.
Nil.

(149) Puṇya.—astyeva bhūbhṛtāṁ mūrdhni 832. jitendubhāso nayatām maṇīn adhas 862. namas tribhuvanotpatti 5. niśāṅganā paśyato me 2154. vikacakacapatākaḥ kiṁcid ākuñcito 'yaṁ 1484. līlādalitadhṛṣṭebha 586. satyaṁ guṇā guṇavatāṁ 270.
Nil.

* "What appears to me on a review of the whole case to be probable is that Pāṇini was one of several grammarians who, late in the study of the subject, applied themselves to consolidate and perfect the system of Sanskrit grammar, that the archaisms on which stress is laid are due to the fact that he was dealing with older documents, great part of which he incorporated, that the superior excellence of his grammar was early apparent, and has never since been effectually challenged, but that he was also a poet, and a great poet, writing as a poet in the poetical language of his day. What that day was-how far Pāṇini will eventually have to be brought down from the date now accepted for him, or how far it may be, on the contrary, advisable to push into remoter antiquity the lyric poetry of Northern India is a quest on which we have no adequate means now of determining. Let us then wait." —Preface to Paper on Kṣemendra's Aucityālaṁkāra—P. P

(150)Pulina.—ekatrāsanasaṁsthitiḥ parihṛtā pratyudgamād dūratas 1583.

Nil.

(151) Pṛthvīdhara (Bhaṭṭapṛthvīdhara). — kā khalena saha spardhā 374? nirmāya khalajihvāgraṁ 376. mukhenaikena vidhyanti 375. yathā paropakāreṣu 377.

Nil. Aufrecht cites a verse sā toraṇāntikam upetya diśo from the Śp. 102, 8.

(152) Prakāśadatta.—tat tāvad eva śaśinaḥ sphuritaṁ 555 yena vyadhīyata karālakṛpāṇapaṭṭa 2497.

Nil.

(153) Prakāśavarṣa.—alpenaiva guṇena hi 3119. ādāya vāri yata eva jahāti bhūyas 981 ucchṛṅkhalena nirapekṣatayonmadena 624. upakṛtir eva khalānāṁ 417. etad atra pathikaikajīvitaṁ 834. evam eva nahi jīvyate 428. kalpadrumān vigatavāñchajane sumerau 3135. kṛpaṇasamṛddhīnām api bhoktāraḥ 484. kṣārataiva hi guṇas tathāsti te 860. kāryajñaḥ praṣṭavyo 2876. guṇavān asmi videśaḥ 2877. jagatsisṛkṣā 4. durlabhalābho 'pyaddhā 3118? dūrīkṛtasvārthalavā janasya 797. dhanabāhulyam ahetuḥ 522. na tad anukṛtam manāg api 959. na paraṁ phalati 418. svārthanirapekṣa eva hi 419. namaḥ khalebhyaḥ 326. paraparivādena guṇo 2335. puṁsām asamarthānām 2879. marakatasya varaṁ malinātmatā 899. lakṣmīsaṁparkarūpo-'yam 920. lajjāmahe vayam aho bhṛśam apyaneke 867. yāñcāpadaṁ maraṇaduḥkham 274. vandyān nindati 459. śuddhaḥ sa eva kulajaś ca sa eva 273? sahasiddham idaṁ mahatāṁ 248. stabdhaprakṛtir loke 2878.

The Vallabhadeva who wrote a commentary on the Śiśupālavadha refers at the end of his note on a verse in the fourth canto of that work to Prakāśavarṣa as a contemporary of his own from whom he had received instruction in the meaning of the poem.

श्रुत्वा प्रकाशवर्षात्तु व्याख्यातं तावदीदृशम् ।
विशेषतस्तु नैवास्ति बोधोऽत्रानुभवादृते ॥

The verse etad atra No. 834 above, and kṛpaṇasamṛddhīnām No. 484 above, are in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Prakāśavarṣa.

(154) Prajāśānti (Bhadantaprajāśānti).—yad dhūlidhūsara śiroruhasāśrukaṇṭhaḥ 3026. hemojjvaladviradavājirathādhirūḍhaḥ 3025.

Nil.

(155) Pradyumna (Bhaṭṭapradyumna).— dāridryānalasaṁtāpaḥ 504.

The fol lowing reference to Pradyumna as a writer of plays is attributed to Rājaśekhara in the Sūktimuktāvali.

प्रद्युम्नान्नापरस्येह नाटके पटवो गिरः ।
प्रद्युम्नान्नापरस्येह पौष्पा अपि शराः खराः ॥

(156) Prabhākara (Bhaṭṭaprabhākara).—kiṁ citraṁ yadi tanvaṅgyāḥ 1537. tanvyāḥ samuttuṅgakucāgralagnā 1540. sadvaṁśajaḥ sādhuguṇaḥ suvṛttaḥ 897.

The following verse by Bhaṭṭa Prabhākara is quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā.

दिङ्मातङ्गघटाविभक्तचतुराघाटा मही साध्यते
सिद्धा सापि वदन्त एव हि वयं रोमाञ्चिताः पश्यत ।
विप्राय प्रतिपाद्यते किमपरं रामाय तस्मै नमो
यस्मादाविरभूत्कथाद्भुतमिदं यत्रैव चास्तं गतम् ॥

Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati under Prabhākaradeva the verse sā dṛṣṭā which is our No 1254 (Śakradevasya)

(157) Prabhākarananda.—sādhvīva bhāratī bhāti 145.
Nil.

(158) Pravarasena.—saṁketadhāmni prathamaṁ priyeṇa 1944.

Author of the Setubandha. He is generally identified with the Mahārāja of Kashmir whose date, according to Cunningham, is

432 A. D. Bāṇa refers to Pravarasena's Setubandha in the beginning of the Harṣacarita, and the book is mentioned by Daṇḍin.

(159) Praśastaka (Paṇḍitapraśastaka).— sāmmukhyaṁ vastujātam nayati 1013.
Nil.

(160) Priyamukhya.—chāyām ambhasi viprayogakṛpaṇaḥ svāṁ manyamānaḥ priyāṁ 1995.
Nil.

(161) Priyāviraha. —dīnaṁ rauti nirīkṣya tatra savitur bimbaṁ samutko muhuś 1920? pakṣāv utkṣipati kṣitau nipatati kroḍaṁ nakhair ullikhati 1921.
Nil.

(166) Phalguhastinī.—trinayanajaṭāvallīpuṣpaṁ manobhavakārmukaṁ 1993. sṛjati tāvad aśeṣaguṇākaraṁ 3126.

Nil. The verse trinayanajaṭāvallīpuṣpaṁ No. 1993 above is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati.

(167) Baka (Paṇḍitaśrībaka).—ajñānavalito bālye 3302. atyantakṛṣṇaḥ sa vinirmalas tvaṁ 2538. adharmam anyatra mahītale 'smin 2543. anyonyalāvaṇyavilokanāntaṁ 1505. arodi madhupair bhṛśaṁ kamalamālayā mīlitaṁ 2006. asyā mukhaṁ himarucir nanu yad vidhātrā 1506. aho saṁsṛtiveśyeyaṁ 3301. ākārāhīnakāntir nidhanavirahito yogadollāsabhāgī 2599. āsīd adabhraśaradabhramiṣād yaśas te 2634. idaṁ vyomasaromadhye 1997. indro yac chatamanyur asti dahano yat pāvako 'pyantakaḥ 2551. uccaḥ satphalado yathāyam 577. kasmād bhagnāḥ sumukhi valayā mārgapātān niśāyāṁ 1443. kucasparśād dharṣaṁ harati tad imaṁ muñca galato 2118. kṛṣṇo 'yaṁ mathanārtikṛt

* Kāvyādarśa I. 34. Daṇḍin there says that the Mahārāṣṭra bhāṣā is recognised as the highest form of Prakrit and gives the Setubandha as an example of a book written in it (yanmayam). Max Müller's remark, India: What can it teach us? p. 316, that Daṇḍin praises the Setubandha as an ocean of beautiful sentences, though written in Prakrit, seems to rest on a misconstruction. It has been shown elsewhere that there is no authority in Bāṇa's reference to the Setubandha for connecting Kālidāsa with that work. See Introduction to Peterson's edition of Kādambarī, p. 77 ff.

pratidinaṁ supto 'sya kiṁ sevayā 2632. diśyāt sukhaṁ naraharir 85. yaḥ satpadastham iha kāvyamadhu 191. yaḥ syāt kevalalakṣyalakṣaṇarato 192. śrījainollābhadīnārthaṁ 2633. śrīmadbhūramaṇendra tāvakayaśaḥpīyūṣapoṣoddhato 2635. svapne 'pi nātha sukhadam mukhadarśanaṁ te 1413. harati kim apāṁ bhasmāsāraṁ śarad bhasitātmanāṁ 1835.

Flourished in the reign of Jainollābhadīn, Mahārāja of Kashmir, whose date is given by Cunningham as 1417 A. D. See the verse kṛṣṇo 'yam No. 2632, with the verse that follows it. There is perhaps a reference to this poet in Śrīvara's Rājataraṅgiṇī I. 565 in a passage which is corrupt in the printed copies of that book.

(168) Bandhu. —kiṁ tāruṇyataror iyam rasabharodbhinnā navā mañjarī 1471. maryādāniyamo dvayor api dhṛtā dvābhyām apīyaṁ mahī 2579.

Nil.

(169) Bāṇa. (Bhaṭṭabāṇa).—aṅgaṇavīthī vasudhā 2270. ekaikātiśayālıvaḥ 492 ? karikalabha vimuñca lolatāṁ 622. gataprāyā rātriḥ kṛśatanu śaśī śīdata iva 1612. gambhīrasyāpi sataḥ saṁprati 1837. grīṣmoṣmaploṣaśuṣyatpayasi bakabhayodbhrāntapāṭhīnabhāji 1715. ghrātvā śroṇīm ajāyā vitatam abhimukhaṁ nāsasaṁkocabhaṅgaṁ 2423. taralayasi dṛśam kim utsukām 695. duḥkhadaśāṁ praviśantyās 1390. dūrād eva kṛto 'ñjalir na tu punaḥ pānīyapānārthinā 1709. dvāraṁ gṛhasya pihitaṁ śayanasya pārśve 1853. dhṛtadhanuṣi bāhuśālini 2269. namas tuṅga 8. navo'rtho jātir 137. nīlotpalavane rejuḥ 1810. patatu tavorasi satataṁ 2120. paścād aṅghriṁ prasārya trikanativitataṁ drāghayitvāṅgam uccair 2420. pritiṁ na prakaṭīkaroti suhṛdi 493. babhūva gāḍhasaṁtāpā 1791. mukhamātreṇa 138. lavaṇāmbunidher ambhaḥ 1809 ? vaktrāmbhojaṁ sarasvatyadhivasati 2592. varam iyam aṅkuśakṣatir alakṣitam āpatitā 632. viyoginī candanapaṅkapāṇḍur 1075. sarvāśārudhi dagdhavīrudhi sadā sāraṅgabaddhakrudhi 1708. stanayugam aśrusnātaṁ 2482. svedāmbhaḥkaṇikācitena vapuṣā śītānilasparśanaṁ 1710. he hemanta smariṣyāmi 1836.

The well-known author of the Harṣacarita, Kādambarī, and the Caṇḍikāśataka. A fourth work, the Pārvatīpariṇayanāṭaka,

professes to be written by Bāṇa. Guṇavinayagaṇi the commentator on the Nalacampū quotes the following verse as occurring in Bāṇa's Mukuṭatāḍitaka.

आशाः प्रोज्झितदिग्गजा इव गुहाः प्रध्वस्तसिंहा इव
द्रोण्यः कृत्तमहाद्रुमा इव भुवः प्रोत्खातशैला इव ।
बिभ्राणाः क्षयकालरिक्तसकलत्रैलोक्यकष्टां दशां
जाताः क्षीणमहारथाः कुरुपतेर्देवस्य शून्याः सभाः ॥

See Peterson's Introduction to his edition of Bāṇa's Kādambarī.

Bāṇa's date is fixed by that of his patron Harṣa. He flourished in the first half of the seventh century.

In his Aucityavicāracarcā Kṣemendra quotes under Bāṇa the verse hāro jalārdravasanaṁ No. 1087 above, and tells us further that it is part of a description of the state to which Kādambarī was reduced by the absence of Candrāpīḍa. It would seem from this that Bāṇa wrote the story of Kādambarī in verse as well as in prose. The following verses quoted under Bāṇa by Kṣemendra in his Kavikaṇṭhābharaṇa are perhaps to be referred to this lost book.

1 aṅge 'naṅgajvara- Kk. 3, 5 :

अङ्गेऽनङ्गज्वरहुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा
कण्ठे जीवः करकिसलये दीर्घशायी कपोलः ।
अंसे वीणा कुचपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं
तस्याः सर्वं स्थितमिति न तु त्वां विना क्वापि चेतः ॥

2 nityārcā Kk. 3, 7 :

नित्यार्चा हृदयस्थितस्य भवतः पद्मोत्पलैश्चन्दनै-
स्त्वद्भक्तिस्त्वदनुस्मृतिश्च मनसि त्वन्नाममन्त्रे जपः ।
सर्वत्रैव घनानुबन्धकलना त्वद्भावना – – – –
तस्या जीवविमुक्तिरेव दिवसैर्देव त्वदाराधनात् ॥

3 kiṁcitkuñcita- Kk. 3, 10 :

किंचित्कुञ्चितकामकार्मुकलतामैत्री विचित्रा भ्रुवो-
र्नर्मोक्तिः स्मितकान्तिभिः कुसुमिता प्रागल्भ्यगर्भा गिरः ।
रागोत्सङ्गनिषङ्गिभिः सरसतासंवादिभिर्विभ्रमै-
रायुष्यं परमं तया रतिपतेः प्राप्तं मृगाक्ष्या वयः ॥

4 tatkālopanate Kk. 4, 2 :

तत्कालोपनते वयस्यनिधने हृत्पुण्डरीके वित-
न्मोहव्यञ्जनमश्मभञ्जनमलं जीवस्य संतर्जनम् ।
कुञ्जव्यापि कपिञ्जलेन करुणं निष्पन्दमाक्रन्दितं
येनाद्यापि च ते स्मृतेन हरिणः शल्यं परित्यज्यते ॥

5 athodyayau Kk. 4, 4 :

अथोद्ययौ बालसुहृत्स्मरस्य
श्यामाधवः श्यामललक्ष्मभङ्ग्या ।
तारावधूलोचनचुम्बनेन
लीलाविलीनाञ्जनबिन्दुरिन्दुः ॥

6 yat prāpyaṁ na manorathair Kk. 5, 2 :

यत्प्राप्यं न मनोरथैर्न वचसा स्वप्नेऽपि दृश्यं न य-
त्तत्रापि स्मरविप्रलब्धमनसां लाभाभिमानग्रहः ।
मोहोत्प्रेक्षितशुक्तिकारजतवत्प्रायेण यूनां मदं
दत्ते तैमिरिकद्विचन्द्रसदृशं खे नूनमाशाकृषिः ॥

7 svāmī pramādena Kk. 5, 5 :

स्वामी प्रमादेन मदेन मन्त्री
कोपेन राष्ट्रं व्यसनेन कोषः ।
छिद्रेण दुर्गं विषमेण सैन्यं
लोभेन मित्रं क्षयमेति राज्ञाम् ॥

8 aṅgaṁ candanapaṅkapaṅkaja- Kk. 5, 13 :

अङ्गं चन्दनपङ्कपङ्कजबिसच्छेदावलीनं मुहु-
स्तापः शाप इवैष शोषणपटुः कम्पः सखीकम्पनः ।
श्वासाः संभृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुका
जातः प्रागतिदानवन्दनमहारम्भः स तस्या ज्वरः ॥

In his paper on the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes or cites the following verses as quoted in that work under Bāṇa. 9 aṅgaṇavedī vasudhā 13, 7. Our No. 2270 (Bāṇasya). 10 anyonyāhati 137, 16 :

अन्योन्याहतिदन्तनादमुखरं प्रह्वं मुखं कुर्वता
नेत्रे साश्रुकणे निमील्य पुलकव्यासङ्गि कण्डूयता ।
हा हा हेति सुनिष्ठुरं विवदता बाहू प्रसार्य क्षणं
पुण्याग्निः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतश्मश्रुणा ॥

11 udyadbarhiṣi 101, 7 :

उद्यद्बर्हिषि दर्दुरारवपुषि प्रक्षीणपान्थायुषि
श्च्योतद्विप्रुषि चन्द्ररुङ्मुषि सखे हंसद्विषि प्रावृषि ।
मा मुञ्चोच्चकुचान्तसंततगलद्बाष्पाकुलां बालिकां
कालेऽकालकरालनीलजलदव्यालुसभास्वत्त्विषि ॥

Aufrecht notes that this verse is mentioned in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. 12 kārañjīḥ kuñjayanto 134, 28. Corrupt in our MS. 13 grīṣmoṣmaploṣaśuṣyatpayasi 134, 32. Our No. 1715 (Bāṇasya). 14 dāmodarakarāghāta 32, 5 :

दामोदरकराघातविह्वलीकृतचेतसा ।
दृष्टं चाणूरमल्लेन शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥

A samasyā on the theme śatacandraṁ nabhasthalam. Aufrecht notes that it is quoted as such by Kṣīrasvāmin in his commentary on Amara. 15 dūrād eva 134, 36. Our No. 1709

(Bāṇasya). 16 dhṛtadhanuṣi 140, 5. Our No. 2269 (Bāṇasya). 17 namas tuṅga 3, 4. Our No. 8 (Bāṇasya). 18 navoktir jātir. Our No. 137 (Bāṇasya). 19 patatu tavorasi satataṁ 215, 2. Our No. 2120 (Bāṇasya). 20 puṇyāgnau 138, 13. Our No. 1857 (anonymous). 21 mukhamātreṇa 7, 6. Our No. 138 (Bāṇasya). 22 mṛtyuḥ 23, 3. Our No. 2309 (anonymous). 23 vātākīrṇa 134, 33. Our No. 1713 (anonymous), 24 vikacakaca 98, 3. Our No. 1484 (Puṇyasya). 25 vidrāṇe 4, 26 :

विद्राणे रुद्रवृन्दे सवितरि तरले वज्रिणि ध्वस्तवज्रे
जाताशङ्के शशाङ्के विरमति मरुति त्यक्तवैरे कुबेरे ।
वैकुण्ठे कुण्ठितास्त्रे महिषमतिरुषं पौरुषोपघ्ननिघ्नं
निर्विघ्नं निघ्नती वः शमयतु दुरितं भूरिभावा भवानी ॥

Aufrecht in γ अह्रिरुषं.
Caṇḍikāśataka v. 66. 26 santi śvāna 7, 3 :

सन्ति श्वान इवासंख्या जातिभाजो गृहे गृहे ।
उत्पादका न बहवः कवयः शरभा इव ॥

27 sanmārge tāvad āste 98, 15. Our No. 2246 (Dharmakīrteḥ). 28 sarvāśārudhi 134, 31. Our No. 1708 (Bāṇasya). 29 harakaṇṭhagrahānanda- 3, 12 :

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षीं नमाम्युमाम् ।
कालकूटविषस्पर्शजातमूर्छागमामिव ।

(170) Bilhaṇa (Bhaṭṭaśrībilhaṇa).—adyāpi tat pracala 1291. adyāpi tan manasi 1378. alabhanta nabhaḥkṣetre 1828. ahaṁ sadā prāṇasamaṁ mahībhujaṁ 2560. kiṁ apyavajñātasaroruhebhyaḥ 1885. tvadāptacāmīkaracārubhūṣaṇa 2561. putram ambujamukhī śavabhaṅgyā 1952. bhānumān aparadigvanitāyāś 1929. madvairiṇaḥ kaṭhorāṁśor 1830. labdhaṁ sarobhiḥ phalam ambujānāṁ 1884. śaratkālātapaklānta 1827. sāśaṅkeneva kandarpa 1829. samakṣam api sūryasya 1831. svecchābhaṅgurabhāgyameghataḍitaḥ 166. he rājānas tyajata 167.

Author of the Vikramāṅkadevacarita, a book written according to Bühler, to whom we are indebted for its recovery, about

1085 A.D. See Bühler's Introduction to his edition. Bilhaṇa is the author also of the Pañcāśikā or Caurapañcāśikā (from which latter form of the title be perhaps got the name Caurakavi) with the Introduction to that composition, called the Bilhaṇacarita.

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes or cites under Bilhaṇa as follows. 1 aṅgaṇaṁ tad idam 35, 17 :

अङ्गणं तदिदमुन्मदद्विप-
श्रेणिशोणितविहारिणो हरेः ।
उल्लसत्तरुणकेलिपल्लवां
सल्लकीं त्यजति किं मतङ्गजः ॥

From our MSS.

2 aṅgulīṣu 98, 49. Vikramāṅk. VIII. 60. 3 atāḍayat 133, 18. Vikramāṅk. X. 42. 4 adyāpi tatpracala- 106, 23. In the Caurapañcāśikā. 5 adyāpi tan manasi 106, 26. In the Caurapañcāśikā. 6 adyāpi tāṁ kanaka- 106, 25. In the Caurapañcāśikā. 7 adyāpi nojjhati 104, 16. In the Caurapañcāśikā. 8 apūjitaivāstu 105, 1 :

अपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या
किं पक्षपातेन मनोभवस्य ।
यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा
दासः पतिः पादतले वधूनाम् ॥

9 amūlyasya mama 98, 75. Vikramāṅk. VIII. 8. 10 aye helāvelā 42, 11 :

अये हेलावेलातुलितकुलशैले जलनिधौ
कुतो वारामोघं बत जलद मोघं वितरसि ।
समन्तादुत्तालज्वलदनलकीलाकवलन-
क्लमोपेतानेतानुपचर पयोभिर्विटपिनः ॥

11 aratir 104, 4 :

अरतिरियमुपैति मां न निद्रा
गणयति तस्य गुणान्मनो न दोषान् ।
विगलति रजनी न संगमेच्छा
व्रजति तनुस्तनुतां न चानुरागः ।

Der Geliebte ist abwesend.
" Sehnsucht füllet das Herz, kein Schlummer die lechzenden Augen :
Tugenden find' ich allein, keinerlei Mängel in ihm ;
Langsam schwindet die Nacht, nicht wiederzusehn ihn die Hoffnung ;
Mindert sich stündlich der Leib, mehret die Liebe sich stets. "

12 alam aticapalatvāt 35, 16 :

अलमतिचपलत्वात्स्वप्नमायोपमत्वा-
त्परिणतिविरसत्वात्संगमेनाङ्गनायाः ।
इति यदि शतकृत्वस्तत्त्वमालोचयाम-
स्तदपि न हरिणाक्षीं विस्मरत्यन्तरात्मा ॥

This verse is in the Bilhaṇacarita. Aufrecht notes that it is quoted in the Kāvyaprakāśa, and that Böhtlingk has it (637 from the Śāntiśataka). 13 asaṁkhyapuṣpo 'pi 133, 17. Vikramāṅk. X. 39. 14 āḥ kaṣṭaṁ vanavāsasāmya 55, 10 :

आः कष्टं वनवाससाम्यकृतया सिद्धाश्रमश्रद्धया
पल्लीं बालकुरङ्ग संप्रति कुतः प्राप्तोऽसि मृत्योर्मुखम् ।
यत्रानेककुरङ्गकोटिकदनक्रोडोल्लसल्लोहित-
स्रोतोभिः परिपूरयन्ति परिखामुड्डामराः पामराः ॥

From our MSS., where the verse is given anonymously.

15 unnamya dūram 135, 18. Vikramāṅk. VII. 23. 16 karṇāmṛtaṁ 5, 6. Vikramāṅk. I 29. 17 kākutsthena śirāṁsi 142, 3 :

काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशश्छिन्नानि मायानिधेः
पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौकसाम् ।
तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः
क्रीडाचामरडम्बरानुकृतिभिर्दोलायमानैः कचैः ॥

From our MSS.

18 gṛhītaṁ tāmbūlaṁ 107, 3 :

गृहीतं ताम्बूलं परिजनवचोभिः कथमपि
स्मरत्यन्तःशून्या सुभग विरतायामपि निशि ।
तथैवास्ते हस्तः कलितफणिवल्लीकिसलय-
स्तथैवास्यं तस्याः क्रमुकफलफालीविरचितम् ॥

From our MSS.

19 grāmāṇām 53, 14 :

ग्रामाणामुपशल्यसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः
फेत्कारध्वनिमुद्गिरन्ति बहवः संभूय गोमायवः ।
सोऽन्यः कोऽपि घनाघनध्वनिघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः
शुष्यद्गण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्णं गजैर्यः श्रुतः ॥

20 jāgrataḥ 98, 76. Vikramāṅk. VIII. 10. 21 tannitambasya 98, 67. Vikramāṅk. VIII. 21. 22 tasyāḥ pādanakhaśreṇī 98, **77**. Vikramāṅk. VIII. 6. 23 tāḍīdalam 98, 22 :

ताडीदलं काञ्चनकर्णपाशे
प्रसारयन्ती सुतनुः कराभ्याम् ।
रराज कर्णान्तनिषण्णदृष्टिः
शाणे दधानेव कटाक्षबाणान् ॥

From our MSS.

24 dolāyām jaghanasthale 97, 9. Vikramāṅk. VIII. 85. 25 drāghīyasā 9, 3 :

द्राघीयसा धार्ष्ट्यगुणेन युक्ताः
कैः कैरपूर्वैः परकाव्यखण्डैः ।
आडम्बरं ये वचसां वहन्ति
ते केऽपि कन्थाकवयो जयन्ति ॥

26 dhik tvāṁ 9, 4 :

धिक्त्वां रे कलिकाल याहि विलयं केयं विपर्यस्तता
हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्म्लेच्छोचिता दृश्यते ।
एकैर्वाङ्मयदेवता भगवती विक्रेतुमानीयते
निःशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुद्धाट्यते ॥

Aufrecht in δ निःशूकैः.

27 nābhūvan 54, 7 :

नाभूवन्भुवि यस्य कुत्रचिदपि स्पर्धाकराः कुञ्जराः
सिंहेनापि न लङ्घिता किमपरं यस्योद्धता पद्धतिः ।
कष्टं सोऽपि कदर्थ्यते करिवरः स्फारारवैः फेरवै-
रापातालगभीरपङ्कपटलीमग्नोऽद्य भग्नोद्यमः ॥

28 nidrārdhamīlita- 106, 24. Our No. 1280 (Kalaśakasya). 29 nirarthakaṁ janma 35, 18, 41, 15. In the Bilhaṇacarita. Our No. 1964 (Bilhaṇarājakanyayoḥ). 30 pānīyaṁ 133, 25. Vikramāṅk. VII. 71. 31 purāṇabāṇatyāgāya 98, 19. Vikramāṅk. VIII. 70. 32 prasārya pādau 135, 17. Vikramāṅk. VII. 22. 33 bhaktiḥ preyasi 131, 7 :

भक्तिः प्रेयसि संश्रितेषु करुणा श्वश्रूषु नम्रं शिरः
प्रीतिर्ज्ञातिषु गौरवं गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि ।
अम्लानः कुलयोषितां व्रतविधिः सोऽयं विधेयः पुन-
र्मद्भर्तुर्दयिता इति प्रियसखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥

From our MSS.

34 bhrūrekhāyugalam 98, 12. Vikramāṅk. VIII. 78. 35 manye tadūrū 98, 72. Vikramāṅk. VIII. 16. 36 mayā kumāryāpi 132, 2. Vikramāṅk. XIII. 84. 37 mahīpateḥ 7, 13. Vikramāṅk. I. 26. 38 mugdhasya 104, 7 :

मुग्धस्य ते वद विधुंतुद किं वदामि
किं त्यक्तवानसि मुखे पतितं शशाङ्कम् ।
अस्यार्द्रबिम्बगलितेन सुधारसेन
संधानमेति तव किं न जरत्कबन्धः ॥

From our MSS.

39 ye kuṇṭhīkṛta 128, 10. Vikramāṅk. XI. 83. 40 re mātaṅga 53, 16 :

रे मातङ्ग मदाम्बुडम्बरतया रोलम्बरोलं वह-
न्वन्यानामवलम्बनं वनमिदं भङ्क्तुं यदुत्कण्ठसे ।
दृष्टस्त्किमहो महोन्नतधराधौरेयधात्रीधर-
प्रस्थप्रस्थितमेघयूथमथनोत्कण्ठी न कण्ठीरवः ॥

From our MSS.

41 laṅkāpateḥ VII. 7. Vikramāṅk. I. 27. 42 vīro 'sau 140, 31 :

वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते दशमुखश्छिन्नैः शिरोभिः स्वयं
यैः पूजास्रजमुत्सुको घटयितुं देवस्य खङ्काङ्गिनः ।
सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रभुजगव्याकर्षणायोद्यतः
साटोपं प्रमथैः कृतभ्रकुटिभिः स्थित्वान्तरे वारितः ॥

43 śīghram bhūmigṛhe 102, 14 :

शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वसतिं प्राणैः किमु क्रीडसि
प्राप्तां पश्यसि किं न दैवहतिके ज्योत्स्नां गवाक्षोदरैः ।
इत्थं मन्मथतीव्रसंज्वरजुषां गेहेषु वामभ्रुवा-
मुद्गच्छन्ति कुरङ्गलाञ्छनभयाद्दीनाः सखीनां गिरः ॥

From our MSS. Aufrecht had in γ °पुषां for which Böhtlingk Z, D. M. G. XXVIII. has already given our reading. 44 śucir iti 117, 11 :

शुचिरिति परितः प्रसिद्धिभाजि
प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निजवसुनिकुरम्बमस्तवेला-
व्यतिकरवान्निदधे सरोजबन्धुः ॥

From our MSS.

45 saundaryapātre 98, 21. Vikramāṅk. VIII. 75. 46 sthāne sthāne 133, 10 :

स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्तः कपालीं
पुष्पालीषु स्मरगजरजःस्नानयोग्यः परागः ।
जातं चूते मधु मधुकरप्रेयसीजानुदघ्नं
निर्विघ्नत्वं सपदि भजते कामराज्याभिषेकः ॥

From our MSS.

47 svarṇaiḥ 59, 2 :

स्वर्णैः स्कन्धपरिग्रहो मरकतैरुल्लासिताः पल्लवा
मुक्ताभिः स्तबकश्रियो मधुलिहां वृन्दानि नीलोत्पलैः ।
संकल्पानुविधायि यस्य फलितं कस्तस्य धत्ते तुलां
धिग्जातु द्रुमसंकथासु यदयं कल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥

From our MSS.

48 hemamañjīramālābhyām 98, 74. Vikramāṅk. VIII. 14.

(171) Bījaka.—asau maruccumbitacārukesaraḥ 1677. kara-caraṇanāsam ādau 1852. nandayati kasya na manaś 1741. rajanyām anyasyāṁ surataparivartād anucitaṁ 1437. sita-candanadhavalakucā 1668.

Aufrecht notes that the verse asan maruccumbitacārukesaraḥ No. 1677, which is quoted also in the Śārṅgadharapaddhati under

Bījaka, is in the Kāvyaprakāśa 146, and that another of the verses ascribed in his book to this poet, chāyāsuptamṛgaḥ śakunta, occurs in the Pañcatantra 2, 2.

Besides these two Aufrecht quotes or cites from the Śārṅgadharapaddhati under Bījaka the following verses. 3 malinahutabhugdhūmaśyāmair 135, 6. Our No. 1760 (Cīākasya : Aufrecht's MSS. of the Śp. give Bījjākasya, Vijjākasya, Vijjakasya and Vijjākāyāḥ). 4 meghair vyoma 135, 39. Our No. 1777 (Cīākasya : Aufrecht's MSS. of the Śp. give Bījākāsya, Vijjakāyāḥ and Bījakasya. 5 himadhavaladantakeśā 137, 1. Our No. 1832 (anonymous : Aufrecht's MSS. of the Śp. give Bījakasya, Vijjākāyāḥ, or no signature. Cambay Śp. MS. Vijñākasya).

(172) Buddhaka.—yāvan no sakhi gocaram nayanayor āyāti 1163.
Nil.

(173) Bodhaka.—padadvayasya saṁdhānaṁ 140.
Nil.

(174) Bodhisattva.—kṣaṇasaṁpad iyaṁ sudurlabhā 3313.
Nil.

(175) Bhaṭṭācārya.—akṣṇor vipakṣa iti sānuśayaṁ lulāva 1820.
Nil.

(176) Bhaṭṭi (Bhaṭṭasvāmin : Bhartṛsvāmin).—vanāni toyāni ca netrakalpaiḥ 1811. pītauṣṭharāgāṇi hṛtāñjanāni 2139. garjan hariḥ sāmbhasi 2412. na taj jalaṁ yan na sucārupaṅkajaṁ 1819. prabhātavātāhatikampitākṛtiḥ 2164.

Under No. 1811 the poet is called Bhaṭṭasvāmin and under No. 2139 Bhartṛsvāmin. Both verses are from the Bhaṭṭikāvya. Aufrecht has already pointed out that Bhaṭṭi, Bhartṛsvāmin, and Bhaṭṭasvāmin are all three names of one person. The Bhaṭṭikāvya " was composed in Vallabhi under [a son of ?] king Śrīdharasena (XXII. 35), in the sixth or seventh century therfore. "—Weber's Sanskrit Literature, p. 196 note.

(177) Bhaṇḍaka (Śrībhaṇḍaka).—kva kaṭhinam aho pīloḥ pattram 703.
Nil.

(178) Bhartṛsārasvata.—chittvā hāralatāḥ kiranti galitavyākīrṇamuktāphalāḥ 1844. jaṭābhābhir bhābhiḥ karadhṛtakalaṅkākṣavalayo 1999. jvālaupamyaspṛśi yad uṣasi drāvyamāṇair aśeṣais 2216. nīlābjapuñjarajasāruṇitān vimucya 679? tārāprasūnanicayen niśā smarasya 1998. prayacchati camatkṛtiṁ 190. yair vātūlo bhavati 321. prayāṇavyāpāraṁ tuhinapatanenāntarayati 1846. bhūmistham ambu yadi cātaka pātum iccheḥ 630. manye 'staṁ samaye praviśya sahasā vārāṁ nidher antaraṁ 2000. śobhāṁ diktaruṇīr nayanti vilasanmuktākalāpojjvalāṁ 1845. sahṛdayagirām ānarthakyaprasaṅgabhayena kiṁ 2636. strītyeva galitaṁ dhairyaṁ 1451.
Nil.

(179) Bhartṛhari (Śrībhartṛhari).—ajñaḥ sukham ārādhyaḥ 393. araṇyaruditaṁ kṛtam 448. abhuktāyāṁ yasyām 533. utpāditā svayam iyaṁ yadi 523. upari ghanaṁ ghanapaṭalaṁ 1744. khallolāpāḥ soḍhāḥ katham api 3261. hiṁsāśūnyam ayatnalabhyam aśanaṁ 3133. kṣaṇaṁ bālo bhūtvā 3319. jāḍyaṁ hrīmati gaṇyate 464. tasmād anantam ajaraṁ paramaṁ vikāsi 3452. dīnāṁ dīnamukhaiḥ 3196. prāptāḥ śriyaḥ sakalakāmajuṣas 3451. prasahya maṇim uddharen 446. dikkālādyanavacchinna 3. brahmāṇḍamaṇḍalīmātraṁ 495. mṛgamīnasajjanānāṁ 422. yadā kiṁcijjño 'haṁ 3456. labheta sikatāsu tailam 447. vipulahṛdayair anyaiḥ 532. saṁpatsu mahatāṁ ceto 200. svacittaparicintayaiva 531. hartur yāti na gocaraṁ 3459. na saṁsārotpannam 3455. nāmāpyanyataror 1017?
Author of the Vākyapadīya. He flourished in the middle of the seventh century A.D. See Max Muller, India : What can it teach us? p. 347ff.

Of the 110 verses given in Telang's edition of the Nītiśataka eight are in our book expressly assigned to Bhartṛhari. They are Telang's Nos. 1, 3, 4, 5, 8, 16, 61 and 66. Twenty-two are given anonymously—Nos. 7, 11, 17, 22, 27, 31, 32, 33, 41, 43, 48, 61, 62, 69, 81, 83, 84, 88, 94, 95, 99 and 100. Thirteen are expressly assigned to other authors as follows: No. 28 priyā nyāyyā vṛttir to Jayāditya, No. 29 kṣutkṣāmopi to Ratisena; No. 38 siṁhaḥ śiśur api to Vajrāyudha; No. 44 maṇiḥ śāṇollīḍhaḥ to Bhaṭṭa-

vṛddhi; No. 53 durjanaḥ parikartavyo to Vālmīki; No. 66 śaśī divasadhūsaro to Bhaṭṭavṛddhi; No. 58 na kaścit caṇḍakopānām quoted from the Pañcatantra; No. 63 vipadi dhairyam to Meṇṭhaka; No. 76 itaḥ svapiti keśavaḥ to Kalhaṇa; No. 79 kiṁ tena hemagiriṇā to Praśastaka; No. 85 pātitopi karāghātair to Kṣemendra; No. 91 śaśidivākarayor to Phalguhastinī; No. 96 naivākṛtiḥ phalati to Aśvaghoṣa. The others do not occur.

Of the 113 verses given in Telang's edition of the Vairāgyaśataka eleven are in our book expressly assigned to Bhartṛhari. They are Telang's Nos. 1, 2, 3, 6, 8, 25, 31, 73, 76, 83 and 112. Eleven are given anonymously—Nos. 7, 9, 12, 13, 18, 24, 30, 37, 50, 62 and 68. Six are expressly assigned to other authors as follows: No. 16 avaśyaṁ yātāraś to Jayāditya; No. 34 pareṣāṁ cetāṁsi to Śaṅkuka; No. 77 pātālam āviśasi to Argaṭa; No. 92 tṛṣā śuṣyatyāsye to Dhīranāga; No. 98 priyasakhi vipaddaṇḍa to Vijjākā; and No. 113 ahau vā hāre vā to Harṣadeva. The others do not occur.

Of the 100 verses given in Bohlen's edition of the Vairāgyaśataka only one is in our book ascribed to Bhartṛhari. It is the upari ghanaṁ ghanapaṭalaṁ verse No. 1744 above, Vairāgyāś No. 43. Seventeen are given anonymously,—Bohlen's Nos. 2, 6, 9, 10, 11, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 49, 54, 63, 66, 74, and 85. Eight are expressly assigned to other authors, as follows: No. 3 bhrūcāturyaṁ kuñcitāntāḥ kaṭākṣāḥ to the Kaviputrau; No. 14 sati pradīpe satyagnau to Amarūka; No. 16 guruṇā stanabhāreṇa to Śaṅkuka; No. 37 sahakārakusumakesara to Kapilarudraka; No. 53 kim iha bahubhir uktair to Bhaṭṭodbhaṭa; No. 59 sanmārge tāvad āste to Dharmakīrti; No. 81 jalpanti sārdham anyena to Vyāsamuni; and No. 83 madhu tiṣṭhati vāci yoṣitāṁ to Kālidāsa and Māgha. The others do not occur.

(180) Bhallaṭa (Bhaṭṭabhallaṭa).— atyunnativyasaninaḥ śiraso 'dhunaiṣa 677. antaś cchidrāṇi bhūyāṁsi 921. ā janmanaḥ kuśalam aṇvapi te kujanman 986. āmrāḥ kiṁ phalabhāranamraśiraso 950. ābaddhakṛtrimasaṭāvalitāṁsabhittir 995. ā strīśiśu prathitayaiṣa pipāsitebhyaḥ 868. āste 'traiva sarasyaho 1015? ihaikaś cūḍālobhyajani kalaśād yasya sakalaiḥ 877. ūḍhā yena mahādhuraḥ 1018? etat tasya mukhāt 1014? karabha rabhasāt kroṣṭuṁ vāñcchasi 669. kasyānime-

ṣavitate nayane divauko 985 ? kāco maṇir maṇiḥ kāco 214. kim idam ucitaṁ śuddheḥ spaṣṭaṁ sapakṣasam unnateḥ 999. kiṁ dīrghadīrgheṣu guṇeṣu padma 922. ghanasaṁtamasamalīmasadaśadiśī niśi 778. candane viṣadharān sahāmahe 798. cintāmaṇe bhuvi na kenacid īśvareṇa 902 ? cintāmaṇes tṛṇamaṇeś ca 903. chinnas taptasuhṛt sa candanatarur 815. tad vaidagdhyaṁ samuditapayastoyatattvaṁ vivektum 762. tanutṛṇāgradhṛtena hṛtaś ciraṁ 973. tvanmūle puruṣāyuṣaṁ gatam idaṁ 816. dūre kasyacid eṣa ko 'pyakṛtadhīr 907. draviṇam āpadi bhūṣaṇam utsave 2490. nanvāśrayasthitir iyaṁ tava kālakūṭa 441. nityaṁ tīrthe nivāsaḥ 1020. patatu vāriṇi yātu digantaraṁ 554. paśyāmaḥ kiṁ ayam viceṣṭata iti 847. pātaḥ pūṣṇo bhavati 563. pipāsur apyeva jalaṁ śikhaṇḍī 676 ? puṁstvād api pravicaled yadi yadyadho 'pi 987. phalitaghanaviṭapavighaṭita 795. baddhā yadarpaṇarasena 162. budhyāmahe na bahudhāpi vikalpamānāḥ 982. bhidyate 'nupraviśyāntar 893. bhūmau patann api rajaḥparidhūsaro 'pi 901 ? bhekena kvaṇatā saroṣaparuṣaṁ 1019. mṛtyor āsyam ivātataṁ dhanur 1021. yat kiṁcanānucitam apyucitānubandhi 800. re dandaśūka tad ayuktam apīśvaras tvāṁ 974. labdhaṁ cirād amṛtavat kiṁ amṛtyave syād 805. vātāhāratayā jagadviṣadharair: 1016 ? śaṅkho 'sthiśeṣaḥ sphuṭito mṛto yad 913. sattvāntaḥsphuritāya vā 783. sadvṛttayaḥ sadasadarthavivekino ye 556. saṁraksituṁ kṛṣimakāri kṛṣīvalena 984 ; sarvāsāṁ trijagatyapām 879. sādhveva tadvidhāv asya 786. so 'pūrvo rasanāviparyayavidhis 751. svalpāśayaḥ svakulaśilpavikalpam eva 988.

Nil. The verse so 'purvo rasanāviparyayavidhis No. 751 is quoted in the Kāvyaprakāśa. Aufrecht quotes or cites from the Śārṅgadharapaddhati under Bhallaṭa as follows. 1 gate tasmin 40, 10 :

गते तस्मिन्भानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरह-
व्यथां चन्द्रो नेष्यत्यनुचितमितो नास्ति किमपि ।
इदं चेतस्तापं जनयतितरामत्र यदमी
प्रदीपाः संजातास्तिमिरहतिबद्धोद्धुरशिखाः ॥

From the Cambay MS.

2 ghana 52, 4. Our No. 778 above. 3 candane 59, 57. Our No. 798 above. 4 dṛṣṭe 107, 8. Our No. 1987 (Kasyāpi. The verse is ascribed to Bhīmaṭa in the Sūktimuktāvali. Bhīmaṭa is one of the poets referred to in Rājaśekhara's memorial verses.

कलिञ्जरपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम् ।
प्राप प्रबन्धराजत्वं तेषु स्वप्नदशाननम् ॥)

5 pathi nipatitāṁ 50. 2 :

पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणाननां
दधिभृतघटीं गर्वोन्नद्धः समुन्नतकंधरः ।
निजसमुचितास्तास्ताश्चेष्टा विकारशताकुलो
यदि न कुरुते काणः काकः कदा नु करिष्यति ॥

From the Cambay MS.

6 pātaḥ pūṣṇo 40, 9. Our No. 563 abova. 7 prayāte 'stam 102, 7. Our No. 1090 (Luṭṭakasya). 8 yasyākarṇya vacaḥ sudhā- 49, 6 :

यस्याकर्ण्य वचः सुधाकवलितं वाचंयमानामपि
व्यग्राणि प्रथयन्ति मन्मथकथां चेतांसि चैत्रोत्सवे ।
रे रे काक वराक साकममुना पुंस्कोकिलेनाधुना
स्पर्धाबन्धमुपेयुषस्तव तु किं लज्जापि नो जायते ॥

From the Cambay MS.

9 ye jātyā 43 3. Our No. 1011 (Kasyāpi)). 10 vapur 56, 1 :

वपुर्विषमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः ।
करभस्याशुगत्यैव च्छादिता दोषसंहतिः ॥

11 śatapadī 71, 55. Our No. 969 (Kasyāpi).

(181) Bhavabhūti.—sānandaṁ nandihastāhata 61. alasavalitamugdhasnigdhaniḥspandamandair 1297.

The well-khown author of the Vīracarita, Mālatīmādhava, and Uttararāmacarita. He was a native of Vidarbha, and lived at the court of king Yaśovarman of Kānyakubja. Bhandarkar has

fixed his date in the first half of the eighth century. See that scholar's edition of the Mālatīmādhava. Aufrecht quotes or cites under Bhavabhūti frsm the Śārṅgadharapaddhati as follows. 1 antraiḥ kalpitamaṅgala 145, 2. Mālatī. 2 alipaṭalair 43, 2 :

अलिपटलैरनुयातां सहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् ।
मृगमदपरिमललहरीं समीर पामरपुरे किरसि ॥

3 utkṛtyotkṛtya kṛttim 145, 1. Mālatī. 4 jalaniviḍitavastra 134, 27. Mālatī. 4 daivād 41, 2 :

दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूद्भूतेशस्य परिग्रहः ।
तथापि किं कपालानि तुलां यान्ति कलानिधेः ।

5 niravadyāni 6, 2 :

निरवद्यानि पद्यानि यद्यनार्यस्य का क्षतिः ।
भिक्षुकक्षाविनिक्षिप्तः किमिक्षुर्नीरसो भवेत् ॥

6 pakṣmālīpiṅgalimnaḥ 4, 13. Mālatī. 7 bhramaya jaladān ambhogarbhān 106, 9. Mālatī. 8 vajrād api kaṭhorāṇi 12, 7. Uttara. 9 vitarati guruḥ prājñe 26, 2. Uttara (Kālidāsasya in four of Aufrecht's MSS. and in our MSS.) 10 sānandaṁ nandi 4, 5. Mālatī. Our No. 81.

(182) Bhavānīnandana.—ā sargāt prativāsaraṁ rasaśatair yā bodhitā poṣitā 564.
Nil.

(183) Bhaścu.—āhūto 'pi sahāyair 1838. kāmaṁ priyān api prāṇān 513. nīvāraprasavāgramuṣṭikavalair yo vardhitaḥ śaiśave 637.

Nil. Aufrecht writes the name Bharcu and gives the verses āhuto 'pi 137, 14 our No. 1838 above, and kāmaṁ priyān api 15, 1, our No. 513 above. In his second paper, Z. D. M. G. 539 Aufrecht gives from the Saduktikarṇāmṛta 2,455 the verse vikalparacitākṛtiṁ our No. 1329 (Kasyāpi) which is attributed there to a poet Bharvu, whom Aufrecht identifies with the Bharcu of the Śārṅgadharapaddhati.

The verse nīvāraprasavāgra is quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Muktāpīḍa.

(184) Bhānuṣeṇa (Śrībhānuṣeṇa).—vaktre yā mṛganābhi-paṅkaracanāṁ 1092.
Nīl.

(185) Bhāmaha.—kiṁśukavyapadeśena 1645. neyaṁ virauti bhṛṅgāli 1644.

An early writer upon Alaṁkāra. Author also of a vṛtti on Vararuci's Prākṛta sūtras. Udbhaṭa wrote a commentary on his work on Alaṁkāra. He is referred to by Ānandavardhana in the first uddyota of that writer's work on Dhvani. Namisādhu cites him in his commentary on Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra.

(186) Bhāravi.–ucyatāṁ sa vacanīyam aśeṣaṁ 1181. kāminī-vadananirjitakāntiḥ 2015. karau dhunānā navapallvākṛtī payasyagādhe 1878. karau dhunānā navapallavākṛtī vṛthā kṛthā 1860. kāntaveśma bahu saṁdiśatībhir 1938. jitendriyatvaṁ vinayasya kāraṇaṁ 2917. tirohitāntāṁ nitāntam ākulair 1880. dvāri cakṣur adhipāṇi kapolo 1182. nipīyamānastabakā śilīmukhair 1859. pāṇipallavavidhūnanam antaḥ 2092. priyeṇa saṁgrathya vipakṣasaṁnidhāv 1879. prayacchatoccaiḥ kusumāni māninī 1858. munir asmi nirāgasaḥ kuto me 2915. yadā vigṛhṇāti 436. ramyatām upagate nayanānāṁ 1893. vrajanti te mūḍhadhiyaḥ parābhavaṁ 2916. vyapohituṁ locanato mukhānilair 1861. śvastvayā sukhasaṁvittiḥ 3365. saṁvidhātum abhiṣekam udāse 1965. sarvathā svahitam ācaraṇīyaṁ 2905. sahasā vidadhīta na kriyām 2904. jvalitaṁ na hiraṇyaretasaṁ 2268. tāvad āśrīyate lakṣmyā 2266. sa pumān arthavajjanmā 2267.

Thu author of the Kirātārjunīya. The earliest known reference to Bhāravi occurs in the following verse from an inscription of Pulakeśin II. by one Ravikīrti which is dated Śaka 556 = A.D.634

येनायोजि नवेश्म-
स्थिरमर्थविधौ विवेकिना जिनवेश्म ।
स विजयतां रविकीर्तिः
कविताश्रितकालिदासभारविकीर्तिः ॥

Fleet in *a* येनायोजित वेश्म· The change is necessary to preserve the śabdālaṁkāra.

Ravikīrti's fame as a poet is here compared to that of Kālidāsa and Bhāravi, which shows that these two poets were famous in India in the beginning of the seventh century A. D. See Bhao Daji, Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, IX. p. 315, Bhandarkar *ibid* XIV. p. 24, and Fleet's two papers in the Indian Antiquary, Vol. V, p. 67, and Vol. VIII. p. 237.

Aufrecht quotes under Bhāravi in the Śārṅgadharapaddhati seven verses, all from that poem.

In his second paper, Z. D. M. G. XXXV1. 540, Aufrecht gives two additional verses ascribed to Bhāravi in the Saduktikarṇāmṛta. The first, yena dhvastamanobhavena, is found also, Aufrecht notes, in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa 2, 81, Kāvyapr. 189, Alaṁkāratilaka fol. 10b, 23b, and the Sāhityad 264. It is our No. 44 (Kasyāpi). In the Sūktimuktāvali this verse is ascribed to Candaka. The second verse is as follows.

2 sodvegaṁ :

सोद्वेगं करिकृत्तिवाससि भवद्ब्रीडान्वितं ब्रह्मणि
त्रैलोक्यैकगुरावनादरवलत्तारं शचीभर्तरि ।
त्रासामीलितपक्ष्म भास्वति लसत्प्रेमप्रसन्नं हरौ
क्षीरोदोत्थितया श्रिया विनिहितं चक्षुः शिवायास्तु वः ॥

(187) Bhāsa.—kaṭhinahṛdaye muñca krodhaṁ sukhapratighātakaṁ 1619. kapole mārjāraḥ paya iti 1994. kṛtakakṛtakair māyāsakhyais tvayāsmyativañcitā 1628. tīkṣṇaṁ ravis tapati nīca ivācirāḍhyaḥ 1821. duḥkhārte mayi duḥkhitā bhavati yā hṛṣṭe prahṛṣṭā tathā 1353. bālā ca sā viditapañcaśaraprapañcā 1286.

In the introduction to his Harṣacarita Bāṇa mentions Bhāsa as a dramatic writer.

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः ।
सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥

This enables us to identify the Bhāsa of Bāṇa with the Bhāsaka to whom, in the beginning of the Mālavikāgnimitra, Kālidāsa refers as one of his most illustrious predecessors.

None of his works have yet been recovered if any are in existence. (Some have been published recently, but scholars are not unanimous about Bhāsa being the author.)

The Sūktimuktāvali contains the following referencc to Bhāsa in a verse attributed there to Rājaśekhara.

भासनाटकचक्रेऽपि च्छेकैः क्षिप्ते परीक्षितुम् ।
स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः ॥

Bhāsa is also referred to in a verse which Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati 8, 17 under Rājaśekhara.

भासो रामिलसोमिलौ वररुचिः श्रीसाहसाङ्कः कवि-
र्मेण्ठो भारविकालिदासतरलाः स्कन्धः सुबन्धुश्च यः ।
दण्डी बाणदिवाकरौ गणपतिः कान्तश्च रत्नाकरः
सिद्धा यस्य सरस्वती भगवती के तस्य सर्वेऽपि ते ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht gives under Bhāsa the verses asyā lalāṭe racitā 98, 7 : our No. 1487 (anonymous), kapāle mārjāraḥ paya iti 120, 20 : our No. 1994 (Bhāsasya), tīkṣṇaṁ 136, 6 : our No. 1821 (Bhāsasya), and a fourth verse dayitābāhupāśasya which is in our book No. 1529 ascribed to Kalaśaka. In his second paper, Z. D. M. G XXXVI. 370 Aufrecht notes that in the Saduktikarṇāmṛta the verse dayitābāhupāśasya is ascribed to the poet Śyāmala of Kashmir and the verse kapāle mārjāraḥ to Rājaśekhara. On the other hand, the Saduktikarṇāmṛta gives four verses under Bhāsa. One is the tīkṣṇaṁ ravis verse already referred to. The others are as follows. 1 dagdhe 2, 383 :

दग्धे मनोभवतरौ बालाकुचकुम्भसंभृतैरमृतैः ॥
त्रिवलीकृतालवाला जाता रोमावली वल्ली ॥

" Für uns zu nackt." Aufrecht, whose मनोभवतनौ in the first line must be a misprint.

2 pratyāsanna 1, 112. Śp. 4, 16 :

प्रत्यासन्नविवाहमङ्गलविधौ देवार्चनव्यस्तया
दृष्ट्वाग्रे परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरस्याकृतिम् ।
उन्मादस्मितरोषलज्जितरसैर्गौर्या कथंचिच्चिरा-
द्वृद्धस्त्रीवचनात्प्रिये विनिहितः पुष्पाञ्जलिः पातु वः ॥

Śp. *α* vyagrayā. *γ* lajjitadhiyā.

3 virahivanitā—2, 872 :

विरहिवनितावक्त्रौपम्यं बिभर्ति निशापति-
र्गलितविभवस्याज्ञेवाद्य द्युतिर्मसृणा रवेः ।
अभिनववधूरोषस्वादुः करीषतनूनपा-
दसरलजनाश्लेषक्रूरस्तुषारसमीरणः ॥

Peterson, in his Second Report, p. 46, gave the following verse attributed to Bhāsa in Somadeva's Yaśastilaka.

4 peyā surā :

पेया सुरा प्रियतमामुखमीक्षणीयं
ग्राह्यः स्वभावललितो विकटश्च वेषः ।
येनेदमीदृशमदृश्यत मोक्षवर्त्म
दीर्घायुरस्तु भगवान्स पिनाकपाणिः ।

Two verses are aecribed to Bhāsa in Jalhaṇa's Sūktimuktāvalī the asyā lalāṭe verse, and the following.

5 yadapi vibudhaiḥ :

यदपि विबुधैः सिन्धोरन्तः कथंचिदुपार्जितं
तदपि सकलं चारुस्त्रीणां मुखेषु विलोक्यते ।
सुरसुमनसः श्वासामोदे [शशी] च कपोलयो-
रमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं च विलोचने ॥

(188) Bhāskara (Bhadantabhāskara Jyautiṣikabhaṭṭa-bhāskara)—abhimukhanihatasya satas 2272. draviṇārjanajaḥ pariśramaḥ 524. naśyati yāvad idaṁ na śarīraṁ 3512. hiṁsāprabhavo vijayas tasya phalaṁ śrīs 3375.

Nil.

(189) Bhāskarasena.— aksarāṇām akāro 'ham iti viṣṇuḥ svayaṁ 2460. kvacin mṛgaśiraḥpūrṇaṁ 1891. bhavatas tulyatām eti 2459.

Nil.

(190) Bhīma.— āśaṅkya praṇatiṁ paṭāntapihitau pādau karotyādarād 1590. kāni sthānāni dagdhānyatiśayagahanāḥ santi ke vā pradeśāḥ 1717. bhadrātra grāmake tvaṁ vasasi paricayas te 'sti jānāsi vārtām 1788.

Aufrecht gives our three verses from the Śārṅgadharapaddhati and notes that the āśaṅkya praṇatim paṭānta verse is in the Amaruśataka.

Bühler, Kashmir Report, p. 62, ascribes the Rāvaṇārjunīya, a poem which resembles the Bhaṭṭikāvya and is intended to illustrate the rules of grammar, to one Bhīmabhaṭṭa. In his First Report Peterson gave Bhaumaka as the real name of the author of that book : and this is confirmed by the Extracts in Bühler's own Report. See Appendix to that work lxxxv. l. 19 भूमट्टस्येति which should be corrrected to भूमभट्टस्येति, and not as is done in the note, and l. 23 काव्येत्र भूमोदिते a reading which should not be marked as a doubtful reading. Bhūma or Bhūmaka and Bhaumaka are variations easily explained by the Kashmir pronunciation.

(191) Bhūmidhara.—ādhārāya dharāvakāśavidhaye 537.
Nil.

(192) Bhūṣaṇadeva.—nayanodarayoḥ kapolabhāge 1941.
Nil.

(193) Bhogivarman.—pūrvaṁ vāridharaprasaṅgasamayenāpūritaiḥ kukṣibhir 1825.
Nil.

(194) Bhauṇḍa.—ārādhyamāno bahubhiḥ prakārair 426 ? vidvān upālambham avāpya 427.
Nil.

(195) Maṅkha. (Karṇikāramaṅkha. Paṇḍitamaṅkhaka).—aṁśavas tava 1123. ajñatapāṇḍitya 169. atyarthavakratvam 174. ambudhir 1124. artho'sti cen na 176. āli 1119. indindirair 1659 (karṇikāramaṅkha). kālakūṭam adhunā 1122. kālakūṭam iha 1121. kāvyāmṛtaṁ durjana 172. kiṁ nu kālagaṇanāpater maṣī 1930. kena krameṇa svid āthādvitīya 1446. koṭare 1120. tvadyātrāsamaye' 'tidurdha-

ragateḥ sainyasya saṁmardato 2512. dig dakṣiṇārkam na śaśāka hātum 1662. nakhānakhi prastuta āsta tasya 1448. nataśātakaumbhakalaśīmukhāc cyutaṁ 2023. nīcas tanotvaśru 175. padmanābha karuṇāṁ kuru bhūyo 1127. paraślokān stokān anudivasam 179. palāśaraktārdranakhe vasanta 1661 matkāryasiddhyai tava hanta yāntyā 1444. yātās te rasasārasaṁgrahavidhiṁ 178. yuktam āha dayito mama vaktraṁ 1126. ye gātre yayur adhvagotpaladṛśām aṅgāravarṣaprathāṁ 1663. rātrirāja sukumāraśarīraḥ 1125. vitīrṇaśikṣā iva 171. vinā na sāhityavidā 173. vivṛṇvatā saurabharoradoṣaṁ 1660. ślāghyaiva vakrimagatir 177. saṁspṛśya taṁ duścaritaikabandhuṁ 1445. sarasvatīmātur abhūc ciraṁ na yaḥ 170. sva eva kastūrikapaṅkajanmā 1447.

Author of the Śrīkaṇṭhacarita* and of the Maṅkhakośa. According to Bühler, Kashmir Report, p. 50, the Śrīkaṇṭhacarita was probably written between 1135 and 1145 A. D. See Bühler's account of the poems there.

(196) Maṅgalavatsa.—cūtodyānaṁ surabhir anilaḥ śādvalaśyāmabhūmis 2251.

Nil.

(197) Mañjīra.—anyato naya muhūrtam ānanaṁ 2029.

Nil.

(197) Maṇibhadra.—asyāḥ kāntasya rūpasya 1455.

Nil.

* An edition of the Śrīkaṇṭhacarita has been recently begun in the Kāvyamālā, a new monthly journal for the publication of old Sanskrit poems, edited by Pandit Durgāprasāda and Mr. K. P. Parab, which has been set on foot by Mr. Jāvajī Dādāji, the enterprising proprietor of the Nirṇayasāgara Press in this city. The numbers for January and February 1886 contain, besides four sargas of the Śrīkaṇṭhacarita, Kṣemendra's Kalāvilāsa, Śambhu's Rājendrakarṇapāra, Jagannāthapaṇḍita's Prāṇābharaṇa and other pieces. The enterprise may be warmly commended to the support of European and Indian scholars. — P. P.

(199) Maddhaka (Paṇḍitamaddhaka).— śailaśreṇīguhāgṛhesu 607.

Nil.

(200) Madraka.— bhrātaḥ pāntha prasīda prativirama samutsṛjya bālām akāṇḍe 1787.

Nil.

(201) Manoratha.—kvedānīṁ darpitās te 58. yasyodyadbāṇa 51. yuktaṁ yayā kila nirantaralabdhavṛtter 440.
One of the poets mentioned as flourishing at the court of Jayāpīḍa.

मनोरथः शङ्खदत्तश्चटकः संधिमांस्तथा ।
बभूवुः कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिणः ॥

Rājat. IV. 496.

(202) Madhusūdana,—nāmnām akāri bahutā nijasarvaśaktis 3481. nirodho na dvāre'navasarakathā naiva hṛdaye 3482.
Nil.

(203) Mammaṭa (Śrīmammaṭa)—tanvaṅgyā gajakumbhapīnakaṭhinottuṅgau vahantyāḥ stanau 1557.

The author of the Kāvyaprakāśa and of the Śabdavyāpāravicāra. His date is still uncertain. According to a copy of the Jayantī, a commentary on the Kāvyaprakāśa by one Jayanta, which Bhandarkar has recently secured, that work was written in Saṁvat 1350 = A.D. 1294. Mammaṭa therefore cannot be placed below that date.

The earliest writer known to refer to him is Ruyyaka (Rucaka : Ruppaka) who wrote a saṁketa to the Kāvyaprakāśa. See Peterson's Second Report, p. 13ff. Pischel, Gött. gel. Anz 1885 No. 19, p. 767 has shown that Mammaṭa is often quoted in the Vimarśinī.

(204) Maya—āturād vittaharaṇaṁ 2320. dāhajvareṇa me māndyaṁ 2321. nidāghakāle viprasya 2318? prapāyāṁ pīyate vāri 2317 ? vaidyanātha namas tubhyaṁ 2319.

Nil.

(205) Mayūra. (Śrīmayūra).— anudinam abhyāsadṛḍhaiḥ ? āhatyāhatya mūrdhnā drutam anupibataḥ prasrutam mātur ūdhaḥ 2425, āghrāyāghrāya gandhaṁ vikṛtamukhapuṭo darśayan dantapaṅktiṁ 2422. āropayasi mudhā kiṁ 128· itthaṁ paśupatipeśala 129. kiṁ me durodareṇa 124. candragrahaṇena vinā 126. bhūpālāḥ śaśibhāskarānvayabhuvaḥ ke nāma nāsāditā 2515. vasurahitena krīḍā 125. vijaye kuśalas tryakṣo 123. hā rāhau nikaṭasthe 127.

The author of the Sūryaśataka. He was a contemporary of Bāṇa who refers to him in the Harṣacarita. According to a commentary on Mānatuṅgācārya's Bhaktāmarastotra.

Bāṇa was Mayūra's son-in-law. Aufrecht has given from the Śārṅgadharapaddhati a verse in which Rājaśekhara preserves a tradition which makes Mayūra, Baṇa and Mātaṅgadivākara three poets at the court of Śrī Harṣa.

अहो प्रभावो वाग्देव्या यन्मातङ्गदिवाकरः ।
श्रीहर्षस्याभवत्सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥

The following verse in praise of Mayūra is in the Sūktimuktāvali ascribed to Rājaśekara.

दर्पं कविभुजङ्गानां गता श्रवणगोचरम् ।
विषविद्येव मायूरी मायूरी वाङ्निकृन्तति ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes the following verses under Mayūra. 1 āghrāyāghrāya 36, 17. Our No. 2422 above. 2 ahatyāhatya 36, 29. Our No. 2425 above. 3 jambhāratībhakumbhodbhavam 4, 51. "In the Sūryaśataka." 4 bhaktiprahvāya dātum 4, 52. "In the Sūryaśataka." 5 saṁviṣṭo grāmadevyāḥ kaṭaghaṭitakuṭīkuḍyakoṇaikadeśe 138, 14. Corrupt in our MS.

It should not escape notice that the verse bhūpālāḥ śaśibhāskarānvayāḥ No. 2515 probably refers to Mayūra's patron Śrī Harṣa.

(206) Malaya.—na ciraṁ mayāsi sevita iti 3209.

Nil.

(207) Mallaka.—rātrāv adya mamānayā nidhuvanaklāntasya sāhāyakaṁ 2213.
Nil.

(208) Masūrākṣa.—yad apasarati meṣaḥ kāraṇam tat prahartuṁ 2935.
Nil. The verse is in the Pañcatantra.

(209) Maharṣi.—ambudaḥ kṛtapado nabhastale 833.
Nil.

(210) Mahāmanuṣya.—atha prasannendumukhī sitāmbarā 1818. avyutpannavilāsānāṁ 1847. eṣa sūryāṁśusaṁtapto 1694. kaluṣaṁ madhuraṁ cāmbhaḥ 1727. kāraṇotpannakopāpi 1848. dūram aṁśuprabhājālaṁ 1960 ? śītāṁśukarasaṁspṛṣṭā 1961. koṭarāntaḥpraviṣṭena 1697. phalitodumbarāntaḥsthā 1696. na prasravanti girayo 1695. yānti yaccharaṇam nāryaḥ 1642. vanitācittacapalā 1726.

Nil. Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati the verses atha prasannendumukhī 136, 1, our No. 1818 above, and kāraṇotpanna- 138, 4, our No. 1848 above. In one of his MSS. the verse prāvaraṇair aṅgārair, which is our No. 1849 and is there given anonymously, is ascribed to Mahāmanuṣya. Compare our note on that verse.

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI. 371 Aufrecht gives the verse āśvāsayati kāko 'pi, our No. 1956, from the Saduktikarṇāmṛta, and notes that the poet is called there Kaśmīrakamahāmanuṣya. Compare our note on that verse.

(211) Mahendra.—yadi paraguṇā na kṣamyante 453.
Nil. The verse is quoted in the Daśarūpāvaloka.

(212) Māgha.—atha lakṣmaṇānugatakāntavapur 1974. anunayam agṛhītvā 2175. anurāgavantam api 1923. anyayānyavanitāgatacittaṁ 2010. aprasannam aparāddhari patyau 2011. ambaraṁ vinayataḥ priyapāṇer 2094. alam alam anugamya 1043. avacitakusumā 1863. avibhāvyatārakam 1925. aviratam abhirāma 2173. ānandaṁ dadhati 1882. āhataṁ kucataṭena 2124. udamajji kaiṭabhajitaḥ 1973. udayati

vitatordhvaraśmir 2163. udayam uditadīptir 2177. udayaśikhari 2187. kāntānāṁ kuvalayam 1883. kumudavanam apaśri 2188. kṛtagurutarahāra 2183. krāntakāntavadanapratibimbe 2008. kva bhrātaś calito 'si 3072? kṣaṇam atuhinadhāmni 2189. kṣaṇam ayam upaviṣṭaḥ 2186. tad avitatham 2182. tulye 'parādhe 2263. dadṛse 'pi 1926. dadhad asakalam ekaṁ 2178. divasaṁ bhṛśoṣṇaruci 1976. drutatarakaradakṣāḥ 2174. navakumudavanaśrī 2180. navanakhapadam aṅgaṁ 2171. nārīnitambaphalake 1561. pariśithilitakarṇa 2176. pādāhataṁ yad utthāya 2264. pratikūlatām upagate 1922. prathamaṁ kalābhavad 1972. pratiśaraṇam ajīrṇajyotir 2184. pralayam akhilatārā 2190. prāpyate guṇavatāpī 2012. bimbitaṁ bhṛtaparisruti 2013. bahu jagada purastāt 2172. mā gamam 2009. mā jīvan yaḥ 2262. muhur upahasitām 1862. rajanīvaśād 1975. rucidhāmni bhartari 1924. vikacakamalagandhair 2180 vigatatimirapaṅkaṁ 2181. vitatapṛthuvaratrā 2185. vinayati sudṛśo 1864. sīlaṁ śailataṭāt 3073. saṁkṣobhaṁ payasi 1881. sapadi kumudinībhir 2170.

Author of the Śiśupālavadha. At the end of his poem he tells us that he was the son of Vattaka, otherwise called Sarvāśraya, and grandson of Suprabhadeva, who was minister of a king called Śrī Dharmadeva.

The signature to No. 2163, udayati vitatordhvaraśmir Śiśup. IV. 20, Ghaṇṭāmāgha is a name Māgha gets from that verse. So Kālidāsa is called Dīpaśikhākālidāsa from his verse Raghuv. VI. 67; Bhāravi, Ātapatrabhāravi from his verse Kirāt. V. 39; Ratnākara, Tālaratnākara from his verse Harav. XIX. 5·, our No. 1909. etc.

(213) Mātaṅgadivākara.—kiṁ vṛttāntaiḥ paragṛhagataiḥ kiṁ tu nāhaṁ samarthaḥ 2544. pātu vo medinīdolā 30. āsīn nātha pitāmahī tava mahī mātā tato 'nantaraṁ 2546. yāte śamaṁ rajasi jātajalābhiṣekā 2496.

This poet's name is Divākara. In the Sūktimuktāvali the verse, given above under Mayūra, in which his equal place at Harṣa's court with Bāṇa and Mayūra is asserted, is found with the reading caṇḍāla-Divākaraḥ. There is no warrant for identifying him with the Jain writer Mānatuṅga Sūri. Hall himself, who first suggested

that the two were the same, did so under a reserve which nothing that has come to light since has shown to be unnecessary.

From the Śārṅgadharapaddhati under Mātaṅgadivākara Aufrecht gives the verse kiṁ vṛttāntaiḥ paragṛhagataiḥ, our No. 2544 above. In his second paper Z D. M. G. XXXVI. 514 Aufrecht notes that in the Saduktikarṇāmṛta that verse is ascribed to Tutātita. Aufrecht has also already given, Indische Studien, XVII. 171, from our book the verses pātu vo No. 30, yāte śamam No. 2496, and āsīn nātha No. 2546 above, and has noted that this last verse is referred to by Abhinavagupta.

(214) Mātṛgupta.—nākāram udvahasi naiva vikatthase tvaṁ 2550. śītenoddhṛṣitasya māṣaśimivac cintārṇave majjataḥ 3181.

According to the statemeut of the Rājataraṅgiṇī III. 125-252 the poet Mātṛgupta was sent by a Vikramāditya Harṣa, then Emperor of India, to succeed Hiraṇya on the throne of Kashmir. On his patron's death Mātṛgupta yielded the throne to Pravarasena, Hiraṇya's nephew, and spent the rest of his life as an ascetic at Benares.

Bhao Daji's attempt, Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, VII. p. 207 ff., to identify Mātṛgupta with Kālidāsa hardly perhaps deserved the renewed attention which Max Müller, India : What can it teach us ? p. 313 ff., has secured for it. The existence of a poet Mātṛgupta is vouched for by Kṣemendra, who in his Aucityavicāracarcā has quotations from both Mātṛgupta and Kālidāsa. Rāghavabhaṭṭa's Commentary on the Śakuntalā is now generally accessible in the excellent edition of Messrs. Godbole and Parab, and it is clear that the Mātṛguptācārya to whom Rāghavabhaṭṭa makes such constant reference was a writer on Alaṁkāra whose work has yet to be discovered. He is probably to be identified with our poet : and almost certainly not to be identified with Rāghavabhaṭṭa's author Kālidāsa.

The verse quoted by Kṣemendra is as follows

1 nāyam niśāmukha :

नायं निशामुखसरोरुहराजहंसः
कीरीकपोलतलकान्ततनुः शशाङ्कः ।
आभाति नाथ तदिदं दिवि दुग्धसिन्धु-
डिंडीरपिण्डपरिपाण्डु यशस्त्वदीयम् ॥

(215) Mātṛṣeṇa.—madhyāhnārkakvathitavirasaṁ palvale cāmbu pītvā 1706.

Nil.

(216) Mādhava.—naṣṭā śrutiḥ smṛtir luptā 3057.

Nil.

(217) Mādhava (Pracaṇḍamādhava).—udyañ chaśī taruṇabhāskarakānticauraḥ 1971. saṁkrāntam ānanam avekṣya mṛgāyatākṣyāḥ 2020. saṁprāptukāmodayam arkabhartur 1970.

Nil.

(218) Mārulā.—kṛśā kenāsī tvaṁ prakṛtir iyam aṅgasya nanu me 1326.

One of the four women poets referred to in the verse which Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati under Dhanadadeva.

शीलाविज्जामारुलामोरिकाद्याः
काव्यं कर्तुं सन्ति विज्ञाः स्त्रियोऽपि ।
विद्यां वेत्तुं वादिनो निर्विजेतुं
विश्वं वक्तुं यः प्रवीणः स वन्द्यः ॥

Compare Hall's Introduction to his edition of the Vāsavadattā, pp. 21 and 55. The correction in the latter reference of the name to Mārutā is, as Aufrecht has pointed out, itself an error.

(219) Māhuṇḍaka (Bhaṭṭamāhuṇḍaka).—dhūmānalapavanaviṣaiḥ payodharaḥ 1739.

Nil.

(220) Muktāpīḍa. (Śrīmuktāpīḍa).—kiṁ kurmaḥ ka upālabhyo 585. chitvā pāśam apāsya kūṭaracanāṁ 655. tyaktaṁ janmavanaṁ tṛṇāṅkuravatī māteva muktā sthalī 654. rajjvā diśaḥ pravitatāḥ salilam viṣeṇa 648.

Son of Durlabha Mahārāja of Kashmir, whose date is given by Cunningham as 594 A. D. He is referred to in the beginning of Abhinanda's Kādambarīkathāsāra.

स शक्तिस्वामिनं पुत्रमवाप श्रुतिशालिनम् ।
राज्ञः कर्कोटवंशस्य मुक्तापीडस्य मन्त्रिणम् ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes one verse. (vasantyaraṇyeṣu :

वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दूर्वां
पिबन्ति तोयान्यपरिग्रहाणि ।
तथापि वध्या हरिणा नराणां
को लोकमाराधयितुं समर्थः ॥

(221) Muktikalaśa.—asāmānyollekhaṁ 1473.
Nil. The name is that of Bilhaṇa's great grandfather. See Vikramāṅk. XVIII. 75.

(222) Muktikośaka (Bhaṭṭamuktikośaka).— kṣudhito 'pi padmakhaṇḍe 694. kurute yāvad evendur 2155.
Nil.

(223) Murāri.—abhedenopāste 320. avinayabhuvām 364. jātāḥ pakvapalāṇḍupāṇḍuramukhacchāyākiras tārakāḥ 2169. bhogīndraḥ pramadottaraṅgam 2638. svavapuṣi nakhalakṣma 1627.

Author of the Anargharāghava. Son of Tantumatī and Bhaṭṭaśrīvardhamāna. Murāri is older than Ratnākara, who has the following reference to our poet in his Haravijaya XXXVIII.67

अङ्कोत्थनाटक इवोत्तमनायकस्य
नाशं कविर्व्यधित यस्य मुरारिरित्थम् ।

Aufrecht has given from the Śārṅgadharapaddhati an anonymous verse in which Murārī is referred to as a poet better than Bhavabhūti or Bāṇa.

भवभूतिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया ।
मुरारिपदचिन्तायामिदमाधीयते मनः ॥

Another reference to Murārī is in the following verse :

देवीं वाचमुपासते हि बहवः सारं तु सारस्वतं
जानीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः ।
अब्धिर्लङ्घित एव वानरभटैः किं त्वस्य गम्भीरता-
मापातालनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मन्थाचलः ॥

Of the twelve verses quoted in the Śārṅgadharapaddhati all but two are in the Anargharāghava. The two that are not in the drama are kiṁcitkopakalākalāpakalanāhaṁkāra 144, 6 (Vararuceḥ in one of Aufrecht's MSS.) aud pralayasahāyakaṇavatī 32, 7. In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 377 Aufrecht has pointed out that a verse which occurs in the Vetālapañcaviṁśati, p. 206, is in the Anargharāghava 1, 4, and should run

यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोऽपि सहायताम् ।
अपन्थानं तु गच्छन्तं सोदरोऽपि विमुञ्चति ॥

(224) Menṭha (Menṭhaka).—idaṁ hi māhātmyaviśeṣasūcakaṁ 268. janam ajitam apīcchatā vijetuṁ 1462. madhu ca vikasitotpalāvataṁsaṁ 2233. mahadbhir oghais tamasām abhidruto 1903. vipadi dhairyam athābhyudaye kṣamā 267.

Author of the Hayagrīvavadha the first verse of which kāvya is quoted by Kṣemendra in his Suvṛttatilaka.

1 āsīd daityo :

आसीद्दैत्यो हयग्रीवः सुहृद्वेश्मसु यस्य ताः ।
प्रथयन्ति बलं बाह्वोः सितच्छत्रास्मिताः श्रियः ॥

Another verse of the Hayagrīvavadha is quoted by Rāghava in his commentary on Śākuntala.

2 yaṁ preksya :

यं प्रेक्ष्य चिररूढापि निवासप्रीतिरुज्झिता ।
मदेनैरावणमुखे मानेन हृदये हरेः ॥

According to the statement of the Rājataraṅgiṇī III. 260 ff. Bhartṛmenṭha's patron was Mātṛgupta of Kashmir. Bühler in his Kashmir Report has pointed out that Maṅkha refers to Murāri along with Subandhu, Bhāravi and Bāṇa. The word Menṭha means elephant-driver, and there is the following reference to that signification in an anonymous verse of the Sūktimuktāvali.

वक्रोक्त्या मेण्ठराजस्य वहन्त्यासृणिरूपताम् ।
आविद्धा इव धुन्वन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht gives under Meṇṭha or Bhartṛmeṇṭha the verses madhu ca vikasitotpalāvataṁsaṁ our No. 2233. above, and mahadbhir oghais tamasām, our No. 1903 above. A third quotation is the verse atasīpūspasaṁkāśaṁ which is in our book ascribed to Viṣamāditya (Vikramāditya ?) Lastly the well-known verse limpatīva tamo 'ṅgāni, which occurs in the Mṛcchakaṭika, and is in our book ascribed to Vikramāditya, is given in the Śārṅgadharapaddhati as the joint composition of that writer and Meṇṭha. The conjecture may be hazarded that Vikramāditya and Bhartṛmeṇṭha will be found to have been the joint authors of some work yet to be discovered.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 368, Aufrecht puts the date of Bhartṛmeṇṭha's patron Mātṛgupta at about 430 A. D., and refers to Rājaśekhara's verse Bālarāmāyaṇa I. 16.

बभूव वल्मीकभवः पुरा कवि-
स्ततः प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्ठताम् ।
स्थितः पुनर्यो भवभूतिरेखया
स वर्तते संप्रति राजशेखरः ॥

Aufrecht adds that one of Meṇṭha's verses is quoted in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, and gives the following four verses from the Saduktikarṇāmṛta where, according to both of Aufrecht's MSS. the name is spelt Bhartṛmeḍhra. 3 vāco 2, 89 :

वाचो माधुर्यवर्षिण्यो नाभयः शिथिलांशुकाः ।
दृष्टयश्च चलद्भ्रूका मण्डनान्यन्ध्रयोषिताम् ।

4 tathāpyakṛta 2, 101 :

तथाप्यकृतकोत्तालहासपल्लविताधरम् ।
मुखं ग्रामविलासिन्याः सकलं राज्यमर्हति ॥

Aufrecht compares another verse, which is found in the Saduktikarṇāmṛta 2, 103, and is also given by Bharatamallika on Bhk. 2, 15.

न तथा नागरस्त्रीणां विलासा रमयन्ति नः ।
यथा स्वभावमुग्धानि वृत्तानि ग्राम्ययोषिताम् ॥

5 ghāsagrāsaṁ 4, 212. Also Śp. 54, 11 (Kasyāpi). Our No. 640 (Hastipakasya). 6 tyakto vindhyagiriḥ 4, 213 :

त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता भगवती मातेव रेवा नदी
ते ते स्नेहनिबन्धबन्धुरधियस्तुल्योदया दन्तिनः ।
त्वल्लोभान्ननु हस्तिनि स्वयमिदं बन्धाय दत्तं वपु-
स्त्वं दूरे म्रियसे लुठन्ति च शिरःपीठे कठोराङ्कुशाः ॥

The signature to the ghāsagrāsaṁ verse in the Saduktikarṇāmṛta verse shows that Hastipaka in our book is only a synonym for Meṇṭha.

(225) Mūrkha.— naiṣā vegaṁ mṛdutaratanus tāvakīnaṁ visoḍhuṁ 2107.

Nil. Aufrecht cites the verse but writes the name Mūrta.

(226) Morikā.— priyatamas tvam imām anaghārhasi 1306. mā gaccha pramadāpriya priyaśatair 1053. yāmītyadhyavasāya eva hṛdaye 1050. likhati na gaṇayati rekhā 1072.

Another of the four women poets referred to in Dhanadeva's verse given above under Mārulā. Aufrecht cites the verse mā gaccha 107, 23, and gives likhati na gaṇayati 102, 6 from the Śārṅgadharapaddhati.

(227) Yaśaḥsvāmin (Brahmayaśaḥsvāmin).— rūpaṁ hārī manoharā sahacarī 715. vimuñcantyā prāṇāṁs tava virahaduḥkhāsahanayā 1403. vrīḍāyogād gatavacanayā saṁnipāte gurūṇāṁ 1335.

Nil.

(228) Yaśas (Bhaṭṭayaśas).— nyastā dṛṣṭiḥ stimitanayanā tanmuke bāṣpagarbhā 1576. parārthe yaḥ pīḍām anubhavati bhaṅge 'pi madhuro 947.

Nil. Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati the verse mādyanmātaṅgakumbhasthalabahulavasā 144, 8, which is in our book No. 616 given anonymously.

(229) Yaśovardhana. (Divirayaśovardhana).—jvalitaṁ kusumaprabhayā 1664.
Nil.

(230) Yaśovarman. (Śrīyaśovarman).—raktas tvaṁ navapallavair aham api ślāghyaiḥ priyāyā guṇais 1364. yat tvannetrasamānakānti salile magnaṁ tad indīvaraṁ 1366.

The King of Kānyakubja at whose court were Vākpatirāja and Śrī Bhavabhūti, and of whom it is expressly said in the Rājataraṅgiṇī that he was not only the patron of poets but himself a poet.

कविर्वाक्पतिराजश्रीभवभूत्यादिसेवितः ।
जितो ययौ यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिबन्दिताम् ॥

Rājat. IV. 149.

The reference in the Rājataraṅgiṇī is to Yaśovarman's defeat by Lalitāditya, king of Kashmir, whose date is given by Cunningham and Bühler as 725 A.D. See Bhandarkar's preface to his edition of the Mālatīmādhava. It has been pointed out already (Transactions of Leiden Congress, Vol. II.) that no poet Rajaśrī or Rājyaśrī is referred to in the verse from the Rājataraṅgiṇī. It should have been added that the mistake had already been noted in the St. Petersburg Dictionary under राजश्री, though the explanation there would seem to require correction. Compare however the entry under वाक्पतिराज.

Yaśovarman's drama the Rāmābhyudaya is, according to Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 521, cited by Abhinavagupta. The verse raktas tvam navapallavair, our No. 1364 above, is quoted by Namisādhu at the end of his commentary on the tenth adhyāya of Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra. From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht cites under Yaśovarman the verse prauḍhachedānurūpocchalana 144,7 which, as Aufrecht notes, is quoted in the Kāvyaprakāśa. In his second paper Aufrecht refers to Yaśovarman the verses kṛtakakupitair bāṣpāmbhobhiḥ, Sarasvatīk. 5, 418, yat tvannetrasamāna Skm. 2, 501, Sarasvatīk. 4, 21, 5, 483 (Böhtlingk 5050), smararasanadīpūreṇoḍhā Daśar. p. 77, our No. 2057 (Narasiṁhasya), and gives the verse ākrandāḥ stanitair, our No. 1776 (Anandavardhanasya). Our signature to No. 2057 may

be another name for Yaśovarman. That to No. 1776 is perhaps to be explained on the supposition that Vallabhadeva took the verse from some work of Ānandavardhana's. The verse itself is one of two ascribed to Yaśovarman also in the Sūktimuktāvali, the other being the yat tvannetrasamāna verse.

(231) Raṇāditya.—yadyapyunnatavaṁśavān navasudhādhāmābhirāmaṁ vapuḥ 3075.

The name that of a Mahārāja of Kashmir (Tuñjīna). See Rajat. III. 388.

(232) Ratimitra.—kiṁ gatena yadi sā na jīvati 1748. viśleṣo janitaḥ priyair api janair ujjṛmbhitaṁ nālikair 1007.

Nil.

(233) Ratisena.— kṣutkṣāmo 'pi jarākṛśo 'pi śithilaprāṇo 'pi kaṣṭāṁ daśām 614. yasyānekamadāndhavāraṇaghaṭākumbhasthalībhedana 613.

Nil.

(234) Ratna (Sītkāraratna ; Kaviratnaka : Chamacchamikāratna).—khyātiṁ yatra guṇā na yānti 284. tapte mahāvirahavahniśikhāvalībhir 1279. śaṅkhāḥ santi sahasraśo jalanidher 917. samādiṣṭaṁ śiṣṭair asamam iha yan nirvṛtipadaṁ 2086.

Nil.

(235) Ratnabhūti.—etāś chinadmi yadi tan mama jīvitena 2355.

Nil.

(236) Ratnamitra.—āyāte rabhasād yadi priyatame pratyudgatā no ciraṁ 1173.

Nil.

(237) Ratnākara.—astādripārśvam upajagmuṣi tigmabhāsi 1912. astāvalambiravibimbatayodayādri 1909. ābaddhapadmamukulāñjali yācito 'sau 1911. āstāṁ klamāpaharaṇaṁ jaladher jalena 865. utsāhitā sakalaśīdhumadena vaktum 2054. kāñcīguṇair viracitā jaghaneṣu lakṣmīr 1553. kurabaka

kucāghātakrīḍārasena viyujyase 2564. te sādhavo bhuvanamaṇḍala 275. na niṣṭhuratvaṁ hṛdayaṁ viyoge 1074. niṣṭhyūtakajjalakarālaśikhāśikhaṇḍair 1913. pītas tuṣārakiraṇo madhunaiva sārdham 2022. manthakṣmādhara 35. mūrchānubandhaśvasitapralāpa 1395. yad adharagatam. ādadhāti tṛṣṇāṁ 1521. yad ayam śaśiśekharo haro 859. vyaktopakāram amunā sthagitāsu dikṣu 1910. śreyāṁsi vo diśatu 65. hetoḥ kuto 'pyasadṛśāḥ 279.

Author of the Haravijaya, for an account of which mahākāvya see Bühler.

"The oldest poet, one of whose compositions has survived, is Ratnākara, or with his full name Rājānaka Ratnākara Vāgīśvara Kalhaṇa Rājat. V. 34, enumerates him among the authors who obtained fame under Avantivarman, 855-884 A. D. But from his own statement it appears that his literary activity began a little earlier. In the colophon to his great epic he calls himself Bālabṛhaspatyanujīvin, 'a servant of young Bṛhaspati,' and he further indicates that his patron was a king. According to the Rājataraṅgiṇī IV. 675, Bṛhaspati is an honorific epithet of king Cippaṭa-Jayāpīḍa, who reigned from 832-844 A.D. Hence it may be assumed that Ratnākara began his career under the latter ruler, but was patronized also by Avantivarman the resuscitator of learning in Kaśmīr. Ratnākara's father's name was Amṛtabhānu, and he was a descendant of one Durgatta, who lived in Gaṅgāhrada. His descendants live in Kaśmīr at the present day. One of them, my assistant, P. Chandrām, showed me his pedigree, which went back to Ratnākara."—Bühler's Kashmir Report, p. 42.

The reference to this poet in the bhāso rāmilasomilau verse attributed to Rājaśekhara in the anthologies has already been given. In the Hārāvali and Sūktimuktāvali the following verse, dealing with Ratnākara, is also ascribed to that writer.

मा स्म सन्तु हि चत्वारः प्रायो रत्नाकरा इमे ।
इतीव स कृतो धात्रा कविरत्नाकरोऽपरः ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht gives or cites under Ratnākara as follows. 1 astāvalambiravibimbatayodayādri 117, 2. Our No. 1902 (Ratnākarasya). 2 kāñcīguṇair viracitā 98, 10.

13

Our No. 1553 (Ratnākarasya). 3 kurubaka 74, 3. Our 2564 (Ratnākarasya). 4 pītastusārakirano 121, 2. Our No. 2022 (Ratnākarasya). Aufrecht notes that this last is in the Amaruśataka.

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI. 373, Aufrecht quotes six verses which, besides the verse pītastuṣārakiraṇo, are ascribed by Śrīdharadāsa to Ratnākara. 1 atha ratirabhasād 2,616 :

अथ रतिरभसादलीकनिद्रा
मधुरविघूर्णितलोचनोत्पलाभिः ।
शयनतलमशिश्रियन्वधूभिः
सह मदमन्मथमन्थरा युवानः ॥

2 eṣāgataiva 2,568 :

एषागतैव निविरीसनितम्बबिम्ब-
भारेण पक्ष्मलदृशः क्रियते तु विघ्नः ।
यान्त्या इतीव दयितान्तिकमेणदृष्टे-
रग्रे जगाम गदितुं लघुचित्तवृत्तिः ॥

3 pratyagradaṁśa 2,688 :

प्रत्यग्रदंशजनितश्वयथून्सलील-
मम्भोजकोमलकराङ्गुलिकोटिभागैः ।
विद्याधरान्मधुरशीत्कृति संस्पृशन्त्यः
कान्ताः प्रयान्ति दयितान्तिकतोऽधुनैताः ॥

4 vīcīsamīra 5,57 :

वीचीसमीरधुतकाञ्चनपुण्डरीक-
पर्यस्तकेसरपरागविशङ्किताम्भः ।
अच्छोदमैक्षत स देवपुरंध्रिपाद-
लाक्षारुणीकृतशिलातलतीरलेखम् ॥

5 salīlanirdhūta 2, 632 :

सलीलनिर्धूतकरारविन्द-
शीत्कारसंधुक्षितमन्मथायाः ।
जग्राह बिम्बाधरमूढरागं
रागं रमण्या हृदयं च कान्तः ॥

6 stanaparisarabhāge 1, 460. Also Śp. 129, 2. Our No. 2167 (Kasyāpi).

(238) Ravigupta.—akṛtapremaiva varaṁ 1309. atisatkṛtā api śaṭhāḥ 404 a nurañjitā api guṇair. antyāvastho'pi budhaḥ 243. alpaśrutalavā eva prāyaḥ 396. avikāriṇam api sajjanam 409. avidheyo bhṛtyajanaḥ 2850. avyavasāyinam alasaṁ 2848. asthānābhiniveśī prāyo 394. ākāradāruṇo 'yaṁ 2856. āptvāpyātmavināśam 412. uccaiḥ padam 2857. upakṛtam anena suhṛdayam 416. kāryagater vaicitryāt 2851. kāryākārye tulayati 2861. kulajo 'yaṁ guṇavān iti 2859. kusumastabakasyeva 201. kṛtvāpi yena lajjām 411. kvacid api vastu viśeṣe 2863. guṇa eva nālam 2853. guṇaiḥ sarvajñakalpo 'pi 2683. tāvat santi sahāyā 3183. tyajati bhayam akṛtapāpo 2847. dakṣaḥ śriyam adhigacchati 2849. dūre 'pi parasyāgasi 407. doṣam api guṇavati jane 244. doṣo guṇāya guṇināṁ 237. na kevalaṁ manuṣyeṣu 3111. na bhavati bhavati ca 236. nirguṇam apyanuraktaṁ 242. paramarmaghaṭṭanādiṣu 403. pariśuddhām api vṛttiṁ 400. prakṛtikhalatvād asatām 413. prakhalā eva khalānām 2860. prakhalā eva guṇavatām 397. prathamataram eva dhūrtāḥ 1862. prāptān api na labhante 485. prāyaḥ khalaprakṛtayo 402. prerayati param anāryaḥ 406. mahatāṁ yad eva mūrdhasu 398. mṛgamadakarpūrāguru 415. yogyatayaiva vināśaṁ 239. labdhocchrāyo nīcaḥ 414. labdhodayo 'pi hi khalaḥ 395. vāyur iva khalajano 'yaṁ 405. viṣamagatā api na budhāḥ 238. śāntavapur eṣa 2855. śikṣayati loka eva 2858. śrīparicayāj jaḍā api 2854. sakṛd api dṛṣṭvā puruṣaṁ 240. sahavasatām apyasatāṁ 399. sādhayati yat prayojanam 401. sādhuṣvevātitarām 408. sujano na yāti vairaṁ 241. svaguṇān iva paradoṣān 410. svalpāpi sādhusampad 235.

There is a reference to this poet in Yaśodhara's commentary—called Jayamaṅgalā–on Vātsyāyana's Kāma Śāstra : and the name of the kāvya composed by him, the Candraprabhāvijaya, from which a quotation is made, is given. The passage is in the commentary on the third adhyāya of the first adhikaraṇa and furnishes Yaśodhara's explanation of akṣaramuṣṭikā, one of the sixty-four arts.

अक्षरमुष्टिकाकथनम् । अक्षराणां मुष्टिरिव मुष्टिका गुप्तिरित्यर्थः । सा साभासा निराभासा च । तत्र साभासा अक्षरमुद्रेत्युच्यते । तया कथनं गूढवस्तुमात्राणां ग्रन्थसंक्षेपार्थं च ।

तथा आचार्यैरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजयकाव्ये प्रकरणं पृथक्कृतम् । यथोक्तम् ।

गहनप्रसन्नसर्वां कतिपयसूत्रामिमामनन्तमुखीम् ।
अनधीत्याक्षरमुद्रां वादसमुद्रे परिप्लवते ॥

Compare the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa Calc. Ed. p. 133. Aufrecht gives from the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa the three verses prāptān api 23, 7, our No. 485 above, labdhocchrāyo 22, 7, our No. 485 above, and sujano na yāti 14, 7, our Mo. 241 above.

(239) Ravidatta.—mātar dharmapare dayāṁ mayi kuru śrānte 'dya vaideśike 2416.

Nil. The verse is quoted also and ascribed to him in the Śārṅgadharapaddhati.

(240) Rājakulabhaṭṭa.—guṇarāśimahābhāra 216. svātmanyeva layaṁ yātu 217.

Mentioned in Rājataraṅgiṇī VI. 246.

(241) Rājaśekhara.—indor lakṣma tripurajayinaḥ kaṇṭhamūlaṁ murāris 2563. udanvacchinnā bhūḥ 322. dātur vāridharasya mūrdhani taḍidgāṅgeyaśṛṅgāritā 3046. dāho 'mbhaḥ prasṛtiṁpacaḥ pracayavān bāṣpaḥ praṇālocitaḥ 1411. bhindānaḥ sundarīṇāṁ patiṣu ruṣam ayaṁ harmyapārāvatebhyo 2223.

This is the name of the author of three well-known Sanskrit dramas, the Viddhaśālabhañjikā, Bālabhārata or Pracaṇḍapāṇḍava, and Bālarāmāyaṇa, and of a fourth work in Prākrit, the Karpūramañjarī. The dramatist has been supposed to date from as late as the fourteenth century, but his real date is in the middle of the eighth. This is eetablished by the fact that Kṣīrasvāmin, who wrote a commentary on the Amarakoṣa, and who was the teacher of Jayasiṁha of Kashmir (A. D. 750) quotes a verse from tha Viddhaśālabhañjikā in his note an Amara 1, 8, 4, and that king Mahendrapāla to whom Rājaśekhara himself refers as a pupil of his own was reigning in 761 A. D.

The discovery of the dramatist's real date has rendered it obvious that we have to do with at last two Rājaśekharas, to the younger of whom are to be ascribed iu all probability all the memorial verses dealing with famous poets which are ascribed to a Rājaśekhara in the anthologies, and which have hitherto been supposed to belong to the dramatist. In one of these verses, that beginning bhāso ramilasomilau, reference is made, as Bühler has pointed out, to Ratnākara who flourished in the middle of the ninth century. This younger Rājaśekhara must therefore be placed later than that. How mach later is not known. Max Müller, India : What can it teach us? p. 239 n, in identifying the Rājaśekhara, who was supposed to have written both the dramas and memorial verses, with the Jain writer of the same name who wrote a Prabandhakoṣa in A. D. 1347 has overlooked the fact that Bühler, Journal B. Br. R. A. S. Vol X. p. 31 describes this last work as written in barbarous Sanskrit prose. See on these points a paper contributed by Peterson to the forthcoming volume of the Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society.

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes under Rājaśekhara as follows. First two verses in which [the younger] Rājaśekhara refers to famous poets. 1 bhāso ramilasomilau 8, 17. Given above under Bhāsa. 2 aho prabhāvo 8, 18 : Given above under Mayūra. 3 āhāre viratiḥ 103, 10. Our No. 3485 (anonymous). 4 cañcalollañcalāni 137, 8. 5 taṁ vande padmasadmānam 3, 29. 6 trayo 'gnayas 8, 3 :

त्रयोऽग्नयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।
त्रयो दाण्डिप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥

7 dhatte paṅkajinītale 134, 14. 8 nūnaṁ dugdhābdhi 14, 21:

नूनं दुग्धाब्धिमन्थोत्थाविमौ सुजनदुर्जनौ ।
किं त्विन्दोः सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चोत्तरः ॥

Böhtlingk's Indische Sprüche 3806. 9 sarasvatī 8, 19:

सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तत्र न देहिनाम् ।
व्याससपर्धी कुलालोऽभूद्यद्द्रोणो भारते कविः ॥

"The hallowing touch of the Muse destroys all distinctions of caste. Did not the potter Droṇa write a Bhārata in emulation of Vyāsa himself?"

The other verses Aufrecht quotes are all, as he notes, from the three dramas.

In the introduction to his Bālarāmāyaṇa and in that to his Viddhaśālabhañjikā, Rājaśekhara mentions his grandfather Akālajalada. The verse bhekaiḥ koṭaraśāyibhir, which is, in our book No. 843, ascribed to "a poet from the south country" (Dākṣiṇātyasya is given by Aufrecht from his Śārṅgadhara-paddhati under Akālajalada. It is probably the origin of the name, though Aufrecht has also conjectured that the verse may contain the hidden (parokṣa) meaning that the sea of poetry lay dried up until Akālajalada appeared. That Akālajalada was under that name a poet of repute is clear from two references to him found in the Sūktimuktāvali in verses ascribed there to (the younger) Rājaśekhara. The first of these verses is also given in the Hārāvali under Rājaśekhara.

अकालजलदेन्दोः सा हृद्या वचनचन्द्रिका ।
नित्यं कविचकोरैर्या पीयते न च हीयते ॥
अकालजलदश्लोकैश्चित्रमात्मकृतैरिव ।
जातः कादम्बरीरामो नाटके प्रवरः कविः ॥

If stress is to be laid on the singature Dākṣiṇātyasya to the bhekaiḥ koṭaraśāyibhir verse in our book it would follow that Akālajalada and his descendant our poet were Dākṣiṇātyas.

It has been noted above that Rājaśekhara mentions the poet Aparājita and gives us the name of his work the Mṛgāṅkalekhākathā. The passage is at the beginning of the Karpūramañjarī, and runs in the chāya as follows.

सूत्रधारः । कः पुनस्तस्य कविः ।

पारिपार्श्विकः । भाव कथ्यते ।

एतत्को भण्यते रजनीवल्लभ शिखण्डः ।
रघुकुलचूडामणेर्महेन्द्रपालस्य कश्च गुरुः ॥

सूत्र० । विचिन्त्य । प्रश्नोत्तरं खल्वेतत् । प्रकाशम् । राजशेखरः ।

पारि० । स एतस्य कविः ।

* * * *

सूत्र० । तदात्मा किं न वर्णितस्तेन ।

पारि० । शृणु वर्णित एव तत्कालकवीनां मध्ये मृगाङ्कलेखाकथाकारेणापराजितेन । यथा ।

बालकविः कविराजो निर्भयराजस्य तथोपाध्यायः ।
इत्येतस्य परंपरया आत्मा माहात्म्यमारूढः ॥

(242) Rāma.—amuṣminl lāvaṇyāmṛtasarasi nūnaṁ mṛgadṛśaḥ 1558.

Nil.

(243) Rāmilaka.—parapuruṣād iva savituḥ 1698.

The poet Rāmila is mentioned in the bhāso rāmilasomilau verse by Rājaśekhara given above under Bhāsa. In a verse also ascribed to Rājaśekhara which is found in the Hārāvali and Sūktimuktāvali Rāmila is again mentioned in conjuction with Somila, and the two are celebrated as joint authors of a Śūdrakakathā.

तौ शूद्रककथाकारौ वन्द्यौ रामिलसौमिलौ ।
ययोर्द्वयोः काव्यमासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥

Under Rāmilasomilau Aufrecht gives from the Śārṅgadhara-paddhati 133,40 the following verse, with the note that it is one of the finest in that collection.

1 savyādheḥ :

सव्याधेः कृशता क्षतस्य रुधिरं दष्टस्य लालास्रुतिः ।
किंचिन्नैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्थस्तपस्वी मृतः ।
आ ज्ञातं मधुलम्पटैर्मधुकरैराब्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिः समारोपिता ॥

(244) Rāhulaka.—yaḥ kurute parayoṣitsaṅgaṁ 2900.

Nil. The name is a common Buddhist one. Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati 135,14 under Rāhulaka the following verse.

उन्निद्रकन्दलदलान्तरलीयमान-
गुञ्जन्मदान्धमधुपाञ्चितमेघकाले ।
स्वप्नेऽपि यः प्रवसति प्रविहाय कान्तां
तस्मै विषाणरहिताय नमो वृषाय ॥

(245) Rudra.—ambā śete 'tra vṛddhā pariṇatavayasām agraṇīr atra tāto 2247. muñcata guṇābhimānaṁ guṇino 3122.

Author of the Śṛṅgāratilaka. Both Aufrecht (Oxford Catalogue, 209b as also in Z. D. M. G. XXXVI. 376) and Bühler (Kashmir Report, p. 67) identify the Rudra or Rudrabhaṭṭa who wrote the Śṛṅgāratilaka with Rudraṭa, author of the Kāvyālaṁkāra. But the former poet calls himself Rudra, not Rudraṭa, at the end of his book.

शृङ्गारतिलको नाम ग्रन्थोऽयं ग्रथितो मया ।
व्युत्पत्तये निषेवन्तु कवयः कामिनः स्वयम् ॥
कान्या काव्यकथा कीदृग्वैदग्ध्यं को रसागमः ।
किं गोष्ठीमण्डलं हन्त शृङ्गारतिलकं विना ॥

त्रिपुरवधादेव गतामुल्लासमुमां समस्तदेवनताम् ।
शृङ्गारतिलकविधिना पुनरपि रुद्रः प्रसाधयति ॥

In the colophons to the different paricchedas of the work he is styled Śrīrudrabhaṭṭa. So also the commentator on the Śṛṅgāratilaka calls his author Rudrakavi.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 376 Aufrecht notes that the verse yatra svedalavair alam vilulitair which is quoted in the Vetālapañcaviṁśatika, is from Rudraṭa's Śṛṅgāratilaka, and compares Māgha 10, 76.

(246) Rudraṭa (Bhaṭṭarudraṭa).—ekākinī yad abalā taruṇī tathāham 2234. kamalinīm alinī dayitaṁ vinā 730. dūrād utkaṇṭhante 2047. dhūlīdhūsaratanavo 2409. malayānilalalanolvaṇa 1667. śalyam api skhalad antaḥ 421. sā sundara tava virahe sutanur 1387. harati suciraṁ gāḍhāśleṣe yad aṅgakam ākulā 2061.

Author of the Kāvyālaṁkāra. The Śvetāmbara Jain Namisādhu wrote a commentary on the Kāvyālaṁkāra either in 1125 A.D. or 1176 A.D. According to Pischel (Gött. gel. Anz. 1885 Nr. 19, p. 764) some of Rudraṭa's verses occur in Pratīhārendurāja's commentary on Udbhaṭa's book. Pratīhārendurāja was a scholar of Mukula, whose father was a contemporary of Ratnākara. He therefore, according to Pischel, belongs to the first half of the tenth century. Pratīhārendurāja would thus be the earliest known writer to quote Rudraṭa. He is quoted also in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. Bühler, who was at first disposed to put Rudraṭa in the second half of the eleventh century, now thinks (Ind. Ant. XII. 30) that he cannot be placed later than the tenth century, and may be even earlier.

Of verses which Aufrecht gives under Rudraṭa from the Śārṅgadharapaddhati most, as that scholar notes, are from the Śṛṅgāratilaka. The others are as follows. 1 ekākinī yad abalā taruṇī 132, 13. Our No. 2234 (Rudraṭasya). 2 dhūlīdhūsaratanavo 36, 7. Our No. 2409 (Rudraṭasya). 3 nīrandhram parirabhyate priyatamo 123, 2. 4 malayānila 133, 6. Our No. 1667 (Rudraṭasya). 5 sā sundara tava virahe 107, 1. Our No. 1387 (Bhaṭṭarudraṭasya).

(247) Rairūpaka.—apūrvo 'yam kānte jvalati mukhadīpas tava ciraṁ 1320. avadhīraṇāṁ kṛtavatī bhavatī 1339. utkaṇ-

ṭhitaṁ mano bālā 1204. kadādharadale bāle 1318 ? dhīsālināṁ vacanapuṇḍrakagolakaiḥ kiṁ 1319. nirdayaṁ hṛdayaṁ tanvyā 1203. nūnaṁ yāṁ paśyato me 'bhūn 1202. manaścakora ko rākā 1321. manobhṛṅga nivartasva 1258. śaśimukhi vimukhī viyogarogā 1317 ? śarīrarogaṁ priyaviprayogaṁ 3423. svapne' pi durlabham aho tava darśanaṁ me 1338.

Rai is probaly the equivalent of Rājānaka and we are to recognise in our poet the Rājāna [ka] ruppaka who, according to the Bodleian MS. was the author of the Alaṁkārasarvasva. Aufrecht's Oxford Catalogue, 210 a. In Bühler's manuscripts the name is spelt Ruyyaka, and Bühler considers that the correct form, ppa for yya being, he notes, a very common mistake in Indian transcripts of Kashmirian Devanāgarī MSS. because the Bāc-Bhattas will make the two groups nearly alike. Bühler's Kashmir Report, p. 68. Peterson found the name, as that of the author of the Alaṁkārasarvasva, given in the form Rājānaka Rucaka in his MS. of Ratnakaṇṭha's compilation of commentaries on the Kāvyaprakāśa (Sārasamuccaya). Rucaka was already known as author, or one of the authors of the Kāvyaprakāśasaṁketa. Bühler's List, 1875-6, No. 247. Peterson's Second Report, pp. 14 and 17. Independent confirmation of Peterson's identification of Rucaka with Ruppaka or Ruyyaka has been recently furnished by Pischel, who has found an explicit statement to that effect at the end of a MS. (Bühler's No. 265) of Ruyyaka's Sahṛdayalīlā. Gött. gel. Anz. Nr. 19, p. 767. Pischel also shows there that Jayaratha, who wrote a commentary on Ruyyaka's Alaṁkārasarvasva called the Vimarśinī, refers in it to the Kāvyaprakāśasaṁketa as another work by his author.

It has been seen that Maṅkha wrote his Śrīkaṇṭhacarita when Jayasiṁha was reigning in Kashmir. Jayasiṁha's date is given as 1129–1150 A. D. Maṅkha refers in his poem to Ruyyaka as his guru, and Bühler, who identifies this Ruyyaka with the author of the Alaṁkārasarvasva, places our poet accordingly in the middle of the twelfth century.

The Sārasamuccaya also yielded a reference to Rājānaka Rucaka's Alaṁkārānusāriṇī, described as a commentary on a Mahākāvya called Somapālavilāsa by one Jalhaṇa. The poet's

Sahṛdayalīlā has already been mentioned. In his Alaṁkāra-sarvasva he mentions his own Śrīkaṇṭhastava and Sāhitya-mīmāṁsā. The former work Aufrecht took to be a chapter in praise of the country so called standing at the head of a poem called the Harṣacarita, also by Ruppaka. According to Pischel the Śrīkaṇṭhastava is a Hymn to Śiva: and the reference to a Harṣacarita has regard to a commentary on Bāṇa's work of that name written by our author. Pischel also notes that the name of Rucaka's father was Rājānakatilaka[?]. and that he too was a writer on Alaṁkāra, being the author of a commentary on Udbhaṭa to which Jayaratha refers.

(248) Lakṣmaṇa.—dvijasaṁgatim āsādya 1510.

Nil.

(249) Lalitānurāga.-dṛṣṭvaiva roṣavaśaghūrṇitakesarāṁsam 598.

Nil.

(250) Līlācandra.—prāṇeśaprathamāparādhakaraṇe sakhyā nideśaṁ vinā 1586.

Nil.

(251) Luṭṭaka.—akṣeṣviyaṁ vyasanitā hṛdaye 924. anārabdhākṣepaṁ paramakṛtabāṣpavyatikara 1333. āyāto dayitas taveti 2077? kvacid aparisphuṭam kvacid alabdha-vilāsarasaṁ 2064. gandhaikasāro viphalaḥ 956. prayāte 'stam bhānau śritaśakunilīḍheṣu taruṣu 1090. sotkaṇṭhā-kulayā dṛśā samadanojjṛmbhā vilāsaśriyā 2078. sthala-kuśeśaya saṁcinu kaṇṭakān 923?

Nil.

(252) Loṭhaka (Īśvarasūnu).—tāpaḥ svātmani saṁśrita-drumalatādoṣodhvagair varjanaṁ 948.

Nil.

(253) Loṭhaka (Jayamādhavasūnu).—asmin marau kim aparaṁ vacasām avācyaṁ 041. pratyagradantapadalag-naniśātamadya 2021. protphullacārukusumastabakaugha-namrā 1867. saṁtyajyaitāṁ prathamavirahatrāsabhītāṁ kṛtaghnair 1089.

Nil.

(254) Loṭhitaka.–jīvāmīti viyoginī yadi likhed 1186. vijitam api pakṣmalākṣyā 1798.
Nil.

(255) Laulaka Śrīrājānakalaulaka : Śrīmadrājānakalaulaka) —vasantaprārambhe ciravirahakhinnā sahacarī 1688. sevadhvaṁ vibudhās tamandhakaripuṁ 3322.

Nil. A Laulaka is referred to at the end of the commentary on the Śrīkaṇṭhacarita as the grandfather of Jonarāja.

(256) Vajravarman.— sopālambhakṛtapraṇāmam alasaiḥ śvāsānilair lāñchito 1184.
Nil.

(256) Vajrāyudha (Śrīvajrāyudha).—siṁhaḥ śiśur api nipatati 593.
Nil.

(258) Vayyahāsya.—paṅkāktājānupādā sitataravasanā vṛṣṭisaṁmṛṣṭapattrā 1951.
Nil.

(259) Vararuci.—asyā manoharākāra 148). ālohitam ākalayan kandalam 1740. indragopair babhau bhūmir 1719? prasādayantyā śaradā 1804? upakāriṇi vikṣiṇe 1808. kalamaṁ phalabhārāti 1805. dānopabhogavandhyā yā 473. pāṇḍucchāyaṁ kṣāmaṁ vaktraṁ 1103. pratyagratilakā sadyo 1651. pratyagrayauvanāṁ śyāmām 1955. bahunātra kim uktena 1434. manyuneva kṛśām grīṣme 1807 ? mayaivājanmasaṁvṛddhaḥ 1806? yatra yatrābhijāyeyaṁ 3506. vyomni nīlāmbudacchanne 1733. sāndranīhārasaṁvīta 1720. haste kapolam amalaṁ 1381.

The Vārttikakāra, otherwise called Kātyāyana. A Vārarucaṁ Kāvyam is referred to in the Mahābhāṣya. Goldstücker's Pāṇini p. 146 note. Compare also Weber's Indische Studien, XIII, p. 450.

The question of Kātyāyana's date cannot be separated from that with regard to the date of Pāṇini. Bhandarkar sums up a very generally received opinion on a point to which he has devoted great attention when he says that he is "inclined to accept the popular tradition which refers Kātyāyana to the time of the Nandas who preceded the Mauryas, and to assign to him the first half of the fourth century before Christ." Bhandarkar's Early History of the Dekkan, p. 7.

The Sūktimuktāvali has a verse attributed to Rājaśekhara which gives the name of Vararuci's poem.

यथार्थता कथं नाम्नि मा भूद्वररुचेरिह ।
व्यधत्त कण्ठाभरणं यः सदारोहणप्रियः ॥

Vararuci was the author also of a Prakrit grammar.

Aufrecht gives three verses from the Śārṅgadharapaddhati under Vararuci. 1 asyā 98, 1. Our No, 1480 above. 2 nyañcac 36, 4:

न्यञ्चच्चञ्चलचञ्चुचुम्बनचलच्चूडाग्रमुग्रं पत-
च्चक्राकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कंधरम् ।
वारं वारमुदङ्घ्रिचञ्चलघनभ्रश्यन्नखक्षुण्णयो-
र्दृष्टा कुक्कुटयोर्द्वयोः स्थितिरिति क्रूरक्रमं युध्यतोः ॥

From the Cambay MSS. of the Śārṅgadharapaddhati. 3 bahunātra kim 109, 2. Our No. 1434 above.

In his second paper Z. D, M. G. XXXVI. p. 524, Aufrecht gives the following verse which in the Saduktikarṇāmṛta 2, 458 is ascribed to the Vārttikakāra. By this is meant, Aufrecht thinks, Kumārilabhaṭṭa, the author of the Tantravārttika, who is also known as a poet. The name would more naturally point to Vararuci. (So also Pischel Z. D. M. G. XXXIX. p. 98.)

अपि स दिवसः किं स्याद्यत्र प्रियामुखपङ्कजे
मधु मधुकरीवास्मद्दृष्टिर्विकासिनि पास्यति ।
तदनु च मृदुस्निग्धालापक्रमाहितनर्मणः
सुरतसचिवैरङ्गैः सङ्गो ममापि भविष्यति ॥

(260) Varāhamihira (Śrīvarāhamihira)— durjanahutāśataptaṁ kāvyasuvarṇaṁ 151. yasya janā na vadanti mahattvaṁ 2901. līne śrotraikadeśe 57. svāmī bhuvanatrayasya 56?

The well-known astronomer. Died 517 A. D. Three verses by Varāhamihira are given together in the Śārṅgadharapaddhati 140, 9—11.

1 lokaḥ śubhas :

लोकः शुभस्तिष्ठतु तावदन्यः
पराङ्मुखानां समरेषु पुंसाम् ।
पत्न्योऽपि तेषां न ह्रिया मुखानि
पुरः सखीनामिह दर्शयन्ति ॥

2 hā tāta :

हा तात तातेति सवेदनार्ताः
क्रणन्हृदन्मूत्रकफावलिप्ताः ।
वरं मृताः किं भवने किमाजौ
संदष्टदन्तच्छदभीमवक्त्राः ॥

3 saṁmūrcchitaṁ :

संमूर्च्छितं संयुगसंप्रहारैः
पश्यन्ति सुप्तप्रतिबुद्धतुल्यम् ।
आत्मानमङ्केषु सुराङ्गनानां
मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गाः ॥

(261) Vallaṭa (Bhaṭṭavallaṭa).— gāḍhāśleṣam apāsya kelikalahe tiryak sthitā māninī 2082. preyasi praṇayalālanāpare 2049.
Nil.

(262) Vallaṭa (Bhāgavatavallaṭa).— māne maunamayaṁ vipāṇḍu virahe ramyokti narmaṇyapi 2036.

Vallaṭa quoted by Kṣemendra in that writer's Suvṛttatilaka.

(263) Vallabha (Utprekṣāvallabha : Bhaṭṭavallabha).—asthānagāmibhir alaṁkaraṇair upetā 1953. khaleṣu satsu niryātā 345. bhraśyanti yāni virahe vidalanti yāni 1178. vardhete spardhayevobhau 346.

Nil. Aufrecht has given the following account of the poet known as Utprekṣāvallabha.

" He is the author of the Bhikṣāṭanakāvya, a work in which he deals with a favourite subject. Śiva goes to Svarga to seek alms : and the Apsarases try to make him fall in love with them. The poet uses this plot in order to decribe in detail, with more or less success, each act and word of a woman in love, as these are laid down in the treatises on the Kāmaśāstra. He states his purpose in the first verse of the second chapter :

भिक्षाटनेन पुरुहूतपुराङ्गनाना-
माकस्मिकोत्सवविधायिनि चन्द्रमौलौ ।
तासामनङ्गशरजर्जरमानसानां
नानाविधानि चरितानि वयं वदामः ॥

I sing the various deeds of the women of Indra's city, when Śiva came there to beg, and caused them an unlooked-for joy, but wounded their hearts sore with love.

" The name of the poet was perhaps Śivadāsa (kavir aho Śivabhaktadāsa 1, 17). Of poets earlier than himself he mentions only Kālidāsa and Bāṇa. The Berlin Library (Weber, 598) possesses a fragment of the poem. In the old MS. of the India Office 90 there are 40 sections of it. I give the first verse as Śārṅgadhara has it, and as it appears in the original, in that order.

काचिन्निवारितबहिर्गमना जनन्या
द्रष्टुं प्रियं भवनजालकमाससाद ।
तस्या विलोचनमदृश्यत दाशदत्तं
यत्रोपरुद्धशफरोपमितं क्षणेन ॥

काचिन्निवारितबहिर्गमना जनन्या
द्रष्टुं हरं भवनजालकमाससाद ।
तस्या विलोकनयुगं घनजालयन्त्र-
संरुद्धमीनमिथुनोपमितं बभूव ॥

Aufrecht gives or cites other three verses. 1 kṛcchreṇa kāpi 110, 11 :

कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जनेन रोध-
मुल्लङ्घ्य नायकसमीपभुवं प्रतस्थे ।
हा हन्त शीघ्रगमनप्रतिरोधहेतु-
स्तस्याः पुनः स्तनभरोऽपि गुरुर्बभूव ॥

2 ekāvalīkalitumauktika 98, 58. 13, nyastāni dantavalayāni 98, 48. The two last verses he notes, are in the second section of the Bhikṣāṭanakāvya. The verse

प्राणेश विज्ञप्तिरियं मदीया
तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ।
संप्रत्ययोग्यस्थितिरेष देशः
करा यदिन्दोरपि तापयन्ति ॥

which Aufrecht gives under Vallabhadeva is also in that poem, and should therefore be transferred to Utprekṣāvallabha. Aufrecht notes that his MSS. call the poet at that verse only Vallabha and not Vallabhadeva.

(268) Vallabhadeva.—anapekṣitaguruvacanā 2. ayaṁ sa bhuvanatrayaprathitasaṁyamaḥ 1038. avasarapaṭhitaṁ sarvaṁ 150. avekṣya svātmānaṁ viguṇam 452. ādharmikaḥ kadaryo guṇavimukhaḥ 3116. āścaryadhāmabhir atīva guṇaiḥ kim etaj 2498. āsyaṁ pidhāya sakalaṁ 2411. kṛṣṇa kṛṣṇa parameśvara viṣṇo 3511. cittajñaḥ kurute yad yat 2845. bhaṅktuṁ śakto yādṛg bhavati 2875. citraṁ kiyad yad ayam ambudhir ambudaugha 977. tat kiṁ kāvyam analpapītamadhuvat 163. tāpayitā guṇirāgān 2886. tām avasthām

ayaṁ nītaḥ 3058? tām bhavānīṁ bhavānīta 1. dhārmiko dūra evāstāṁ 3059. pāṇipallavayugena mugdhayā 2093. pāhi pāhi bhagavan bhavabhītaṁ 3510? bhrūśārṅgākṛṣṭa-muktāḥ 1039. mugdhāṅganā kāpi sarojapattraṁ 1875. viralāṅgulikarapihita 2410. śuṣkatanutṛṇalavāgraṁ 896. spṛhaṇīyāḥ kasya na te 246.

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes under Vallabhadeva as follows. agurur iti vadatu loko 59, 14:

अगुरुरिति वदतु लोको गौरवमत्रैव पुनरहं मन्ये ।
दर्शितगुणैकवृत्तिर्यस्य जने जनितदाहेऽपि ॥

From Böthlingk's Indische Sprüche 60. ayam avasaraḥ saras-te 66, 3:

अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् ।
इदमपि च सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥

From Böhtlingk's Indische Sprüche 553.

3 nandanarendradraviṇair 23. 4 parimala 59, 3.

परिमलसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः ।
तदपि सुराणां चेतसि निवसितमिव पारिजातेन ॥

5 prāṇeśa 104, 4. See our remark above under Vallabha.

6 bhūrjaḥ 59, 70:

भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तनं सहते ।
परबन्धनाय तु शणः प्रेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ॥

7 yadi matto 54, 19:

यदि मत्तोऽसि मतङ्गज किममीभिरसारसरलतरुदलनैः ।
हरिमनुसर खरनखरैर्व्यपनेष्यति स करकण्डूतिम् ॥

8 rūḍhasya 59, 74:

रूढस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म कल्याणम् ।
यत्सलिलमज्जदाकुलस्य हस्तावलम्बनं भवति ॥

There would seem to be at least two Vallabhadevas, the commentator of that name, and the compiler of our anthology. The commentator is the older writer. He is referred to by Mallinātha (14th century) and by Rāyamukuṭa, whose commentary on Amarakośa was written in Śaka 1353 = A.D. 1432.

The Kayyaṭa who in 977 A.D. wrote a commentary on Ānandavardhana's Devīśataka tells us that he was the son of Candrāditya, and grandson of Vallabhadeva.

वल्लभदेवायनितश्चन्द्रादित्यादवाप्तजन्मेमाम् ।
कय्यटनामारचयद्विवृतिं देवीशतकस्तोत्रे ॥
वसुमुनिगगनोदधि (४०७८) समकाले याते कलेस्तथालोके ।
द्वापञ्चाशे वर्षे रचितेयं भीमगुप्तनृपे ॥

This Vallabhadeva may be the commentator, and the poet whose verses are quoted above. Of the compiler all we can say is that he cannot have flourished before Jainollābhadīn, whose date is given by Cunningham as 1417-1467 A. D.

(In the entry under Kayyaṭa above correct the statement that he is the author of a Devīśataka). His book, as has been said, is a commentary on a Devīśataka by Ānandavardhana : and Kayyaṭa, the son of Candrāditya and grandson of Vallabhadeva is to be distinguished from Kayyaṭa, son of Jayyaṭa, the author of the Bhāṣyapradīpa.

(265) Vasudhara.—prodyadbālāṅkuraśrīr diśi diśi daśanair ebhir āśāgajānāṁ 2593.

Aufrecht gives Vasuṁdhara as this poet's name. The signature of the Cambay MS. of the following verse, which is the only one found in Śārṅgadharapaddhati, is Vasudharasya. 1 rāmo nāma 4, 34 :

रामो नाम बभूव हुं तदबला सीतेति हुं तां पितु-
र्वाचा पञ्चवटीवने निवसतस्तस्याहरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुरातनीं निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां
सौमित्र क धनुर्धनुर्धनुरिति प्रोक्ता गिरः पान्तु वः ॥

(266) Vāsunāga.—ayi varoru hatasmaradīpike 1274. kacagrahottanitam ardhakudmalam 1283. raktāśoka kṛśodari kva nu gatā 1363.

Nil.

(267) Vākpati, (Harṣadevātmajavākpati).—ghanodyānacchāyām iva marupathād dāvadahanāt 3414.

Author of the Gauḍavadha. He is stated in our book to have been the son of Harṣadeva. For Vākpatirāja's relations to Bhavabhūti see Bhandarkar's Preface to his edition of Mālatīmādhava already referred to under Bhavabhūti. That Vākpatirāja was a prince as well as a poet is evident both from the passage in the Rājataraṅgiṇī and from the following reference to him found in Halāyudha's commentary on the Piṅgalasūtras:

स जयति वाक्पतिराजः सकलार्थिमनोरथकल्पतरुः ।
प्रत्यर्थिभूतपार्थिवलक्ष्मीहठहरणदुर्ललितः ॥

Halāyudha's verse is quoted in the Daśarūpāvaloka with the note that the king referred to is Muñja.

According to a statement in the Yaśastilaka Vākpatirāja was thrown into prison by Yaśovarman and there, like James I. of Scotland, composed his poem

(268) Vāmana.—kiṁ kaṇṭakaikarasikena phaladviṣā kiṁ 804.

Author of part of the Kāśikāvṛtti; according to one account, of the first, second, fifth and sixth adhyāyas; according to another, of the last four. He was one of the ministers of king Jayāpīḍa of Kashmir.

मनोरथः शङ्खदत्तश्चटकः संधिमांस्तथा ।
बभूवुः कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिणः ॥

Rājataraṅgiṇī IV.

Vāmana is the only minister mentioned, and Max Müller's remark that Kalhaṇa puts his name casually at the end of a string of other names, India: What can it teach us? p. 339, is not strictly speaking correct.

Author also of the Kāvyālaṁkārasūtravṛtti. Cappeller, who has edited that work, refers it and the Kāśikāvṛtti to a Vāmana poet and grammarian whom he supposes to have been living 1173 A.D. There would seem to be no real evidence for the existence of this Vāmana :* and Cappeller's reason for refusing to put our Vāmana in the reign of Jayāpīḍa, as given by Max Müller, is not convincing. It may not be possible to identify the Kavirāja whom Vāmana quotes : but that title was in existence long before Jayāpīḍa's time. Compare the extract from the Karpūramañjarī given above under Rājaśekhara according to which, it will be seen, that writer was a Kavirāja.

It may be added that in the padaśuddhiprakaraṇa of the last adhyāya of the Kāvyālaṁkārasūtravṛtti Vāmana is obviously following his own Kāśikāvṛtti. Bühler also, Kashmir Report p. 65, after pointing out that Abhinavagupta, who wrote in the beginning of the eleventh century, quotes the author of the Kāvyālaṁkārasūtravṛtti, is "inclined to give credence to the tradition of the Kashmirian pandits that he was the Vāmana whom Jayāpīḍa employed as of his ministers."

(269) Vāmanasvāmin.—anirīkṣaṇam eva dṛṣṭir ārdrā 2051 ? avacanaṁ vacanaṁ gurusaṁnidhāu 2052. utpādayantī suratasya vighnam 2050 ?
Nil.

(270) Vāsudeva (Bhaṭṭavāsudeva : Jhalajhalikāvāsudeva). —anukṛtagaṇḍaśailamada 606. ayi cakitamugdhacātaka 675. alam alam aghṛṇasya tasya nāmnā 1418. asmin jaḍe jagati ko nu bṛhatpramāṇa 628. ā janmano vihitabhaktir ananyanāthaḥ 3130. iyaṁ pallī bhillair anucitasamārambharasikaiḥ 768 ? utsannam āpaṇam amuṁ drakṣyāmo 960. kāmaṁ bhavantu madhulampaṭaṣaṭpadaugha 930. kirati mukhagṛhītaṁ bhuktaśeṣaṁ purīṣaṁ 769 ? tais tair guṇaiḥ kila kalāsvapi tāsu tāsu 1562. daurbhāgyaṁ vacasāṁ tanor malinatā 770. nāścaryam etad adhunā

* Compare Max Müller, India : What can it teach us ? p. 340. Dr. Cappeller's own work, we regret, we are not at this moment able to consult.

445. praharaviratau madhye vāhnas (Jhalajhalikāvāsudeva) 1048. mattebhakumbhadalanākula 603. marmaṇi spṛśati bhāṣate priyaṁ 1417. yadi nāma daivayogāt 691. ye nirdahanti daśanaśvasitāvalokaiḥ 1400. sakhe khedaṁ mā gāḥ kalaya kila tās tā nijakalāḥ 3191. satpakṣā ṛjavaḥ 229. saṁtāpo na khalu nareṇa jīvaloke 3128. haṁho vidhe vividhapaṇḍitapuṇḍarīka 3134.

Nil. Aufrecht quotes the verse alam alam aghṛṇasya from his Śārṅgadharapaddhati 109, 9.

(272) Vāsudeva (Bhadantavāsudeva).—saṁgrāme praharaṇasaṅkaṭe gṛhe vā 3129.

Nil.

(272 A) Vāhinīpati— niśā vayasyā timiraṁ pradīpaḥ 1954.

Nil.

(273) Vikaṭanitambā—anyāsu tāvad upamardasahāsu bhṛṅga 735. abhihitāpyabhiyogaparāṅmukhī 2489. ayyayi sāhasakāriṇi 1549. kiṁ dvāri daivahatike sahakārakeṇa 1682. digvadhūvadanacumbi cerṣyayā 2488. bālā tanvī mṛdur iyam iti tyajyatām atra śaṅkā 1401.

The following verse, which is ascribed to Rājaśekhara in the Sūktimuktāvali, deals with this writer.

के वैकटनितम्बेन गिरां गुम्फेन रञ्जिताः ।
निन्दन्ति निजकान्तानां न मौग्ध्यमधुरं वचः ॥

The verse kva prasthitāsi which is in the Amaruśataka, and is in our book No. 1946 ascribed to Amaru, is given in the Śārṅgadharapaddhati as the joint composition of Govindasvāmin and Vikaṭanitambā. Aufrecht further quotes under Vikaṭanitambā the verses anyāsu tāvad No. 735 and bālā tanvī No. 1401, both among those cited above.

(274) Vikramāditya (Śrīvikramāditya).— kiṁ tayā kriyate lakṣmyā 507. cetoharā yuvatayaḥ suhṛdo 'nukūlāḥ 3318. dṛṣṭaṁ durjanaceṣṭitaṁ paribhavo labdhaḥ samānājjanāt

3193. nirānnasthālīkaṁ kṣudupahatasīdatparijanaṁ 3192. mātar no ṣanti tasmiñ chiśirajalakaṇākarṣiṇo gandhavāhā 1165. rujāsu nāthaḥ paramaṁ hi bheṣajaṁ 3494. limpatīva tamo' ṅgāni 1890. vidyayaiva mado yeṣāṁ 506 ?

Stat magni nominis umbra. Aufrecht cites from the Śārṅgadharapaddhati, where it is given as the joint comosition of Vikramāditya and Meṇṭha, the verse limpatīva tamo'ṅgāni which, as is well known, occurs both in the Mṛcchakaṭika and the Kāvyādarśa. In our book the verse atasīpuṣpasaṅkāśaṁ, which in the Śārṅgadharapaddhati is ascribd to Meṇṭha, is given No. 1718 under Viṣamāditya. The Vikramāditya of the Rājataraṅgiṇī was also called Viṣamāditya. If it be not a mere mistake of the copyists Viṣamāditya may be another form of the name. It would seem that Vikramāditya and Bhartṛmeṇṭha were recognised as the joint authors of some work now lost. It is still quite uncertain who Vikramāditya was. Aufrecht cites two verses from the Śārṅgadharapaddhati: one, that cited above, kim tayā kriyate lakṣmyā 16, 10: and the other aṣṭau hāṭakakoṭayas 35, 15 :

अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः
पञ्चाशन्मदगन्धलुब्धमधुपाः क्रोधाद्धुराः सिन्धुराः ।
लावण्योपचयप्रपञ्चचतुरं पण्याङ्गनानां शतं
दण्डं पाण्ड्यनृपेण ढौकितमिदं वैतालिकायार्पय ॥

There follows this verse in the Śp. the note निखिलमपि पद्यं विज्ञापयतो भाण्डागारिकस्योक्तिः । वैतालिकायार्पयेति च सप्ताक्षराणि वैतालिकगीतदत्तकर्णस्य विक्रमादित्यस्योक्तिः ।

(275) Vikrāntivarman (Lubdhakāparanāmā Vikrāntivarman).— ghaṭayasi ghanakālaṁ deva kasmād akasmād 2503.

Nil.

(276) Vigraharāja.— sakhyaḥ kiṁ paruṣair vimuñcata ruṣaṁ 1162.

Nil. The name is that of several princes of Kashmir.

(277) Viṅka (Bhāgavataviṅka).—ye tāvat svaguṇopabṛṁhitadhiyas 164.

Nil.

(278) Vicitrapaśu.—ekaṁ utkaṇṭhayā vyāptam 1239. yaḥ pradoṣaḥ pradoṣo 'sau 1238 ?

Nil.

(279) Vijayapāla (Rājānaka Śrīvijayapāla).— amṛtam amṛtaṁ candraś candras 1466.

Nil.

(280) Vijayamādhava.—avyād vo vāmano 59.

Nil.

(281) Vijayavarman.—dhṛtaghanaruciradyutinā 1539. virama viphalāyāsād asmād duradhyavasāyato 3138. priyasakhi vipaddaṇḍaprāntaprapātaparaṁparā 3137 ?

Nil.

(282) Vijjākā (Vijjikā). — unnamayya sakacagraham āsyaṁ 2090. kaver abhiprāyam aśabdagocaraṁ 158. koṣaḥ sphītataraḥ sthitāni paritaḥ pattrāṇi durgaṁ jalaṁ 1523. gate premābandhe hṛdayabahumāne 'pi galite 1141. nāryāḥ sā ratiśūnyatā 1175. priyasakhi vipaddaṇḍaprānta 3137 ? virama viphalāyāsād 3138.

One of the women poets referred to in the verse by Dhanadadeva already given under Mārulā. (Vijjā). Aufrecht writes the name Vijjakā, a form which is frequent in our MSS. also. He quotes as follows. 1 unnamayya sakacagraham 32, 16. " In the Amaruśataka." Our No. 2090 above. 2 kiṁśukakalikāntargatam 133, 12 :

किंशुककलिकान्तर्गतमिन्दुकलास्पर्धिकेसरं भाति ।

रक्तनिचोलकपिहितं धनुरिव जतुमुद्रितमनङ्गस्य ॥

From Cambay MS.

3 kenātra 59, 17 :

केनात्र चम्पकतरो बत रोपितोऽसि
कुग्रामपामरजनान्तिकवाटिकायाम् ।
यत्र प्ररूढनवशाकविवृद्धिलोभा-
द्गोभग्नवाटघटनोचितपल्लवोऽसि ॥

4 kośasphītatarasthitāni paritaḥ 98, 37. Our No. 1523 (kośaḥ sphītataraḥ. Vijjākāyāḥ). 5 dṛṣṭiṁ he prativeśini 132, 9. " Quoted in Sk. and DR " 6 dhanyāsi yā kathayasi 130, 8. " In the Kāvyaprakāśa. " Our No. 2142 (Kasyāpi). 7 nīlotpaladala 8, 9 :

नीलोत्पलदलश्यामां विज्जकां मामजानता ।
वृथैव दण्डिना प्रोक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥

8 priyasakhi vipaddaṇḍaprānta 29, 17. Our No. 3137 (the next verse, and probably this also ascribed to Vijjākā). 9 mādyad-diggaja 66, 6 :

माद्यद्दिग्गजदानलिप्तकरटप्रक्षालनक्षोभिता
ज्योत्स्नः सीम्नि विचेरुरप्रतिहता यस्योर्मयो निर्मलाः ।
कष्टं भाग्यविपर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायिन-
स्तस्याप्येकबकप्रचारकलुषं कालेन जातं जलम् ॥

10 vilāsamasṛṇollasanmusala 36, 14 :

विलासमसृणोल्लसन्मुसललोलदोःकन्दली-
परस्परपरिस्खलद्वलयनिःस्वनोद्बन्धुराः ।
लसन्ति कलहुंकृतिप्रसभकम्पितोरःस्थल-
त्रुटद्गमकसंकुलाः कलमकण्डनीगीतयः ॥

From the Cambay MS.

(283) Viṭavṛtta.—nitambālasagāminyaḥ 10.

Nil.

(284) Vidyādhara (Lullasūnur Vidyādhara).— ye saṁtoṣasukhaprabuddhamanasas teṣām abhinno mṛdo 1027. harir eva mahāvaidyaḥ 3493. (Vidyādhara).

Nil.

(285) Vidyādhara (Śuṣkaṭasukhavarmasūnur Vidyādhara).—na sadaśvāḥ kaśāghātaṁ 2265. bhuje viśāle vimale-'sipattre 2274.

Nil.

(286) Vidyādhipati.—śaradi samagraniśākara 965. vīkṣitena śapharīcaṭulena (Vidyāpati) 1598.

Vidyāpati is mentioned in No. 186 as the poet of king Karṇa-(Compare for Karṇa Nos. 2516 and 2555.) The title is that given to Bilhaṇa by Vikramāditya. Bilhaṇa, as we have seen under Gaṅgādhara, speaks of his visit to Karṇa of Dāhala, and of his victory there over Karṇa's poet. It is possible that Vidyāpati was the usual designation of the chief Pandit in that part of India. Bühler, Introduction to Vikramāṅk. notes that the term is not of frequent occurrence, but that is found in the Rājataraṅgiṇī VII. 936 and in Dr. Bhau Dāji's Chālisgām Inscription J. R. A, S. New Series I. 415-16.

Our form of the word—Vidyādhipati—was a title borne by Ratnākara.

Under Vidyāpati Aufrecht quotes or cites from the Śārṅgadharapaddhati as follows. 1 janmasthānaṁ 71, 43 :

जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो
दूरात्पुंसां वपुषि रचना पङ्कशङ्कां करोति ।
यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारी
को जानीते परिमलगुणः कोऽपि कस्तूरिकायाः ॥

From Cambay MS. Aufrecht gives the verse Z. D. M. G XXXVI. 375 (दूरे in β.)

2 ye saṁtoṣasukhaprabodhamanasas 60, 2. "In Bhartṛhari." Our No. 1027 (Lullasūnor Vidyādharasya). 3 vātā 135, 40 :

वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्तु सर्पद्विषः
सोत्साहा नववारिभारगुरवो मुञ्चन्तु नादं घनाः ।
मग्नां कान्तवियोगशोकजलधौ मां वीक्ष्य दीनाननां
विद्युत्किं स्फुरसि त्वमप्यकरुणे स्त्रीत्वे समाने सति ॥

4 subhru tvaṁ 114, 3 :

सुभ्रु त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्ताः कथा योषितां
दूरादेव मयोज्झिताः सुरभयः स्रग्गन्धधूपादयः ।
रागं रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्टे प्रसीदाधुना
सद्यस्त्वद्विरहाद्भवन्ति सुभगे सर्वा ममान्धा दिशः ॥

Aufrecht notes that this verse is in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa with the readings in δ hanta for sadyas and dayite for subhage.

(287) Vinītadeva (Bhāgavatavinītadeva).— dikṣu bhūmau tathā vyomni 1242.

Nil.

(288) Vibhākaravarman (Śrīvibhākaravarman).—nalinīdalam āhitaṁ sakhībhiḥ 1080. mañjaryo na vilokitāḥ kusumitāś cūtasya bāṣpāndhayā 1683. kāntānavādhararasāmṛtatṛṣṇayeva 2018.

Nil.

(289) Vibhūtibala. — govardhanoddharaṇahṛṣṭasamastagopa 34.

Nil.

(290) Vibhūtimādhava.—na mṛdnīyān mṛdvī katham iva mahī potranikaṣair 55.

Nil.

(291) Viśrāntivarman.—gatās te jīmūtaḥ sphuradalikulaśyāmavapuṣaḥ 846.

Nil.

(292) Viśākhadeva.— tat triviṣṭapam ākhyātaṁ 1548. sendracāpaiḥ śritā meghair 1728.

Author of the Mudrārākṣasa, otherwise called Viśākhadatta. Compare Telang's Introduction, p. x. From the Introduction to the drama we learn that he was son of a Sāmanta or subordinate chief by name Vaṭeśvaradatta, and grandson of a Mahārāja Pṛthu. His date is not known. Telang, whose remarks should be referred to, accepts tentatively the conclusion that the drama belongs to somewhere about the early part of the eighth century A. D.

(293) Viṣamāditya.— atasīpuṣpasaṁkāśaṁ 1718.
See under Vikramāditya.

(294) Viṣṇuśarman.— hutāśajvālābhe sthitavati ravāv asta-śikhare 1917.

This is the name of the author of the Pañcatantra. In the Mudrārākṣasa he is represented as contemporary with Candragupta and Cāṇakya.

(295) Vīrabhaṭṭa.— hṛdaya sthīyatāṁ samyak 1111. yat parādhīnayoḥ prema 1112.
Nil.

(296) Vṛttikāra (Bhaṭṭavṛttikāra).—sakhe satyaṁ satyaṁ virahadahanaḥ ko 'pi hṛdaye 1331.

The title was one borne by the Jayanta who was the father of Abhinanda. The passage at the beginning of Abhinanda's Kādambarīkathāsāra, in which Abhinanda gives some accouut of himself, has already been given by Bühler (Indian Antiquary, Vol. II. p. 102 ff.) and is repoduced here from our MS.

श्रियं दिशन्तु वः शौरेर्द्वये तुल्यश्रमाः क्रमाः ।
ये चादौ गोष्पदं पश्चात्त्रैलोक्यं क्रामतश्च ये ॥ १ ॥
सरसाः सदलंकाराः प्रसादमधुरा गिरः ।
कान्तास्तातजयन्तस्य जयन्ति जगतीगुरोः ॥ २ ॥
गुणोद्द्योतनदीपानां सतां न परमुज्ज्वलम् ।
यावन्मलिनमप्येषां कर्म दृष्टेः प्रसाधनम् ॥ ३ ॥

गुणः कृशोऽपि प्रथते पृथुरप्यपचीयते ।
प्राप्य साधुखलौ चन्द्रः पक्षाविव सितासितौ ॥ ४ ॥
शक्तिनामाभवद्गौडो भारद्वाजकुले द्विजः ।
दार्वाभिसारमासाद्य कृतदारपरिग्रहः ॥ ५ ॥
तस्य मित्राभिधानोऽभूदात्मजस्तेजसां निधिः ।
जनेन दोषोपरमप्रबुद्धेनार्चितोदयः ॥ ६ ॥
स शक्तिस्वामिनं पुत्रमवाप श्रुतिशालिनम् ।
राज्ञः कर्कोटवंशस्य मुक्तापीडस्य मन्त्रिणम् ॥ ७ ॥
कल्याणस्वामिनामास्य याज्ञवल्क्य इवाभवत् ।
तनयः शुद्धयोगर्द्धिनिर्धूतभवकल्मषः ॥ ८ ॥
अगाधहृदयात्तस्मात्परमेश्वरमण्डनम् ।
अजायत सुतः कान्तश्चन्द्रो दुग्धोदधेरिव ॥ ९ ॥
पुत्रं कृतजनानन्दं स जयन्तमजीजनत् ।
आसीत्कवित्ववक्तृत्वफला यस्य सरस्वती ॥ १० ॥
वृत्तिकार इति व्यक्तं द्वितीयं नाम बिभ्रतः ।
जयन्तनाम्नः सुधियः साधुसाहित्यतत्त्ववित् ।
सूनुः समुदभूत्तस्मादभिनन्द इति श्रुतः ॥ ११ ॥

The Dārvābhisāra of the fourth verse here is the name of a town in Kashmir which is referred to in the Rājataraṅgiṇī VII. 1296. Muktāpīḍa (verse 6) of the Karkoṭa House, was third son of Durlabha, Mahārāja of Kashmīr, and followed his elder brothers Candrāpīḍa and Tārāpīḍa in the succession. The end of his reign is put at 736 A. D. Compare Bühler's paper already referred to.

(297) Vṛddhi (Bhaṭṭavṛddhi).— atrotpātaghanena mantrivikale śunyāmbaravyāpinā 849. antarmalīmase vakre 1497 ? apagatarajovikārā 1738. aviraladhārānikaraṁ jaladair jalaṁ 1736. asthiram anekarāgaṁ guṇarahitaṁ 1734. ākramyo-

ccaiḥ śirasi vasatir bhūbhṛtām unnatānāṁ 840 ? upalakṣyavarṇasaṁkaram apagataguṇayogam 1735. kaṇṭhasya nākarot kāntiṁ 1527. kāluṣyaṁ payasāṁ vilokya śanakair uḍḍīya haṁsā gatā 1026. kṛtvā cumbanam ambare 'tigahane 841. cetāṁsi capalapakṣaiḥ 1670? tāpopaśamadakṣāṇi 1069. dayitabhujagena saṁprati 1737. na ślāghyāni phalāni pallavakṛtā chāyā na vāñchāpi sā 818? nāleneva sthitvā pādenaikena 758. nāsya svādu phalaṁ na cāru kusumaṁ 819. nimeṣeṇa ghnatā lokaṁ 1498. bibhrāṇārdranakhakṣatāni jaghane nānyatra gātre bhayān 2373? maṇiḥ śāṇollīḍhaḥ 3457 ? mūkībhūya tam eva kokila 721. yatnotthāpanamātranil sahajaraccarmāvaśeṣaślatha 2374. rūkṣaṁ kṣāram apeyam atra salilaṁ 878. vakreṇa śirasi patatā 1669 ? vahniṁ śītayituṁ himaṁ jvalayituṁ vātaṁ niroddhuṁ payo 2287. śaśī divasadhūsaro 3458. śikharī citaśikharaśikhaḥ 962. samam evākampyante 1671.

Nil. Aufrecht gives the verses nāleneva sthitvā and yatnotthāpanamātra—Nos. 758 and 2374 above. Apparently the same as Śakavṛddhi. Ses entry under that name.

(298) Vṛṣṇigupta.—asamagravilokitena kiṁ te 1596.

Nil.

(299) Vyāghragaṇa.—tavocchritān pātayituḥ 2293.

Nil.

(300) Vyāsadāsa.—hasati lasati 460. namrānanā navodbhūta 1658. mṛtpāṣāṇagaṇaiḥ suvarṇamaṇibhiḥ śuktyasthibhir mauktikair 3039.

Vyāsadāsa was another name for Kṣemendra.

(301) Śakacella.—khe khedamandāṁ viniveśya dṛṣṭim 1394
Nil,

(302) Śakavarman.—sitadvijālīramyāṇi 1803.

Nil. Aufrecht cites the verse pārśvāsphālāvalepāc caṭulita Sp. 36, 19.

(303) Śakavṛddhi.—asyā mukhena lokānāṁ 1514. unnataḥ prollasaddhāraḥ 1538. jaṅghe tadīye saṁtāpaṁ 1568. dahyamāne 'pi hṛdaye 1067. dīnāyāṁ dīnavadano 1066 ? paṇava-

nitayeva śaradā 1796. mārayantyā janaṁ tvasyā 1456. raktacchadatvaṁ vikacā vahanto 1817. rāmā nitāntaraktena 1065? śabdavadbhir alaṁkārair 1530? śaradyutpannasaṁdehāḥ 1795. sudīrghā rāgaśālinyo 1531. sprastuṁ na yā kaṇṭakatīkṣṇadaṇḍaṁ 1816?

Nil. From the Śarṅgadharapaddhati Aufrecht quotes as follows: 1 asthiram 135, 2. Our 1734 (Vṛddheḥ). 2 kaṇṭhasya 98, 42. Our No. 1527 (Vṛddheḥ). 3 jaṅghe tadīye saṁtāpaṁ yaj 98, 73. Our No. 1568 (Śakavṛddheḥ). 4 dahyamāne 'pi hṛdaye mṛgākṣyā 102, 5. Our No. 1067 (Śakavṛddheḥ). śabdavadbhir 98, 46. Our No. 1530 (Śakavṛddheḥ). 6 sudīrghā rāgaśālinyo bahuparva 98, 50. Our No. 1531 (Śakavṛddheḥ).

(304) Śakradeva.— sā dṛṣṭā yair na vā dṛṣṭā 1254.

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati under Prabhākaradeva.

(305) Śaṁkara (Skandaskāraśaṁkara).— anantodbhūtabhūtaugha 2256.

Nil. Aufrecht quotes a Śaṁkarakavī, and notes that the verses given are in praise of Bhojarāja.

(306) Śaṁkaragaṇa.—kamalam anambhasi 1516. ayaṁ hi tīvreṇa jaganti tejasā 1905.

Nil. The verse kamalam anambhasi is quoted in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa.

(307) Śaṁkarācārya (Śrīśaṁkarācārya).– satyapi bhedāpagame nātha 3520. japo jalpaḥ śilpaṁ sakalam api mudrāviracanā 3525.

Mr. K. B. Pāṭhak published in the Indian Antiquary, Vol. XI. p. 174, an extract from a manuscript seen by him at Belgaum according to which the great philosopher Śaṁkarācārya was born in A. D. 788, and died in A. D. 820. Max Müller, in his India: What can it teach us? p. 360, has accepted these dates, while referring the latter not to Śaṁkarācārya's death, but to the time of his becoming a muni. There is no authority in the text for this correction, as dvātriṁśe munir abhyagāt does not mean that he "became a muni at 32" but that "at 32 the muni departed," i. e. died.

Telang and Bhandarkar have both attempted to fix earlier dates for Śaṁkarācārya, the one in a paper originally contributed to the Indian Antiquary Vol. XIII. p. 95, and afterwards republished along with the Introduction to his edition of the Mudrārākṣasa, the other in his Report on the search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency 1882–3, p. 15.

(306) Śaṅkuka.—asamasāhasasuvyavasāyinaḥ 3127. guruṇā stanabhāreṇa mukhacandreṇa 1233? guruṇa stanabhāreṇa sopdiṣṭā 1234. durvārāḥ smaramārgaṇāḥ 1156. pareṣāṁ cetāṁsi pratidivasam 534. prasaradbhiḥ karair yasya 545. mābhūn nāma sahāmunaiva nidhanaṁ 750. yathā śarīram kila jīvitena 526. yad iha bhavato gāmbhīryeṇa 874. ye gṛhṇanti haṭhāt tṛṇāni 908. viṣam abhimukhaṁ muktaṁ raudraṁ 873. śamasukhaśīlitamanasām 3378.

The writer on Alaṁkārā of this name is referred to in the fourth ullāsa of the Kāvyaprakāśa. In the following verse of the Rājataraṅgiṇī mention is made of a poet Śaṅkuka and of his kāvya the Bhuvanābhyudaya.

अथ मम्मोत्पलकयोरुद्भूद्दारुणो रणः ।
रुद्रप्रवाहा यत्रासीद्वितस्ता सुभटैर्हतैः ॥
कविर्बुधमनःसिन्धुशशाङ्कः शङ्कुकाभिधः ।
यमुद्दिश्याकरोत्काव्यं भुवनाभ्युदयाभिधम् ॥

Rājat. IV. 703–4.

This refers to the time of king Ajitapīḍa whose date is given by Cunningham as 813 A. D.

The verse durvārāḥ smaramārgaṇāḥ, No. 1156 above, is both in the Śārṅgadharapaddhati and the Sūktimuktāvali ascribed to "Śaṅkuka, son of Mayūra."

Under Śaṅkuka Aufrecht quotes the verse bhrātaḥ pāntha prasīda 135, 33. Our No. 1787 (Madrakasya). Under Śaṅkuka Mayūrasūnu, Aufrecht quotes the durvārāḥ smaramārgaṇāḥ verse.

(309) Śaṅkha (Bhāgavataśaṅkha Śaṅkhaka).—dhyāto 'si no madhuripo na ca kīrtito 'si 3514. satatam ātapavātaniṣeviṇaḥ 1876.

Nil.

(310) Śambuka—dūrāj jātavikalpayor abhimukhaṁ vinyasyator locane 2080.
Nil.

(311) Śambhu.— apārapulinasthalībhuvi 2607. ālekhyam nijamullilekha 2615. āhāraṁ prati yat kathāpi śamitā 1415. urvīṁ maurvī kiṇabhṛti 2608. ullekhaṁ nijamīkṣate 2618. audāryaṁ sadhane 2622. kaṇṭhāntaḥ kvaṇitam 2623. kandarpe naḍakūbare 2616. karpūrairiva pāradairiva 2611. kāntāreṣu ca kānaneṣu ca 2627. kiṁ maunaṁ nanu menake 2609. kim rākendukaracchaṭābhiruditaṁ 2620. kundaḥ kandalitavyathaṁ 2535. caitraṁ mā smara vismara 2613. dṛṣṭvaikāsanasaṁsthite priyatame 2069. noddāmāni diśām mukhāni 2621. padbhyāmaṭitumaśaktā nijabhuvi 2614. prāleyaiḥ snapayanti kalpalatikāḥ sekān anekān atha 2626. yo vairiṣvanalo nalo 2610. rākendor udayaḥ kim eṣa 2628. rūpam yanmadane dyutiḥ 2624. vyāptavyomatale mṛgāṅkadhavale 2612. śāntyai darpavatāṁ jayāya jagatāṁ sampattaye yācatām 2598. śrīkhaṇḍadravanirjharanti hṛdaye 2619. sa khyāto jagati trivikrama 2625. sollāsā apisodyamā 2617.

Author of the Rājendrakarṇapūra, a eulogium of king Harṣadeva of Kashmir, and of the Anyoktimuktālatāśataka. He is referred to by Maṅkha in the following verse of his Śrīkaṇṭhacarita.

अशेषभिषगग्रण्यं शरण्यं शास्त्रपद्धतेः ।
ववन्देऽथ तमानन्दं सुतं शंभुमहाकवेः ॥

Śrīkaṇṭh. XXV. 97.

(312) Śarīpha.— atyantonnatapūrvaparvatamahāpīṭhe haraspardhayā 1996.

Nil. The word is a Persian title of honour which may have been given to a poetess.

(313) Śarvaṭa.—utkampo 'pi sakampa eva hṛdaye cintāpi cintānvitā 1152.
Nil.

(314) Śaradeva.—vātair abhyuditāsāra 1732.
Nil.

(315) Śaśivardhana.—amṛtarasasārabhūtaḥ sakalakalo 1458. ayi hastagataiḥ prāṇair 1593. kiṁjalkāmodamādyanmadhukaramadhure sādhunā mādhave'smin 1412. tan nāsti kārayati yan na manobhavasya 2128. mugdhe tavāsmii dayitā 2127 ?

The verse saṁbhāro bhavatā yadartham No. 1685 is ascribed to Kalaśaka and Śaśivardhana. Kalaśaka was Mahārāja of Kashmir 1080-1088 A. D. Aufrecht cites the verse tan nāsti kārayati, No. 2128 above, from the Śārṅgadharapaddhati.

(316) Śākalya.— abdebhakumbhe nirbhinne 1731 ? te vandyās te kṛtinaḥ 232.

Nil. A poet of this name is referred to in the Bhojaprabandha. Aufrecht, Ox. Cat. 250 b.

(317) Śākalyapalya.— deva tvadyaśa eva kiṁ sitāsitaṁ rāme śaśāṅke marud 2511.

Nil.

(318) Śāṇḍilya.— bhartṛpiṇḍānṛṇakaro 2254.

Nil. Aufrecht gives the verse from the Śārṅgadharapaddhati 140, 1.

(319) Śāśvata.— sa me samāsamo māso 1253.

Aufrecht, who gives this verse from our book, Indische Studien XVII. 169, refrains from identifying the writer with the lexicographer.

(320) Śivasvāmin (Śrīśivasvāmin).— ullāpayantyā dayitasya dūtīṁ 1416. kim u parigatā bhartrā taptadvilohavad ekatām 2099. gato'staṁ gharmāṁśur vraja sahacarīṇīdam adhunā 1140. guṇamayo 'pi sa doṣa iva kvacid 1756. citrair yasya patattribhir 810. bhoktuṁ bhaṅktvā na bhuṅkte kuṭilabisalatākoṭim indor vitarkāt 1826. muktābhāni payāṁsi 710. yā bimbauṣṭharucir na vidrumamaṇiḥ 1051. rūkṣaṁ virauti 438. vadananihite tāmbūlāṁśe śrite ratibījatāṁ 2100. vadanaśaśinaḥ sparśe śītād ivāgatavepathuḥ 2098 ? vyasanaṁ acalam yatrācāryo vrataṁ viṣayārdratā 2101. samajani na tat prema tyaktaṁ yad īṣad apīrṣyayā 2062.

One of the poets at the court of Avantivarman, Mahārāja of Kashmir, 855-884 A. D.

Aufrecht gives the verse ullāpayantyā, No. 1416 above, from the Śārṅgadharapaddhati 109, 7 : and cites the yā bimbauṣṭharuciḥ verse, No. 1051 above, from the same 101, 6.

(321) Śīlābhaṭṭārikā.— dūti tvaṁ taruṇī yuvā sa capalaḥ 1188. priyāvirahitasyādya 1197. śvāsāḥ kim tvaritāgataiḥ pulakitā kasmāt prasādaḥ 1440. virahaviṣamo vāmaḥ kāmaḥ karotu tanuṁ tanuṁ 1833.

Under Śīlā, the shorter form of her name, this woman poet is referred to by Dhanadeva in the verse from the Śārṅgadharapaddhati given above under Mārulā. The following additional reference to her, which in the Śārṅgadharapaddhati 8, 8 is given anonymously, is in Jalhaṇa's Sūktimuktāvali ascribed to Rājaśekhara.

शब्दार्थयोः समो गुम्फः पाञ्चाली रीतिरुच्यते ।
शीलाभट्टारिकावाचि बाणोक्तिषु च सा यदि ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes under Śīlābhaṭṭārikā as follows. 1 idam anucitam akramaś ca 35, 14. "The first half of the verse is given as Śīlābhaṭṭārikā's, the second as Bhoja's, which points at least to a belief in the two having lived at the same time. The verse is in Bhartṛhari." 2 priyāvirahitasyādya 106, 3. Our No. 1197 above. 3 yaḥ kaumāraharaḥ sa eva 132, 8. "Kāvyaprakāśa, p. 4." 4 virahaviṣamaḥ kāmo 115, 7 "Is ascribed to Amaru." Our No. 1633 above. 5 śvāsāḥ kiṁ tvaritāgataiḥ 109, 3. Our No. 1440 above.

(322) Śīluka.— madena rāgeṇa kim indunā vā 1942.
Nil.

(323) Śuga (Śrīrājānakaśuga).—ākāśakuṇḍe sataḍiddhutāśe 1780.
Nil.

(324) Śūdraka.—tyāgo hi sarvavyasanāni hantī- 1271.

Author of the Mṛcchakaṭika. Pischel has recently intimated that he is in possession of proof that the real author of that play is Daṇḍin. But Śūdraka is vouched for as a dramatist of high or early rank by an expression in Vāmana's Kāvyālaṁkārasūtravṛtti— शूद्रकादिरचितप्रबन्धेष्वस्य भूयान्प्रपञ्चो दृश्यते.

(325) Śūra (Bhāgavataśrīśūra).—nityaṁ tathā śṛṇu kuśeśaya 927. senā mayaiva na hatā nikhilā ripūṇāṁ 2276.
Nil.

(326) Śūra (Bhadantaśūra.)—pāpaṁ samācarati vītaghṛṇo jaghanyaḥ 272.
Nil.

(327) Śūravarman— āśleṣādharabimbacumbanasukhālāpasmitānyāsatāṁ 68. kāmavyādhaśarāhatir na gaṇitā saṁjīvanī tvaṁ smṛtā 1634.
Nil.

(328) Śyāmalaka.—prāyaścittaṁ mṛgayate 2292.
Nil.

(329) Śrīdatta (Bhaṭṭaśrīdatta).—dambhena lobhena bhiyā hriyā vā 3450.
Nil.

(330) Śrīvardhana.—yā sādhūn prakhalān karoti viduṣo mūrkhān hitān dveṣiṇaḥ 3074.

The name is that of the father of Harṣavardhana, the author of a Liṅgānuśāsana procured by Bühler, who notes that the commentator Śabarasvāmin describes his author as a prince. See Bühler's Kashmir Report, p. 73.

(331) Śrutadhara.—uddāmadakṣiṇamarudbharacālitābhiḥ 1680. tāpāpahe sahṛdaye rucire prabuddhe 931. dalāni vāsaḥ parihṛtya 1679 ? vindhyādrisānutarupuṣpapatatparāga 625.

Aufrecht notes that this poet is mentioned in the Introduction to the Gītagovinda, and cites from the Śārṅgadharapaddhati as follows. 1 kāmaṁ bhavantu 67, 12. Our No. 930 (Bhaṭṭavāsudevasya. No. 931 is ascribed to Śrutadhara, which is perhaps the origin of a mistake made by Śārṅgadhara). 2 cetaḥ karṣanti 136, 9:

चेतः कर्षन्ति सप्तच्छदकुसुमरसासारसौरभ्यलुभ्य-
भृङ्गीसंगीतभङ्गिश्रुतिसुभगदिशो वासराः शारदीनाः ।
किं च व्याकोशपङ्करुहमधुरमुखीं संचरच्चञ्चरीक-
श्रेणीवेणीसनाथां रमयति तरुणः पद्मिनीमंशुमाली ॥

From the Cambay MS.

(332) Saṭyadeva.—vaiparītyam atinindyam aniṣṭaṁ 2123.
Nil.

(333) Sātala.—naitās tā malayasya kānanabhuvaḥ svaccha-sravannirjharās 653.
Nil.

(334) Sārvabhauma.—ime padme nāmbhaḥ pulinataṭam etan na taṭinī 1478.

Aufrecht cites from the Śārṅgadharapaddhati under Sārvabhauma as follows.

1 udaradvayabharaṇabhayād 3 8 :

उदरद्वयभरणभयादर्धाङ्गाहितदारः ।
यदि नैत्रं तस्य सुतः कथमद्यापि कुमारः ॥

From the Cambay MS.

2 pṛthvī śrīmadanaṅgabhīma 7, 314.

पृथ्वी श्रीमदनङ्गभीम महती तद्वेष्टनं वारिधिः
पीतोऽसौ कलशोद्भवेन मुनिना स व्योम्नि खद्योतवत् ।
तद्विष्णोर्दनुजाधिनाथजयिनः पूर्णं पदं नाभव-
देवश्चेतसि वर्तते तव सदा त्वत्तो महान्नापरः ॥

From the Cambay MS.

3 vāmāṅgīkṛtavāmāṅgi 3, 6 :

वामाङ्गीकृतवामाङ्गि कुण्डलीकृतकुण्डलि ।
आविरस्तु पुरो वस्तु भूतिभूत्यम्बराम्बरम् ॥

From the Cambay MS.

Nothing appears to be known of the prince Anaṅgabhīma referred to in the second of these verses. Jalhaṇa's Sūktimuktāvali attributes the following verse to an Anaṅgabhīma.

एतस्मिन्मृगयां गतेऽद्य धनुषा बाणे समारोपितेऽ-
प्याकर्णान्तगतेऽपि मुष्टिविगतेऽप्येणाङ्गलग्नेऽपि च ।
न त्रस्तं न पलायितं न चलितं नोत्कर्णितं नोत्प्लुतं
मृग्या मद्दर्शिनं करोति दयितं कामोऽयमित्याशया

(335) Siṁhadatta (Śrīsiṁhadatta).—ākarṣann iva gāṁ dhamann iva khuraiḥ paścārdham ujjhann iva 2419

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati.

(336) Siddhārtha.—madhuprasaṅgasaṁvṛddha 1653.

Nil.

(337) Sukhavarman.—rājñām avyāhatājñā yamaniyamavatī cittavṛttir munīnāṁ 3477.

Nil.

(338) Sukhaviṣṇu.—re re bhṛṅga madāndhavāraṇacalatkarṇānilāndolana 752.

Nil.

(339) Sukhaśarman.— satpādapān vipulapallavapuṣpabhāra 942.

Nil.

(340) Sunandana (Bhaṭṭasunandana).—yadi nāsmi mahāpāpī 3505.

Nil·

(341) Subandhu.—atimaline kartavye 328. vidhvastaparaguṇānāṁ 329. viṣadharato'pyativiṣamaḥ 327. hasta iva bhūtimalino 330. surāṇāṁ pātāsau 2631. guṇinām api nijarūpapratipattiḥ 312. bhavati subhagatvam adhikaṁ 311.

Author of the Vāsavadattā, from which all the verses are taken, as are also the verses quoted in the Śārṅgadharapaddhati under Subandhu. The book is doubtless the same as the work of that name referred to by Bāṇa,* and Subandhu cannot therefore be placed later than the beginning of the seventh century. It has already been mentioned that the Vāsavadattā contains, p. 235, a reference to the Bauddhasaṁgati of Dharmakīrti, a writer who is believed to have lived in the middle of the sixth century. Scholars have generally followed Hall, Introduction to the Vāsavadattā, p. 1, in supposing that the two well-known references to an *ākhyāyikā called Vāsavadattā* in the Mahābhāṣya, under Pān. IV. 2,

* I have argued against this view in the Introduction to my edition of Kādambarī, but have seen reason to change my opinion, and the passage in question will be altered in the forthcoming Second edition of that work. — P. P.

60 and IV. 3, 81, do not apply to Subandhu's book. That conclusion need not however be accepted as final by those who, with us, do not believe that the date of the Mahābhāṣya is a closed question.

(342) Subhadrā.—dugdhaṁ ca yat tad anu yat kvathitaṁ tato 'nu 3259.

The following reference to this woman poet is found in Jalhaṇa's Sūktimuktāvali under Rājaśekhara.

पार्थस्य मनसि स्थानं लेभे खलु सुभद्रया ।
कवीनां च वचोवृत्तिचातुर्येण सुभद्रया ॥

(343) Surabhicūla.—karasādo 'mbaratyāgas 1886. Nil.

(344) Soma (Somadeva).— unmuktamānakalahā 1650. vidhur apyarkati candanam analati 3131. pūrā nadīnāṁ puṣpāṇi vṛkṣāṇām 1649. yat karmabījam uptaṁ 3103. atīva karkaśāḥ stabdhā 3221.

Author of the Kathāsaritsāgara. He was a contemporary of Anant Mahārāja of Kashmir 1028–1080. Bühler has recently, in a monograph on the subject published at Vienna, shown that Wilson's original statement as to Somadeva's date is correct, and that there are no grounds for putting him, as Brockhaus does, so late as the twelfth century.

Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati under Somakavi the following verse.

1 āgacchan 11, 2

आगच्छन्सूचितो येन येनानीतो गृहं प्रति ।
प्रथमं सखि कः पूज्यः किं काकः किं क्रमेलकः ॥

(345) Svāmidatta.— viṣṇur vā tripurāntako bhavatu vā brahmā surendro'thavā 24.

(346) Haragaṇa.— pāṇḍur asi niśi na śeṣe 1260. kharagaṇam api dṛṣṭaṁ vyoma soḍhāḥ samīrāḥ 2041.

(347) Haragupta—prakaṭam api na saṁvṛṇoti doṣaṁ 435

(348) Harigaṇa.— grīṣmābhā śvasitair ghanodgatinibhā sthūlāśrubhiḥ saṁtataiḥ 1406.

Aufrecht quotes under Harigaṇa from the Śārṅgadhara-paddhati as follows. 1 adhītya 152, 3 :

अधीत्य चतुरो वेदान्व्याकृत्याष्टादश स्मृतीः ।
अहो श्रमस्य वैफल्यमात्मापि कलितो न चेत् ॥

2 ghanaghanam api dṛṣṭam vyoma 115, 8. Aufrecht notes that three of his MSS. ascribe this verse to Haragaṇa. It is our No. 2041 under that poet. 3 dhyānavyājam upetya cintayasi 4, 45. "The first verse of the Nāgānanda." 4 muṇḍī jaṭī valkalavāns tridaṇḍī 152, 2 :

मुण्डी जटी वल्कलवांस्त्रिदण्डी
काषायवासा व्रतकर्शिताङ्गः ।
त्यक्तैहिको वा यदि नाप्ततत्त्व-
स्तदा तु तस्योभयमेव नष्टम् ॥

From Cambay MS.

5 viṣamā malinātmāno 22, 9 :

विषमा मलिनात्मानो द्विजिह्वा जिह्मगा इव ।
जगत्प्राणहरा नित्यं कस्य नोद्वेजकाः खलाः ॥

From Cambay MS. Also Böhtlingk 6219.

6 santy eva 59, 4 :

सन्त्येव गिलिताकाशा महीयांसो महीरुहाः ।
तथापि जनताचित्तनन्दनाश्चन्दनद्रुमाः ॥

7 sākṣāt premāvatāraḥ kamaladaladṛśo 143, 19. Not in our MS. at that place.

(349) Haricandra.— cetaḥprasādajananaṁ vibudhottamānām 161.

Nil. Bāṇa mentions a Bhaṭṭāra Haricandra famed for a work in prose in the beginning of his Harṣacarita. For the poet Haricandra who wrote the Dharmaśarmābhyudaya see Peterson Second Report, p. 77 ff.

The verse vaktraṁ sākṣātsarasvatya dhivasati which Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 2, 9, gives from the Saduktikarṇāmṛta under Haricandra is in our book No. 2592 attributed to Bāṇa. For the verse in the Saduktikarṇāmṛta 5, 129 in which Haricandra is mentioned along with other famous poets see under Pāṇini.

(350) Haricandra (Vaidyaharicandra).— avyāpārāratā vasantasamaye grīṣme vyavāyapriyāḥ 2547.

Haricandra the physician wrote a commentary on the Carakasaṁhitā, and is mentioned by Maheśvara, author of the Viśvakośa among that writer's ancestors. See Aufrecht's Oxford Catalogue, pp. 187 and 357. Reference is also made to him in Hemādri's commentary on Vāgbhaṭa's Aṣṭāṅgahṛdaya.

(351) Haribhaṭṭa.—sāptapadīnaṁ sakhyaṁ 245. subhāsitaiḥ prītir 269. bhujyante svagrhasthitā iva 536. vidhāya saṁdhyāṁ purato vivasvataḥ 2160. laghīyaḥ prājyaṁ vā phalam abhimataṁ prāptumanasā 2936. yaḥ śrotā śrutamātram artham akhilaṁ gṛhṇāti sa śrāvyatāṁ 2937. mṛgo mṛgayugītena 3369.

(352) Haribhūta (Bhaṭṭaharibhūta).— karṇe 'vataṁsayitum arpayituṁ śikhāsu 1990.

(353) Śrīharṣa (Naiṣadhakartā).— akarṇadhārāśuga 2559. antaḥsaṁtoṣabāṣpaiḥ 2603. arthibhraṁśabahūbhavat 2517. avaśyabhavyeṣvanavagrahagrahā 3147. asamaye matir1135. asurahitam 2200. asmākam asmān madanāpamṛtyos 1315 and 1512. asyāḥ kacānām śikhinaś ca kiṁ nu 1486. āsīd āsīma 2606. ādaya daṇḍaṁ 1931. āste dāmodarīyām 2520. uḍuparivṛḍbaḥ 2210. unmīlad guḍapākatantulatayā rajjvā 1640. etad babhrukacānukārikiraṇam 1928? kālaḥ kirātaḥ 1927. kuru kare gurum 1131. kiṁ yoginīyaṁ 1932. kramelakam nindati 673. khaṇḍakṣodamṛdi sthale madhupayaḥ 1639. ghusṛṇasumanaḥ 2205. cikuraprakarā jayanti te 1485. jagati mithune 2203. jalajabhidurībhāvam 2208. taṭatarukhagaśreṇī 2201. tasya mukhasyātimanoharasya 1517. (Not in Naiṣadhīya). tādṛgdīrghaviriñcavāsaravidhau

jānāmi yat kartṛtāṁ 2527. timiravirahāt 2202. tridaśamithuna 2196. tvam iva ko 'pi 1134. dayasva kiṁ ghātayasi tvam asmān 1316. daśaśatacaturvedi 2197. dahanajā 1132. dahanam aviśad 2206. dinam iva divākīrtis 2209. dūraṁ śvetaguṇair 2518. devāriprakaraḥ 2526. devorvīramaṇendra 2552. dvijapatigrasanāhitapātaka 1128. dveṣyākīrti 2605. dhūlībhir divam 2601. na tūṇād uddhāre 2523. na pāhi pāhīti 2524. nabhasi mahasāṁ 2198. nāsādasīyā 1502. niśi śaśin 1133. nistriṁśatruṭitāri 2553. prathamam upahṛtyārghyaṁ 2199. prabodhakāla 1933. budhajanakathā 2207. bhuje 'pasarpatyapi 2525. mayi sthitir 2521. yaḥ pṛṣṭhaṁ yudhi 2508. yat kasyām api 2558. yat pāthoja 2211. yaḥ kākiṇīm apyapathapranaṣṭām 2911. yācamānajana 3040. yuṣmatkīrtivivartadhauta 2630. yuṣmadgandhagajas 2519. yuṣmaddantibalair vilokya nikhilām āliṅgitāṅgīṁ bhuvaṁ 2509. yuṣmadbhītārinārī 2604. rajanivamathu 2193. raviruci 2194. rāmāliromāvali 1934. ripūn avāpyāpi 2522. loka eṣa paralokam upetā 3041. vada vidhuṁtudam 1129. varuṇagṛhiṇīm 2192. vidrāṇe raṇacatvarād 2602. vrajati kumude 2195. śvaḥ śvaḥ prāṇaprāyaṇe 'pi 3300. sa grāmyaḥ sa vidagdhasaṁsadi 1641. sindhor jaitram 2629. strīpuṁsau pravibhajya 1638. svadṛśor janayanti sāntvanāṁ 1500. svapnena prāpitāyāḥ pratirajani tava śrīṣu magnāḥ kaṭākṣāḥ 1312. svamukulamayair 2204. svariputīkṣṇa 1130. hṛtasāram ivendumaṇḍalaṁ 1526.

Author of the Naiṣadhīyacarita. That the name is Śrīharṣa and not Śrī-Harṣa is clear from the last verse of the work where the poet speaks of himself as Śrī Śrīharṣa.

In the Naiṣadhīyacarita Śrīharṣa mentions some other works of his own : (1) the Sthairyavicāraprakaraṇa, (2) the Vijayapraśasti, (3) the Khaṇḍanakhaṇḍakhādya, (4) the Gaṇḍorvīśakulapraśasti, (5) the Arṇavavarṇana, (6) the Chandaḥpraśasti, (7) the Śivaśaktisiddhiḥ, and (8) the Navasāhasāṅkacaritacampū.

Bühler, Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, X. p. 31 ff, has referred the Naiṣadhīyacarita to between A. D. 1163 and 1174. Compare Telang, Indian Antiquary, II. p. 71, and Bühler's Second. Paper, Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, XI. p. 279 ff.

(324) Harṣadatta.—lakṣmīkapolasaṁkrānta 29. tvadbāhudaṇḍakaravālavidāritāri 2495. lagnaṁ rāgāvṛtāṅgyā sudṛḍham api yayaivāsiyaṣṭyārikaṇṭhe 2595.
Nil.

(355) Harṣadeva (Śrīharṣadeva).— anayā jaghanābhoga 1205. ambhojagarbhasukumāratanus 1281. aśaṭham alolam ajihmaṁ 233. udayagirimūrdhago 'yaṁ 2028. udayanagāntaritam iyaṁ prācī 1962. dṛṣṭā dṛṣṭim adho dadāti 2072. paricyutas 1078. praṇayaviśadāṁ dṛṣṭiṁ vaktre dadāti na śaṅkitā 2058. prasīdeti brūyām 1602. manaḥ prakṛtyaiva calaṁ 1206. yāto 'smi padmanayane samayo mamaiṣa 1908. vidhāyāpūrvapūrṇendum 1513. śayyā śādvalam 540.

Bühler, Indian Antiquary, II. p. 127, gives a passage in which one Madhusūdana expressly assigns the Ratnāvali to Harṣa (Śrīharṣasya) the patron of Bāṇa and Mayūra.

With one exception, the aśaṭham alolam ajihmaṁ verse No. 233, these examples are taken either from the Ratnāvali, or from the Nāgānanda, and Vallabhadeva's Harṣadeva is therefore in all probability the prince of that name, otherwise called Harṣavardhana, who was Bāṇa's patron. A verse of the Ratnāvali, uddāmotkalikaṁ vipāṇḍurarucaṁ, is quoted by Ānandavardhana in his book on Dhvani. Bühler, Report, p. 69, has shown that यथा श्रीहर्षादेर्धावकादीनामिव in the first ullāsa of the Kāvyaprakāśa is a corruption of यथा श्रीहर्षादेर्बाणादीनामिव; and Kashmir tradition has it that the reference is to the Ratnāvali as a book written by Bāṇa for money in Harṣa's name. Mammaṭa's works do not exclude a relation between poet and patron more honorable to both : and it is possible that Harṣadeva is the real author of the book in question, his gifts to Bāṇa having been made on other grounds. Compare the verse which Peterson, Second Report, p. 21, has given from the Sārasamuccaya where it is quoted in illustration of the passage in the Kāvyaprakāśa.

हेम्नो भारशतानि वा मदमुचां वृन्दानि वा दन्तिनां
श्रीहर्षेण समर्पितानि कवये बाणाय कुत्राद्य तत् ।
या बाणेन तु तस्य सूक्तिनिकरैरुट्टङ्किताः कीर्तय-
स्ताः कल्पप्रलयेऽपि यान्ति न मनाङ्मन्ये परिम्लानताम् ॥

(356) Harṣadevacaurau.—amuṣmai caurāya 1979. yadetaccandrāntar 1978.

(357) Harṣadevatatsevakau.—kṣamī dātā guṇagrāhī 3228. See last article.

(358) Haladhara.—surāsuraśiroratna 6.
Nil.

(359) Hastipaka.—ghāsagrāsaṁ gṛhāṇa tyaja gajakalabha premabandhaṁ kariṇyāḥ 640.
See under Meṇṭha.

(360) Hemācārya.—bhavabījāṅkurajaladā 26. The well-known Jain teacher, who flourished in the time of Kumārapāla 1088-1172 A. D.

Vyāsa and Vālmīki have been omitted from the foregoing enumeration. Books cited by name are the Pañcatantra, the Bālarāmāyaṇa and the Sārāśīti (deśaḥ śokakaro nṛpaḥ paśusamaḥ kālaḥ kalaṅkākulaḥ 3071. narakanilayāt pretāvāsaṁ tatas tridaśālayaṁ 3320).

सुभाषितावलिसूचीपत्रम् ।

पद्धति-संख्या	पद्धतिनामानि	आरम्भ-श्लोकाङ्कः	संपूर्ण-श्लोक-संख्या	पद्धति-संख्या	पद्धतिनामानि	आरम्भ-श्लोकाङ्कः	संपूर्ण-श्लोक-संख्या
१	मङ्गलाचरणम्	1	2	३२	विरहिण्यवस्था	1065	30
२	नमस्कारपद्धतिः	3	25	३३	सखीप्रश्नाः	1095	10
३	आशीर्वचांसि	28	75	३४	विरहिणीप्रलापाः	1105	61
४	वक्रोक्तिपद्धतिः	103	30	३५	सखीवाच्यता	1166	13
५	कविकाव्यप्रशंसा	133	65	३६	दूतीप्रेषणम्	1179	11
६	सज्जनवर्णनपद्धतिः	198	128	३७	विरहिणां प्रलापाः	1190	191
७	दुर्जनपद्धतिः	326	141	३८	दूत्युक्तयः	1381	35
८	कदर्याः	467	28	३९	सखीप्रश्नाः	1416	9
९	उदाराः	495	50	४०	उपहासाः	1425	24
१०	सूर्येन्दुवर्णनम्	545	36	४१	स्त्रीविलोकनम्	1449	27
११	सिंहाः	581	41	४२	स्त्रीप्रशंसा	1476	4
१२	गजाः	622	24	४३	केशाः	1480	7
१३	मृगाः	646	18	४४	ललाटम्	1487	3
१४	करभाः	664	10	४५	भ्रुवौ	1490	2
१५	मयूराश्चातकाश्च	674	15	४६	चक्षुषी	1492	9
१६	हंसाः सारसाश्च	689	29	४७	कर्णौ	1501	1
१७	कोकिलाः	718	6	४८	नासा	1502	5
१८	भ्रमराः	724	33	४९	अधरवर्णनम्	1507	6
१९	बकाः	757	7	५०	मुखम्	1513	14
२०	काकाः	764	13	५१	कण्ठः	1527	2
२१	कीटमणयः	777	7	५२	बाहू	1529	4
२२	वृक्षाः	784	48	५३	स्तनौ	1533	15
२३	मेघाः	832	21	५४	मध्यभागः	1548	6
२४	समुद्रः	853	39	५५	रोमराजिः	1554	5
२५	मणयः	892	20	५६	जघनमण्डलम्	1559	5
२६	शङ्खः	912	7	५७	ऊरू	1564	3
२७	पद्माः	919	19	५८	जङ्घे	1567	3
२८	मरुः	938	13	५९	पादौ	1570	3
२९	संकीर्णवस्तुपद्धतिः	951	87	६०	मानः	1573	20
३०	शृङ्गारपद्धतिमङ्गला-चरणम्	1038	2	६१	अनुनयः	1593	21
				६२	उक्तिप्रत्युक्ती	1614	28
३१	दयितगमनपद्धतिः	1040	25	६३	वसन्तः	1642	51

पद्धति-संख्या	पद्धतिनामानि	आरम्भ-श्लोकाङ्कः	संपूर्ण-श्लोक-संख्या	पद्धति-संख्या	पद्धतिनामानि	आरम्भ-श्लोकाङ्कः	संपूर्ण-श्लोक-संख्या
६४	ग्रीष्मः	1693	25	८४	हास्यम्	2291	116
६५	वर्षाः	1718	73	८५	जातिः	2407	19
६६	शरत्	1791	36	८६	राजविषये चाटवः	2426	215
६७	हेमन्तः	1827	20	८७	नीतिपद्धतिः	2641	309
६८	शिशिरः	1847	11	८८	धर्मकथा	2950	97
६९	कुसुमोच्चयः	1858	12	८९	शीलम्	3047	9
७०	जलकेलिः	1870	16	९०	कलिकालः	3056	23
७१	अस्तमयः	1886	50	९१	कर्म	3079	27
७२	अभिसारिकाः	1936	19	९२	दैवम्	3106	51
७३	चन्द्रोदयः	1955	52	९३	आपत्पद्धतिः	3157	50
७४	पानकेलिः	2007	17	९४	सेवापद्धतिः	3207	34
७५	प्रियाविषये चाटवः	2024	14	९५	तृष्णापद्धतिः	3241	24
७६	प्रियाविषये चाटवः	2038	4	९६	अनित्यतापद्धतिः	3265	67
७७	सुरतारम्भः	2042	44	९७	विषयोपहासः	3332	61
७८	सुरतकेलिः	2086	33	९८	परिदेवना	3393	8
७९	विपरीतरतकेलिः	2119	20	९९	मनोरथः	3401	24
८०	सुरतनिवृत्तिः	2139	14	१००	संकीर्णवस्तुवर्णनम्	3425	61
८१	प्रभातवर्णनम्	2153	71	१०१	श्रीभगवत्स्वरूप-वर्णनपद्धतिः	3486	42
८२	संकीर्णम्	2224	28				
८३	वीराः	2252	39				

सुभाषितावलिः

१

तां भवानीं भवानीतक्लेशनाशविशारदाम् ।
शारदां शारदाम्भोदसितासिंहासनां नुमः ॥

२

अनपेक्षितगुरुवचना सर्वान्ग्रन्थीन्विभेदयति सम्यक् ।
प्रकटयति पररहस्यं विमर्शशक्तिर्निजा जयति ॥

अथ नमस्कारपद्धतिः

३

दिक्कालाद्यनवच्छिन्नानन्तचिन्मात्रमूर्तये ।
स्वानुभूत्येकमानाय नमः शान्ताय तेजसे ॥

भर्तृहरेः.

४

जगत्सिसृक्षाप्रलयक्रियाविधौ
प्रयत्नमुन्मेषनिमेषविभ्रमम् ।
वदन्ति यस्येक्षणलोलपक्ष्मणां
पराय तस्मै परमेष्ठिने नमः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

५

नमस्त्रिभुवनोत्पत्तिस्थितिसंहारहेतवे ।
विष्णवेपारसंसारपारोत्तरणसेतवे ॥

पुण्यस्य.

६

सुरासुरशिरोरत्नकान्तिविच्छुरिताङ्घ्रये ।
नमस्त्रिभुवनेशाय हरये सिंहरूपिणे ॥

हलधरस्य.

७

नमस्तस्मै वराहाय हेलयोद्धरते महीम् ।
खुरमध्यगतो यस्य मेरुः खुरखुरायते ॥

८

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे ।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शंभवे ॥

भट्टबाणस्य.

९

अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि ।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥

१०

नितम्बालसगामिन्यः पीनोन्नतपयोधराः ।
मन्मथाय नमस्तस्मै यस्यायतनमङ्गनाः ॥

विटवृत्तस्य.

११

अनन्तनामधेयाय सर्वाकारविधायिने ।
समस्तमन्त्रवाच्याय विश्वैकपतये नमः ॥

कस्यापि.

१२

ओं नमः परमार्थैकरूपाय परमात्मने ।
स्वेच्छावभासितासत्यभेदाभिन्नाय शंभवे ॥

१३

कुलशैलदलं पूर्णसुवर्णगिरिकर्णिकम् ।
नमोविवितिष्ठतेनन्तनालं कमलविष्टरम् ॥

१४

कर्णिकादिष्विव स्वर्णमर्णवादिष्विवोदकम् ।
भेदिष्वभेदि यत्तस्मै परस्मै महसे नमः ॥

१५

नमो वाङ्मनसातीतमहिम्ने परमेष्ठिने ।
त्रिगुणाष्टगुणानन्तगुणनिर्गुणमूर्तये ॥

१६

नमः शिवाय निःशेषक्लेशप्रशमशालिने ।
त्रिगुणग्रन्थिदुर्भेदभवबन्धविभेदिने ॥

एते पण्डितजगद्धरस्य.

१७

समस्तलक्षणायोग एव यस्योपलक्षणम् ।
तस्मै नमोस्तु देवाय कस्मैचिदपि शंभवे ॥

१८

संसारैकनिमित्ताय संसारैकविरोधिने ।
नमः संसाररूपाय निःसंसाराय शंभवे ॥

१९

यथा तथापि यः पूज्यो यत्र तत्रापि योर्चितः ।
योपि वा सोपि वा योसौ देवस्तस्मै नमोस्तु ते ॥

२०

सदसत्त्वेन भावानां युक्ता या द्वितयी स्थितिः ।
तामुल्लङ्घ्य तृतीयस्मै नमश्चित्राय शंभवे ॥

एते केषामपि.

२१

नमः स्वतन्त्रचिच्छक्तिमुद्रितस्वविभूतये ।
अव्यक्तव्यक्तरूपाय कस्मैचिन्मन्त्रमूर्तये ॥

२२

आसन्नाय सुदूराय गुप्ताय प्रकटात्मने ।
सुलभायातिदुर्गाय नमश्चित्राय शंभवे ॥

२३

चराचरजगत्स्फारस्फुरत्तामात्रधर्मिणे ।
दुर्विज्ञेयरहस्याय युक्तैरप्यात्मने नमः ॥

२४

विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरेन्द्रोथवा ।
भानुर्वा शशलक्षणोथ भगवान्बुद्धोथ सिद्धोथवा ॥

रागद्वेषविषार्तिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यतो ।
यः सर्वैः सह संस्कृतो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा ॥

२५

श्लोकोयं स्वामिदत्तस्य तत्स्मृत्यै काव्यलक्षितः ।
योकरोत्कविनामाङ्कं चक्रपाणिजयाभिधम् ॥

२६

भवबीजाङ्कुरजलदा रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥

हेमाचार्यस्य.

२७

कस्तूरीतिलकं ललाटफलके वक्षःस्थले कौस्तुभं
नासाग्रे नवमौक्तिकं करतले वेणुं करे कङ्कणम् ।
सर्वाङ्गे हरिचन्दनं सुविमलं कण्ठे च मुक्तावलीं
बिभ्रत्स्त्रीपरिवेष्टितो विजयते गोपालचूडामणिः ॥

अथाशीर्वचांसि

२८

अविरताम्बुजसंगतिसंगलद्बहलकेसरसंवलितेव वः ।
ललितवस्तुविधानसुखोल्लसत्तनुरुहा तनुरात्मभुवोवतात् ॥

आनन्दवर्धनस्य.

२९

लक्ष्मीकपोलसंक्रान्तकान्तपत्त्रलतोज्ज्वलाः ।
दोर्द्रुमाः पान्तु वः शौरेर्घनच्छाया महाफलाः ॥

हर्षदत्तस्य.

३०

पातु वो मेदिनीदोला बालेन्दुद्युतितस्करी ।
दंष्ट्रा महावराहस्य पातालगृहदीपिका ॥

मातङ्गदिवाकरस्य.

३१

मदमयमदमयदुरगं यमुनामवतीर्य वीर्यशाली यः ।
मम रतिममरतिरस्कृतिशमनपरः स क्रियात्कृष्णः ॥

भागवतामृतदत्तस्य.

३२

स पातु वो यस्य हतावशेषा-
स्तत्तुल्यवर्णाञ्जनरञ्जितेषु ।
लावण्ययुक्तेष्वपि वित्रसन्ति
दैत्याः स्वकान्तानयनोत्पलेषु ॥

चन्द्रकस्य.

३३

चण्डचाणूरदोर्दण्डमण्डलीखण्डमण्डितम् ।
अव्याद्वो बालवेषस्य विष्णोर्गोपतनोर्वपुः ॥

इन्दुभट्टस्य.

३४

गोवर्धनोद्धरणहृष्टसमस्तगोप-
नानास्तुतिश्रवणलज्जितमानसस्य ।
स्मृत्वा वराहवपुरिन्दुकलाप्रकाश-
दंष्ट्रोद्धृतक्षिति हरेरवतु स्मितं वः ॥

विभूतिबलस्य.

३५

मन्थक्ष्माधरघूर्णितार्णवपयःपूरान्तरालोल्लस-
ल्लक्ष्मीकन्दलकोमलाङ्गदलनप्रादुर्भवत्संभ्रमाः ।
हर्षोत्कण्टकितत्वचो मधुरिपोर्देवासुराकर्षण-
व्यापारोपरमाय पान्तु जगतीमाबद्धवीप्सा गिरः ॥

रत्नाकरस्य.

३६

पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रकण्डूयना-
न्निद्रालोः कमठाकृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वेलानिभेनाम्भसो
यातायातमतन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥

३७

किंचित्कुञ्चितलोचनस्य पिबतः पर्याप्तमेकं स्तनं
सद्यःप्रस्नुतदुग्धबिन्दुमपरं हस्तेन संमार्जतः ।

मात्रैकाङ्गुलिलालितस्य चिबुके स्मेराननस्यानना-
च्छौरेः क्षीरकणावलीव पतिता दन्तद्युतिः पातु वः ॥

एतौ कयोरपि.

३८

कालिन्दीपुलिनोदरेषु मुसली यावद्गतः क्रीडितुं
तावत्कर्बुरिकापयः पिब हरे वर्धिष्यते ते शिखा ।
इत्थं बालतया प्रतारणपराः श्रुत्वा यशोदागिरः
पायाद्वः स्वशिखां स्पृशन्प्रमुदितः क्षीरेर्धपीते हरिः ॥

जीवकस्य.

३९

आनन्देन यशोदया समदनं गोपाङ्गनाभिश्चिरं
साशङ्कं बलविद्विषा सकुसुमं सिद्धैः पृथिव्याकुलम् ।
सेर्ष्यं गोपकुमारकैः सकरुणं पौरैः सुरैः सस्मितं
यो दृष्टः स पुनातु वो मधुरिपुः प्रोत्क्षिप्तगोवर्धनः ॥

भट्टचूलितकस्य.

४०

कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमधुना मृद्भक्षिता स्वेच्छया
सत्यं कृष्ण क एवमाह मुसली मिथ्याम्ब पश्याननम् ।
व्यादेहीति विकासितेथ वदने माता समस्तं जग-
द्दृष्ट्वा यस्य जगाम विस्मयवशं पायात्स वः केशवः ॥

*चन्द्रकस्य.

४१

किं युक्तं बत मामनन्यमनसं वक्षःस्थलस्थायिनीं
भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं
निद्राछेदकरं हरेरवतु वो लक्ष्म्या विलक्षास्मितम् ॥

४२

स्वप्नासादितदर्शनामनुनयन्प्राणेश्वरीमादरा-
दंसेस्मिन्पतितैरपाङ्गवलितैर्यद्बोधितोप्यश्रुभिः ।

प्रत्याख्यस्त्वमतो मया ननु हरे कोयं क्रमव्यत्ययः
पातु त्वां व्रजयोषितेत्यभिहितं लज्जाकरं शार्ङ्गिणः ॥

एते केषामपि।

४३

भक्तिप्रह्वविलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी
ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्तये ।
लावण्यस्य महानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती
युष्माकं कुरुतां भवार्तिहरणं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥

भा° अमृतदत्तस्य.

४४

येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरास्त्रीकृतो
यश्चोद्वृत्तभुजंगहारवलयो गङ्गां च योधारयत् ।
यस्याहुः शशिमच्छिरो हर इति स्तुत्यं च नामामराः
पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदोमाधवः ॥

कस्यापि.

४५

किंचिन्निर्मुच्यमाने गगन इव मुखे नाट्यनिद्रापयोदै-
र्न्यक्कुर्वाणे स्वभासा फणिपतिशिरसां रत्नदीपांशुजालम् ।
पायास्तां वो मुरारेः शशितपनमये लोचने यद्विभासा
लक्ष्म्या हस्तस्थमर्धं विकसति कमलस्यार्धमभ्येति निद्राम् ॥

४६

मल्लैः शैलेन्द्रकल्पः शिशुरखिलजनैः पुष्पचापोङ्गनाभि-
र्गोपैस्तु प्राकृतात्मा दिवि कुलिशभृता विश्वकायोप्रमेयः ।
क्रुद्धः कंसेन कालो भयचकितदृशा योगिभिर्ध्येयमूर्ति-
र्दृष्टो रङ्गावतारे हरिरमरजनानन्दकृत्पातु युष्मान् ॥

४७

भिन्दन्नरातिहृदयानि हरेः पुनातु
निःश्वासवातमुखरीकृतकोटरो वः ।

संक्रान्तकुक्षिकुहरास्पदसप्तसिन्धु-
संघट्टघोरतरघोष इवाशु शङ्खः ॥

४८

पायात्स वः कुमुदकुन्दमृणालगौरः
शङ्खो हरेः करतलाम्बरपूर्णचन्द्रः ।
नादेन यस्य सुरशत्रुविलासिनीनां
काञ्च्यो भवन्ति शिथिला जघनस्थलीषु ॥

एते केषामपि०

४९

दृष्टस्य यस्य हरिणा रणमूर्ध्नि मूर्ति-
रुद्भूतदुःसहमहःप्रसरा समन्तात् ।
तल्लोचनस्थितरविप्रतिबिम्बगर्भे-
वाभाति चक्रमरिचक्रनुदेस्तु तद्वः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

५०

उद्वृत्तदैत्यपृतनापतिकण्ठपीठ-
च्छेदोच्छलद्बहलशोणितशोणधारम् ।
चक्रं क्रियादभिमतानि हरेरुदार-
दिग्दाहदारुणनभःश्रियमुद्वहद्वः ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

५१

यस्योद्यद्बाणबाहुद्रुमगहनवनच्छेदगोष्ठीकुठारं
चक्रं निष्क्रान्ततीव्रानलबहलकणाकीर्णधारं विचिन्त्य ।
जातग्रासावसायो दिवसकृतिलसन्मांसलांशुप्रवाहे
मुह्यत्यद्यापि राहुः स दहतु दुरितान्याशु दैत्यान्तको वः ॥

मनोरथस्य.

५२

दैत्यास्थिपञ्जरविदारणलब्धरन्ध्र-
रक्ताम्बुनिर्जरसरिद्घनजातपङ्काः ।

बालेन्दुकोटिकुटिलाः शुकचञ्चुभासो
रक्षन्तु सिंहवपुषो नखरा हरेर्वः ॥

५३

आदित्याः किं दशैते प्रलयभयकृतः स्वीकृताकाशदेशाः
किं वोल्कामण्डलानि त्रिभुवनदहनायोद्यतानीति भीतैः ।
पायासुर्नारसिंहं वपुरमरगणैर्बिभ्रतः शार्ङ्गपाणे-
र्दृष्टा दृप्तासुरोरस्तलदरणगलद्रक्तरक्ता नखा वः ॥

एतौ कलशस्य.

५४

मेरूरुकेसरमुदारादिगन्तपत्र-
मामूललम्बिचलशेषशरीरनालम् ।
येनोद्धृतं कुवलयं सलिलात्सलील-
मुत्तंसकार्यमिव पातु स वो वराहः ॥

जीवकस्य.

५५

न मृद्वीयान्मृद्वी कथमिव मही पोत्रनिकषै-
र्मुखाग्निज्वालाभिः कनकगिरिरीयान्न विलयम् ।
न शुष्येयुः श्वासैः सलिलनिधयः सप्त च कथं
वराहो वः पायादिति विपुलचिन्तापरिकरः ॥

विभूतिमाधवस्य.

५६

स्वामी सन्भुवनत्रयस्य विकृतिं नीतोसि किं याञ्चया
यद्वा विश्वसृजा त्वयैव न कृतं तदीयतां ते कुतः ।
दानं श्रेष्ठतमाय तुभ्यमतुलं बन्धाय नो मुक्तये
विज्ञप्तो बलिना निरुत्तरतया ह्रीतो हरिः पातु वः ॥

५७

लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि नयनयोस्तेजसि क्वापि याते
श्वासग्रासोपयुक्ते मरुति जलनिधौ पायुरन्ध्रार्धपीते ।

पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविवरगतां मृग्यतः शार्ङ्गपाणेः
क्रोडाकारस्य पृथ्वीमकलितविषयं वैभवं वः पुनातु ॥

श्रीवराहमिहिरस्य.

५८

केदानीं दर्पितास्ते घनमदमदिरामोदिनो दिग्द्विपेन्द्रा
हे मेरो मन्दराद्रे मलय हिमगिरे साधु वः क्ष्माधरत्वम् ।
शेष श्लाघ्योसि दीर्घैः पृथुभुवनभरोच्चण्डशौण्डैः शिरोभिः
शंसन्सोत्प्रासमुच्चैरिति धरणिभृतः पातु युष्मान्वराहः ॥

मनोरथस्य.

५९

आव्याद्वो वामनो यस्य कौस्तुभप्रतिबिम्बिता ।
कौतुकालोकिनी जाता जाठरीव जगत्रयी ॥

विजयमाधवस्य.

६०

एकस्थं जीवितेशे त्वयि सकलजगत्सारमालोकयामः
श्यामे चक्षुस्तवास्मिन्वपुषि निविशते नाल्पपुण्यस्य पुंसः ।
कस्यान्यत्रामृतेस्मिन्नतिरतिविपुला दृष्टिरेवामृतं ते
दैत्यैरित्युच्यमानो मुनिभिरपि हरिः स्त्रैणरूपोवताद्वः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

६१

भ्राम्यन्महागिरिनिघर्षणलब्धपृष्ठ-
कण्डूयनक्षणसुखायितगाढनिद्रः ।
सुष्वाप दीर्घतरघर्घरघोरघोषः
श्वासाभिभूतजलधिः कमठः स वोव्यात् ॥

गणपतेः.

६२

स धूर्जटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः ।
यस्यैकपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥

तक्षकस्य.

६३

स पातु वो यस्य जटाकलापे
स्थितः शशाङ्कः स्फुटहारगौरः ।
नीलोत्पलानामिव नालपुञ्जे
निद्रायमाणः शरदीव हंसः ॥

कस्यापि.

६४

दिश्यात्स शीतकिरणाभरणः शिवं वो
यस्योत्तमाङ्गभुवि विस्फुरदूर्मिपक्षा ।
हंसीव निर्मलशशाङ्ककलामृणाल-
कन्दार्थिनी सुरसरिन्नभसः पपात ॥

कस्यापि.

६५

श्रेयांसि वो दिशतु यस्य सिताभ्रशुभ्रा
विभ्राजते सुरसरिद्वरमौलिमाला ।
ऊर्ध्वेक्षणज्वलनतापविलीयमान-
चन्द्रामृतप्रविततामृतवाहिनीव ॥

रत्नाकरस्य.

६६

च्युतामिन्दोर्लेखां रतिकलहभग्नं च वलयं
शनैरेकीकृत्य प्रहसितमुखी शैलतनया ।
अवोचद्यं पश्येत्यवतु स शिवः सा च गिरिजा
स च क्रीडाचन्द्रो दशनकिरणापूरिततनुः ॥

चन्द्कस्य.

६७

एषा ते हर का सुगात्रि कतमा मूर्ध्नि स्थिता किं जटा
हंसः किं भजते जटां नहि शशी चन्द्रो जलं सेवते ।
मुग्धे भूतिरियं कुतोत्र सलिलं भूतिस्तरङ्गायते
एवं यो विनिगूहते त्रिपथगां पायात्स वः शंकरः ॥

कस्यापि.

६८

आश्लेषाधरबिम्बचुम्बनसुखालापस्मितान्यासतां
दूरे तावदिदं मिथो न सुलभं जातं मुखालोकनम् ।
इत्थं व्यर्थकृतैकदेहघटनोपन्यासयोरावयोः
केयं प्रेमविडम्बनेत्यवतु वः स्मेरोर्धनारीश्वरः ॥

शूरवर्मणः.

६९

मातर्जीव किमेतदञ्जलिपुटे तातेन गोपाय्यते
वत्स स्वादु फलं प्रयच्छति न मे गत्वा गृहाण स्वयम् ।
मात्रैवं प्रहिते गुहे विघटयत्याकृष्य संध्याञ्जलिं
शंभोर्भिन्नसमाधिरुद्धरभसो हासोद्गमः पातु वः ॥

चन्द्रकस्य.

७०

एकं दन्तच्छदस्य स्फुरति जपवशादर्धमन्यत्प्रकोपा-
देकः पाणिः प्रणन्तुं शिरसि कृतपदः क्षेप्तुमन्यस्तमेव ।
एकं ध्यानान्निमीलत्यपरमविषहं वीक्षितुं चक्षुरित्थं
तुल्यानिच्छापि वामा तनुरवतु स वो यस्य संध्यावसाने ॥

अर्भकस्य.

७१

शैलराजतनयास्तनयुग्मव्यापृतास्ययुगलस्य गुहस्य ।
शेषवक्त्रकमलानि मलं वो दुग्धपानविधुराणि हरन्तु ॥

कस्यापि.

७२

करजालमपूर्वचेष्टितं वस्तदभीष्टप्रदमस्तु तिग्मभासः ।
क्रियते भवबन्धनाद्विमुक्तिः प्रणतानामुपसेवितेन येन ॥

७३

युष्माकमम्बरमणेः प्रथमे मयूखा-
स्ते मङ्गलं विदधतूदयरागभाजः ।
कुर्वन्ति ये दिवसजन्ममहोत्सवेषु
सिन्दूरपाटलमुखीरिव दिक्पुरंध्रीः ॥

एतौ भा० अमृतदत्तस्य.

७४

आबाहूद्वृत्तमण्डलाग्ररुचयः संनद्धवक्षःस्थलाः
सोष्माणो व्रणिनो विपक्षहृदयप्रोन्माथिनः कर्कशाः ।
उत्सृष्टाम्बरदृष्टविग्रहभरा यस्य स्मराग्रेसरा
योधा वारवधूस्तनाश्च न दधुः क्षोभं स वोऽव्याज्जिनः ॥

७५

किं स्याद्भास्वान्न भानोरमृतघनरसस्यन्दिनः सन्ति पादाः
किं वा राकाशशाङ्को नहि तुहिनरुचिः कुत्रचिन्निष्कलङ्कः ।
साक्षाच्चिन्तामणिः किं विपुलफलमणेः सौकुमार्यं कुतस्त्यं
संदेहान्मुग्धधीभिः प्रथममिति मुनेः पातु दृष्टं वपुर्वः ॥

७६

चिरमाविष्कृतप्रीतिभीतयः पान्तु वो द्विषाम् ।
वलयज्यारवोन्मिश्राश्चण्डयाः कोदण्डकृष्टयः ॥

७७

दिश्यान्महासुरशिरःसरसीप्सितानि
प्रेङ्खन्नखावलिमयूखमृणालनालम् ।
चण्ड्याश्चलच्चटुलनूपुरचञ्चरीक-
झांकारहारि चरणाम्बुरुहद्वयं वः ॥

एते केषामपि.

७८

सव्रीडा दयितानने सकरुणा मातङ्गचर्माम्बरे
सत्रासा भुजगे सविस्मयरसा चन्द्रेमृतस्यन्दिनि ।
सेर्ष्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना कपालोदरे
पार्वत्या नवसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः ॥

कस्यापि.

७९

उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भरमुरगपतौ पाणिनैकेन कृत्वा
धृत्वा चान्येन वासो विगलितकबरीभारमंसं वहन्त्याः ।

भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना शौरिणा वः
शय्यामालिङ्ग्य नीतं वपुरलसलसद्बाहु लक्ष्म्याः पुनातु ॥

भट्टनारायणस्य.

८०

पायाद्गजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं
यस्योद्गतेन गगने महता करेण ।
मूलावलग्नसितदन्तबिसाङ्कुरेण
नालायितं तपनबिम्बसरोरुहस्य ॥

कस्यापि.

८१

सानन्दं नन्दिहस्ताहतमुरजरवाहूतकौमारबर्हि-
त्रासान्नासाग्ररन्ध्रं विशति फणिपतौ भोगसंकोचभाजि ।
गण्डोड्डीनालिमालामुखरितककुभस्ताण्डवे शूलपाणे-
र्वैनायक्यश्चिरं वो वदनविधुतयः पान्तु सीत्कारवत्यः ॥

भवभूतेः

८२

धनुर्माला मौर्वी क्वणदलिकुलं लक्ष्यमबला
मनो भेद्यं शब्दप्रभृतय इमे पञ्च विशिखाः ।
इयाञ्जेतुं यस्य त्रिभुवनमदेहस्य विभवः
स कामः कामान्वो दिशतु दयितापाङ्गवसतिः ॥

घण्टकस्य.

८३

ब्रह्मा दक्षः कुबेरो यमवरुणमरुद्वह्निचन्द्रेन्द्ररुद्राः
शैला नद्यः समुद्रा ग्रहगणमनुजा दैत्यगन्धर्वनागाः ।
द्वीपा नक्षत्रतारारविवसुमुनयो व्योम भूरश्विनौ च
संलीना यस्य सर्वे वपुषि स भगवान्पातु वो विश्वरूपः ॥

कस्यापि.

८४

मुग्धे मुञ्च विषादमत्र बलजित्कम्पो गुरुस्त्यज्यतां
सद्भावं भज पुण्डरीकनयने मान्यानिमान्मानय ।

लक्ष्मीं बोधयतः स्वयंवरविधौ धन्वन्तरेर्वाक्छला-
दन्यत्र प्रतिषेधमात्मनि विधिं शृण्वन्हरिः पातु वः ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

८५

दिश्यात्सुखं नरहरिर्भुवनैकवीरो
यस्याहवे दितिसुतोद्दलनोद्यतस्य ।
क्रोधोद्धतं मुखमवेक्षितुमक्षमत्वं
जानेभवन्निजनखेष्वपि यन्नतास्ते ॥

प० श्रीबकस्य.

८६

स्वस्ति स्वागतमर्थ्यहं वद विभो किं दीयतां मेदिनी
का मात्रा मम विक्रमत्रयपदं दत्तं गृहीतं मया ।
मा देहीत्युशनाः कुतो हरिरयं पात्रं किमस्मात्परं
यो हीत्थं बलिनार्चितो मखमुखे पायात्स वो वामनः ॥

८७

चक्र ब्रूहि विभो गदे जय हरे कम्बो समाज्ञापय
भो भो नन्दक जीव पन्नगरिपो किं नाथ भिन्नो मया ।
को दैत्यः कतमो हिरण्यकशिपुः सत्यं भवद्भयः शपे ।
केनास्त्रेण नखैरिति प्रवदतो विष्णोर्मुखं पातु वः ॥

८८

चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि भिया कुब्जासनेब्जासने
नश्यद्धामनि तिग्मधामनि धृताशङ्के शशाङ्के भृशम् ।
भ्रश्यच्चेतसि च प्रचेतसि शुचा तान्ते कृतान्ते च यो
व्यग्रोभूत्कटुकालकूटकवलीकाराय पायात्स वः ॥

एते कस्यापि.

८९

नित्यं निरावृति निजानुभवैकमान-
मानन्दधाम जगदङ्कुरबीजमेकम् ।

दिग्देशकालकलनादिसमस्तहस्त-
मर्दासहं दिशतु शर्म महन्महो वः ॥

९०

व्योम्नीव नीरदभरः सरसीव वीचि-
व्यूहः सहस्रमहसीव सुधांशुधाम ।
यस्मिन्निदं जगदुदेति च लीयते च
तच्छाम्भवं भवतु वैभवमृद्धये वः ॥

९१

लोकत्रयस्थितिलयोदयकेलिकारः
कार्येण यो हरिहरद्रुहिणत्वमेति ।
देवः स विश्वजनवाङ्मनसातिवृत्त-
शक्तिः शिवं दिशतु शश्वदनश्वरं वः ॥

९२

सर्वः किलायमवशः पुरुषाणुकर्म-
कायादिकारणगणो यदनुग्रहेण ।
विश्वप्रपञ्चरचनाचतुरत्वमेति
स त्रायतां त्रिभुवनैकमहेश्वरो वः ॥

९३

यः कन्दुकैरिव पुरंदरपद्मसद्म-
पद्मापतिप्रभृतिभिः प्रभुरप्रमेयः ।
खेलत्यलङ्घ्यमहिमा स हिमाद्रिकन्या-
कान्तः कृतान्तदलनो लघयत्वघं वः ॥

९४

मुक्तिर्हि नाम परमः पुरुषार्थ एक-
स्तामन्तरायमवयन्ति यदन्तरज्ञाः ।
किं भूयसा भवतु सैव सुधामयूख-
लेखाशिखाभरणभक्तिरभङ्गुरा वः ॥

१९७

साकूतं निजसंविदेकविषयं तत्त्वं सचेता ब्रुव-
न्नग्रे नूनमबोधमोहितधियां हास्यत्वमायास्यति ।
तद्युक्तं विदुषो जनस्य जडवज्जोषं नु नामासितुं
जात्यन्धं प्रतिरूपवर्णनविधौ कोऽयं वृथैवोद्यमः ॥

अथ सज्जनवर्णनपद्धतिः

१९८

जयन्ति जितमत्सराः परहितार्थमभ्युद्यताः
पराभ्युदयसुस्थिताः परविपत्तिखेदाकुलाः ।
महापुरुषसत्कथाश्रवणजातकौतूहलाः
समस्तदुरितार्णवप्रकटसेतवः साधवः ॥

भदन्ताश्वघोषस्य.

१९९

परपरिवादे मूकः परनारीदर्शनेऽपि जात्यन्धः ।
पङ्गुः परधनहरणे स जयति लोके महापुरुषः ॥

कस्यापि.

२००

संपत्सु महतां चेतो भवत्युत्पलकोमलम् ।
आपत्सु च महाशैलशिलासंघातकर्कशम् ॥

भर्तृहरेः.

२०१

कुसुमस्तबकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥

रविगुप्तस्य.

२०२

उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेऽनुकम्पिताम् ।
आपत्स्वपि दुराराध्या नित्यदुःखा मनस्विनः ॥

२०३

जलसेकेन वर्धन्ते तरवो नाश्मसंचयाः ।
भव्यो हि द्रव्यतामेति क्रियां प्राप्य तथाविधाम् ॥

२०४

अवृत्तिभयमन्त्यानां मध्यानां मरणाद्भयम् ।
उत्तमानां तु सत्त्वानामवमानात्परं भयम् ॥

एते व्यासमुनेः.

२०५

तापं हन्ति सुखं सूते जीवयत्युज्ज्वलं यशः ।
अमृतस्य प्रकारोऽयं दुर्लभः साधुसंगमः ॥

२०६

रसायनमयी शीता परमानन्ददायिनी ।
नानन्दयति कं नाम साधुसंगतिचन्द्रिका ॥

२०७

साधुसंगतरोर्जातं विवेककुसुमं शुभम् ।
रक्षन्ति ये महात्मानो भाजनं ते फलश्रियः ॥

२०८

शून्यमाकीर्णतामेति मृत्युरप्युत्सवायते ।
आपत्संपदिवाभाति विद्वज्जनसमागमे ॥

२०९

हिममापत्सरोजिन्या मोहनीहारमारुतः ।
जयत्येको जगत्यस्मिन्साधुः साधुसमागमः ॥

२१०

परं विवर्धनं बुद्धेरज्ञानतरुशातनम् ।
समुत्सारणमाधीनां विद्धि साधुसमागमम् ॥

२११

यः स्नातः शीतसितया साधुसंगतिगङ्गया ।
किं तस्य दानैः किं तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥

एते भगवद्वाल्मीकिमुनेः.

२१२

हृदयानि सतामेव कठिनानीति मे मतिः ।
खलवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यन्ते न मनाग्यतः ॥

तथागतेन्द्रसिंहस्य.

२१३

आः किमर्थमिदं चेतः सतामम्भोधिदुर्भरम् ।
इति क्रुधेव दुर्वेधाः परदुःखैरपूरयत् ॥

गोविन्दराजस्य.

२१४

काचो मणिर्मणिः काचो येषां तेऽन्ये हि देहिनः ।
सन्ति ते सुधियो येषां काचः काचो मणिर्मणिः ॥

भट्टमल्लटस्य.

२१५

दोषानपि गुणीकर्तुं दोषीकर्तुं गुणानपि ।
शक्तो वादी न तत्तथ्यं दोषा दोषा गुणा गुणाः ॥

कस्यापि.

२१६

गुणराशिमहाभारनिर्भरापूरितान्तराः ।
सन्तो गौरवमायान्ति यदि तत्र किमद्भुतम् ॥

२१७

स्वात्मन्येव लयं यातु तादृशो गुणिनां गुणः ।
स्वयं प्रख्याप्यमानोऽपि यस्तृणाय न मन्यते ॥

एतौ राजकुलभट्टस्य.

२१८

गुणवज्जनसंपर्काद्याति स्वल्पोऽपि गौरवम् ।
पुष्पमालानुषङ्गेण तृणं शिरसि धार्यते ॥

२१९

सुवृत्तस्यैकरूपस्य परप्रीत्यै धृतोन्नतेः ।
साधोः स्तनयुगस्येव पतनं कस्य तुष्टये ॥

२२०

उदेति सविता रक्तो रक्त एवास्तमेति च ।
संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

२२१

पातेन कन्दुक इवोत्पतत्यार्यः पतन्नपि ।
तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥

२२२

पातितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः ।
प्रायेण हि सुवृत्तानामस्थायिन्यो विपत्तयः ॥

२२३

च्युतोऽप्युद्गच्छति पुनः प्रज्ञावान्न तु मूढधीः ।
कन्दुकः पतनोत्थायी न तु कान्ताकुचद्वयी ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

२२४

अपेक्षन्ते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम् ।
सदा लोकहिते युक्ता रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥

२२५

निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्चण्डालवेश्मनि ॥

२२६

नालोकः क्रियते सूर्ये भूः प्रतीपं न धार्यते ।
नहि प्रत्युपकाराणामपेक्षा सत्सु विद्यते ॥

२२७

अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः शुभम् ।
दहन्तमप्यौर्वमग्निं संतर्पयति वारिधिः ॥

२२८

दृष्टापि दृश्यते दृश्यं श्रुत्वापि श्रूयते पुनः ।
सत्यं न साधुवृत्तस्य दृश्यते पुनरुक्तता ॥

कस्यापि.

२२९

सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः सफला गुणसेविनः ।
तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं सन्तः सन्तः शराः शराः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

२३०

लाभप्रणयिनो नीचा मानकामा मनस्विनः ।
मद्गुः सरसि मत्स्यार्थी हंसस्येष्टा प्रसन्नता ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

२३१

परदुःखं समाकर्ण्य स्वभावसरलो जनः ।
उपकारासमर्थत्वात्प्राप्नोति हृदये व्यथाम् ॥

२३२

ते वन्द्यास्ते कृतिनः श्लाघ्या तेषां हि जन्मनोत्पत्तिः ।
यैरुज्झितात्मकार्यैः सुहृदामर्था हि साध्यन्ते ॥

शाकल्यस्य.

२३३

अशठमलोलमजिह्मं त्यागिनमनुरागिणं विशेषज्ञम् ।
यदि नाश्रयति नरं श्रीः श्रीरेव हि वञ्चिता तत्र ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

२३४

आरोग्यं विद्वत्ता सज्जनमैत्री महाकुले जन्म ।
स्वाधीनता च पुंसां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ॥

दामोदरगुप्तस्य.

२३५

स्वल्पापि साधुसंपद्भोग्या महतां न पृथ्व्यपि खलश्रीः ।
सारसमेव पयस्तृषमपहरति न वारिधेर्जातु ॥

२३६

न भवति भवति च न चिरं भवति चिरं चेत्फले विसंवदति ।
मन्युः सत्पुरुषाणां तुल्यः स्नेहेन नीचानाम् ॥

२३७

दोषो गुणाय गुणिनां महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् ।
तृणमिव दुग्धाय गवां दुग्धमिव विषाय सर्पाणाम् ॥

२३८

विषमगता अपि न बुधाः परिभवमिश्रां श्रियं हि वाञ्छन्ति ।
न पिबन्ति भौममम्भः सरजसमिति चातका एते ॥

२३९

योग्यतयैव विनाशं प्रायोऽनार्येषु यान्ति गुणवन्तः ।
स्फुटवचना एव शुकाः पञ्जरबन्धं निषेवन्ते ॥

२४०

सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं प्राज्ञास्तुलयन्ति सारफल्गुत्वम् ।
हस्ततुलयापि निपुणाः पलपरिमाणं विजानन्ति ॥

२४१

सुजनो न याति वैरं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

२४२

निर्गुणमप्यनुरक्तं प्रायो न समाश्रितं जहति सन्तः ।
सहवृद्धिक्षयभाजं वहति शशाङ्कः कलङ्कमपि ॥

२४३

अन्त्यावस्थोऽपि बुधः स्वगुणं न जहाति जातिशुद्धतया ।
न श्वेतभावमुज्झति शङ्खः शिखिभुक्तमुक्तोऽपि ॥

२४४

दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो न खिद्यन्ते ।
प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति लोकः कलङ्कमपि ॥

एता रविगुप्तस्य.

२४५

साप्तपदीनं सख्यं भवेत्प्रकृत्या विशुद्धचित्तानाम् ।
किमुतान्योन्यगुणकथाविस्रम्भनिबद्धभावानाम् ॥

हरिभट्टस्य.

२४६

स्पृहणीयाः कस्य न ते सुमतेः सरलाशया महात्मानः ।
त्रयमपि येषां सदृशं हृदयं वचनं तथाचारः ॥

वल्लभदेवस्य.

२४७

गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोकस्य गुणविहीनोऽपि ।
विमलेक्षणप्रसङ्गादञ्जनमाप्नोति काणाक्षि ॥

अर्गटस्य.

२४८

सहसिद्धमिदं महतां धनेष्वनास्था गुणेषु कृपणत्वम् ।
परदुःखे कातरता महच्च धैर्यं स्वदुःखेषु ॥

प्रकाशवर्षस्य.

२४९

अतिकुपिता अपि सुजना योगेन मृदूभवन्ति न तु नीचाः ।
हेम्नः कठिनस्यापि द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥

२५०

उपकृतिसाहसिकतया क्षतिमपि गणयन्ति नो गुणिनः ।
जनयन्ति हि प्रकाशं दीपशिखाः स्वाङ्गदाहेन ॥

२५१

रक्तत्वं कमलानां सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् ।
असतां च निर्दयत्वं स्वभावसिद्धं त्रिषु त्रितयम् ॥

२५२

उपकर्तुमप्रकाशं क्षन्तुं न्यूनेष्वयाचितं दातुम् ।
अभिसंधातुं च गुणैः शतेषु केचिद्विजानन्ति ॥

२५३

गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः ।
अलिरेति वनात्कमलं न दर्दुरस्तन्निवासोऽपि ॥

२५४

आदौ तु मन्दमन्दानि मध्ये समरसानि च ।
अन्ते स्नेहायमानानि संगतानि बुधैः सह ॥

२५५

इयमुन्नतसत्त्वशालिनां
महतां कापि कठोरचित्तता ।
उपकृत्य भवन्ति दूरतः
परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥

२५६

उपकारिणि वीतमत्सरे वा
सदयत्वं यदि तत्र कोऽतिरेकः ।
अहिते सहसापराद्धलब्धे
सघृणं यस्य मनः सतां स धुर्यः ॥

२५७

आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं
सज्जने भवति नेतरे जने ।
छेदताडननिघर्षतापनै-
र्नान्यभावमुपयाति काञ्चनम् ॥

२५८

दीपाः स्थितं वस्तु विभावयन्ति
कुलप्रदीपास्तु भवन्ति केचित् ।
चिरव्यतीतानपि पूर्वजान्ये
प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षात् ॥

भा° अमृतवर्धनस्य-

२५९

तुङ्गात्मनां तुङ्गतराः समर्था
मनोरुजं ध्वंसयितुं न नीचाः ।
धाराधरा एव धराधराणां
निदाघदावौघहरा न नद्यः ॥

२६०

गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति
ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः ।

सुस्वादुतोयप्रभवा हि नद्यः
समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः ॥

२६१

तृणानि नोन्मूलयति प्रभञ्जनो
मृदूनि नीचैः प्रणतानि सर्वशः ।
समुच्छ्रितानेव तरून्प्रबाधते
महान्महत्स्वेव करोति विक्रियाम् ॥

२६२

चिराय सत्संगमशुद्धमानसो
न यात्यसत्संगतमात्मवान्नरः ।
मनोहरेन्दीवरखण्डगोचरो
न जातु भृङ्गः कुणपे निलीयते ॥

२६३

अपि विभवविहीनः प्रच्युतो वा स्वदेशा-
न्नहि खलजनसेवां प्रार्थयत्युन्नतात्मा ॥
तनु तृणमुपभुङ्क्ते न क्षुधार्तोऽपि सिंहः
पिबति रुधिरमुष्णं प्रायशः कुञ्जराणाम् ॥

एते केषामपि०

२६४

वित्ते त्यागः क्षमा शक्तौ दुःखे दैन्यविहीनता ।
निर्दम्भता सदाचारे स्वभावोऽयं महात्मनाम् ॥

२६५

सुखलवदशाहर्षक्लैव्ये खलः खलु खेलते
स्खलति भजते लेशक्लेशे विषादविषूचिकाम् ।
भवति न सतां दर्पोद्दामा न दैन्यमयी मति-
र्दुरभिभवता गम्भीराणां सुखेष्वसुखेषु च ॥

२६६

स्वाम्ये पेशलता गुणे प्रणयिता हर्षे निरुत्सेकता
मन्त्रे संवृतता श्रुते सुमतिता वित्तोदये त्यागिता ।

साधौ सादरता खले विमुखता पापे परं भीरुता
दुःखे क्लेशसहिष्णुता च महतां कल्याणमाकाङ्क्षति ॥
क्षेमेन्द्रस्य.

२६७

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुते
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥

२६८

इदं हि माहात्म्यविशेषसूचकं
वदन्ति चिह्नं महतां मनीषिणः ।
मनो यदेषां सुखदुःखसंभवे
प्रयाति नो हर्षविषादवश्यताम् ॥
एतौ मेण्ठकस्य.

२६९

सुभाषितैः प्रीतिरनुन्नतिः श्रिया
परार्थनिष्पत्तिपटीयसी क्रिया ।
गुणेष्वतृप्तिर्गुणवत्सु चादरो
निगूढमेतच्चरितं महात्मनाम् ॥
हरिभट्टस्य.

२७०

सत्यं गुणा गुणवतां विधिवैपरीत्या-
द्यत्नार्जिता अपि कलौ विफला भवन्ति
साफल्यमस्ति सुतरामिदमेव तेषां
यत्तापयन्ति हृदयानि पुनः खलानाम् ॥
पुण्यस्य.

२७१

यद्वञ्चनाहितमतिर्बहु चाटुगर्भं
कार्योन्मुखः खलजनः कृतकं ब्रवीति ।

तत्साधवो न न विदन्ति विदन्ति किं तु
कर्तुं वृथा प्रणयमस्य न पारयन्ति ॥

भगवत्तरारोग्यस्य.

२७२

पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः
प्राप्यापदं सघृण एव तु मध्यबुद्धिः ।
प्राणात्ययेऽपि न तु साधुजनः सुवृत्तं
वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥

भदन्तशूरस्य.

२७३

शुद्धः स एव कुलजश्च स एव धीरः
श्लाघ्यो विपत्स्वपि न मुञ्चति यः स्वभावम् ।
तप्तं यथा दिनकरस्य मरीचिजालै-
र्देहं त्यजेदपि हिमं न तु शीतलत्वम् ॥

२७४

याच्ञापदं मरणदुःखमिवानुभाव्य
दत्तेन किं खलु भवत्यतिभूयसापि ।
कल्पद्रुमान्परिहसन्त इवेह सन्तः
संकल्पितैरतिददत्यकदर्थितं यत् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

२७५

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता
ये साधुतां निरुपकारिषु दर्शयन्ति ।
आत्मप्रयोजनवशीकृतखिन्नदेहः
पूर्वोपकारिषु खलोऽपि हि सानुकम्पः ॥

रत्नाकरस्य.

२७६

नान्तर्विचिन्तयति किंचिदपि प्रतीप-
माकोपितोऽपि सुजनः पिशुनेन पापम् ।
अर्कद्विषोऽपि हि मुखे पतिताग्रभागा-
स्तारापतेरमृतमेव कराः किरन्ति ॥

२७७

आकोपितोऽपि कुलजो न वदत्यवाच्यं
निष्पीडितो मधुरमेव वमेत्किलेक्षुः ।
नीचो जनो गुणशतैरपि सेव्यमानो
हासेषु तद्वदति यत्कलहेषु वाच्यम् ॥

२७८

निदन्तु नीतिनिपुणा अथवा स्तुवन्तु
लक्ष्मीः परापततु गच्छतु वा यथेच्छम् ।
अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा
न्याय्यात्पथः प्रचलयन्ति पदं न धीराः ॥

एते केषामपि०

२७९

हेतोः कुतोऽप्यसदृशाः सुजना गरीयः
कार्यं निसर्गगुरवः स्फुटमारभन्ते ।
उत्थाय किं कलशतोऽपि न सिन्धुनाथ-
मुद्वीचिमालमपिबद्भगवानगस्त्यः ॥

रत्नाकरस्य.

२८०

प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गेऽप्यसुकरं
ह्यसन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्योऽकृशधनः ।
विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां
सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥

जयादित्यस्य०

२८१

प्रदानं सुच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधि-
रनुत्सेको लक्ष्म्याप्यनभिभवनीयाः परकथाः ।
प्रियं कृत्वा मौनं सदसि कथनं चाप्युपकृतेः
श्रुतेऽत्यन्तासक्तिः पुरुषमभिजातं कथयति ॥

२८२

कस्यादेशात्क्षपयति तमः सप्तसप्तिः प्रजानां
छायाहेतोः पथि विटपिनामञ्जलिः केन बद्धः ।

२८८

साधुरेव प्रवीणः स्यात्सद्गुणामृतचर्वणे ।
नवचूताङ्कुरास्वादकुशलः कोकिलः किल ॥

२८९

प्रायः सन्त्युपदेशार्हा धीमन्तो न जडाशयाः ।
तिलाः कुसुमसौगन्ध्यग्राहिणो न यवाः क्वचित् ॥

२९०

मनस्विहृदयं धत्ते रौक्ष्येणैव प्रसन्नताम् ।
भस्मना मकुरः प्रायः प्रसादं लभतेतराम् ॥

२९१

उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षमः सोढुं नहीतरः ।
मणिरेव महाशाणघर्षणं न तु मृत्कणः ॥

२९२

जडे प्रभवति प्रायो दुःखं बिभ्रति साधवः ।
सितांशावुदिते पद्माः संकोचातङ्कधारिणः ॥

२९३

गुणानामन्तरं प्रायस्तज्ज्ञो जानाति नेतरः ।
मालतीमल्लिकामोदं घ्राणं वेत्ति न लोचनम् ॥

२९४

स्वभावं नैव मुञ्चन्ति सन्तः संसर्गतोऽसताम् ।
न त्यजन्ति रुतं मञ्जु काकसंपर्कतः पिकाः ॥

२९५

संपत्तौ कोमलं चित्तं साधारापदि कर्कशम् ।
सुकुमारं मधौ पत्त्रं तरोः स्यात्कठिनं शुचौ ॥

२९६

स्वभावं न जहात्यन्तः साधुरापद्गतोऽपि सन् ।
कर्पूरः पावकप्लुष्टः सौरभं भजतेतराम् ॥

२९७

अप्यापत्समयः साधोः प्रयाति श्लाघनीयताम् ।
विधोर्विधुंतुदास्कन्दविपत्कालोऽपि सुन्दरः ॥

२९८

दृष्टदुर्जनदौरात्म्यः सज्जने रज्यते जनः ।
आरुह्य पर्वतं पान्थः सानौ निर्वृतिमेत्यलम् ॥

२९९

क्षणक्षयिणि सापाये भोगे रज्यन्ति नोत्तमाः ।
संत्यज्याम्भोजकिंजल्कं हंसाः प्राश्नन्ति शैवलम् ॥

३००

अधमं बाधते भूयो दुःखावेगो न तूत्तमम् ।
पाणिपादं रुजत्याशु शीतस्पर्शो न चक्षुषी ॥

३०१

गुणवान्सुचिरस्थायी दैवेनापि न सह्यते ।
तिष्ठत्येकां निशां चन्द्रः श्रीमान्संपूर्णमण्डलः ॥

३०२

सर्वत्र गुणवान्देशे चकास्ति प्रथतेतराम् ।
मणिर्मूर्ध्नि गले बाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥

३०३

उत्तमं सुचिरं नैव विपदोऽभिभवन्त्यलम् ।
राहुग्रसनसंभूता क्षणं विच्छायता विधोः ॥

३०४

संतुष्यत्युत्तमः स्तुत्या धनेन महताधमः ।
प्रसीदन्ति जपैर्देवा बलिभिर्भूतविग्रहाः ॥

३०५

न कदाचित्सतां चेतः प्रसरत्यघकर्मसु ।
जलेषु द्रुतमप्यन्तः सर्पिराश्यानतां व्रजेत् ॥

३०६

नराः संस्कारार्हा जगति किल केचित्सुकृतिनः
समानायां जातावपि वयसि सत्यामपि धियि ।
अयं दृष्टान्तोऽत्र स्फुटपरिचयादभ्यसनतः
शुकः श्लोकान्वक्तुं प्रभवति न काकः क्वचिदपि ॥

३०७

धनमपि परदत्तं दुःखमौचित्यभाजां
भवति हृदि तदेवानन्दकारीतरेषाम् ।
मलयजरसबिन्दुर्बाधते नेत्रमन्त-
र्जनयति च स एवाह्लादमन्यत्र गात्रे ॥

एते कुसुमदेवस्य.

३०८

सद्वंशजस्य परितापनुदः सुवृत्त-
शुद्धात्मनः सकललोकविभूषणस्य ।
छिद्रं प्रजातमपि साधुजनस्य दैवा-
न्मुक्तामणेरिव गुणाय भवत्यवश्यम् ॥

कस्यापि.

३०९

गेहं दुर्गतबन्धुभिर्गुरुगृहं छात्रैरहंकारिभि-
र्हट्टं पत्तनवञ्चकैर्मुनिजनैः शापोन्मुखैराश्रमान् ।
सिंहाद्यैश्च वनं खलैर्नृपसभां चौरैर्दिगन्तानपि
संकीर्णान्यवलोक्य सत्यसरलः साधुः क्व विश्राम्यति ॥

३१०

साभिमानमसंभाव्यमौचित्यच्युतमप्रियम् ।
दुःखावमानदीनं वा न वदन्ति गुणोन्नताः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३११

भवति सुभगत्वमधिकं विस्तारितपरगुणस्य सुजनस्य ।
वहति विकासितकुमुदो द्विगुणरुचिं हिमकरोद्द्योतः ॥

३१२

गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एव संभवति ।
स्वमहिमदर्शनमक्ष्णोर्मुकुरतले जायते यस्मात् ॥

एतौ सुबन्धोः.

३१३

कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम्।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम्॥

कस्यापि.

३१४

अश्वः शस्त्रं शास्त्रं वीणा वाणी नरश्च नारी च।
पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्ति योग्या अयोग्याश्च॥

३१५

उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्रं
क्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम्।
शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं च
लक्ष्मीः स्वयं वाञ्छति वासहेतोः॥

३१६

कदर्थितस्यापि महाशयस्य
न शक्यते सर्गगुणः प्रमार्ष्टुम्।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने-
र्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदेव॥

एते केषामपि.

३१७

न्यायः खलैः परिहृतश्चलितश्च धर्मः
कालः कलिः कलुष एव परं प्रवृत्तः।
प्रायेण दुर्जनजनः प्रभविष्णुरेव
निश्चक्रिकः परिभवास्पदमेव साधुः॥

३१८

व्रते विवादं विमतिं विवेके
सत्येऽतिशङ्कां विनये विकारम्।
गुणेऽवमानं कुशले निषेधं
धर्मे विरोधं न करोति साधुः॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

३१९

वन्द्यः स पुंसां त्रिदशाभिनन्द्यः
कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभिः ।
संसारसारत्वमुपैति यस्य
परोपकाराभरणं शरीरम् ॥

कस्यापि.

३२०

अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे वा स्थितवतो
विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलिहः ।
अपर्याप्तः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचय-
प्रबन्धः साधूनामयमनभिसंधानमधुरः ॥

मुरारेः.

३२१

यैर्वातूलो भवति पुरतः कथ्यमानैर्जनानां
कामप्यन्तर्विदधति रुजं येऽप्यनुद्गीर्यमाणाः ।
तेऽभिप्रायाः किमपि हृदये कण्ठलग्नाः स्फुरन्तो
यस्याख्येयास्तमिह सुहृदं पुण्यवन्तो लभन्ते ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

३२२

उदन्वच्छिन्ना भूः स च निधिरपां योजनशतं
सदा पान्थः पूषा गगनपरिमाणं कथयति ।
इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः
सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयमसीमा विजयते ॥

*राजशेखरस्य.

३२३

सागसेऽपि न कुप्यन्ति कृपया चोपकुर्वते ।
बोधं स्वस्यैव नेच्छन्ति ते विश्वोद्धरणक्षमाः ॥

३२४

पात्रं पवित्रयति नैव गुणान्क्षिणोति
स्नेहं न संहरति नापि मलं प्रसूते ।

दोषावसानरुचिरश्चलतां न धत्ते
सत्संगमः सुकृतसद्मनि कोऽपि दीपः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३२५

अणुरपि मणिः प्राणत्राणक्षमो विषभक्षिणां
शिशुरपि रुषा सिंहीसूनुः समाह्वयते गजान् ।
तनुरपि तरुस्कन्धोद्भूतो दहत्यनलो वनं
प्रकृतिमहतां जात्यं तेजो न मूर्तिमपेक्षते ॥

अथ दुर्जनपद्धतिः

३२६

नमः खलेभ्यः क इवाथवा न ता-
नलं नमस्येदिह यो जिजीविषुः ।
विनैव ये दोषमृषिप्रकाण्डव-
न्नयन्ति शापेन रसातलं नरान् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

३२७

विषधरतोऽप्यतिविषमः खल इति न मृषा वदन्ति विद्वांसः ।
यदयं नकुलद्वेषी सकुलद्वेषी सदा पिशुनः ॥

३२८

अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निपुणा धीः ।
तिमिरे हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते दृष्टिः ॥

३२९

विध्वस्तपरगुणानां भवति खलानामतीव मलिनत्वम् ।
अन्तरितशशिरुचामपि सलिलमुचां मलिनिमाभ्यधिकः ॥

३३०

हस्त इव भूतिमलिनो लङ्घयति यथा यथा खलः सुजनम् ।
दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥

एते सुबन्धोः.

३३१

जीवनग्रहणे नम्रा गृहीत्वा पुनरुत्थिताः ।
किं कनिष्ठा उत ज्येष्ठा घटीयन्त्रस्य दुर्जनाः ॥

३३२

सदा खण्डनयोग्याय तुषपूर्णाशयाय च ।
नमोऽस्तु बहुबीजाय खलायोलूखलाय च ॥

३३३

जिह्वादूषितसत्पात्रः पिण्डार्थी कलहोत्कटः ।
तुल्यतामशुचिर्नित्यं बिभर्ति पिशुनः शुनः ॥

३३४

अहो बत खलः पुण्यैर्मूर्खोऽप्यश्रुतपण्डितः ।
स्वगुणोदीरणे शेषः परनिन्दासु वाक्पतिः ॥

३३५

खलः सुजनपैशुन्ये सर्वतोऽक्षिशिरोमुखः ।
सर्वतः श्रुतिमाँल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥

३३६

सत्साधुवादे मूर्खस्य मात्सर्यगलरोगिणः ।
जिह्वा कङ्कमुखेनापि कृष्टा नैव प्रवर्तते ॥

३३७

मायामयः प्रकृत्यैव रागद्वेषमदाकुलः ।
महतामपि मोहाय संसार इव दुर्जनः ॥

३३८

खचित्रमपि मायावी रचयत्येव लीलया ।
लघुश्च महतां मध्ये तस्मात्खल इति स्मृतः ॥

३३९

खलेन धनमत्तेन नीचेन प्रभविष्णुना ।
पिशुनेन पदस्थेन हा प्रजे क्व गमिष्यसि ॥

एते क्षेमेन्द्रस्य.

३४०

कृतशतमसत्सु नष्टं सुभाषितशतं च नष्टमबुधेषु।
वचनशतमवचनकरे बुद्धिशतमचेतने नष्टम् ॥

३४१

नष्टमपात्रे दानं नष्टं हितमफलबुद्ध्यवज्ञाने।
नष्टो गुणोऽगुणज्ञे नष्टं दाक्षिण्यमकृतज्ञे ॥

३४२

दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोत्सारितार्धासनो
गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथाप्रश्नेषु सक्तोत्तरः।
अन्तर्गूढविषो बहिर्मधुमयश्चातीव मायामयः
को नामायमपूर्वनाटकविधिर्यः शिक्षितो दुर्जनैः ॥

एते केषामपि.

३४३

ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महतां चिरसंभृतम्।
वन्द्यास्तेऽसरलात्मानो दुर्जनाः सज्जना इव ॥

आनन्दवर्धनस्य.

३४४

अहो कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राह्यमसतां मनः।
अन्यद्वचासि कण्ठेऽन्यदन्यदोष्ठपुटे स्थितम् ॥

कस्यापि.

३४५

खलेषु सत्सु निर्याता वयमर्जयितुं गुणान्।
इयं सा तस्करग्रामे रत्नक्रयविडम्बना ॥

३४६

वर्धेते स्पर्धयेवोभौ संपदा शतशाखया।
अङ्कुरोऽवस्करोद्भूतः पुरुषश्चाकुलोद्भवः ॥

एतौ भट्टवल्लभस्य.

३४७

दह्यमानाः सुतीक्ष्णेन नीचाः परयशोऽग्निना।
अशक्तास्तत्पदं गन्तुं ततो निन्दां प्रचक्रिरे ॥

३४८

यत्स्मृत्वैव परां यान्ति सन्तः संतापसंततिम् ।
तदसन्तो हसन्तोऽपि हेलयैव हि कुर्वते ॥

३४९

गुणदोषावशास्त्रज्ञः कथं विभजते जनः ।
किमन्धस्याधिकारोऽस्ति रूपभेदोपलब्धिषु ॥

३५०

प्रायः प्रकाशतां याति मलिनः साधुबाधया ।
नाग्रसिष्यत चेदर्कं कोऽज्ञास्यत्सिंहिकासुतम् ॥

३५१

प्रायः परोपतापाय दुर्जनः सततोद्यतः ।
अवश्यकरणीयत्वान्न कारणमपेक्षते ॥

३५२

स्तोकेनोन्नतिमायाति स्तोकेनायात्यधोगतिम् ।
अहो सुसदृशी वृत्तिस्तुलाकोटेः खलस्य च ॥

३५३

अहो प्रकृतिसादृश्यं श्लेष्मणो दुर्जनस्य च ।
मधुरैः कोपमायाति कटुकैरुपशाम्यति ॥

३५४

यथा गजपतिः श्रान्तश्छायार्थी वृक्षमाश्रितः ।
विश्रम्य तं द्रुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥

एते केषामपि.

३५५

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पो भवेत्किं न भयंकरः ॥

वाल्मीकेः.

३५६

चारुता परदारार्थं धनं लोकोपतक्षये ।
प्रभुत्वं साधुनाशाय खले खलतरा गुणाः ॥

३५७

परोपघातविज्ञानमात्रलाभोपजीविनाम् ।
दाशानामिव धूर्तानां जालाय गुणसंग्रहः ॥

३५८

दुर्जनेनोच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव त्रासं संजनयन्ति मे ॥

एते केषामपि.

३५९

न लज्जते सज्जनवर्जनीयया
भुजंगवक्रक्रिययापि दुर्जनः ।
धियं कुमायासमयाभिचारिणीं
विदग्धतामेव हि मन्यते खलः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३६०

वृत्तिं स्वां बहु मन्यते हृदि शुचं धत्तेऽनुकम्पोक्तिभि-
र्व्यक्तं निन्दति योग्यतां मितमतिः कुर्वन्स्तुतीरात्मनः ।
गर्ह्योपायनिषेवणं कथयति स्थास्नुं वदन्व्यापदं
श्रुत्वा दुःखमरुंतुदां वितनुते पीडां जनः प्राकृतः ॥

३६१

पाकश्चेन्न शुभस्य मेऽद्य तदसौ प्रागेव नादात्किमु
स्वार्थश्चेन्न मयास्य किं न भजते दीनान्स्वबन्धूनयम् ।
मत्तो रन्ध्रदृशोऽस्य भीर्यदि न तल्लुब्धः किमेष त्यजे-
दित्यन्तः पुरुषोऽधमः कलयति प्रायः कृतोपक्रियः ॥

एतौ कल्हणस्य.

३६२

साश्चर्यं युधि शौर्यमप्रतिहतं तत्खण्डिताखण्डलं
याच्ञोत्तानकरः कृतः स भगवान्दानेन लक्ष्मीपतिः ।
ऐश्वर्यं स्वकरात्तसप्तभुवनं लब्धाब्धिपारं यशः
सर्वं दुर्जनसंगमेन सहसा स्पष्टं विनष्टं बलेः ॥

३६३

शमयति यशः क्लेशं सूते दिशत्यशिवां गतिं
जनयति जनोद्वेगायासं नयत्युपहास्यताम् ।
भ्रमयति मतिं मानं हन्ति क्षिणोति च जीवितं
क्षिपति सकलं कल्याणानां कुलं खलसंगमः ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

३६४

अविनयभुवामज्ञानानां शमाय भवन्नपि
प्रकृतिकुटिलाद्विद्याभ्यासः खलत्वविवृद्धये ।
फणिभयभृतामस्तु च्छेदक्षमस्तमसामसौ
विषधरफणारत्नालोको भयं तु भृशायते ॥

मुरारेः.

३६५

करोति पूज्यमानोऽपि लोकव्यसनदीक्षितः ।
दर्शने दर्शने त्रासं गृहाहिरिव दुर्जनः ॥

३६६

सत्यधर्मच्युतात्पुंसः क्रुद्धादाशीविषादिव ।
नास्तिकोऽपि ह्युद्विजते जनः किं पुनरास्तिकः ॥

३६७

येषां प्राणिवधः क्रीडा नर्म मर्मच्छिदो गिरः ।
कार्यं परोपतापित्वं ते मृत्योरपि मृत्यवः ॥

३६८

अहो बत महत्कष्टं विपरीतमिदं जगत् ।
येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्यति ॥

३६९

न तथेच्छन्त्यकल्याणाः परेषां वेदितुं गुणान् ।
यथैषां ज्ञातुमिच्छन्ति नैर्गुण्यं पापचेतसः ॥

३७०

वर्जनीयो मतिमतां दुर्जनः सख्यवैरयोः ।
श्वा भवत्युपघाताय लिहन्नपि दशन्नपि ॥

३७१

अतो हास्यतरं लोके किंचिदन्यन्न विद्यते ।
यत्र दुर्जन इत्याह दुर्जनः सज्जनं जनम् ॥

३७२

अपकारमसंप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः ।
नैष लाभो भुजंगेन वेष्टितो यन्न दश्यते ॥

३७३

लुब्धः स्तब्धोऽनृजुर्मूर्खः प्रभुरेकान्तदारुणः ।
बहूनेष खलः साधून्मारयित्वा मरिष्यति ॥

एते श्रीभगवद्व्यासमुनेः.

३७४

का खलेन सह स्पर्धा सज्जनस्याभिमानिनः ।
भाषणं भीषणं साधुदूषणं यस्य भूषणम् ॥

३७५

मुखेनैकेन विध्यन्ति पादमेकस्य कण्टकाः ।
दूरान्मुखसहस्रेण सर्वप्राणहराः खलाः ॥

३७६

निर्माय खलजिह्वाग्रं सर्वप्राणहरं नृणाम् ।
चकार किं वृथा शस्त्रविषवह्नीन्प्रजापतिः ॥

३७७

यथा परोपकारेषु नित्यं जागर्ति सज्जनः ।
तथा परापकारेषु जागर्ति सततं खलः ॥

एते भट्टपृथ्वीधरस्य.

३७८

बिभेति पिशुनान्नीचः प्रकाशनपटीयसः ।
न पुनर्मूढहृदयो निन्दनीयात्स्वकर्मणः ॥

३७९

वृथाज्वलितकोपाग्नेः परुषाक्षरवादिनः ।
दुर्जनस्यौषधं नास्ति किंचिदन्यदनुत्तरात् ॥

३८०

खलानां कण्टकानां च द्विधैवास्ति प्रतिक्रिया।
उपानन्मुखभङ्गो वा दूरतो वापि वर्जनम्॥

३८१

जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति सुजनस्तथा।
दुर्जनो यन्मृतः कुर्यात्परेभ्योऽहितमुत्तरम्॥

३८२

यद्यदिष्टतमं तत्तद्देयं गुणवते किल।
अत एव खलो दोषान्साधुभ्यः संप्रयच्छति॥

३८३

रोगोऽण्डजोऽङ्कुरोऽग्निर्विषमश्वतरो घुणाः क्रिमयः।
प्रकृतिकृतघ्नश्च नरः स्वाश्रयमविनाश्य नैधन्ते॥

३८४

न विना परवादेन रमते दुर्जनो जनः।
श्वा हि सर्वरसान्भुक्त्वा विनामेध्यं न तृप्यति॥

३८५

वरमत्यन्तविफलः सुखसेव्यो हि सज्जनः।
न तु प्राणहरस्तीक्ष्णः शरवत्सफलः खलः॥

३८६

स्वभावेनैव निशितः कृतपक्षग्रहोऽपि सन्।
शरवद्गुणनिर्मुक्तः खलः कस्य न भेदकः॥

३८७

दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते।
संस्कारेणापि लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति॥

३८८

नीचः समुत्थितोऽवश्यमनवाप्य पराश्रयम्।
छिद्रेण रतिमाप्नोति दृष्टान्तोऽत्र कटीभवः॥

३८९

परवादे दशवदनः पररन्ध्रनिरीक्षणे सहस्राक्षः ।
सद्वृत्तवृत्तिहरणे बाहुसहस्रार्जुनो नीचः ॥

३९०

दुर्जनदूषितमनसां पुंसां सुजनेऽपि नास्ति विश्वासः ।
बालः पायसदग्धो दध्यपि फूत्कृत्य भक्षयति ॥

३९१

आदौ लज्जयति कृतं मध्ये परिभवति रिक्तमवसाने ।
खलसंगतस्य कथयत यदि सुस्थितमस्ति किंचिदपि ॥

३९२

परमर्मदिव्यदर्शिषु जात्यैवोचितनिगूढवैरेषु ।
कः खलु खलेषु शङ्कां श्लथयिष्यति दम्भनिरतेषु ॥

केषामपि.

३९३

अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥

भर्तृहरेः.

३९४

अस्थानाभिनिवेशी प्रायो जड एव भवति नो विद्वान् ।
बालादन्यः कोऽम्भसि जिघृक्षतीन्दोः स्फुरद्बिम्बम् ॥

३९५

लब्धोदयोऽपि हि खलः प्रथमं स्वजनं नयति परितापम् ।
उद्गच्छन्दवदहनो जन्मभुवं दारु निर्दहति ॥

३९६

अल्पश्रुतलव एव प्रायः प्रकटयति वाग्विभवमुच्चैः ।
सर्वत्र कुनट एव हि नाटकमधिकं विडम्बयति ॥

३९७

प्रखला एव गुणवतामाक्रम्य धुरं पुरः प्रकर्षन्ति ।
तृणकाष्ठमेव जलधेरुपरि प्लवते न रत्नानि ॥

३९८

महतां यदेव मूर्धसु तदेव नीचास्तृणाय मन्यन्ते।
लिङ्गं प्रणमन्ति बुधाः काकः पुनरासनीकुरुते॥

३९९

सह वसतामप्यसतां जलरुहजलवद्भवत्यसंश्लेषः।
दूरेऽपि सतां वसतां प्रीतिः कुमुदेन्दुवद्भवति॥

४००

परिशुद्धामपि वृत्तिं समाश्रितो दुर्जनः परान्व्यथते।
पवनाशिनोऽपि भुजगाः परोपतापं न मुञ्चन्ति॥

४०१

साधयति यत्प्रयोजनमज्ञस्तत्तस्य काकतालीयम्।
दैवात्कथमप्यक्षरमुत्किरति घुणोऽपि काष्ठेषु॥

४०२

प्रायः खलप्रकृतयो नापरिभूता हिताय कल्पन्ते।
पुष्यत्यधिकमशोको गणिकाचरणप्रहारेण॥

४०३

परमर्मघट्टनादिषु खलस्य यत्कौशलं न तत्कृत्ये।
यत्सामर्थ्यमुपहतौ विषस्य तन्नोपकाराय॥

४०४

अतिसत्कृता अपि शठाः सहभुवमुज्झन्ति जातु न प्रकृतिम्।
शिरसा महेश्वरेणापि ननु धृतो वक्र एव शशी॥

४०५

वायुरिव खलजनोऽयं प्रायः पररूपमेति संपर्कात्।
सन्तस्तु रविकरा इव सदसद्योगेऽप्यसंश्लिष्टाः॥

४०६

प्रेरयति परमनार्यः शक्तिदरिद्रोऽपि जगदभिद्रोहे।
तेजयति खड्गधारां स्वयमसमर्था शिला छेत्तुम्॥

४०७

दूरेऽपि परस्यागासि पटुर्जनो नात्मनः समीपेऽपि ।
स्वं व्रणमक्षि न पश्यति शशिनि कलङ्कं निरूपयति ॥

४०८

साधुष्वेवातितरामरुंतुदाः स्वां विवृण्वते वृत्तिम् ।
व्याधा निघ्नन्ति मृगान्मृतमपि न तु सिंहमाददते ॥

४०९

अविकारिणमपि सज्जनमनिशमनार्यः प्रबाधतेऽत्यर्थम् ।
कमलिन्या किमिह कृतं हिमस्य यत्तां सदा दहति ॥

४१०

स्वगुणानिव परदोषान्वक्तुं न सतोऽपि शक्नुवन्ति बुधाः ।
स्वगुणानिव परदोषानसतोऽपि खलास्तु कथयन्ति ॥

४११

कृत्वापि येन लज्जामुपैति साधुः परोदितेनापि ।
तदकृत्वैव खलजनः स्वयमुद्गिरतीति धिग्लघुताम् ॥

४१२

आप्त्वाप्यात्मविनाशं गणयति न खलः परव्यसनकष्टम् ।
प्रायः सहस्रनाशे समरमुखे नृत्यति कबन्धः ॥

४१३

प्रकृतिखलत्वादसतां दोष इव गुणोऽपि बाधते लोकान् ।
विषकुसुमानां गन्धः सुरभिरपि मनांसि मोहयति ॥

४१४

लब्धोच्छ्रायो नीचः प्रथमतरं स्वामिनं पराभवति ।
पथि धूलिरजो ह्यादावुत्थापकमेव संवृणुते ॥

४१५

मृगमदकर्पूरागुरुचन्दनगन्धाधिवासितो लशुनः ।
न त्यजति गन्धमशुभं प्रकृतिमिव सहोत्थितां नीचः ॥

४१६

उपकृतमनेन सुहृदयमिति दुर्जनेष्वस्ति न क्वचिदपेक्षा ।
होत्रा सह स्वमाश्रयमुद्वृत्तोऽग्निर्दहत्येव ॥

एता रविगुप्तस्य.

४१७

उपकृतिरेव खलानां दोषस्य गरीयसो भवति हेतुः ।
अनुकूलाचरणेन हि कुप्यन्ति व्याधयोऽत्यर्थम् ॥

४१८

न परं फलति हि किंचित्खल एवानर्थमावहति यावत् ।
मारयति सपदि विषतरुराश्रयमाणं श्रमापनुदे ॥

४१९

स्वार्थनिरपेक्ष एव हि परोपघातोऽसतां व्यसनमेव ।
अशनायोदन्या वा विरमति फणिनो न दन्दशतः ॥

एताः प्रकाशवर्षस्य.

४२०

एकीभावं गतयोर्जलपयसोर्मित्रचेतसोश्चैव ।
व्यतिरेककृतौ शक्तिर्हंसानां दुर्जनानां च ॥

दामोदरगुप्तस्य.

४२१

शल्यमपि स्खलदन्तः सोढुं शक्येत हालहलदिग्धम् ।
धीरैर्न पुनरकारणकुपितखलालीकदुर्वचनम् ॥

भट्टरुद्रटस्य.

४२२

मृगमीनसज्जनानां तृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥

भर्तृहरेः.

४२३

प्रारम्भतोऽतिविपुलं भृशकृशमन्ते विभेदकृन्मलिनम् ।
महिषविषाणमिवानृजु परुषं भयदं खलप्रेम ॥

४२४

पात्रमपात्रीकुरुते दहति गुणान्स्नेहमाशु नाशयति
अमले मलं प्रयच्छति दीपज्वालेव खलमैत्री ॥

४२५

समर्पिताः कस्य न तेन दोषा
हठाद्गुणा वा न हृताः खलेन ।
तथापि दोषैर्न वियुज्यतेऽसौ
स्पृष्टोऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥

श्रीजयवर्धनस्य.

४२६

आराध्यमानो बहुभिः प्रकारै-
र्नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् ।
अयं त्वपूर्वः प्रतिभाविशेषो
यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥

४२७

विद्वानुपालम्भमवाप्य दोषा-
न्निवर्ततेऽसौ परितप्यते च ।
ज्ञातस्तु दोषो मम सर्वथेति
पापो जनः पापतरं करोति ॥

भौण्डस्य.

४२८

एवमेव नहि जीव्यते खला-
त्तत्र का नृपतिवल्लभे कथा ।
पूर्वमेव हि सुदुःसहोऽनलः
किं पुनः प्रबलवायुनेरितः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

४२९

अमरैरमृतं न पीतमब्धे-
र्न च हालाहलमुल्बणं हरेण ।

विधिना निहितं खलस्य वाचि
द्वयमेतद्बहिरेकमन्तरन्यत् ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

४३०

निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति ।
अकारणद्वेषि मनो हि यस्य वै
कथं परस्तं परितोषयिष्यति ॥

कस्यापि.

४३१

इतरदेव बहिर्मुखमुच्यते
हृदि तु यत्स्फुरतीतरदेव तत् ।
चरितमेतदधीरवितारकं
धुरि पयःप्रतिबिम्बमिवासताम् ॥

४३२

क्व पिशुनस्य गतिः प्रतिहन्यते ।
दशति दृष्टमपि श्रुतमप्यसौ ।
अतिसुदुष्करमव्यतिरिक्तदृ-
क्छ्रुतिभिरप्यथ दृष्टिविषैरिदम् ॥

एतौ भट्टकल्लटस्य.

४३३

गजतुरगशतैः प्रयान्तु मूर्खा
धनरहिता विबुधाः प्रयान्तु पद्भ्याम् ।
गिरिशिखरगतापि काकपाली
पुलिनगतैर्न समेति राजहंसैः ॥

४३४

ह्रेपयति प्रियवचनैरादरमुपदर्शयन्खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥

४३५
प्रकटमपि न संवृणोति दोषं
गुणलवलम्पट एष साधुवर्गः ।
अतिपरुषरुषं विनापि दोषैः
पिशुनशुनां रुषतां प्रयाति कालः ॥
हरगुप्तस्य.

४३६
यदा विगृह्णाति तदा हतं यशः
करोति मैत्रीमथ दूषिता गुणाः ।
स्थितिं समीक्ष्योभयथा परीक्षकः
करोत्यवज्ञोपहतं पृथग्जनम् ॥
भारवेः.

४३७
इष्टो वा सुकृतशतोपलालितो वा
श्लिष्टो वा व्यसनशताभिरक्षितो वा ।
दौःशील्याज्जनयति नैव जात्वसाधु-
र्विस्रम्भं भुजग इवाङ्कमध्यसुप्तः ॥
कस्यापि.

४३८
रूक्षं विरौति परिकुप्यति निर्निमित्तं
स्पर्शेन दूषयति वारयति प्रवेशम् ।
लज्जाकरं दशति नैव च तृप्यतीति
कौलेयकस्य च खलस्य च को विशेषः ॥
श्रीशिवस्वामिनः.

४३९
पादाहतोऽथ दृढदण्डविघट्टितो वा
यं दंष्ट्रया दशति तं किल हन्ति सर्पः ।
कोऽप्यन्य एव पिशुनोऽद्य भुजंगधर्मा
कर्णे परं स्पृशति हन्त्यपरं समूलम् ॥
कस्यापि.

४४०

युक्तं यया किल निरन्तरलब्धवृत्ते-
रस्याभिमानतमसः प्रसरं निरोद्धुम् ।
विद्वत्तया जगति तामवलम्ब्य केचि-
त्तन्वन्त्यहंकृतिमहो शतशाखमान्ध्यम् ॥

मनोरथस्य.

४४१

नन्वाश्रयस्थितिरियं तव कालकूट
केनोत्तरोत्तरविशिष्टपदोपदिष्टा ।
प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्ष्मणोऽथ
कण्ठेऽधुना वससि वाचि पुनः खलानाम् ॥

भट्टमल्लटस्य.

४४२

प्रायः स्वभावमलिनो महतां समीपे
तिष्ठन्खलः प्रकुरुतेऽर्थिजनोपघातम् ।
शीतार्दितैः सकललोकसुखावहोऽपि
धूमे स्थिते नहि सुखेन निषेव्यतेऽग्निः ॥

४४३

धूमः पयोधरपदं कथमप्यवाप्य
वर्षाम्बुभिः शमयति ज्वलनस्य तेजः ।
दैवादवाप्य कलुषप्रकृतिर्महत्त्वं
प्रायः स्वबन्धुजनमेव तिरस्करोति ॥

४४४

उल्लासिताखिलखलस्य विशृङ्खलस्य
प्राग्जातविस्मृतनिजाधमकर्मवृत्तेः ।
दैवादवाप्तविभवस्य गुणद्विषोऽस्य
नीचस्य गोचरगतैः सुखमास्यते कैः ॥

केषांचित्.

४४५

नाश्चर्यमेतदधुना हतदैवयोगा-
दुच्चैःस्थितिर्यदधमो न महानुभावः ।
रथ्याकलङ्कशतसंकरसंकुलोऽपि
पृष्ठे भवत्यवकरो न पुनर्निधानम् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

४४६

प्रसह्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्त्रदंष्ट्रान्तरा-
त्समुद्रमपि संतरेत्प्रचलदूर्मिमालाकुलम् ।
भुजंगमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारये-
न्न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥

४४७

लभेत सिकतासु तैलमपिः यत्नतः पीडय-
न्पिबेच्च मृगतृष्णिकासु सलिलं पिपासार्दितः ।
कदाचिदपि पर्यटञ्छशविषाणमासादये-
न्न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥

४४८

अरण्यरुदितं कृतं शवशरीरमुद्वर्तितं
स्थलेऽब्जमवरोपितं सुचिरमूषरे वर्षितम् ।
श्वपुच्छमवनामितं बधिरकर्णजापः कृतः
कृतान्धमुखमण्डना यदबुधो जनः सेवितः ॥

एते भर्तृहरेः.

४४९

वृथा दुग्धोऽनड्वान्स्तनभरनता गौरिति चिरं
परिष्वक्तः षण्ढो युवतिरिति लावण्यसहिता ।
कृता वैडूर्याशा विकचकिरणे काचशकले
मया मूढेन त्वां कृपणमगुणज्ञं प्रणमता ॥

४५०

स्वपक्षच्छेदं वा समुचितफलभ्रंशमथवा
स्वमूर्तेर्भङ्गं वा पतनमशुचौ नाशमथवा ।
शरः प्राप्नोत्येतान्हृदयपथसंस्थोऽपि धनुष
ऋजोर्वक्राश्लेषाद्भवति खलु सुव्यक्तमशुभम् ॥

४५१

गुणानां सा शक्तिर्विपदमनुबध्नन्ति यदमी
प्रसन्नस्तद्वेधा मम यदि न तैर्योगमकरोत् ।
विषण्णं दौर्गत्यादिति गुणिनमालोक्य विगुणः
करोति स्वे गेहे ध्रुवमतिसमृद्ध्योत्सवमसौ ॥

केषामपि.

४५२

अवेक्ष्य स्वात्मानं विगुणमपरानिच्छति तथा
फलत्येतन्नो चेद्विलपति न सन्तीह गुणिनः ।
निमार्ष्टुं शत्रुं वा परिभवितुमुद्यच्छति ततो-
प्यहो नीचे रम्या सगुणविजिगीषा विधिकृता ॥

वल्लभदेवस्य.

४५३

यदि परगुणा न क्षम्यन्ते यतस्व तदर्जने
नहि परयशो निन्दाव्याजैरलं परिमार्जितुम् ।
विरमसि न चेदिच्छाद्वेषप्रसक्तमनोरथो
दिनकरकरान्पाणिच्छत्रैर्नुदञ्छ्रममेष्यसि ॥

महेन्द्रस्य.

४५४

प्रकृष्टे संपर्के मणिभुजगयोर्जन्मजनिते
मणिर्नाहेर्दोषान्भजति न च सर्पो मणिगुणान् ।
असाधुः साधुर्वा भवति ननु जात्यैव पुरुषो
न सङ्गाद्दौर्जन्यं न च सुजनता कस्यचिदपि ॥

४५५

न विषममृतीकर्तुं शक्यं प्रयत्नशतैरपि
त्यजति कटुतां न स्वां निम्बः स्थितोऽपि पयोह्रदे ।
गुणपरिचितामार्यां वाणीं न जल्पति दुर्जन-
श्चिरमपि बलाध्माते लोहे कुतः कनकाकृतिः ॥

४५६

वरमहिमुखे क्रोधाविष्टे करौ विनिवेशितौ
विषमपि वरं पीत्वा सुप्तं कृतान्तनिवेशने ।
गिरिवरतटान्मुक्तश्चात्मा वरं शतधा कृतो
न तु खलजनावासैरर्थैः कृतं हितमात्मनः ॥

४५७

वर्णस्थं गुरुलाघवं न गणयत्याशङ्कते न क्वचि-
द्रूपं नैव परीक्षते न पुरुषं वृत्तेषु वार्ता कुतः ।
कष्टं नायशसो बिभेति महतो नैवापशब्दान्तरा-
न्मृत्युर्मूर्खकविः खलः कुनृपतिश्चौरश्च तुल्यक्रियाः ॥

४५८

सिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्प्राणान्प्रियान्पाणिने-
र्मीमांसाकृतमुन्ममाथ तरसा हस्ती मुनिं जैमिनिम् ।
छन्दोज्ञाननिधिं जघान मकरो वेलातटे पिङ्गल-
मज्ञानाहतचेतसामतिरुषां कोऽर्थस्तिरश्चां गुणैः ॥

एते केषामपि.

४५९

वन्द्यान्निन्दति दुःखितानुपहसत्याबाधते बान्धवा-
ञ्छूरान्द्वेष्टि धनच्युतान्परिभवत्याज्ञापयत्याश्रितान् ।
गुह्यानि प्रकटीकरोति घटयन्यत्नेन वैराशयं
ब्रूते शीघ्रमवाच्यमुज्झति गुणान्गृह्णाति दोषान्खलः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

४६०

हसति लसति हर्षात्तीव्रदुःखे परेषां
स्खलति गलति मोहादात्मनः क्लेशलेशे ।
नदति वदति निन्द्यं मानिनां किं च नीचः
परुषवचनमल्पं श्रावितो हन्तुमेति ॥

व्यासदासस्य.

४६१

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।
अथासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

कस्यापि.

४६२

कर्णे तत्कथयन्ति दुन्दुभिरवैं राष्ट्रे यदुद्घोषितं
तन्नम्राङ्गतया वदन्ति करुणं यस्मात्त्रपावान्भवेत् ।
श्लाघन्ते तदुदीर्यते यदरिणाप्युग्रं न मर्मान्तकृ-
द्ये केचिन्ननु शाठ्यमौग्ध्यनिधयस्ते भूभृतां रञ्जकाः ॥

४६३

भण्डस्ताण्डवमण्डपे चटुकथावीथीषु कन्थाकवि-
र्गोष्ठश्वा स्वगृहाङ्गणे शिखरिभूगर्ते खटाखुः स्फुटम् ।
पिण्डीशूरतया विटश्च पटुतां भूभृद्गृहे गाहते
गच्छन्ति ह्रदकृष्टकच्छपतुलां चित्रं ततोऽन्यत्र ते ॥

एतौ कल्हणस्य.

४६४

जाड्यं ह्रीमति गण्यते व्रतरुचौ दम्भः शुचौ कैतवं
शूरे निर्घृणता ऋजौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।
तेजस्विन्यवलिप्तता मुखरता वक्तर्यशक्तिः स्थिरे
तत्को नाम गुणो भवेद्गुणवतां यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥

भर्तृहरेः.

४६५

आखुः कैलासशैलं तुलयति करटस्तार्क्ष्यमांसाभिलाषी
बभ्रूर्लाङ्गूलमूलं चलयति चपलस्तक्षकाहिं जिघांसुः ।

भेकः पारं यियासुर्भुजगमपि महाघस्मरस्याम्बुराशेः
प्रायेणासन्नपातः स्मरति समुचितं कर्म न क्षुद्रकर्मा ॥

कस्यापि.

४६६

अगुणकणो गुणराशिर्द्वयमिह दैवात्खलमुखे पतितम् ।
प्रसरति तैलमिवैकः सलिले घृतवज्जडत्वमेत्यन्यः ॥

अथ कदर्याः

४६७

शरणं किं प्रपन्नानि विषवन्मारयन्ति किम् ।
न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि यत् ॥

४६८

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति ।
अस्पृशन्नेव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥

४६९

या विपत्तिर्धनापाये नवा भोगिवदान्ययोः ।
प्रज्ञापकर्षात्प्रागेव प्राप्ता हि कृपणेन सा ॥

४७०

त्यागोपभोगशून्येन धनेन धनिनो यदि ।
भवामः किं न तेनैव धनेन धनिनो वयम् ॥

४७१

गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।
स तु तेनानुसारेण रमते किं न मेरुणा ॥

४७२

किंशुके किं शुकः कुर्यात्फलितेऽपि बुभुक्षितः ।
अदातरि समृद्धेऽपि किं कुर्युरुपजीविनः ॥

एते केषामपि.

४७३

दानोपभोगवन्ध्या या सुहृद्भिर्या न भुज्यते ।
पुंसां यदि हि सा लक्ष्मीरलक्ष्मीः कतमा भवेत् ॥

वररुचेः.

४७४

अतिसंचयकर्तॄणां वित्तमन्यस्य कारणम् ।
अन्यैः संचीयते यत्नादन्यैश्च मधु पीयते ॥

४७५

यद्ददासि विशिष्टेभ्यो यदश्नासि दिने दिने ।
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥

४७६

विडम्बनैव पुंसि श्रीः परप्रणयपांसुले ।
कान्तिं कामिह कुर्वीत कुणौ कटककल्पना ॥

४७७

कृत्वोपकारं यस्तस्माद्वाञ्छति प्रत्युपक्रियाम् ।
दीनस्तृष्णाविधेयत्वाद्वान्तमप्युपलेढि सः ॥

४७८

दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्नाशः ॥

४७९

दानं भोगं च विना धनसत्तामात्रकेण चेद्धनिनः ।
वयमपि किमिति न धनिनस्तिष्ठति नः काञ्चनो मेरुः ॥

४८०

धनिनोऽप्यदानभोगा गण्यन्ते धुरि महादरिद्राणाम् ।
हन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोऽपि मरुरेव ॥

४८१

अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतैरहरहः सुनिर्विण्णाः ।
कृपणजनसंनिकर्षं संप्राप्यार्थाः स्वपन्तीव ॥

४८२

उपभोगकातराणां पुरुषाणामर्थसंचयपराणाम् ।
कन्यारत्नमिव गृहे तिष्ठन्त्यर्थाः परस्यार्थे ॥

४८३

ते मूर्खतरा लोके येषां धनमस्ति नास्ति च त्यागः ।
केवलमर्जनरक्षणवियोगदुःखान्यनुभवन्ति ॥

केषामपि.

४८४

कृपणसमृद्धीनामपि भोक्तारः सन्ति केचिदतिनिपुणाः ।
जलसंपदोऽम्बुराशेर्यान्ति लयं शश्वदौर्वाग्नौ ॥

प्रकाशवर्षस्य.

४८५

प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान्भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः ।
मुखरोगः किल भवति द्राक्षापाके बलिभुजां हि ॥

रविगुप्तस्य.

४८६

न निर्यियासन्ति कदर्यहस्ता-
द्धनानि पांसोरिव तैललेशाः ।
दैवात्कदाचिद्विनियोक्तुरेव
निर्गन्तुमिच्छन्त्यसुभिः सहैव ॥

४८७

संचितं क्रतुषु नोपयुज्यते
याचितं गुणवते न दीयते ।
तत्कदर्यपरिरक्षितं धनं
चौरपार्थिवगृहेषु गच्छति ॥

४८८

वरममी तरवो वनगोचराः
शकुनिसार्थविलुप्तफलश्रियः ।
न तु धनाढ्यगृहाः कृपणाः फणा-
निहितरत्नभुजंगमवृत्तयः ॥

४८९

सुसंवृतैर्जीवितवत्सुरक्षितै-
र्निजेऽपि देहे कृतयन्त्रणस्य च ।

तवानुमार्गं व्रजतो भवान्तरे
शठैर्धनैः पञ्चपदी न पूरिता ॥

४९०

अहो धनानां महती विदग्धता
सुखोषितानां कृपणस्य वेश्मनि ।
व्रजन्ति न त्यागदशां न भोग्यतां
परां च कांचित्प्रथयन्ति निर्वृतिम् ॥

केषामपि.

४९१

न शान्तान्तस्तृष्णा धनलवणवारिव्यतिकरैः
क्षतच्छायः कायश्चिरविरसरूक्षाशनतया ।
अनिद्रा मन्दाग्निर्नृपसलिलचौरानलभया-
त्कदर्याणां कष्टं स्फुटमधनकष्टादपि परम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

४९२

एकैकातिशयालवः परगुणज्ञानैकवैज्ञानिकाः
सन्त्येते धनिकाः कलासु सकलास्वाचार्यचर्चाचणाः ।
अप्येते सुमनोगिरां निशमनाद्बिभ्यत्यहो श्लाघया
धूते मूर्धनि कुण्डले कषणतः क्षीणे भवेतामिति ॥

४९३

प्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि द्रव्यव्ययाशङ्कया
भीतः प्रत्युपकारकारणभयान्नाकृष्यते सेवया ।
मिथ्या जल्पति वित्तमार्गणभयात्स्तुत्यापि न प्रीयते
कीनाशो विभवव्ययव्यतिकरत्रस्तः कथं प्राणिति ॥

भट्टबाणस्य.

४९४

मत्वा सारं गुणानां शिरसि यदि शशी स्थापितो दैवयोगा-
दीशेन क्षीणबिम्बः सकलमुपचयं किं न नीतः क्षणेन ।

मिथ्यैवं ख्यापयन्तो गुणिनि सरलतां लोकभक्त्यर्थमुच्चै-
राढयाः कुर्वन्ति वित्तव्ययचकितधियो मानमर्थेन शून्यम् ॥

कस्यापि.

अथोदाराः

४९५

ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः ।
शफरीस्फुरितैर्नाब्धेः क्षुब्धता जातु जायते ॥

भर्तृहरेः.

४९६

नाल्पीयसि निबध्नन्ति पदमुद्दामचेतसः ।
येषां भुवनलाभेऽपि निःसीमानो मनोरथाः ॥

४९७

पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् ।
सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तरा ॥

एतौ कयोरपि.

४९८

अयं बन्धुः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
पुंसामुदारचित्तानां वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

भट्टोद्भटस्य.

४९९

जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासताम् ।
जन्मैव किं न धीरस्य भूयो भूयस्त्रपाकरम् ॥

५००

परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।
स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ॥

५०१

अपि नाम स दृश्येत पुरुषातिशयो भुवि ।
गर्वोच्छूनमुखा येन धनिनो नावलोकिताः ॥

५०२

पृथ्वी पृथ्वी गुणा मान्याः सन्ति भूपा विवेकिनः ।
पराभवापदं यान्ति कस्मादुन्नतबुद्धयः ॥

५०३

अदृष्टमुखभङ्गस्य युक्तमन्धस्य याचितुम् ।
अहो बत महत्कष्टं चक्षुष्मानपि याचते ॥

एते केषामपि.

५०४

दारिद्र्यानलसंतापः शान्तः संतोषवारिणा ।
याचकाशाविघातान्तर्दाहं को नाम पश्यतु ॥

भट्टप्रद्युम्नस्य.

५०५

परिपूर्णगुणाभोगगरिमोद्गार एव सः ।
त्रिजगत्स्पृहणीयेऽस्मिन्न रुचिर्द्रविणेऽपि यत् ॥

धर्मदत्तस्य.

५०६

विद्ययैव मदो येषां कार्पण्यं च धने सति ।
तेषां दैवाभिशप्तानां सलिलादग्निरुत्थितः ॥

५०७

किं तया क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव केवला ।
या न वेश्येव सामान्या पथिकैरपि भुज्यते ॥

विक्रमादित्यस्य.

५०८

त्यागो गुणो वित्तवतां वित्तं त्यागवतां गुणः ।
परस्परवियुक्तौ तु वित्तत्यागौ विडम्बना ॥

५०९

कुसुमस्तबकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥

५१०

नृणां धुरि स एवैको यः कश्चित्त्यागपाणिना ।
निर्मार्ष्टि प्रार्थनापांसुधूसरं मुखमर्थिनाम् ॥

५११

आकारमात्रविज्ञानसंपादितमनोरथाः ।
धन्यास्ते ये न शृण्वन्ति दीनाः प्रणयिनां गिरः ॥

५१२

बुद्धिर्या सत्त्वरहिता स्त्रीत्वं तत्केवलं मतम् ।
सत्त्वं चानयसंपन्नं तत्पशुत्वं न पौरुषम् ॥

कयोरपि.

५१३

कामं प्रियानपि प्राणान्विमुञ्चन्ति मनस्विनः ।
इच्छन्ति न त्वमित्रेभ्यो महतीमपि सत्क्रियाम् ॥

मञ्चो:.

५१४

अत्यद्भुतमिमं मन्ये स्वभावममनस्विनः ।
यदुपक्रियमाणोऽपि प्रीयते न विलीयते ॥

आरराजानकस्य.

५१५

प्रत्युपकुर्वत्पूर्वं कृतोपकारमपि लज्जयति चेतः ।
यस्तु विहितोपकारादुपकारः सोऽधिको मृत्योः ॥

५१६

प्रत्युपकुर्वन्बह्वपि न भवति पूर्वोपकारिणा तुल्यः ।
एकोऽनुकरोति कृतं निष्कारणमेव कुरुतेऽन्यः ॥

५१७

जीवञ्जीवयति हि यो ज्ञातिजनं परिजनं च सुहृदश्च ।
तस्य सफला गृहश्रीर्धिगनुपजीव्यां धनसमृद्धिम् ॥

५१८

यच्छञ्जलमपि जलदो वल्लभतामेति सर्वलोकस्य ।
नित्यं प्रसारितकरः सवितापि भवत्यचक्षुष्यः ॥

५१९

नाप्तं यत्केनचिदपि मनोरथा अपि यतो निवर्तन्ते ।
तद्यदि न लभ्यतेऽन्यन्मनस्विनः किमभिमानफलम् ॥

५२०

घटनं विघटनमथवा कार्याणां भवति विधिनियोगेन ।
उचितेऽनुचिते कर्मणि वृत्तिनिवृत्ती ममायत्ते ॥

५२१

कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्यं नाप्यते च यदभिमतम् ।
लोकस्तथाप्यकार्यं कुरुते कार्यं किमुद्दिश्य ॥

एते केषामपि.

५२२

धनबाहुल्यमहेतुः कोऽपि निसर्गेण मुक्तकरः ।
प्रावृषि कस्याम्बुमुचः संपत्तिः किमधिकाम्बुनिधेः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

५२३

उत्पादिता स्वयमियं यदि तत्तनूजा
तातेन वा यदि तदा भगिनी खलु श्रीः ।
यद्यन्यसंगमवती च तदा परस्त्री
तत्त्यागबद्धमनसः सुधियो भवन्ति ॥

भर्तृहरेः.

५२४

द्रविणार्जनजः परिश्रमः ।
फलितोऽप्यस्य जनस्य नीरसः ।
द्रविणार्जनमात्मतुष्टये
परमावर्जयितुं गुणार्जनम् ॥

ज्यौतिषिकभट्टभास्करस्य.

५२५

यः प्रशंसति नरो नरमन्यं
देवतासु वरदासु सतीषु ।

मुग्धधीर्धनलवस्पृहयालु-
स्तं नृशंसमहमाद्यमवैमि ॥

आनन्दवर्धनस्य.

५२६

यथा शरीरं किल जीवितेन
विनाकृतं काष्ठमिवावभाति ।
तथैव तज्जीवितमप्यवैमि
लोकोत्तरेण स्फुरितेन शून्यम् ॥

शङ्कुकस्य.

५२७

सन्तोऽपि सन्तः क किरन्तु तेजः
क नोज्ज्वलन्तु क नु न प्रथन्ताम् ।
विधाय रुद्धा ननु वेधसैव
ब्रह्माण्डकोशे घटदीपकल्पाः ॥

दिविरधर्मवृत्तस्य.

५२८

कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते-
र्न शक्यते सत्त्वगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने-
र्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदेव ॥

५२९

जातश्च नाम न विनङ्क्ष्यति चेत्ययुक्त-
मुत्पाद एव नियमेन विनाशहेतुः ।
तुल्ये च नाम मरणव्यसनोपतापे
मृत्युर्वरं परहितावहिताशयस्य ॥

एतौ भदन्ताश्वघोषस्य.

५३०

इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमहत्यध्वनि गुणा-
स्त एवामी द्वित्रा जरठजरठा यान्ति गणनाम्

अहो ग्राम्यो लोकः स न परममीभिः कृतधृतिः
स्मयस्तब्धो यावत्कलयति समग्रं तृणमिदम् ॥

भदन्तादित्यदत्तस्य.

५३१

स्वचित्तपरिचिन्तयैव परितापमात्मन्यमी
न बिभ्रति मनस्विनो यदमुना न तावत्क्षतिः ।
अहर्निशमिहैव ये परमनोऽनुवृत्त्या पुन-
र्वहन्ति विजिगीषुतां किमिव तेऽनुकम्पास्पदम् ॥

५३२

विपुलहृदयैरन्यैः कैश्चिज्जगज्जनितं पुरा
विधृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजित्य तृणं यथा ।
इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुञ्जते
कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदज्वरः ॥

५३३

अभुक्तायां यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतै-
र्भुवस्तस्या लाभे क इव बहुमानः क्षितिभुजाम् ।
तदंशस्याप्यंशे तदवयवलेशेऽपि पतयो
विषादे कर्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदम् ॥

एते भर्तृहरेः,

५३४

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमायास्य बहुधा
प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशकालिलम् ।
प्रसन्ने त्वय्येव स्वयमुदितचिन्तामणिगुणे
विविक्तः संकल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥

शङ्कुकस्य.

५३५

विनाप्यर्थैर्धीरः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदं
परिष्वक्तोऽप्यर्थैः परिभवपदं याति कृपणः ।

स्वभावेनोद्भूतां गुणसमुदयावाप्तिविपुलां
द्युतिं सैंहीं न श्वा धृतकनकमालोऽपि लभते ॥

कस्यापि.

५३६

भुज्यन्ते स्वगृहस्थिता इव सुखं यस्यार्थिभिः संपदः
पट्वी यस्य मतिस्तमःप्रहतये द्वावेव तौ प्राणितः ।
यस्त्वात्मंभरिरुन्नतेऽपि विभवे हीनश्च विद्वत्तया
तस्यालेख्यमणेरिवाकृतिधृतः सत्ताप्यसत्ता ननु ॥

हरिभट्टस्य.

५३७

आधाराय धरावकाशविधयेऽप्याकाशमालोकने
भास्वानात्ममहत्त्वसाधनविधावन्ये गुणाः केचन ।
इत्यस्मिन्नुपकारकारिणि सदा वर्गे परं दुस्त्यजे
दैन्यव्रीडकलङ्कमुज्झतु कथं चेतो महाचेतसाम् ॥

भूमिधरस्य.

५३८

नित्यं या गुरुभृत्यबन्धुसुजनैर्न स्वेच्छया भुज्यते
पश्यन्ति स्पृहयालवो न रिपवो यां विक्रमासादिताम् ।
यस्याः साधुपरिक्षयेण सुहृदां नाशेन वा संभवो
नो संपद्विपदेव सा गुणवतां प्रीतिस्तया कीदृशी ॥

५३९

न्याय्यं मार्गमनुज्झतः सुकृतिनो दैवाद्भवन्त्यापदो
यास्ताः सन्तु बलेरिवादिपुरुषायोर्वीं स्वयं यच्छतः ।
शक्रस्येव जुगुप्सितैः सुबहुभिर्निन्द्यैर्भृशं कर्मभि-
र्देवानामुपरि प्रभुत्वमपि मे मा भूत्त्रपाकारणम् ॥

कयोरपि.

५४०

शय्या शाद्वलमासनं शुचिशिला सद्म द्रुमाणामधः
शीतं निर्झरवारि पानमशनं कन्दाः सहाया मृगाः ।

इत्यप्रार्थितसर्वलभ्यविभवे दोषोऽयमेको वने
दुष्प्रापार्थिनि यत्परार्थघटनावन्ध्यैर्वृथा स्थीयते ॥

श्रीहर्षस्य.

५४१

अल्पीयसामेव हि जन्मभूमे-
स्त्यागः प्रमादो विदुषां न सोऽस्ति ।
स्थानादपेता मणयो व्रजन्ति
राज्ञां शिरः काकमुखानि भेकाः ॥

५४२

शूराश्च कृतविद्याश्च रूपवत्यश्च योषितः ।
यत्र यत्र गमिष्यन्ति तत्र तत्र कृतालयाः ॥

कयोरपि.

५४३

रुद्रोऽद्रिं जलधिं हरिर्दिविषदो दूरं विहायः श्रिता
भोगीन्द्राः प्रबला अपि प्रथमतः पातालमूले स्थिताः ।
लीना पद्मवने सरोजनिलया मन्येऽर्थिसार्थाद्भिया
दीनोद्धारपरायणाः कलियुगे सत्पूरुषाः केवलम् ॥

५४४

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः ।
विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः
प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजन्ति ॥

अथान्यापदेशाः

तत्रादौ

सूर्येन्दुवर्णनम्.

५४५

प्रसरद्भिः करैर्यस्य विकसन्ति न सद्गुणाः ।
तस्य दोषाकरस्येयं कथं नित्यास्ति पूर्णता ॥

शङ्कुकस्य.

५५४

पततु वारिणि यातु दिगन्तरं
विशतु वह्निमथो व्रजतु क्षितिम् ।
रविरसावियतास्य गुणेषु का
सकललोकचमत्कृतिषु क्षतिः ॥

भट्टभल्लटस्य.

५५५

तत्तावदेव शशिनः स्फुरितं महीयो
यावन्न तीक्ष्णरुचिमण्डलमभ्युपैति ।
अभ्युद्यते सकलधामनिधौ च तस्मि-
न्निन्दोः सिताभ्रशकलस्य च को विशेषः ॥

प्रकाशदत्तस्य.

५५६

सद्वृत्तयः सदसदर्थविवेकिनो ये
ते पश्य कीदृशममुं समुदाहरन्ति ।
चौरासतीप्रभृतयो ब्रुवते यदस्य
तद्वृह्यते यदि कृतं तदहस्करेण ॥

भट्टभल्लटस्य.

५५७

एकैव सामृतमयी सुतरामनर्घा
काप्यस्त्यसौ शशधरस्य कला ययैव ।
आरोपितो गुणविदा परमेश्वरेण
चूडामणौ न गणितोऽस्य कलङ्कदोषः ॥

कस्यापि.

५५८

उद्यन्त्यमूनि सुबहूनि महामहांसि
चन्द्रोऽप्यलं भुवनमण्डलमण्डनाय ।
सूर्यादृते न तदुदेति न चास्तमेति
येनोदितेन दिनमस्तमितेन रात्रिः ॥

५५९

लोकानन्दाद्विरमति न यः क्षीयमाणोऽपि भूयः
स्वःस्थे तस्मिन्किल दिनमुखं नूतनं नाभविष्यत् ।
दैवं कीदृक्कथमपि यथा भर्तुमात्मानमेव
व्यग्रः कालं गमयति सखे सोऽप्ययं पश्य चन्द्रः ॥

एतौ आनन्दवर्धनस्य.

५६०

क्षीणश्चन्द्रो विशति तरणेर्मण्डलं मासि मासि
लब्ध्वा कांचित्पुनरपि कलां दूरदूरानुवर्ती ।
संपूर्णश्चेत्कथमपि तथा स्पर्धयोदेति भानो-
र्नो दौर्जन्याद्विरमति जडो नापि दैन्याद्यरंसीत् ॥

धाराधरस्य.

५६१

पादन्यासं क्षितिधरगुरोर्मूर्ध्नि कृत्वा सुमेरोः
क्रान्तं येन क्षपिततमसा मध्यमं धाम विष्णोः ।
सोऽयं चन्द्रः पतति गगनादल्पशेषैर्मयूखै-
र्दूरारोहो भवति महतामप्युपभ्रंशनिष्ठः ॥

कालिदासस्य.

५६२

क्व तत्तेजस्तादृग्ज्वलनमहसो नाशपिशुनं
पराभूतिः क्वासौ विसदृशतराद्राहुशिरसः ।
विधेर्योगादेतत्समुचितमिदं तु व्यथयति
त्रपाहीनो मित्रात्तदपि गगने यद्विहरति ॥

कलशकस्य.

५६३

पातः पूष्णो भवति महते नोपतापाय यस्मा-
त्कालेनास्तं क इव न गता यान्ति यास्यन्ति चान्ये ।
एतावत्तु व्यथयति यदालोकबाह्यैस्तमोभि-
स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥

भट्टभल्लटस्य

५६४

आ सर्गात्प्रतिवासरं रसशतैर्या बोधिता पोषिता
कल्पान्तावसरेऽथ सैव पृथिवी स्वैरेव दग्धा करैः ।
कृत्वेत्थं किमपि स्वकर्म नियतेः पूर्वापरोपप्लुतं
कष्टं सोऽपि दिनान्तवीतकिरणस्तिग्मांशुरस्तं गतः ॥

भवानीनन्दनस्य.

५६५

येनोन्मथ्य तमांसि मांसलघनस्पर्धीनि सर्वं जग-
च्चक्षुष्मत्परमार्थतः कृतमिदं देवेन तिग्मत्विषा ।
तस्मिन्नस्तमिते विवस्वति कियान्क्रूरो जनो दुर्जनो
यद्बध्नाति धृतिं शशाङ्कशकलालोकेऽथ दीपेऽथवा ॥

कस्यापि.

५६६

शोच्यस्तावदुमापतिः प्रभुतया यो मूर्ध्नि गङ्गोक्षिते
सच्छिद्रं नृशिरःकपालममलं चन्द्रं च धत्ते समम् ।
चन्द्रः शोच्यतरस्ततः परिभवेप्येऽवंविधे यः सति
ज्योत्स्नाहासविकासपाण्डुरवपुर्मुख्यां मुदं पुष्यति ॥

५६७

पूर्णं वीचिभुजैः स्ववृद्धिरभसादिन्दुं समालिङ्गति
क्षीणं दूरत एव मुञ्चति पिता भूत्वा जलानां निधिः ।
प्रक्षीणस्य तु येन तस्य वसुना कृत्वा क्रमेणोदयं
पूर्णत्वे च दवीयसि स्थितमहो मित्राय तस्मै नमः ॥

५६८

ध्वान्तेन प्रथितैर्ग्रहक्षितिपतेर्देवस्य दूरस्थितेः
सच्चक्रप्रमदावहाभ्युदितता कैर्नाम नाकाङ्क्षिता ।
एतेनाभ्युदितेन संप्रति पुनः कष्टं तथा चेष्टितं
लोकस्तीक्ष्णकरोऽयमित्यभिमुखं नैनं यथा प्रेक्षते ॥

५६९

दृष्ट्वैव यं करसहस्रहतान्धकारं
भीत्यापयान्त्यनुदिनं शतशः पिशाचाः ।
क्षीणे विधौ हरिविलूनकरोऽतिचित्रं
गृह्णाति तं द्युमणिमभ्रपिशाच एकः ॥

५७०

तमोग्रस्तं जगत्सर्वं त्रातुं भानुः सदोद्यतः ।
तं तु त्रातुं तमोग्रस्तं जगत्येकोऽपि न क्षमः ॥

५७१

रात्रौ गुणनिधेः पद्मात्कुमुदं यदनक्षरम्
प्राप्ता लक्ष्मीः स महिमा राज्ञो जडनिधेर्ध्रुवम् ॥

५७२

आभाति चन्द्ररहिता न कदापि रात्रि-
श्चन्द्रोऽपि रात्रिरहितो गतकान्तिरेव ।
किं कारणं यदनयोः प्रतिमासमेको
जातो निरन्तरतया परिरम्भयोगः ॥

५७३

गगनशयनलीनां रात्रिमुत्सृज्य चन्द्रो
व्रजति धवलपक्षे कृष्णपक्षे तु रात्रिः ।
अपसरति यदीन्दोर्व्योमतल्पे प्रसुप्ता-
स्त्रुटति तदनयोः किं तावता दम्पतित्वम् ॥

५७४

आशाः प्रकाशयति यस्तिमिराणि भङ्क्त्वा
बोधं दृशां दिशति भूरिगुणेष्वभीष्टः ।
खेदाय यस्य न परोपकृतिष्वटाट्या
धीमान्नमस्यति न कस्तमिनं प्रशस्यम् ॥

द्युतिधरस्य ।

५७५

विचारस्तथ्यो वा भवतु वितथो वा किमपरं
तथाप्युच्चैर्धाम्नो भवति बहुजल्पो जनरवः ।
तुलोत्तीर्णस्यापि प्रथितमहिमध्वस्ततमसो
रवेस्तादृक्तेजो न भवति हि कन्यां गत इति ॥

५७६

उडुगणपरिवारो नायकोऽप्योषधीना-
ममृतमयशरीरः कान्तियुक्तोऽपि चन्द्रः ।
भवति विगतरश्मिर्मण्डलं प्राप्य भानोः
परसदननिविष्टः को लघुत्वं न याति ॥

कस्यापि.

५७७

उच्चः सत्फलदो यथायमहमप्येतादृगेतावता
स्पर्धां मन्द मदोद्धतः स्वजनकेनार्केण मा मा कृथाः ।
दूरादेव भवादृशोऽस्य महसा ध्वस्ताः समस्ताः स्वयं
नैवेच्छत्ययमत्ययं गुणिसखः कस्यापि तेजोनिधिः ॥

प० श्रीबकस्य.

५७८

तुल्या सुखस्थितिरम्युष्य ममेति राज्ञि
स्पर्धां निजेऽपि जनके जनकेलिहेतौ ।
मा राजनन्दन कृथाः स हि सर्वलोक-
ध्वान्तान्तकृद्गिरिशहस्तपवित्रितात्मा ॥

आराध्यकर्पूरस्य.

५७९

मात्सर्येण जहद्ग्रहान्विसदृशे धूमध्वजे योग्यतां
ज्ञात्वा स्वां विदधत्त्विषं दिनपतिर्हास्यप्रशान्त्युन्मुखः ।
दैवं वेत्ति न यः शिखी स परतो नामास्तु तत्संभवाः
स्युर्दीपा अपि यद्वशेन जगतां तिग्मांशुविस्मारकः ॥

कह्लणस्य

५८०

पद्मा ये मदनुव्रता दधति ते क्लान्तिं तुषाराहता
येऽप्येते दिवसा मदेकशरणाः कार्श्यं परं यान्ति ते
गच्छन्नित्थमसौ समाश्रितजनप्रीत्येव दूरां दिशं
हेमन्ते भगवानहर्पतिरहो लोके गतः सेव्यताम् ॥

अथ प्राणिनः

तत्र सिंहाः

५८१

नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते वने ।
विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥

५८२

एकोऽहमसहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥

कयोरपि.

५८३

मत्तेभकुम्भनिर्भेदकठोरनखराशनिः ।
मृगारिरिति नाम्नैव लघुत्वं याति केसरी ॥

५८४

पतन्ति नैव मातङ्गकुम्भपाटनलम्पटाः ।
वल्गत्स्वपि कुरङ्गेषु मृगारेर्नखराः खराः ॥

एतौ चीआकस्य.

५८५

किं कुर्मः क उपालम्भो यत्रेदमसमञ्जसम् ।
काकिण्यपि न सिंहस्य मूल्यं कोटिस्तु दन्तिनः ।

श्रीमुक्तापीडस्य.

५८६

लीलादलितधृष्टेभकुम्भपीठस्य निर्भयैः ।
कथं केसरिणः क्रान्तं सुप्तस्यापि मृगैः पदम् ॥

पुण्यस्य.

५८७

मत्तेभकुम्भनिर्भेदरुधिरारुणपाणिना ।
हरिणा हरिणः स्पर्धां वराकः कुरुते कथम् ॥

५८८

तावद्गर्जति मातङ्गो वने मदभरालसः ।
शिरोविलग्नलाङ्गूलो यावन्नायाति केसरी ॥

५८९

शौर्यदर्पबलाध्मातश्वसद्गण्डान्तशोभिनः ।
सटामुत्पाट्य सिंहस्य किं नराः सुखमासते ॥

५९०

कोपादेकतलाघातनिपतन्मत्तदन्तिनः ।
हरेर्हरिणयुद्धेऽस्य कियान्व्याक्षेपविस्तरः ॥

५९१

यावदस्थिषु संलग्नाः कराः केसरिणः क्षणम् ।
यूथस्य प्राणितं तावत्तदरण्यनिवासिनः ॥

५९२

सगर्वगर्जद्गजगण्डमण्डली-
विखण्डनोड्डामरविक्रमक्रमः ।
अनन्तविश्रान्तकुरङ्गसंगर-
प्रसङ्गमङ्गीकुरुते कथं हरिः ॥

एते केषामपि।

५९३

सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।
प्रकृतिरियं सत्त्ववतां न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥

श्रीवज्रायुधस्य।

५९४

एकाकिनि वनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे ।
सत्त्वोच्छ्रिते मृगपतौ राजेति गिरः परिणमन्ति ॥

५९५

सिंहः करोति विक्रममलिझांकाराङ्किते करे करिणः ।
न पुनर्नखमुखविलिखितभूधरकुहरास्थिते नकुले ॥

५९६

समदकरिकुम्भदारणमदपङ्कच्छुरितकेसरसटस्य ।
सिंहस्य क इव वक्त्रे करतलमाधातुमुत्सहते ॥

केषामपि.

५९७

निष्प्रग्रहेषु करिपोतशतेषु मोहा-
द्वल्गत्सु बालिशतया पुरतोऽप्यटत्सु ।
मत्तेभकुम्भदलनोचितचित्तवृत्तेः
सिंहस्य लोचननिमीलनमेव युक्तम् ॥

च्छीआकस्य.

५९८

दृष्ट्वैव रोषवशघूर्णितकेसरांस-
मायान्तमन्तकसमं पुरतो मृगारिम् ।
मांसं चिखादिषुभिरेत्य पतत्रिपूगै-
र्भ्रान्तं मदान्धगजयूथपमस्तकेषु ॥

ललितानुरागस्य.

५९९

यः केसरी खरनखक्रकचोग्रपाणि-
निर्दारितेभवरकुम्भसमुद्भवेन ।
नव्येन शोणितचयेन निरस्ततृष्णो
नित्यं बभूव धिगहोऽद्य तृणेन सोऽर्थी ॥

६००

विस्रं वपुः परवधप्रवणा च बुद्धि-
स्तिर्यक्तयैव कथितः सदसद्विवेकः ।
इत्थं न किंचिदपि साधु मृगाधिपस्य
तेजस्तु तत्स्फुरति येन जगद्वराकम् ॥

६०१

सिंहोऽस्तु शत्रुरथवाधिपतिर्मृगाणां
शंसास्पदं तदपि न द्वयमेव मन्ये ।
तस्य स्फुरत्करजवज्रशिरोऽभिघात-
हेलानिपातितमतङ्गजजङ्गमाद्रेः ॥

एते केषामपि.

६०२

प्रेङ्खन्मयूखनखपातशिखानिखात-
विख्यातवारणगणस्य हरेर्गुहायाम् ।
क्रोष्टा निकृष्टसरमासुतदृष्टिनष्ट-
धाष्टर्यो निविष्ट इति कष्टमिहाद्य दृष्टम् ॥

उपाध्यायधनवर्मणः.

६०३

मत्तेभकुम्भदलनाकुललोलवल्ग-
दन्तःक्वणत्करजवज्रशिखाभिघातः ।
किं केसरी जगति माननिधिस्तृणेन
प्राणात्ययेऽपि कुरुते स्वशरीरयात्राम् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

६०४

विश्वस्य स्थितये धनुर्धरतया गर्जन्तमुच्चैः पदे
मेघं दन्तिमदान्तदुर्ललितधीर्मा सिंह लालङ्घिषीः ।
अस्माद्वज्रविदारितक्षितिभृतो मा पाति वर्षोपलै-
र्झम्पालम्पटभावभाविपतनाचिन्त्योऽङ्गभङ्गः स्वयम् ॥

श्रीराजानकजोनराजस्य.

६०५

खरनखरनिखातोत्तुङ्गमातङ्गकुम्भ-
स्थलविगलितमुक्तालंकृतक्ष्मातलस्य ।
हरति हरिणवृन्दं किं हरेर्वैरमाजौ
मिलितमपि समन्तादेककार्येण कृत्स्नम् ॥

कस्यापि.

६०६

अनुकृतगण्डशैलमदमण्डितगण्डतट-
भ्रमदलिमण्डलीनिबिडगुंगुमघोषजुषः ।
दलयति हेलयैव हरिरुग्रकरान्करिण-
स्त्रिजगति तेज एव गुरु नो विकृताकृतिता ॥

भट्टवासुदेवस्य.

६०७

शैलश्रेणिगुहागृहेषु निवसन्नीवन्निजाडम्बरै-
रव्याजोर्जितविक्रमो मृगपतिर्वीरेन्द्र मा कुप्यताम् ।
अस्मात्कुञ्जरकुम्भसंभववसापानैकहेवाकिनो
यल्लब्धं व्यसनाकुलेन मनसा स्वेनैव तच्चिन्त्यताम् ॥

प° मल्लकस्य.

६०८

कश्मीरान्गन्तुकामस्य मीरशाहाख्यभूपतेः ।
शाहाबुद्दीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ॥

६०९

किमेवमविशङ्कितः शिशुकुरङ्ग लोलक्रमं
परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् ।
स्थितोऽत्र गजयूथनाथमथनोच्छलच्छोणित-
च्छटापटलभासुरोत्कटसटाभरः केसरी ॥

भा° अमृतदत्तस्य.

६१०

कठोरनखराहतद्विरदकुम्भपीठस्थली-
लुठद्रुधिररञ्जितोल्ललितकेसरः केसरी ।
गभीररवकातरातुरतरातुरव्याहृतैः
पतन्हरिणकैः समं समरभूमिकां लज्जते ॥

६११

चरत वृषभा जालीमांसं यथेच्छमभीरवः
पिबत नलिनीकच्छेष्वच्छं पुनर्महिषाः पयः ।

वहत करिणो भूयः शोभां मदेन कपोलयो-
रसहनतया दूरीभूतो विधेर्बत केसरी ॥

६१२

लब्धा डम्बरमम्बरे जलधरं गर्जन्तमालोक्य य-
द्दूरादुच्छलितोऽसि सिंह महतां तेनैव खिन्नं मनः ।
यत्त्वासारभयेन संप्रति दरीसांमुख्यमालम्बसे
तद्दृष्ट्वैव वयं ह्रिया किमपरं पातालमूलं गताः ॥

केषामपि.

६१३

यस्यानेकमदान्धवारणघटाकुम्भस्थलीभेदन-
व्यापारैकविनोददुर्ललितया कालोऽगमल्लीलया ।
उद्गर्जज्जलभारवामनघनस्पर्धी स एवाधुना
सिंहः पञ्जरपातपुञ्जिततनुर्धत्ते दशामीदृशीम् ॥

६१४

क्षुत्क्षामोऽपि जराकृशोऽपि शिथिलप्राणोऽपि कष्टां दशा-
मापन्नोऽपि विपन्नधीधृतिरपि प्राणेषु नश्यत्स्वपि ।
दर्पाध्मातकरीन्द्रकुम्भदलनप्रेङ्खन्नखाग्राशनिः
किं जीर्णं तृणमत्ति मानमहतामग्रेसरः केसरी ॥

एतौ रतिसेनस्य.

६१५

नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ नो दीर्घदीर्घः करः
सत्यं वारण नैष केसरिशिशुस्त्वाडम्बरैः स्पर्धते ।
तेजोबीजमसह्यमस्य हृदये न्यस्तं पुरा वेधसा
तादृक्त्वादृशमेव येन सुतरां भोज्यं पशुं मन्यते ॥

आनन्दवर्धनस्य.

६१६

माद्यन्मातङ्गकुम्भस्थलबहलवसावासनाविस्रगन्ध-
व्यासङ्गव्यक्तमुक्ताफलशकललसत्केसरालीकरालः ।

व्याधीवैधव्यवेधाः स्वभुजबलमदग्रस्ततेजस्विधामा
बिभ्यत्सारङ्गसार्थः सततमसहनः केसरी केन दृष्टः ॥

६१७

कः कः कुत्र न घुर्घुरायितघुरीघोरो घुरेत्सूकरः
कः कः कं कमलाकरं विकमलं कर्तुं करी नोद्यतः ।
के के कानि वनान्यरण्यमहिषा नोन्मूलयेयुर्यतः
सिंहीस्नेहविलासबद्धवसतिः पञ्चाननो वर्तते ॥

६१८

आ बाल्यादपि यो विदारितमदोन्मत्तेभकुम्भस्थली-
स्थालीमध्यकवोष्णरक्तरसवन्मुक्तापुलाकप्रियः ।
हस्तस्तस्य कथं प्रसर्पतु पुरः कृच्छ्रेऽप्यवस्थान्तरे
गर्तावर्तविवर्तमानशशकप्राणापहारे हरेः ॥

६१९

रक्ताक्तयन्नखरकोटिनिभादिभानां
यूथाः पलाशवनतोऽपि पलाय्य जग्मुः ।
सिंहस्य तस्य जरतो विषमा दशा य-
द्रोमायवैरवयवैरपि नास्ति वृत्तिः ॥

६२०

पर्जन्यं प्रति गर्जतः प्रतिनिधीन्विन्ध्यस्य वातोद्धता-
नम्भोधीनिव धावतः सरभसं हत्वा रणे वारणान् ।
वृक्षाद्वृक्षमुपेयुषोऽल्पवपुषः शाखामृगस्योपरि
क्रुद्धः सोऽपि भवान्नहो बत गतः पञ्चास्य हास्यां दशाम् ॥

जह्लणस्य.

६२१

हुंकारैः स्तनितानुकारचतुरैर्न्यकारमाकारित-
क्षौणीभृच्छिखरश्रियो गजघटा नीत्वा मदाटोपिनीः ।
सिंहः संहतभावतो दशदिशः क्लिश्यत्सु दुर्वाशितै-
र्गोमायुष्वपि विश्वविश्वविदितप्रौढिः किमुच्छते ॥

रा० जोनराजस्य.

अथ गजाः

६२२

करिकलभ विमुञ्च लोलतां
चर विनयव्रतमानताननः ।
मृगपतिनखकोटिभङ्गुरो
गुरुरुपरि क्षमते न तेऽङ्कुशः ॥

बाणभट्टस्य.

६२३

केलिं कुरुष्व परिभुङ्क्ष्व सरोरुहाणि
गाहस्व शैलतटनिर्झरिणीपयांसि ।
भावानुरक्तकरिणीकरलालिताङ्ग
मातङ्ग मुञ्च मृगराजरणाभिलाषम् ।

आनन्दवर्धनस्य.

६२४

उच्छृङ्खलेन निरपेक्षतयोन्मदेन
येनाकुलीकृतमिदं करिणा बभूव ।
दत्त्वा पदं शिरसि हस्तिपकार्भकेण
मन्दः कथं गमित एष वशं प्रसह्य ॥

प्रकाशवर्षस्य.

६२५

विन्ध्याद्रिसानुतरुपुष्पपतत्पराग-
संपुञ्जपूजितकरः करियूथसेव्यः ।
योऽभूत्स एव नृनिदेशकरः करीन्द्रो
जातः कथं किमथ वा प्रभुरत्र कालः ॥

श्रुतधरस्य.

६२६

अन्तःसमुत्थविरहानलतीव्रताप-
संतापिताङ्ग करिपुङ्गव मुञ्च शोकम् ।

धात्रा स्वहस्तलिखितानि ललाटपट्टे
को वाक्षराणि परिमार्जयितुं समर्थः ॥

कस्यापि.

६२७

भो भोः करीन्द्र दिवसानि कियन्ति ताव-
दस्मिन्मरौ समतिवाहय कुत्रचित्त्वम् ।
रेवाजलैर्निजकरेणुकरप्रयुक्तै-
र्भूयः शमं गमयितासि निदाघकाले ॥

गोविन्दराजस्य.

६२८

अस्मिञ्जडे जगति को नु बृहत्प्रमाण-
कर्णः करी ननु भवेद्दुरितस्य पात्रम् ।
इत्यागतं तमपि योऽलिनमुन्ममाथ
मातङ्ग एव किमतः परमुच्यतेऽसौ ॥

भट्टवासुदेवस्य.

६२९

न गृह्णाति ग्रासं नवकमलकिंजल्किनि जले
न पङ्करालादं व्रजति बिसभङ्गार्धशकलैः ।
ललन्तीं प्रेमार्द्रामपि विषहते नान्यकरिणीं
स्मरन्दावभ्रष्टां हृदयदयितां वारणपतिः ॥

६३०

लतान्तान्नादत्ते शशिशकलशीतं न च जलं
भ्रमद्भृङ्गासङ्गाः परिहरति कान्ताः कमलिनीः ।
दधद्धाराकारं करमपि करी जातविरहो
वितन्वन्नुच्छ्वासान्क्षणमपि वनान्ते न रमते ॥

६३१

नदीवप्रान्भित्त्वा किसलयवदुत्पाट्य च तरू-
न्मदोन्मत्ताञ्जित्वा करचरणदन्तैः प्रतिगजान् ।

जरां प्राप्यानार्यां तरुणजनविद्वेषजननीं
स एवायं नागः सहति कलभेभ्यः परिभवम् ॥

६३२

वरमियमङ्कुशक्षतिरलक्षितमापतिता
विनयविधित्सया शिरसि ते गजयूथपते ।
न पुनरपश्चिमा करजवज्रशिखाभिहतिः
प्रसभसमुत्थितस्य निशिता वनकेसरिणः ॥

भट्टबाणस्य.

६३३

स्वाधीनां प्रविहाय शैलकटकप्रान्ते करेणुं वने
यत्ते नागरिकाजने निपतितं सद्भावशून्ये मनः ।
तस्यैतद्दृढरज्जुबन्धनवधव्यापारखेदात्मकं
हे मत्तद्विप कर्मणः परिणतं रागानुरूपं फलम् ॥

६३४

क्वाकारो गिरिसन्निभः क्व च गतिर्वेगेन लीला च सा
हेलाकुड्मलितेक्षणाः क्व नु दृशस्तद्वा क्व ते बृंहितम् ।
वप्राघातरसः क्व ते क्व च करः कष्टं यदेवंविधं
त्वामारुह्य शिशुः पदा परवशं संचारयत्याज्ञया ॥

६३५

पादाघातविघूर्णिता वसुमती त्रासालसाः पक्षिणः
पङ्काङ्कानि सरांसि गण्डकषणक्षोदक्षताः शाखिनः ।
प्राप्येदं करिपोतकैर्विधिवशाच्छार्दूलशून्यं वनं
तत्तन्नाम कृतं विशृङ्खलतया वक्तुं न यत्पार्यते ॥

एते केषामपि.

६३६

पुण्ड्रेक्षूनपि भक्षयन्घृतभृतो मांसौदनादीनपि
प्रावृण्वन्विविधाः कुथा अपि वहन्नक्षत्रमाला अपि ।

कर्णे चामरमालिकामपि दधद्दन्ती तथापि स्मर-
न्वैन्ध्यीनां घनसल्लकीवनभुवामास्ते सदा दुःखितः ॥

कस्यापि.

६३७

नीवारप्रसवाग्रमुष्टिकवलैर्यो वर्धितः शैशवे
पीतं येन सरोजपत्त्रपुटके होमावशेषं पयः ।
तं दृष्ट्वा मदमन्थरालिवलयव्यालुप्तगण्डं गजं
सोत्कण्ठं सभयं च पश्यति मुहुर्दूरे स्थितस्तापसः ॥

भश्वोः.

६३८

दन्ते न्यस्य करं प्रलम्बितशिराः संमील्य नेत्रद्वयं
किं त्वं वारण तप्यसे गणिकया को नाम नो वञ्चितः ।
ग्रासं शान्तमना गृहाण सततं शोकोऽधुना त्यज्यतां
ये मत्ता अविवेकिनश्चलधियस्ते प्राप्नुवन्त्यापदम् ॥

६३९

पत्युर्यत्कवलावशेषपतितग्रासेन वृत्तिः कृता
पीतं यच्च करावगाहकलुषं तत्पीतशेषं पयः ।
प्राणान्पूर्वतरं विहाय तदिदं प्रासं करिण्या फलं
यद्बन्धार्पणकातरस्य करिणः क्लिष्टं न दृष्टं मुखम् ॥

एतौ कयोरपि.

६४०

घासग्रासं गृहाण त्यज गजकलभ प्रेमबन्धं करिण्याः
पाशग्रन्थिव्रणानामभिमतमधुना देहि पङ्कानुलेपम् ।
दूरीभूतास्तवैते शबरवरवधूविभ्रमोद्भ्रान्तरम्या
रेवाकूलोपकण्ठद्रुमकुसुमरजोधूसरा विन्ध्यपादाः ॥

हस्तिपकस्य.

६४१

लाङ्गूलचालनमधश्चरणावपातं
भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।

श्वा पिण्डदस्य कुरुते गजपुङ्गवस्तु
धीरं विलोकयति चाटुशतैश्च भुङ्क्ते ॥
कस्यापि.

६४२

यद्विन्ध्यः शिखरी तदन्तरपि यत्पीलुप्रियः पिप्पलः
सोत्कण्ठा रभसागमादभिपतद्रेणुः करेणुश्च यत् ।
तत्किं भद्रतया स्मरत्यपि करी दैवं हि सर्वंकषं
तन्मृत्योरपि दुःसहं तु यदयं मन्दो धुरि स्थापितः ॥

६४३

मध्येविन्ध्यमुदूर्मिनार्मदनदीवातूलवातावली-
हेलोद्धूलितमल्लिकाकिसलयैर्यो वृद्धिमभ्यागतः ।
सोऽयं दैववशाद्दशाविरहितः शूत्कारकारी करी
निर्मज्जद्गजरज्जुपाशविवशः कष्टं किमाचेष्टताम् ॥

६४४

हे गन्धकुञ्जर महागिरिकुञ्जराजि—
मद्यापि मा स्मर सलीलनिमीलिताक्षः ।
मुञ्चाभिमानमधुना भज वर्तमानं
वक्रं विधेरुपरि शासनमङ्कुशं च ॥
जह्लणस्य.

६४५

स्वच्छस्वादुजला विहाय सरितो हर्तुं तृषं दुःसहां
मा मत्त द्विरदाक्षि निक्षिप शरत्कृष्टे तडागाम्बुनि ।
पीतेऽस्मिन्सकलेऽपि गच्छति न ते शान्तिं पिपासा जले
ग्रामस्यैकगतेरमुष्य नियतं स्याज्जीविते संशयः ॥
कस्यापि.

अथ मृगवर्णनम्

६४६

दूर्वाङ्कुरतृणाहारा धन्यास्तात वने मृगाः ।
विभवोन्मत्तचित्तानां न पश्यन्ति मुखानि यत् ॥

६४७

अमृता विगतप्राणा सान्तःशल्याकृतव्रणा ।
अबद्धा निश्चलेवास्ते कूटसंस्थे मृगे मृगी ॥

कयोरपि.

६४८

रज्ज्वा दिशः प्रविततास्सलिलं विषेण
पाशैर्मही हुतभुजा ज्वलिता वनान्ताः ।
व्याधाः पदान्यनुसरन्ति गृहीतबाणाः
कं देशमाश्रयति यूथपतिर्मृगाणाम् ॥

मुक्तापीडस्य.

६४९

द्रुततरमितो गच्छ प्राणैः कुरङ्ग वियुज्यसे
किमिति वलितग्रीवं स्थित्वा मुहुर्मुहुरीक्षसे ।
विदधति हतव्याधानां ते मनागपि नार्द्रतां
कठिनमनसामेषामेते विलोचनविभ्रमाः ॥

६५०

स्थलीनां दग्धानामुपरि मृगतृष्णामनुसरँ-
स्तृषार्तः सारङ्गो विरमति न खिन्नेऽपि मनसि ।
अजानानस्तत्त्वं न स मृगयतेऽन्यत्र सरसी-
मभूमौ प्रत्याशा न च फलति विघ्नं च कुरुते ॥

६५१

हे सारङ्ग तृणान्यशान सलिलैः प्राणान्पुषाणाथवा
यद्वा स्याः पवनाशनस्तदपि ते साविष्कृति प्राणितम् ।
येनेयं भवतोच्छसत्कुवलयप्रस्तारचारुद्युति-
र्दृष्टिर्वित्तमदोद्धताक्षिणि मुखे मूर्खस्य नायासिता ॥

६५२

अल्पीयःस्खलनेन यत्र पतनं कृच्छ्रेण यत्रोन्नति-
र्द्वारे वेत्रलतावितानगहने कष्टः प्रवेशक्रमः ।

हे सारङ्ग मनोरमा वनभुवस्त्यक्त्वा विशेषार्थिना
किं भूभृत्कटकस्थितिव्यसनिना व्यर्थं खुराः शातिताः ॥

कस्यापि.

६५३

नैतास्ता मलयस्य काननभुवः स्वच्छस्रवन्निर्झरा–
स्तृष्णा यासु निवर्तते तनुभृतामालोकमात्रादपि ।
रूक्षध्वाङ्क्षपरिग्रहो मरुरयं स्फारीभवद्भ्रान्तय–
स्ता एता मृगतृष्णिका हरिण हे नेदं पयो गम्यताम् ॥

सातलस्य.

६५४

त्यक्तं जन्मवनं तृणाङ्कुरवती मातेव मुक्ता स्थली
विस्रम्भस्थितिहेतवो न गणिता बन्धूपमाः पादपाः ।
बालापत्यवियोगदुःखविधुरा नापेक्षिता सा मृगी
मार्गन्तः पदवीं तथाप्यकरुणा व्याधा न मुञ्चन्त्यमी ॥

एतौ मुक्तापीडस्य

६५५

छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बलाद्वागुरां
पर्यस्ताग्निशिखाकलापजटिलान्निर्गत्य दूरं वनात् ।
व्याधानां शरगोचरादपि जवेनोत्प्लुत्य धावन्मृगः
कूपान्तः पतितः करोति विधुरे किं वा विधौ पौरुषम् ॥

६५६

स्वैरी भ्राम्यसि नाथ काम्यसि परद्वाराणि नोत्ताम्यसि
नाढ्यानामनिमित्तकोपकुटिलालापं मुखं पश्यसि ।
मुञ्चस्येकमपि क्षणं प्रकटितप्रेमां च न प्रेयसीं
हे सारङ्ग तवातिसुन्दरमिदं केनोपदिष्टं व्रतम् ॥

कस्यापि.

६५७

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता दैवात्समासादिता
भङ्गप्रस्रुतदुग्धबिन्दुबिसरा शालेर्नवा मञ्जरी ।

निःश्वासानलदग्धकोमलतृणप्रख्यापितान्तर्व्यथ-
स्तामेव प्रतिवासरं मुनिरिव ध्यायन्वने शुष्यति ॥

धर्मकीर्तेः.

६५८

सारङ्गो न लतागृहेषु रमते नो पांसुले भूतले
नो रम्यासु वनोपकण्ठहरितच्छायासु शीतास्वपि ।
तामेवायतलोचनामनुदिनं ध्यायन्मुहुः प्रेयसीं
शैलेन्द्रोदरकंदरेषु गतधीः शृङ्गारिवेषः स्थितः ॥

६५९

शृङ्गेणाङ्गं मृगाणां कषति परिचयप्राप्तये निःस्पृहाणां
मन्दस्वच्छन्दचारी परिहरति भयादालयं यूथपस्य ।
दृष्टस्तिष्ठत्यलक्ष्यो झगिति निपतितैस्तत्कुरङ्गीकटाक्षैः
सारङ्गो दुःखमास्ते विधुरविधिवशादन्ययूथप्रविष्टः ॥

६६०

आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गा-
न्मां मुञ्च वागुरिक याहि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि घासकवलग्रसनानभिज्ञो
मन्मार्गवीक्षणपरस्तनयो मदीयः ॥

केषामपि.

६६१

पुरो रेवा पारे गिरिरतिदुरारोहशिखरः
सरः सव्ये वामे दवदहनदाहव्यतिकरः ।
धनुष्पाणिः पश्चाच्छबरहतको धावतितरां
न यातुं न स्थातुं हरिणशिशुरेष प्रभवति ॥

श्रीजयापीडस्य.

६६२

क्व क्रीडति क्व चरति क्व करोति वृत्तिं
वारि क्व नाम पिबति स्वपिति क्व नाम ।

इत्थं मृगं निरपराधमबाधमानं
व्याधोऽनुधावति वधाय धनुर्दधानः ॥

६६३

चन्द्रः सुधांशुरयमत्रिसुतो द्विजेशः
पुण्यैरवापि शरणाय मयेति तोषम् ।
मुग्धैणशाव भज मा त्यज पापमेनं ॥
मीनं प्रभुज्य सहसा कृतमेषभोगम् ॥

प॰ पाजकस्य.

अथ करभाः

६६४

करभ यदि कदाचित्प्रभ्रमन्दैवयोगा-
न्मधुकरकुलतस्त्वं प्रापयेथा मधूनि ।
विरम विरम तेभ्यः सन्ति शष्पाण्यरण्ये
प्रथममुखरसास्ते शोषयन्त्येव पश्चात् ॥

कस्यापि.

६६५

विकचकुमुदैः फुल्लाम्भोजैः सरोभिरलंकृतां
मरकतमणिश्यामां शष्पैर्विहाय वनस्थलीम् ।
स्मरति करभो यद्वृक्षाणां चरन्मरुधन्वनां
परिचयरतिः सा दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥

जीवनागस्य.

६६६

करभदयिते यत्तत्पीतं सदुर्लभमेकदा
मधु वनगतं तस्यालाभे विरौषि किमुत्सुका ।
कुरु परिचितैः पीलोः पत्त्रैर्धृतिं मरुगोचरे
जगति सकले कस्यावाप्तिः सुखस्य निरन्तरा ॥

६६७

करभदयिते योऽसौ पीलुस्त्वया मधुलुब्धया
व्यपगतघनच्छायस्त्यक्तो न सादरमीक्षितः ।
चलकिसलयः सोऽपीदानीं प्ररूढनवाङ्कुरः
करभदयितावृन्दैरन्यैः सुखं परिभुज्यते ॥

६६८

करभ किमिदं दीर्घोच्छ्वासैः क्षिणोषि शरीरकं
विरम शठ हे कस्यात्यन्तं सखे सुखमागतम् ।
चर किसलयं स्वस्थः पीलोर्विमुञ्च मधुस्पृहां
पुनरपि भवान्कल्याणानां भविष्यति भाजनम् ॥

केषामपि.

६६९

करभ रभसात्क्रोष्टुं वाञ्छस्यहो श्रवणज्वरः
शरणमथवानृज्वी दीर्घा तवैव शिरोधरा ।
पृथुगलबिलावृत्तिश्रान्तोच्चरिष्यति वाङ्मुखा-
दियति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥

भट्टभल्लटस्य.

६७०

तथा संतुष्टः सञ्जलतृणशमीपीलुबदरै-
श्चरन्स्वस्थोऽरण्ये करभशिशुकः शोकरहितः ।
कृतो मध्वास्वादप्रवणहृदयो मुग्धविधिना
यथा नान्यद्भुङ्क्ते न पिबति न शेते न रमते ॥

६७१

यस्यासीन्नवपीलुपत्रबदरग्रासोऽपि संतुष्टये
दीर्घाध्वन्यनुगम्यते न पदवी यस्य स्वयूथ्यैरपि ।
सोऽयं संप्रति याति बालकरभः क्षीणोद्यमः क्षामतां
मन्ये नूनमनेन दैवहतकेनास्वादितं भ्रामरम् ॥

६७२

पीलूनां हि फलं कषायरहितं रोमन्थयित्वा मरौ
शाखाग्रं यदखादि चारु करभीवक्त्रार्पितं प्रेमतः ।
तत्स्मृत्वा करभेन खेदविधुरं दीर्घं तथा कूजितं
प्राणानामभवत्तदेव सहसा प्रस्थानतूर्यं यथा ॥

एते केषांचित्.

६७३

क्रमेलकं निन्दति कोमलेच्छुः
क्रमेलकः कण्टकलम्पटस्तम् ।
प्रीतौ तयोरिष्टभुजोः समायां
मध्यस्थता नैकतरोपहासः ॥

नैषधकर्तुः

अथ खगाः

तत्रादौ

मयूराश्चातकाश्च

६७४

एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।
पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥

कस्यापि.

६७५

अयि चकितमुग्धचातक मरुभुवि धावसि मुधा किमुद्ग्रीवम् ।
ग्रीष्मे दवाग्निवलितस्तापिच्छोऽयं न विद्युत्वान् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

६७६

पिपासुरप्येव जलं शिखण्डी
प्रतीक्षते प्राणसमां पिबन्तीम् ।
नूनं प्रियास्नेहनिबद्धदृष्टिः
स्वल्पं पयः पश्यति निम्नगासु ॥

६७७

अत्युन्नतिव्यसनिनः शिरसोऽधुनैष
स्वस्यैव चातकशिशुः प्रणयं विधत्ताम् ।

अस्यैतदिच्छति नहि प्रततासु दिक्षु
ताः स्वच्छशीतमधुराः क्व नु नाम नापः ॥

भट्टभल्लटस्य.

६७८

केकाः कला वनभुवस्तिलकायमानो
रम्यः कलापमहिमैष शिखण्डिनोऽस्य ।
दुर्लक्षणं ननु विहायसि वायसादि-
क्षुण्णेऽप्ययं चटकतुल्यगतिर्न जातः ॥

भा° जयवर्धनस्य.

६७९

नीलाब्जपुञ्जरजसारुणितान्विमुच्य
स्वच्छान्सुधाधिकरसानपि वारिराशीन् ।
यच्चातकः पिबति वारिधरोदबिन्दू-
न्मन्ये तदानतिभयाच्छिरसोऽभिमानी ॥

६८०

भूमिस्थमम्बु यदि चातक पातुमिच्छेः
कण्ठव्रणं प्रकटयेस्तदयोग्यतां च ।
दिव्याम्बुपाननियमस्तव मोहयेत्कं
दोषोऽपि संवृतिमतां भजते गुणत्वम् ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

६८१

किं नैव सन्ति नवतामरसावतंसा
हंसावलीवलयिनो जलसन्निवेशाः ।
कोऽपि ग्रहो गुरुरयं बत चातकस्य
पौरंदरीं यदभिवाञ्छति वारिधाराम् ॥

६८२

किं दूरेण पयोधरा उपरि किं नान्ये रटन्तः श्रुता
निन्द्याः पापतया स्वकुक्षिषु गताः किं नाम पक्षाः क्षयम् ।

रम्यं वा गगने न किं विहरणं किं तूग्रकाकावली–
पर्यायप्रतिपत्तिलाघवभयाद्भूमौ स्थिता बर्हिणः ॥

केषामपि.

६८३

नो ताण्डवेन नयनामृतनिर्झरेण
केकारवेण न च कर्णरसायनेन ।
बर्हेण चापि सुरचापरुचा तवाय-
मोतुर्न तुष्यति शिखिन्वधमन्तरेण ॥

कस्यापि.

६८४

चातक तात कियद्भवता पातकमतुलमकारि ।
नवजलदादपि चञ्चुपुटे यत्तव न पतति वारि ॥

६८५

जलकणवितरणरहितः प्रकटितधवलितवेषः ।
चातक रटसि वृथा किं जलदः शारद एषः ॥

चर्पटीनाथस्य.

६८६

सन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः परितः सरितः शुभाः ।
तथापि चातकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥

६८७

केकानिभाद्घटयसे पटुचाटुकानि
चञ्चत्कलापमपि नृत्यसि रञ्जनाय ।
हे चातक प्रयतसे जलदं प्रतीत्थं
बिन्दुं जलस्य लभसे न च लज्जसे च ॥

६८८

वाहत्वमीश्वरसुतस्य विधाय बर्हि-
न्प्रम्लायितः स निजपक्षकलाप एव ।
नाराधितः स भवता पुरुषोत्तमः किं
यस्ते तृषं प्रशमयेत्कचमेघवर्षैः ॥

अथ हंसाः सारसाश्च

६८९

वसतोऽतिशयप्रीत्या मानसोचितसंस्थितेः ।
पल्वलाम्भसि हंसस्य हंसतैव विकल्प्यते ॥

६९०

पिबन्ति मधु पद्मेभ्यो भृङ्गाः केसरधूसराः ।
हंसाः शैवालमश्नन्ति धिग्दैवमसमञ्जसम् ॥

कयोरपि.

६९१

यदि नाम दैवयोगाज्जगदसरोजं कदाचिदपि जातम् ।
अवकरनिकरं विकिरति तत्किं कृकवाकुरिव हंसः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

६९२

कटु रटति निकटवर्ती वाचाटष्टिट्टिभः पटुर्यत्र ।
अपसरणमेव शरणं मौनं वा तत्र हंसस्य ॥

६९३

अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् ।
रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना ॥

कस्यापि.

६९४

क्षुधितोऽपि पद्मखण्डे जहाति रजसावृतं हि किंजल्कम् ।
गुणिनि कृतपक्षपातो बिसं तु बहु मन्यते हंसः ॥

भट्टसूक्तिकोशकस्य.

६९५

तरलयसि दृशं किमुत्सुका-
मकलुषमानसवासलालिते ।
अवतर कलहंसि वापिकां
पुनरपि यास्यसि पङ्कजालयम् ॥

भट्टबाणस्य.

६९६

भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहारिगीत-
राजीवरेणुकणकीर्णपिशङ्गतोयाम् ।
रम्यां हिमाचलनदीं प्रविहाय हंस
हे हे हताश वद कां दिशमुत्सुकोऽसि ॥

६९७

हे हंस मेलितपयःसलिलं विवेक्तुं
शक्तस्य संप्रति मतिः क नु तेऽद्य याता ।
कासारवारिणि कलां पतितां यदिन्दो-
रादातुमिच्छसि बिसाङ्कुरवाञ्छया त्वम् ॥

६९८

शीतांशुशेखरशिरोरुहसंश्रितानि
पुण्यानि पावितजगन्ति मनोरमाणि ।
भ्रान्त्वा चिरं सुरसरित्सलिलानि दैवा-
ल्लब्धानि हातुमिव वाञ्छसि नासि हंसः ॥

६९९

स्थित्वा चिरं नभसि निश्चलतारकेण
मातङ्गसङ्गकलुषां नलिनीं निरीक्ष्य ।
उत्पन्नमन्युपरिघर्घरनिःस्वनेन
हंसेन साश्रु परिवृत्य गतं न लीनम् ॥

७००

येनोज्झितं सहचरीवदनोपनीतं
रम्यं मृणालशकलं हिमशङ्खशुभ्रम् ।
सोऽयं खगो हतविधे तव चेष्टितेन
शेवालनाललवलम्पटतां विधत्ते ॥

७०१

रटसि कटु किमुच्चैर्वायस स्पर्धया मे
विहगहतक विष्ठारक्तवक्त्रान्तरालः ।

विततधवलपक्षाक्षेपविक्षोभिताम्भाः
कमलवनविहारी सारसोऽहं न काकः ॥

७०२

हंसोऽध्वगः श्रममपोहयितुं दिनान्ते
कारण्डकाकबकभासवनं प्रविष्टः ।
मूकोऽयमित्युपहसन्ति लुनन्ति पक्षा–
न्नीचाश्रयो हि महतामवमानभूमिः ॥

एते केषामपि.

७०३

क्व कठिनमहो पीलोः पत्त्रं मृदुः क्व बिसाङ्कुरः
क्व कटु लवणं कौपं चाम्भः क्व तामरसासवः ।
क्व कुसुमरजो हृद्यं रूक्षाः क्व चोषरपांसवः
क्व मरुविषयो ध्वाङ्क्षक्षेत्रं क्व हंस भवादृशाः ॥

श्रीभण्डकस्य.

७०४

भो राजहंस किमिति त्वमिहागतोऽसि
योऽसौ बकः स इह हंस इति प्रतीतः ।
तद्गम्यतां त्वरितमेव ततः प्रभाते
यावद्वदन्ति बक एष न मूढलोकाः ॥

७०५

अये वापीहंसा निजवसतिसंकोचपिशुनं
कुरुध्वं मा चेतो वियति वहतो वीक्ष्य विहगान् ।
अमी ते सारङ्गा भुवनमहनीयव्रतभृतो
निरीहाणामेषां तृणमिव भवन्त्यम्बुनिधयः ॥

७०६

तरौ तीरोद्भूते क्वचिदपि दलाच्छादिततनुः
पतद्धारासारां गमय विषमां प्रावृषमिमाम् ।
निवृत्तायां त्वस्यां सरसि सरसोत्फुल्लनलिने
स एव त्वं हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते ॥

७०७

गतं तद्गाम्भीर्यं जलमपि वृतं जालकशतैः
सखे हंसोत्तिष्ठ प्रथममसुतो दग्धसरसः ।
स यावत्पङ्काम्भःकलुषितवपुर्भूरिविलप-
न्न काको वाचाटश्चरणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते ॥

७०८

स्पृशति न बिसं चञ्च्वा भूयस्तया सह खण्डितं
पिबति न जलं याति स्वप्तुं न शेवलजालकम् ।
कमलकलिकाभङ्गक्रीडां करोति न सारसः
क्वणति करुणं शोकग्रस्तः प्रियाविरहाकुलः ॥

७०९

सरसि बहुशस्ताराछायां दशन्परिवाञ्चितः
कुमुद विटपान्वेषी हंसो निशास्वविचक्षणः ।
दशति न पुनस्ताराशङ्की दिवापि सितोत्पलं
कुहकचाकितो लोकः सत्येऽप्यपायमपेक्षते ॥

एते केषामपि.

७१०

मुक्ताभानि पयांसि भङ्गविलसद्दुग्धा बिसग्रन्थयः
स्फीतास्तामरसासवा विहरणक्रीडासहं सैकतम् ।
सन्त्येव प्रतिदेशमत्रविषमे हे हंस पङ्काङ्किते
धृष्टोत्कुष्टबके जरत्सरसि ते कोऽयं निवासग्रहः ॥

श्रीशिवस्वामिनः.

७११

आपूर्येत पुनः स्फुरच्छफरिकासारोर्मिभिर्वारिभि-
र्भूयोऽपि प्रविभज्यमाननलिनं पश्येम तोयाशयम् ।
इत्याशाशततन्तुबद्धहृदयो नक्तंदिनं दीनधीः
शुष्यत्यातपशोषितस्य सरसस्तीरे जरत्सारसः ॥

७१२

तावद्दोलितपङ्कजच्युतरजःपिङ्गाङ्गरागोज्ज्वलो
यः शृण्वन्कलकूजितं मधुलिहां संजातहर्षोत्सवः ।
कान्ताचञ्चुपुटापवर्जितबिसग्रासग्रहेऽप्यक्षमः
सोऽयं संप्रति हंसको मरुगतः कष्टं तृणं वाञ्छति ॥

७१३

यां स्मृत्वा सहसैव मानससरस्त्यक्त्वा विशेषार्थिन-
स्तामेवोत्सुकचेतसः कमलिनीं दृष्ट्वा बकाध्यासिताम् ।
लीयन्ते विगताभिमानलघवस्तत्रैव भूयोऽपि ये
हंसास्ते न भवन्ति हंसचपलाः प्रायो बका एव ते ॥

केषामपि·

७१४

यामालिङ्ग्य बका रटन्ति कटुकं दीर्घोच्छ्वसत्कंधरा
यस्यामंसतटावघट्टितजलं वल्गन्त्यमी मद्गवः ।
या शश्वन्मलिनात्मकैरपि बकैर्नक्तंदिनं सेव्यते
सा हंसेन मनस्विना कमलिनी युक्तं यदि त्यज्यते ॥

अर्थवर्मणः ·

७१५

रूप हारि मनोहरा सहचरी पानाय पाद्मं मधु
क्रीडा चाप्सु सरोरुहेषु वसतिस्तेषां रजो मण्डनम् ।
वृत्तिः साधुमता बिसेन सुहृदश्चारुस्वनाः षट्पदाः
सेवादैन्यविमाननाविरहितो हंसः सुखं जीवति ॥

यशःस्वामिनः

७१६

मत्स्या अपि हि जानन्ति क्षीरनीरविवेचनम् ।
प्रसिद्धं राजहंसानां यशः पुण्यैरवाप्यते ॥

७१७

क्रुद्धोलूकनखप्रपातविगलत्पक्षा अपि स्वाश्रयं
ये नोज्झन्ति पुरीषपुष्टवपुषस्ते केचिदन्ये द्विजाः ।

ये तु स्वर्गतरङ्गिणीबिसलतालेशेन संवर्धिता
गङ्गानीरमपि त्यजन्ति कलुषं ते राजहंसाः कुतः ॥

कस्यापि.

अथ कोकिलाः

७१८

समुद्गिरसि वाचः किं पुंस्कोकिल सुकोमलाः ।
श्वभ्रेऽस्मिञ्जडपाषाणगुरुनिर्घोषभैरवे ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

७१९

काकैः सह विवृद्धस्य कोकिलस्य कला गिरः ।
खलसङ्गेऽपि नैष्ठुर्य कल्याणप्रकृतेः कुतः ॥

तक्षकस्य.

७२०

श्रोत्रोत्सवं तव कलं कलकण्ठ कोऽत्र
नादं शृणोति रतिविग्रहसंधिदूतम् ।
दावाग्निदग्धघनपादपकोटरान्त--
राविर्भवत्कटुरवासु वनस्थलीषु ॥

कस्यापि.

७२१

मूकीभूय तमेव कोकिल मधुं बन्धुं प्रतीक्षस्व हे
हेलोल्लासितमालतीपरिमलामोदानुकूलानिलम् ।
यत्रैतास्तव सूक्तयः सफलतामायान्त्यमी तूल्लस-
त्पांसूत्तम्भभृतो निदाघदिवसाः संतापसंधायिनः ॥

भट्टवृद्धेः.

७२२

भ्रातः कोकिल कूजितैरलमलं नार्घन्ति यस्माद्गुणा-
स्तूष्णीमास्व विशीर्णपर्णनिचयच्छन्नः कचित्कोटरे ।
उद्यानद्रुमवाटिकाकटुरटत्काकावलीसंकुलः
कालोऽयं शिशिरस्य संप्रति सखे नायं वसन्तोत्सवः ॥

७२३

क्वचिज्झिल्लीनादः क्वचिदतुलकाकोलकलहः
क्वचित्कङ्काराव: क्वचिदपि कपीनां कलकलः ।
क्वचिद्घोरः फेरुध्वनिरयमहो दैवघटना
कथंकारं तारं क्वणतु चकितः कोकिलयुवा ॥

अथ भ्रमराः

७२४

केतकीकुसुमं भृङ्गः पीडयमानोऽपि सेवते ।
दोषाः किं नाम कुर्वन्ति गुणापहृतचेतसः ॥

कस्यापि.

७२५

कृत्वापि कोषपानं भ्रमरयुवा पुरत एव कमलिन्याः ।
अभिलषति बकुलकलिकां मधुलिहि मलिने कुतः सत्यम् ॥

७२६

मदनमवलोक्य निष्फलमनित्यतामपि च बन्धुजीवानाम् ।
गुरुमुपगम्य भ्रमरः संप्रति जातो जपासक्तः ॥

७२७

भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि
क्वचिदासादितमीक्षितं श्रुतं वा ।
वद सत्यमपास्य पक्षपातं
यदि जातीकुसुमानुकारि पुष्पम् ॥

७२८

कमलं भवनं रजोऽङ्गरागो
मधु पानं मधुराः प्रियाप्रलापाः ।
शयनं मृदु केसरोपधानं
भ्रमरस्याम्भसि का न राजलीला ॥

७२९

पतितमुत्पतितं स्थितमक्रियं
सकरुणं क्वणितं गतमागतम् ।
कमलिनीमलिना तुहिनाहतां
नहि तदस्ति विलोक्य न यत्कृतम् ॥

कस्यापि.

७३०

कमलिनीमलिनी दयितं विना
न सहते सह तेन निषेवितम् ।
तमधुना मधुना निहितं हृदि
स्मरति सा रतिसारमहर्निशम् ॥

भट्टरुद्रटस्य.

७३१

मदं न लिप्सेत शिलीमुखो यदि
द्विपान्न कर्णाग्रनिपातमाप्नुयात् ।
परोपसर्पी सुखलेशलिप्सया
नरो भवत्येव पराभवास्पदम् ॥

७३२

मधुकर बहुशस्त्वया निरस्ताः
कुसुमलतास्तृणवत्सुपुष्पिताग्राः ।
फलमनुभव कण्टकावृताभ्य-
स्तदिदमपत्रप केतकीलताभ्यः ॥

७३३

फुल्लेषु यः कमलिनीकमलोदरेषु
चूतेषु यो विलसितः कलिकान्तरस्थः ।
पश्याद्य तस्य मधुपस्य शरद्व्यपाये
कृच्छ्रेण वेणुविवरे दिवसाः प्रयान्ति ॥

७३४

पुष्पासवं सुरभि गन्धिरजोऽङ्गरागः
पीत्वा लतासु मधुपः कमले निषण्णः ।
बद्धोऽधुना शशिकरैः करुणं विरौति
संतोषहीनमिह कं न भजन्त्यनर्थाः ॥

एते केषांचित्.

७३५

अन्यासु तावदुपमर्दसहासु भृङ्ग
लोलं विनोदय मनः सुमनोलतासु ।
मुग्धाननामरजसं कलिकामकाले
बालां कदर्थयसि किं नवमालिकायाः ॥

विकटनितम्बायाः.

७३६

ऐरावणाननमदाम्बुकणावपात-
संसक्ततामरसरेणुपिशङ्गिताङ्गः ।
चण्डानिलाहततुषारविशीर्णपक्षः
क्षीणः क्षितौ मधुकरो विवशोऽत्र शेते ॥

भट्टनायकस्य.

७३७

सोत्कः परिभ्रमसि किं व्यवपातिधैर्यः
कूजन्द्विरेफ करुणं कुसुमासवार्थी ।
अन्यासु पादपलतासु धृतिं बधान
भग्ना हि सा कुसुमिता सहकारवल्ली ॥

धर्मकीर्तेः.

७३८

स्वामोदवासितसमग्रदिगन्तराला
रक्ता मनोहरमुखा सुकुमारमूर्तिः ।
सेव्या सरोजकलिका तु यदैव जाता
नीतस्तदैव विधिना मधुपोऽन्यदेशम् ॥

कस्यापि.

७३९

जात्युज्ज्वले मधुरकोमलवाग्विलासौ
द्वौ पुष्करे मधुकरौ युगपत्प्रविष्टौ ।
एकस्तयोर्मधुभराकुलपूर्णदेहः
कष्टे विधौ न रजसापि युतो द्वितीयः ॥

चाटस्य॰

७४०

मधुकरगणश्चूतं त्यक्त्वा गतो नवमालिकां
पुनरपि गतो रक्ताशोकं कदम्बतरुं ततः ।
तदपि सुचिरं स्थित्वा तेभ्यः प्रयाति सरोरुहं
परिचितगुणद्वेषी लोको नवं नवमीहते ॥

७४१

लिखितकमले सौन्दर्येण प्रकामहृतात्मना
किमिव न कृतं तत्र भ्रान्त्वा मधुस्पृहयालिना ।
अधिगतरसः सोऽभूत्तस्मान्मनागपि नाल्पधी-
र्धुरि तु लिखितस्तृष्णान्धानां जनेन विवेकिना ॥

७४२

भ्रमति बकुले मन्दं कुन्दे न विन्दति निर्वृतिं
प्रकृतिसुरभौ रक्ताशोके न याति विशोकताम् ।
सुरभिकुसुमामोदोत्कण्ठापनीतमना वने
वहति तनुतामङ्गे भृङ्गः स्मरन्नवमालिकाम् ॥

७४३

स्पृशति शनकैश्चुम्बन्नङ्गैः करोति निपीडनं
चरणपतनं मुद्राभेदं विधातुमपीहते ।
समयमुचितं चित्तौत्सुक्यात्प्रतीक्षितुमक्षमो
मधुकरयुवा पुण्यैर्लब्ध्वा नवां नवमालिकाम् ॥

७४४

हिमोत्सन्नां दृष्ट्वा हतकमलनालां कमलिनीं
द्विरेफाः संवृत्ताः सपदि गजगण्डप्रणयिनः ।
अहो धिग्भूतानां प्रकृतिरियमप्रत्ययकरी
न कश्चित्क्षीणार्थे प्रथमगुणगन्धं गणयति ॥

७४५

किमामोदभ्रान्त्या भ्रमसि सुचिरं भृङ्ग ननु हे
न जानीषे तत्त्वं प्रतपतितरां ग्रीष्मसमयः ।
स्थितं शून्यं पुष्पैः प्रकटविटपं पश्य विपिनं
गतः सौरभ्याढ्यः प्रकृतिसुभगश्चैत्रविभवः ॥

७४६

केनाघ्रातमुदारमस्य कुसुमं कैश्चुम्बितं केसरं
पीतः केन रसोऽस्य केन रजसा चोद्वेल्लितं केन वा ।
हे हे मुग्धमधुव्रत व्रज जवादन्याँस्तरून्पुष्पिता-
नुत्तालेऽत्र वृथैव पिप्पलतरौ किं किंचिदासाद्यते ॥

७४७

प्रत्यग्रोऽत्र यथासुखं मधुरसः पातव्य इत्युत्सुक-
स्तृष्णाविभ्रमविप्रलब्धहृदयस्तत्त्वावबोधं विना ।
निर्विण्णोऽप्यफलश्रमो न विरमत्यालेख्यपद्माकरे
दुर्बुद्धिर्व्यसनी तथापि मधुपस्तृष्णाशयोद्भ्राम्यति ॥

७४८

यस्याः संगमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनिद्रोत्पला
यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम् ।
भग्नां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यज्जीव्यते
धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥

७४९

येनामोदिनि केसरस्य मुकुले पीतं मधु स्वेच्छया
नीता येन निशा शशाङ्कधवला पद्मोदरे शारदे ।

भ्रान्तं येन मदप्रवाहमलिने गण्डस्थले दन्तिनां
सोऽयं भृङ्गयुवा करीरविटपे बध्नातु तुष्टिं कुतः ॥

केषामपि॰

७५०

मा भून्नाम सहामुनैव निधनं दैवात्कथंचित्पुन-
स्तृष्णा वा हतजीविते यदि तदा किं पुष्पशून्यं जगत् ।
येनैवोन्मथितः स एव दयितः पद्माकरो निर्दयं
दानाम्भःस्पृहयानुयात्यलिरहो लोलस्तमेव द्विपम् ॥

शङ्कुकस्य.

७५१

सोऽपूर्वो रसनाविपर्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापलं
दृष्टिः सा मदविस्मृतस्वपरादिकिं भूयसोक्तेन वा ।
सर्वं विस्मृतवानसि भ्रमर हे यद्वारणोऽद्याप्यसा-
वन्तःशून्यकरो निषेव्यत इति भ्रातः क एष ग्रहः ॥

भट्टभल्लटस्य.

७५२

रे रे भृङ्ग मदान्धवारणचलत्कर्णानिलान्दोलन-
क्लेशक्लान्ततनो मुधैव भवता दुःखं किमित्यास्यते ।
उत्कूजत्समदद्विरेफवलयव्यालुप्तकोशश्रियः
सामोदाः प्रकटाशयाः प्रतिपदं सन्त्येव पद्माकराः ॥

सुखविष्णोः.

७५३

गन्धाढ्यां नवमालिकां मधुकरस्त्यक्त्वा गतो यूथिकां
तां त्यक्त्वापि गतः स चन्दनतरुं तस्मात्सरोजं गतः ।
बद्धस्तत्र निशाकरेण सुचिरं क्रन्दत्यसौ मन्दधीः
संतोषेण विना पराभवशतं प्राप्नोति लुब्धो जनः ॥

७५४

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं
भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पद्मिनी च ।

७६०

निजकुलोचितचेष्टितमात्मनो
यदपहाय यियाससि हंसताम् ।
बक चर व्रतमेव तथापि ते
फलति तत्तदिदं यततां नृणाम् ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

७६१

न कोकिलानामिव मञ्जु कूजितं
न लब्धलास्यानि गतानि हंसवत् ।
न बर्हिणानामिव चित्रपक्षता
गुणस्तथाप्यस्ति बके बकव्रतम् ॥

भा° श्रीजयवर्धनस्य.

७६२

तद्वैदग्ध्यं समुदितपयस्तोयतत्त्वं विवेक्तु-
मालापास्ते स च मृदुपदन्यासहृद्यो विलासः ।
आस्तां तावद्बक यदि तथा वेत्सि किंचिच्छुथाशां
तूष्णीमेवासितुमयि सखे त्वं कथं मे न हंसः ॥

भट्टभल्लटस्य.

७६३

कस्त्वं लोहितलोचनास्यचरणो हंसः कुतो मानसा-
त्किं तत्रास्ति सुवर्णपङ्कजवनान्यम्भः सुधासंनिभम् ।
मुक्ताशुक्तिरथास्ति शङ्खनिचयो वैदूर्यरोहाः क्वचि-
च्छम्बूकाः किमु सन्ति नेति च बकैराकर्ण्य हीहीकृतम् ॥

अथ काकाः

७६४

तुल्यवर्णच्छदः कृष्णः कोकिलैः सह संगतः ।
केन विज्ञायते काकः स्वयं यदि न भाषते ॥

वाल्मीकेः.

७६५

आत्मरुतादपि विरुतं कुर्वाणाः स्पर्धया सह मयूरैः ।
किं जानन्ति वराकाः काकाः केकारवान्कर्तुम् ॥

कस्यापि-

७६६

कृष्णं वपुर्वहतु चुम्बतु सत्फलानि
रम्येषु संचरतु चूतवनान्तरेषु ।
पुंस्कोकिलस्य चरितानि करोतु नाम
काकः किल ध्वनिविधौ ननु काक एव ॥

भा° जयवर्धनस्य-

७६७

संप्राप्य कोकिलकुलैः कमनीयकान्तिः
कान्तस्वरैरपि बलात्खलु संनिकर्षम् ।
वैधुर्यभाजि हतवेधसि किं वराकः
काकः करोत्वनुकृतिं न ययौ यदेषाम् ॥

गोविन्दराजस्य-

७६८

इयं पल्ली भिल्लैरनुचितसमारम्भरसिकैः
समन्तादाक्रान्ता विषविषमबाणप्रणयिभिः ।
तरोरस्य स्कन्धे गमय समयं कीर निभृतं
न वाणी कल्याणी तदिह मुखमुद्रैव शरणम् ॥

७६९

किरति मुखगृहीतं भुक्तशेषं पुरीषं
विलिखति चरणाग्रैर्देवतानां शिरांसि ।
व्रजति च हतमानः साधुमूर्धस्वशङ्कः
किमिव न कुरुते खं प्राप्य काको वराकः ॥

७७०

दौर्भाग्यं वचसां तनोर्मलिनता चेष्टास्वहो चापलं
शङ्कायास्तदुपज्ञतैव विदिता वृत्तिस्त्ववाच्यैव सा ।

इत्थं दुष्कृतशाखिनः फलमिव स्फीतं तथाप्यातुरः
काकः कोकिललाञ्छनच्छविरुचा कष्टं मुहुर्मूर्छति ॥
वासुदेवस्य.

७७१

नृत्यन्तः शिखिनो मनोहरममी श्रव्यं पठन्तः शुका
वीक्ष्यन्ते न त एव खल्विह रुषा वार्यन्त एवाथवा ।
पान्थस्त्रीगृहमिष्टलाभकथनाल्लब्धान्वयेनामुना
संप्रत्येतदनर्गलं बलिभुजा मायाविना भुज्यते ॥

७७२

रे रे ध्वाङ्क्ष विरूक्षतास्तु वचसः काणाक्षिता क्षम्यते
लौल्यं नाम तवेति कात्र गणना भाण्ड्यं विभूषैव ते ।
सर्वं सोढमिदं स्वभावविहितं वह्नेरिवौष्ण्यं हि ते
यत्त्वेवं विगुणस्य कापि भवतो ग्रीवा न तत्सह्यते ॥

७७३

काकः कोकिलमुन्नमय्य कुरुते चूते फलास्वादनं
भुङ्क्ते राजशुकं निवार्य कुररः क्रीडापरो दाडिमम् ।
घूको बर्हिणमस्य शाखिशिखरे शेते सजानिः सुखं
हा जातं विपरीतमद्य विपिने श्येने परोक्षं गते ॥
कस्यापि.

७७४

किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः
किं पुंस्कोकिलवत्स्वनेन मधुरः किं हंसवत्सद्गतिः ।
किं सामान्यशकुन्तशावक इव क्रीडाविनोदाकरः
काकः केन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥

७७५

उत्पत्तिर्मरुतां प्रभोर्युगदिने प्रख्याप्यविश्वोत्सवे
पुण्याहश्रुतिषु प्रसिद्धिरधिका पूर्णं वयः पौरुषम् ।
काकुत्स्थेन समं सपत्नकलहे दैवज्ञता तादृशी
काकस्तेन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥

७७६

आद्यः प्रवेशसमयः स कलेर्युगस्य
प्राप्तस्तिरस्कृतबहूदकहंससार्थः ।
आहूय सादरतया तपसोऽन्तिमेऽह्नि
काणो द्विजः प्रतिगृहं बत यत्र पूज्यः ॥

अथ कीटमणयः

७७७

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेऽप्यर्थसंस्पर्शि तत्कृतम् ।
खद्योत इति कीटस्य नाम तुष्टेन केनचित् ॥

७७८

घनसंतमसमलीमसदशदिशि निशि यद्विराजसि तदन्यत् ।
कीटमणे दिनमधुना तरणिकरान्तरितचारुसितकिरणम् ॥

भल्लटस्य.

७७९

जर्जरतृणाग्रमदहन्सर्षपकणमप्रकाशयन्नूनम् ।
कीटत्वमात्मतन्त्रः खद्योतः ख्यापयन्भाति ॥

७८०

भ्राजिष्णवो नभसि भूरिहतान्धकार-
स्वल्पप्रभाः स्वतनुमात्रनिबद्धभासः ।
खद्योतकाः प्रकटतीव्रगुरुप्रभावा-
स्तावन्न सप्ततुरगः समुदेति यावत् ॥

किशोरकस्य.

७८१

युष्मादृशः कृपणकाः क्रिमयोऽपि यस्यां
भान्ति स्म संतमसमय्यगमन्निशासौ ।
सूर्यांशुदीप्रदशदिग्दिवसोऽधुनायं
भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे किमु त्वम् ॥

७८२

इन्दुः प्रयास्यति विनङ्क्ष्यति तारकश्रीः
स्थास्यन्ति लीढतिमिरा न मणिप्रदीपाः ।
अन्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्य-
त्युन्मेषमेष्यति भवानिति दूरमेतत् ॥

कयोरपि.

७८३

सत्त्वान्तःस्फुरिताय वा कृतगुणाध्यारोपतुच्छाय वा
तस्मै कातरमोहनाय महसो लेशाय मा स्वस्ति भूत् ।
यच्छायास्फुरणारुणेन खचता खद्योतनाम्नामुना
कीटेनाहितयापि जङ्गममणिभ्रान्त्या विडम्ब्यामहे ॥

भल्लटस्य.

अथ वृक्षाः

७८४

प्रत्यग्रैः पर्णनिचयैस्तरुर्यैरेव शोभितः ।
जहाति जीर्णांस्तानेव किं वा चित्रं कुजन्मनः ॥

उपाध्यायोदयस्य.

७८५

यथापल्लवपुष्पाढ्या यथापुष्पफलर्द्धयः ।
यथाफलर्द्धिस्वारोहा हा मातः क्वागमन्द्रुमाः ॥

७८६

साध्वेव तद्विधावस्य वेधाः क्लिष्टो न यन्मुधा ।
स्वरूपाननुरूपेण चन्दनस्य फलेन किम् ॥

भल्लट्टस्य.

७८७

मया बदरलुब्धेन वृक्षाणामनभिज्ञया
वने कण्टकसादृश्यात्खदिरः पर्युपासितः ॥

७८८

महातरुर्वा भवति समूलो वा विनश्यति ।
नाङ्कुरप्रक्रियामेति न्यग्रोधकणिकाङ्कुरः ॥

७८९

पुष्पपत्रफलच्छायामूलवल्कलदारुभिः ।
धन्या महीरुहा येषां विमुखा यान्ति नार्थिनः ॥

७९०

पतत्यङ्गारवर्षे वा वाति वा प्रलयानिले ।
तालः स्तब्धतयारब्धस्तथैव सह नश्यति ॥

७९१

छायावन्तो गतव्यालाः स्वारोहाः फलदायिनः ।
मार्गद्रुमा महान्तश्च परेषामेव भूतये ॥

७९२

अगतीनां खलीकाराद्दुःखं नैवोपजायते ।
भवन्त्यशोकाः प्रायेण साङ्कुराः पादताडिताः ॥

केषामपि.

७९३

यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलकुसुमवर्जितो विहितः ।
निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपहरति ॥

भट्टादित्यकस्य.

७९४

प्राप्ते वसन्तमासे वृद्धिं प्राप्नोति सकलवनराजिः ।
यन्न करीरे पत्रं तत्किं दोषो वसन्तस्य ॥

७९५

फलितघनविटपविघटितपटुदिनकरमहसि लसति कल्पतरौ ।
छायार्थी कः पशुरपि भवति जरद्वीरुधां प्रणयी ॥

भल्लटस्य.

७९६

फलकुसुमकिसलयोज्ज्वलविटपशतान्तरिततरणिकिरणौघे ।
मार्गतरौ निकटस्थे कः पथिकः क्लान्तिमनुभवति ॥

भा॰ अमृतदत्तस्य.

७९७

दूरीकृतस्वार्थलवा जनस्य
समुद्यता ये भुवि तापशान्त्यै ।
द्रुमास्त एवागतिका न विद्मः
प्रजापतेराशयलेशमत्र ॥

प्रकाशवर्षस्य.

७९८

चन्दने विषधरान्सहामहे
वस्तु सुन्दरमगुप्तिमत्कुतः ।
रक्षितुं वद किमात्मसौष्ठवं
संचिताः खदिर कण्टकास्त्वया ॥

भल्लटस्य.

७९९

ग्रथित एष मिथः कृतशृङ्खलो
विषधरैरधिरुह्य महाजडः ।
मलयजः सुमनोभिरनाश्रितो
यदत एव फलेन न युज्यते ॥

८००

यत्किंचनानुचितमप्युचितानुबन्धि
किं चन्दनस्य न कृतं कुसुमं फलं वा ।
लज्जामहे भृशमपक्रम एव यातु-
स्तस्यान्तिकं परिगृहीतबृहत्कुठारः ॥

भल्लटस्य.

८०१

हे बालचम्पकतरो तरुणीकपोल-
लावण्यचुम्बनसुखोचितचारुपुष्प ।
किं पुष्पितेन विजहीहि विकासहास-
मुद्दामपामरगणा मरुभूमिरेषा ॥

नरेन्द्रस्य.

८०२

अन्तःप्रतप्तमरुसैकतदह्यमान-
मूलस्य चम्पकतरोः क्व विकासचिन्ता ।
प्रायो भवत्यनुचितस्थितिदेशभाजां
श्रेयः स्वजीवपरिपालनमात्रमेव ॥

८०३

दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथितं विधात्रा
भूर्जद्रुमस्य विफलत्वसमर्पणेन ।
किं चर्मभिर्निशितशस्त्रशतावकृत्तै-
राशां न पूरयति सोऽर्थिपरम्पराणाम् ॥

गोविन्दराजस्य.

८०४

किं कण्टकैकरसिकेन फलद्विषा किं
वैरस्यसीमनि किमु स्थिरकौतुकेन ।
छायाविलासविमुखेन सतां किमङ्ग
धात्रा खलेन खदिरद्रुम एष सृष्टः ॥

वामनस्य.

८०५

लब्धं चिरादमृतवत्किममृत्यवे स्या-
द्दीर्घं रसायनवदायुरुत प्रदद्यात् ।
एतत्फलं यदयमध्वगशापदग्धः
स्तब्धः फलं फलति वर्षशतेन तालः ॥

भल्लटस्य.

८०६

हे वृक्ष शोभित महाफलभारलक्ष्म्या
क्षुत्तापशान्तिजनकैकजगत्प्रसिद्ध ।
त्वत्तो मया कथमपीदमधो निरस्त-
मेकं फलं शकुनिखण्डितमल्पमाप्तम् ॥

कस्यापि.

८०७

अत्यन्तशीतलतया सुभगस्वभाव

सत्यं न कश्चिदपि ते तरुरस्ति तुल्यः ।

छायार्थिनामपि पुनर्विकटद्विजिह्व-

सङ्गेन चन्दन विषद्रुमनिर्विशेषः ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

८०८

कथमियति वनान्ते कश्चिदेको न तादृ-

ग्वरवनतरुरुच्चैः पुष्पवल्लीफलाढ्यः ।

जगदसुखविधातुर्दग्धधातुर्नियोगा-

द्धवखदिरपलाशाः केवलं वृद्धिभाजः ॥

८०९

शाखासंततिसंनिरुद्धगगनाभोगस्य लब्ध्वा तरो-

श्छायां यस्य भवद्भिरेव शमिता घर्मापदोऽनेकशः ।

भोः पान्था ननु दृश्यतां विधिगतिस्तस्यैव कालक्षय-

प्रक्षीणस्य तलेऽद्य तप्तसिकताङ्गारैः परं दह्यते ॥

कयोरपि.

८१०

चित्रैर्यस्य पतत्त्रिभिर्दशदिशो भ्रान्त्वा समेतैः सुखं

विश्रान्तं शयितं प्रभुक्तमुषितं स्कन्धे फलैः प्रश्रिते ।

तस्यैवोन्मथितस्य दुष्टकरिणा मार्गद्रुमस्याधुना

कारीषाय कषन्ति शोषपरुषां गोपालबालास्त्वचम् ॥

शिवस्वामिनः.

८११

संतोषः किमशक्तता किमथवा तस्मिन्नसंभावना

शोभैवाथ च काननस्थितिरियं प्रद्वेष एवाथवा ।

आस्तां खल्वनुरूपया सफलया पुष्पश्रिया दुर्विधे

संबन्धोऽननुरूपयापि न कृतः किं चन्दनस्य त्वया ॥

८१२

सन्मूलः प्रथितोन्नतिर्घनलसच्छायः स्थितः सत्पथे
सेव्यः सद्भिरितीदमाकलयता तालोऽध्वगेनाश्रितः ।
पुंसः शक्तिरियत्यसौ स तु फलेदद्याथवा श्वोऽथवा
काले क्वाप्यथवा कदाचिदथवा नेत्यत्र वेधाः प्रभुः ॥

८१३

यज्जातोऽसि चतुष्पथे घनलसच्छायोऽसि किं छायया
संयुक्तः फलिनोऽसि किं यदि फलैः पूर्णोऽसि किं संनतः ।
हे सद्वृक्ष सहस्व संप्रति सखे शाखाशिखाकर्षण-
क्षोभामोटनभञ्जनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

भदन्तज्ञानवर्मणः.

८१४

सुस्कन्धस्य विसारिसौरभगुणाक्रान्ताखिलाशस्य ते
तन्वीचारुपयोधरान्तरकृतस्पर्शस्य गोप्याकृतेः ।
दोषः कोऽपि भुजंगसंगमकृतः प्रोद्भूत एषोऽधुना
येन त्वां परिहृत्य चन्दनतरो यान्त्यध्वगा दूरतः ॥

कस्यापि.

८१५

छिन्नस्तत्रसुहृत्स चन्दनतरुर्यूयं पलाय्यागता
भोगाभ्याससुखासिकाः प्रतिदिनं ता विस्मृतास्तत्र वः ।
दंष्ट्राकोटिविषोल्कया प्रतिकृतं तस्य प्रहर्तुर्न चे-
त्किं तेनैव सह स्वयं न निधनं याताः स्थ भो भोगिनः ॥

८१६

त्वन्मूले पुरुषायुषं गतमिदं कालेन संशुष्यतां
क्षोदीयांसमपि क्षणं परमतः शक्तिः कुतः प्राणितुम् ।
तत्स्वस्त्यस्तु विवृद्धिमेहि महतीमद्यापि का नस्त्वरा
कल्याणैः फलितासि तालविटपिन्पुत्रेषु पौत्रेषु वा ॥

एतौ भट्टभल्लटस्य.

८१७

छायास्यैव घना सुगन्धिरयमेवापन्नतापच्छिदा-
मग्रेऽस्यैव गुणग्रहः सगुणता किं चन्दनस्योच्यताम् ।
आ मूलात्पुनरेष बद्धवृतिभिर्व्यालैस्तथा दूषितो
जाने येन वरं धवोऽथ खदिरोऽप्यन्योऽथवा न त्वयम् ॥

थोआकस्य.

८१८

न श्लाघ्यानि फलानि पल्लवकृता छाया न वाञ्छापि सा
नो पुष्पं सुमनोहरं न विहगाः शब्दामृतस्यन्दिनः ।
काकव्रातपुरीषनिर्भरजरन्मूर्तेरशुद्धात्मनो
निःस्तब्धस्य तरोरधः कथमहो सृष्टोऽसि दुर्वेधसा ॥

८१९

नास्य स्वादु फलं न चारु कुसुमं न स्निग्धपर्णा लता
न च्छाया क्लमहारिणी न च कलक्वाणास्तथा पत्रिणः ।
एषोऽसौ खदिरद्रुमः किमथवा पान्थेन दृष्टस्त्वया
तत्किं पान्थ कठोरकण्टकमुखैर्गात्रक्षतार्थी भवान् ॥

भट्टवृद्धेः.

८२०

स्निग्धाः पल्लविनः प्रकामविटपव्याविद्धचण्डातपा
नम्राः स्वादुफलाः समाश्रितजनक्षुत्तापविच्छेदिनः ।
दग्धास्ते तरवः प्रयान्तु पथिकास्तेष्वेव मार्गेष्वमी
रूक्षाः कण्टकिनः ससर्पविवरा भूयः प्ररूढा द्रुमाः ॥

८२१

छाया नात्मन एव या कथमसावन्यस्य निष्प्रग्रहा
ग्रीष्मोष्मापदि शीतलस्तलभुवि स्पन्दोऽनिलादेः कुतः ।
वार्ता वर्षशते गते किल फलं भावीति वार्तैव सा
द्राघिम्णा मुषिताः कियच्चिरमहो तालेन बाला वयम् ॥

८२२

कस्त्वं भोः कथयामि दैवहतकं मां विद्धि शाखोटकं
वैराग्यादिव वक्षि साधु विदितं कस्मादिदं कथ्यते ।
वामेनात्र वटस्तमध्वगजनः सर्वात्मना सेवते
न च्छायापि परोपकारकृतये मार्गस्थितस्यापि मे ॥

८२३

आमोदैर्मरुतो मृगाः किसलयैर्लम्बैस्त्वचा तापसाः
पुष्पैः षट्चरणाः फलैः शकुनयो घर्मार्दिताश्छायया ।
स्कन्धैर्गन्धगजाश्च विश्रमरुजाः शश्वद्विभक्तास्त्वया
प्राप्तस्त्वं द्रुम बोधिसत्त्वपदवीं सत्यं कुजाताः परे ॥

८२४

भ्राम्यद्भृङ्गभरावनम्रकुसुमश्च्योतन्मधूद्गन्धिषु
च्छायावत्सु तलेषु पान्थनिवहा विश्रम्य गेहेष्विव ।
नित्यं निर्झरवारिवारिततृषस्तृप्यन्ति येषां फलै-
स्ते नन्दन्तु फलन्तु यान्तु च परामत्युन्नतिं पादपाः ॥

८२५

हे हे मण्डितमार्ग मार्गविटपिश्लाघ्याः समाः शाश्वती-
र्व्याप्याावृणु दिक्तटानि विटपैः सालैश्च चुम्बाम्बरम् ।
मूले विश्रमणाशयैव लुठिता यत्र त्वया केवलं
घर्मार्तेः परिमोचिताः फलशतैर्यावद्वयं तर्पिताः ॥

८२६

वृद्धिर्यस्य तरोर्मनोरथशतैराशावता प्रार्थिता
जातोऽसौ सरसः प्रवासिफलदः सर्वाश्रितोऽपाश्रयः ।
नानादेशसमागतैरविदितैराक्रान्तमन्यैः खगै-
स्तं लब्धावसरोऽपि वृद्धशकुनिर्दूरे स्थितो वीक्षते ॥

८२७

दावाग्निप्लोषदुःखं खरपवनजलक्लेशमर्काच्च तापं
मातङ्गाकर्षणानि व्यसनमपि गुरु प्राप्तवन्तोऽपि वज्रात् ।

दारुच्छायाफलानि त्वचमपि कुसुमं मञ्जरीः पल्लवान्वा
नार्थिभ्यो वारयन्ति प्रतिदिवसमहो साधु वृत्तं तरूणाम् ॥

८२८

हंसाः पद्मवनाशया बलिभुजो गृध्राश्च मांसाशया
पान्थाः स्वादुफलाशया मधुलिहः सौरभ्यगन्धाशया ।
दूरान्निष्फलरक्तपुष्पनिचयैर्निःसार रथ्योन्नते
रे रे शल्मलिपादप प्रतिदिनं के न त्वया वञ्चिताः ॥

८२९

भ्रातर्भीममरुभ्रमश्रमशमव्यापारपारंगमं
मत्वा चन्दनपादपं पथिक मा विश्रान्तये शिश्रियः ।
एतस्यान्तिकवर्तिभिर्घनविषज्वालावलीभीषणै--
राश्वास्य स्मृतिशेषतां विषधरैर्नीताः कियन्तोऽध्वगाः ॥

८३०

उच्चैर्यो मधुपानलुब्धमनसां भृङ्गाङ्गनानां गणै-
रुद्गीतो रचितालयः खगकुलैर्देशान्तरादागतैः ।
आसीद्यश्च निषेवितोऽध्वगशतैर्ग्रीष्मोष्मतान्तिच्छिदे
सोऽयं संप्रति दुर्मदेन दलितश्छायातरुर्दन्तिना ॥

८३१

भुक्तं स्वादु फलं कृतं च शयनं शाखाग्रजैः पल्लवै-
स्त्वच्छायापरिशीतलं च सलिलं पीतं विनीतः क्लमः ।
विश्रान्तं सुचिरं ततोऽपि मनसा प्राप्ता परा निर्वृति-
स्त्वं सन्मार्गतरुर्वयं च पथिका भूयात्पुनः संगमः ॥

अथ मेघाः

८३२

अस्त्येव भूभृतां मूर्ध्नि दिवि वा द्योततेऽम्बुदः ।
मरुद्भिर्भज्यमानोऽपि स किमेति रसातलम् ॥

८३३

अम्बुदः कृतपदो नभस्तले
तोयपूरपरिपूरितोदधिः ।
गोष्पदस्य भरणेऽप्यशक्तिमा-
नित्यसत्यमभिधीयते कथम् ॥

महर्षेः.

८३४

एतदत्र पथिकैकजीवितं
पश्य शुष्यति कथं महत्सरः ।
धिङ्मुधाम्बुधर रुद्धसद्गति-
र्वर्धिता किमिह हट्टवाहिनी ॥

प्रकाशवर्षस्य.

८३५

स्वार्थानपेक्षं जनतापशान्त्यै
नित्योदिताः सन्ति पयोमुचोऽमी ।
विवर्षिणस्तानवगृह्णते ये
सन्त्येव ते केऽपि महानुभावाः ॥

८३६

क्व दृष्टमन्धेन बलाहकेन
घ्रातुं गवा यन्न तृणं निघृष्टम् ।
महातरुर्बन्धुरिवाध्वगाना-
मायात्यवश्यायकणैर्दरिद्रः ॥

कस्यापि.

८३७

उत्तुङ्गशैलशिखराश्रयणेन केचि-
दुद्दामवीचिवलिताः सरितो भवन्ति ।
अन्ये पुनर्जलकणास्तृणलोष्टपाता-
दम्भोमुचां पयसि न क्षयमाप्नुवन्ति ॥

कस्यापि.

८३८

यत्रोषितोऽसि चिरकालमकिंचनः स-
न्नर्णःप्रतिग्रहधनग्रहणाधमर्णः ।
निर्लज्ज गर्जसि समुद्रतटेऽपि तत्र
धृष्टोऽधमस्तव समो घन नैव दृष्टः ॥

८३९

आस्यं निरस्य रसितैः सुचिरं विहस्य
गात्रान्तरेषु घन वर्षसि चातकस्य ।
तच्चञ्चुकोटिकुटिलायतकंधरस्य
प्राणात्ययोऽस्य भवतः परिहासमात्रम् ॥

जह्लणस्य.

८४०

आक्रम्योच्चैः शिरसि वसतिर्भूभृतामुन्नतानां
तोयादानं तदपि जलधेर्लोकसंतापशान्त्यै ।
दीर्घा छाया प्रकृतिमहति व्योम्नि चाभोगबन्धो
हे हे मेघ स्पृहयति न ते कः किलेत्थं व्रताय ॥

८४१

कृत्वा चुम्बनमम्बरेऽतिगहने विद्योत्य विद्युल्लता
जाड्यादूर्जितगर्जितेन बहुधा स्पर्धां च कृत्वा घनैः ।
तत्पश्चान्नयता रजोऽपि न शमं भूमौ घनेनामुना
हासायैव कृतं यथोन्नतिभृतः सर्वे चिरं लज्जिताः ॥

वृद्धेः.

८४२

साधूत्पातघनौघ साधु सुधियां ध्येयं धरायामिदं
कोऽन्यः कर्तुमलं तवैव घटते कर्मेदृशं दुष्करम् ।
सर्वस्यौपयिकानि यानि कतिचित्क्षेत्राणि तत्राशनिः
सर्वानौपयिकेषु दग्धसिकतारण्येष्वपां वृष्टयः ॥

८४३

भेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्ष्मान्तर्गतं कच्छपैः
पाठीनैः पृथुपङ्ककूटलुठितैर्यस्मिन्मुहुर्मूर्च्छितम् ।
तस्मिञ्छुष्कसरस्यकालजलदेनागत्य तच्चेष्टितं
येनाकण्ठनिमग्नवन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते ॥

दाक्षिणात्यस्य.

८४४

यद्भूभृतो लघुगुणैरपि बद्धमूल—
मापादितानि सहसैव तृणैः शिरांसि ।
अम्भोमुचः प्रचुरवर्षविशृङ्खलस्य
तच्चेष्टितं दुरवधारगतेर्जलस्य ॥

श्रीजयवर्धनस्य.

८४५

कृच्छ्राद्दत्ते विरलविरलान्वारिबिन्दून्प्रवृद्धो
गर्जत्येकः सरभसतरं पश्य तन्मात्रलाभात् ।
नृत्यत्यन्योऽप्यतुलमहिमश्लाघ्यभूमिर्न जाने
मध्यादाभ्यां विपुलहृदयश्चातकः किं नु मेघः ॥

कस्यापि.

८४६

गतास्ते जीमूताः स्फुरदलिकुलश्यामवपुषः
श्रिया येषां लोके स्थलजलविभागोऽप्यपहृतः ।
वृथा तृष्णान्धः किं भ्रमसि विधुरश्चातकशिशो
शरज्जीमूतोऽयं कुत इह पयोबिन्दुरपि ते ॥

विश्रान्तिवर्मणः.

८४७

पश्यामः किमयं विचेष्टत इति स्वल्पाभ्रसिद्धिक्रियै—
र्दर्पाद्दूरमुपेक्षितेन बलवत्कर्मेरितैर्मन्त्रिभिः ।
लब्धात्मप्रसरेण रक्षितुमथाशक्येन मुक्त्वाशनिं
स्फीतस्तावदहो घनेन रिपुणा दग्धो गिरिग्रामकः ॥

भट्टमल्लटस्य.

८४८

गर्जित्वा बहु संनिरुध्य गगनं प्रच्छाद्य दिङ्मण्डलं
संपाद्योद्दलितेन्द्रनीलशकलश्यामाभिरामं वपुः ।
प्राप्ते वारिधरागमेऽपि सलिलं तत्त्यक्तमम्भोमुचा
चञ्चूश्चातकपोतकस्य सकला सिक्ता न येन स्वयम् ॥

कस्यापि.

८४९

अत्रोत्पातघनेन मन्त्रिविकले शून्याम्बरव्यापिना
धृष्टस्वप्रकृतिक्रियासमुचिते ग्रामे तथा जृम्भितम् ।
रथ्याकर्दमवाहिनामतिशुचिस्वच्छात्मनामन्तरं
नाप्यज्ञायि जनैर्यथौघपयसां स्रोतोजलानामपि ॥

भट्टवृद्धेः.

८५०

रे मेघाः स्वशरीरदानगुरु किं बौद्धं यशो न श्रुतं
युष्माभिः किमु पारिजातचरितं नाकर्णितं वा क्वचित् ।
येनैतत्सुखलभ्यमम्बु ददतां युष्माकमुद्गर्जतां
नो लज्जाप्यभिजायतेऽतिरभसाद्व्योम्न्युद्धतं धावताम् ॥

कलशकस्य.

८५१

स्थाने वर्षति नैव गर्जति वृथा क्रान्तिं हरत्यञ्जसा
क्षेत्राणां परितापजर्जररुचां क्षेमंकरः क्ष्मातले ।
यद्यद्भद्रकसान्द्रतां हृदि दधात्यन्यत्करोत्युल्लस-
न्सन्मेघोऽयममोघदर्शनघनास्निग्धच्छविर्वर्धताम् ॥

८५२

नो गर्जत्यम्बुराशिस्त्रिजगदधिपतिप्रार्थितार्थप्रदान-
व्यापारस्फीतकीर्तिः स्फुरदनलशिखानर्घरत्नैकपूर्णः ।
तत्तोयस्तोकमात्रव्यपहृतविकृतिः प्राकृतोऽयं प्रकृत्या
शून्ये क्षिप्त्वाम्बु गर्जत्यगणितनिधनो वारिवाहः सगर्वम् ॥

एतावमृतवर्धनस्य.

अथ समुद्रः

८५३

न पालयति मर्यादां वेलाख्यामम्बुधिस्तथा।
तृष्यतां नोपकर्तव्यमितीमामपरां यथा ॥

भा° अमृतदत्तस्य.

८५४

गवादीनां पयोऽन्येद्युः सद्यो वा दधि जायते ।
क्षीरोदधेस्तु नाद्यापि महतां विकृतिः कुतः ॥

८५५

यद्यपि स्वच्छभावेन दर्शयत्युदधिर्मणीन् ।
तथापि जानुदघ्नोऽयमिति चेतसि मा कृथाः ॥

८५६

यस्याम्बुकणिकाप्यास्ये न पतत्यर्थिनां क्वचित् ।
कष्टमम्भोनिधिः सोऽपि नदीन इति कथ्यते ॥

८५७

यातु नाशं समुद्रस्य महिमा स भुवि श्रुतः ।
वाडवः क्षुत्पिपासार्तो येनैकोऽपि न तर्पितः ॥

८५८

अमृतरसविसरवितरणमरणोत्तारितसुरे सति पयोधौ ।
कस्य स्फुरन्ति हृदये ग्रीष्मतडाका भुवि वराकाः ॥

एते केषांचित्.

८५९

यदयं शशिशेखरो हरो
हरिरप्येष यदीशिता श्रियः ।
अमरा अपि यत्सुरा अमी
तदिमास्तस्य विभूतिविप्रुषः ॥

रत्नाकरस्य.

८६०

क्षारतैव हि गुणस्तथास्ति ते
येन न व्रजति कश्चिदन्तिकम् ।
भीषणाकृति बिभर्षि यादसां
चक्रमर्णव किमर्थमग्रतः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

८६१

अपास्य लक्ष्मीहरणोत्थवैरिता-
मचिन्तयित्वा च तदद्रिमन्थनम् ।
ददौ निवासं हरये महोदधि-
र्विमत्सरा धीरधियां हि वृत्तयः ॥

कस्यापि.

८६२

जितेन्दुभासो नयतां मणीनध-
स्तृणानि मूर्ध्ना बिभृतां जलेश्वरः ।
प्रभोर्न कश्चित्प्रभुरस्ति तत्त्वतो
रत्नानि रत्नानि तृणं तृणं पुनः ॥

पुण्यस्य.

८६३

ग्रीष्मं द्विषन्तु जलदागममर्थयन्तां
ते संकटप्रकृतयः कृपणास्तडागाः ।
अब्धेस्तु मुग्धशफरीचटुलाचलेन्द्र-
निष्कम्पकुक्षिपयसो द्वयमप्यचिन्त्यम् ॥

कस्यापि.

८६४

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
मुक्तौघः सिकता प्रवाललतिकाः शेवालमम्भः सुधा ।
तीरे कल्पमहीरुहाः किमपरं नामापि रत्नाकरो
दूरात्कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥

कस्यापि.

८६५

आस्तां क्षमापहरणं जलधेर्जलेन
दूरे दवाग्निपरिदीपितमानसानाम् ।
एतावदस्तु यदि तोयकणैर्न जिह्वा
दन्दह्यते द्विगुणतां च न याति तृष्णा ॥

रत्नाकरस्य.

८६६

रत्नान्यमूनि मकरालय मावमंस्थाः
कल्लोलवेल्लितदृषत्परुषप्रहारैः ।
किं कौस्तुभेन विहितो भवतो न नाम
याच्ञाप्रसारितकरः पुरुषोत्तमोऽपि ।

भा° त्रिविक्रमस्य.

८६७

लज्जामहे वयमहो भृशमप्यनेके
सांयात्रिकाः सलिलराशिममी विशन्ति ।
स्कन्धाधिरोपिततदीयतटोपकण्ठ-
कौलेयकाम्बुदृतयो यदुदीर्णतृष्णाः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

८६८

आ स्त्रीशिशुप्रथितयैष पिपासितेभ्यः
संरक्ष्यतेऽम्बुधिरपेयतयैव दूरात् ।
दंष्ट्रा करालमकरालिकरालिताभिः
किं भाययस्यपरमूर्मिपरम्पराभिः ॥

भल्लटस्य.

८६९

धिग्धिग्धिगम्बुधिममी निरपत्रपस्य
यस्याध्वगा मरुभुवीव नितान्ततान्ताः ।
तृड्दाहशुष्कगलनिर्गतदीर्घजिह्वा
दीना विवर्तितदृशोऽनुतटं प्रयान्ति ॥

८७०

निर्मथ्यते यदि सुरासुरसैन्यसंघै-
रापूर्यते यदि जलैर्जलदापगाभिः ।
पेपीयते च वडवामुखवह्निना चे-
न्न क्षुभ्यति स्म जलधिर्न तनुत्वमेति ॥

८७१

मैनाकादिभिरद्रिभिर्मघवतः संत्रस्य यत्रास्यते
चण्डार्चिर्भगवानुदेति च यतो यत्रास्तमभ्येति च ।
शेते क्वापि निलीय यस्य जगतां कुक्ष्येकदेशे पति-
र्गाम्भीर्यश्रियमस्य कस्तुलयितुं वारां निधेरर्हति ॥

८७२

उपकृतवता श्रीरत्नाभ्यां हरेः शशिलेखया
मनसिजरिपोः पीयूषेणाप्यशेषदिवौकसाम् ।
कथमितरथा तेन स्थेयं यशोभरमन्थरं
यदि न मथनायासं धीरः सहेत पयोनिधिः ॥

एते केषांचित्-

८७३

विषमभिमुखं मुक्तं रौद्रं दिशो दश संश्रिताः
शशितरुमणिप्रायैः प्रायः प्रलोभनमाहितम् ।
किमिव न कृतं मन्थारम्भे शठेन पयोधिना
तदपि निपुणैर्नास्य क्षान्तं सुरैरमृतं विना ॥

८७४

यदिह भवतो गाम्भीर्येण प्रयाति महत्तया-
प्यनुचितगुणारम्भः कालः किमेतदनन्तरम् ।
अयि जलनिधे किं कल्लोलैरलब्धसमाप्तिभि-
र्विरम सरितामेतत्तोयं न तेऽस्ति मनागपि ॥

एतौ शङ्कुकस्य-

८७५

समाश्रित्योत्सङ्गं विवृतवदनस्यास्य वसतः
क्षणेनैकस्यान्तर्ज्वलितवपुषो यत्क्षणमपि ।
न तृष्णामौर्वाग्नेरपनयति पुष्टेऽपि विभवे
नृशंसस्याम्भोधेर्व्रजतु विलयं सोऽस्य महिमा ॥

८७६

अहो बत सरित्पतेरिदमनार्यरूपं परं
यदुज्ज्वलरुचीन्मणीन्सुचिरचर्चितास्थागुणान् ।
जडैरनुपयोगिभिः परत एत्य लब्धास्पदैः
क्षिपत्यनिशमूर्जितैर्झगिति तन्मयत्वं गतः ॥

कयोरपि.

८७७

इहैकश्चूडालोऽभ्यजनि कलशाद्यस्य सकलैः
पिपासोरम्भोभिश्चुलुकमपि नो भर्तुमशकः ।
स्वमाहात्म्यश्लाघागुरुगहनगर्जाभिरभितः
कुषित्वा क्लिश्नासि श्रुतिकुहरमब्धे किमिति नः ॥

भल्लटस्य.

८७८

रूक्षं क्षारमपेयमत्र सलिलं लब्ध्वा परं तप्यते
व्यालग्राहभियावगाहनमपि स्वस्थेन नासाद्यते ।
तत्किं पान्थ पयोधिनामनि मरौ तृष्णाविमूढो भवा-
नन्तर्निह्नुतिनाशितामलमणिव्राते मुधा धावसि ॥

वृद्धेः.

८७९

सर्वासां त्रिजगत्यपामियमसावाधारता तावकी
प्रोल्लासोऽयमसौ तवाम्बुनिलये सेयं महासत्त्वता ।
सेवित्वा बहुभङ्गभीषणतनुं त्वामेव वेलाचल-
ग्रावस्रोतसि पाप तापकलहो यत्क्वापि निर्वाप्यते ॥

भल्लटस्य.

८८०

कल्लोलैर्विकिरत्वसौ गिरिवरान्वेलाविलासोत्थितैः
शब्दैर्वा बधिरीकरोतु ककुभो धत्तां च विस्तीर्णताम् ।
पान्थानां रवितापतप्तवपुषां तृष्णातिरेकच्छिदः
किं साम्यं प्रतनोः करोतु सरसोऽप्यब्धिः कृताडम्बरः ॥

८८१

दत्तं येन सुधानिधानमसमं सत्त्वाधिकेनार्थिने
श्रीवासोऽपि महामणिर्विधुरसौ कल्पद्रुमो गौस्तथा ।
शापात्क्षारजलस्तथापि जलधिः प्राप्तायशा इत्यहो
लोकोऽयं तृणवद्गुणं विगणयन्दोषग्रहैकाग्रधीः ॥

एतौ कलशकस्य ।

८८२

हा कष्टं तटवासिनोऽपि विफलप्राग्भारमालोक्य मा-
मन्यत्रैव पिपासवः प्रतिदिनं गच्छन्त्यमी जन्तवः ।
इत्थं व्यर्थजलातिभारवहनप्रोद्भूतखेदादिव
स्वां मूर्तिं वडवानले जलनिधिर्मन्ये जुहोत्यन्वहम् ॥

८८३

मर्यादापरिपालनेन महतां क्षौणीभृतां रक्षणा
द्विश्रान्त्या मधुसूदनस्य सुचिरं यत्किंचिदासादितम् ।
गाम्भीर्योचितमात्मनो जलधिना मन्थव्यथासंभ्रमा-
द्देवेष्वर्पयतामृतं द्रुतमहो सर्वं तदुत्पुंसितम् ॥

८८४

आश्चर्यं वडवानलः स भगवानाश्चर्यमम्भोनिधि-
र्यत्कर्मातिशयं विचिन्त्य मनसः कम्पः समुत्पद्यते ।
एकस्याश्रयघस्मरस्य पिबतस्तृप्तिर्न जाता जलै-
रन्यस्यापि महात्मनो न वपुषः स्वल्पोऽपि जातः श्रमः ॥

८८५

नोद्वेगं यदि यासि यद्यवहितः कर्णं ददासि क्षणं
त्वां पृच्छामि यदम्बुधे किमपि तन्निश्चित्य देह्युत्तरम् ।

नैराश्यानुशयातिमात्रनिशितं निःश्वस्य यद्दृश्यसे
तृष्यद्भिः पथिकैः कियत्तदधिकं स्यादौर्वदाहाद्दतः ॥

८८६

इतः स्वपिति केशवः कुलमितस्तदीयद्विषा-
मितश्च शरणार्थिनां शिखरिणां गणाः शेरते ।
इतश्च वडवानलः सह समस्तसंवर्तकै-
रहो विततमूर्जितं भरसहं च सिन्धोर्वपुः ॥

८८७

वैकुण्ठाय श्रियमभिनवं शीतभानुं भवाय
प्रादादुच्चैःश्रवसमपि वा वज्रिणे तत्क गण्यम् ।
तृष्णार्ताय स्वमपि मुनये यद्ददाति स्म देहं
कोऽन्यस्तस्माद्भवति भुवनेष्वम्बुधेर्बोधिसत्त्वः ॥

८८८

रत्नोज्ज्वलाः प्रविकिरल्लँहरीः समीरै-
रब्धिः क्रियेत यदि रुद्धतटाभिमुख्यः ।
दोषोऽर्थिनः स खलु भाग्यविपर्ययाणां
दातुर्मनागपि न तस्य तु दातृतायाः ॥

८८९

अन्तर्ये सततं लुठन्त्यगणितास्तानेव पाथोधरै-
रात्तानापततस्तरङ्गवलयैरालिङ्ग्य गृह्णन्नसौ ।
व्यक्तं मौक्तिकरत्नतां जलकणान्संप्रापयत्यम्बुधिः
प्रायोऽन्येन कृतादरो लघुरपि प्राप्तोऽर्च्यते स्वामिभिः ॥

कल्हणस्य.

८९०

स्वस्त्यस्तु विद्रुमलतासुमनोमणिभ्यः
कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिपङ्क्तिः ।
प्राप्तं मया सकलमेव फलं पयोधे-
र्यद्दारुणैर्जलचरैर्न विदारितोऽस्मि ॥

८९१

आदाय वारि परितः सरितां मुखेभ्यः
किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन ।
क्षारीकृतं च वडवादहने हुतं च
पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥

अथ मणयः

८९२

कालप्राप्तं महारत्नं यो न गृह्णात्यबुद्धिमान् ।
अन्यहस्तगतं दृष्ट्वा पश्चात्स परितप्यते ॥

अमरुकस्य.

८९३

भिद्यतेऽनुप्रविश्यान्तर्यो यथारुच्युपाधिना ।
विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकाश्मनः ॥

भल्लटस्य.

८९४

स्फटिकस्य गुणो योऽसौ स एवायाति दोषताम् ।
धत्ते स्वच्छतया छायां यस्तां मलवतामपि ॥

८९५

येन पाषाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुंधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ॥

८९६

शुष्कतनुतृणलवाग्रं गृह्णाति धनाशयान्यदीयं यः ।
मूढास्तृणमणिमपि तं नियुञ्जते पादरक्षायै ॥

वल्लभदेवस्य.

८९७

सद्वंशजः साधुगुणः सुवृत्तः
संतापभित्तुल्यगुणोपगूढः ।

कान्तो दृशः पश्य तथापि हारः
क्षिप्तो बहिस्तुङ्गकुचद्वयेन ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

८९८

कनकभूषणसंग्रहणोचितो
यदि मणिस्त्रपुणि प्रतिबध्यते ।
न स विरौति न चापि हि शोभते
भवति योजयितुर्वचनीयता ॥

पञ्चतन्त्रे.

८९९

मरकतस्य वरं मलिनात्मता
त्यजति जातु निजां प्रकृतिं न यः ।
अमलतां स्फटिकस्य धिगञ्जसा
भजति रूपमुपान्तगतस्य यः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

९००

अस्मिन्सखे ननु मणित्वमहासुभिक्षे
चिन्तामणे त्वमुपलो भव मा मणिर्भूः ।
अद्येदृशा हि मणयः प्रभवन्ति लोके
येषां तृणग्रहणकौशलमेव भूषा ॥

कस्यापि.

९०१

भूमौ पतन्नपि रजःपरिधूसरोऽपि
जात्यन्धदुर्जनजनैरवधीरितोऽपि ।
त्रैलोक्यवन्दनमहामहिमानमन्त-
श्चिन्तामणिर्नहि जहाति कदाचिदेव ॥

९०२

चिन्तामणे भुवि न केनचिदीश्वरेण
मूर्ध्ना धृतोऽसि यदि मा स्म ततो विषीदः ।

नास्त्येव हि त्वदधिरोपणपुण्यबीजं
सौभाग्ययोग्यमिह कस्यचिदुत्तमाङ्गम् ॥

९०३

चिन्तामणेस्तृणमणेश्च कृतं विधात्रा
केनोभयोरपि मणित्वमदः समानम् ।
नैकोऽर्थितानि ददर्थिजनाय खिन्नो
गृह्णन्नरत्तृणलवं न तु लज्जितोऽन्यः ॥

भल्लटस्य.

९०४

मनोरथशतैर्वृतो भुवननाथचूडोचित-
स्तृणैरलमधःकृतः कृतपदः क्वचिग्रावसु ।
व्रजत्यपि सचेतसां विषयमीदृशां यो दृशो
लुठत्यचलकंदरे विधुर एष चिन्तामणिः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

९०५

परामृषति सस्पृहं मुहुरपेलवं वीक्षते
महत्किमपि रत्नमित्यसमसंमदं गूहते ।
कुतोऽपि परिलेपवच्छविमवाप्य काचोपले
वहत्यतिकदर्थनां बत वराककः पामरः ॥

कल्हणस्य.

९०६

किरणनिकरैराशाचक्रं चिरं परिपूरय-
न्किमिह गहने भ्रातर्व्यर्थं समुल्लसितो भवान् ।
क इह भवतो वेत्त्यत्यन्तं निसर्गमहार्घतां
मरकतमणे दग्धग्रामे हतादरपामरे ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

९०७

दूरे कस्यचिदेष कोऽप्यकृतधीर्नैवास्य वेत्त्यन्तरं
मानी कोऽपि न याचते मृगयते कोऽप्यल्पमल्पाशयः ।

इत्थं प्रार्थितदानदुर्व्यसनिनो नौदार्यरेखोज्ज्वला
जाता नैपुणदुस्तरेषु निकषा स्थानेषु चिन्तामणेः ॥

भल्लटस्य.

९०८

ये गृह्णन्ति हठात्तृणानि मणयो ये वाप्ययःपिण्डिकां
ते दृष्टाः प्रतिधाम दग्धमणयो विच्छिन्नसंख्याश्चिरम् ।
नो जाने किमभावतः किमथवा दैवादिह श्रूयते
नामाप्यत्र न तादृशस्य तु मणे रत्नानि गृह्णाति यः ॥

शङ्कुकस्य.

९०९

यन्मुक्तामणयोऽम्बुधेरुदरतः क्षिप्ता महावीचिभिः
पर्यन्तेषु लुठन्ति निर्मलरुचा स्पष्टाट्टहासा इव ।
तत्तस्यैव परिक्षयाज्जलनिधेर्द्वीपान्तरालम्बिनां
रत्नानां तु परिग्रहव्यसनिनः सन्त्येव सांयात्रिकाः ॥

कस्यापि.

९१०

माणिक्योऽयं महार्घः क्षितितलमहितो दीप्तिमानुच्चजन्मा
दृष्ट्वैनं नूनमाराद्व्यपसरतितरां कापि दौर्गत्यनीतिः ।
इत्थं भ्रान्तिप्रपञ्चैर्विपदपहृतये केनचित्स्थापितः स-
न्नन्ते दृष्टः स एव व्रणशतपरुषः कोऽपि पाषाणखण्डः ॥

अर्थवर्मणः.

९११

यामः स्वस्ति तवास्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिप्रच्युता
वर्तिष्यन्त इमे कथं कथमिति स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।
श्रीमंस्ते मणयो वयं यदि भवल्लब्धप्रतिष्ठास्तदा
ते शृङ्गारपरायणाः क्षितिभुजो मौलौ करिष्यन्ति नः ॥

गोविन्दराजस्य.

अथ शङ्खः

९१२

उच्चैरुच्चरतु चिरं चीरी वर्त्मनि तरुं समारुह्य ।
दिग्व्यापिनि शब्दगुणे शङ्खः संभावनाभूमिः ॥

भा० जयवर्धनस्य.

९१३

शङ्खोऽस्थिशेषः स्फुटितो मृतो य-
दुच्छ्वासितेनोच्छ्वसते नु सत्यम् ।
किं तूच्चरत्येव न सोऽस्य शब्दः
श्रव्यो न यो यो न सदर्थशंसी ॥

मल्लटस्य.

९१४

प्राणान्विहाय धवलत्वगुणोचितानि
प्राप्तानि यज्जगति वक्त्रविशेषयोगात् ।
शङ्खैर्महाविभवशब्दविजृम्भितानि
तज्जीवितं सहृदयाः प्रभवन्ति येषाम् ॥

९१५

धीरः श्रोत्रसुखावहोऽपि सदृशः सत्यं परं मङ्गलं
क्वापि ग्रामसुराङ्गणे स तु लसन्संध्यासु शङ्खध्वनिः ।
माद्यन्मेदुरसारमेयसरलग्रीवाप्रदीर्घीभव-
न्नादो नाम कृतानुकारमुदितग्राम्याट्टहासाहतः ॥

जयवर्धनस्य.

९१६

रत्नाकराजनिभुवोऽप्यपचीयमानः
शुष्कास्थिशेषतनुतामपि लम्बमानः ।
श्वासैः सफूत्कृतिभिरप्युपहन्यमानः
शुद्धाशयो वदति मङ्गलमेव शङ्खः ॥

कस्यापि.

९१७

शङ्खाः सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वीचिच्छटाघट्टिताः
पर्यन्तेषु लुठन्ति ये दलशतैः कल्माषितक्ष्मातलाः ।
एकः कोऽपि स पाञ्चजन्य उदभूदाश्चर्यभूतः सतां
यः संवर्तभरक्षमैर्मधुरिपोः श्वासानिलैः पूर्यते ॥

कविरत्नकस्य.

९१८

सर्वाशापरिपूरि हुंकृतमदो जन्मापि दुग्धोदधे-
र्गोविन्दाननचुम्बि सुन्दरतरं पूर्णेन्दुबिम्बाद्वपुः ।
श्रीरेषा सहजा गुणाः किमपरं भण्यन्त एते हि य-
त्कौटिल्यं हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनातिलज्जामहे ॥

भट्टेन्दुराजस्य.

अथ पद्माः

९१९

वरमश्रीकतैवास्तु नेतरश्रीसमानता ।
इति कैरवकोद्भेदे कमलं मुकुलायते ॥

जयवर्धनस्य.

९२०

लक्ष्मीसंपर्करूपोऽयं दोषः पद्मस्य निश्चितम् ।
यदयं गुणसंदोहधामनीन्दौ पराङ्मुखः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

९२१

अन्तश्छिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो बहिः ।
कथं कमलनालस्य मा भूवन्भङ्गुरा गुणाः ॥

भट्टभल्लटस्य.

९२२

किं दीर्घदीर्घेषु गुणेषु पद्म
सितेष्ववच्छादनकारणं ते ।

अस्त्येव तान्पश्यति चेदनार्या
त्रस्तेव लक्ष्मीर्न पदं विधत्ते ॥

भल्लटस्य..

९२३

स्थलकुशेशय संचिनु कण्टका-
न्प्रथय पङ्ककुलोद्भवतां मुदा ।
अपि बधान धृतिं जलसंगमे
व्रजसि येन परास्पदतां श्रियः ॥

लुट्टकस्य..

९२४

अक्षेष्वियं व्यसनिता हृदये यदेते
रागो घनो मधुमदोत्कटमाननं च ।
पद्मस्तथापि परमास्पदमेव लक्ष्म्या-
स्तद्दैन्यमेव किल दुर्भगता यदेभिः ॥

९२५

पद्मादयो बहुगुणा अपि यन्निशासु
नाशं न यान्ति विरहेण दिवाकरस्य ।
तत्पङ्कसंकरजलाशयजन्मजाड्य-
ज्यायोविजृम्भितमिदं त्रिजगत्प्रतीतम् ॥

९२६

लक्ष्मीं विशेषय कुशेशय कौशलाङ्कां
जृम्भां जहीहि चलतां च विमुञ्च किंचित् ।
आशागतान्यलिकुलानि मुदं नयेह
मित्रे विधौ सति विधत्स्व यथेष्टमेतत् ॥

एतौ धर्मदेवस्य..

९२७

नित्यं तथा शृणु कुशेशय मद्वचांसि
स्नेहेन यानि भवतः कथयामि किंचित् ।

कान्त्यानया विमलया भ्रमरैर्गुणैर्वा
किं यासि रम्यतमतामुत कण्टकर्द्धैः ॥

भा° श्रीशूरस्य.

९२८

संकोचमेहि बिसपुष्प जहीहि शोभां
दोषाकरोऽयमधुना समुदेति पश्य ।
वक्रात्मनि प्रभवति क्रमशो विचिन्त्य
प्रच्छन्नता गुणवतां स्वयमेव योग्या ॥

९२९

त्रुटयद्गुणोऽपि बहुकण्टकतां गतोऽपि
रन्ध्रान्वितोऽपि हतकर्दमसंभवोऽपि ।
भृङ्गोपभोग्यविभवोऽपि तथापि पद्मो
मित्रोदये विकसनं लभते सदैव ॥

कयोरपि.

९३०

कामं भवन्तु मधुलम्पटषट्पदौघ-
संघट्टघुंघुमघनध्वनयोऽब्जखण्डाः ।
गायन्नतिश्रुतिसुखं विधिरेव यत्र
भृङ्गः स कोऽपि धरणीधरनाभिपद्मः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

९३१

तापापहे सहृदये रुचिरे प्रबुद्धे
मित्रानुरागनिरते धृतसद्गुणौघे ।
स्वाङ्गप्रदानपरितोषितषट्पदेऽस्मि-
न्युक्तं तवेह कमले कमले स्थितिर्यत् ॥

श्रुतधरस्य.

९३२

न पङ्कादुद्भूतिर्न जडसहवासव्यसनिता
वपुर्दिग्धं कान्त्या स्थलनलिनरत्नद्युतिमुषा ।

व्यधास्यद्दुर्वेधा हृदयलघिमानं यदि न ते
त्वमेवैकं लक्ष्म्याः परममभविष्यः पदमिह ॥
श्रीजयवर्धनस्य.

९३३

उत्पन्ना बहवस्तलेषु सरसामम्भोरुहाणां चया
ये यामिन्यधिपानुकारिरमणीवक्त्रोपमानं गताः ।
नाभौ भौमरिपोरजायत महापद्मः स कोऽप्येकको
यस्त्रैलोक्यसमुद्भवप्रभवितुर्जन्मावनित्वं गतः ॥

९३४

पुष्पेऽन्यत्रावकाशो निपुणमपहृतः सौरभालोभनाभिः
स्वाभोगेऽन्तःप्रवेशोऽप्यशिथिलनिबिडः कोशभावान्न दत्तः ।
नीत्वा नैराश्यमित्थं गलितगतिरसौ मुग्धबुद्धिः प्रदोषे
पद्मेन श्रीमतापि प्रसभमुभयतो भ्रंशितः पश्य भृङ्गः ॥
कयोश्चित्

९३५

भ्रातः पङ्कज संकोचः कंचित्कालं विषह्यताम् ।
सैव प्रभाते शोभा ते भाते दिनकरे भवेत् ॥

९३६

अधोगतिं च संप्राप्य बिसाः पङ्ककलङ्किताः ।
गुणिनो निर्गुणैर्दोशैः कृष्टाः स्वाङ्कुरदर्शिताः ॥

९३७

तदङ्कुराणि पद्मानि गुणैर्युक्तानि मानिभिः ।
शिरसा धार्यमाणानि मीलितानि जडात्मना ॥

अथ मरुः

९३८

मरौ नास्त्येव सलिलं कृच्छ्राद्यद्यपि लभ्यते ।
तत्कटु स्तोकमुष्णं च न करोति वितृष्णताम् ॥
कस्यापि.

९३९

चटुलचातकचञ्चुपुटात्पत-
ञ्जलकणोऽपि मरोरतिगोचरः ।
स पुनरद्य घनागमबन्धुना
जलधरेण जलैरपरः कृतः ॥

छात्रस्य.

९४०

किं पान्थ निर्मथनसिद्ध्युपयोगिवस्तु-
संभारशालिनि मरौ सुगृहीतनाम्नि ।
संदृश्यतेऽतिविपरीतमिदं हि तत्र
कूपोऽस्ति तत्र च जलं यदयत्नलभ्यम् ॥

अमृतदत्तस्य.

९४१

अस्मिन्मरौ किमपरं वचसामवाच्यं
मा मुञ्च पान्थ मुहुराश्रितवत्सलो भूः ।
एतत्त्वया जललवामिषलालसेन
दृष्टं ज्वलत्परिकरं सिकतावितानम् ॥

जयमाधवसूनोर्लोठकस्य.

९४२

सत्पादपान्विपुलपल्लवपुष्पभार-
संपत्परीतवपुषः फलभारनम्रान् ।
यो मञ्जुशिञ्जितशकुन्तशताश्रितोरु-
शाखान्मरौ मृगयते न ततोऽस्ति मुग्धः ॥

सुखशर्मणः.

९४३

जलतरुतृणशून्यः श्राम्यतामध्वगानां
किमपि किल बताहं नोपकर्तुं समर्थः ।
इति न परमभीक्ष्णं नानुशेते न याव-
च्छठमरुरनृताम्भःप्राप्तये तान्प्रयुङ्क्ते ॥

थो इत्युच्यमानानन्दस्य.

९४४

गतमतिजवाद्भ्रान्तं भ्रान्तं समुत्कषिता च भू-
श्चिरतरमथो निःश्वस्याथो सदैन्यमवस्थितम् ।
किमिव न कृतं पान्थेनेत्थं तथापि शठो मरुः
प्रकृतिविरसः कष्टं यातो मनागपि नार्द्रताम् ॥

९४५

इतः काकानीकं प्रतिभयमितः कौशिककृता-
दितोऽमी गृध्राद्याः कुलमिदमितः कङ्कवयसाम् ।
श्मशानस्थानेऽस्मिन्नखिलगुणवन्ध्ये इततरा-
वपि द्वित्राः केचिन्न खलु कलवाचः शकुनयः ॥

कयोश्चित्.

९४६

किमसि विमतिः किं वोन्मादी क्षणादभिलक्ष्यसे
पुनरपि पुनः प्रेक्षापूर्वा न काचन ते क्रिया ।
स्वयमजलकां जानानोऽपि प्रविश्य मरुस्थलीं
शिशिरमधुरं वारि प्राप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥

नरसिंहस्य.

९४७

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो
यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।
न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः
किमिक्षोर्दोषोऽसौ न पुनरगुणाया मरुभुवः ॥

यशसः.

९४८

तापः स्वात्मनि संश्रितद्रुमलतादोषोऽध्वगैर्वर्जनं
सत्यं तीव्रतया तृषस्तव मरो कोऽसावनर्थोदयः ।
नन्वर्थः सुमहानयं जललवस्वाम्यस्मयोद्दर्जिनः
संनह्यन्ति यतस्तवोपकृतये धाराधराः प्राकृताः ॥

ईश्वरसूनोर्लोठकस्य.

९४९

एवं चेद्विधिना कृतोऽस्युपकृतौ कस्यांचिदप्यक्षमः
कामं मोपकृतास्ततस्तव मरो वाच्यं न धीरो भव ।
किं त्वारान्मृगतृष्णयोपजनयन्नम्भोमुचां वञ्चनां
प्रेम्णा कर्षसि तर्षमूर्छितधियोऽप्यन्यानतः शोच्यसे ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

९५०

आम्राः किं फलभारनम्रशिरसो रम्याः किमूष्मच्छिदः
सच्छायाः कदलीद्रुमाः सुरभयः किं पुष्पिताश्चम्पकाः ।
एतास्ता निरवग्रहोग्रकरभोल्लीढावरूढाः पुनः
शम्यो भ्राम्यसि मूढ निर्मरुति किं मिथ्यैव मर्तुं मरौ ॥

भल्लटस्य.

अथ संकीर्णवस्तुपद्धतिः

९५१

जलान्तराणि श्वभ्रेषु तिष्ठन्तु क्वापि यान्तु वा ।
सुरसिन्धुप्रवाहस्य सृतौ रत्नाकरोऽवधिः ॥

९५२

क्वान्तःशून्यो नडः क्वेक्षुस्तथापि सदृशाकृती ।
विवेकशून्यमनसां विप्रलम्भाय निर्मितौ ॥

९५३

नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः कृषौ ।
देवागारबलीवर्दस्तथाप्यश्नाति शोभनम् ॥

९५४

नक्रः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्षति ।
स एव प्रच्युतः स्थानाच्छुनापि परिभूयते ॥

९५५

वरमुन्नतलाङ्गूलात्सटाधूननभीषणात् ।
सिंहात्पादप्रहारोऽपि न सृगालाधिरोहणम् ॥

केषामपि.

९५६

गन्धैकसारो विफलः सेव्यश्चन्दनपादपः ।
भुजंगाः पवनाहाराः सेवकाः सदृशो विधिः ॥

लुट्टकस्य.

९५७

क्व गतो मृगो न जीवत्यनुदिनमश्नंस्तृणानि विविधानि ।
स्वयमाहतगजभोक्तुः सिंहस्य तु दुर्लभा वृत्तिः ॥

भट्टार्कस्य.

९५८

वक्रमशय्यासंस्थितमन्तःकोटरमनेकदुर्ग्रन्थि ।
प्रगुणीकर्तुं शक्तो दुर्दारु न विश्वकर्मापि ॥

कस्यापि.

९५९

न तदनुकृतं मनागपि न वा जलं सुचिरसेवितैः शीतम् ।
अन्धीकृते कुदीपैः प्रत्युत धूमेन मे नयने ॥

प्रकाशवर्षस्य.

९६०

उत्सन्नमापणममुं द्रक्ष्यामो निर्मलैः कदा नयनैः ।
चिन्तामणिकाचकणौ विपरीतगुणागुणौ यत्र ॥

भट्टवासुदेवस्य.

९६१

उज्ज्वलचम्पकमुकुलाशङ्कितया यः प्रदीपकं स्पृशति ।
कज्जलकलङ्कदाहं मुक्त्वान्यत्तस्य किं घटताम् ॥

कस्यापि.

९६२

शिखरी चितशिखराशिखः स्फुरदौर्वशिखाकदम्बकोऽम्बुनिधिः ।
कस्यापि लङ्घनीयौ न तु नगरावकरनिकरोऽयम् ।

भट्टवृद्धेः.

९६३

फणमणिभासुरगुरुतरसमर्थबहुमस्तके शेषे ।
कः क्षितिभरमुद्वोढुं प्रार्थयते कृपणफणिकीटान् ॥

९६४

यत्नादपि कः पश्येच्छिखिनामाहारनिःसरणमार्गम् ।
यदि जलदनिनदमुदितास्त एव मूढा न नृत्येयुः ॥

कयोरपि.

९६५

शरदि समग्रनिशाकरकरशतहततिमिरसंचया रजनी ।
जलदान्तरितार्कामपि दिवसच्छायां न पूरयति ॥

विद्याधिपतेः.

९६६

मृदुसुभगपरिकररुचोऽप्यनुचितमिदमेकमेव मदनस्य ।
यदनेन कृतः केतौ मकरो दंष्ट्राकरालमुखः ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

९६७

हेमकार सुधिये नमोऽस्तु ते
दुस्तरेषु बहुशः परीक्षितुम् ।
काञ्चनाभरणमश्मना समं
यत्त्वयैतदधिरोप्यते तुलाम् ॥

९६८

वृत्त एव स घटोऽन्धकूप य-
स्त्वत्प्रसादमपनेतुमक्षमः ।
मुद्रितं त्वधमचेष्टितं त्वया
तन्मुखाम्बुकणिकाः प्रतीच्छता ॥

९६९

शतपदी सति पादशते क्षमा
यदि न गोष्पदमप्यतिवर्तितुम् ।
किमियता द्विपदस्य हनूमतो
जलधिविक्रमणे विवदामहे ॥

९७०

न गुरुवंशपरिग्रहशौण्डता
न च महागुणसंग्रहणादरः ।

फलविधानकथापि न मार्गणे
किमिह लुब्धकबाल गृहेऽधुना ॥

९७१

तृणमणेर्मनुजस्य च तद्वतः
किमुभयोर्विपुलाशयतोच्यते ।
तनुतृणाग्रलवावयवैर्ययो-
रवसिते ग्रहणप्रतिपादने ॥

९७२

भ्रातः सुवर्णमयरूपकतारचित्रा-
लंकारयत्नघटनासु सुवर्णकार ।
दूरीकुरु श्रममिहाद्य सुवर्णपात्रे
दुर्वर्णयोजयितुरस्ति महार्घलाभः ॥

प० पाजकस्य ।

९७३

तनुतृणाग्रधृतेन हृतश्चिरं
क इह येन न मौक्तिकशङ्कया ।
स जलबिन्दुरतो विपरीतदृ-
ग्जगदिदं वयमत्र सचेतनाः ॥

९७४

रे दन्दशूक तदयुक्तमपीश्वरस्त्वां
वाछम्यतो नयति नूपुरधाम सत्यम् ।
आवर्जितालिकुलसत्कृतिमूर्छितानि
किं शिञ्जितानि भवतः क्षम एष कर्तुम् ॥

एतौ भल्लटस्य ।

९७५

सुवर्णकार श्रवणोचितानि
वस्तूनि विक्रेतुमिहागतोऽसि ।
अद्यापि नाश्रावि यदत्र पल्ल्यां
पल्लीपतिर्नूनमविद्धकर्णः ॥

९७६

तानुन्नतान्क्षितिभृतो ननु रूपयामः
पक्षक्षयव्यतिकरे मथितं तदोजः ।
युक्तं किमौर्वशिखिनः परिकोपितस्य
तेजस्विनोऽप्युदधिनिर्मथनं विसोढुम् ॥

जयवर्धनस्य.

९७७

चित्रं कियद्यदयमम्बुधिरम्बुदौघ-
सिन्धुप्रवाहपरिपूर्णतया महीयान् ।
त्वं त्वर्थिनामुपकरोषि यदल्पकूप
निष्पीड्य कुक्षिकुहरं हि महत्त्वमेतत् ॥

वल्लभदेवस्य.

९७८

धिग्वाडवं दहनमर्थितया विपक्ष-
मभ्येति यः स्वजठरप्रतिपूरणाय ।
धिग्वारिराशिमपि यस्तु तथाविधस्य
शत्रोर्जलैरपि न पूरयतेऽभिलाषम् ॥

९७९

शावान्कुलायकगतान्परिपातुकामा
नद्याः प्रगृह्य लघु पक्षपुटेन तोयम् ।
दावानलं किल सिषेच मुहुः कपोती
स्निग्धो जनो न खलु चिन्तयते स्वपीडाम् ॥

९८०

काकः स्वभावचपलः परिशुद्धवृत्ति-
र्लब्ध्वा बलिं स्वजनमाह्वयते परांश्च ।
चर्मास्थिमांसवति हस्तिकलेवरेऽपि
श्वा द्वेष्टि हन्ति च परान्कृपणस्वभावः ॥

केषामपि.

९८१

आदायि वारि यत एव जहाति भूय-
स्तत्रैव यः स जलदः प्रथमो जडानाम् ।
वान्तं प्रतीप्सति तदेव तदेव यस्तु
स्रोतःपतिः स निरपत्रपसार्थवाहः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

९८२

बुध्यामहे न बहुधापि विकल्पमानाः
कैर्नामभिर्व्यपदिशाम महामतींस्तान् ।
येषामशेषभुवनाभरणस्य हेम्न-
स्तत्त्वं विवेक्तुमुपलाः परमं प्रमाणम् ॥

भल्लटस्य.

९८३

न म्लानितान्यखिलधामवतां मुखानि
नास्तं तमो न च कृतो भुवनोपकारः ।
सूर्यात्मजोऽहमिति केन गुणेन लोका-
न्प्रत्यापयिष्यसि शने शपथं विना त्वम् ॥

छात्रस्य.

९८४

संरक्षितुं कृषिमकारि कृषीवलेन
पश्यात्मनः प्रतिकृतिस्तृणपूरुषोऽयम् ।
स्तब्धस्य निष्क्रियतयास्तभियोऽस्य नून
मत्स्यन्ति गोमृगगणाः पुनरेव सस्यम् ॥

९८५

कस्यानिमेषविततें नयने दिवौको-
लोकादृते जगति ते अपि वै गृहीत्वा ।
पिण्डे प्रसारितमुखेन तिमे किमेत-
दृष्टं न बालिश विशद्बडिशं त्वयान्तः ॥

९८६

आ जन्मनः कुशलमण्वपि ते कुजन्म-

न्पांसो त्वया यदि कृतं वद तत्त्वमेतत् ।

उत्थापितोऽस्यनलसारथिना यदर्थं

दुष्टेन तत्कुरु कलङ्कय विश्वमेतत् ॥

९८७

पुंस्त्वादपि प्रविचलेद्यदि यद्यधोऽपि

यायाद्यदि प्रणयनेन महानपि स्यात् ।

अभ्युद्धरेत्तदपि विश्वमितीदृशीयं

केनापि दिक्प्रकटिता पुरुषोत्तमेन ।

९८८

स्वल्पाशयः स्वकुलशिल्पविकल्पमेव

यः कल्पयन्स्खलति काचवणिक्पिशाचः ।

ग्रस्तः स कौस्तुभमणीन्द्रसपत्नरत्न-

निर्यत्नगुम्फपटुवैकटिकेर्ष्ययान्तः ॥

एते भल्लटस्य.

९८९

देवी क्व दुर्गतिहरा भगिनी भवानी

देवो हरः क्व भगिनीपतिरार्तबन्धुः ।

अम्भोनिधौ क्व शरणागतवृत्तिदैन्यं

मैनाक नाकथयितव्यमिदं त्वया नः ॥

अमृतदत्तस्य.

९९०

तुङ्गात्मतास्तशिखरस्य वृथैव भानो-

र्नालम्बिनी भवति यास्तमये प्रपित्सोः ।

श्लाघ्यः स तामरसनालगुणोऽपि दैत्य-

भीत्या यमेत्य मरुतां पतिराललम्बे ॥

९९१

गृहं श्मशानं गजचर्म चाम्बरं
विलेपनं भस्म वृषश्च वाहनम् ।
कुबेर हे वित्तपते न लज्जसे
प्रियस्य ते सख्युरियं दरिद्रता ॥

९९२

नैकत्र शक्तिविरतिः क्वचिदस्ति सर्वे
भावाः स्वभावपरिनिष्ठिततारतम्याः ।
आकल्पमौर्वदहनेन निपीयमान-
मम्भोधिमेकचुलकेन पपावगस्त्यः ॥

९९३

विष्णुर्बिभर्ति भगवानखिलां धरित्रीं
तं पन्नगस्तमपि तत्सहितं पयोधिः ।
कुम्भोद्भवस्तमपिबत्खलु हेलयैव
सत्यं न कश्चिदवधिर्महतां महिम्नः ॥

कस्यापि.

९९४

आरोपितः पृथुनितम्बतटे तरुण्या
कण्ठे च बाहुलतया निबिडं गृहीतः ।
उत्तुङ्गपीनकुचनिर्भरपीडितोऽयं
कुम्भः करीषदहनस्य फलानि भुङ्क्ते ॥

अमृतवर्धनस्य.

९९५

आबद्धकृत्रिमसटावलितांसभित्ति-
रारोप्यते मृगपतेः पदवीं यदि श्वा ।
मत्तेभकुम्भतटपाटनलम्पटस्य
नादं करिष्यति कथं हरिणाधिपस्य ॥

भल्लटस्य.

९९६

मुखमपि परिशिष्टं यस्य तेजःप्रसूतिं
खरकिरणमथेन्दुं ग्रासपात्रीकरोति ।
यदि किल वपुरस्य प्राभविष्यत्समग्रं
किमिव किमिव राहुर्नाकरिष्यत्तदानीम् ॥

कलशकस्य.

९९७

यत्पुष्पपल्लवफलाहितसाम्यमोहै-
र्न ज्ञायते शुक तव स्थितिरस्थितिर्वा ।
तद्दाडिमं त्यजसि नैव फलाशया त्व-
मर्थातुरो न गणयत्यपकर्षदोषम् ॥

कस्यापि.

९९८

वरमिह रवितापैः किं न शीर्णासि गुल्मे
किमु दवदहनैर्वा सर्वदाहं न दग्धा ।
यदहृदयजनौघैर्वृन्तपर्णानभिज्ञै-
रितरकुसुममध्ये मालति प्रोम्भितासि ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

९९९

किमिदमुचितं शुद्धेः स्पष्टं सपक्षसमुन्नतेः
फलपरिणतेर्युक्तं प्राप्तुं गुणप्रणयस्य ते ।
क्षणमुपगतः कर्णोपान्तं परस्य पुरः स्थिता-
न्विशिख निपतन्क्रूरं दूरान्नृशंस निहंसि यत् ॥

भल्लटस्य.

१०००

स हेमालंकारः क्षितिपतनलग्नेन रजसा
तथा दैन्यं नीतो नरपतिशिरःश्लाघ्यविभवः ।
यथा लोष्टभ्रान्तिव्यवहितविवेकव्यतिकरो
विलोक्यैनं लोकः परिहरति पादक्षतिभयात् ॥

१००१

आहूतेषु विहंगमेषु मशको नायान्पुरो वार्यते
मध्ये वा धुरि वा वसंस्तृणमणिर्धत्ते मणीनां रुचम् ।
खद्योतोऽपि न कम्पते प्रचलितुं मध्येऽपि तेजस्विनां
धिक्सामान्यमचेतनं प्रभुमिवानामृष्टतत्त्वान्तरम् ॥

*भल्लटस्य.

१००२

एवं चेत्सरसस्वभावपरता जाड्य किमेतादृशं
यद्यस्त्येव निसर्गतः सरलता किं ग्रन्थिमत्तेदृशी ।
मूलं चेच्छुचि पङ्कजश्रुतिरियं कस्माद्गुणा यद्यमी
किं छिद्राणि सखे मृणाल भवतस्तत्त्वं न मन्यामहे ॥

१००३

त्वं भोगी यदि कुण्डली यदि भवांस्त्वं चेद्भुजंगः सखे
धत्से चेन्मुकुटं सरत्नमुरग स्वस्त्यस्तु ते किं ततः ।
अस्थाने यदि कञ्चुकं त्यजसि तन्नास्माकमत्र स्पृहा
किं तु क्रूरविषोल्कया दहसि यद्भ्रातः क एष ग्रहः ॥

प० जगद्धरस्य.

१००४

मौलौ सन्मणयो गृहं गिरिगुहा त्यागः किलात्मत्वचो
निर्यत्नोपनतैश्च वृत्तिरनिलैरेकत्र चर्येदृशी ।
अन्यत्रानृजु वर्त्म वाग्द्विरसना दृष्टौ विषं दृश्यते
यादृक्तामनु दीपको ज्वलति किं भोगिन्सखे किन्विदम् ॥

१००५

भूयांस्यस्य मुखानि नाम विदितैवास्ते महासत्त्वता
कद्र्वाः प्राक्प्रसवोऽयमत्र कुपिते चिन्त्यं यथेदं जगत् ।
त्रैलोक्याद्भुतमीदृशं तु चरितं शेषस्य येनास्य सा
प्रोन्मृज्येव निवर्तिता विषधरज्ञानेऽपि दुर्वर्णिका ॥

१००६

किं तेन हेमगिरिणा रजताद्रिणा वा
यस्याश्रयेण तरवस्तरवस्त एव ।

मन्यामहे मलयमेव यदाश्रितानि
शाहोटनिम्बकुटजान्यपि चन्दनानि ॥

१००७

यान्दिग्ध्वैव कृता विषेण कुसृतिर्येषां कियद्गण्यते
लोकं हन्तुमनागसं द्विरसना रन्ध्रेषु ये जाग्रति ।
व्यालास्तेऽपि दधत्यमी सदसतोर्मूढा मणीन्मूर्धभि-
र्नौचित्याद्गुणशालिनां क्वचिदपि भ्रंशोऽस्त्यलं चिन्तया ॥

१००८

तत्प्रत्यस्त्रनया धृतो न तु कृतः सम्यक्स्वतन्त्रो भया-
त्स्वस्थस्तान्प्रतिघातयेदिति यथाकामं न संपोषितः ।
संशुष्यन्वृषदंश एष कुरुतां मूकः स्थितोऽप्यत्र किं
गेहे किं बहुनाधुना गृहपतेश्चौराश्चरन्त्याखवः ॥

१००९

स्वात्मीयान्न ददासि चेत्फणमणीन्मा दाः परार्थं परै-
र्यत्किंचिन्निहितं रुणत्सि किमिदं निध्यादि दुष्टाशय ।
एतत्तावदलं भवन्तमपरं पृच्छामि कस्मादहे
फूत्कारैर्विषवह्निवेगगुरुभिर्दन्दह्यसेऽमुं जनम् ॥

१०१०

निःसाराः सुतरां लघुप्रकृतयो योग्या न कार्ये क्वचि-
च्छुष्यन्तोऽद्य जरत्तृणाद्यवयवाः प्राप्ताः स्वतन्त्रेण ये ।
अन्तःसारपराङ्मुखेण धिगहो ते मारुतेनामुना
पश्यात्यन्तचलेन वर्त्म महतामाकाशमारोपिताः ॥

१०११

ये जात्या लघवः सदैव गणनां याता न ये कुत्रचि-
त्पद्भ्यामेव विमर्दिताः प्रतिदिनं भूमौ निलीनाश्चिरम् ।
उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता पश्यान्तरिक्षे सखे
तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृतां कुर्वन्त्यमी पांसवः ॥

१०१२

अनीर्ष्याः श्रोतारो मम वचसि चेद्वच्मि तदहं
स्वपक्षाद्भेतव्यं बहु न तु विपक्षात्प्रभवतः ।
तमस्याक्रान्ताशे कियदपि हि तेजोऽन्वयविनः
स्वशक्त्या भासन्ते दिवसकृति सत्येव न पुनः ॥

१०१३

सांमुख्यं वस्तुजातं नयति ननु चिदीशस्य यद्दर्शनाढ्यं
नेत्रद्वन्द्वं किलैतद्विमलमिति ततोऽन्याङ्गसङ्गं विहाय ।
घ्राणं वंशाभिरामं परिमलनिरतं चक्षुषोर्मध्यभागे
नित्यं लीनं न चास्मिन्मृगसि नयनयोः श्वासमामुञ्च खिन्ने ॥

प० प्रशस्तकस्य.

१०१४

एतत्तस्य मुखात्कियत्कमलिनीपत्रे कणं पाथसो
यन्मुक्ताफलमित्यमंस्त स जडः शृण्वन्यदस्मादपि ।
अङ्गुल्यग्रलघुक्रियाप्रविलयिन्यादीयमाने शनै-
स्तत्रोड्डीय गते हहेत्यनुदिनं निद्राति नान्तःशुचा ॥

१०१५

आस्तेऽत्रैव सरस्यहो बत कियान्संतोषपक्षग्रहो
हंसस्यास्य मनाङ्न धावति मतिः श्रीधाम्नि पद्मे क्वचित् ।
सुप्तोऽद्यापि विबुध्यते न तदितस्तावत्प्रतीक्षामहे
वेलामित्युषसि प्रिया मधुलिहः सोढुं त एव क्षमाः ॥

१०१६

वाताहारतया जगद्विषधरैराश्वास्य निःशेषितं
ते ग्रस्ताः पुनरभ्रतोयकणिकातीव्रव्रतैर्बर्हिभिः ।
तेऽपि क्रूरचमूरुचर्मवसनैर्नीताः क्षयं लुब्धकै-
र्दम्भस्य स्फुरितं विदन्नपि जनो जाल्मो गुणानीहते ॥

१०१७

नामाप्यन्यतरोर्निमीलितमभूत्तत्तावदुन्मीलितं
प्रस्थाने स्खलतः स्ववर्त्मनि विधेरन्यैर्गृहीतः करः ।

लोकश्चायमदृष्टदर्शनदशाद्दग्वैशसादुद्धृतो
युक्तं काष्ठिक लूनवान्यदसितामाम्रालिमाकालिकीम् ॥

१०१८

ऊढा येन महाधुरः सुविषमे मार्गे सदैकाकिना
सोढो येन कदाचिदेव न निजे गोष्ठेऽन्यशौण्डध्वनिः ।
आसीद्यश्च गवां गणस्य तिलकस्तस्यैव संप्रत्यहो
धिक्कष्टं धवलस्य जातजरसो गोः पण्यमुद्घोष्यते ॥

१०१९

भेकेन क्वणता सरोषपरुषं यत्कृष्णसर्पानने
दातुं कर्णचपेटमुज्झितभिया हस्तः समुल्लासितः ।
यच्चाधोमुखमक्षिणी पिदधता नागेन तत्र स्थितं
तत्सर्वं विषमन्त्रिणो भगवतः कस्यापि लीलायितम् ॥

१०२०

नित्यं तीर्थे निवासः प्रकृतिरतितरां स्निग्धमुग्धस्वभावा
वृत्तिर्दैवाद्धि वक्त्रे गगननिपतितैर्निर्मलैर्वारिलेशैः ।
इत्थं सर्वं विलोक्य प्रकटमिह तिमे मुग्धलोकेन लोके
साधुत्वं दर्शितं ते बहिरबहिरमी कण्टकाः केन दृष्टाः ॥

१०२१

मृत्योरास्यमिवाततं धनुरमी चाशीविषाभाः शराः
शिक्षा सापि जितार्जुना प्रतिभयं सर्वाङ्गनिम्ना गतिः ।
अन्तः क्रौर्यमहो शठस्य मधुरं हा हारि गेयं मुखे
व्याधस्यास्य यथा भविष्यति तथा मन्ये वनं निर्मृगम् ॥

एते मल्लटस्य.

१०२२

धिग्व्योम्नो महिमानमेतु दलशः प्रोच्चैस्तदीयं पदं
निन्द्यां दैवगतिं प्रयात्वभवनिस्तस्यास्तु शून्यस्य वा ।
येनोत्क्षिप्तकरस्य नष्टमहसः श्रान्तस्य संतापिनो
मित्रस्यापि निराश्रयस्य न कृतं धृत्यै करालम्बनम् ॥

कस्यापि.

१०२३

दिग्दाहैकरते वनान्तकर ते ज्वाला न मे रोचते
दग्धुं स्वाश्रयमुद्यतस्य भवतो नेच्छन्ति वृद्धिं जनाः ।
मूलान्यस्य महीभृतो दलयितुं दुर्वेधसा निर्मितः
को वा न त्वयि शङ्कते खल जगत्खेदावहे दाव हे ॥

अमृतवर्धनस्य.

१०२४

क्षुत्क्षामेण कथं कथंचिदनिशं गात्रं कृशं बिभ्रता
भ्रान्तं येन गृहे गृहे गृहवतामुच्छिष्टपिण्डार्थिना ।
अस्थ्नः खण्डमवाप्य दैवपतितं शून्यां त्रिलोकीमिमां
मन्वानो धिगहो स एव सरमापुत्रोऽद्य सिंहायते ॥

भट्टापराजितस्य.

१०२५

शुष्कस्नायुवसावसेकमलिनं निर्मांसमप्यस्थि गोः
श्वा लब्धा परितोषमेति न तु तत्तस्य क्षुधः शान्तये ।
सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं
सर्वः कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जनः सत्त्वानुरूपं फलम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

१०२६

कालुष्यं पयसां विलोक्य शनकैरुड्डीय हंसा गता
धाराजर्जरकेसरास्फुटरुचः पद्मा निमग्ना जले ।
सा सर्वर्तुसुखावतारपदवी छन्ना तृणैर्नूतनैः
कष्टं तादृगपि स्वभावविमलं वृद्ध्यैव नष्टं सरः ॥

भट्टवृद्धेः

१०२७

ये संतोषसुखप्रबुद्धमनसस्तेषामभिन्नो मृदो
येऽप्येते धनलोभसंकुलधियस्तेषां तु दूरे नृणाम् ।
इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक्पदं संपदां
स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥

लुलस्रुनोर्विद्याधरस्य.

१०२८

द्रव्याणामधरोत्तरव्यतिकरो भग्नाशयानामधो
बीजानां नयनं स्वयं च निजवच्छिद्रक्रियान्वेषणम् ।
व्यूहाबन्धविधायिभिर्गतभयैर्मुग्धप्रसुप्तार्भकं
शून्यं प्राप्य निवासमाखुभिरहो किं किं न यद्यत्कृतम् ॥

धर्मदत्तस्य.

१०२९

अन्योन्यस्य लयं भयादिव महाभूतेषु यातेष्वलं
कल्पान्ते परमेक एव स तरुः स्कन्धोच्चयैर्जृम्भते ।
विन्यस्य त्रिजगन्ति कुक्षिकुहरे देवेन यस्यास्यते
शाखाग्रे शिशुनेव सेवितजलक्रीडाविलासालसम् ॥

त्रिविक्रमस्य.

१०३०

त्रैलोक्योपकृतिप्रसक्तमनसो देवस्य शंभोः प्रिया
जाता शैलकुले वरैरभिमतैरानन्दयन्ती सुरान् ।
म्लेन्छानामपि वाञ्छितार्पणपरा स्वस्यास्पदस्याम्बिका
विन्ध्यस्योन्नतिमातनोति न निजां दैवस्य कीदृग्बलम् ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

१०३१

किं त्वं हालिक मूढधीर्हतफलं मा मा कृथा लाङ्गलं
क्षेत्रं नैव भवत्यधः कठिनता नैवात्र दृष्टा त्वया ।
उल्लेखोऽपि न जायतेऽत्र विरम क्लेशः फलं केवलं
निर्बीजा बहवो गताश्च सततं दृष्टाः श्रुता वा न किम् ॥

कस्यापि.

१०३२

कोऽयं भ्रान्तिप्रकारस्तव पवन घनावस्करस्थानजातं
तेजस्विव्रातसेव्ये नभसि नयसि यत्पांसुपूरं प्रतिष्ठाम् ।
यस्मिन्नुत्थाप्यमाने जननयनपथोपद्रवस्तावदास्तां
केनोपायेन सह्यो वपुषि मलिनतादोष एष त्वयैव ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

१०३३

जातः कूर्मः स एकः पृथुभुवनभरायार्पितं येन पृष्ठं
श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र तेजस्विचक्रम् ।
संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरिष्टान्न चाधो
ब्रह्माण्डोदुम्बरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जातनष्टाः ॥

कस्यापि.

१०३४

कटु रटसि किमेवं कर्णयोः कुञ्जरारे-
रविदितनिजबुद्धे किं न विज्ञातमस्ति ।
शिततरकरदंष्ट्राटङ्कनिर्भिन्नकुम्भं
मशक गलकरन्ध्रे हस्तियूथं ममज्ज ॥

कस्यापि.

१०३५

उद्गर्जन्कुटिलस्तटाश्रयतरुप्रोन्मूलनोड्डामरो
मा गर्वीः सरितः प्रवाह जलधिं प्रक्षोभयामीति भोः ।
स्वां सत्तां यदि वाञ्छसि भ्रम मरुष्वेवास्स्व तत्रैव वा
दूरे वाडववह्निरत्र तु महासत्त्वैर्विशन्पीयसे ॥

१०३६

स्थैर्यं तुङ्गशिरा जगत्स्थितिकृते वेलामहीभृच्छ्रितो
दूरात्प्रेरणया कलावत इमं क्रान्तुं जलानां पते ।
मिथ्या वाञ्छसि किं ततस्तव परं स्याद्रत्नसत्त्वक्षयो
नूनं घट्टनमाप्य पादतलगस्त्वस्यैव चान्ते लुठेः ॥

१०३७

आन्दोलयस्यविरतं गगनार्कमङ्के
तारागणं च शशिनं च तथेतराणि ।
तेजांसि भासुरतडित्प्रभृतीनि साधो
चित्रं तथापि न जहासि यदान्ध्यमन्तः ॥

अथ शृङ्गारपद्धतिः

तत्रादौ

विप्रलम्भः

१०३८

अयं स भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
बिभर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
करेण परिपीडयञ्जयति जातहासः स्मरः ॥

१०३९

भ्रूशार्ङ्गाकृष्टमुक्ताः कुवलयमधुपव्योमलक्ष्मीमुषो ये
क्षीवा ये कृष्णशारा नरहृदयभिदस्तारकक्रूरशल्याः ।
ते दीर्घापाङ्गपुङ्खाः स्मितविषविषमाः पक्ष्मलाः स्त्रीकटाक्षाः
पायासुर्वोऽतिवीर्यास्त्रिभुवनजयिनः पञ्चबाणस्य बाणाः ॥

तत्रादौ विप्रलम्भशृङ्गारे

दयितगमनपद्धतिः

१०४०

गच्छ गच्छसि चेत्कान्त पन्थानः सन्तु ते शिवाः ।
ममापि जन्म तत्रैव भूयाद्यत्र गतो भवान् ॥

१०४१

हस्तमाक्षिप्य यातोऽसि बलादिति किमद्भुतम् ।
हृदयाद्यदि निर्यासि पौरुषं गणयामि ते ॥

१०४२

यामीति प्रियपृष्टायाः प्रियायाः कण्ठलग्नयोः ।
वचोजीवितयोरासीत्पुरोनिःसरणे रणः ॥

१०४३

अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विच्छेदभीरुता ।
नादृष्टेन न दृष्टेन भवता लभ्यते सुखम् ॥

१०४४

स्मर्तव्योऽहं त्वया कान्ते न स्मरिष्याम्यहं तव ।
येन त्वां संस्मरिष्यामि हृदयं तत्त्वया हृतम् ॥

१०४५

लज्जां विहाय रुदितं विधृतः पटान्ते
मा गास्त्वमित्युदितमञ्जलयो मुखेऽस्ताः ।
स्थित्वा पुरः पतितमेव निवर्तनाय
प्राणेश्वरे व्रजति किं न कृतं कृशाङ्ग्या ॥

केषामपि.

१०४६

अलमलमनुगम्य प्रस्थितं प्राणनाथं
प्रथमविरहशोके न प्रतीकार एषः ।
सपदि रमणयात्रा श्रेय इत्यारटन्त्या
चरणपतनपूर्वं सा निरुद्धेव काञ्च्या ॥

माघस्य.

१०४७

कृतकमधुराचारे त्यक्त्वा रुषा परुषीकृते
चरणपतनप्रत्याख्यानप्रकोपपराङ्मुखे ।
व्रजति रमणे निःश्वस्योष्णं स्तनाहितहस्तया
नयनसलिलच्छन्ना दृष्टिः सखीषु निपातिता ॥

अमरुकस्य.

१०४८

प्रहरविरतौ मध्ये वाह्नस्ततोऽपि परेण वा
किमुत सकले याते वाह्नि प्रिय त्वमिहैष्यसि ।
इति दिनशतप्राप्यं देशं प्रियस्य यियासतो
हरति गमनं बालालापैः सबाष्पझलज्झलैः ॥

झलज्झलिकावासुदेवस्य.

१०४९

मा याहीत्यपमङ्गलं व्रज किल स्नेहेन शून्यं वच-
स्तिष्ठेति प्रभुता यथारुचि कुरुष्वैषाप्युदासीनता ।

नो जीवामि विना त्वयेति वचनं संभाव्यते वा न वा
तन्मां शिक्षय नाथ यत्समुचितं वक्तुं त्वयि प्रस्थिते ॥
दाक्षिणात्यस्य कस्यचित्.

१०५०

यामीत्यध्यवसाय एव हृदये बध्नातु नामास्पदं
वक्तुं प्राणसमासमक्षमघृणेनेत्थं कथं पार्यते ।
उक्तं नाम तथापि निर्भरगलद्वाष्पं प्रियाया मुखं
दृष्ट्वापि प्रवसन्त्यहो धनलवप्राप्तिस्पृहा मादृशाम् ॥
मोरिकायाः.

१०५१

या बिम्बौष्ठरुचिर्न विद्रुममणिः स्वप्नेऽपि तां दृष्टवा-
न्हासश्रीः सुदृशस्तपोभिरपि किं मुक्ताफलैः प्राप्यते ।
तत्कान्तिः शतशोऽपि वह्निपतनैर्हेम्नः कुतः सेत्स्यति
त्यक्त्वा रत्नमयीं प्रयासि दयितां कस्मै धनायाध्वग ॥
श्रीशिवस्वामिनः.

१०५२

आयाते श्रुतिगोचरं प्रियतमप्रस्थानकाले पुर-
स्तल्पान्तःस्थितया तदाननमलं दृष्ट्वा चिरं मुग्धया ।
सोच्छ्वासं दृढमन्युनिर्भरगलद्वाष्पाम्बुधौतं तया
स्वं वक्त्रं विनिवेश्य भर्तृहृदये निःशब्दकं रुद्यते ॥
कस्यापि.

१०५३

मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैर्भूयस्त्वमुक्तो मया
बाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोति निष्ठां पराम् ।
किं चान्यत्कुचभारपीडनसहैर्यत्नप्रबद्धैरपि
त्रुटयत्कञ्चुकजालकैरनुदिनं निःसूत्रमस्मद्गृहम् ॥
मोरिकाया.

१०५४

आपृष्टासि विनिर्गतोऽध्वगजनस्तन्वाङ्गि गच्छाम्यहं
स्वल्पैरेव दिनैर्ममागतिरिति ज्ञात्वा शुचं मा कृथाः ।

इत्याकर्ण्य वचः प्रियस्य सहसा तन्मुग्धयानुष्ठितं
येनाकाण्डसमाप्तसर्वकरणक्लेशः कृतोऽन्यो जनः ॥

१०५५

लोलाक्ष्या गुरुसंनिधौ मम कृतं नो वक्त्रमन्यादृशं
संलापाल्पतया न चातिकरुणाः कर्तुं न वा पारिताः ।
प्रस्थानाभिमुखस्य संततगलद्बाष्पौघया मुग्धया
दीर्घोष्णश्वसितैरसह्यमदनव्याधिः समावेदितः ॥

१०५६

आ दृष्टिप्रसरात्प्रियस्य पदवीमुद्वीक्ष्य निर्विण्णया
विच्छिन्नेषु पथिष्वहःपरिणतौ ध्वान्ते समुत्सर्पति ।
दत्त्वैकं सशुचा गृहं प्रति पदं पान्थस्त्रियास्मिन्क्षणे
मा भूदागत इत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीक्षितम् ॥

अमरुकस्य.

१०५७

लग्ना नांशुकपल्लवे भुजलता न द्वारदेशेऽर्पिता
नो वा पादयुगे मुहुर्निपतिता तिष्ठेति नोक्तं वचः ।
काले केवलमम्बुदालिमलिने गन्तुं समभ्युद्यत-
स्तन्व्या बाष्पजलौघपूरितनदीपूरेण रुद्धः पतिः ॥

१०५८

वस्त्रान्ते करपल्लवेन विधृतः सास्रं चिरं वीक्षितो
मा गास्त्यक्तघृणेति मोहकरुणं बद्ध्वाञ्जलिं याचितः ।
उत्सृज्यैवमुपस्थितामपि यदा गन्तुं प्रवृत्तः शठः
पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो वल्लभः ॥

१०५९

गन्तव्यं यदि नाम निश्चितमहो गन्तासि केयं त्वरा
द्वित्राण्येव पदानि तिष्ठतु भवान्पश्यामि यावन्मुखम् ।
संसारे घटिकाप्रणालविगलद्वारा समे जीविते
को जानाति पुनस्त्वया सह मम स्याद्वा न वा संगमः ॥

१०६०

लोलैर्लोचनवारिभिः सशपथैः पादप्रणामैः परै-
रन्यास्ता विनिवारयन्ति कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।
पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवसं प्रातः प्रयातस्य ते
यत्स्नेहोचितमीहितं प्रिय गृहात्तन्निर्गतः श्रोष्यसि ॥

१०६१

आयास्यस्यवधावपर्यवसिते गत्वेति संभाव्यते
संप्राप्ते त्वयि तानि तान्यपि सुखान्यद्यापरोक्षाणि नः ।
किं तु ज्ञातवियोगवेदनमिदं सद्यस्त्वयि प्रस्थिते
चेतः किं नु करिष्यतीत्यविदितं सम्यङ्न निश्चीयते ॥

१०६२

मुग्धे प्रेषय यामि यान्ति पथिकाः कालोऽवधेर्बध्यता-
मुद्विग्ना किमकाण्ड एव भवती तूष्णीं किमेवं स्थिता ।
इत्युक्त्वोपनतां प्रियेण दयितामालिङ्ग्य तादृक्कृतं
दत्तो येन समस्तपान्थविरहिप्राणान्तकृड्डिण्डिमः ॥

१०६३

दूरं सुन्दरि निर्गतासि नगरादेष द्रुमः क्षीरवा-
नस्मादेव निवर्त्यतामिति शनैरुक्त्वाध्वगेन प्रियाम् ।
गाढालिङ्गनमन्थरस्तनतटाभोगस्फुरत्कञ्चुकं
वीक्ष्योरस्तलमश्रुपूरितदृशा प्रस्थानभङ्गः कृतः ॥

एते केषामपि.

१०६४

यास्यामीति गिरः श्रुता अवधिरप्यारोपितश्चेतसि
गेहे यत्नवती भविष्यसि सदेत्येतत्समाकर्णितम् ।
बाले मा शुच इत्युदीरितवतः पत्युर्निरीक्ष्याननं
निःश्वस्य स्तनपायिनि स्वतनये दृष्टिश्चिरं पातिता ॥

धीरनागस्य.

अथ विरहिण्यवस्था

१०६५

रामा नितान्तरक्तेन लोचनानन्दकारिणम् ।
उवाह मनसा कान्तं पाणिना मुखपङ्कजम् ॥

१०६६

दीनायां दीनवदनो रुदत्यां साश्रुलोचनः ।
पुरः सखीजनस्तस्याः प्रतिबिम्बवदाबभौ ॥

१०६७

दह्यमानेऽपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथाग्निना ।
स्नेहस्तथैव यत्तस्थौ तदाश्चर्यमिवाभवत् ॥

शकवृद्धेः.

१०६८

तस्याः स्तनान्तरन्यस्तं चन्दनं तापशोषितम् ।
मनोभवाग्निदग्धस्य बभौ भस्मेव चेतसः ॥

कस्यापि.

१०६९

तापोपशमदक्षाणि मृणालानि नतभ्रुवः ।
नाभूवन्दीर्घसूत्रेभ्यः प्रार्थितं लभ्यते कुतः ॥

भट्टवृद्धेः.

१०७०

विरमत विरमत सख्यो नलिनीदलतालवृन्तपवनेन ।
हृदयगतोऽयं वह्निर्झटिति कदाचिज्ज्वलत्येव ॥

कस्यापि.

१०७१

अपसारय घनसारं कुरु हारं दूर एव किं कमलैः ।
अलमलमालि मृणालैरिति वदति दिवानिशं बाला ॥

दामोदरगुप्तस्य.

१०७२

लिखति न गणयति रेखा निर्भरबाष्पाम्बुधौतगण्डतला ।
अवधिदिवसावसानं मा भूदिति शङ्किता बाला ॥

मोरिकायाः.

१०७३

विकासिपद्मास्तरणे निरस्तं
तत्पाणिपद्मद्वयमायताक्ष्याः ।
व्यक्तिं ययौ संततविस्तृतेन
सकज्जलेनाश्रुजलेन सिक्तम् ॥

गङ्गाधरस्य.

१०७४

न निष्ठुरत्वं हृदयं वियोगे
न सौकुमार्यं च बिभर्ति तस्याः ।
विभेद्यमानं स्मरमार्गणैर्य-
न्न दार्ढ्यमाप्नोति न दीर्यते च ॥

रत्नाकरस्य.

१०७५

वियोगिनी चन्दनपङ्कपाण्डु-
मृणालिकाहारनिबद्धजीवा ।
बाला चलाम्भःकणदन्तुरेषु
हंसीव शिश्ये नलिनीदलेषु ॥

बाणस्य.

१०७६

विवृद्धतापोपशमार्थमङ्गे
न्यस्तं यदिन्दीवरदाम तस्याः ।
मुक्तेषुणा पञ्चशरेण भाति
व्यापारितं धौतमिवासिपत्रम् ॥

१०७७

उद्भाव्यमानो नलिनीपलाशैः
समीरणस्तद्धृदयास्पदस्य ।
करोति दाहस्य निवारणं नु
संधुक्षणं वा स्मरपावकस्य ॥

देवगुप्तस्य.

१०७८

परिच्युतस्तत्कुचभारमध्या-
त्किं शोषमायासि मृणालहार ।
न सूत्रतन्तोरपि तावकस्य
तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥

श्रीहर्षस्य.

१०७९

मन्मथाग्निपरितप्तमनस्का
चन्दनेन किमु लिम्पसि गात्रम् ।
किं न वेत्सि बहिरङ्गविधाना-
दन्तरङ्गविधिरेव बलीयान् ॥

कस्यापि.

१०८०

नलिनीदलमाहितं सखीभिः
परितापोपशमाय यद्यदङ्गे ।
अकृतप्रतिकारलज्जयेव
क्षणतो म्लानिमुपैति तत्तदस्याः ॥

श्रीत्रिभाकरवर्मणः.

१०८१

प्रियवियोगकृशे प्रमदाजने
कृपणशूर विमुञ्चसि सायकान् ।
पशुपतेर्यदि लोचनगोचरं
व्रजसि मन्मथ दास्यमुपैमि ते ॥

कस्यापि.

१०८२

किमनया कथया कथयाथवा
समुपयामि न याम्युत यामि वा ।
स्वपिमि किं स्वपिमीति मनस्विनी
मनसिजेन सुदुर्ललिता कृता ॥

१०८३

धृतमपि मधु पारितं न पातुं
नयनसुखोऽपि न वीक्षितः शशाङ्कः ।
श्रुतिसुखमपि न श्रुतं च गीतं
गतवति भर्तरि भर्तृदेवताभिः ॥

१०८४

कर्पूरचन्दनरजोधवलं वहन्ती-
माश्यानचन्दनविलेपनमङ्गमङ्गम् ।
अन्तर्गतस्य दहतो महतः स्मराग्ने-
र्दग्धस्य संक्षयवशादिव भस्मशेषम् ॥

भट्टगोविन्दस्वामिनः.

१०८५

कण्ठग्रहे शिथिलतां गमिते कथंचि-
द्यो मन्यते मरणमेव सुखाभ्युपायम् ।
गच्छन्स एष न बलाद्विधृतो युवाभ्या-
मित्युज्झिते भुजलते वलयैरिवास्याः ॥

कङ्कणस्य.

१०८६

स्मर्तुं वियोगिदयिता दिवसस्य यां यां
रेखां चकार भुवि ताम्ररुचा करेण ।
तां तामरालचलपक्ष्मशिखाविमुक्तै-
र्मुक्ताफलद्युतिभिरश्रुभिरुन्ममार्ज ॥

१०८७

हारो जलार्द्रवसनं नलिनीदलानि
प्रालेयशीकरमुचश्च हिमांशुभासः ।
यस्येन्धनानि सरसानि च चन्दनानि
निर्वाणमेष्यति कथं स मनोभवाग्निः ॥

बाणकवेः.

१०८८
सर्वात्मना प्रभवतापि मनोभवेन
संदर्शितं परमकौशलमायताक्ष्याः ।
लावण्यविभ्रमविलासविचेष्टितानि
नैवेक्षितानि गमिता च तनुस्तनुत्वम् ॥
भट्टावलोकितस्य.

१०८९
संत्यज्यैतां प्रथमविरहत्रासभीतां कृतघ्नै-
र्यातं सर्वैः स्मृतिमतिमनोविभ्रमैर्लीलया च ।
नूनं स्नेहात्किमपि गहनं निःश्वसद्भिर्वराक्याः
प्राणैः कण्ठे निभृतनिभृतं लीनमेवं विचिन्त्य ॥
जयमाधवसूनोर्लोठकस्य.

१०९०
प्रयातेऽस्तं भानौ श्रितशकुनिलीढेषु तरुषु
स्फुरत्संध्यारागे शशिनि शनकैरुल्लसति च ।
प्रियप्रत्याख्यानद्विगुणविरहोत्कण्ठितदृशा
तदारब्धं तन्व्या मरणमपि यत्रोत्सवपदम् ॥
लुट्टकस्य.

१०९१
तन्वङ्ग्या गुरुसंनिधौ नयनयोर्यद्बाष्पमुत्तम्भितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता
श्वासायासशतागतालिसरणिव्याजेन धूमावली ॥
कस्यापि.

१०९२
वक्त्रे या मृगनाभिपङ्करचनां खिन्नेव धत्ते परं
यस्याः सान्द्रमुरःस्थले निपतितं भारायते चन्दनम् ।
अङ्गान्यप्यतिपेलवा वहति या क्लेशेन तस्यामपि
न्यस्तः शोकभरोऽपरः कथमहो निस्त्रिंशता वेधसः ॥
श्रीभानुषेणस्य.

१०९३
नितम्बप्राग्भारो गुरुरवधिरेखां न तु गतः
कृशो मध्यः किंचित्तदपि तनिमानं मृगयते ।
स्तनाभोगः स्तोको न तु विरलवृत्तिस्तु कलया
विलासैस्तन्वङ्ग्याः स्फुरितमिव विश्रान्तमिव च ॥

कस्यापि.

१०९४
काचित्पुरा विरहिणी परिवृद्धिहेतो-
र्यस्यै दिदेश सलिलं नवमालिकायै ।
सा पुष्पितैव जलमश्रुवशाद्वियोगे
तस्यै प्रदाय कथमप्यनृणी बभूव ॥

अथ सखीप्रश्नाः

१०९५
गोपायन्ती विरहजनितं दुःखमग्रे गुरूणां
किं त्वं मुग्धे नयनविसृतं बाष्पपूरं रुणत्सि ।
नक्तं नक्तं नयनसलिलैरेष आर्द्रीकृतस्ते
शय्यैकान्तः कथयति दशामातपे दीयमानः ॥

१०९६
मुखं पाण्डुच्छायं नयनयुगलं बाष्पधवलं
तनुः क्षामक्षामा गतमविशदं धैर्यविगमः ।
ह्रियं मुक्त्वा मूढे कथयसि न मे सारवचना-
न्यवस्था येनेयं तव सखि मुहूर्तेन रचिता ॥

कस्यापि.

१०९७
चटुलनयने शून्या दृष्टिः कृता खलु केन ते
क इह सुकृती द्रष्टव्यानामुवाह धुरं पराम् ।
यमभिलिखितप्रख्यैरङ्गैर्न मुञ्चसि चेतसा
वदनकमलं पाणौ कृत्वा निमीलितलोचना ॥

अमरुकस्य.

१०९८

अलसवलितैः प्रेमार्द्रार्द्रैर्मुहुर्मुकुलीकृतैः
क्षणमभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ।
हृदयनिहितं भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणैः
कथय सुकृती कोऽयं मुग्धे त्वयाद्य विलोक्यते ॥

कस्यापि.

१०९९

अन्योन्यग्रथितारुणाङ्गुलिनमत्पाणिद्वयस्योपरि
न्यस्योच्छ्वासविकम्पिताधरदलं निर्वेदशून्यं मुखम् ।
आमीलन्नयनान्तवान्तसलिलं श्लाघ्यस्य निन्द्यस्य वा
कस्येदं दृढसौहृदं प्रतिदिनं दीनं त्वया स्मर्यते ॥

अमरुकस्य.

११००

आसन्नामवलम्ब्य केसरलतामेकेन पुष्पोज्ज्वलां
सव्यं निःसहया नितम्बफलके कृत्वा कराम्भोरुहम् ।
उद्ग्रीवं वद दुर्दिनेऽद्य चरणावुन्नम्य मार्गस्त्वया
बालोद्भ्रान्तमृगेक्षणे सुकृतिनः कस्यायमालोक्यते ॥

११०१

बाले नाथ कृशासि किं ज्वरवशात्कस्मादपथ्याज्ज्वरो
जीर्णे नैव मया सरोजनयने किं तन्न यत्पार्यते ।
वक्तुं ब्रूहि विमुक्तलज्जमधुना तस्यापरारागिणः
प्रेङ्खत्पूर्णशशाङ्कतुल्यवदनं कंदर्पकान्तं वपुः ॥

११०२

अभ्यस्तेऽपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
किंचित्संवलिता न पक्ष्मविरलालोका दृशोऽन्तर्गताः ।
तन्मन्ये निभृतं त्वयाद्य हृदये कश्चिद्धृतो वल्लभो
निःश्वासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते तवैवं गताः ॥

केषामपि.

११०३

पाण्डुच्छायं क्षामं वक्त्रं कमलमुखि लुलितमलकं करे स्थितमाननं
शून्यालोका दीना दृष्टिः शिखरमभिपतितरशना तनुस्तनुतां गता ।
ध्यानैकाग्रा मन्दा बुद्धिर्मदजननि रहसि रमसे करोषि न सत्कथां
को नामायं रम्यो व्याधिस्तव सुतनु कथय किमिदं न खल्वसि नातुरा ॥

वररुचेः.

११०४

को धन्यः सखि सुस्थितेन मनसा को वेधसा निर्मितः
कः प्रेयान्मदनस्य कस्य फलितः प्राचीनकर्मद्रुमः ।
इत्थं यस्य कृते दिवानिशमविश्रान्तैः स्खलद्वारिभि-
र्मीनालोचनगडुकैः स्नपयसे वक्षोजलिङ्गद्वयम् ॥

कस्यापि.

अथ विरहिणीप्रलापाः

११०५

रोदितुं नैव जानामि नैव जानामि शोचितुम् ।
स्वच्छन्दमश्रु पतति सत्यं सत्यं न रोदिमि ॥

११०६

अद्यापि हि नृशंसस्य पितुस्ते दिवसो गतः ।
तमसा पिहितः पन्था एहि पुत्रक शेवहे ॥

११०७

चक्षुः किं कम्पसे मूढ त्वयि दीनेऽश्रुवाहिनि ।
यो मां त्यक्त्वा गतः सोऽद्य कथमेष्यति सस्फुरे ॥

११०८

अयि लङ्घितमर्याद स्मर स्मर हरानलम् ।
दग्धं दग्धुमयुक्तं ते जनं विरहकातरम् ॥

११०९

स्वयमज्ञातदुःखो यद्दुनोतीति न विस्मयः ।
त्वं पुनः प्राप्तदाहो यद्दहसीति किमुच्यताम् ॥

केषामपि.

१११०

अहं नश्यामि मानेन मानेन कलहं कृथाः ।
विरोधमेत्य कान्तेन कान्ते न परितप्यते ॥

जीवनागस्य.

११११

हृदय स्थीयतां सम्यक्किमेवं परितप्यते ।
वल्लभस्ते जनो योऽसौ न भवांस्तस्य वल्लभम् ॥

१११२

यत्पराधीनयोः प्रेम दैवात्समुपजायते ।
तत्रानुत्सृज्य लज्जां वा जीवितं वा कुतः सुखम् ॥

एतौ वीरभटस्य.

१११३

अरतिरियमुपैति मां न निद्रा
प्रथयति तस्य मनो गुणान्न दोषान् ।
विरमति रजनी न संगमाशा
व्रजति तनुस्तनुतां न चानुरागः ॥

१११४

वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा
ननु निशैव वरं न पुनर्दिनम् ।
उभयमप्यथवा व्रजतु क्षयं
प्रियतमेन न यत्र समागमः ॥

१११५

रथ्यारजोऽरुणित धूसरिताङ्गयष्टे
कच्चित्पितुः स्मरसि पुत्रक निर्घृणस्य ।
उक्त्वैवमङ्कगतमर्भकमायताक्ष्या
पान्थस्त्रिया प्ररुदितं करुणं दिनान्ते ॥

१११६

अनृतमनृतमेतद्यत्सुधासूतिरिन्दु-
र्नियतमयमनार्यो निर्गतः कालकूटात् ।

हृदयदहनदक्षा दारुणा चान्यथेयं
वद सखि मधुरत्वे मोहशक्तिः कुतोऽस्य ॥

१११७

अनुदिनमतितीव्रं रोदिषीति त्वमुच्चैः
सखि किल कुरुषे त्वं वाच्यतां मे मुधैव ।
हृदयमिदमनङ्गाङ्गारसङ्गाद्विलीय
प्रसरति बहिरम्भः सुस्थिते नैतदश्रु ॥

एते केषामपि.

१११८

सखि स सुभगो मन्दस्नेहो ममेति न मे व्यथा
विधिविरचितं यस्मात्सर्वो जनः सुखमश्नुते ।
मम तु सततं संतापोऽयं जने विमुखेऽपि य-
त्क्षणमपि हतव्रीडं चेतो न याति विरागताम् ॥

कस्यापि.

१११९

आलि कल्पय पुरः करदीपं
चन्द्रमण्डलमिति प्रथितेन ।
नन्वनेन पिहितं मम चक्षु-
र्मङ्क्षु पाण्डुरतमोगुलकेन ॥

११२०

कोटरे तिमिरमेष कलङ्क-
च्छद्मना वहति हन्त शशाङ्कः ।
यत्कणैरिव विलुम्पति दृष्टिं
मादृशां दयितदीपवियोगे ॥

११२१

कालकूटमिह निन्दति लोको
येन शम्भुरजरामर एव ।
अन्तकं विरहिणीषु सुधांशु
स्तौत्यमुं तु विरलो हि विवेकः ॥

११२२

कालकूटमधुनापि निहन्तुं
हन्त नो वहसि लाञ्छनभङ्ग्या ।
यद्भयादिव निगीर्णमपि त्वा–
माशु मुञ्चति सुधाकर राहुः ॥

११२३

अंशवस्तव निशाकर नूनं
कल्पितास्तरुणकेतकखण्डैः ।
येन पाण्डुरतरद्युतयो नः
कण्टकैरिव तुदन्ति शरीरम् ॥

११२४

अम्बुधेरुदगमद्विधुभङ्ग्या
नूनमौर्वशिखिभास्मनपिण्डः ।
यत्किलास्य घटते नहि तृप्तिः
खण्डिताजनदृगम्बुसरिद्भिः ॥

११२५

रात्रिराज सुकुमारशरीरः
कः सहेत तव नाम मयूखान् ।
स्पर्शमाप्य सहसैव यदीयं
चन्द्रकान्तदृषदोऽपि गलन्ति ॥

११२६

युक्तमाह दयितो मम वक्त्रं
पङ्कजं रहसि चाटुकथासु ।
संस्तवं रुचिभिरस्य हिमांशोः
प्राप्य कामपि रुजं यदुपैति ।

११२७

पद्मनाभ करुणां कुरु भूयो
विग्रहेण परिपूरय राहुम् ।

येन तज्जठरकोटरशायी
जात्वयं विधुरयेन्न विधुर्नः ॥

एते मङ्खकस्य.

११२८

द्विजपतिग्रसनाहितपातक-
प्रभवकुष्ठसितीकृतविग्रहः ।
विरहिणीवदनेन्दुजिघत्सया
स्फुरति राहुरयं न निशाकरः ॥

११२९

वद विधुंतुदमालि मदीरितै-
स्त्यजसि किं द्विजराजभिया रिपुम् ।
किमु दिवं पुनरेति यदीदृशः
पतित एष निषेव्य हि वारुणीम् ॥

११३०

स्वरिपुतीक्ष्णसुदर्शनविभ्रमा-
त्किमु विधुं ग्रसते स विधुंतुदः ।
निपतितं वदने कथमन्यथा
बलिकरम्भनिभं निजमुज्झति ॥

११३१

कुरु करे गुरुमेकमयोघनं
बहिरितो मकुरं च कुरुष्व मे ।
विशति तत्र यदैव विधुस्तदा
सखि सुखादहितं जहि तं द्रुतम् ॥

११३२

दहनजा न पृथुर्दवथुव्यथा
विरहजैव पृथुर्यदि नेदृशम् ।
दहनमाशु विशन्ति कथं स्त्रियः
प्रियमपासुमुपासितुमुद्धुराः ॥

११३३

निशि शशिन्भज कैतवभानुता--

मसति भास्वति तापय पाप माम् ।

अहमहन्यवलोकयितास्मि हे

पुनरहर्पतिनिर्धुतदर्पताम् ॥

११३४

त्वमिव कोऽपि परापकृतौ कृती

न ददृशे न च मन्मथ शुश्रुवे ।

स्वमदहो दहनाज्ज्वलतात्मना

ज्वलयितुं परिरभ्य जगन्ति यः ॥

११३५

असमये मतिरुन्मिषति ध्रुवं

करगतैव गता यदियं कुहूः ।

पुनरुपैति निबध्य निधास्यते

सखि विधोर्न पुनर्मुखमीक्ष्यते ॥

एते नैषधकर्तुः

११३६

प्रकृतिसरलं पश्यत्येवं तथापि न सस्पृहं

मधुरमधुरं वक्ति प्रेयान्पुरेव न नर्मतः ।

घटयति घनं कण्ठाश्लेषं तथापि न भावतः

सखि स भजते मामप्येवं तथापि न जीव्यते ॥

११३७

चरणपतनं सान्त्वालापा मनोहरचाटवः

पुलकिततनोर्गाढाश्लेषो हठाच्च कचग्रहः ।

इति बहुफलो मानारम्भस्तथापि हि नोत्सहे

हृदयदयितः कामं प्रेयान्करोम्यहमत्र किम् ॥

एतौ पुण्ड्रकस्य.

११३८

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं

गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु ।

पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवी
स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥

कस्यापि.

११३९

परिष्वक्तस्तावद्गुरुजनभयाद्दूति न मया
न चोक्तस्तिष्ठेति प्रियगमनबाष्पार्द्रगलया ।
द्रुतं गच्छामीति प्रियसखि सुदृष्टोऽपि न कृतो
निरुद्धो यावन्मे नयनसलिलैर्दृष्टिविषयः ॥

अस्थिभङ्गस्य.

११४०

गतोऽस्तं घर्मांशुर्व्रज सहचरीनीडमधुना
सुखं भ्रातः सुप्याः सुजनचरितं वायस कृतम् ।
मयि स्नेहाद्बाष्पस्थगितनयनायामपघृणो
रुदत्यां यो यातस्त्वयि स विलपत्येष्यति कथम् ॥

शिवस्वामिनः.

११४१

गते प्रेमाबन्धे हृदयबहुमानेऽपि गलिते
निवृत्ते सद्भावे जन इव जने गच्छति पुरः ।
तथा चैवोत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसा-
न्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥

विज्जाकायाः.

११४२

मया बद्धा वेणी निवसितमशुक्लं च वसनं
श्रुताः शोचन्तीनां परिजनसखीनामपि गिरः ।
निवृत्तास्ते दृष्टा गतमनुगता येऽस्य सुहृद-
स्तथाप्येते प्राणा दयितमनुयाता न कृपणाः ॥

भदन्तधीरनागस्य.

११४३

कथमपि सखि व्रीडाकोपाद्व्रजेति मयोदिते
कठिनहृदयस्त्यक्त्वा शय्यां बलाद्गत एव सः ।

इति सरभसं ध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
पुनरपि हतव्रीडं चेतः करोति करोमि किम् ॥

कस्यापि.

११४४

भ्रातः पान्थ व्रजसि यदि हे तां दिशं पुण्यभाजो
वक्तासीत्थं कठिनहृदयं तं जनं किं यथेति ।
पृष्टा यावत्कथयति च सा वाञ्छितं नैव बाला
तावत्सर्वैर्वदनकमलं रुद्धमश्रुप्रवाहैः ॥

दर्वटस्य.

११४५

भ्रातः पान्थ पथि त्वया नु पथिकः कश्चित्समासादितो
बालेऽनेकशतानि कीदृश इति प्रख्यायतां वल्लभः ।
यं दृष्ट्वा प्रमदाजनस्य भवतः स्फारे मुदा लोचने
स ज्ञेयो दयितो ममेति पथिकायावेद्य मोहं गता ॥

११४६

तैलाक्तानलकान्कपोलपतितानुत्क्षिप्य कर्णान्तिकं
वस्त्रार्धेन विलम्बिना सरभसं प्रच्छाद्य पीनौ स्तनौ ।
बाला वायसमेवमाह रुदती दास्यामि यत्ते प्रियं
चूतात्केसरपादपं व्रज शनैर्यद्येति मे वल्लभः ॥

११४७

संपूर्णानि दिनानि तानि जलदश्यामं नभो वर्तते
मर्तव्यव्यवसायिनीमपि सतीं प्राणा न मुञ्चन्ति माम् ।
वाल्लभ्यं क्व नु नाम तत्क विरहे तस्याधुना जीव्यते
तत्सत्यं सखि लज्जितास्मि वितथेनानेन बाष्पाम्बुना ॥

११४८

आस्तां विश्वसनं सखीषु विदिताभिप्रायसारे जने
तत्राप्यर्पयितुं दृशं स्वरुचितां शक्नोमि न व्रीडया ।
लोकोऽप्येष परोपहासचतुरः सूक्ष्मेङ्गितज्ञोऽप्यलं
मातः कं शरणं व्रजामि हृदये जीर्णोऽनुरागज्वरः ॥

११४९

धन्या सा विरहे सखीजनपुरस्त्यक्त्वा त्रपां निर्वृता
निःश्वासं न परं विमुञ्चति कथाः कृत्वापि या रोदिति ।
पापायाः सभियः सदा गुरुजने शङ्काकुलायास्तु मे
दीपज्वालनहेतुना निशि परं निःश्वासमोक्षः क्षणम् ॥

११५०

यात्रामङ्गलसंनिधानरचनाव्यग्रे सखीनां गणे
बाष्पाम्भःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्वत्सुहृन्मण्डले ।
प्राणेशस्य मदीक्षणार्पितदृशः कृच्छ्रादपक्रामतः
किं व्रीडाहतया मया भुजलतापाशो न कण्ठेऽर्पितः ॥

११५१

प्रस्थानं वलयैः कृतं प्रियसखैर्बाष्पैरजस्रं गतं
धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुरः ।
गन्तुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता
गन्तव्ये सति जीवितप्रियसुहृत्सार्थः किमु त्यज्यते ॥

एते केषामपि.

११५२

उत्कम्पोऽपि सकम्प एव हृदये चिन्तापि चिन्तान्विता
निःश्वासा अपि निःश्वसन्ति निभृतं बाष्पोऽपि बाष्पायते ।
कान्तस्य स्मरणे स्मराहितमतेः कष्टं हि रक्तात्मनः
प्ररोहा इव निःसरन्ति हृदये दुःखस्य धिग्वल्लभम् ॥

शर्वटस्य.

११५३

यास्यामीति समुद्यतस्य वदतो विस्रब्धमाकर्णितं
गच्छन्दूरमुपेक्षितो मुहुरसौ व्यावृत्य पश्यन्नपि ।
तच्छून्ये पुनरागतास्मि शयने प्राणास्त एव स्थिताः
सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादहं रोदिमि ॥

११५४

पुष्पैरेव शरैः स्मरेण जनितः शीतांशुना वर्धितः
प्रालेयाचलसंनिधानशिशिरैः श्वासानिलैः पोषितः ।
आलापेन परामृतद्रवमयेनाप्यायितः कोकिलैः
संतापो मम सोऽयमस्य कतरः शीतोपचारक्रमः ॥

कस्यापि.

११५५

योऽसावाननवीक्षणैकरसिको नित्यं ममासीज्जनः
प्राणानामपि नान्यसक्तमनसो यस्याहमालम्बनम् ।
सख्यः पश्यत तस्य संप्रति कथं वार्तापि न श्रूयते
जीव्येतापि च चित्रमेतदपरं शोके कथा वर्तते ॥

कयोरपि.

११५६

दुर्वाराः स्मरमार्गणाः प्रियतमो दूरे मनोऽत्युत्सुकं
गाढं प्रेम नवं वयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमो
नो सख्यश्चतुराः कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं शठः ॥

भट्टशङ्कुकस्य.

११५७

निःश्वासा वदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मथ्यते
निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुखं नक्तंदिनं रुद्यते ।
अङ्गं शोषमुपैति पादपतितः प्रेयांस्तदोपेक्षितः
सख्यः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं वयं कारिताः ॥

११५८

उत्कम्पो हृदये स्खलन्ति वचनान्यावेगलोलं मनो
गात्रं सीदति चक्षुरश्रुकलुषं चिन्ता मुखं शुष्यति ।
यस्यैषा सखि पूर्वरङ्गरचना मानः स मुक्तो मया
वन्द्यास्ता अपि योषितः क्षितितले यासामयं संमतः ॥

११५९

अद्यारभ्य यदि प्रिये पुनरहं मानस्य वान्यस्य वा
गृह्णीयां विषरूपिणः शठमतेर्नामापि संक्षोभिणः ।
तत्तेनैव विना शशाङ्ककिरणस्वच्छाट्टहासा निशा-
प्येको वा दिवसः पयोदमलिनो यायान्मम प्रावृषि ॥

११६०

मानव्याधिनिपीडिताहमधुना शक्नोमि तस्यान्तिकं
नो गन्तुं न सखीजनोऽस्ति चतुरो यो मां बलान्नेष्यति ।
मानी सोऽपि जनो न लाघवभयादभ्येति मातः स्वयं
कालो याति चलं च जीवितमिति क्षुण्णं मनश्चिन्तया ॥

११६१

मुग्धे मुग्धतयैव नेतुमखिलः कालः किमारभ्यते
मानं धत्स्व धृतिं बधान ऋजुतां दूरीकुरु प्रेयसि ।
सख्यैवं प्रतिबोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना
नीचैः शंस हृदि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥

अमरुकस्य.

११६२

सख्यः किं परुषैर्विमुञ्चत रुषं तस्यापराधः सकृ-
त्क्षन्तव्यश्चपलस्य मां प्रति पुनः कर्ता प्रियो नाप्रियम् ।
इत्थं मानपरिग्रहव्यतिकराद्भीता तथा प्रत्युत
प्रारब्धानुनया यथा परिजनेनैवाकुला हस्यते ॥

विग्रहराजस्य.

११६३

यावन्नो सखि गोचरं नयनयोरायाति तावद्द्रुतं
गत्वा ब्रूहि यथाद्य ते दयितया मानः समालम्बितः ।
दृष्टे धूर्तविचेष्टिते तु दयिते तस्मिन्नवश्यं मम
स्वेदाम्भःप्रतिरोधनिर्भरतनोः स्मेरं मुखं जायते ॥

बुद्धकस्य.

११६४

आकृष्यादावमन्दग्रहमलकचयं वक्त्रमासज्य वक्त्रे
कण्ठे लग्नस्वकण्ठः प्रभवति कुचयोर्दत्तगाढाङ्गसङ्गः ।
बद्धासक्तिर्नितम्बे पतति चरणयोर्यः स तादृक्प्रियो मे
बाले लज्जा निरस्ता नहि नहि सरले चोलकः किं त्रपाकृत्

कस्यापि.

११६५

मातर्नो सन्ति तस्मिञ्छिशिरजलकणाकर्षिणो गन्धवाहा
विद्युद्भासा सिताङ्गाः प्रचुरतरपयःस्यन्दिनो वा घनौघाः ।
केका वा बर्हिणानां गिरिवरशिखरस्थायिनां वा निशीथे
येनासौ जीवितेशः स्मरति परिजनस्यास्य वै दुःखितस्य ॥

विक्रमादित्यस्य.

अथ सखीवाच्यता

११६६

या कामुककरस्पृष्टा न कृतार्थेव लक्ष्यते ।
सा गौरिव तरौ बद्धा यवसैः किं न चार्यते ॥

११६७

समयोचितकोपविभ्रमा
भव भीरु प्रविमुञ्च मार्दवम् ।
मधुरैकरसः प्रियः सदा
विरलः स्यात्सरले न वा पुनः ॥

११६८

जघनमुन्नतमाकुलमेखलं
मुखमपाङ्गविसर्पिततारकम् ।
इदमपोह्य गतो यदि निर्घृणो
ननु वरोरु स एव हि वञ्चितः ॥

११६९

पादानते प्रणयपेशलवाचि कान्ते
त्यक्तस्त्वया यदतिकोपनया न मन्युः ।

तीव्रानुतापगलितः स्वयमेव मन्ये
निर्याति ते तदयमश्रुभरच्छलेन ॥

११७०

अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादृत्य सुहृद-
स्त्वयाकाण्डे मानः किमिति सरले संप्रति धृतः ।
समाकृष्टा ह्येते प्रलयदहनोद्भासुरशिखाः
स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुना तस्य रुदितैः ॥

केषामपि.

११७१

सखि विवृणुते संतापस्ते तनुस्तनुतां गता
कठिनहृदये धैर्यक्षेपाद्गतिर्गलितक्रमा ।
कथय विषमामन्तर्दाहव्यथां सहते न तां
मदनदहनज्वालावल्लीविलीढमिदं मनः ॥

दर्शनीयस्य.

११७२

कस्माद्दोर्लतिके निधाय न चिरं द्वारोपरोधः कृतो
लग्ना वा किमु न स्थितापि रुदती रुद्धोत्तरीयांशुका ।
कालेऽस्मिन्कुसुमाकरे द्विगुणितप्रेम्णि प्रिये रागिणां
गच्छन्नग्रत एव मूढहृदये मुक्तस्त्वया वल्लभः ॥

दोर्लतिकादर्शनीयस्य.

११७३

आयाते रभसाद्यदि प्रियतमे प्रत्युद्गता नो चिरं
नो वा मण्डलितोन्नतस्तनतटं गाढं समालिङ्गितः ।
आश्लिष्य स्वभुजावलम्बमथवा प्रेमार्द्रया नो गिरा
संभाव्याभिहितो हतासि सरले स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

रत्नमित्रस्य.

११७४

कान्तः पुत्रि हठाद्गतश्चरणयोर्न त्वं निपत्य स्थिता
बद्धो मेखलयानया रतिरहःसख्या न वा फूत्कृतम् ।

का लज्जा मुषितासि किं प्रकटितैरेभिर्विलक्षस्मितै-
राः पापे विरहानलस्य न शिखा जानासि मर्मच्छिदः ॥

कस्यापि.

११७५

नार्याः सा रतिशून्यता नयनयोर्यद्दृष्टिपाते स्थितः
कामी प्राप्तरतार्थ एव न भवत्यालिङ्गितुं वाञ्छति ।
आश्लेषादपि यापरं मृगयते धिक्कामयोग्यां स्त्रियं
श्रोणीगोचरमागतो रतिफलं प्राप्नोति तिर्यङ्न किम् ॥

विज्जिकायाः.

११७६

चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्तथा गृहमागत-
श्चरणपतितः प्रेमार्द्रार्द्रः प्रियः समुपेक्षितः ।
तदिदमधुना यावज्जीवं निरस्तसुखोदया
रुदितशरणा दुर्जातानां सहस्व रुषां फलम् ॥

अमरुकस्य.

११७७

किंचित्प्राप्तनखेन बाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षिप्य हे
किं त्वं रोदिषि कोपने बहुतरं विक्षिप्य रोदिष्यसि ।
यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमिं गते
निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेष्यति ॥

कस्यापि.

११७८

भ्रश्यन्ति यानि विरहे विदलन्ति यानि
योगे प्रियेण सखि किं वलयैः फलं तैः ।
नैवास्ति यैर्विपदि संपदि चोपयोग-
स्तैः संगमं न खलु वाञ्छति कोऽपि मर्त्यः ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य.

अथ दूतीप्रेषणम् ॥

११७९

अद्य भौमदिनं सत्यं सत्यमप्रस्तुतं तव ।
तथापि दूति गन्तव्यं नार्तः कालमपेक्षते ॥

११८०

संपदो जलतरङ्गविलोला
यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।
शारदाभ्रपरिपेलवमायु-
र्गच्छ दूति वद सत्वरमेतत् ॥

कयोरपि.

११८१

उच्यतां स वचनीयमशेषं
नेश्वरे परुषता सखि साध्वी ।
आनयैनमनुनीय कथं वा
विप्रियाणि जनयन्ननुनेयः ॥

११८२

द्वारि चक्षुरधिपाणि कपोलौ
जीवितं त्वयि कुतः कलहोऽस्याः ।
कामिनामिति वचः पुनरुक्तं
प्रीतये नवनवत्वमियाय ॥

भारवेः.

११८३

कृतसरसमृणालीसूत्रसंधानबन्धः
कुचमुकुलमुखाङ्कश्चन्दनोपात्तमुद्रः ।
स्मरशबरशराणामेष लक्ष्यीभवन्तीं
कथयति खलु लेखस्तामनुद्घाटितोऽपि ॥

कस्यापि.

११८४

सोपालम्भकृतप्रणाममलसैः श्वासानिलैर्लाञ्छितो
बाष्पोत्खातकपोलचन्दनरसेनाक्षिप्तबाह्याक्षरः ।

स्विन्नाग्राङ्गुलिना करेण लिखितो व्यामृष्टवर्णावलि-
र्लेखः शेषमवाचितोऽपि कथयत्यङ्गेषु तस्या व्यथाम् ॥

वज्रवर्मणः.

११८५

पत्रं न श्रवणेऽस्ति बाष्पगुरुणोर्नो नेत्रयोः कज्जलं
रागोऽपूर्व इवाधरे चरणयोस्तन्व्या न चालक्तकः ।
वार्तोच्छित्तिषु निष्ठुरेति भवता मिथ्यैव संभाव्यते
सा लेखं लिखतु च्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥

अमरुकस्य.

११८६

जीवामीति वियोगिनी यदि लिखेदत्रैव वृत्ताः कथा
अद्य श्वोऽथ मरिष्यतीति मरणे कालात्ययः किं कृतः ।
आगन्तव्यमिहेति मां प्रति सखे संभावना निष्फला
भ्रातः संप्रति याहि नास्ति लिखितं तद्ब्रूहि यत्ते क्षमम् ॥

लोठितकस्य.

११८७

यस्मिन्बाष्पतरङ्गिताश्रुकलुषा दृष्टिर्न सिद्धिं गता
यो हस्तेन विवर्तमानवलयेनालिङ्गितो न स्थितः ।
येन स्त्रीहृदयस्य पद्ममृदुनः संभावितो नात्ययो
भो गत्वापि किमश्मसारहृदये त्वं दूति वक्तुं क्षमा ॥

कस्यापि.

११८८

दूति त्वं तरुणी युवा स चपलः श्यामास्तमोभिर्दिशः
संदेशः सरहस्य एव विपिने संकेतकावासकः ।
भूयो भूय इमे वसन्तमरुतश्चेतो हरन्त्यन्यतो
गच्छ क्षेमसमागमाय निपुणे रक्षन्तु ते देवताः ॥

शीलाभट्टारिकायाः.

११८९

संदिष्टस्वजनावमानवदिमामप्रस्मरन्त्या त्वया
शीतस्नानमिव प्रियं प्रति सखे कार्यः प्रयाणोद्यमः ।

मन्युस्तन्मनसो मितंपचगृहादर्थीव कार्यो बहि-
र्विप्रस्येव हि भोजनार्थमटतः कालस्य तूर्णा गतिः ॥

अथ विरहिणां प्रलापाः

११९०

वाहि वात यतः कान्तां तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
बह्वेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ॥

११९१

बह्वेतत्कामयानस्य नैतदल्पं विजानतः ।
यदहं सा च वामोरूरेकां धरणिमाश्रितौ ॥

११९२

हारोऽपि नार्पितः कण्ठे संभोगस्पर्शभीरुणा ।
आवयोरन्तरे जाताः पर्वताः सरितो द्रुमाः ॥

११९३

न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति सा ।
एतदेवानुशोचामि वयस्तत्रातिवर्तते ॥

११९४

कदा न्वहं सुदन्तोष्ठं मुखं पद्मदलेक्षणम् ।
ईषदुन्नाम्य पास्यामि रसायनमिवोत्तमम् ॥

एते भगवद्वाल्मीकिमुनेः.

११९५

प्रियामुखं तत्संस्मृत्य दीर्घचारुविलोचनम् ।
न याति शतधा येन मनस्तेन नपुंसकम् ॥

११९६

प्राणानां च प्रियायाश्च मूढाः सादृश्यकारिणः ।
प्रिया कण्ठगता रत्यै प्राणा मरणहेतवः ॥

कयोरपि.

११९७

प्रियाविरहितस्याद्य हृदि चिन्ता ममागता ।
इति मत्वा गता निद्रा के कृतघ्नमुपासते ॥

शीलाभट्टारिकायाः.

११९८

क्षणभङ्गि जगत्सर्वमिति तथ्यं मुनेर्वचः ।
कोऽन्यथा हरिणाक्षीणां सहेत विरहव्यथाम् ॥

कस्यापि.

११९९

स्फुटमाचक्षते तज्ज्ञाः शब्दानामिह नित्यताम् ।
प्रिययोक्ता यदद्यापि हृदि तिष्ठन्ति मे गिरः ॥

१२००

पदे वाक्ये प्रमाणे च परां निष्ठामुपागता ।
अतो विद्वज्जनस्यास्य स्पृहणीया मृगेक्षणा ॥

१२०१

मध्येनैकेन तन्वङ्ग्याः क्षामेण क्षपिता वयम् ।
उन्नतं कुचयुग्मं तु न जाने किं करिष्यति ॥

केषामपि.

१२०२

नूनं यां पश्यतो मेऽभून्निमेषो विघ्नकारकः ।
स्वप्नेऽपि दुर्लभा साद्य जीवामि कथमाः सखे ॥

१२०३

निर्दयं हृदयं तन्व्या दुर्वारा मारमार्गणाः ।
जीवितं वज्रकठिनं हा हा दुःखपरम्परा ॥

१२०४

उत्कण्ठितं मनो बाला सुदूरस्था नवं वयः ।
विधिर्वामो रिपुः कामो हा हा दुःखपरम्परा ॥

एते रैरुपकस्य.

१२०५

अनया जघनाभोगगुरुमन्थरयातया ।
अन्यतोऽपि व्रजन्त्या मे हृदये निहितं पदम् ॥

१२०६

मनः प्रकृत्यैव चलं दुर्लक्ष्यं च तथापि मे ।
अनङ्गेन कथं विद्धं समं सर्वशिलीमुखैः ॥

एतौ श्रीहर्षदेवस्य.

१२०७

अन्तर्मलीमसे वक्रे चले कर्णान्तसर्पिणि ।
तस्या नेत्रयुगे दृष्टे दुर्जने च कुतः सुखम् ॥

कस्यापि.

१२०८

दिव्यचक्षुरहं जातः सरागेणापि चेतसा ।
इहस्थो येन पश्यामि देशान्तरगतां प्रियाम् ॥

धैर्यमित्रस्य.

१२०९

रूपातिशयकर्तृणां प्रतिच्छन्दो हि कारणम् ।
विलोलनयनां धात्रा सृजता किं निरीक्षितम् ॥

१२१०

माधुर्यं मृगशावाक्ष्या यदि धात्रा विनिर्मितम् ।
तदित्युक्तिविरुद्धेन लावण्येन किमुच्छ्रितम् ॥

१२११

गतानि हन्त हंसीनां हरन्ती हरिणेक्षणा ।
करोति मामगतिकमहो स्त्रीवृत्तमद्भुतम् ॥

एते केषामपि.

१२१२

सा यौवनमदोन्मत्ता वयमस्वस्थचेतसः ।
तस्या लावण्यमङ्गेषु दाहोऽस्मासु विजृम्भते ॥

अमरुकस्य.

१२१३

यतो यतः क्षिपत्यक्षि क्षिप्रमायतलोचना ।
ततस्ततः प्रक्षिपति पञ्च पञ्चशरः शरान् ॥

१२१४

एतत्कान्तमिदं कान्तमित्यावसथतृष्णया ।
तस्या भ्रमति सर्वाङ्गं मन्ये मूढ इव स्मरः ॥

१२१५

मध्यदेशात्पुनः काञ्चीदेशं गच्छद्भिराकुलैः ।
तस्या वपुषि लोकस्य लोचनैः पथिकायितम् ॥

१२१६

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः ।
प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चक्षुषा ॥

१२१७

अपूर्वः कोऽपि तन्वङ्ग्या मम मार्गः प्रदर्शितः ।
योगं चिन्तयतो येन राग एव विवर्धते ॥

१२१८

दूरस्था यस्य दयिता नवा पीनपयोधरा ।
तस्य संतापशमने न वापी न पयोधराः ॥

१२१९

आभोगिनौ मण्डलिनौ तत्क्षणोन्मुक्तकञ्चुकौ ।
वरमाशीविषौ स्पृष्टौ न तु तन्व्याः पयोधरौ ॥

१२२०

विहारो मृगशावाक्ष्याः सुगताधिष्ठितो यदि ।
कथं वसति तत्रैव स्मरो विततकार्मुकः ॥

१२२१

सखे समं प्रयातेषु समस्तेष्विन्द्रियेषु मे ।
मनो गृहीतं तन्वङ्ग्या कस्यचित्किंचिदीप्सितम् ॥

१२२२

यो यः पश्यति तन्नेत्रे रुचिरे वनजायते ।
तस्य तस्यान्यनेत्रेषु रुचिरेव न जायते ॥

१२२३

कथं मुग्धे कथं वक्रे कान्तायास्ते विलोचने ।
कथं जनानुरागाय कथं जनविपत्तये ॥

१२२४

मम कामशरासारात्रणिते चेतसि स्थिता ।
कथं सलवणा तन्वी संतापं न करिष्यति ॥

१२२५

स्मृता भवति तापाय दृष्टा चोन्मादवर्धिनी ।
स्पृष्टा भवति मोहाय सा नाम दयिता कथम् ॥

१२२६

मां प्राप्य दैवहतकं मुनेरप्यनृतं वचः ।
यतः प्रियावियोगेन क्षणभङ्गो न दृश्यते ॥

१२२७

नूनमाज्ञाकरस्तस्याः सुभगो मकरध्वजः ।
यतस्तन्नेत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥

१२२८

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।
इति वित्रस्तसारङ्गनेत्रया को न वञ्चितः ॥

१२२९

यस्य केशेषु जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसंधिषु ।
कुक्षौ समुद्राश्चत्वारः स जयेद्विरहानलम् ॥

१२३०

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं स तन्व्याः कथयेद्गुणान् ॥

१२३१

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्बहिर्भवेत् ।
अयत्नेनैव तन्वङ्गी बहिर्दृश्येत सर्वदा ॥

१२३२

नपुंसकमिति ज्ञात्वा त्वां प्रति प्रेषितं मया ।
मनस्तत्रैव रमते हताः पाणिनिना वयम् ॥

एते केषांचित्.

१२३३

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥

१२३४

गुरुणा स्तनभारेण सोपदिष्टा तथा तथा ।
यथा तत्क्षणमेवाप्ता तयान्यायसमागतिः ॥

शङ्कुकस्य.

१२३५

सति प्रदीपे सत्यग्नौ सत्सु तारामणीन्दुषु ।
विरामे मृगशावाक्ष्यास्तमोभूतमिदं जगत् ॥

अमरुकस्य.

१२३६

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानीलैः शिरोरुहैः ।
पाणिभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥

१२३७

क्षिपतोऽप्यन्यतश्चित्तं सैव सारङ्गलोचना ।
शङ्केव कृतपापस्य हृदयान्नापसर्पति ॥

कयोरपि.

१२३८

यः प्रदोषः प्रदोषोऽसौ कालः कालः किमुच्यते ।
दोषा दोषाकरवती विना तन्व्याः समागमात् ॥

१२३९

एकमुत्कण्ठया व्याप्तमन्यद्दयितया हृतम् ।
चेतनां हृदयं धत्ते कियन्ति हृदयानि मे ॥

विचित्रपशोः.

१२४०

नियतं यदि नास्माकं निसर्गविधुरो विधिः ।
किमिन्दुवदना नीता क्षणं नयनगोचरम् ॥

गोविन्दस्वामिनः.

१२४१

यदि सा चारुसर्वाङ्गी चित्ते वसति मे प्रिया ।
तत्कथं शून्यचित्तोऽहमहो विधिविपर्ययः ॥

कस्यापि.

१२४२

दिक्षु भूमौ तथा व्योम्नि सर्वत्रैव विभाव्यते ।
स्मर्यते प्राणसंदेहे तन्वी नारायणाथते ॥

भा° विनीतदेवस्य.

१२४३

अहो अहं नमो मह्यं यदहं वीक्षितोऽनया ।
बालया त्रस्तसारङ्गचपलायतनेत्रया ॥

१२४४

तावदेवामृतमयी यावल्लोचनगोचरे ।
चक्षुष्पथादतीता तु विषादप्यतिरिच्यते ॥

१२४५

एकतो दिवसान्बाला गणयत्येकतोऽन्तकः ।
न विद्मः प्रथमं कस्य यास्यामो वयमन्तिकम् ॥

कयोरपि.

१२४६

मर्तव्यपक्षनिःक्षिप्ता यदि नाम विधेर्वयम् ।
उपायाः किमु नान्ये स्युर्दर्शिता यन्मृगेक्षणा ॥

भदन्तकम्बलकस्य.

१२४७
तन्वङ्ग्या विप्रयुक्तस्य दिवसा यान्ति ये मम ।
निर्घृणस्तानपि यमः प्रायेण गणयिष्यति ॥

१२४८
विरहे मृगशावाक्ष्या तयैवोपकृतं मम ।
यदन्यस्त्रीपरिष्वङ्गप्रार्थनाशल्यमुद्धृतम् ॥

१२४९
मूढाः संयोगमिच्छन्ति वियोगस्तु मयेष्यते ।
एकैव संगमे बाला वियोगे तन्मयं जगत् ॥

केषामपि.

१२५०
एकैव संगमे बाला वियोगे तन्मयं जगत् ।
कृतोपकार एवायं वियोगः केन निन्ह्यते ॥

१२५१
यदि स्मरामि तन्वङ्गीं जीविताशा कुतो मम ।
अथ विस्मृत्य जीवामि जीवितव्यसनेन किम् ॥

एतौ दीपकस्य.

१२५२
अपेहि हृदयाद्वा मे वामे दर्शनमेहि वा ।
अदूरविरहोत्कण्ठादुःखं दुःखेन सह्यते ॥

कस्यापि.

१२५३
स मे समासमो मासो सा मे माससमा समा ।
यो यातया तया याति या यात्यायातया तया ॥

चतुरक्षरः ॥ शाश्वतस्य.

१२५४
सा दृष्टा यैर्न वा दृष्टा मुषिताः सममेव ते ।
हृतं हृदयमेकेषामन्येषां चक्षुषः फलम् ॥

शक्रदेवस्य.

१२५५

यदि प्रियावियोगेऽपि रुद्यते दीनदीनकम् ।
तदिदं दग्धमरणमुपयोगं क्व यास्यति ॥

दग्धमरणस्य.

१२५६

कामिनीकायकान्तारे कुचपर्वतदुर्गमे ।
मा संचर मनःपान्थ तत्रास्ति स्मरतस्करः ॥

कस्यापि.

१२५७

मनःशुक निवर्तस्व कामिनीगण्डदाडिमात् ।
कामव्याधेन विन्यस्तं तत्रास्त्यलकजालकम् ॥

राजानकाह्लादकस्य.

१२५८

मनोभृङ्ग निवर्तस्व कामिनीवदनाम्बुजात् ।
मदनेन्दौ समुदिते बन्धनं प्राप्स्यसि ध्रुवम् ॥

रैरुपकस्य.

१२५९

अयि हृदय दयां मयि कुरु कुरङ्गनयनां विना बधान धृतिम् ।
टसदिति झटिति स्फुटं वास्फुटमिदमुक्तं गतिर्नान्या ॥

कस्यापि.

१२६०

पाण्डुरसि निशि न शेषे प्रतिदिनमाविष्करोषि तनिमानम् ।
वयमिव किं त्वमपि सखे शशाङ्क तामेव चिन्तयसि ॥

हरगणस्य.

१२६१

कान्ता ददाति मदनं मदनः संतापमनुपमं च ।
संतापो मरणमहो तथापि शरणं नृणां सैव ॥

१२६२

अलसयति गात्रमधिकं भ्रमयति चेतस्तनोति संतापम् ।
मोहं च मुहुः कुरुते विषविषमं वीक्षितं तन्व्याः ॥

भट्टकर्णाटकस्य.

१२६३

निर्विण्णे निर्विण्णा मुदिते मुदिता समाकुलाकुलिते ।
प्रतिबिम्बसमा कान्ता संक्रुद्धे केवलं भीता ॥

१२६४

यावद्वाञ्छितसुरतव्यायामसहाविरुद्धसंयोगा ।
चित्तानुवृत्तिकुशला पुण्यवतामेव जायते जाया ॥

दामोदरगुप्तस्य.

१२६५

नूनमयं मे शापः कान्ताविरहो रसायनीभूतः ।
वर्षसहस्राभ्यधिकान्नयामि कथमन्यथा दिवसान् ॥

१२६६

अवलोकनमपि सुखयति कुवलयदलचारुचपलनयनायाः ।
किं पुनरलकचलद्द्युति सरभसमालिङ्गनं तन्व्याः ॥

१२६७

चारुमधुव्रतनयनमधरदलं दशनकेसरं तस्याः ।
मुखकमलमनुस्मरतः स्मरहरमनसः कुतो निद्रा ॥

१२६८

स्तनयुगमत्युत्तुङ्गं निम्नो मध्यः समुन्नतं जघनम् ।
इति विषये हरिणाक्ष्या वपुषि नवे क इव न स्खलति ॥

१२६९

उपप्लवोऽसौ किमु राजपुत्री
ज्योत्स्नाद्रवोऽसावुत वज्रपातः ।
अलं तया सैव हि जीवितं मे
धिग्मामहं वा चरितार्थ एकः ॥

१२७०

यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो
ज्वलेत्प्रदीप्तो हृदि मन्मथानलः ।
तदत्र भूयः किमनर्थपण्डितैः
कुकाव्यगव्याहुतयो निपातिताः ॥

एते केषामपि.

१२७१

त्यागो हि सर्वव्यसनानि हन्ती-
त्यलीकमेतद्भुवि संप्रतीतम् ।
जातानि सर्वव्यसनानि तस्या-
स्त्यागेन मे मुग्धविलोचनायाः ॥

शूद्रकस्य.

१२७२

कालक्रमं प्रत्यकथैव ताव-
त्क्षणं वियोगो मरणेन तुल्यः ।
प्रियामुखोद्वीक्षणलालसाना-
मक्ष्णोर्निमेषोऽपि हि विघ्नभूतः ॥

कस्यापि.

१२७३

मुहुरङ्गुलिसंवृताधरौष्ठं
प्रतिषेधाक्षरविक्लवाभिधानम् ।
मुखमंसविवर्ति पक्ष्मलाक्ष्याः
कथमप्युन्नमितं न चुम्बितं नु ॥

कालिदासस्य.

१२७४

अयि वरोरु हतस्मरदीपिके
यदि गतासि मदीक्षणगोचरात् ।
असमसायकसायककीलिता
वद गमिष्यसि मे हृदयात्कथम् ॥

वसुनागस्य.

१२७५

कुङ्कुमपङ्ककलङ्कितदेहा
गौरपयोधरलम्बितहारा ।
नूपुरहंसरणत्पदपद्मा
कं न वशीकुरुते भुवि रामा ॥

१२७६

सनूपुरालक्तकपादताडितो
द्रुमोऽपि यासां विकसत्यचेतनः ।
तदङ्गसंस्पर्शरसद्रवीकृतो
विलीयते यन्न नरस्तदद्भुतम् ॥

१२७७

चन्द्रश्चण्डकरायते मृदुगतिर्वातोऽपि वज्रायते
माल्यं सूचिकुलायते मलयजालेपः स्फुलिङ्गायते ।
आलोकस्तिमिरायते विधिवशात्प्राणोऽपि भारायते
हा हन्त प्रमदावियोगसमयः कल्पान्तकालायते ॥

१२७८

अद्यापि तां सुरतलब्धयशःपताकां
लम्बालकां विरहपाण्डुरगण्डभित्तिम् ।
स्वप्नेऽपि लोलनयनां क्षणदृष्टनष्टां
विद्यां प्रसादगुणितामिव संस्मरामि ॥

एते केषांचित्.

१२७९

तप्ते महाविरहवह्निशिखावलीभि-
रापाण्डुरस्तनघने हृदये प्रियायाः ।
मन्मार्गवीक्षणनिवेशितदीनदृष्टे-
र्नूनं छमच्छमिति बाष्पकणाः पतन्ति ॥

छमच्छामिकारत्नस्य.

१२८०

निद्रार्धमीलितदृशो मदमन्थराया
नाप्यर्थवन्ति न च यानि निरर्थकानि ।
अद्यापि मे मृगदृशो मधुराणि तस्या-
स्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥

कलशकस्य.

१२८१
अम्भोजगर्भसुकुमारतनुस्तदासौ
कण्ठग्रहप्रसृमरापघने निलीय ।
सद्यः पतन्मदनमार्गणरन्ध्रमार्गै-
र्नूनं मम प्रियतमा हृदये प्रविष्टा ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

१२८२
तीक्ष्णं कटाक्षविशिखं मयि पातयन्ती
मर्माणि मुग्धवदना न तथा दुनोति ।
क्रोधात्सवेपथु यथा प्रतिसंहरन्ती
पातादसह्यतरमुद्धरणे हि शल्यम् ।

कस्यापि.

१२८३
कचग्रहोत्तानितमर्धकुङ्कुमं
त्रपाचलत्तारकमन्दलोचनम् ।
बलाद्गृहीताधरवेदनाकुलं
कदा पिबेयं ननु तत्प्रियामुखम् ॥

वसुनागस्य.

१२८४
तत्तादृशं सकलचन्द्रकलाकलाप–
लावण्यनिर्मितमिवायतलोचनायाः ।
रूपं प्रविश्य हृदयं दहतीव मन्ये
वामे विधौ न खलु यो विपदां न पन्थाः ॥

१२८५
पीतो यदाप्रभृति कामपिपासितेन
तस्या मयाधररसः प्रचुरः प्रियायाः ।
तृष्णा तदाप्रभृति मे द्विगुणत्वमेति
लावण्यमस्ति बहु तत्र किमत्र चित्रम् ॥

कयोरपि.

१२८६

बाला च सा विदितपञ्चशरप्रपञ्चा
तन्वी च सा स्तनभरोपचिताङ्गयष्टिः ।
लज्जां समुद्वहति सा सुरतावसाने
हा कापि सा किमिव किं कथयामि तस्याः ॥

भासस्य.

१२८७

नूनं हि ते कविवरा विपरीतवाचो
ये नित्यमाहुरबला इति कामिनीनाम् ।
याभिर्विलोलतरतारकदृष्टिपातैः
शक्रादयोऽपि विजिता अबला कथं ताः ॥

१२८८

लम्बालकं विरहपाण्डुरगण्डभित्ति
मुग्धं मनोहरमनङ्गगृहं प्रियायाः ।
पक्ष्मान्तवान्तघनबाष्पजलार्द्रगण्डं
ध्यायन्मुखं हृदय यासि न खण्डखण्डम् ॥

१२८९

कान्तामुखं सुरतकेलिविमर्दखेद-
संजातधर्मकणविच्छुरितं रतान्ते ।
आपाण्डुरं तरलतारनिमीलिताक्षं
संस्मृत्य हे हृदय किं शतधा न यासि ॥

१२९०

बाष्पाविलेन निभृतेन सुदीनदीन-
मुन्मीलितेन शनकैररुणेन गाढम् ।
निःश्वस्य लोचनयुगेन निमीलितं त-
त्तन्व्याः सदा गुरुसमक्षमहं स्मरामि ॥

१२९१

अद्यापि तत्प्रचलकुण्डलघृष्टिगौरं
वक्त्रं स्मरामि विपरीतरताभियोगे ।

आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रबिन्दु-
मुक्ताफलप्रकरविच्छुरितं प्रियायाः ॥

विज्ञकस्य.

१२९२
मत्तेभकुम्भपरिणाहिनि कुङ्कुमार्द्रे
कान्तापयोधरतटे रतिखेदखिन्नः ।
वक्षो निधाय भुजपञ्जरमध्यवर्ती
धन्यः क्षपां क्षपयति क्षणलब्धनिद्रः ॥

१२९३
आ कर्णमूलमपकृष्य धनुः सबाणं
मय्येव किं प्रहरसि स्मर बद्धकोपः ।
तस्यां मुहुः क्षिप शरान्हरिणेक्षणायां
तन्मन्मथोऽपि भव मन्मथ एव मा भूः ॥

१२९४
प्राप्ते निदाघसमये मदनाग्नितापो
निर्वापितो मम यथा हि सुशीतलाङ्ग्या ।
सान्तर्गता दहति मां तरलायताक्षी
वामे विधौ प्रियतमापि विपक्षभूता ॥

१२९५
नभसि जलदलक्ष्मीं सास्रया वीक्ष्य दृष्ट्या
प्रवससि यदि कान्तेत्यर्धमुक्त्वा कथंचित् ।
मम पटमवलम्ब्य प्रोल्लिखन्ती धरित्रीं
यदनु कृतवती सा तत्र वाचो निवृत्ताः ॥

१२९६
विरहपवनवेगात्कम्पिताभिः शिखाभि-
र्दहति मम शरीरं निर्घृणो मन्मथाग्निः ।
अपसर मृगनेत्रे दह्यमानात्प्रतूर्णं
हृदयहतकगेहाद्दह्यसे त्वं न यावत् ॥

केषामपि.

१२९७

अलसवलितमुग्धस्निग्धनिःस्पन्दमन्दै
रभसविकसितान्तर्विस्मयस्मेरतारैः ।
हृदयमशरणं मे पक्ष्मलाक्ष्याः कटाक्षै-
रपहृतमपविद्धं पीतमून्मूलितं वा ॥

भवभूतेः.

१२९८

तव कुसुमशरत्वं शीतलत्वं हिमांशो-
र्द्वयमिदमयथार्थं दृश्यतेऽस्मद्विधेषु ।
विसृजति हिमगर्भैरग्निमिन्दुर्मयूखै-
स्त्वमपि कुसुमबाणान्वज्रसारीकरोषि ॥

१२९९

ललितललितैरत्युत्पन्नैर्विलोक्य विलोकितै-
र्गुरुजनभयान्मन्दं मन्दं व्रजत्यवगण्य माम् ।
कतिपयपदन्यासं कृत्वा समुत्सुकमानसा
झटिति वलितग्रीवं बाला मुहुर्मुहुरीक्षते ॥

कस्यापि.

१३००

हेलोत्तानितवामहस्तपिहितस्मेरास्यमुद्राङ्गुलि-
च्छिद्रान्तर्दरदृश्यमानविकसद्दन्तांशुसंशोभितम् ।
पादाङ्गुष्ठविलिख्यमानवसुधं किंचिन्नमत्कंधरं
साचिक्षिप्तदृशो न मोहयति कं संभाषणं सुभ्रुवः ॥

१३०१

न्यक्कारेण बहिः प्रियेण हृदये गूढार्थसंसूचिना
साकूतेन विदग्धनर्मवचसा संजातमिथ्याक्रुधाम् ।
बालानां हसितानुविद्धरुदितश्रीमन्मुखीनां गिरः
कार्कश्येऽप्यविलुप्तमार्दवजुषः कुर्वन्ति कं नोत्सुकम् ॥

१३०२

नैरन्तर्यमुपैति गात्रलतिका छन्नैव यत्रांशुकैः
शुष्यन्नेव बिभर्ति मूर्तिमधरो यस्मिन्नसस्यन्दिनीम् ।
यस्मिन्विस्मृतमेव सुष्ठु विहितं कंदर्पतन्त्रं भवे-
न्मन्ये तस्य रतस्य चर्वितरसैः प्राप्तं फलं जन्मनः ॥

१३०३

संदष्टेऽधरपल्लवे सचकितं हस्ताग्रमाधुन्वती
मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।
सीत्काराञ्चितलोचना सरभसं यैश्चुम्बिता मानिनी
प्राप्तं तैरमृतं वृथैव मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥

१३०४

आलोलामलकावलीं विलुलितां बिभ्रच्चलत्कुण्डलं
किंचिन्मृष्टविशेषकं तनुतरैः स्वेदाम्भसः सीकरैः ।
तन्व्या यत्सुरतान्ततान्तनयनं वक्त्रं रतिव्यत्यये
तत्त्वां पातु चिराय किं हरिहरब्रह्मादिभिर्दैवतैः ॥

१३०५

रतक्रीडा रण्डां रमयति चिरब्रह्मचरणा-
न्नवीनत्वात्कन्यामपि च पतिवत्नीं भयवशात् ।
विना त्वेतैर्वेश्या बहुलजनसंभोगरसवि-
द्धवेधस्य प्रीता ननु सुभगवाच्यः स पुरुषः ॥

१३०६

यः कंदर्पवसन्तयोरविरहो लोकप्रसिद्धया स्थित-
श्चित्तोन्माथिनि कामिनां स वपुषि व्यक्तं बतालक्ष्यते ।
यन्मुग्धाब्जमनोहरं स्तनयुगं बाहू लतालासिनौ
रोमाली भ्रमरावलिः किसलयाकारा नखश्रेणयः ॥

१३०७

तारुण्योष्माणि यत्पयोधरभरः कामप्युपैत्युन्नतिं
तस्मिन्नुन्नतिभाजि यन्मुखशशी भाति प्रसीदद्युतिः ।

तस्मिन्भाति यदीक्षणाम्बुजयुगं धत्ते विकासश्रियं
तन्मोहाय न कल्पतेऽद्भुतमिदं कस्य स्वरूपं तव ॥

१३०८

त्रिभिर्नेत्रैः कोपाकुलितहृदयो यं पशुपतिः
प्रयत्नेनाधाक्षीत्क्षपणमुररीकृत्य तपसः ।
हसन्तीनां हेलालसमभिपतन्पक्ष्मलदृशां
तृतीयो दृग्भागो झटिति तमनङ्गं जनयति ॥

१३०९

दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशैव याः ।
विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुवे वामलोचनाः ॥

१३१०

हर हर करुणापराङ्मुखोऽयं
गणयति तान्यपि वासराणि वेधाः ।
कुवलयनयनास्तनान्तरेषु
क्षणमपि येषु न शेरते युवानः ॥

केषामपि.

१३११

तरुणी रमणी रतिरम्यतरा
प्रमदा समदा सुखदा च सदा ।
दयिता यदि सा हृदये रसति
क्व जपः क्व तपः क्व समाधिविधिः ॥

कस्यापि.

१३१२

स्वप्नेन प्रापितायाः प्रतिरजनि तव श्रीषु मग्नाः कटाक्षाः
श्रोत्रे गीतामृताब्धौ त्वगपि तनुतनूमञ्जरीसौकुमार्ये ।
नासा श्वासाधिवासेऽधरमधुनि रसज्ञा चरित्रेषु चित्तं
तन्नस्तन्वाङ्गि कैश्चिन्न करणहरिणैर्वागुरा लङ्घितासि ॥

श्रीहर्षस्य.

१३१३

पाणौ मा कुरु चूतसायकममुं मा चापमारोपय
क्रीडानिर्जितविश्व मूर्छितजनाघातेन किं पौरुषम् ।
तस्या एव मृगीदृशो मनसिज प्रेङ्खत्कटाक्षेक्षण-
श्रेणीजर्जरितं मनागपि मनो नाद्यापि संधुक्षति ॥

१३१४

हृदि बिसलताहारो नायं भुजङ्गमनायकः
कुवलयदलश्रेणी कण्ठे न सा गरलद्युतिः
मलयजरजो नेदं भस्म प्रियारहिते मयि
प्रहर न हरभ्रान्त्यानङ्ग क्रुधा किमु धावसि ॥

एतौ जयदेवस्य.

१३१५

अस्माकमस्मान्मदनापमृत्यो-
स्त्राणाय पीयूषरसोऽपि नासौ ।
सुधारसादप्यधिकं प्रयच्छ
प्रसीद तन्वङ्गि निजाधरं नः ॥

१३१६

दयस्व किं घातयसि त्वमस्मा-
ननङ्ग चण्डालशरैरदृश्यैः ।
भिन्ना वरं तीक्ष्णकटाक्षबाणैः
प्रेम्णस्तव प्रेमरसात्पवित्रैः ॥

एतौ श्रीहर्षस्य.

१३१७

शशिमुखि विमुखी वियोगरोगा-
कुलिततनौ मयि चेत्तनोषि मानम् ।
कथय कथमखर्वगर्वशर्वा-
हितनिहितेषुगणान्सहे वराकः ॥

१३१८

कदाधरदले बाले दन्तकेसरशोभिते ।
भवामि त्वन्मुखाम्भोजे रसिको मधुपो यथा ॥

१३१९

धीशालिनां वचनपुण्ड्रकगोलकैः किं
तन्व्या वियोगविषमूर्छितचेतसो मे
ब्रूते जनो निगडबन्धनमस्य योग्यं
चेतो हठाद्व्रजति पादनिबन्धनं किम् ॥

१३२०

अपूर्वोऽयं कान्ते ज्वलति मुखदीपस्तव चिरं
तमो द्रष्टॄणां यो जनयतितरां याति सुतनो ।
अधस्ताद्यत्रेयं बत सुरभिधूमालकतति-
र्यदीया वार्तैव ज्वलयति पतङ्गानिव जनान् ॥

१३२१

मनश्चकोर को राकाशीतांशुरिति तन्मुखे ।
भ्रमो जिताब्जेऽपि दिवा द्युतिमांश्चन्द्रमाः कथम् ॥

एते रैरूपकस्य.

१३२२

प्रसादपरतन्त्रयोर्मधुमदोज्झितव्रीडयो-
श्चिरं मयि निरस्तयोः शिथिलहासहेलाजुषोः ।
प्रियानयनयोस्तदा यदनुभूतमन्तर्मया
सखे विगतवाचिकं तदलमेव किं ब्रूमहे ॥

कलशकस्य.

१३२३

पुरस्तन्व्या गोत्रस्खलनचकितोऽहं नतमुखः
प्रवृत्तो वैलक्ष्यात्किमपि लिखितुं दैवहतकः ।
स्फुटो रेखान्यासः कथमपि स तादृक्परिणतो
गता येन व्यक्तिं पुनरवयवैः सैव तरुणी ॥

१३२४

ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुणगण्डस्थलरुचा
मनस्विन्या रूढप्रणयगरिमोद्गद्गदगिरा ।

अहो चित्रं चित्रं स्फुटमिति निगद्याश्रुकलुषं
रुषा कामास्त्रं मे शिरसि निहितो वामचरणः ॥

दुर्वहकस्य.

१३२५

कृशासीत्यालीना मलिनवसनासीत्यवनता
चिराद्दृष्टासीति स्तनकलशकम्पं प्ररुदिता ।
परिष्वक्ता यावत्प्रणयपदवीं कामपि गता
ततः सारङ्गाक्ष्या हृदयमिदमापीतमिव मे ॥

कस्यापि.

१३२६

कृशा केनासि त्वं प्रकृतिरियमङ्गस्य ननु मे
मलाधूम्रा कस्माद्गुरुजनगृहे पाचकतया ।
स्मरस्यस्मान्कच्चिन्नहि नहि नहीत्येवमगम-
त्स्मरोत्कम्पं बाला मम हृदि निपत्य प्ररुदिता ॥

मारुलायाः.

१३२७

क्वचिन्मोहान्पश्याम्यविरचितलम्बालकमुखीं
क्वचित्संकल्पस्तां सुहृदिव पुरः स्थापयति मे ।
क्वचिद्द्रष्टव्याशा सुखयति मुहूर्तं ह्यनुसृता
नमस्तस्यै यस्या रमयति वियोगोऽपि हृदयम् ॥

१३२८

शरीरं क्षामं स्यादसति दयितालिङ्गनसुखे
भवेत्सास्रं चक्षुः क्षणमपि न सा दृश्यत इति ।
तया सारङ्गाक्ष्या त्वमसि न कदाचिद्विरहितं
प्रसक्ते निर्वाणे हृदय परितापं वहसि किम् ॥

(कालिदासस्य)

१३२९

विकल्परचिताकृतिं सततमेव तामीक्षसे
सदा समभिभाषसे समुपगूहसे सर्वदा ।
प्रमोदमुकुलेक्षणं पिबसि पाययस्याननं
तथापि च दिवानिशं हृदय हे किमुत्कण्ठसे ॥

१३३०

प्रसीद प्राणेशे कुरु मम वचः सुन्दरमुखि
त्यजैतत्संतप्तं मदनशिखिना दग्धहृदयम् ।
मदीयं बालत्वं प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतिकं
वहन्तीमाशङ्के मदनहुतभुक्तामपि दहेत् ॥

एते केषामपि.

१३३१

सखे सत्यं सत्यं विरहदहनः कोऽपि हृदये
ज्वलत्यस्मिन्नक्तंदिनमपि न मे ताम्यति मतिः ।
अलं बालोन्मीलत्कमलकलिकाकोमलतनु-
र्वसत्यस्मिन्कान्ता सुचिरमिति चिन्ता दहति माम् ॥

भट्टवृत्तिकारस्य.

१३३२

अनाघ्रातं पुष्पं किसलयमलूनं कररुहै-
रनामुक्तं रत्नं मधु नवमनास्वादितरसम् ।
अखण्डं पुण्यानां फलमिव च तद्रूपमनघं
न जाने भोक्तारं कमिव समुपस्थास्यत इति ॥

कालिदासस्य.

१३३३

अनारब्धाक्षेपं परमकृतबाष्पव्यतिकर-
मनुक्रान्तस्तापं हृदयविनिपीतव्यवसितम् ।
कृशाङ्ग्या यत्पापे व्रजति मयि नैराश्यपिशुनं
श्लथैरङ्गैरुक्तं हृदयमिदमुन्मूलयति तत् ॥

लुट्टकस्य.

१३३४

इदं किं ते न्यस्तं वलयिनि करे वक्त्रकमलं
न युक्तः कोपोऽयं प्रणयिनि निरागस्यपि जने ।
ब्रुवाणे मय्येवं श्वसनविषमोत्कम्पितकुचं
मृगाक्ष्यास्तत्कालं नयनजलमेवोत्तरमभूत् ॥

१३३५

व्रीडायोगान्नतवदनया संनिपाते गुरूणां
बद्धोत्कम्पं स्तनयुगलके मन्युमन्तर्नियम्य ।
तिष्ठेत्युक्तं किमिव न तया यत्समुत्सृज्य बाष्पं
मय्यासक्तश्चिरविरहिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥

यशःस्वामिनः.

१३३६

श्यामास्वङ्गं चकितहरिणप्रेक्षिते दृष्टिपातं
गण्डच्छायां शशिनि शिखिनां बर्हभारेषु केशान् ।
उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भ्रूविलासा-
न्हन्तैकस्थं क्वचिदपि न ते भीरु सादृश्यमस्ति ॥

१३३७

त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलाया-
मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुम् ।
अस्रैस्तावन्मुहुरुपचितैर्दृष्टिरालिप्यते मे
क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते संगमं नौ कृतान्तः ॥

एतौ कालिदासस्य.

१३३८

स्वप्नेऽपि दुर्लभमहो तव दर्शनं मे
चञ्चच्चकोरनयनेऽस्मि यतो विनिद्रः ।
बाष्पेण रुद्धमपि मार्गनिदर्शनं मे
वामो विधिर्न सहते सुखमल्पमेव ॥

१३३९

अवधीरणां कृतवती भवती
मयि यत्कुकर्ममहिमा स हि मे ।
यदि चातको न लभतेऽम्बु घना-
द्वचनीयता भवति काम्बुमुचः ॥

एतौ रैरुपकस्य.

१३४०

प्रम्लाने नयने विपाण्डुरधरः क्षामं कपोलद्वयं
स्रस्ते बाहुलते शिरोरुहचयो व्यस्तस्थितिः सर्वतः ।
यैवं मद्भ्रमवार्तयापि हि दशामन्त्यां समारोपिता
याते सा मयि जीवतीति वचनं भ्रातर्न संभाव्यते ॥

१३४१

दूराभोगभरेण मुग्नगतिना स्पृष्टा नितम्बस्थली
धत्ते स्वर्णसरोजकुड्मलतुलां मुग्धं स्तनद्वन्द्वकम् ।
आलापाः स्मितसुन्दराः परिचितभ्रूविभ्रमा दृष्टय-
स्तस्यास्तर्जितशैशवव्यतिकरं रम्यं वयो वर्तते ॥

१३४२

याताः किं न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मत्कृते
नो कार्या नितरां कृशासि कथयत्येवं सबाष्पे मयि ।
लज्जामन्थरतारकेण निपतत्पीताश्रुणा चक्षुषा
दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया सूचितः ॥

अमरुकस्य.

१३४३

क्वाकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोऽपि दृश्येत सा
दोषाणां प्रशमाय मे श्रुतमहो कोपेऽपि कान्तं मुखम् ।
किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दुर्लभा
चेतः स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पास्यति ॥

कालिदासस्य.

१३४४

उद्वृत्तस्तनभारभङ्गुरमुरो नोत्कञ्चुकं कारिता
संयोगस्तु यथा तथेति सकला नीवी न विस्रंसिता ।
भूयः संगम आवयोः क्व नु भवेदेवं च नोल्लापिता
संभ्रान्तत्वरितेन भीतसुरतेनैवं वयं वञ्चिताः ॥

१३४५

केशैः केसरमालिकामपि चिरं या बिभ्रती खिद्यति
या गात्रेषु घनं विलेपनमपि न्यस्तं न सोढुं क्षमा ।
दीपस्यापि शिखां न वासभवने शक्नोति या वीक्षितुं
सा तापं विरहानलस्य महतः सोढुं कथं शक्ष्यति ॥

१३४६

सा बाला वयमप्रगल्भवचसः सा स्त्री वयं कातराः
सा पीनोन्नतिमत्पयोधरभरं धत्ते सखेदा वयम् ।
साक्रान्ता जघनस्थलेन गुरुणा गन्तुं न शक्ता वयं
दोषैरन्यसमाश्रयैरपटवो जाताः स्म इत्यद्भुतम् ॥

१३४७

यासि त्वं विरहादहं हतमनाः प्राणाः कठोरक्रियाः
कष्टो मन्मथवह्निरेष विषमे मग्नास्मि या संकटे ।
इत्युक्त्वा कठिनस्तनाहतिवशव्याशीर्णबाष्पा प्रिया
यन्मत्कण्ठविलम्बिबाहुलतिकारोदीद्विलीये ततः ॥

१३४८

त्वं तस्यां यदि नाम रागविधुरं यातं समुत्सृज्य मां
तत्केनाहमिदं किमप्यनुभवाम्यन्तः समुत्कण्ठितम् ।
स्वस्थीभूय ननु क्षणं हृदय हे त्वं भावमाचक्ष्व मे
किं संतापविखण्डितस्य भवतो वृत्तिर्द्विधा जायते ॥

१३४९

उद्ग्रीवं खलु वीक्षितं वपुरिदं लज्जालसं यत्तदा
गच्छन्त्या सखिसंनिधौ किमपि यन्निर्वर्णकं भाषितम् ।
हे प्राणा विरहेण यात किमिदं नैर्घृण्यमालम्बितं
तत्स्मृत्वा यदि मुक्तमासितुमहो यूयं प्रमाणं मम ॥

श्रीकल्याणदत्तस्य.

१३५०

यास्यामीति वचोऽनयापि परुषं श्रुत्वा नमय्याननं
पादाङ्गुष्ठतलेन लोचनजलाक्लिन्नां लिखन्त्या भुवम् ।

यत्प्रोक्तोऽहमयि क्व गम्यत इति व्यावृत्य वक्त्रं तया
तन्मे शल्यमिवाद्य मर्मपतितं मृत्योः परं कारणम् ॥

१३५१

कोपात्कोमललोलबाहुलतिकापाशेन बद्ध्वा दृढं
नीत्वा वासनिकेतनं दयितया तासां सखीनां पुरः ।
भूयो नैवमिति स्खलन्मृदुपदं संसूच्य दुश्चेष्टितं
धन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान्रुदत्या हसन् ॥

कयोरपि.

१३५२

चक्षुर्द्रक्ष्यति रूपमन्तिकगतं वक्षः परिष्वक्ष्यते
पर्याप्तं रसना नवाधररसं पानोत्तमं पास्यति ।
श्रोत्रं श्रोष्यति हंसगद्गदकलं काले मितं भाषितं
त्वं चिन्तास्पद मूढ किं नु हृदय प्राप्तावपि प्राप्स्यसि ।

ईशानदेवस्य.

१३५३

दुःखार्ते मयि दुःखिता भवति या हृष्टे प्रहृष्टा तथा
दीने दैन्यमुपैति रोषपरुषे पथ्यं वचो भाषते ।
कालं वेत्ति कथाः करोति निपुणा मत्संस्तवे रज्यति
भार्या मन्त्रिवरः सखा परिजनः सैका बहुत्वं गता ॥

भासस्य.

१३५४

उद्वृत्तः स्तनभार एष तरले नेत्रे चले भ्रूलते
रागाधिष्ठितमोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथाम् ।
सौभाग्याक्षरमालिकेव लिखिता पुष्पायुधेन स्वयं
मध्यस्थापि करोति तापमधिकं रोमावली केन मे ॥

कस्यचित्.

१३५५

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः स्वांशान्विशन्तु प्रभो
धातस्त्वां शिरसा प्रणम्य कुरु मामित्यद्य याचे पुनः ।

तद्वापीषु पयस्तदीयमुकुरे ज्योतिस्तदीयालय-
व्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तन्तालवृन्तेनिलम् ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

१३५६

कोशद्वन्द्वमियं दधाति नलिनी कादम्बचञ्चुक्षतं
धत्ते चूतलता नवं किसलयं पुंस्कोकिलास्वादितम् ।
इत्याकर्ण्य मिथः सखीजनवचः सा दीर्घिकायास्तटे
चेलान्तेन तिरोदधे स्तनतटं बिम्बाधरं पाणिना ॥

कस्यापि.

१३५७

भ्रूचापे निहितः कटाक्षविशिखो निर्मातु मर्मव्यथां
कालात्मा कुटिलः करोतु कबरीभारोऽपि मारोद्यमम् ।
मोहं तावदयं च तन्वि तनुतां बिम्बाधरो रागवा—
न्सद्वृत्तः स्तनमण्डलस्तव कथं प्राणैर्मम क्रीडति ॥

श्रीजयदेवस्य.

१३५८

तद्वक्त्राब्जजितः प्रसह्य भजते क्षैण्यं क्षपावल्लभ-
स्तद्भ्रूविभ्रमतर्जितं च विनतिं धत्ते धनुर्मान्मथम् ।
तस्याः पेलवपल्लवद्युतिमुषा शोणाधरेणार्दितं
नूनं प्राप्य विरक्ततां वनमहीं बिम्बं समालम्बते ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

१३५९

संतापी मलयानिलो न रतये सौधास्थिता चन्द्रिका
खेदायैव चिरं द्विरेफचलितोत्फुल्लाम्बुजा दीर्घिका ।
सर्वत्राहितविप्रतीपचरितस्यैवं मनोजन्मनः
केयं वृत्तिरदृष्टरूपविषमप्रस्थायिनी दृश्यते ॥

१३६०

दृष्टा सा वरबालिका गुरुजनाद्भीता वियोगातुरा
वैजन्ये सति किं कृशासि किमभूत्पीडेति पृष्टा मया ।

सस्नेहं सभयं विलोक्य मिषतो मत्संनिकर्षागता-
नङ्गो वेति यदित्यवोचदुदितोच्छ्वासं ततो मे व्यथा ॥

१३६१

ईषन्मन्थरलोललोचनयुगं व्यावर्तितभ्रूलतं
संदष्टाधरवेदनाप्रलपितं हा हेति मन्दाक्षरम् ।
कान्तायाः सुरतावसानसमये दृष्टं मुखं यन्मया
स्वेदार्द्रीकृतपाण्डुगण्डपुलकं तत्केन विस्मार्यते ॥

१३६२

जाने कोपपराङ्खी प्रियतमा स्वप्नेऽद्य दृष्टा मया
मु
मा मां संस्पृश पाणिनेति रुदती गन्तुं प्रवृत्ता ततः ।
नो यावत्परिरम्य चाटुकशतैराश्वासयामि प्रियां
भ्रातस्तावदहं शठेन विधिना निद्रादरिद्रः कृतः ॥

निद्रादरिद्रस्य.

१३६३

रक्ताशोक कृशोदरी क नु गता त्यक्त्वानुरक्तं जनं
नो दृष्टैव मयेति कम्पयसि किं वातावधूतं शिरः ।
उत्कण्ठाघटमानषट्दघटासंघट्टदष्टच्छद-
प
स्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुष्पोद्गमोऽयं कुतः ॥

वसुनागस्य.

१३६४

रक्तस्त्वं नवपल्लवैरहमपि श्लाघ्यैः प्रियाया गुणै-
स्त्वामायान्ति शिलीमुखाः स्मरधनुर्मुक्ताः सखे मामपि ।
कान्तापादतलाहतिस्तव मुदे तद्वन्ममाप्यावयोः
सर्वं तुल्यमशोक केवलमहं धात्रा सशोकः कृतः ॥

श्रीयशोवर्मणः.

१३६५

एकः स व्यसनी पुमानचरमैर्निःश्वासवातैः समं
हा मे सा दयितेति यस्य वदतः प्राणाः समं निर्गताः ।

अन्ये तु व्यसनं क्षिपन्ति पशवः कान्तावियोगोद्भवै-
श्चिन्ताग्लानिविषाददैन्यजनितैर्बाष्पैरनाहारिणः ॥

कस्यापि.

१३६६

यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले तदिन्दीवरं
मेघैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारः शशी ।
येऽपि त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गता–
स्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते ॥

श्रीयशोवर्मणः.

१३६७

तैस्तैश्चाटुभिराज्ञया किल तया वृत्ते रतिव्यत्यये
लज्जामन्थरया तया निवसिते भ्रान्त्या मदीयांशुके ।
तत्पट्टांशुकमुद्वहन्नहमपि स्थित्वा यदुक्तोऽधुना
वेषो युज्यत एष एव हि तवेत्येतन्न विस्मर्यते ॥

अमरुकस्य.

१३६८

आश्लिष्टापि करोति सा मम तनुं कण्ठग्रहोत्कण्ठितां
दृष्टापि प्रियदर्शना नियमयत्यक्ष्णोर्दिदृक्षां पुनः ।
अन्तश्चेतसि संस्थितापि हृदयं भूयो विशत्येव मे
रूढप्रेमसमागमापि नवतां धत्ते प्रिया प्रत्यहम् ॥

गोपादित्यस्य.

१३६९

तन्व्या संप्रतिपत्तिदुःसहतरैर्वाक्यैर्विषण्णानने
मय्यन्योन्यपरीक्षणात्परिजने मूकस्मितं कुर्वति ।
तत्पादप्रणतिप्रसङ्गरभसानस्मान्विलोक्याकुलं
धृष्टेत्येतदवादि यन्मृगदृशा तेनाहमाश्वासितः ॥

१३७०

स्वाधीनेति न चुम्बितातिनिपुणं पीतोऽधरो नो तृषा
नो तस्या गतिरीक्षिता न हसितं नालिङ्गिता यत्नतः ।

संक्रुद्धापि न तोषिता प्रियतमा मूढेन यावन्मया
तावद्दैवदुरात्मना कथमहं नीतो वियोगं सखे ॥

१३७१

श्वो गन्तव्यमिति प्रजागरदशा मां वीक्ष्य यात्रोन्मुखं
बाष्पेणाकुललोचना स्मितवती मन्मङ्गलाशंसिनी ।
श्रुत्वा प्रत्युषसि प्रभातपटहं प्रत्यूषवाताहता
हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता प्रियस्योरसि ॥

एते केषामपि.

१३७२

काञ्चीदामकबन्धनं सललिता कर्णोत्पलैस्ताडना
हेलालिङ्गनविघ्नमाहितरुषा मौनेन निर्भर्त्सनम् ।
किं पूर्वोचितमेतदत्र सहसा विस्मृत्य मन्योर्भरा-
न्मय्युत्कण्ठमनस्यदर्शनपथं यातास्यहो कोपने ॥

१३७३

तद्रूपामृतपानदुर्ललितया दृष्ट्या क्व विश्रम्यतां
तद्वाक्यश्रवणाभियोगपरयोः श्रव्यं कुतः श्रोत्रयोः ।
एतैस्तत्परिरम्भनिर्भररसैरङ्गैः कथं स्थीयतां
कष्टं तद्विरहेण संप्रति वयं कष्टामवस्थां गताः ॥

१३७४

सैका दिक्कृतपुण्यतामुपगता यत्रास्ति मुग्धेक्षणा
स्थानं तद्वसुधा बिभर्ति सफलं यत्तदाध्यासितम् ।
धन्यं तन्नभसोऽन्तरं व्रजति यत्तच्चक्षुषोर्गोचरं
तेभ्यो धन्यतरं ममैव हृदयं यत्तन्मयं वर्तते ॥

१३७५

पश्यामः किमियं प्रपद्यत इति स्थैर्यं मयालम्बितं
किं मामालपतीत्ययं खलु शठः कोपस्तयाप्याश्रितः ।
इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे
सव्याजं हसितं मया धृतिहरो बाष्पस्तु मुक्तस्तया ॥

१३७६

दैवाद्दासोऽपराधी यदि भवति ततस्ताड्यते बध्यते वा
मौनेनानेन मानप्रकटनपटुना नीयते किंकरत्वम् ।
इत्थं तस्या मयोक्तं तरलतरदशाप्यङ्कपालीप्रसक्तं
मुक्तं मुक्ताफलालीधवलरुचि तया निर्वचो लोचनाम्भः ॥

१३७७

पादाङ्गुष्ठेन भूमिं किसलयमृदुना सापदेशं लिखन्ती
भूयो भूयः क्षिपन्ती मयि सितशबले लोचने लोलतारे ।
वक्त्रं ह्रीनम्रमीषत्स्फुरदधरपुटं वाक्यगर्भं दधाना
यत्सा नोवाच किंचित्स्थितमपि हृदये तन्मनो मे दुनोति ॥

१३७८

अद्यापि तन्मनसि संपरिवर्तते मे
रात्रौ मयि क्षुतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य पश्चा-
त्कर्णे कृतं कनकपत्रमनालपन्त्या ॥

अयं बिह्लणस्य.

१३७९

स्थानान्निर्गत्य दूरं व्रजति मयि चिरं मुक्तकण्ठं रुदित्वा
पश्चान्निर्मृज्य नेत्रे प्रणतिमुपगता वेपमानाङ्गयष्टिः ।
कान्ता यन्मामवोचत्प्रलयघनघटाटोपबद्धान्धकारे
काले कापालिकोऽपि प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुनोति ॥

कस्यापि.

१३८०

किं बाले मुग्धतेयं प्रकृतिरियमथो रौद्रता किं नु कोपः
किं वा चापल्यमुच्चैर्व्रतमुत किमु ते यौवनारम्भदर्पः ।
यत्क्लेशालापवक्त्रस्मितललितकुचभ्रूविलासावलग्नैः
स्वस्थो लोकस्त्वदीयैर्मनसि विनिहितैर्दह्यतेऽमीभिरार्यः ॥

अमरुकस्य.

अथ दूत्युक्तयः

१३८१

हस्ते कपोलममलं पथि चक्षुर्मनस्त्वयि ।
न्यस्तमास्ते चिरं तस्या मानस्यावसरः कुतः ॥

वररुचेः.

१३८२

प्रकटयति क्षणभङ्गं पश्यति सर्वं जगद्गतं शून्यम् ।
आचरति स्मृतिबाह्यं जाता सा बौद्धबुद्धिरिव ॥

१३८३

गुणवृद्धिवर्णलोपद्वन्द्वनिपातोपसर्गसंकीर्णा ।
दुर्घटपदवाक्यार्था व्याकरणप्रक्रियेवासौ ॥

१३८४

अतिपरिगृहीतमौना वर्जितमाल्यानुलेपनस्नाना ।
दूरोत्सारितलज्जा निर्ग्रन्थग्रन्थरचनेव ॥

१३८५

अस्तमितविषयसङ्गा मुकुलितनयनोत्पला मृदुश्वसिता ।
ध्यायति किमप्यलक्ष्यं निस्वं योगाभियुक्तेव ॥

१३८६

अनवरतनयनविगलितजललवघटिताक्षसूत्रवलयेन ।
मृत्युंजयमिव जपति त्वद्गोत्रं विरहिणी बाला ॥

कस्यापि.

१३८७

सा सुन्दर तव विरहे सुतनुरियन्मात्रलोचना सपदि ।
एतावतीमवस्थां याता दिवसैरियन्मात्रैः ॥

भट्टरुद्रटस्य.

१३८८

कुमुदामोदी पवनः पिककूजितभृङ्गसार्थरसितानि ।
इयमियती सामग्री घटिता दैवेन तद्विनाशाय ॥

दामोदरगुप्तस्य.

१३८९

अकृतप्रेमैव वरं न पुनः संजातविघ्नितप्रेमा ।
उद्धृतनयनो हि यथा ताम्यत्येवं न जात्यन्धः ।।

रविगुप्तस्य.

१३९०

दुःखदशां प्रविशन्त्यास्तस्याः कण्ठं मुहुर्मुहुर्बाष्पः ।
स्वल्पावशेषजीवितनिर्याणभियेव निरुणद्धि ।।

बाणस्य.

१३९१

मन्मथशरयातितया याति तया त्वयि सुदूरमध्वानम् ।
अध्वानमेव रुदितं सखे सखेदं सखीषु पुरः ।।

अम्बकस्य.

१३९२

मौने निषण्णा कृतभूरिरक्षा
खट्वाङ्गलीना दधती जटाश्च ।
सा त्वत्कृते ध्यानपरा वराकी
व्रतं महापाशुपतं पपन्ना ।।

१३९३

त्वदर्थिनी चन्दनभस्मदिग्धा
ललाटलेखाश्रुजलाभिषिक्ता ।।
मृणालचीरं दधती स्तनाभ्यां
स्मरोपदिष्टं चरति व्रतं सा ।।

कयोरपि.

१३९४

खे खेदमन्दां विनिवेश्य दृष्टि-
मालोक्य शोभातिशयं घनानाम् ।
नेदीयसा सा मरणेन किंचि-
दाश्वासिता प्राणिति मा स्म भैषीः ।।

शकचेल्लस्य.

१३९५

मूर्छानुबन्धश्वसितप्रलाप-
प्रजागरोत्कम्पविजृम्भणानि ।
फलान्यवाप्तानि तया सुखार्थ-
मात्मार्पणं त्वय्यपि नाम कृत्वा ॥

रत्नाकरस्य.

१३९६

प्रियतमस्त्वमिमामनघार्हसि
प्रियतमा च भवन्तमिहार्हति ।
न हि विभाति निशारहितः शशी
न च विभाति निशापि विनेन्दुना ॥

मोरिकायाः.

१३९७

झगिति वीक्ष्य न यः पुनरीक्षितो
वरमवीक्षित एव स तादृशः ।
व्रजति वल्लभतां च सुदुर्लभो
विषमहो बहलामृतमिश्रितम् ॥

१३९८

स्वप्नान्तरे समुपलभ्य च सा भवन्तं
मिथ्योपगूहनविषक्तभुजावबुध्य ।
दृष्टोऽसि यत्र शयनेऽद्य तदध्यशेत
मुग्धा पुनः पुनरलीकनिमीलिताक्षी ॥

१३९९

तस्या महाशिखरवह्निशिखाकलाप-
तप्ते स्थितोऽसि हृदये सततं प्रियायाः ।
प्रालेयसीकरसमे हृदि सा कृपालो
बाला क्षणं वसति नैव खलु त्वदीये ॥

एते केषामपि.

१४००

ये निर्दहन्ति दशनश्वसितावलोकैः
क्रूरा द्विजिव्हकुटिलाः क्व विलासिनस्ते ।
भीष्मोष्मभिः स्मरणमात्रविषैस्तवेय-
मव्याल मारयति कापि भुजंगभङ्गिः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

१४०१

बाला तन्वी मृदुरियमिति त्यज्यतामत्र शङ्का
दृष्टा काचिद्भ्रमरभरतो मञ्जरी भग्नपुष्पा ।
तस्मादेषा रहसि भवता निर्दयं पीडनीया
मन्दाक्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयष्टिः कदाचित् ॥

विकटनितम्बायाः.

१४०२

किं पृष्टेन द्रुततरमितो गम्यतां सा प्रिया ते
दृष्टा भ्रातर्दिवसमखिलं सास्रमेकं मयैव ।
पान्थे पान्थे त्वमिति रभसोद्ग्रीवमालोकयन्ती
दृष्टे दृष्टे न भवति भवानित्युदस्रं वलन्ती ॥

१४०३

विमुञ्चन्त्या प्राणांस्तव विरहदुःखासहनया
तया संदिष्टं ते कठिनहृदयापश्चिममिदम् ।
अपत्यं बालैका मम विधिहतायाः सलिलदा
यथा नेयं सेवाव्यसनरुचये दीयत इति ॥

ब्रह्मयशःस्वामिनः.

१४०४

त्वां ध्यात्वा विजने प्रयाति सहसा भित्त्या निकामं हता
संज्ञां प्राप्य कथं गतो गतघृणः प्रत्येकमाभाषते ।
किं वा यन्न करोति दैवहतिका प्रामाणिकस्त्वं तु ता-
मुन्मत्तामपहाय साधुचरितास्वन्यासु मध्ये स्थितः ॥

१४०५

हस्तन्यस्तकपोलया दयितया तिर्यङ्नतग्रीवया
नासाग्रस्थितनेत्रवारिविसरैः संसिच्यमानाङ्गया ।
मन्युस्तम्भितबाष्पगद्गदगिरा प्रोच्चारितार्धाक्षरं
संदिष्टं तव यत्तया सकरुणं वक्तुं न तत्पार्यते ॥

१४०६

ग्रीष्माभा श्वसितैर्घनोद्गतिनिभा स्थूलाश्रुभिः संततैः
क्षामा पाण्डुपयोधरा शरदियं हेमन्तवत्कम्पितैः ।
विस्रस्ताननपङ्कजा शिशिरवत्स्वेदैर्मधुश्रीरहो
तस्यास्त्वद्विरहेण कौतुककृता सर्वर्तवो दर्शिताः ॥

हरिगणस्य.

१४०७

अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुषु कृतं तापः सखीष्वाहितो
न्यस्तं दैन्यमशेषतः परिजने चिन्ता गुरुभ्योऽर्पिता ।
अद्य श्वः किल निर्वृतिं व्रजति सा श्वासैः परं खिद्यते
विस्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्तं तया ॥

अमरुकस्य.

१४०८

किं वा बाहुलताकवाटफलकैर्नैवार्गला कल्पिता
किं वा प्रावरणाञ्चले न विधृतः किं वा न मिथ्या क्षुतम्
किं पादेषु निपत्य वातिकरुणं नोत्कण्ठया क्रन्दितं
गेहादुच्चलिते किमन्यदबलालोकः करोतु प्रिये ॥

श्रीडामरस्य.

१४०९

भ्रातः पान्थ गृहं व्रज द्रुततरं दृष्टा मया ते प्रिया
त्वद्वार्ताश्रवणोत्सुका प्रतिपथं पान्थं समेत्यादरात् ।
बाष्पव्याकुलकण्ठगद्गदतया वक्तुं न शक्ता सती
सोच्छ्वासं स्फुटिताधरं च वलितग्रीवं चिरं रोदिति ॥

कस्यापि.

१४१०

नेत्रे त्वन्मार्गलोले गलदलसलसद्वारिधाराकराले
श्वासायासश्रमार्तं स्फुरदधरदलं लोलुपं त्वन्मुखाब्जे ।
चेतश्चिन्तैकतानं त्वयि कृतमथवा सर्वमेव त्वयात्तं
शेषः शोकः कृशाङ्ग्यास्तमपि विधिहता चेष्टते ते प्रदातुम् ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

१४११

दाहोऽम्भः प्रसृतिंपचः प्रचयवान्बाष्पः प्रणालोचितः
श्वासाः प्रेङ्खितदीप्रदीपलतिकाः पाण्डिम्नि मग्नं वपुः ।
किंचान्यत्कथयामि रात्रिमखिलां त्वन्मार्गवातायने
हस्तच्छत्रनिरुद्धचन्द्रमहसस्तस्याः स्थितिर्वर्तते ॥

राजशेखरस्य.

१४१२

किंजल्कामोदमाद्यन्मधुकरमधुरे साधुना माधवेऽस्मि-
न्नास्तां दूरेण तावद्विरहहुतभुजा दह्यमाना वराकी ।
क्षामक्षामामिमां स्वां तनुमतिचपल प्रेक्षसे किं स्वयं नो
कोऽयं मानग्रहस्ते कुरु वचनमिदं दूतिकायाः प्रयाहि ॥

शशिवर्धनस्य.

१४१३

स्वप्नेऽपि नाथ सुखदं मुखदर्शनं ते
बालाकुला न लभते विरहाद्विनिद्रा ।
त्वन्मार्गवीक्षणसुखं परमेव तस्या
आसीद्यदश्रुनिवहेन निवारितं तत् ॥

पं० श्रीबकस्य.

१४१४

माल्यं शल्यं गृहकमलिनीकूलमेतत्कुकूलं
वल्ली भल्ली हिमरसमयी वापिका तापिकापि ।
वातः पातः खरशरभरस्योन्मृणाली मृणाली
सारङ्गाक्ष्या रमणविरहे हन्त हारः प्रहारः ॥

१४१५

आहारं प्रति यत्कथापि शमिता यन्मौनमुद्रा मुखे
यच्चक्षुर्विनिमीलनं तनुलता यत्तानवे वर्तते ।
एकान्ते यदवस्थितिर्यदपि च ध्यानैकतानं मन-
स्तन्मन्ये सुभग त्वदर्थमनया तप्येत तीव्रं तपः ॥

शंभोः.

अथ सखीप्रश्नाः

१४१६

उल्लापयन्त्या दयितस्य दूतीं
वध्वा विभूषां च निवेशयन्त्याः ।
प्रसन्नता कापि मुखस्य जज्ञे
वेषश्रिया नु प्रियवार्तया नु ॥

शिवस्वामिनः.

१४१७

मर्मणि स्पृशति भाषते प्रियं
प्रेम संस्मरति रन्ध्रमीक्षते ।
ईदृशस्य बहुचित्रकारिणो
विक्रियापि न शठस्य लक्ष्यते ॥

१४१८

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना
पुनरपि सैव कथा गतः स कालः ।
कथय कथय वा तथापि दूति
प्रतिवचनं द्विषतोऽपि माननीयम् ॥

एतौ वासुदेवस्य.

१४१९

निःस्पन्दलोचनविलोकितकान्तदूत्यां
विन्यस्तहाररशनागुणभूषणायाम् ।
केयूरनूपुरविपर्ययभाजि जाता
कान्तिर्नवेव दयिताहितलोचनायाम् ॥

गोविन्दराजस्य.

१४२०

कथय निपुणं कस्मिन्दृष्टः कथं नु कियच्चिरं
किमभिलषितं किं तेनोक्तं कदा स इहैष्यति ।
इति बहुविधप्रेमालापप्रकल्पितविस्तराः
प्रियतमकथाः स्वप्नेऽप्यर्थे प्रयान्ति न नेष्टताम् ॥

१४२१

नायातः सखि निर्दयो यदि शठस्त्वं दूति किं दूयसे
स्वच्छन्दं बहुवल्लभः स रमते किं तत्र ते दूषणम् ।
पश्याद्य प्रियसंगमाय दयितस्याकृष्यमाणं गुणै-
रुत्कण्ठार्तिभरादिव स्फुटदिदं चेतः स्वयं यास्यति ॥

१४२२

जानेऽन्यासहितं विलोक्य कुटिलं तं कूटवेषं त्वया
प्रत्यक्षागासि निह्नवासहनया कोपेन दष्टोऽधरः ।
श्वासायासविसंस्थुला न च कुचोत्कम्पं विमुञ्चस्यहो
मोहाद्दुःसहविप्लवे चपलया किं प्रेषिता त्वं मया ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

१४२३

निःशेषच्युतचन्दनं स्तनतटं निर्मृष्टरागोऽधरो
नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तथेयं तनुः ।
मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमा
वापीं स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥

कस्यापि.

१४२४

किं त्वं दूति गता गतास्मि सुभगे तस्यान्तिकं कामिनः
किं दृष्टः सुचिरं करोति किमसौ वीणाविनोदक्रियाम् ।
सौभाग्योदयगर्वितः किमवदन्नैवोत्तरं दत्तवा-
न्किं गर्वान्न हि बाष्पगद्गदतया धूर्तस्य माया हि सा ॥

अथोपहासाः

१४२५

नायातः सामदानाभ्यामिति भेदेऽपि दर्शिते ।
साधु यद्दुर्विनीतस्य त्वया दण्डो निपातितः ॥

१४२६

विहारः कण्ठदेशोऽयं कषाये तव लोचने ।
मुखं विगतरागं च दूति प्रव्रजितासि किम् ॥

१४२७

अनेन वीतरागेण बुद्धेनेवाधरेण ते ।
दूति निर्व्याजमाख्याता सर्ववस्तुषु शून्यता ॥

१४२८

किं त्वं निगूहसे दूति स्तनौ वक्त्रं च पाणिना ।
खण्डिता एव शोभन्ते शूराधरपयोधराः ॥

१४२९

दूति किं तेन पापेन शास्त्रातिक्रमकारिणा ।
पञ्च पञ्चनखा भक्ष्याः षष्ठी त्वं येन भक्षिता ॥

१४३०

पार्श्वाभ्यां सप्रहाराभ्यामधरे व्रणखण्डिते ।
दूति सङ्ग्रामयोग्यासि न योग्या दूतिकर्मणि ॥

१४३१

नखदन्तक्षतक्षामे क्षन्तव्यं दूति मे त्वया ।
अक्षौहिण्यो दशाष्टौ च मित्रार्थे निधनं गताः ॥

१४३२

त्वया कर्म कृतं दूति यत्तदन्येन दुष्करम् ।
शरणागतविध्वंसी छिद्रान्वेषी निपातितः ॥

१४३३

क्षामा तनुर्गतिः खिन्ना नेत्रे तरलतारके ।
वागस्पष्टा श्लथं वासो दूति त्वं ज्वरितासि किम् ॥

१४३४

बहुनात्र किमुक्तेन दूति मत्कार्यसिद्धये ।
स्वमांसान्यपि दत्तानि वस्तुष्वन्येषु का कथा ॥

वररुचेः.

१४३५

वेल्लितालकसमृद्धि ललाटं
पाटलद्युति कपोलयुगं च ।
वेपते तनुरियं तव जाने
ताडितैव भवती रमणेन ॥

जयमाधवस्य.

१४३६

सवेपथुं कण्टकिनीं स्खलद्गतिं
कलं क्वणन्तीं शयनैकतत्पराम् ।
अशेषगात्रप्रभविष्णुतां गतः
कथं ज्वरस्त्वां वनजाक्षि मोक्ष्यति ॥

कस्यापि.

१४३७

रजन्यामन्यस्यां सुरतपरिवर्तादनुचितं
मदीयं यद्वासः कथमपि हृतं तेन सुहृदा ।
त्वया प्रत्यानीतं स्वनिवसनदानात्पुनरिदं
कुतस्त्वादृग्दूति स्खलितशमनोपायनिपुणा ॥

बीजकस्य.

१४३८

नायातो यदि तादृशं स शपथं कृत्वापि दूति प्रिय-
स्तत्किं कोपनया त्वया स्वदशनैरग्राधरः खण्डितः ।
स्वेदाम्भः कणदायि वेपितमिदं त्यक्त्वा भज स्वस्थतां
लोकः कस्य सखि स्वभावकुटिलस्यान्तर्गतं ज्ञास्यति ॥

कस्यापि.

१४३९

रोमाञ्चं वहसि श्वसित्यतितरां ध्यानं किमप्याश्रिता
दृष्टिस्ते भ्रमति प्रचण्डचपले व्यक्तं च ते सीत्कृतम् ।
तं दृष्ट्वा किल बन्धकीव सुरतव्यापारदक्षं जनं
किं दूति ज्वरितासि पापमथवा स्पृष्ट्वा भवन्त्यापदः ॥

कस्यापि.

१४४०

श्वासाः किं त्वरितागतैः पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः
स्रस्ता वेण्यपि पादयोर्निपतनान्नीवी गमादागमात् ।
स्वेदार्द्रं मुखमातपेन गलितं क्षामा किमत्युक्तिभि-
र्दूति म्लानसरोरुहद्युतिधरस्यौष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥

शीलाभट्टारिकायाः.

१४४१

कस्माद्दूति श्वसिषि निभृतं सत्वरावर्तनेन
भ्रष्टो रागः किमधरदले प्रार्थनाभिस्त्वदर्थम् ।
स्रस्ता चेयं किमलकततिस्तत्पदालुण्ठनेन
वासस्तस्य त्वयि वद कथं प्रत्ययार्थं तवैव ॥

कस्यापि.

१४४२

स्वेदः कस्मात्तव पथि मनस्तापसंतापदोषा-
दोष्ठो दष्टस्तव भवति किं प्रार्थनाभङ्गरोषात् ।
गण्डे नष्टः किमयि तिलकस्त्वद्व्यथोक्तौ रुदत्याः
पुंसो वासः किमममलमलं दुर्जनाद्रक्षितुं स्वम् ॥

पं० जोनकस्य.

१४४३

कस्माद्भग्नाः सुमुखि वलया मार्गपातान्निशायां
किं ते वक्त्रं विगतरचनं क्षालितं धूलिपूर्णम् ।
ओष्ठे रागः किमपि गलितस्त्वद्व्यथोच्छ्वासवातै-
स्तद्वासः किं हृतमिति मया वस्त्रलोभात्किलेति ॥

पं० श्रीबकस्य.

१४४४

मत्कार्यसिद्धयै तव हन्त याम्या
मार्गे पुरोभूत्परुषः समीरः ।
यद्वाहतेयं लुलितालकत्वं
पर्यस्तबन्धः कवरीनिवेशः ॥

१४४५

संस्पृश्य तं दुश्चरितैकबन्धुं
सखि त्वया किं विहितोवगाहः ।
आर्द्राणि गात्राणि तवासते य-
द्वत्से च यन्निस्तिलकं ललाटम् ॥

१४४६

केन क्रमेण स्विदथाद्वितीया
तेनाधिकं सुन्दरि भायिताभूः ।
यच्छाम्यति व्याकुलितेक्षणाया
नाद्यापि ते कम्पकलानुबन्धः ॥

१४४७

स्व एव कस्तूरिकपङ्कजन्मा
दोषं ध्रुवं ते व्यधिताङ्गरागः ।
बिभर्षि यत्सौरभसाङ्गिभृङ्ग-
दंशव्रणैर्भङ्गुरमङ्गमङ्गम् ॥

१४४८

नखानखि प्रस्तुत आस्त तस्य
केनापि सार्धं किमु संप्रहारः ।
यद्वारणार्थं सहसा विशन्ती
त्वं तन्नखोल्लेखपथं गतासि ॥

प० मङ्खकस्य.

अथ स्त्रीविलोकनम्

१४४९

स्त्रीति नामापि मधुरं कं न कुर्यात्स्मरातुरम् ।
किमुतौदार्यचातुर्यप्रसादमधुरं वचः ॥

१४५०

अमृतस्येव कुण्डानि सुखानामिव राशयः ।
रतेरिव निधानानि योषितः केन निर्मिताः ॥

१४५१

स्त्रीत्येव गलितं धैर्यं सुरूपेति किमुच्यते ।
कष्टं सहृदया सा चेत्सस्पृहेत्यतिदुःसहम् ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

१४५२

किं नु लीना विलीना किं सुप्ता किं नु मृता नु किम् ।
परिष्वक्तैव कुरुते सा मे शङ्काशतं प्रिया ।

१४५३

अकृत्रिमप्रेमरसा विलासालसगामिनी ।
असारे दग्धसंसारे सारं सारङ्गलोचना ॥

१४५४

अभ्यासः कर्मणां सत्यमुत्पादयति कौशलम् ।
विधिना तावदभ्यस्तं यावत्सृष्टा मृगेक्षणा ॥

केषामपि.

१४५५

अस्याः कान्तस्य रूपस्य सर्वौपम्यातिशायिनः ।
एकैव गच्छेत्सादृश्यं स्वच्छाया दर्पणाश्रिता ॥

मणिभद्रस्य.

१४५६

मारयन्त्या जनं त्वस्या निरागसमवज्ञया ।
मातङ्गानां गतिर्यादृक्तादृगासीदसंशयम् ॥

शकवृद्धेः.

१४५७

धाता यदि न चक्षुष्मान्केनेयं निर्मितेदृशी ।
अथ चेद्दृष्टिरस्त्यस्य को हेतुरपरिग्रहे ॥

कस्यापि.

१४५८

अमृतरससारभूतः सकलकलो मकरकेतुसर्वस्वम् ।
अखिलजननयनसुखकृत्कथमिन्दुर्वासरेऽभ्युदितः ॥

शशिवर्धनस्य.

१४५९

निस्सङ्गमङ्गैर्मदनानलोत्थं
संतापहालाहलपाण्डुगौरैः ।
बद्धापि संदश्य तनोति जीव-
मजातपूर्वेयमहो भुजंगी ॥

गोविन्दस्वामिनः.

१४६०

अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरहो चन्द्रो न संभाव्यते
नो देवः कुसुमायुधो न च मधूर्दूरे विरिञ्चिः प्रभुः ।
एतन्मे मतमुत्थितेयममृतात्काचित्स्वयं सिन्धुना
या मन्थाचललोडितेन हरये दत्त्वा श्रियं रक्षिता ॥

१४६१

भास्वद्बिम्बाधरा कृष्णकेशी सितकरानना ।
हरिमध्या शिवाकारा सर्वदेवमयीव सा ॥

कह्लणस्य.

१४६२

जनमजितमपीच्छता विजेतुं
निशितदशार्धशरं धनुर्विमुच्य ।
अतिरभसतयोद्यता स्मरेण
ध्रुवमसियष्टिरिहाङ्गनाभिधाना ॥

मेण्ठकस्य.

१४६३

किं कौमुदीः शशिकलाः सकला विचूर्ण्य
संयोज्य चामृतरसेन पुनः प्रयत्नात् ।
कामस्य घोरहरहुंकृतिदग्धमूर्तेः
संजीवनौषधिरियं विहिता विधात्रा ॥

भट्टोद्भटस्य.

१४६४

एकान्तसुन्दरविधानजडः क्व धाता
सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क्व नु रूपमस्याः ।
मन्ये महेश्वरभयान्मकरध्वजेन
प्राणार्थिना युवतिरूपमिदं गृहीतम् ॥

कस्यापि.

१४६५

किं सुन्दरैरिदमतोथ बहूनि तानि
वेधाः करोति बत नैव विवेचयामः ।
लावण्यमत्र किमु मूर्तमिदं नु तद्वा
निर्माणशिष्टममृतं वपुषः किमस्याः ॥

कलशस्य.

१४६६

अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तथाम्बुजमम्बुजं
रतिरपि रतिः कामः कामो मधूनि मधून्यपि ।
इति न भजते वस्तु प्रायः परस्परसंकरं
तदियमबला लक्ष्मीं धत्ते कुतः सकलात्मिकाम् ॥

रा० श्रीविजयपालस्य

१४६७

अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रदः
शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः ।
वेदाभ्यासजडः कथं स विषयव्यावृत्तकौतूहलो
निर्मातुं प्रभवेन्मनोतिगमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥

कालिदासस्य.

१४६८

लक्ष्मीः स्याद्यदि तादृशी मधुरिपुर्मूर्ध्ना वहेन्नो रमां
गौरी वा सकलं हरेत्पशुपतेर्नार्धं शशाङ्काङ्कितम् ।
सीता वा नलकूबरान्न गणयेद्भीतिं स रक्षःपतिः
पश्येत्तां कमलासनौ यदि भवेन्न ब्रह्मचारी पुनः ॥

१४६९

निर्मातुं कुलोप्यदृष्टविषये रूपे न जातु क्षमो
दृष्ट्वा वस्तु करोति तत्प्रतिकृतिं संदर्शनानुक्रमात् ।
तां सृष्ट्वाप्यसमानरूपचरितां नान्या कृता तादृशी
धात्रा यत्सुकरं तदेव न कृतं यद्दूष्करं तत्कृतम् ॥

१४७०

पीनेन स्तनमण्डलेन गुरुणा सैका नितम्बेन च
द्वाभ्यां मन्दगतिः कृता यदि जनास्तन्वी न तत्कौतुकम् ।
एतत्पश्यत चित्रमत्र सहसा यद्बालयाप्येकया
द्रष्टारः सकला निरुद्धगतयो निःसङ्गगात्राः कृताः ॥

केषामपि.

१४७१

किं तारुण्यतरोरियं रसभरोद्भिन्ना नवा मञ्जरी
लीलाप्रोच्छलितस्य किं लहरिका लावण्यवारां निधेः ।
उद्गाढोत्कलिकावतां स्वसमयोपन्यासविस्रम्भिणः
किं साक्षादुपदेशयष्टिरथवा देवस्य शृङ्गारिणः ॥

बन्धोः.

१४७२

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान्स्वीकृतः
स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वसतश्चिन्तानलो दीपितः ।
एषापि स्वयमेव तुल्यरमणाभावाद्वराकी हता
कोर्थश्चेतसि वेधसा विनिहितस्तन्व्यास्तनुं तन्वता ॥

धर्मकीर्तेः.

१४७३

असामान्योल्लेखं विरसहतदेवाकिनमलं
विधिं वन्दे निन्दाम्युत बत न जाने किमुचितम् ।
अनर्घं निर्माणं ललिततनु यस्येह भवती
न यः कृत्वापि त्वां परिहरति सर्गव्यसनिताम् ॥

सूक्तिकलशस्य.

१४७४

येनेयं ग्लपिताखिलान्यललनासौन्दर्यरम्याकृतिः
शिल्पोत्कर्षवशाद्विशालनयना निष्पादिता वेधसा ।
वक्त्राम्भोजविलोकनोत्थमदनव्याधिः स मन्ये मृतो
येनास्याः सदृशी न काचिदपरा स्रष्टुं पुनः पारिता ॥

कस्यापि.

१४७५

इन्दोः संक्षयरक्षिणाक्षतसुधा किं वेधसा निर्मिता
किं धैर्यापहरा हरस्य विहिता कामेन कान्ता तनुः ।
किं तारुण्यवसन्तकान्तिललिता शृङ्गारसिक्ता लता
किं लावण्यतरङ्गिणी पुनरियं जन्मान्तराप्ता रतिः ॥

अथ स्त्रीप्रशंसा

१४७६

जये धरित्र्याः पुरमेव सारं
पुरे गृहं सद्मनि चैकदेशः ।
तत्रापि शय्या शयने वरस्त्री
रत्नोज्ज्वला राज्यसुखस्य सारम् ॥

१४७७

क्रतुं धनानां फलमग्र्यमाहुः
फलं क्रतूनामविवादि पुण्यम् ।
पुण्यस्य पूर्णं फलमिन्द्रलोको
द्विरष्टवर्षाः स्त्रिय एव नाकः ॥

१४७८

इमे पद्मे नाम्भः पुलिनतटमेतन्न तटिनी
खमेतन्न व्याप्तिः स्तबकयुगमेतन्न लतिका ।
प्रवालोऽयं नाब्धिः शिशिरकिरणोऽयं न रजनी
घनोऽयं न प्रावृट्छिव शिव विधेः शिल्परचना ॥

सार्वभौमस्य.

१४७९

तमस्तोमः पूर्वं तदनु सकलः शीतकिरण-
स्ततः कोकद्वन्द्वं तदपि न वियुक्तं प्रतिनिशम् ।
अनम्भस्यावर्तः कनककदलीकाण्डयुगलं
सदावाची पद्मे शिव शिव विधेः शिल्परचना ॥

कस्यापि.

अथ स्त्रीरूपवर्णम्

तत्रादौ

केशाः

१४८०

अस्या मनोहराकारकबरीभारतर्जिताः ।
लज्जयेव वने वासं चक्रुश्चमरबर्हिणः ॥

वररुचेः.

१४८१

स्नेहं परित्यज्य निपीय धूमं
कान्ताकचा मोक्षपथं प्रपन्नाः ।
नितम्बसङ्गात्पुनरेव बद्धा
अहो दुरन्ता विषयेषु सक्तिः ॥

१४८२

किंजल्केन व्यपनुदति नो यस्तृषं पद्मखण्ड-
स्त्वत्कान्त्यासौ भवति विफलश्रीरमुं मा मिमीलः ।
एवं वक्तुं मधुकरभरः प्रार्थनापूर्वमस्या-
श्चन्द्रभ्रान्त्या मुखमुपगतो न त्वयं केशपाशः ॥

१४८३

अस्मद्वैरी शशभृदमुना जीयते ह्यन्धकारः
सारङ्गाक्ष्या मुखमनुगतः केशपाशच्छलेन ।
तं संश्रुत्य प्रगलितमहाः शीतरश्मिस्तदैव
प्राप्तः सेवाघटनविधये मालतीदामभङ्ग्या ॥

केषामपि.

१४८४

विकचकचपताकः किंचिदाकुञ्चितोऽयं
कुचकलशनिवेशी शोभते श्यामलाक्ष्याः ।
मधुरसपरिपोषादीषदुफुल्लकोषे
कमल इव निलीनः पेटकः षट्पदानाम् ।

पुण्यस्य.

१४८५

चिकुरप्रकरा जयन्ति ते
विदुषी मूर्धनि सा बिभर्ति यान् ।
पशुनाप्यपुरस्कृतेन त-
त्तुलनामिच्छति चामरेण कः ॥

१४८६

अस्याः कचानां शिखिनश्च किं नु
विधिं कलापौ विमतेरगाताम् ।
तेनायमेभिः किमपूजि पुष्पै-
रभर्त्सि दत्त्वा स किमर्धचन्द्रम् ॥

एतौ श्रीहर्षस्य.

अथ ललाटम्

१४८७

अस्या ललाटे लिखिता सखीभि-
र्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा ।
आपाण्डुरक्षामकपोलभित्ते-
रनङ्गबाणव्रणपट्टिकेव ॥

१४८८

भाले तिलकलेखेयं बाले भल्लीव राजते ।
भ्रूलताचापमाकृष्य न जाने कं हनिष्यसि ॥

१४८९

ललाटतटमष्टमीशशधरोपमं ते प्रिये
शितीकरणपट्टतां मदनमार्गणानां गतम् ।
फलाग्रकषणोद्भवो यदयमत्र कस्तूरिका-
विशेषकमिषास्स्फुरत्यतिमनोरमः कालिमा ॥

अथ भ्रुवौ

१४९०

असितात्मा समुत्पन्नः समाविष्कृतचापलः ।
निसर्गकुटिलस्तस्या भ्रूविक्षेपः खलायते ॥

ऊर्जितस्य.

१४९१

तस्याः शलाकाञ्जननिर्मितेव
कान्तिर्भ्रुवोरानतलेखयोर्या ।
तां वीक्ष्य लीलाचतुरामनङ्गः
स्वचापसौन्दर्यमदं मुमोच ॥

कालिदासस्य.

अथ चक्षुषी

१४९२

मुखपद्मे कथं तस्या जातमिन्दीवरद्वयम् ।
अथवा साधुनाशाय भवत्युत्पातलक्षणम् ॥

१४९३

यद्यसौ मृगशावाक्षी पुण्डरीकेक्षणा कथम् ।
विरोधिसंगमो नूनं साधुनाशाय कल्पते ॥

१४९४

न केवलं तवैवेते नेत्रे कर्णान्तसर्पिणी ।
अतिदीर्घतया कस्य न कर्णोपान्तमागते ॥

१४९५

कुसुमे कुसुमोत्पत्तिः श्रूयते न च दृश्यते ।
बाले तव मुखाम्भोजे दृष्टमिन्दीवरद्वयम् ॥

१४९६

अतः परमगम्योऽयं पन्था विश्रम्यतामिति ।
प्रत्यक्षियुगलं तस्याः कर्णौ वक्तुमिवागतौ ॥

केषामपि.

१४९७

अन्तर्मलीमसे वक्रे चले कर्णान्तसर्पिणि ।
अस्या नेत्रयुगे दृष्टे दुर्जने च कुतः सुखम् ॥

१४९८

निमेषेण घ्नता लोकं कृष्णेन स्निग्धचारुणा ।
कर्णान्तं गच्छता तस्या लोचनेनार्जुनायितम् ॥

भट्टवृद्धेः.

१४९९

प्रवातनीलोत्पलनिर्विशेष-
मधीरविप्रेक्षितमायताक्ष्याः ।
तया गृहीतं नु मृगाङ्गनाभ्य-
स्ततो गृहीतं नु मृगाङ्गनाभिः ॥

कालिदासस्य.

१५००

त्वदृशोर्जनयन्ति सान्त्वनां
खुरकण्डूयनकैतवान्मृगाः ।
जितयोरुदयत्प्रमीलयो-
स्तदखर्वेक्षणशोभया भयात् ॥

श्रीहर्षस्य.

अथ कर्णौ

१५०१

यत्पूर्वं पवनाग्निशस्त्रसलिलैश्चीर्णं तपो दुश्चरं
तस्यैतत्फलमीदृशं परिणतं यज्जातरूपं वपुः ।
मुग्धापाण्डुकपोलचुम्बनसुखं सङ्गश्च रत्नोत्तमैः
प्राप्तं कुण्डल वाञ्छसे किमपरं यन्मूढ दोलायसे ॥

कस्यापि.

अथ नासा

१५०२

नासादसीयां तिलपुष्पतूणं
जगत्त्रये व्यस्तशरत्रयस्य ।
श्वासानिलामोदभरानुमेयां
दधद्द्विबाणीं कुसुमायुधस्य ॥

श्रीहर्षस्य.

१५०३

अस्याः कुशेशयदृशः शशिशुभ्रशुभ्रं
नासाग्रवर्ति नवमौक्तिकमाचकास्ति ।
कैलासमानससरोवरराजहंस्या
निःक्षिप्तमण्डमिव जाग्रति पुण्डरीके ॥

१५०४

मुक्ताफलं शशिसमस्य मुखस्य तस्या
हेमोर्मिकान्तगतमञ्चति नासिकान्ते ।
नीहारबिन्दुरिव केसरचक्रमध्ये
पद्मस्य तुङ्गतरकोषजुषो नलिन्याः ॥

पं० जोनकस्य.

१५०५

अन्योन्यलावण्यविलोकनान्तं
नेत्रद्वयं स्यात्सततं किलास्याः ।
इत्येव नासा विहिता विधात्रा
मध्ये तयोर्दर्शनविघ्नकर्त्री ॥

१५०६

अस्या मुखं हिमरुचिर्ननु यद्विधात्रा
संपूर्य सर्वमवशेषतयात्र मुक्तः ।
आश्यानतामुपगतोऽस्य रुचा चकास्ति
नासाग्रमौक्तिकमिषादमृतस्य बिन्दुः ॥

एतौ प० श्रीबकस्य.

अथाधरवर्णनम्

१५०७

तवैष विद्रुमच्छायो मरुमार्ग इवाधरः ।
करोति कस्य नो मुग्धे पिपासाकुलितं मनः ।

१५०८

अल्पेनापि सुरक्तेन साधनेन प्रयोजनम् ।
ओष्ठद्वयसहायेन कान्तास्येन जगज्जितम् ॥

१५०९

सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणेऽर्घः परिहीयते ।
दयिताधररत्नं तु व्रणितं यात्यनर्घताम् ।

केषामपि.

१५१०

द्विजसंगतिमासाद्य सर्वो रागाद्विमुच्यते ।
रक्तस्तथापि तन्वङ्ग्या बिम्बोष्ठः केन हेतुना ॥

लक्ष्मणस्य.

१५११

रसवदमृतं कः संदेहो मधून्यपि नान्यथा
मधुरमथ किं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।

सकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्रसान्तरविज्ञनो
वदत यदिहास्त्यन्यत्स्वादु प्रियादशनच्छदात् ॥

कस्यापि.

१५१२

अस्माकमस्मान्मदनापमृत्यो-
स्त्राणाय पीयूषरसोऽपि नासौ ।
सुधारसादप्यधिकं प्रयच्छ
प्रसीद वैदर्भि निजाधरं नः ॥

श्रीहर्षस्य.

अथ मुखम्

१५१३

विधायापूर्वपूर्णेन्दुमस्या मुखमभूद्ध्रुवम् ।
धाता निजासनाम्भोजनिमीलनदुःस्थितः ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

१५१४

अस्या मुखेन लोकानां हृतपङ्कजकान्तिना ।
निशासु नाशिता निद्रा कुमुदानामिवेन्दुना ॥

शकवृद्धेः.

१५१५

प्रियानेत्रमुखच्छायाहृतलावण्यशोभयोः ।
समानदुःखयोरैक्यं युक्तं यन्मृगचन्द्रयोः ॥

कस्यापि.

१५१६

कमलमनम्भसि कमले कुवलये तानि च कनकलतिकायाम् ।
सा च सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम् ॥

शंकरगणस्य.

१५१७

तस्या मुखस्यातिमनोहरस्य
कर्तुं न शक्तः सदृशं प्रियायाः ।

अद्यापि शीतद्युतिरात्मबिम्बं
निर्माय निर्माय पुनर्भिनत्ति ॥

श्रीहर्षस्य.

१५१८

प्रसन्नसंपादितचारुकान्ति-
र्जितोऽपि कान्तामुखशोभयायम् ।
धृष्टः शशाङ्कः पुनरभ्युदेति
लज्जा कुतोऽन्तर्मलिनाशयानाम् ॥

१५१९

भयमुज्झ जहासि किं स्वशोभां
दयितावक्त्रमिदं न पद्म चन्द्रः ।
अयि नालिक किं दिवापि भाति
स्वयमप्यस्य किमस्ति वा कलङ्कः ॥

कयोरपि.

१५२०

चित्रं यदेव गुणवृन्दविमर्ददक्षं
पुंसः सखे निखिलदोषवितानधाम ।
मौग्ध्यं तदेव दयितावदने नितान्तं
जातं विभूषणमनेकगुणातिशायि ॥

गोविन्दराजस्य.

१५२१

यदधरगतमादधाति तृष्णां
दिशति न यच्चषकोत्पलस्य निद्राम् ।
किमपि तदमृतं स कोऽपि चन्द्रो
वदनमयः श्रियमातनोति तन्व्याः ॥

रत्नाकरस्य,

१५२२

सुविहितमभिधानं वेधसा साधु यत्ना-
न्मधुलिहि हतबुद्धौ भृङ्ग इत्येतदेकम् ।

स्फुरदधरकटाक्षे क्षिप्रसौभाग्यदायि-
न्यलकरुचिनि वक्त्रे पङ्कजं शङ्कते यः ॥

गोविन्दराजस्य.

१५२३

कोषः स्फीततरः स्थितानि परितः पत्राणि दुर्गं जलं
मैत्रं मण्डलमुज्ज्वलं चिरमधो नीतास्तथा कण्टकाः ।
इत्याकृष्टशिलीमुखेन रचनां कृत्वा तदप्यद्भुतं
यत्पद्मेन जिगीषुणापि न जितं मुग्धे त्वदीयं मुखम् ॥

विज्जाकायाः.

१५२४

श्रीमन्मानसवासि वा हरशिरः शृङ्गाग्रसंसाङ्गि वा
त्वं नारायणनाभिशायि भव वा स्थानान्तरस्थायि वा ।
नायास्येव हि नालिकाम्बुरुह हे पादोपसेवां विना
भानोर्भाभरभर्त्सितेन्दुवदनावक्त्रोपमापात्रताम् ॥

उपाध्यायधनवर्मणः.

१५२५

वक्त्रं जेष्यामि चन्द्रः प्रतिदिवसमसौ कान्तिमभ्येति गुर्वीं
नेत्रच्छायां हरिष्याम्यहमिति विकसत्युत्पलं दीर्घिकायाम् ।
कुर्वाणे ते तथापि श्रियमधिकतरां वीक्ष्य लोलेक्षणायां
वैलक्ष्यात्क्षीण एको विशति तदपरं मत्सरे नास्ति भद्रम् ॥

१५२६

हृतसारमिवेन्दुमण्डलं
दमयन्तीवदनाय वेधसा ।
कृतमध्यबिलं विलोक्यते
धृतगम्भीरखनीखनीलिम ॥

श्रीहर्षस्य.

अथ कण्ठः

१५२७

कण्ठस्य नाकरोत्कान्तिं मुक्ताभरणता तथा ।
तस्याः स्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता यथा ॥

वृद्धेः.

१५२८

कण्ठस्य तस्याः स्तनबन्धुरस्य
मुक्ताकलापस्य च निस्तलस्य ।
अन्योन्यशोभाजननाद्बभूव
साधारणो भूषणभूष्यभावः ॥

कालिदासस्य.

अथ बाहू

१५२९

दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपवर्जितः ॥

कलशकस्य.

१५३०

शब्दवद्भिरलंकारैरुपेतमतिकोमलम् ।
सुवृत्तं काव्यवद्रेजे तद्बाहुलतिकाद्वयम् ॥

१५३१

सुदीर्घा रागशालिन्यो बहुपर्वमनोरमाः ।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां सत्कथा इव ॥

शकवृद्धेः.

१५३२

करे विभाति तन्वङ्ग्या रणद्वलयसंहतिः ।
मनःकुरङ्गबन्धाय पाशालीव मनोभुवः ॥

अथ स्तनौ

१५३३

यन्न माति तदङ्गेषु लावण्यमतिसंभृतम् ।
पिण्डीभूतमुरोदेशे तत्पयोधरतां गतम् ॥

१५३४

तस्या विनापि हारेण निसर्गादेव हारिणौ ।
जनयामासतुः कस्य विस्मयं न पयोधरौ ॥

१५३५

यत्पयोधरभारेषु मौक्तिकैर्निहितं पदम् ।
तत्प्रच्छादितरन्ध्राणां गुणानामेव चेष्टितम् ॥

१५३६

किं चित्रमुन्नतश्रीकौ यत्प्रियायाः पयोधरौ ।
तस्या हृदयलाभेन जायते कस्य नोन्नतिः ॥

केषामपि.

१५३७

किं चित्रं यदि तन्वङ्ग्याः स्तनाभ्यां निर्जितं जगत् ।
एको जयत उद्वृत्तः किं पुनर्द्वौ सुसंहतौ ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

१५३८

उन्नतः प्रोल्लसद्धारः कालागुरुमलीमसः ।
पयोधरभरस्तन्व्याः कं न चक्रेऽभिलाषिणम् ॥

शकवृद्धेः.

१५३९

धृतघनरुचिरद्युतिना विलसद्धारेण बहलपुलकेन ।
दलयति कं नाभिमुखं बाला कुचमण्डलाग्रेण ॥

विजयवर्मणः.

१५४०

तन्व्याः समुत्तुङ्गकुचाग्रलग्ना
मुक्तावली बन्धमुपैति यत्र ।

तत्रातिरागोल्बणबन्धभाजां
लाभो न किं जीवितमात्रमेव ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

१५४१

जयन्ति कान्तास्तनमण्डलेषु
विटार्पितान्यार्द्रनखक्षतानि ।
लावण्यसंभारनिधानकोषे
मुद्राक्षराणीव मनोभवस्य ॥

कस्यापि.

१५४२

अन्योन्यमुत्पीडयदुत्पलाक्ष्याः
स्तनद्वयं चारु तथा विवृद्धम् ।
मध्ये तथा श्याममुखस्य तस्य
मृणालसूत्रान्तरमप्यलभ्यम् ॥

१५४३

दिनेषु गच्छत्सु मधूकपाण्डुरं
तदीयमाश्याममुखं स्तनद्वयम् ।
समुद्गयोर्वारणदन्तकोषयो-
र्बभार कान्तिं गवलापिधानयोः ॥

एतौ कालिदासस्य.

१५४४

यद्गीयते जगति शस्त्रहता व्रजन्ति
नूनं सुरालयमिति स्फुटमेतदद्य ।
सूच्यग्रमात्रपरिखण्डितविग्रहेण
प्राप्तं यतः स्तनतटं खलु कञ्चुकेन ॥

१५४५

आनीलचूचुकशिलीमुखमुन्नतैक-
रोमावलीविपुलनालमिदं प्रियायाः ।
प्रोत्तुङ्गपीवरपयोधरपद्मयुग्मं
नाभेरधः कथयतीव महानिधानम् ॥

१५४६

पुष्पेषोरभिषेकहेमकलशौ हारप्रभावाहिनी-
चक्राह्वौ नवयौवनद्विपपतेः कुम्भौ रतेः कन्दुकौ ।
कोषौ बाहुमृणालिकाकमलयोर्लीलालतासत्फले
पूर्णौ रत्नसमुद्गकौ वहति सा लावण्यकुम्भौ स्तनौ ॥

केषामपि.

१५४७

नूनं प्रेयःपरिष्वङ्गगाढपीडनमन्युना ।
जातं कुरङ्गशावाक्ष्याः श्यामवक्त्रं कुचद्वयम् ॥

अथ मध्यभागः

१५४८

तत् त्रिविष्टपमाख्यातं तन्वङ्ग्या यद्वलित्रयम् ।
येनानिमिषदृष्टित्वं नृणामभ्युपजायते ॥

विशाखदेवस्य.

१५४९

अय्ययि साहसकारिणि
किं तव चङ्क्रमणेन ।
टसदिति भङ्गमवाप्स्यसि
कुचयुगभारभरेण ॥

विकटनितम्बायाः.

१५५०

गुरुः प्रकृत्यैव नितम्बभारः
स्तनद्वयं वृद्धिमुपैति चास्याः ।
त्रुटयामि मध्येन तनीयसेति
काञ्चीरवैः फूत्कृतमायताक्ष्याः ॥

जयमाधवस्य.

१५५१

अहो प्रमादी भगवान्प्रजापतिः
कृशातिमध्या घटिता मृगेक्षणा ।

यदि प्रमादादनिलेन भज्यते
कथं पुनः शक्ष्यति कर्तुमीदृशम् ॥

१५५२

इंहो नितम्ब कुचभार विधाय किं मां
मध्यस्थमभ्यधिकमुन्नमतां भवन्तौ ।
इत्थं क्रुधेव करभोरु तवोदरेण
भ्रूभङ्ग एष रचितस्त्रिवलिच्छलेन ॥

कयोरपि॰

१५५३

काञ्चीगुणैर्विरचिता जघनेषु लक्ष्मी-
र्लब्धा स्थितिः स्तनतटेषु च रम्यहारैः ।
नो भूषिता वयमितीव नितम्बिनीनां
कार्श्यं निरर्गलमधार्यत मध्यभागैः ॥

रत्नाकरस्य॰

अथ रोमराजिः

१५५४

आभाति रोमराजिश्चलदलिकुलकोमला विशालाक्ष्याः ।
नाभीविवरान्तर्गतमदनानलधूमलेखेव ॥

कस्यापि॰

१५५५

नाभीह्रदे यद्विधिना न्यधायि
सौन्दर्यसारं हरिणेक्षणायाः ।
घ्रातुं तदेव भ्रमरावलीयं
प्राप्ता नु मन्ये नवरोमराजिः ॥

जयमाधवस्य॰

१५५६

अलमलमतिवृद्ध्या स्थीयतां तस्य पश्य-
स्यकरुण करभोरोर्भज्यते मध्यमेतत् ।

इति गुरुजघनाज्ञाचोदिता रोमराजिः
स्तनयुगमसिताक्ष्या वक्तुमारोहतीव ॥

कस्यापि.

१५५७

तन्वङ्ग्या गजकुम्भपीनकठिनोत्तुङ्गौ वहन्त्याः स्तनौ
मध्यः क्षामतरोऽपि यन्न झगिति प्राप्नोति भङ्गं द्विधा ।
तन्मन्ये निपुणेन रोमलतिकोद्भेदापदेशादसौ
निःस्पन्दास्फुटलोहशृङ्खलिकया संदानितो वेधसा ॥

श्रीमम्मटस्य.

१५५८

अमुष्मिल्लाँवण्यामृतसरसि नूनं मृगदृशः
स्मरः शर्वप्लुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः ।
यदङ्गाङ्गाराणां प्रशमपिशुना नाभिकुहरे
शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमावलिवपुः ॥

रामस्य.

अथ जघनमण्डलम्

१५५९

तस्याः पद्मपलाशाक्ष्याः स्वपन्त्या जघनं घनम् ।
दृष्ट्वं सखीभिर्याभिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥

वाल्मीकेः.

१५६०

स कथं न स्पृहणीयो विषयरतैस्तन्नितम्बविन्यासः ।
शान्तात्मनापि विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥

दामोदरगुप्तस्य.

१५६१

नारीनितम्बफलके प्रतिबध्यमाना
हंसीव हेमरशना मधुरं ररास ।

तन्मोचनार्थमिव नूपुरराजहंसा-
श्चक्रन्दुरार्तमुखरं चरणावलग्नाः ॥

माघस्य.

१५६२

तैस्तैर्गुणैः किल कलास्वपि तासु तासु
तन्व्यास्तथा बत गतो गुरुतां नितम्बः ।
उत्सेधवान्विधुरखण्डनमण्डितोऽपि
शिष्यो यथास्य मदनश्च मदश्च जातः ॥

भट्टवाहदेवस्य.

१५६३

वपुरनुपमं नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगीदृशो
ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव ।
तदनु सहसा खिन्नेनेव प्रजापतिना भृशं
पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ॥

अर्गटस्य.

अथोरू

१५६४

अत्यन्तपरिणाहित्वादतीवश्लक्ष्णतावशात् ।
न कांचिदुपमां रोढुमूरू शक्नोति सुभ्रुवः ॥

१५६५

नासंहतेन शक्यः पृथुजघनाभोग एष उद्वोढुम् ।
इति मत्वेव मृगाक्ष्याः संहतिमूरुद्वयं भेजे ॥

कस्यापि.

१५६६

नागेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्कशत्वा-
देकान्तशैत्यात्कदलीविशेषाः ।
लब्ध्वापि लोके परिणाहि रूपं
जातास्तदूर्वोरुपमानबाह्याः ॥

कालिदासस्य.

अथ जङ्घे

१५६७

वृत्तानुपूर्वे च न चातिदीर्घे
जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये ।
शेषाङ्गनिर्माणविधौ विधातु-
र्लावण्य उत्पाद्य इवास यत्नः ।।

अस्यैव.

१५६८

जङ्घे तदीये संतापं यज्जनस्यानुरागिणः ।
जनयांचक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोमता ।।

शकवृद्धेः.

१५६९

लीलागतिर्यत्र निसर्गसिद्धा
मत्तो न दन्ती मुषितो न हंसः ।
इतीव जङ्घायुगलं तदीयं
चक्रे तुलाकोट्यधिरोहणानि ।।

अथ पादौ

१५७०

अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति कोपादिवाताम्रं पादयुग्मं मृगीदृशः ।।

१५७१

त्वद्वक्त्रं नेत्रपद्मप्रकटितमसकृत्स्पर्धितं यन्मयैत-
ज्जातं तस्मात्क्षयित्वं ग्रहणमलिनता जाड्यमन्तः कलङ्कः ।
तत्सर्वं क्षम्यतां मे पुनरपि न करोम्येवमुक्त्वापि तस्या
गाढं लग्नः शशाङ्कश्चरणनखमणिच्छद्मना पादपद्मे ।।

१५७२

वक्त्रेन्दुना नयनलक्ष्मभृतायताक्ष्या-
श्चारुस्फुरद्दशनदीधितिमण्डलेन ।
अत्युन्नमद्घनपयोधररुद्धभासा
पादारविन्दयुगलस्य हृता न लक्ष्मीः ॥

अथ मानः

१५७३

स्फुरसि बाहुलते किमनर्थकं
त्वमपि लोचन वाम भव स्थिरम् ।
तमहमागतमप्यपराधिनं
न परिरब्धुमलं न च वीक्षितुम् ॥

कस्यापि.

१५७४

स्फुटतु हृदयं कामं कामः करोतु तनुं तनुं
न खलु चपलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयितेन मे ।
इति सरभसं मानाटोपादुदीर्य वचस्तया
रमणपदवी सारङ्गाक्ष्या सशङ्कितमीक्षिता ॥

अर्भकस्य.

१५७५

चलतु तरला धृष्टा दृष्टिः खला सखि मेखला
स्खलतु कुचयोरुत्कम्पान्मे विदीर्यतु कञ्चुकम् ।
तदपि न मया संभाव्योऽसौ पुनर्दयितः शठः
स्फुटति हृदयं मानेनान्तर्न मे यदि तत्क्षणात् ॥

अमरुकस्य.

१५७६

न्यस्ता दृष्टिः स्तिमितनयना तन्मखे बाष्पगर्भा
दृष्ट्वा मुग्धस्थितमपि कृतं कोपसंपर्कशंसि ।

यामीत्युक्तं भृशमपटुतामात्मनः ख्यापयन्त्या
मानस्यान्तार्विरचितपदस्येयमारम्भलीला ॥

भट्टयशसः.

१५७७

तदेवाजिह्माक्षं मुखमविशदास्ता गिर इमाः
स एवाङ्गाक्षेपो मयि सरसमाश्लिष्यति तनुम् ।
यदुक्तं प्रत्युक्तं तदपटु शिरः कम्पनपरं
प्रिया मानेनाह्वो पुनरपि कृता मे नववधूः ॥

कस्यापि.

१५७८

भ्रूभेदो गुणितश्चिरं नयनयोरभ्यस्तमामीलनं
रोद्धुं शिक्षितमादरेण हसितं मौनेऽभियोगः कृतः ।
धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया
बद्धो मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु दैवे स्थिता ॥

अमरुकस्य.

१५७९

भ्रूभेदो रचितस्तदीक्षणपरे निस्तर्जिते लोचने
गात्रं प्रावृतमंशुकेन सकलं वृत्तिर्गिरां संयता ।
चेतः केवलमाकुलं भ्रमति मे तत्केन वा दृश्यते
गत्वा सत्वरमानय प्रियतमं मानः कृतोऽयं मया ।

कस्यापि.

१५८०

भ्रूभेदे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्वीक्षते
रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
कार्कश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमाञ्चमालम्बते
दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिञ्जने ॥

भदन्तारोग्यस्य.

१५८१

तद्वक्त्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता चान्यत-
स्तस्यालापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।

हस्ताभ्यां विनिवारितः सपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः
सख्यः किं करवाणि यान्ति शतधा यत्कञ्चुके संधयः ॥

१५८२

प्राणेशे सहसा चिरादुपगते रुद्धे मया लोचने
प्रोक्ते वागपि तत्प्रियार्पणपरा रुद्धा बलादाकुला ।
मामुल्लङ्घ्य हठेन बाहुलतया प्रोद्भिन्नरोमाञ्चया
मातः किं करवाण्यहं यदनयाभ्यासात्समालिङ्गितः ॥

कयोरपि.

१५८३

एकत्रासनसंस्थितिः परिहृता प्रत्युद्गमाद्दूरत-
स्ताम्बूलानयनच्छलेन रभसाश्लेषोऽपि संविघ्नितः ।
आलापोऽपि न मिश्रितः परिजनं व्यापारयन्त्यान्तिके
कान्तं प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थीकृतः ॥

पुलिनस्य.

१५८४

अङ्गानामतितानवं कुत इदं कस्मादकस्मादये
मुग्धे पाण्डुकपोलमाननमिति प्राणेश्वरे पृच्छति ।
तन्व्या सर्वमिदं स्वभावत इति व्याहृत्य पक्ष्मान्तर-
व्यापी बाष्पभरस्तया वलितया निःश्वस्य मुक्तोऽन्यतः ॥

१५८५

नीत्वोत्सङ्गमुदस्य लम्बमलकं तन्वङ्गि किं त्वं कृशे-
त्यावेगादकृतागसीव दयिते धौर्त्यान्मुहुः पृच्छति ।
नोक्तं किंचन मुग्धया वदनकं त्वासज्य वक्षःस्थले
तस्यांसस्थललम्बिबाहुलतया निःशब्दकं रुद्यते ॥

कयोरपि.

१५८६

प्राणेशप्रथमापराधकरणे सख्या निदेशं विना
नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिसंसूचनम् ।
स्वच्छैरच्छकपोलमूलगलितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला
बाला केवलमेव रोदिति गलल्लोलोदकैरश्रुभिः ॥

लीलाचन्द्रस्य.

१५८७

भ्रूभेदो न कृतः कथा न शमिता नोपेक्षितः संभ्रमो
नोक्तं किंचिदसंमतं पुलकिता नालम्बिता वामता ।
अङ्कारोपितया तया दयितया गाढं परिष्वक्तया
लोलैरश्रुभिरीक्षणान्तरगतैर्मन्युः समावेदितः ॥

धर्मकीर्तेः.

१५८८

पश्यन्ती निजमेव पत्युरधरे दन्तक्षतं दूयते
साशङ्का स्वयमध्यमार्गनिहितान्दृष्ट्वा नखान्खिद्यते ।
मुग्धा सर्वविवेकहारिणि पदे मानस्य तस्मिन्स्थिता
येनात्मैव वृथाविकल्पविधुरो नीतः सपत्नीभुवम् ॥

अद्भुतफुल्लस्य.

१५८९

पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते कर्णोत्पले चूर्णिते
छिन्ने हारलतागुणे करतलेऽप्याघातजातव्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तुं पुनश्चेतसा
वाञ्छन्ती मुहुरेव काचिदबला पर्याकुलं रोदिति ॥

कस्यापि.

१५९०

आशङ्क्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यादरा-
द्व्याजेनागतमावृणोति हसितं न स्पष्टमुद्वीक्षते ।
सख्यालापवती प्रकोपपिशुनं पत्या सहाभाषते
तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रणयिता मानोऽपि रम्योदयः ॥

भीमस्य.

१५९१

ईर्ष्याप्रस्फुरिताधरौष्ठरुचकं वक्त्रं न मे दर्शितं
साविक्षेपपदा मनागपि गिरो न श्राविता मुग्धया ।
मद्दोषैः सरसैः प्रतापितमनोवृत्त्यापि कोपोऽनया
काञ्च्या गाढतरावबद्धवसनग्रन्थ्या समावेदितः ॥

नारायणस्य.

१५९२

काले नीलबलाहके सतडिति प्रीतिप्रदे बर्हिणा-
माश्चर्यं कथयामि वः शृणुत भो यद्वृत्तमस्मिन्गृहे ।
सौभाग्यव्ययशङ्कयैकभवने कान्ताप्रियाभ्यामहो
मानिभ्यां बत रात्रिमेव सकलां चीर्णं प्रवासिव्रतम् ।।

कस्यापि.

अथानुनयः

१५९३

अयि हस्तगतैः प्राणैरमीभिः कन्दुकैरिव ।
अपर्यन्तरसं मुग्धे कियत्क्रीडितुमिच्छसि ।।

शशिवर्धनस्य

१५९४

मुखं ते पादपतिते किंकरे किं करे स्थितम् ।
अयि कामातुरे कोपं कोपने कोपनेष्यति ।।

१५९५

अनवरतनयनविगलितजललवपरिमुषितपत्रलेखान्तम् ।
करतलनिषण्णमबले वदनमिदं कं न तापयति ।।

कयोरपि.

१५९६

असमग्रविलोकितेन किं ते
दयितं पश्य वरोरु निर्विशङ्कम् ।
नहि जातु कुशाग्रपीतमम्भः
सुचिरेणापि करोत्यपेततृष्णम् ।।

तृष्णिगुप्तस्य.

१५९७

मुखपङ्कजरङ्गेऽस्मिन्भ्रूलता नर्तकी तव ।
लीलानृत्तं करोतीति रम्यं रूपकरूपकम् ।।

१५९८

वीक्षितेन शफरीचटुलेन
प्रापितः खलु दशामहमन्त्याम् ।
किं स्मितेन वद कौमुदिभासा
पिष्टपेषणमिदं तव तन्वि ॥

विद्यापतेः.

१५९९

यदि वयमपराधिनस्तदानीं
नयनजलैरलिनीलकज्जलाङ्कैः ।
अयि किमियमकाण्ड एव नीता
सशशशशाङ्कदशां कपोलपाली ॥

गोविन्दराजस्य.

१६००

सुतनु जहिहि मानं पश्य पादानतं मां
न खलु तव कदाचित्कोप एवंविधोऽभूत् ।
इति निगदति नाथे तिर्यगामीलिताक्ष्या
नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किंचित् ॥

कस्यापि.

१६०१

परुषवचनं कोपाताम्रे दृशौ वलितं मुखं
वपुरपि मुधा धत्से चण्डि प्रसाधनवर्जितम् ।
इदमतितरामात्मायासप्रदं तव केवलं
मम पुनरतः पूर्णो हर्षो यदि स्फुरति स्फुटम् ॥

भदन्ततथागतेन्द्रसिंहस्य.

१६०२

प्रसीदेति ब्रूयामिदमसति कोपे न घटते
करिष्याम्येवं नो पुनरपि भवेदभ्युपगमः ।
न मे दोषोऽस्तीति त्वमिदमपि हि ज्ञास्यसि मृषा
किमेतस्मिन्वक्तुं क्षममिति न वेद्मि प्रियतमे ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

१६०३

दृशा सार्धं दन्तच्छदपरिचयाद्वक्त्रमरुणं
कचभ्रूकौटिल्यान्मतिरपि न मुञ्चत्यवनतिम् ।
अहो दीर्घः कोपो मम नयनयोगात्किमपरं
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ।

कस्यापि०

१६०४

नीलाम्भोजं स्वनयनरुचा वक्त्रकान्त्येन्दुबिम्बं
केशैर्भृङ्गान्मधुरवचनैः कोकिलानां रुतानि ।
स्पर्धायोगात्परिभवपदं प्रापय त्वं निकामं
बाधा मुग्धे न पुनरुचितास्मासु ते संश्रितेषु ॥

१६०५

पादासक्ते सुचिरमिह ते वामता केव मुग्धे
नर्मासक्ते प्रणयिनि जने कोऽपराधोपरोधः ।
इत्थं तस्याः परिजनकथाकोमले कोपवेगे
बाष्पोद्भेदैस्तदनु सहसा न स्थितं न प्रवृत्तम् ॥

कयोरपि.

१६०६

अवश्यं कोपाग्निस्तव सुतनु निर्वास्यति चिरा-
त्स्वशोभामारूढं मुखमपि च ते हास्यति शुचम् ।
भवद्गोष्ठीशून्या मम तु दिवसा यान्ति य इमे
न तेषामावृत्तिः पुनरपि मनो दूयत इति ॥

भट्टकर्णाटस्य०

१६०७

असद्वृत्तो नायं न च खलु गुणैरेष रहितः
प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।
गृहाणेमं मुग्धे व्रजतु निजकण्ठप्रणयिता-
मुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयसंतापशमने ॥

अमरुकस्य.

१६०८

परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः करधृते
मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे ।
तया पक्ष्मान्तान्तःश्लथपुटनिरुद्धेन सहसा
प्रसादो बाष्पेण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥

१६०९

कोपापाटललोललोचनयुगा व्यावर्तितभ्रूलता
श्वासाताम्रमुखी वृथा करणकच्छेदे कृथा मा श्रमम् ।
अच्छाच्छैर्नयनोदबिन्दुविसरैरासक्तमुक्ताफलं
कुर्वाणा कबरीकलापमखिलं चण्डि क्रुधा शोभसे ॥

कयोरपि.

१६१०

इन्दीवरेण नयनं मुखमम्बुजेन
कुन्देन दन्तमधरं नवपल्लवेन ।
अङ्गानि चम्पकदलैश्च विधाय वेधाः
कान्ते कथं रचितवानुपलेन चेतः ॥

१६११

क्षीणः क्षीणोऽपि शशी भूयो भूयोऽपि वर्धते सत्यम् ।
विरम प्रसीद सुन्दरि यौवनमनिवर्ति यातं तु ॥

कस्यापि.

१६१२

गतप्राया रात्रिः कृशतनु शशी सीदत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णत इव ।
प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥

बाणभट्टस्य.

१६१३

स्निग्धे यत्परुषासि यत्प्रणमति स्तब्धासि यद्रागिणि
द्वेषस्थासि यदुन्मुखे विमुखतां यातासि तस्मिन्प्रिये ।

तद्युक्तं विपरीतकारिणि तव श्रीखण्डचर्चा विषं
शीतांशुस्तपनो हिमं हुतवहः क्रीडामुदो यातनाः ॥

जयदेवस्य.

अथोक्तिप्रत्युक्ती

१६१४

बाले नाथ विमुञ्च मानिनि रुषं रोषान्मया किं कृतं
खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान्सर्वेऽपराधा मयि ।
तत्किं रोदिषि गद्गदेन वचसा कस्याग्रतो रुद्यते
नन्वेतन्मम का तवास्मि दयिता नास्मीत्यतो रुद्यते ॥

भट्टकुमारस्य.

१६१५

स्फुटो वाक्ये रोषः स्फुरति परितोषो नयनयो-
र्विलग्ने भ्रूलेखे विलसति कपोलस्थलमिदम् ।
मुखं तिर्यक्प्रीतिं गमयति हि रोमाञ्चनिचयः
प्रिये दुःसंवादा कृतककुपितस्य स्थितिरियम् ॥

१६१६

माननिधानधर त्वं गच्छ शिवाः सन्तु तेऽद्य पन्थानः ।
अमुना बद्धाञ्जलिना हृदयमशेषं निपीतं मे ॥

कस्यापि.

१६१७

भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
तव यदि तथारूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजीविते ॥

भदन्तधर्मकीर्तेः.

१६१८

वर्षति परं न मेघः क्षणदापि मृगाक्षि विप्रयोगं ते ।
प्रहरति न पञ्चबाणः केवलमबले निमेषोऽपि ॥

कस्यापि.

१६१९

कठिनहृदये मुञ्च क्रोधं सुखप्रतिघातकं
लिखति दिवसं यातं यातं यमः किल मानिनि
वयसि तरुणे नैतद्युक्तं चले च समागमे
भवति कलहो यावत्तावद्वरं सुभगे रतम् ॥

भासस्य.

१६२०

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं व्यलीककथाश्रितां
पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
किमिदमथवा सत्यं मुग्धे त्वयाद्य विनिश्चितं
हृदयनिहितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्यताम् ॥

१६२१

प्रातः प्रातरिहागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषो-
र्मन्दाया मम गौरवापनयनादुत्पादितं लाघवम् ।
किं तद्यन्न कृतं त्वया मरणभीस्त्यक्ता मया गम्यतां
दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना तन्निर्गतः श्रोष्यसि ॥

१६२२

तथाभूदस्माकं प्रथममविभिन्ना तनुरियं
ततो नु त्वं प्रेयानहमपि हताशा प्रियतमा ।
इदानीं त्वं नाथो वयमपि कलत्रं किमपरं
मयाप्तं प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥

१६२३

वरं भ्रूभङ्गास्ते प्रकटितगुरुक्रोधविभवा
वरं सोपालम्भाः प्रणयविमुखा गद्गदगिरः ।
वरं मानाटोपात्प्रसभरचितोऽनादरविधि-
र्न रूढान्तःकोपा कठिनहृदये संवृतिरियम् ॥

१६२४

अविशदचलं नेत्रप्रान्तावलोकनमस्फुटं
चकितचकिता वाचः स्पर्शः क्वचिज्जनसंकुले ।

इति तव मया प्रेमारम्भे य एव निरीक्षिताः
कठिनमनसो दृष्टा भावास्त एव विरज्यतः ॥

केषामपि.

१६२५

यदि विनिहिता शून्या दृष्टिः किमु स्थिरकौतुका
यदि विरचितो मौने यत्नः किमु स्फुरितोऽधरः ।
यदि नियमितं ध्याने चेतः कथं पुलकोद्गमः
कृतमभिनयैर्दृष्टो मानः प्रसीद विमुच्यताम् ॥

अमरुकस्य.

१६२६

यद्गम्यं गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिँल्लभन्तेऽन्तरं
यद्दाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहसा नर्मोपचाराद्यदि ।
यल्लज्जां निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते प्रत्यय-
स्तत्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्रापि कोपोऽस्ति किम् ॥

१६२७

कपोले पत्राली करतलनिरोधेन मृदिता
निपीतो निःश्वासैरलममृतहृद्योऽधररसः ।
मुहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति बाष्पः स्तनतटं
प्रियो मन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥

केयोरपि.

१६२८

कृतककृतकैर्मायासध्यैस्त्वयास्म्यतिवञ्चिता
निभृतनिभृतैः कार्यालापैर्मयाप्युपलक्षितम् ।
भवतु विदितं नेष्टाहं ते वृथा परिखिद्यसे
ह्यहमसहना त्वं निःस्नेहः समेन समं गतम् ॥

भासस्य.

१६२९

प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुदं संत्यज रुषं
प्रिये शुष्यन्त्यङ्गान्यमृतमिव ते सिञ्चतु वचः ।

निधानं सौख्यानां क्षणमभिमुखं स्थापय मुखं
न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥

चन्द्रकस्य.

१६३०

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र मौनं
यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
त्वं पादान्ते पतसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥

१६३१

एवं यथाह भवती मम सर्वदोषाः
कः स्वामिना कुवलयाक्षि सहानुबन्धः ।
एषोऽञ्जलिर्विरचितः कुरु निग्रहं मे
दासेऽपराधवति कोऽवसरः क्षमायाः ॥

१६३२

त्वं तावद्बहुवल्लभो ननु युवा कान्तः सुखी निर्घृणो
नो जानासि परव्यथां शठमते नैवासि दुःखी यतः ।
किं त्वन्यान्परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसह्यामिमां
त्राता नो भव येन सज्जनजनैः कापालिको नोच्यसे ॥

एते केषामपि.

१६३३

विरहविषमो वामः कामः करोतु तनुं तनुं
दिवसगणनादक्षश्चासौ व्यपेतघृणो यमः ।
त्वमपि वशगो मानव्याधेर्विचिन्तय नाथ हे
किसलयमृदुर्जीवेदेवं कथं प्रमदाजनः ॥

शीलाभट्टारिकायाः.

१६३४

कामव्याधशराहतिर्न गणिता संजीवनी त्वं स्मृता
नो दग्धा विरहानलेन झटिति त्वत्संगमाशामृतैः ।
नीतोऽयं दिवसो विचित्रलिखितैः संकल्परूपैर्मया
किं वान्यद्धृदये स्थितासि ननु मे तत्र स्वयं साक्षिणी ॥

शूरवर्मणः.

१६३५

मुक्तो मानपरिग्रहः सह सखीसार्थेन तन्मन्त्रिणा
शक्ता त्वच्चरणप्रसादरहिता नाहं क्षणं प्राणितुम् ।
पश्य त्वं कृशकं शरीरकमिदं यां यामवस्थामगा-
देषाहं तव पादयोर्निपतिता नाथ प्रसीदाधुना ॥

१६३६

मामालोकय नीलनीरजदलप्रस्पर्धिना चक्षुषा
तत्प्रोन्नामय सुभ्रु वक्त्रशशिनं ज्योत्स्नारसस्यन्दिनम् ।
हारस्त्वं मम कण्ठदेशनिहितं बाहुद्वयं नीयतां
त्वत्प्राप्तौ विरहस्य यातु कुपितेवेयं वियोगव्यथा ॥

कयोरपि.

१६३७

स्ववपुषि नखलक्ष्म स्वेन कृत्वा भवत्या
कृतमिति चतुराणां दर्शयिष्ये सखीनाम् ।
इति रहसि मया ते भीषितायाः स्मरामि
स्मरपरिमलमुद्राभङ्गसर्वंसहायाः ॥

मुरारेः.

१६३८

स्त्रीपुंसौ प्रविभज्य जेतुमखिलावालोचितौचित्ययो-
र्नम्रां वेद्मि रतिप्रसूनशरयोश्चापद्वयीं त्वद्भ्रुवौ ।
त्वन्नासाछलनिह्नुतां द्विनलिकीं नालीकमुक्त्येषिणो-
स्त्वन्निःश्वासततीमधुश्वसनजं वायव्यमस्त्रं तयोः ॥

१६३९

खण्डक्षोदमृदिस्थले मधुपयः कादम्बिनीतर्पणा-
त्कृष्टे रोहति दोहदेन पयसां पिण्डेन चेत्पुण्ड्रकः ।
स द्राक्षाद्रवसेचनैर्यदि फलं धत्ते तदा त्वद्गिरा-
मुद्देशाय ततोऽभ्युदेति मधुराधारस्तमप्रत्ययः ॥

१६४०

उन्मीलद्गुडपाकतन्तुलतया रज्ज्वा भ्रमीर्जय-
न्दानान्तःश्रुतशर्कराचलमथः स्वेनामृतान्धाः स्मरः ।
नव्यामिक्षुरसोदधेर्यदि सुधामुत्थापयेत्सा भव-
जिह्वायाः कृतिमाह्वयेत परमां मत्कर्णयोः पारणम् ॥

१६४१

स ग्राम्यः स विदग्धसंसदि सदा गच्छत्यपाङ्क्तेयतां
तं च स्प्रष्टुमपि स्मरस्य विशिखा मुग्धे विगानोन्मुखाः ।
यः किं मध्विति नाधरं तव कथं हेमेति न त्वद्वपुः
कीदृङ्नाम सुधेति पृच्छति न मे दत्ते गिरं चोत्तरम् ॥

एते श्रीहर्षस्य.

अथ संभोगशृङ्गारः

तत्रादौ वसन्तः

१६४२

यान्ति यच्छरणं नार्यः स्वयमेव प्रियं जनम् ।
तद्वसन्तमदान्धस्य परपुष्टस्य चेष्टितम् ॥

महामनुष्यस्य.

१६४३

कोकिलश्चूतशिखरे मञ्जरीरेणुपिञ्जरः ।
गदितैर्व्यक्ततामेति कुलीनश्चेष्टितैरिव ॥

कस्यापि.

१६४४

नेयं विरौति भृङ्गाली मदेन मधुरस्वरा ।
अयमाकृष्यमाणस्य कन्दर्पधनुषो ध्वनिः ॥

भामहस्य.

१६४५

किंशुकव्यपदेशेन तरुमारुह्य सर्वतः ।
दग्धादग्धमरण्यान्यां पश्यतीव विभावसुः ॥

अस्यैव.

१६४६

जलान्तर्नलिनीनाला हर्षसंजातकण्टकाः ।
मधुरं कोकिलागीतरवं श्रोतुमिवोत्थिताः ॥

१६४७

परिचुम्बति संश्लिष्य भ्रमरश्चूतमञ्जरीम् ।
नवसंगमसंहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ॥

१६४८

वने प्रियमपश्यन्ती चिरमन्विष्य कोकिला ।
विरहार्ता प्रविष्टा नु रक्ताशोकं चितामिव ॥

केषामपि.

१६४९

पूरा नदीनां पुष्पाणि वृक्षाणां शशिनः कलाः ।
क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥

१६५०

उन्मुक्तमानकलहा रमध्वं दयितान्विताः ।
इतीव मधुरालापाः कोकिला जगदुर्जनान् ॥

सोमस्य.

१६५१

प्रत्यग्रतिलका सद्यो मधुलक्ष्म्यभिसारिका ।
जातपुष्पशरा चक्रे पदमुद्यानभूमिषु ॥

वररुचेः.

१६५२

वापीतरङ्गानिलशीतलेषु
दुर्गेष्विवोद्यानतलेषु लीनम् ।
लब्धप्रतापार्कसहायशक्त्या
शनैर्विजिग्ये शिशिरं वसन्तः ॥

१६५३

मधुप्रसङ्गसंवृद्धरुचिर्द्विज इवांशुमान् ।
दक्षिणाशां परित्यज्य तापमाप पुनः शनैः ॥

अयं सिद्धार्थस्य.

१६५४

भ्रान्त्वा विवस्वानथ दक्षिणाशा–
मालम्ब्य सर्वत्र करप्रसारी ।
ऋत्विक्ततो निःस्व इव प्रतस्थे
वसूपलब्ध्यै धनदस्य वासम् ॥

कुमारदासस्य.

१६५५

कर्णिकारलताः फुल्लकुसुमाकुलषट्पदाः ।
सकज्जलशिखा रेजुर्दीपमाला इवोज्ज्वलाः ॥

इन्द्रदत्तस्य.

१६५६

चिरं शीतजलावासलक्ष्यसंकोचकण्टकाः ।
निषेवितुमिवोत्तस्थुरातपं कमलाकराः ॥

ईश्वरकृष्णस्य.

१६५७

एकत्र नास्य रतिरित्यवधूयमानः
कोपादिव श्वसनकम्पविघूर्णितायाः ।
रक्तच्छदं मधुसुगन्धि सरोरुहिण्या
भृङ्गश्चुचुम्ब कमलाननमादरेण ॥

आर्यभट्टस्य.

१६५८

नम्रानना नवोद्भूतरजसा स्तबकस्तनी ।
मालती यौवनवती कन्येवोच्छ्वासिनी बभौ ॥

व्यासदासस्य.

१६५९

इन्दिन्दिरैर्निर्भरगर्भमीष-
दुन्मेषवच्चम्पकपुष्पमासीत् ।
हिरण्मयं शासनलेखहेतोः
सज्जं मषीभाण्डमिव स्मरस्य ॥

१६६०

विवृण्वता सौरभरोरदोषं
बन्दिव्रतं वर्णगुणैः स्पृशन्त्याः ।
विकस्वरे कस्य न कर्णिकारे
घ्राणेन दृष्टेर्ववृधे विवादः ॥

एतौ कर्णिकारमङ्खस्य.

१६६१

पलाशरक्तार्द्रनखे वसन्त-
कण्ठीरवे मानगजोऽङ्गनाभ्यः ।
भीतो ययौ साञ्जनबाष्पपङ्क्ति-
च्छलाद्विमुक्तायसशृङ्खलालिः ॥

१६६२

दिग्दक्षिणार्कं न शशाक हातुं
तत्संगमात्सोऽपि सदाल्पतापः ।
परस्परं किं न तयोस्तदानीं
न वेद्मि कः पैशुनमाचचार ॥

१६६३

ये गात्रे ययुरध्वगोत्पलदृशामङ्गारवर्षप्रथां
ये संभोगरसालसालसवधूनेत्राञ्चलैरञ्चिताः ।
श्रीखण्डाद्रिगुहागृहान्तरभुवः शृङ्गारिषु प्रोञ्छल-
च्छापानुग्रहशक्तयो ववृधिरे तेऽहंयवो वायवः ॥

एते मङ्खकस्य.

१६६४

ज्वलितं कुसुमप्रभया पथिकाङ्गनया विलोक्य सहकारम् ।
दहनभयादिव सिक्तं नयनोज्झितवारिणा हृदयम् ॥

दिविरयशोवर्धनस्य.

१६६५

अभिनवपल्लवरशना शिशिरतरतुषारजलमङ्गलस्नाता ।
पुष्पवती चूतलता प्रियेव ददृशे फलाभिमुखी ॥

कस्यापि.

१६६६

सहकारकुसुमकेसरनिकरभरामोदमूर्छितदिगन्ते ।
मधुरमधुविधुरमधुपे मधौ भवेत्कस्य नोत्कण्ठा ॥

कपिलरुद्रकस्य.

१६६७

मलयानिलललनोल्वणमदकलकलकण्ठकलकललामः ।
मधुरमधुविधुरमधुपो मधुरयमधुना धिनोति धराम् ॥

रुद्रटस्य.

१६६८

सितचन्दनधवलकुचा प्रहृष्टनवकर्णिकारचितशोभा ।
हेलोल्लासितमदना कान्तेव वनस्थली भाति ॥

भट्टबीजकस्य.

१६६९

वक्रेण शिरसि पतता नित्यं रुधिरारुणेन दुर्वाचः ।
मत्तद्विप इव पथिकः किंशुककुसुमाङ्कुशेन धृतः ॥

१६७०

चेतांसि चपलपक्षैः शिलीमुखैः परिपतद्भिरतिमात्रम् ।
पथिकानां भिन्नानि प्रकटितघनरागरक्तानि ॥

भट्टवृद्धेः.

१६७१

सममेवाकम्प्यन्ते रसवन्ति प्रकटबहलरागाणि ।
नवकिसलयानि मरुता मानवतीनां च हृदयानि ॥

कस्यापि.

१६७२

विधूतभृङ्गावलिकेशपाशा
विलोलपुष्पप्रकरोत्तरीया ।
आलोलिताम्भोजविलोचनश्री-
र्विभाति मत्तेव वसन्तलक्ष्मीः ॥

१६७३

बालेन्दुवक्त्राण्यविकासभावा-
द्बभुः पलाशान्यतिलोहितानि ।

सद्यो वसन्तेन समागतानां
नखक्षतानीव वनस्थलीनाम् ॥

१६७४

आमूलतो विद्रुमरागताम्राः
सपल्लवं पुष्पचयं दधानाः ।
कुर्वन्त्यशोका हृदयं सशोकं
निरीक्ष्यमाणा गतवल्लभानाम् ॥

कालिदासस्य.

१६७५

पिककूजितमत्यन्तं मधुरध्वनितापदम् ।
करोत्युल्लङ्घिताज्ञानां मधुरध्वनि तापदम् ॥

१६७६

कमलिनीमलिनी दयितं विना
न सहते सह तेन निषेविताम् ।
तमधुना मधुना निहितं हृदि
स्मरति सा रतिसारमहर्निशम् ॥

रुद्रस्य.

१६७७

असौ मरुच्चुम्बितचारुकेसरः
प्रसन्नताराधिपमण्डलाग्रणीः ।
वियुक्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो
वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥

भट्टबीजकस्य.

१६७८

आदीप्तवह्निसदृशैरपयातपत्रैः
सर्वत्र किंशुकवनैः कुसुमावनम्रैः ।
सद्यो वसन्तसमयेन समागतेयं
रक्तांशुका नववधूरिव भाति भूमिः ॥

कालिदासस्य.

१६७९

दलानि वासः परिहृत्य पाटला
प्रकाशते पुष्पवती त्वचात्मनः ।
तथापि भृङ्गो न जहाति तां प्रियां
क्व रागिणामालि विवेकसंपदः ॥

१६८०

उद्दामदाक्षिणमरुद्भरचालिताभिः
शाखाभिराकुलतरं रुतवारणाय ।
मा मेति कोकिलकुलं वदतीव वृक्षः
स्त्रैणं वियोगविधुरं कृपया विलोक्य ॥

श्रुतधरस्य.

१६८१

यत्तज्जलैरहरहः स्वकरप्रयुक्तैः
संवर्धितोसि सहकार रसोद्यमेन ।
तस्याधुना न सदृशं क्रियते वियोगे
यन्मञ्जरीर्वहसि मन्मथचापमौर्वीः ॥

कस्यापि.

१६८२

किं द्वारि दैवहतिके सहकारकेण
संवर्धितेन विषवृक्षक एष पापः ।
यस्मिन्मनागपि विकासविकारभाजि
घोरा भवन्ति मदनज्वरसंनिपाताः ॥

विकटनितम्बायाः.

१६८३

मञ्जर्यो न विलोकिताः कुसुमिताश्चूतस्य बाष्पान्धया
नाघ्राताः सखि संततश्वसितया वातास्तदामोदिनः ।
भृङ्गाणामलकावृतश्रवणया नोद्गीतमाकर्णितं
क्षेमेणाद्य विलङ्घितो धृतिहरो दिष्ट्या मधुर्बालया ॥

श्रीविभाकरवर्मणः.

१६८४

किं कण्ठे क्रियतामुतानिमिषया दृष्टया चिरं वीक्ष्यतां
किं शीतं समये तथा मधुलसत्सौगन्ध्यमापायिताम् ।
एतत्स्पर्शसुखामृतेन सुतरामात्मानमाश्वास्यता-
मित्थं मे सितवल्ल्याभिनवया वध्वेव चेतो हृतम् ॥

अमृतवर्धनस्य.

१६८५

संभारो भवता यदर्थमियता क्लेशेन संवर्धित-
स्ते यान्ति प्रियविप्रयोगविधुराः प्राणा ममैतेऽधुना ।
पुष्यत्पादपकुञ्जगुञ्जदलयस्त्वङ्गद्विहंगा अमी
स्वस्थाः सन्तु वसन्त ते रतिपतेरग्रेसरा वासराः ॥

कलशकशाशिवर्धनयोः.

१६८६

कूजत्कोकिलकेलिकल्पितकलक्काणक्कथन्मानसे
प्रोद्यद्भृङ्गपुरंध्रिमन्द्ररणितस्फारीभवन्मन्मथे ।
स्फूर्जत्पुष्पपरागधूलिधवलव्यालोलमत्तानिले
कालेऽस्मिन् रहिता त्वया वद कथं प्राणेश्वर प्राणिमि ॥

१६८७

अध्वन्यस्य वधूर्वियोगविधुरा भर्तुः स्मरन्ती यदि
प्राणानुज्झति कस्य तत्खलु महत्संजायते पातकम् ।
यावन्नो कृतमध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्धनि
प्रोद्घुष्टं परपुष्टया तव तवेत्युच्चैर्वचोऽनेकशः ॥

कस्यापि.

१६८८

वसन्तप्रारम्भे चिरविरहखिन्ना सहचरी
यदि प्राणान्मुञ्चेद्वद तदघभागी भवति कः ।
वयो वा स्नेहो वा कुसुमविशिखो वेति विमृशं-
स्तुहीति प्रव्यक्तं पिकनिकरझांकारमशृणोत् ॥

श्रीराजानकलौलकस्य.

१६८९

भोः पान्थाः स्वगृहान्न गच्छत मधौ सेवाक्षणो मुच्यतां
मानं मानिनि मुञ्च वल्लभजने कोपानुबन्धेन किम् ।
आयातः कुसुमाकरः क्षपयति प्राणान्वियोगातुरे-
ष्वित्येवं परपुष्टनादपटहो वक्तीव कामाज्ञया ॥

१६९०

एतस्मिन्दक्षिणाशानिलचलिततलतालीनमत्तालिमाला-
पक्षक्षोभावधूतच्युतबहलरजोह्लादिहृद्ये वसन्ते ।
प्रेमस्वेदार्द्रबाहुश्लथवलयरणत्प्रौढसीमन्तिनीनां
मन्दः कण्ठग्रहोऽपि क्लपयति हृदयं किं पुनर्विप्रयोगः ॥

कयोरपि.

१६९१

मौर्व्यः किं मदनस्य संततमिषुव्यापारमभ्यस्यतः
प्रत्यक्षा बत मूर्छनाः किमु मधोः सख्युर्यशो गायतः ।
विस्रस्ता रशनाः स्वयं वनभुवां किं देवतानामिमाः
शिञ्जानाः श्रुतिपेशलाः किमथवा पुष्पंधयश्रेणयः ॥

१६९२

प्रेयांसं प्रतिलब्धुमात्ततपसः स्यादक्षमाला रते-
र्मूर्तत्वं मृतजीवनी किमु गता तन्मन्त्रवर्णावलिः ।
रत्नस्रग्भगवत्प्रसाधनविधौ किं वा तयोपाहृता
किं वैषा प्रतिकाननं मधुलिहां पङ्क्तिः परिप्रेङ्खति ॥

अथ ग्रीष्मः

१६९३

निदाघतीव्रसंतापशून्यरथ्यान्तरस्थयोः ।
अन्योन्यालापसुखिनोर्यूनोश्चन्द्रायते रविः ॥

कस्यापि.

१६९४

एष सूर्यांशुसंतप्तो मृगः कुतरुमाश्रितः ।
साधुर्भाग्यपरिक्षीणो नीचं प्राप्येव सीदति ॥

१६९५

न प्रस्रवन्ति गिरयो घोरघर्माभिघर्षिताः ।
वृद्धप्रचुरनारीणां जघनानीव सांप्रतम् ॥

१६९६

फलितोदुम्बरान्तःस्था कलशब्दापि कोकिला ।
न भात्यर्थपरेव स्त्री निषण्णा स्थविरोरसि ॥

१६९७

कोटरान्तःप्रविष्टेन पावकेनेह पादपः ।
कृत्वा साधुरिवाकार्यमन्तर्दाहेन दह्यते ॥

एते महामनुष्यस्य.

१६९८

परपुरुषादिव सवितुः संप्रति भीताः कराग्रसंस्पर्शात् ।
कुलवध्व इव सलज्जाः प्रविशन्ति गृहोदरं छायाः ॥

रामिलकस्य.

१६९९

दुःसहसंतापभयात्संप्रति मध्यस्थिते दिवसनाथे ।
छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरुतलानि ॥

श्रीमदवन्तिवर्मणः

१७००

प्रीतिगतार्थिजनानां विच्छिन्नाशं समूहमवलोक्य ।
स्फुटितमपयसस्तापाद्धृदयमिव तलं तडागस्य ॥

१७०१

अहमिव शून्यमरण्यं वयमिव तनुतां गतानि सलिलानि ।
अस्माकमिवोच्छ्वासा दिवसा दीर्घाश्च तप्ताश्च ॥

कयोरपि.

१७०२

अभिजातजनव्यथावहा
बहलोष्मप्रसरा विदाहिनः ।
प्रखला इव दृष्टिमागता
भुवि तापाय निदाघवासराः ॥

अमृतवर्धनस्य.

१७०३

रवेर्मयूखैरभितापितो भृशं
विदह्यमानः पथि तप्तपांसुभिः ।
अवाक्फणो जिह्मगतिः श्वसन्मुहुः
फणी मयूरस्य तले निषीदति ॥

१७०४

रविप्रभाभिन्नशिरोमणिप्रभो
विलोलजिह्वाद्वयलीढमारुतः ।
विषाग्निसूर्यातपतापितः फणी
न हन्ति मण्डूककुलं तृषातुरः ॥

कयोरपि.

१७०५

अमी व्यर्थारम्भा दुरधिगमभूभृत्परिसरे
विषक्ता लक्ष्यन्ते वयमिव हताशा जलधराः ।
ममेवान्तश्चेष्टाविफलविपुलाकारविभवाः
स्वभूमौ यान्तीमाः परिणतिमसंख्याश्च सरितः ॥

ज[illegible]वर्धनस्य.

१७०६

मध्याह्नार्कक्वथितविरसं पल्वले चाम्बु पीत्वा
दावव्याप्तं वनमशरणं सर्वतः संनिरीक्ष्य ।
संतापेन प्रतिभयवता संनिरुद्धः समन्ता-
दात्मच्छायां विशति महिषो मण्डलीभूतदेहः ॥

मातृषेणस्य.

१७०७

विश्लेषो जनितः प्रियैरपि जनैरुज्जृम्भितं नालिकै-
र्मित्रेणापि खरायितं तरलया दीर्घायितं तृष्णया ।
गुर्वी वल्लभता जडैरधिगता दोषाकरः सेव्यते
हा कालः कलिरागतो नहि नहि प्राप्तः स घर्मागमः ॥

रतिमित्रस्य.

१७०८

सर्वाशारुधि दग्धवीरुधि सदा सारङ्गबद्धक्रुधि
क्षामक्ष्मारुहि मन्दमुन्मधुलिहि स्वच्छन्दकुन्दद्रुहि ।
शुष्यत्स्रोतसि भूरितप्तरजसि ज्वालायमानार्णसि
ग्रीष्मे मासि ततार्कतेजसि कथं पान्थ व्रजञ्जीवसि ॥

१७०९

दूरादेव कृतोऽञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानार्थिना
रोमाञ्चोऽपि निरन्तरं प्रकटितः प्रीत्या न शैत्यादपाम् ।
रूपालोकनविस्मितेन चलितो मूर्धा न शान्त्या तृषा-
मक्षुण्णो विधिरध्वगेन घटितो वीक्ष्य प्रपापालिकाम् ॥

१७१०

स्वेदाम्भःकणिकाचितेन वपुषा शीतानिलस्पर्शनं
तर्षोत्कर्षजुषा मुखेन शिशिरस्वच्छाम्बुपानादरः ।
दूराध्वक्लमनिःसहैरवयवैश्छायासु विश्रान्तयः
कश्मीरान्परितो निदाघसमये धन्यः परिभ्राम्यति ॥

एते भट्टबाणस्य.

१७११

अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुतरां धारामियं तन्वती
कर्कर्या न परं पयो निपुणिका दातुं प्रपापालिका ।
विश्लिष्टाङ्गुलिना करेण दशनापीडं शनैः पान्थ हे
निःस्पन्दोर्ध्वविलोचनं त्वमपि ही जानासि पातुं पयः ॥

कस्यापि.

१७१२

गन्तुं सत्वरमीहसे यदि गृहं व्यालोलवेणीलतां
द्रष्टुं वा स्वकुटुम्बिनीमनुदिनं कान्तां समुत्कण्ठसे ।
तत्तृष्यन्नपि मुग्धमन्थरवलन्नेत्रान्तरुद्धाध्वगा-
मेतां दूरत एव हे परिहर भ्रातः प्रपापालिकाम् ॥

१७१३

वाताकीर्णविशीर्णवैरणतृणश्रेणीझणत्कारिणि
ग्रीष्मे सोष्मणि चण्डसूर्यकिरणप्रक्वाथ्यमानार्णसि ।
चित्तारोपितकामिनीमुखशशिज्योत्स्नाहृतक्लान्तयो
मध्याह्नेऽपि मुदैव यान्ति पथिकाः स्वं देशमुत्कण्ठिताः ॥

१७१४

तदा त्वस्नातानां दरदलितमल्लीकुसुमिनः
कचान्बिभ्राणानां मलयजरसार्द्रार्द्रवपुषाम् ।
निदाघार्कप्लोषग्लपितमहिमानं मृगदृशां
परिष्वङ्गोऽनङ्गं पुनरपि शनैरङ्कुरयति ॥

एते कषामपि.

१७१५

ग्रीष्मोष्मप्लोषशुष्यत्पयसि बकभयोद्भ्रान्तपाठीनभाजि
प्रायः पङ्कैकभावं गतवति सरसि स्वल्पतोये लुठित्वा ।
कृत्वा कृत्वा जलार्द्रीकृतमुपरि जरत्कर्पटाग्रं प्रपायां
तोयं लब्ध्वापि पान्थः पथि चलति इहा हेतिकुर्वन्पिपासुः ॥

भट्टबाणस्य.

१७१६

बाले मालेयमुच्चैर्न भवति गगनव्यापिनी नीरदानां
किं त्वं पक्ष्मान्तवान्तैर्मलिनयसि मुधा वक्त्रमश्रुप्रवाहैः ।
एषा प्रोद्वृत्तमत्तद्विपकटकषणक्षुण्णविन्ध्योपलाभा
दावाग्नेः संप्रवृत्ता मलिनयति दिशां मण्डलं धूमलेखा ॥

धाराकदम्बस्य.

१७१७

कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनाः सन्ति के वा प्रदेशा
किं वा शेषं वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः ।
चण्डज्वालावलीढस्फुटिततरुलताग्रन्थिमुक्ताट्टहासो
दावाग्निः शुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥

भीमस्य.

१७१८

अथ वर्षाः

अतसीपुष्पसंकाशं खं वीक्ष्य जलदागमे ।
ये वियोगेन जीवन्ति न तेषां विद्यते भयम् ॥

विषमादित्यस्य.

१७१९

इन्द्रगोपैर्बभौ भूमिर्निचितेव प्रवासिनाम् ।
अनङ्गबाणैर्हृद्भेदस्रुतलोहितबिन्दुभिः ॥

१७२०

सान्द्रनीहारसंवीततोयगर्भगुरूदरा ।
संततस्तनिताभ्राली निषसादाद्रिसानुषु ।

वररुचेः.

१७२१

स्फुरन्तः पिङ्गलाभासो धरण्यामिन्द्रगोपकाः ।
सरक्तवान्ताः पान्थस्त्रीजीवा इव चकासति ॥

१७२२

भ्रष्टैर्मेघशुकाघातदलितादर्कदाडिमात् ।
फलैरिव मही पिङ्गैः पूरिता हरिगोपकैः ॥

उञ्छवृत्तेः.

१७२३

अकालजलदच्छन्नमालोक्य रविमण्डलम् ।
चक्रवाकयुगं रौति रजनीभयशङ्कया ॥

१७२४
गर्ज वा वर्ष वा मेघ मुञ्च वाशनितोमरान् ।
गणयन्ति न शीतोष्णं वल्लभाभिमुखा नराः ॥

१७२५
हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव तडिद्भुजैः ।
रोदितीवाम्बुधाराभिरुन्मत्तकमिवाम्बरम् ॥

एते केषामपि.

१७२६
वनिताचित्तचपला तडिदम्भोदकुक्षिषु ।
न तिष्ठति चिरं लक्ष्मीरपात्राङ्कमिवागता ॥

१७२७
कलुषं मधुरं चाम्भः सर्वं सर्वत्र सांप्रतम् ।
अनार्जवजनस्येव कृतकव्याहृतं वचः ॥

एतौ महामनुष्यस्य.

१७२८
सेन्द्रचापैः श्रिता मेघैर्निपतन्निर्झरा नगाः ।
वर्णकम्बलसंवीता बभुर्मत्तद्विपा इव ॥

विशाखदेवस्य.

१७२९
अदृष्टपूर्वमस्माभिर्यदेतदृश्यतेऽधुना ।
विषं विषधरैः पीतं मूर्छिताः पथिकाङ्गनाः ॥

कस्यापि.

१७३०
भृशं शुशुभिरे शुभ्रैर्दिशः कुटजपादपैः ।
मेघरुद्धवियन्मार्गावतीर्णैरिव तारकैः ॥

भदन्तक्षेमवृद्धेः

१७३१
अब्देभकुम्भे निर्भिन्ने विद्युत्खड्गलताहते ।
स्वच्छमुक्ताफलस्थूला निपेतुस्तोयबिन्दवः ॥

१७३२

वातैरभ्युदितासारशीताक्रान्त इव क्षणात् ।
ज्वलन्कामानलः पान्थप्रियाहृदयमाविशत् ॥

शरदेवस्य.

१७३३

व्योम्नि नीलाम्बुदच्छन्ने गुरुवृष्टिभयादिव ।
जग्राह ग्रीष्मसंतापो हृदयानि वियोगिनाम् ॥

वररुचेः.

१७३४

अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्यवक्रदुष्प्रापम् ।
प्रावृषि सुरेन्द्रचापं विभाव्यते युवतिचित्तमिव ॥

१७३५

उपलक्ष्य वर्णसंकरमपगतगुणयोगमुज्झितस्थैर्यम् ।
पथिकाः समुद्विजन्ते कुदेशमिव वीक्ष्य शक्रधनुः ॥

१७३६

अविरलधारानिकरं जलदैर्जलमुत्सृजद्भिरतिमात्रम् ।
मानिवधूहृदयेभ्यः कालुष्यमशेषतो मृष्टम् ॥

१७३७

दयितभुजगेन संप्रति नृत्यच्चलचारुचन्द्रकिरणेन ।
वल्लभगृहेन कामः प्रदीपितो नीलकण्ठेन ।

१७३८

अपगतरजोविकारा घनपटलाक्रान्ततारकालोका ।
लम्बपयोधरमाला प्रावृडियं वृद्धवनितेव ॥

एते वृद्धः.

१७३९

धूमानलपवनविषैः पयोधरः सत्यमेव घटितोऽयम् ।
अन्धयति दहति चलयति निहन्ति कथमन्यथा विरहे ।

भट्टमाहुण्डकस्य.

१७४०

आलोहितमाकलयन्कन्दरुमुत्कम्पितं मधुकरेण ।
संस्मरति पथिषु पथिको दयिताङ्गुलितर्जनाललितम् ॥

वररुचेः.

१७४१
नन्दयति कस्य न मनश्चपलैर्घनधूलिधूसरच्छायैः ।
आक्रम्य पुत्रकैरिव मलिनीकृतमम्बरं जलदैः ॥
बीजकस्य.

१७४२
चरितैः कौलेयैरिव जलदैरसितैर्दिशश्चिता वीक्ष्य ।
हंसाः सिता इव गुणाः क्वापि गता लोकमुत्सृज्य ॥
कस्यापि.

१७४३
आलोकयति पयोधरमुपमन्दिरमभिनवाम्बुभरनीलम् ।
दयितारचितचितानलधूमोद्गमशङ्कया पथिकः ॥
अमरुकस्य.

१७४४
उपरि घनं घनपटलं तिर्यग्गिरयोऽपि नर्तितमयूराः ।
क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क्व पातयतु ॥
भर्तृहरेः.

१७४५
उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता किमेतदापतितम् ।
हिमवति दिव्यौषधयः क्रोधाविष्टः फणी शिरसि ॥

१७४६
प्रियसखि कः खलु कालः प्रवासिनामतिशयेन कष्टतरः ।
इति वदति पथिकजाया बकेन च प्रावृडित्युक्तम् ॥

१७४७
अन्यस्मिन्नपि काले दयिताविरहः करोति संतापम् ।
किं पुनरविरलजलधरगुरुतररसितेषु दिवसेषु ॥
केषामपि.

१७४८
किं गतेन यदि सा न जीवति
प्राणिति प्रियतमा तथापि किम् ।
इत्युदीक्ष्य नवमेघमालिकां
न प्रयाति पथिकः स्वमन्दिरम् ॥
रतिमित्रस्य.

१७४९

हतमित्रबला विशुद्धयो
जगतः पङ्कविधानहेतवः ।
अवलम्बितनीचवृत्तयः
समतामापुरसद्भिरम्बुदाः ॥

नारायणस्वामिनः.

१७५०

मलीमसत्वादभिभूय मित्रं
समागता नीचगतिः पयोदैः ।
समीरणोद्भूतरजोनिभेन
नभो जगाहेऽम्बुभियेव भूमिः ॥

आर्यदेवस्य.

१७५१

विमलमम्बु निपीय नदीशतैः
सलिलभारनिरन्तरितोदरः ।
क्लममिवानुभवन्नतिपानजं
गिरितटे निषसाद पयोधरः ॥

१७५२

भुवनदृष्टिनिरोधकरं कृतं
रविकरानुपरुध्य मया तमः ।
विलसितेन निहन्ति मुहुर्मुहु-
स्तडिदितीव ररास रुषा घनः ॥

१७५३

दिवि निवेशितताम्रविलोचना
नवघनानिलकम्पितकुन्तलाः ।
विससृजुः सह वारिदशीकरै-
र्नयनवारि चिरं पथिकाङ्गनाः ॥

१७५४
नवविबोधमनोहरकेतकी-
कुसुमगर्भगतः सह कान्तया ।
अविदितानिलवृष्टिभयागमः
सुखमशेत चिराय शिलीमुखः ॥

१७५५
विषमवृष्टिहतेऽपि दवानले
भ्रमरधूलिभृतोऽपि वनावलीः ।
समभिवीक्ष्य कृशानुसमप्रभा
न मुमुचुर्भयमेव मृगाङ्गनाः ॥

एते कुमारदत्तस्य.

१७५६
गुणमयोऽपि सदोष इव क्वचि-
द्भवति यत्कमलाकरसारसाः ।
समुदयेऽम्बुमुचाममवञ्जग-
त्क्रमनुदामपि —ममनोभ्रमः ॥

श्रीशिवस्वामिनः.

१७५७
शिशिरसीकरवाहिनि मारुते
चरति शीतभयादिव सत्वरः ।
मनसिजः प्रविवेश वियोगिनी-
हृदयमाहितशोकहुताशनम् ॥

कुमारदासस्य.

१७५८
अथ मनसिजदिग्जयाभिशंसी
जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।
तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः
कवचितमुन्मदषट्पदच्छलेन ॥

जयमाधवस्य.

१७५९

पयोनिधेर्वाडववह्निमिश्रं
यत्पीतमम्भो बहु घस्मरेण ।
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

१७६०

मलिनहुतभुग्धूमश्यामैर्दिशो मलिना घनै-
रविरलतृणश्यामा भूमिर्नवोद्गतकन्दला ।
सुरतसुभगो नूनं कालः स एष समागतो
मरणशरणा यस्मिन्नेते भवन्ति वियोगिनः ॥

चीआकस्य.

१७६१

रसति तरुणीकेशश्यामे पयोभृति निर्भरं
स्फुरति चपले वारं वारं क्षणद्युतितेजसि ।
उपगुरुजनं मन्ये दैन्यात्पराङ्खसुप्तया
सु
निभृतनिभृतं मन्दोच्छ्वासं तया बत रुद्यते ॥

जीवनागस्य.

१७६२

विरमत घनाः किं वो वृष्ट्या मुधैव विसृष्टया
व्रजत ककुभं कामप्यन्यां मनोरुचितामितः ।
न तदिह वनं नासौ मार्गो न तच्च शिलातलं
विरहगलितैस्तन्व्या नो यद्धृतं नयनाम्बुभिः ॥

१७६३

शिखिकुलगलप्राप्तच्छायैः पयोदवितानकै-
रभिनवततं दृष्ट्वा व्योम प्रमुग्धदृशा चिरम् ।
प्रथमविरहे सारङ्गाक्ष्या क्षणं तदनुष्ठितं
जगति पथिकैर्दत्तो येन प्रवासजलाञ्जलिः ॥

१७६४

कुटजकटवो वाता घ्राताः श्रुतं घनगर्जितं
निशि निशि मुधा शून्ये तल्पे कृतः शयनश्रमः ।
अवधिगणनालेखापूर्णाः कृता गृहभित्तयो
न खलु कठिनाः प्राणा याता न च त्वमिहागतः ॥

केषामपि.

१७६५

क्षपाः क्षामीकृत्य प्रसभमपहृत्याम्बु सरितां
प्रताप्योर्वीं कृत्स्नां तरुगहनमुच्छोष्य सकलम् ।
क्व संप्रत्युष्णांशुर्गत इति समालोकनपरा-
स्तडिद्दीपालोका दिशि दिशि चरन्तीह जलदाः ॥

पाणिनेः.

१७६६

दिशां हाराकाराः शमितशमभाराः शमवतां
हृताध्वव्यापाराः कृतमदविकाराश्च शिखिनाम् ।
असूचीसंचारास्तुहिनकणसारा विरहिणी-
मनःकीर्णाङ्गाराः किरति जलधारा जलधरः ॥

कस्यापि.

१७६७

बर्ही रौति बका रटन्ति तडितः शाम्यन्ति न व्याकुला
विक्रोशन्ति घना घना च विलपत्युच्चैर्बलाकावलिः ।
आत्मानं मरुतः क्षिपन्ति सलिलासाराः पतन्त्यग्रतो
मुक्त्वा प्रावृषि साहसैकरसिके याति प्रियामध्वगे ॥

कस्यापि.

१७६८

देशैरन्तरिता स्रवैश्च सरितामुर्वीधरैः काननै-
र्यत्नेनापि न याति लोचनपथं कान्तेति जानन्नपि ।
उद्ग्रीवश्चरणाग्ररुद्धवसुधः कृत्वाश्रुपूर्णां दृशं
तामाशां पथिकस्तथापि किमपि ध्यायन्मुहुर्वीक्षते ॥

नरसिंहस्य.

१७६९

किंचिन्मुद्रितपांसवः शिखिकुलैरुत्पक्ष्ममालोकिता
जीर्णावासरुदद्दरिद्रगृहिणीश्वासानिलैर्जर्जराः ।
एते ते निपतन्ति नूतनघनात्प्रावृड्भरारम्भिणो
विच्छायीकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो बिन्दवः ॥

कस्यापि.

१७७०

छिद्यन्तां वनराजयः कुसुमिता निर्वास्यतां सर्पभु-
ङ्नीपोद्दामकदम्बरेण सुरभिः संग्रथ्यतां मारुतः ।
हा कष्टं धिगहो न कश्चिदपि मे मूकीकरोत्यम्बुदा-
नित्येवं पथिकाङ्गनाप्रलपितं श्रुत्वेव खं रोदिति ॥

नड्डुवकस्य.

१७७१

ग्रामेऽस्मिन्पथिकाय पान्थ वसतिर्नैवाधुना दीयते
रात्रावत्र विहारमण्डपतले पान्थः प्रसुप्तो युवा ।
तेनोद्गीय खलेन गर्जति घने स्मृत्वा प्रियां तत्कृतं
येनाद्यापि करङ्कदण्डपतनाशङ्की जनस्तिष्ठति ॥

कस्यापि.

१७७२

श्रुत्वा बालमृगीविलोलनयना शब्दं घनानां पुरा
भीत्या वक्षसि संस्थितापि निविडं भूयः समालिङ्गति ।
या वक्त्रादपहृत्य रोपितवती कण्ठे ममैवाननं
सा द्रक्ष्यत्यधुना कथं नु विरहे बाला पयोदावलीम् ॥

दुर्गसेनस्य.

१७७३

नृत्यच्चन्द्रकिणि क्वणन्मधुलिहि श्यामायमानाक्षितौ
धीरध्वानपयोमुचि प्रविलसत्सौदामिनीदामनि ।
धाराम्भःकणशीतवाहिमरुति प्राणान्पयोदागमे
हा हा हास्यति मुग्धिका नववधूरित्यध्वगः क्रन्दति ॥

देवटस्य.

१७७४

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरवोद्विग्नेन जाताश्रुणा
पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया ।
आस्तां जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
मानस्यापि जलाञ्जलिः सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥

अगटस्य.

१७७५

हंसानां गतयो हृता यदि तया कूजन्त्वमी सोत्सुका-
स्तत्केशैर्हृतबर्हकान्तय इमे नृत्यन्तु वा बर्हिणः ।
लावण्यं हृतमस्य दग्धशशिनस्तापं करोत्वेष मे
यूयं गर्जथ यन्निरागसि मयीत्येतन्न युक्तं घनाः ॥

कस्यापि.

१७७६

आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजलान्यश्रान्तधाराम्बुभि-
स्त्वद्विच्छेदभुवश्च शोकशिखिनस्तुल्यास्तडिद्विभ्रमैः ।
अन्तर्मे दयितामुखं तव शशी वृत्तिः समाप्यावयो-
स्तत्किं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

१७७७

मेघैर्व्योम नवाम्बुभिर्वसुमती विद्युल्लताभिर्दिशो
धाराभिर्गगनं वनानि कुटजैः पूरैर्वृता निम्नगाः ।
एकां घातयितुं वियोगविधुरां दीनां वराकीं स्त्रियं
प्रावृट्काल हताश वर्णय कृतं मिथ्या किमाडम्बरम् ॥

चीआकस्य.

१७७८

सोत्साहा नववारिभारगुरवो मुञ्चन्तु नादं घना
वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्तु सर्पद्विषः ।
मग्नां कान्तवियोगदुःखजलधौ मां वीक्ष्य दीनाननां
विद्युत्किं स्फुरसि त्वमप्यकरुणे स्त्रीत्वेऽपि तुल्ये सति ॥

१७७९

निर्नाश्याम्बरसीम्नि सूर्यशशभृत्ताराः पदप्राप्तये
मेघो घोररवः पदाधिगमने दानप्रवृत्तस्ततः ।
पश्चात्तापवशादिवाशु तनुते सूर्यं तडिद्रोचिषा
चन्द्रं बालबलाकया करकया ताराः समं सर्वतः ॥

पण्डितपाजकस्य.

१७८०

आकाशकुण्डे सतडिद्धुताशे
करोति होमं झषकेतुदेवः ।
उच्चाटनायेव वियोगिनीनां
यद्गर्जितं सैष हि मन्त्रपाठः ॥

श्रीराजानकशुगस्य.

१७८१

अदभ्रमभ्रोपलकुट्टिमेषु य-
च्छितीक्रियन्ते मदनेन मार्गणाः ।
तडिल्लतास्तन्निकषोत्थपावक-
स्फुलिङ्गभङ्गीललितानि बिभ्रति ॥

१७८२

अनङ्गशस्त्राणि नताङ्गि तीक्ष्णतां
नयत्ययस्कार इवाम्बुदागमः ।
मलीमसाङ्गाररुचां पयोमुचां
तथास्ति मध्ये ज्वलितस्तडिच्छिखी ॥

१७८३

वान्तूच्चैर्मरुतः स्फुरन्तु तडितो गर्जन्तु धाराधरा
मेघालोकनहर्षुलाः कलरवान्मुञ्चन्तु सर्पारयः ।
सद्यः प्रोषितजीवितेशविरहे या निस्त्रपा प्राणिता
युक्तं सा यदि जायते हतमतिः सर्वापदामास्पदम् ॥

१७८४

आसारेण न हर्म्यतः प्रियतमैर्यातुं बहिः शक्यते
शीतोत्कम्पनिमित्तमायतदृशा गाढं समालिङ्ग्यते ।
जालैः शीकरशीतलाश्च मरुतो रत्यन्तखेदच्छिदो
धन्यानां बत दुर्दिनं सुदिनतां याति प्रियासंगमे ॥

१७८५

नीलाम्भोजतमालकज्जलजलश्रीकण्ठकण्ठद्युते
भ्रातर्मेघ महेन्द्रचापरुचिरं व्यासज्य कण्ठे गुणम् ।
स्वैरं गर्ज मुहूर्तकं कुरु दयां सा बाष्पपूर्णेक्षणा
बाला बालमृणालकोमलतनुस्तन्वी न सोढुं क्षमा ॥

१७८६

दग्धा पूर्वमहं वसन्तसमये चूताङ्कुरैः कोकिलैः
पाप प्रावृषि गर्जितैः किमपरं कर्तव्यमन्यत्त्वया ।
दीना कान्तवियोगदुःखविधुरा क्षामा तनुर्वर्तते
क्षारं प्रक्षिपसि क्षते जलधर प्राणावशेषस्थितेः ॥

एते केषामपि.

१७८७

भ्रातः पान्थ प्रसीद प्रतिविरम समुत्सृज्य बालामकाण्डे
गन्तुं बाष्पाम्बुपूरप्लुतनयनमुखीं प्रेयसीं ते न युक्तम् ।
वृत्तं ग्रामेतिकष्टं यदिह गृहपतेः प्रोषितस्य प्रियाया
मुक्ताक्रन्दांस्त्वमेतान्सलिलवितरणे निर्गतान्पश्य बन्धून् ॥

मद्रकस्य.

१७८८

भद्रात्र ग्रामके त्वं वससि परिचयस्तेऽस्ति जानासि वार्ता-
मस्मिन्नध्वन्यजाया जलधररसितोत्का न काचिद्विपन्ना ।
इत्थं पान्थः प्रवासावधिदिनविगमापायशङ्की प्रियायाः
पृच्छन्वृत्तान्तमारात्स्थितनिजभवनोऽप्याकुलो न प्रयाति ॥

भीमस्य.

१७८९

मेघाटोपैः स्तनितसुभगं वीक्ष्य खं हस्तिदन्तैः
कृत्वा पल्लीं शशिकरनिभैश्चामरैश्छादयित्वा ।
कर्पूरैस्तां मृगमदरसैर्भूमिमालिप्य शेते
सैंहे चर्मण्युरसि दयिताबाहुपाशः पुलिन्दः ॥

१७९०

रटतु जलधरः पतन्तु धाराः
स्फुरतु तडिन्मरुतोऽपि वान्तु शीताः ।
इयमुरसि महौषधीव कान्ता
सकलभयप्रतिघातिनी स्थिता मे ॥

कयोरपि.

अथ शरत्.

१७९१

बभूव गाढसंतापा मृणालवलयोज्ज्वला ।
उत्केव चन्दनापाण्डुघनस्तनवती शरत् ॥

भट्टबाणस्य.

१७९२

दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।
नवसंगमसव्रीडा जघनानीव योषितः ॥

वाल्मीकेः.

१७९३

वान्ति कह्लारसुभगाः सप्तच्छदसुगन्धयः ।
वाता नवरतग्लानवधूगमनमन्थराः ॥

१७९४

वान्ति रात्रौ रतिक्लान्तकामिनीसुहृदोनिलाः ।
ललनालोलधम्मिल्लमल्लिकामोदवासिताः ॥

कयोरपि.

१७९५

शरद्युत्पन्नसंदेहाः सरसो गगनस्य च ।
चातकाः सलिले पेतुश्चक्रवाका नभो ययुः ॥

१७९६

पणवनितयेव शरदा संप्रत्युपजनिततीव्रसंतापः ।
क्षपयित्वा घनसंपदमम्बरशेषः कृतः सविता ॥

एतौ शकवृद्धेः.

१७९७

काशाः क्षीरनिकाशा दधिशरवर्णानि सप्तपर्णानि ।
नवनीतनिभश्चन्द्रः शरदि च तक्रप्रभा ज्योत्स्ना ॥

गण्डगोपालस्य.

१७९८

विजितमपि पक्ष्मलाक्ष्या बिम्बाधरशोभया वराकमिदम् ।
विकसति बन्धूकमहो रागवतः कीदृशी लज्जा ॥

लोहितकस्य.

१७९९

भ्रश्यद्घनान्धकारेऽथ प्राप्ते वर्षानिशाक्षये ।
शरत्प्रभातवेलेव प्रकाशमनयद्दिशः ॥

१८००

रिक्ता विपाण्डुरात्मानो निःशब्दाः प्राप्तलाघवाः ।
त्वत्सपत्ना इव घना न्यस्तचापा दिशो ययुः ॥

और्वस्य.

१८०१

खमिव जलं जलमिव खं हंसश्चन्द्र इव हंस इव चन्द्रः ।
कुमुदाकारास्तारास्ताराकाराणि कुमुदानि ॥

१८०२

असारो निर्गुणो वक्रश्चित्ररूपतयान्वितः ।
अवाप न चिराद्ध्वंसं शक्रचापः खलो यथा ॥

अवन्तिवर्मणः.

१८०३

सितद्विजालीरम्याणि न जहुः कस्य वा मनः ।
मुखानि चन्द्रकान्तानि निशानां योषितामिव ॥

शकवर्मणः.

१८०४

प्रसादयन्त्या शरदा चन्द्रमन्तर्मलीमसम् ।
तीव्रतापः कृतो भास्वान्नुषेवालोहितद्युतिः ॥

१८०५

कलमं फलभारातिगुरुमूर्धतया शनैः ।
विननामान्तिकोद्भूतं समाघ्रातुमिवोत्पलम् ॥

वररुचेः.

१८०६

मयैवाजन्मसंवृद्धः संपन्नः क्व नु यास्यति ।
शालेर्वियोगभीत्येव क्षेत्राम्भः कृशतां ययौ ॥

१८०७

मन्युनेव कृशां ग्रीष्मे वर्षासु रुदितामिव ।
शरत्प्रसादमनयच्छशाङ्कस्य निशाङ्गनाम् ॥

१८०८

उपकारिणि विक्षीणे शनैः केदारवारिणि ।
सानुक्रोशतया शालिरभूत्पाण्डुरवाङ्मुखः ॥

वररुचेः.

१८०९

लवणाम्बुनिधेरम्भः कृत्स्नमुद्गीर्य तोयदाः ।
दधुर्धवलतां भूयः पीतदुग्धार्णवा इव ॥

१८१०

नीलोत्पलवने रेजुः पादाः श्यामायिता रवेः ।
घनबन्धनमुक्तस्य श्यामिकामलिना इव ॥

बाणस्य.

१८११

वनानि तोयानि च नेत्रकल्पैः
पुष्पैः सरोजैश्च विलीनभृङ्गैः ।

निरस्य पुष्पेषु रुचिं समग्रां
पद्मा विरेजुः श्रमणा यथैव ॥

शकवृद्धेः.

१८१८

अथ प्रसन्नेन्दुमुखी सिताम्बरा
समाययावुत्पलपत्रलोचना ।
सपङ्कजश्रीरिव गां निषेवितुं
सहंसवालव्यजना शरद्वधूः ॥

महामनुष्यस्य.

१८१९

न तज्जलं यन्न सुचारुपङ्कजं
न पङ्कजं तद्यदलीनषट्पदम् ।
न षट्पदोऽसौ न जुगुञ्ज यः कलं
न गुञ्जितं तन्न जहार यन्मनः ॥

भट्टेः.

१८२०

अक्ष्णोर्विपक्ष इति सानुशयं लुलाव
नीलोत्पलं यदबला कलमस्य गोप्त्री ।
भूयस्तदेव शिरसावहदुन्नतानां
वैरं विरोधिषु दृढं न पराजितेषु ॥

भट्टाचार्यस्य.

१८२१

तीक्ष्णं रविस्तपति नीच इवाचिराढ्यः
शृङ्गं रुरुस्त्यजति मित्रमिवाकृतज्ञः ।
तोयं प्रसीदति मुनेरिव चित्तमन्तः
कामी दरिद्र इव शोषमुपैति पङ्कः ॥

भासस्य.

१८२२

नीतोऽस्मि येन महतीं सलिलेन वृद्धिं
संयोजितश्च सततं गुरुणा फलेन ।

तच्छोष्यते दिनकृतेत्यतिचिन्तयेव
शोकानतं कलमशालिवनं विपाण्डु ॥

अर्जुनदेवस्य.

१८२३

क्वचित्सस्यैराढ्या क्वचन विकचैर्नीरजवनैः
क्वचित्स्वच्छैस्तोयैः क्वचिदपि रुतैः सारसकृतैः ।
क्वचिद्व्योमाभोगैः सुभगशशभृद्बिम्बधवलै-
रहो चेतः पुंसां हरति बहुरूपा शरदियम् ॥

१८२४

अर्धं सुप्तो निशायां सरभससुरतायाससन्नश्लथाङ्गः
प्रोद्भूतासह्यतृष्णो मधुमदविरतौ हर्म्यपृष्ठे विबुद्धः ।
संभोगक्लान्तकान्ताशिथिलभुजलतावर्जितं कर्करीतो
ज्योत्स्नाभिन्नाच्छधारं न पिबति सलिलं शारदं मन्दभाग्यः॥

कयोरपि.

१८२५

पूर्वं वारिधरप्रसङ्गसमयेनापूरितैः कुक्षिभि-
र्या गर्भिण्य इवातिभारगुरवो निःसेव्यतामागताः ।
एताः संप्रति ता विभान्त्यकलुषाः क्षामाभिरामाङ्गिकाः
कूजत्सारसपोतपीतपयसो नद्यः प्रसूता इव ॥

श्रीभोगिवर्मणः

१८२६

भोक्तुं भङ्क्त्वा न भुङ्क्ते कुटिलबिसलताकोटिमिन्दोर्वितर्का-
त्ताराकाराँस्तृषार्तो न पिबति पयसः स्थूलबिन्दून्दलस्थान् ।
छायां सध्वान्तसंध्येत्यलिकुलशबलां वेत्ति चाम्भोरुहाणां
कान्ताविश्लेषभीरुर्दिनमपि रजनीं मन्यते चक्रवाकः ॥

श्रीशिवस्वामिनः.

अथ हेमन्तः

१८२७

शरत्कालातपक्रान्तकान्तावक्त्रेन्दुवल्लभः ।
प्राप्तः सपदि हेमन्तः सामन्तः स्मरभूपतेः ॥

१८२८

अलभन्त नभःक्षेत्रे तारास्तरलकान्तयः
त्विषं तुषारबीजानां नूतनाङ्कुरशालिनाम् ॥

१८२९

साशङ्केनेव कंदर्पदर्पोष्मपरिचिन्तनात् ।
शीतेन मदिराक्षीणां स्पृश्यते न कुचस्थली ॥

१८३०

मद्वैरिणः कठोरांशोरियं प्रणयभूरिति ।
रोषादिव तुषारेण निरदह्यत पद्मिनी ॥

१८३१

समक्षमपि सूर्यस्य पर्यभूयत पद्मिनी ।
तेजस्विनोऽपि कुर्वन्ति किं कालवशमागताः ॥

एते बिल्हणस्य

१८३२

हिमधवलदन्तकेशी मन्दद्युतितारका बृहत्तिमिरा ।
द्विगुणीभूता रजनी वृद्धेव शनैः शनैर्याति ॥

१८३३

नग्नाः सदा शीतसहा जटाधरा
विमुच्य पर्णानि फलानि सांप्रतम् ।
सुखप्रदं माधवमाप्तुमुत्सुका-
स्तपः प्रवृत्ताः किमु सन्ति पादपाः ॥

१८३४

कम्पप्रदोऽसौ शिशिरर्तुचौरो
मुष्णाति वृक्षान्हरते किमस्मान् ।

इतीव भीत्या परिपाण्डुराणि
जातानि शुष्काणि तृणानि भूमौ ॥

१८३५

हरति किमपां भस्मासारं शरद्धसितात्मनां
परिपवनतां नीतैर्मेघैः पुनात्युत चन्द्रिकाम् ।
वमति सुमनःसंदर्भं किं निगीर्णमशेषतः
किरति परितः किं हेमन्तस्तुषारकणोत्करम् ॥

प॰ श्रीबकस्य.

१८३६

हे हेमन्त स्मरिष्यामि याते त्वयि गुणद्वयम् ।
अयत्नशीतलं वारि निशाश्च सुरतक्षमाः ॥

१८३७

गम्भीरस्यापि सतः संप्रति गुरुशोकपीडितस्येव ।
कूपस्य निशापगमे बाष्पेण निरुध्यते कण्ठः ॥

एतौ बाणकवेः.

१८३८

आहूतोऽपि सहायैरेमीत्युक्त्वा विमुक्तनिद्रोऽपि ।
गन्तुमना अपि पथिकः संकोचं नैव शिथिलयति ॥

भल्लोः.

१८३९

प्रालेयलेशशिशिरानिलसंप्रयोगः
प्रोत्फुल्लकुन्दमकरन्दहृतालिवृन्दः ।
कालोऽयमापतति कुङ्कुमपङ्कपिङ्ग-
प्रोत्तुङ्गपीवरपयोधरभारभाजाम् ॥

डोहरस्य.

१८४०

लघुनि तृणकुटीरे क्षेत्रकोणे यवानां
नवयवसपलालस्रस्तरे सोपधाने ।
परिहरति सुगुप्तं हालिकद्वन्द्वमारा-
त्कुचकलशमहोष्माबद्धरेखस्तुषारः ॥

कमलायुधस्य.

१८४१

शुकहरितयवानां सीम्नि नीहारभासः
सपदि विगतनिद्राः क्रौञ्चकान्ताः क्षपान्ते ।
विदधति कमनीयं क्काणमुद्यत्ककारं
सरलितगलनालीजर्जरस्फाररेफम् ॥

१८४२

हे पान्थ प्रियविप्रयोगहुतभुग्ज्वालानभिज्ञोऽसि किं
किं वा नास्ति तव प्रिया गतघृणः किं वासि हीनो धिया ।
येनास्मिन्नवकुङ्कुमारुणरुचिव्यासङ्गघर्मोचिते
कुन्दानन्दितमत्तषट्पदकुले काले गृहान्निर्गतः ॥

१८४३

प्रोद्यत्प्रौढप्रियङ्गुद्युतिभृति विदलत्कुन्दमाद्यद्विरेफे
काले प्रालेयवातप्रचलविकसितोद्दाममन्दारदाम्नि ।
येषां नो कण्ठलग्ना क्षणमपि तुहिनक्षोददक्षा मृगाक्षी
तेषामायामियामा यमसदनसमा यामिनी याति नूनम् ॥

केषामपि.

१८४४

छित्त्वा हारलताः किरन्ति गलितव्याकीर्णमुक्ताफलाः
शुष्कं मर्मरयन्ति चन्दनरजो वक्षःस्थलायासकम् ।
शीतं शारदतापतान्तिशमनं यद्यत्समाजह्रिरे
हेमन्ते तदिदं त्यजन्ति तुहिनव्याजेन दिव्याङ्गनाः ॥

१८४५

शोभां दिक्तरुणीर्नयन्ति विलसन्मुक्ताकलापोज्ज्वलां
क्षौणीमण्डलमावहन्ति निपतत्पुष्पोपकाराञ्चितम् ।
स्वच्छैः प्रोर्णुवते नितान्तधवलैर्वासोभिरुर्वीभृतः
किं हेमन्तमहोचितं हिममुचः कुर्वन्ति नैतेऽम्बुदाः ॥

१८४६
प्रयाणव्यापारं तुहिनपतनेनान्तरयति
प्रथिम्ना श्यामानां विपुलयति संभोगसमयम् ।
समाश्लेषं शीतैर्गमयति मरुद्भिर्निबिडतां
हितं हेमन्तोऽयं किमपि तरुणानां प्रकुरुते ॥

एते श्रीभर्तृसारस्वतस्य.

अथ शिशिरः

१८४७
अव्युत्पन्नविलासानां नारीणामिव सांप्रतम् ।
सीत्काराचार्यतां कर्तुमयं प्राप्तो हिमागमः ॥

१८४८
कारणोत्पन्नकोपापि सांप्रतं जलदागमे ।
निशि शीतापदेशेन गाढमालिङ्गति प्रियम् ॥

एतौ महामनुष्यस्य.

१८४९
प्रावारैरङ्गारैर्गर्भगृहैस्स्तनतटैश्च दयितानाम् ।
संतर्जितं समन्तान्निपतति शीतं दरिद्रेषु ॥

१८५०
संकोचितकरयुगलः प्रगलितदन्तासिकोद्धूषितकायः ।
नद्यवतरणविषण्णो लिखित इवावस्थितः पथिकः ॥

कयोरपि.

१८५१
अंशुकमिव शीतभयात्संस्त्यानत्वच्छलेन हिमधवलम् ।
अम्भोभिरपि गृहीतं पश्यत शिशिरस्य माहात्म्यम् ॥

अमृतवर्धनस्य.

१८५२
करचरणनासमादौ कर्णौ गृह्णाति रक्ततां गमयन् ।
शीतं गुरुकृतपीडं पश्चादङ्गानि कूर्म इव ।

बीजकस्य.

१८५३

द्वारं गृहस्य पिहितं शयनस्य पार्श्वे
वह्निर्ज्वलत्युपरि तूलपटो गरीयान् ।
अङ्केऽनुकूलमनुरागवशात्कलत्र-
मित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः ॥

बाणस्य.

१८५४

केशानाकुलयन्दृशौ मुकुलयन्वासो बलादाक्षिप-
न्नातन्वन्पुलकोद्गमं प्रकटयन्नावेगकम्पं गतेः ।
वारं वारमुदारसीत्कृतरवैर्दन्तच्छदं पीडय-
न्प्रायः शैशिर एष संप्रति मरुत्कान्तासु कान्तायते ॥

१८५५

चुम्बन्तो गण्डभित्तीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
वक्षःसूत्कञ्चुकेषु स्तनभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः ।
ऊरूनाकम्पयन्तः पृथुजघनतटात्स्रंसयन्तोंऽशुकानि
व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतः शैशिरा वान्ति वाताः॥

कस्यापि.

१८५६

इन्दुं तण्डुलखण्डमण्डलरुचिं नित्योदितं जातुचि-
द्दर्शे मेघवरट्टघट्टनगलद्देहं विधत्ते विधिः ।
नूनं लोकहितेच्छया किरति यत्संतर्पणं सर्वतः
शुभ्रादभ्रविशिष्टपिष्टरुचिरं भूमौ तुषारं दिवः ॥

प॰ पाजकस्य.

१८५७

पुण्याग्नौ पूर्णवाञ्छः प्रथममगणितप्लोषदोषः प्रदोषे
पान्थः सुप्त्वा यथेच्छं तरलतनुतृणे धामनि ग्रामदेव्याः ।
उत्कम्पी कर्पटार्धे जरति परिजडे दभ्रनिश्छिद्रनिद्रे
वाते वाति प्रकामं हिमकणनिहतः कोणतः कोणमेति ॥

अथ कुसुमोच्चयः

१८५८

प्रयच्छतोच्चैः कुसुमानि मानिनी
विपक्षगोत्रं दयितेन लम्भिता ।
न किंचिदूचे चरणेन केवलं
लिलेख बाष्पाकुललोचना भुवम् ॥

१८५९

निपीयमानस्तबका शिलीमुखै-
रशोकयष्टिश्चलबालपल्लवा ।
विडम्बयन्ती ददृशे वधूजनै-
रमन्ददष्टौष्ठकरावधूननम् ॥

१८६०

करौ धुनाना नवपल्लवाकृती
वृथा कृथा मानिनि मा परिश्रमम् ।
उपेयुषी कल्पलताभिशङ्कया
कथं न्वितस्त्रस्यति षट्पदावलिः ॥

१८६१

व्यपोहितुं लोचनतो मुखानिलै-
रपारयन्तं किल पुष्पजं रजः ।
पयोधरेणोरसि काचिदुन्मना:
प्रियं जघानोन्नतपीवरस्तनी ॥

एते भारवेः

१८६२

मुहुरुपहसितामिवालिनादै-
र्वितरसि नः कलिकां किमर्थमेताम् ।
वसतिमभिगतेन धाम्नि तस्याः
शठ कलिरेव महाँस्त्वयाद्य दत्तः ॥

१८६३

अवचितकुसुमा विहाय वल्ली-
र्युवतिषु कोमलमालभारिणीषु ।
पदमुपदधिरे कुलान्यलीनां
न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम् ॥

१८६४

विनयति सुदृशो दृशः परागं
प्रणयिनि कौसुममानानानिलेन ।
तदहितयुवतेरभीक्ष्णमक्ष्णो-
र्द्वयमपि रोषरजोभिरापुपूरे ॥

एते माघस्य.

१८६५

उच्चित्य प्रथममवस्थितं मृगाक्षी
पुष्पौघं श्रितविटपं ग्रहीतुकामा ।
आरोढुं चरणमदादशोकयष्टे-
रामूलं पुनरपि तेन पुष्पितासौ ॥

१८६६

अत्रास्मिन्सुरतलतागृहेऽस्ति रम्यं
मालत्याः कुसुममनुच्चितं परेण ।
इत्युक्त्वा मृदु करपल्लवे गृहीत्वा
मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्तः ॥

एतौ जयमाधवस्य.

१८६७

प्रोत्फुल्लचारुकुसुमस्तबकौघनम्रा
येयं धृता रुचिरचूतलता मृगाक्ष्या ।
शङ्केऽनया विरहिणीवधदुर्मदस्य
कामस्य पूरितमिदं प्रतिपुष्पचापम् ॥

एतत्पुत्रलोठकस्य.

१८६८
असंख्यपुष्पोऽपि मनोभवस्य
पञ्चैव बाणार्थमयं ददाति ।
एवं कदर्यत्वमिवावधार्य
सर्वस्वमग्राहि मधोर्वधूभिः ॥

१८६९
स्वेदाम्भसा पुष्परजोभरैश्च
सर्वत्र पङ्के विहिते वधूनाम् ।
चक्रे निवासं कठिनोन्नतेषु
स्त्रीणां मनोभूः कुचमण्डलेषु ॥

अथ जलकेलिः

१८७०
उन्मृष्टपत्रा लुलितालकान्ताः
कण्ठेषु लग्ना जघनं स्पृशन्तः ।
कुचस्थलीष्वाहतिमादधाना
गता वधूनां प्रियतां जलौघाः ॥

१८७१
चकाशिरे कण्टकिभिः पलाशै-
र्नितम्बसङ्गोल्लसितोरुकम्पैः ।
कान्तापरिष्वङ्गविरूढसान्द्र-
रोमाञ्चपुञ्जैरिव पद्मखण्डाः ॥

१८७२
हृतोऽङ्गरागास्तिलकं विमृष्टं
लब्धान्तरैरेभिरितीव मत्वा ।
सुसंहतेनेति तदा जलाना-
मदायि मध्यं न कुचद्वयेन ॥

एते जयवर्धनस्य.

१८७३

सन्दष्टवस्त्रेष्वबलानितम्बे-
ष्विन्दुप्रकाशान्तरितोडुकल्पाः ।
अमी जलापूरितसूत्रमार्गा
मौनं भजन्ते रशनाकलापाः ॥

१८७४

आसां जलास्फालनतत्पराणां
मुक्ताफलस्पर्धिषु शीकरेषु ।
पयोधरोत्सर्पिषु शीर्यमाणः
संलक्ष्यते न च्छिदुरोऽपि हारः ॥

एतौ कालिदासस्य.

१८७५

मुग्धाङ्गना कापि सरोजपत्रं
विलोलिताम्भःकणिकं निरीक्ष्य ।
प्रसारयामास जवेन पाणिं
ससंभ्रमं मौक्तिकशङ्कयेव ॥

वल्लभदेवस्य.

१८७६

सततमातपवातनिषेविणः
परिणतं सरसस्तपसः फलम् ।
यदबलाजन एव भुजैरसा-
वुर इवास्य पयः परिषस्वजे ॥

शङ्कुकस्य.

१८७७

प्रियकरप्रहिताम्बुकणच्छटा-
च्छुरणमीलितलोचनयाप्यहो ।
हृदि कयाचिदसह्यमनोभव-
ज्वलनतापरुजा जगृहेतराम् ॥

१८७८

करौ धुनाना नवपल्लवाकृती
पयस्यगाधे किल जातसंभ्रमा ।
सखीष्वनिर्वाच्यमधाष्टर्यदूषितं
प्रियाङ्कसंश्लेषमवाप मानिनी ॥

१८७९

प्रियेण संग्रथ्य विपक्षसंनिधा-
वुपाहितां वक्षसि पीवरस्तने ।
स्रजं न काचिद्विजहौ जलाविलां
वसन्ति हि प्रेम्णि गुणा न वस्तुनि ॥

१८८०

तिरोहितान्तानि नितान्तमाकुलै-
रपां विगाहादलकैः प्रसारिभिः ।
ययुर्वधूनां वदनानि तुल्यतां
द्विरेफवृन्दान्तरितैः सरोरुहैः ॥

एते भारवेः.

१८८१

संक्षोभं पयसि मुहुर्महेभकुम्भ-
श्रीभाजा स्तनयुगलेन नीयमाने ।
विश्लेषं युगमगमद्रथाङ्गनाम्नो-
रुद्वृत्तः क इव सुखावहः परेषाम् ॥

१८८२

आनन्दं दधति मुखे करोदकेन
श्यामाया दयिततमेन सिच्यमाने ।
ईर्ष्यन्त्या वदनमसिक्तमप्यनल्प-
स्वेदाम्भःस्नपितमजायतेतरस्याः ॥

१८८३

कान्तानां कुवलयमप्यपास्तमक्ष्णोः
शोभाभिर्न मुखरुचाहमेकमेव ।
संहर्षादलिविरुतैरितीव गायँ-
ल्लोलोर्मौ पयसि महोत्पलं ननर्त ॥

एते माघस्य.

१८८४

लब्धं सरोभिः फलमम्बुजानां
सङ्गेन कान्तामुखतस्कराणाम् ।
एषामकृष्यन्त वराङ्गनाभि-
र्विलोचनानीव यदुत्पलानि ॥

१८८५

किमप्यवज्ञातसरोरुहेभ्यः
सरस्तदासां पदपल्लवेभ्यः ।
परीक्षणायेव विसर्गकान्ते-
रलक्तकं वीचिभिराचकर्ष ॥

एतौ बिह्लणस्य.

अथास्तमयः

१८८६

करसादोम्बरत्यागस्तेजोहानिः सरागता ।
वारुणीसङ्गजावस्था भानुनाप्यनुभूयते ॥

सुरभिचूलस्य.

१८८७

विलोक्य संगमे रागं पश्चिमाया विवस्वतः ।
कृतं कृष्णं मुखं प्राच्या नहि नार्यो विनेर्ष्यया ॥

पाणिनेः.

१८८८

दीप्तिमोषखिलेशेषु तापं विरहिणीषु च ।
निःक्षिप्येव जगामास्तं विस्रस्तकिरणो रविः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

१८८९

अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोपहारिणः ।
स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम् ॥

श्रीमदवन्तिवर्मणः.

१८९०

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।
असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥

विक्रमादित्यस्य.

१८९१

क्वचिन्मृगशिरःपूर्णं क्वचिदालम्बिकृत्तिकम् ।
क्वचिच्छ्रवणसंकीर्णं नभो व्याधगृहायते ॥

भास्करसेनस्य.

१८९२

सांध्यरागरुधिरारुणमारा-
न्निष्पपात रविमण्डलमब्धौ ।
क्रूरकालकरवालविलूनं
वासरस्य सहसैव शिरो नु ॥

उपमन्योः.

१८९३

रम्यतामुपगते नयनानां
लोहितायति सहस्रमरीचौ ।
आससाद विरहय्य धरित्रीं
चक्रवाकमिथुनान्यभितापः ॥

भारवेः.

१८९४

अंशुमानपि विपाकपिशङ्गं
रूपमाप परितो दिवसान्ते ।
कः परोऽत्र न विकारमुपेया-
द्वीम— — परिवेल्लितमूर्तिः ॥

१८९५

प्रोज्झ्यमित्रमपवर्जितदोषं
नाशयप्रकटनं मम युक्तम् ।
नूनमेवमवमृष्य तदानीं
मीलितं हृदयमम्बुरुहेण ॥

१८९६

मित्रमुज्झितवतातिनिराशं
स्वाशयाद्विदितवैभवहीनम् ।
ईदृशेन नभसा महतान्तः
शून्यता प्रकटितातिशयेन ॥

एते जयमाधवस्य.

१८९७

असौ हि संकेतसमुत्सुकाभि-
र्विलासिनीभिर्मदनातुराभिः ।
सरोषदृष्टः स्फुरिताधराभि-
र्द्रुतं रविर्भीत इवास्तमेति ॥

नरेन्द्रस्य.

१८९८

अथाससादास्तमनिन्द्यतेजा
जनस्य दूरोज्झितमृत्युभीतेः ।
उत्पत्तिमद्वस्तु विनाश्यवश्यं
यथाहमित्येवमिवोपदेष्टुम् ॥

१८९९

सरोरुहाक्षीणि निमीलयन्त्या
रवौ गते साधु कृतं नलिन्या।
अक्ष्णां हि दृष्ट्वापि जगत्समग्रं
फलं प्रियालोकनमात्रमेव ॥

एतौ पाणिनेः.

१९००

कृतोपकारं प्रियबन्धुमर्कं
मा द्राक्ष्म हीनांशुमधः पतन्तम्।
इतीव मत्वा नलिनीवधूभि-
र्निमीलितान्यम्बुरुहेक्षणानि ॥

१९०१

शुद्धमाविलमवस्थितं चलं
वक्रमार्जवगुणान्वितं च यत्।
सर्वमेव तमसा समीकृतं
धिङ्महत्त्वमसतां हृतान्तरम् ॥

कालिदासस्य.

१९०२

एके वारिनिधौ प्रवेशमपरे लोकान्तरालोकनं
केचित्पावकयोगितां निजगदुः क्षीणेऽह्नि चण्डार्चिषः।
मिथ्या चैतदसाक्षिकं प्रियसखि प्रत्यक्षतीव्रातपं
मन्येऽहं पुनरध्वनीनरमणीचेतोऽधिशेते रविः ॥

इन्दुलेखायाः.

१९०३

महद्भिरोघैस्तमसामभिद्रुतो
भयेऽप्यसंमूढमतिः क्रमन्क्षितौ।
प्रदीपवेषेण गृहे गृहे स्थितो
विखण्डय देहं बहुधेव भास्करः ॥

मेण्ठस्य.

१९०४
प्रकाश्य लोकान्भगवान्स्वतेजसा
प्रभादरिद्रः सवितापि जायते ।
अहो चला श्रीर्बलमापदामहो
स्पृशन्ति सर्वं हि दशा विपर्यये ॥

पाणिनेः.

१९०५
अयं हि तीव्रेण जगन्ति तेजसा
प्रताप्य भासां पतिरस्तमागतः ।
प्रतापमात्रोपनता विभूतय-
श्चिरं न तिष्ठन्ति परोपतापिनाम् ॥

शंकरगणस्य.

१९०६
समाहतं यस्य करैर्विसर्पिभि-
स्तमो दिगन्तेष्वपि नावतिष्ठते ।
स एव भास्वाँस्तमसाभिभूयते
स्पृशन्ति कं कालवशेन नापदः ॥

इहोरकस्य.

१९०७
परस्परं चञ्चुपुटद्वयार्पितां
बिभर्ति चक्राह्वयुगं मदालसम् ।
नितान्तसंघट्टनकीलकोपमां
वियोगभीत्येव मृणालनालिकाम् ॥

कस्यापि.

१९०८
यातोऽस्मि पद्मनयने समयो ममैष
सुप्ता मयैव भवती प्रतिबोधनीया ।
प्रत्यायनामयमितीव सरोरुहिण्याः
सूर्योऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

१९०९

अस्तावलम्बिरविबिम्बतयोदयाद्रि-
चूडोन्मिषत्सकलचन्द्रतया च सायम् ।
संध्याप्रनृत्तहरहस्तगृहीतकांस्य-
तालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥

१९१०

व्यक्तोपकारममुना स्थगितासु दिक्षु
प्रेयोगृहं सुखमलक्षितमेव यामः ।
धम्मिल्लबन्धरुचिरैरभिसारिकाभिः
प्रेम्णा तमश्चिरमितीव शिरोभिरूहे ॥

१९११

आबद्धपद्ममुकुलाञ्जलि याचितोऽसा-
वुत्सृज्य संप्रति गतः कथमंशुमाली ।
अन्तर्निरुद्धमधुपक्कणितैरितीव
स्वप्नायति स्म नलिनी निशि बद्धनिद्रा ॥

१९१२

अस्ताद्रिपार्श्वमुपजग्मुषि तिग्मभासि
जानीत शीतकिरणोऽभ्युदितो न वेति ।
चारा इवाथ रजनीतिमिरप्रयुक्ता-
श्चेरुश्चिरं चरणभूमिषु चञ्चरीकाः ॥

१९१३

निष्ठ्यूतकज्जलकरालशिखाशिखण्डै-
रुत्सङ्गवृत्तिमधिगम्य निकेतनानाम् ।
स्नेहानुबन्धिभिरदीपि दिनावसाने
संध्यार्भकैरिव सरागकरैः प्रदीपैः ॥

एते रत्नाकरस्य.

१९१४

आवेपते भ्रमति रोदिति मोहमेति
कान्तं विलोकयति कूजति दीनदीनम् ।
अस्तं हि भानुमति गच्छति चक्रवाकी
हा जीवितेऽपि मरणं प्रियविप्रयोगः ॥

१९१५

दूरागतं दयितमुत्सुकिता नितान्त-
मालिङ्गय यातु विरहस्य दुरन्तमन्तम् ।
इत्थं विचिन्त्य भुवनत्रितयैकबन्धु-
रस्तं जगाम भगवाननुकम्पयेव ॥

कयोरपि·

१९१६

एकेनाक्ष्णा परिणतरुषा पाटलेनास्तसंस्थं
पश्यत्यर्कं कुमुदविशदेनापरेण स्वकान्तम् ।
अह्नश्छेदे दयितविरहाशङ्किनी चक्रवाकी
द्वौ संकीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥

चन्द्रकस्य·

१९१७

हुताशज्वालाभे स्थितवति रवावस्तशिखरे
पिपासुः किञ्जल्कं प्रविशति सरोजं मधुकरः ।
तदन्तः संरोधं गणयति न संध्यासमयजं
जनोऽर्थी नापायं विमृषति फलैकान्ततृषितः ॥

विष्णुशर्मणः·

१९१८

वेत्त्यङ्गारसमं विकासिकुसुमं पश्यत्यलातं बिसं
वह्निं चन्द्रमवेक्षते ग्रहगणं तद्विस्फुलिङ्गोपमम् ।
चक्राह्वो निशि शीतलेऽपि शयने तोयेन संदह्यते
प्रायेणेष्टवियोगतप्तमनसां वह्न्येकरूपं जगत् ॥

१९१९

चक्राह्वो विरही हतोऽपि हृदये बाणेन न त्यक्तवा-
न्प्राणान्प्राणसमासमागमसुखध्यानैकतानाश्चिरम् ।
स्वां छायामवलोक्य वारिणि गलद्रक्तामवेत्य प्रियां
भ्रातस्तद्व्रणवेदनापरिगतः कष्टं मृतः सांप्रतम् ॥

कस्यापि.

१९२०

दीनं रौति निरीक्ष्य तत्र सवितुर्बिम्बं समुत्को मुहु-
श्चञ्च्वा मार्ष्टि पुरः स्थितां सहचरीं दुःखेन मन्दोद्यमाम् ।
अस्तं यास्यति भास्करोऽयमुदयादित्याकुलश्चेतसा
चक्राह्वो न सुखं दिवापि लभते धिग्दुःखितान्कामिनः ॥

१९२१

पक्षावुत्क्षिपति क्षितौ निपतति क्रोडं नखैरुल्लिख-
त्युद्बाष्पेण च चक्षुषा सहचरीं ध्यायन्मुहुर्वीक्षते ।
चक्राह्वो दिवसावसानसमये तत्तत्करोत्युन्मना
येनालोहितमण्डलोऽपि कृपया नास्तं रविर्गच्छति ॥

प्रियाविरहस्य.

१९२२

प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ
विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
अवलम्बनाय दिनभर्तुरभू-
न्न पतिष्यतः करसहस्रमपि ॥

१९२३

अनुरागवन्तमपि लोचनयो-
र्दधतं वपुः सुखमतापकरम् ।
निरकासयद्रविमपेतवसुं
वियदालयादपरदिग्गणिका ॥

१९२४

रुचिधाम्नि भर्तरि भृशं विमलाः
परलोकमभ्युपगते विविशुः ।
ज्वलनं त्विषः कथमिवेतरथा
सुलभोऽन्यजन्मनि स एव पतिः ॥

१९२५

अविभाव्यतारकमदृष्टहिम-
द्युतिबिम्बमस्तमितभानु नभः ।
विरतोरुतापमतमिस्रमभा
दपदोषतैव विगुणस्य गुणः ॥

१९२६

ददृशेऽपि भास्कररुचाह्नि न यः
स तमीं तमोभिरधिगम्य तताम् ।
द्युतिमग्रहीद्ग्रहगणो लघवः
प्रकटीभवन्ति मलिनाश्रयतः ॥

एते माघस्य.

१९२७

कालः किरातः स्फुटपद्मकस्य
वधं व्यधाद्यस्य दिनद्विपस्य ।
तस्यैव संध्या रुचिरास्रधारा
ताराश्च कुम्भस्थलमौक्तिकानि ॥

१९२८

एतद्भ्रुकचानुकारिकिरणं राजद्रुहोऽह्नः शिर-
श्छेदाभं वियतः प्रतीचि निपतत्यब्धौ रवेर्मण्डलम् ।
एषापि द्युरमा प्रियानुगमनं प्रोद्दामकाष्ठोत्थिते
संध्याग्नौ विनिधाय तारकमिषाज्जातास्थिशेषस्थितिः ॥

एतौ नैषधकर्तुः.

१९२९

भानुमानपरदिग्वनिताया-
श्चुम्बति स्म मुखमुद्गतरागः ।
पद्मिनी किमु करोतु वराकी
मीलिताम्बुरुहनेत्रपुटाभूत् ॥

विह्लणस्य

१९३०

किं नु कालगणनापतेर्मषी-
भाण्डमर्थमवपुर्हिरण्मयम् ।
तत्र यद्विपरिवर्तितानने
लिम्पति स्म धरणिं तमोमषी ॥

मङ्खकस्य

१९३१

आदाय दण्डं सकलासु दिक्षु
योऽयं परिभ्राम्यति भानुभिक्षुः ।
अब्धौ निमज्जन्निव तापसोऽयं
संध्याभ्रकाषायमधत्त सायम् ॥

१९३२

किं योगिनीयं रजनी रतीशं
याजीजिवत्पद्ममुमुहच्च ।
योगर्द्धिमस्या महतीमलग्न-
मिदं वदत्यम्बरचुम्बि कम्बु ॥

१९३३

प्रबोधकालप्रतिबोधितानि
ताराखपुष्पाणि निदर्शयन्ती ।
निशाह शून्याध्वनि योगिनीयं
मृषा जगद्दृष्टमपि स्फुटाभम् ॥

१९३४

रामालिरोमावलिदिग्विगाहि
ध्वान्तायते वाहनमन्तकस्य ।
यद्वीक्ष्य दूरादिव बिभ्यतः स्वा-
नश्वान्गृहीत्वापसृतो विवस्वान् ॥

एते नैषधकर्तुः.

१९३५

वासवस्तुरगरत्नममुष्मा-
त्प्राप दास्यति ममापि कदाचित् ।
आशयेति जलराशिमयासी-
द्भानुरश्वपरिवर्तधियेव ॥

अथाभिसारिकाः

१९३६

हृदये दयितेन हृते वपुषि सवेपथुनि पथि निरालोके ।
अयि कथय कथमनङ्ग प्रियगृहमभिसारिकां नयसि ॥

१९३७

दुर्दिननिशीथतिमिरे निःसंचारासु नगरवीथीषु ।
पत्यौ विदेशयाते परं सुखं जघनचपलायाः ॥

१९३८

कान्तवेश्म बहु संदिशतीभि-
र्यातमेव रतये रमणीभिः ।
मन्मथेन परिलुप्तमतीनां
प्रायशः स्खलितमप्युपकारि ॥

भारवेः.

१९३९

नूपुरौ कथयतोऽभिसारणं
शिञ्जितेन पदवीमलक्तकः ।

संगमे रटति मेखला खला
सर्व एव रिपवो न मण्डनम् ।।

१९४०

उत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथापि नायातः ।
यातः परमपि जीवति जीवितनाथो भवत्यस्याः ।।

कयोरपि.

१९४१

नयनोदरयोः कपोलभागे
द्युतिमद्रत्नगणेषु भूषणेषु ।
सलिलप्रतिबिम्बितेन्दुबिम्बा
शतचन्द्राभरणेव काचिदासीत् ।।

भूषणदेवस्य.

१९४२

मदेन रागेण किमिन्दुना वा
पुष्पेषुणा वा मधुना प्रयुक्ताः ।
निशागमे यत्प्रविहाय भीतिं
ययुः प्रियाणां भवनानि नार्यः ।।

शीलुकस्य.

१९४३

निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयोदो
मुखं निशायामभिसारिकायाः ।
धारानिपातैः सह किं नु वान्त-
श्चन्द्रोऽयमित्यार्ततरं ररास ।।

पाणिनेः.

१९४४

संकेतधाम्नि प्रथमं प्रियेण
संभाविते सत्यभिसारिकायाः ।
अभूत्सुखं यत्किमपीति वाचा-
मगोचरं तत्स्वयमेव वाच्यम् ।।

प्रवरसेनस्य.

१९४५

कलावति क्षततमसि प्रभावति
स्फुटोदये जननयनाभिनन्दिनि ।
ददुर्दृशं शशिनि रुषाभिसारिकाः
कचिद्भवत्यतिसुभगोऽपि दुर्भगः ॥

गोविन्दस्वामिनः.

१९४६

क प्रस्थितासि करभोरु घने निशीथे
प्राणाधिको वसति यत्र निजः प्रियो मे ।
एकाकिनी वद कथं न बिभेषि बाले
शूरोऽस्ति पुङ्खितशरो मदनः सहायः ॥

अमरुकस्य.

१९४७

उरसि निहितस्तारो हारः कृता जघने घने
कलकलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिनूपुरौ ।
प्रियमभिसरस्येवं मुग्धे त्वमाहतडिण्डिमा
यदि किमपरं त्रासोत्कम्पा दिशः समुदीक्षसे ॥

अर्गटस्य.

१९४८

मार्गे पङ्किनि तोयदान्धतमसे निःशब्दसंचारकं
गन्तव्या दयितस्य मेऽद्य वसतिर्मुग्धेति कृत्वा मतिम् ।
आ जानूद्धृतनूपुरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृशं
कृच्छ्राल्लब्धपदस्थितिः स्वभवने पन्थानमभ्यस्यति ॥

१९४९

यावन्मद्यमदप्रमादविवशः सुप्तो जनोऽन्तःपुरे
यावच्चैष न मुच्यते जलमुचा वैरीव तारापतिः ।
यावद् द्वारमिदं न रक्षकजनैरास्थीयते संप्रति
क्षिप्रं तावदसौ स्मरामयवतां वैद्यः समासाद्यताम् ॥

१९५०

वातोद्धूतमुखी प्रमृष्टतिलका सालक्तरक्तांशुका
मेघानां निनदेन भीतवदना गत्वा प्रियस्यालयम् ।
द्वारं नेच्छति लज्जया प्रलपितुं देहीति वर्षाहता
पादौ नूपुरकर्दमप्रतिहतौ संशब्दयन्ती स्थिता ॥

केषामपि.

१९५१

पङ्काक्ताजानुपादासिततरवसना वृष्टिसंमृष्टपत्त्रा
वातोद्धूतालकान्ता जलपतनगलत्क्लिन्नधम्मिल्लमाला ।
शीतप्रस्पन्दितौष्ठाक्षमकरचरणा वेपथुव्याप्तगात्री
नापुण्यैरेत्य तन्वी गुरुजनभवनान्नीयते वक्षसि द्राक् ॥

वय्यहास्यस्य.

१९५२

पुत्रमम्बुजमुखी शवभङ्ग्या
कृत्रिमं शिरसि कापि वहन्ती ।
कान्तवेश्मनि जगाम रुदन्ती
कं विडम्बयति नो कुसुमेषुः ॥

बिह्लणस्य.

१९५३

अस्थानगामिभिरलंकरणैरुपेता
भूयः पदस्खलननिह्नुतिरप्रसन्ना ।
वाणीव कापि कुकवेर्जनहस्यमाना
द्राङ्निर्गता निजगृहाद्वनिता मदान्धा ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य.

१९५४

निशा वयस्या तिमिरं प्रदीपः
सोपानपाली भुजगेन्द्रभोगाः ।
प्रेमोन्मदानामभिसारिकाणां
स्मरोपदिष्टः पर एव पन्थाः ॥

वाहिनीपतेः.

अथ चन्द्रोदयः

१९५५

प्रत्यग्रयौवनां श्यामामपेततिमिरांशुकाम् ।
विलोक्य जातहासोऽभून्मुदेव कुमुदाकरः ॥

वररुचेः.

१९५६

आश्वासयति काकोऽपि दुःखितां पथिकाङ्गनाम् ।
त्वं चन्द्रामृतजन्मापि दहसीति किमुच्यताम् ॥

१९५७

तन्वङ्ग्या मुखमुद्वीक्ष्य क्षणमेष निशाकरः ।
प्रद्वेषात्क्षयमायाति वृद्धिर्मत्सरिणां कुतः ॥

१९५८

कुमुदेष्वधिकं भान्ति पतिताश्चन्द्ररश्मयः ।
अतिप्रकृष्टशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः ॥

१९५९

बोधितुं हृदये सुप्तं सहायं रतिवल्लभम् ।
करस्पर्शं कुचे धत्ते चन्द्रश्चञ्चलचक्षुषाम् ॥

केषामपि.

१९६०

दूरमंशुप्रभाजालं प्रसारयति चन्द्रमाः ।
रात्रौ नववयाः कामी मनोरथमिवाधनः ॥

१९६१

शीतांशुकरसंस्पृष्टा निशासु कमलाकराः ।
संकुचन्त्यप्रियं दृष्ट्वा नयनानीव योषिताम् ॥

महामनुष्यस्य.

१९६२

उदयनगान्तरितमियं प्राची सूचयति दिङ्निशानाथम् ।
परिपाण्डुना मुखेन प्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

१९६३
अङ्गुलीभिरिव केशसंचयं
संनिगृह्य तिमिरं मरीचिभिः ।
कुड्मलीकृतसरोजलोचनं
चुम्बतीव रजनीमुखं शशी ॥

कालिदासस्य.

१९६४
निरर्थकं जन्म गतं नलिन्या
यया न दृष्टं तुहिनांशुबिम्बम् ।
उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव
न येन दृष्टा नलिनी विबुद्धा ॥

विह्लणराजकन्ययोः.

१९६५
संविधातुमभिषेकमुदासे
मन्मथस्य लसदंशुजलौघः ।
यामिनीवनितया ततचिह्नः
सोत्पलो रजतकुम्भ इवेन्दुः ॥

भारवेः.

१९६६
एष तूङ्गमरवीचिडम्बरः
क्षोभमात्रमगमत्पयोनिधिः ।
विभ्रमैस्तदुदयक्रमोचितै-
रुल्ललास ललनासु मन्मथः ॥

भा० जयवर्धनस्य.

१९६७
प्रसन्नसंपादितचारुकान्ति-
र्जितोऽपि कान्तामुखशोभयायम् ।
धृष्टः शशाङ्कः पुनरभ्युदेति
लज्जा कुतोऽन्तर्मलिनाशयानाम् ॥

कस्यापि.

१९६८

शुद्धस्वभावान्यपि संहतानि
निनाय भेदं कुमुदानि चन्द्रः ।
अवाप्य वृद्धिं मलिनान्तरात्मा
जडो भवेत्कस्य गुणाय वक्रः ॥

१९६९

उपोढरागेण विलोलतारकं
तथा गृहीतं शशिना निशामुखम् ।
यथा समस्तं तिमिरांशुकं तया
पुरोऽपि रागाद्गलितं न लक्षितम् ॥

एतौ पाणिनेः.

१९७०

संप्राप्तुकामोदयमर्कभर्तु-
रम्भोजिनी भृङ्गकृताक्षमाला ।
साध्वी नवाम्भोजनिमीलिताक्षी
निमग्ननाला सलिलेऽतपस्यत् ॥

१९७१

उद्यञ्छशी तरुणभास्करकान्तिचौरः
स्पर्शेन शीतकरलालितया प्रदोषे ।
ज्ञातोर्धऽसुप्तनलिनीप्रियया सलज्जः
पाण्डुत्वमाप रभसादिव मन्मथार्तः ॥

एतौ प्रचण्डमाधवस्य.

१९७२

प्रथमं कलाभवदथार्धमथो
हिमदीधितिर्महदभूदुदितः ।
दधति ध्रुवं क्रमत एव न तु
द्युतिशालिनोऽपि सहसाभ्युदयम् ॥

१९७३

उदमाज्जि कैटभजितः शयना-
दपनिद्रपाण्डुरसरोजरुचा ।
प्रथमप्रबुद्धनगराजसुता-
वदनेन्दुनेव तुहिनद्युतिना ॥

१९७४

अथ लक्ष्मणानुगतकान्तवपु-
र्जलधिं व्यतीत्य शशिदाशरथिः ।
परिवारितः परित ऋक्षबलै-
स्तिमिरौघराक्षसकुलं बिभिदे ॥

१९७५

रजनीवशादुदयमाप शशी
सपदि व्यभूषयदसावपि ताम् ।
अविलम्बितक्रममहो महता-
मितरेतरोपकृतिमच्चरितम् ॥

१९७६

दिवसं भृशोष्णरुचिपादहतां
रुदतीमिवानवरतालिरुतैः ।
मुहुरामृशन्मृगधरोग्रकरै-
रुदशिश्वसत्कुमुदिनीवनिताम् ॥

एते माघस्य.

१९७७

धिक्तस्य मूर्खजरठस्य कवेः कवित्वं
यः स्त्रीमुखं च शशिनं च समीकरोति ।
भ्रूभङ्गविभ्रमकटाक्षनिरीक्षितानि
कोपप्रसादहसितानि कुतः शशाङ्के ॥

कस्यापि.

१९७८

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते
तदाचष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।
अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी-
कटाक्षोल्कापातव्रणकिणकलङ्काङ्किततनुम् ॥

१९७९

अमुष्मै चौराय प्रतिनियतमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीतः पादादुपरि नवपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी-
न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥

एतौ श्रीहर्षदेवचौरयोः.

१९८०

स्वैरं कैरवकोरकान्विदलयन्यूनां मनः खेलय-
न्नम्भोजानि निमीलयन्मृगदृशां मानं समुन्मूलयन् ।
कोकानाकुलयंस्तमः कवलयन्नम्भोधिमुद्वेलय-
ञ्ज्योत्स्नां कन्दलयन्दिशो धवलयन्निन्दुः समुज्जृम्भते ॥

१९८१

मयूखनखरत्रुटत्तिमिरकुम्भिकुम्भस्थलो-
च्छलत्तरलतारकाप्रकरकीर्णमुक्तागणः ।
पुरंदरहरिद्दरीकुहरगर्भसुप्तोत्थित-
स्तुषारकरकेसरी गगनकाननं गाहते ॥

१९८२

अङ्कं केपि शशङ्किरे जलनिधेः पङ्कं परे मेनिरे
सारङ्गं कतिचिच्च संजगदिरे भूमेश्च बिम्बं परे ।
इन्दौ यद्दलितेन्द्रनीलशकलश्यामं दरीदृश्यते
तन्मन्ये रविभीतमन्धतमसं कुक्षिस्थमालक्ष्यते ॥

१९८३

ॐकारो मदनद्विजस्य गगनक्रोडस्य दंष्ट्राङ्कुर-
स्तारामौक्तिकशुक्तिरन्धतमसस्तम्बेरमस्याङ्कुशः ।
शृङ्गारार्गलकुञ्चिका विरहिणीप्राणच्छिदे कर्तरी
संध्यावारवधूनखक्षतिरसौ चान्द्री कला पातु वः ॥

१९८४

पश्य चन्द्रमुखि चन्द्रमण्डलं
व्योममार्गसरसीसरोरुहम् ।
यामिनीयुवतिकर्णकुण्डलं
मारमार्गणनिघर्षणोपलम् ॥

केषामपि.

१९८५

निर्मले सलिलकुण्डसुनीले
संचरन्सितरुचिः शनकैः खे ।
तत्र कालगणकेन नियुक्ता
रात्रिमानघटिकेव विभाति ॥

राजानकानन्दकस्य.

१९८६

आकाशवापीसितपुण्डरीकं
शाणोपलं मन्मथसायकानाम् ।
पश्योदितं शारदमुत्पलाक्षि
संध्याङ्गनाकन्दुकमिन्दुबिम्बम् ॥

१९८७

दृष्टे चन्द्रमसि प्रलूनतमसि व्योमाङ्गणस्थेयसि
स्फूर्जन्निर्मलतेजसि त्वयि गते दूरं निजप्रेयसि ।
श्वासः कैरवकोरकीयति मुखं तस्याः सरोजीयति
क्षीरोदीयति मन्मथो मृगदृशो दृक्चन्द्रकान्तीयति ॥

कयोरपि.

१९८८

एतत्प्रचण्डि समुदेत्यकलङ्कमूर्ति
कल्माषिताम्बरतलं ग्रहचक्रवालम् ।
सूर्येन्दुसंपुटसमुद्गकवाटकोष-
विश्लेषकीर्णनवरत्नकलापकान्ति ॥

१९८९

लावण्यकान्तिविसरामृतवाञ्छयेव
बिभ्रत्सुधानिकरनिर्भरतामपीन्दुः ।
छायाछलेन निपपात वधूकपोले
संतोषभाग्भवति को गुणवान्गुणेषु ॥

१९९०

कर्णेऽवतंसयितुमर्पयितुं शिखासु
मार्ष्टुं रतिश्रमजलं चषके निधातुम् ।
कण्ठे गुणं रचयितुं वलयान्विधातुं
स्त्रीणां मनोऽतिलुलुभे शशिनः करेषु ॥

भट्टहरिभूतर

१९९१

उत्कूजति भ्रमति रोदिति रारटीति
पद्मानि चोत्क्षिपति चञ्चुपुटेन दूरम् ।
तोये निमज्जति शशाङ्कमुदीक्षते च
कष्टं प्रियाविरहितो निशि चक्रवाकः ॥

१९९२

चिन्ताकुलः सहचरीविरहार्द्रशोकः
स्वच्छायया च दयितेतिकृतप्रलापः ॥
त्यक्तस्तयापि विरहाच्चपलोर्मिवेगा-
दालम्बनान्यपि विधिर्विधुरो निहन्ति ॥

कयोरपि.

१९९३

त्रिनयनजटावल्लीपुष्पं मनोभवकार्मुकं
प्रहकिसलयं संध्यानारीनितम्बनखक्षतम् ।
तिमिरभिदुरं व्योम्नः शृङ्गं निशावदनस्मितं
प्रतिपदि नवस्येन्दोर्बिम्बं सुखोदयमस्तु वः ॥

फल्गुहस्तिन्याः.

१९९४

कपाले मार्जारः पय इति कराँल्लेढि शशिन-
स्तरुच्छिद्रप्रोतान्बिसमिति करी संकलयति ।
रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताप्यंशुकमिति
प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विप्लवयति ॥

भासस्य.

१९९५

छायामम्भसि विप्रयोगकृपणः स्वां मन्यमानः प्रियां
चक्राह्वो वदनाद्बिसाङ्कुरमभिप्रेर्याननेऽस्यास्ततः ।
दृष्ट्वाम्बुप्लुतमेतयेरितमिति प्रीतस्तमेवादश-
द्व्यामूढः परमार्थ एव सुतरां लोकः सुखी नेतरः ॥

प्रियमुख्यस्य.

१९९६

अत्यन्तोन्नतपूर्वपर्वतमहापीठे हरस्पर्धया
दूरोदञ्चितधूमसंनिभतमस्तारास्फुलिङ्गाकुलम् ।
नूनं पञ्चशरोऽकरोच्छशिमिषात्त्वं ज्वाललिङ्गं यतो
गर्वाच्छर्वपरान्दहेन्मुनिवरान्सर्वानखर्वांशुभिः ॥

शरीफस्य.

१९९७

इदं व्योमसरोमध्ये भाति चन्द्रसितोत्पलम् ।
मलिनोऽन्तर्गतो यत्र कलङ्को भ्रमरायते ॥

पं. श्रीवकस्य.

१९९८

ताराप्रसूननिचयेन निशा स्मरस्य
पूजां विधाय गगनाङ्गणपीठपृष्ठे ।
ज्योत्स्नाछलेन किरतीन्दुसमुद्गिकाया
निःशेषकामुकवशीकृतिचूर्णमुष्टीः ॥

१९९९

जटाभाभिर्भाभिः करधृतकलङ्काक्षवलयो
वियोगिव्यापत्तेरिव कलितवैराग्यविशदः ।
परिप्रेङ्खत्तारापरिकरकपालाञ्चिततले
शशी भस्मापाण्डुः पितृवन इव व्योम्नि चरति ॥

एते भर्तृसारस्वतस्य.

२०००

मन्येऽस्तं समये प्रविश्य सहसा वारां निधेरन्तरं
चन्द्रच्छद्मसमाश्रितः पुनरयं चण्डांशुरेवोद्गतः ।
येनौर्वानलसंगमाद्दशगुणीभूतप्रतापोद्गमो
मध्येऽङ्गारकलङ्कितो विरहिणां दग्धुं मनांस्युद्गतः ॥

२००१

सौधस्कन्धतलानि दीपपटलैः कम्पेन पाण्डुध्वजा
हंसाः पक्षविधूननेन मृदुना निद्रान्तनादेन च ।
लक्ष्यन्ते कुमुदानि षट्पदरुतैरुत्सर्पिगन्धेन च
क्षुभ्यत्क्षीरपयोधिपूरसदृशे जाते शशाङ्कोदये ॥

२००२

कैलासायितमद्रिभिर्विटपिभिः श्वेतातपत्रायितं
मृत्पङ्केन दधीयितं जलनिधेर्दुग्धायितं वारिभिः ।
मुक्ताहारलतायितं व्रततिभिः शङ्खायितं श्रीफलैः
श्वेतद्वीपजनायितं जनपदैर्जाते शशाङ्कोदये ॥

एतौ भट्टत्रिविक्रमस्य.

२००३

विश्लिष्टोऽन्विष्य सर्वाः कमलवनभुवश्चक्रवाको वराको
भ्रान्तो रक्तोत्पलिन्यां दवदहन इति त्यक्तदेहः पपात ।
यावत्तत्रैव शोकात्प्रथमनिपतितां प्रेक्षते चक्रवाकी-
मन्योन्यस्नेहवृद्धिं प्रकटयति विधिः प्रायशः पुण्यभाजाम् ॥

२००४

प्रथममरुणच्छायस्तावत्ततः कनकाकृतिः
प्रभवति ततो ध्वान्तक्षोदक्षमः क्षणदामुखे ।
तदनु विरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः
सरसबिसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मृगलाञ्छनः ॥

कयोरपि.

२००५

लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलगृहं दर्पणो दिग्वधूनां
पुष्पं श्यामालताया स्त्रिभुवनविजये मन्मथस्यातपत्रम् ।
पिण्डीभूतं स्मरस्य स्मितममरसरित्पुण्डरीकं मृगाङ्को
ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृषस्तारकागोकुलस्य ॥

कस्यापि.

२००६

अरोदि मधुपैर्भृशं कमलमालया मीलितं
व्यकम्पि जलवीचिभिर्विदलितं मुखं कैरवैः ।
विलोक्य रजनौ ह्रदे विरहिकोकशोकं घनं
परव्यसनकातराः किमिव कुर्वते साधवः ॥

पं० श्रीव्रकस्य.

अथ पानकेलिः

२००७

बहुविकृतगाढरागं विलासवैदग्ध्यचेष्टिताचार्यः ।
जयति मधु प्रियवदने यौवनमिव जीवलोकेऽस्मिन् ॥

कस्यापि.

२००८

क्रान्तकान्तवदनप्रतिबिम्बे
भग्नबालसहकारसुगन्धौ ।
स्वादुनि प्रणदितालिनि शीते
निर्ववार मधुनीन्द्रियवर्गः ॥

माघस्य.

२००९

मा गमन्मदविमूढधियो नः
प्रोज्झ्य रन्तुमिति शङ्कितनाथाः ।
योषितो न मदिरां भृशमीषुः
प्रेम पश्यति भयान्यपदेऽपि ॥

२०१०

अन्ययान्यवनितागतचित्तं
चित्तनाथमभिशङ्कितवत्या ।
पीतभूरिसुरयापि न मेदे
निर्वृतिर्हि मनसो मदहेतुः ॥

२०११

अप्रसन्नमपराद्धरि पत्यौ
कोपदीप्तमुररीकृतधैर्यम् ।
क्षालितं नु शमितं नु वधूनां
द्रावितं नु हृदयं मधुवारैः ॥

२०१२

प्राप्यते गुणवतापि गुणानां
व्यक्तमाश्रयवशेन विशेषः ।
तत्तथाहि दयिताननदत्तं
व्यानशे मधु रसातिशयेन ॥

२०१३

बिम्बितं भृतपरिस्रुति जान-
न्भाजने जलजमित्यबलायाः ।
घ्रातुमाक्षि मधुपः पतति स्म
भ्रान्तिभाजि भवति क विवेकः ॥

अस्यैव.

२०१४

सागसि प्रियतमे कृतकोपा
याङ्घ्रियुग्मपतितेऽपि न तुष्टा ।
सैव मद्यपरिलुप्तविवेका
तं तथैव परितोषयति स्म ॥

नग्नजितः.

२०१५

कामिनीवदननिर्जितकान्तिः
शोभितुं नहि शशाक शशाङ्कः ।
लज्जयेव विमलं वपुरासु
शीधुपूर्णचषकेषु ममज्ज ॥

भारवेः.

२०१६

मूर्तिमन्तमिव रागरसौघं
ते परस्परसमर्पितवक्त्राः ।
आननासवमिषेण तदानी-
मक्षिपन्त हृदयेषु युवानः ॥

२०१७

अर्धपीतमदिरा मणिपात्री
शोभतां कथमितीव तरुण्या ।
चुम्बितैरधिकपाटलभासा
पूरिताधरमयूखभरेण ॥

एतौ जयमाधवस्य.

२०१८

कान्ताननाधररसामृततृष्णयेव
बिम्बं पपात शशिनो मधुभाजने यत् ।
निःशेषिते मधुनि लज्जितचित्तवृत्ति
तत्तन्मुखावाजितकान्तितयेव नष्टम् ॥

विभाकरवर्मणः.

२०१९

मधुरद्विरेफरणिताभिमन्त्रितं
धृतमानखण्डननिरर्गलस्थिति ।
मदनस्य वारुणमिवास्त्रमाबभौ
हृदयं विशन्मधु विमुग्धचक्षुषाम् ॥

२०२०

संक्रान्तमाननमवेक्ष्य मृगायताक्ष्याः
पर्याचलन्नयनमासवपूरितायाम् ।
सेन्दीवरं कमलमित्यवमन्य दूरा-
द्भृङ्गो ममज्ज सहसैव यथार्थनामा ॥

प्रचण्डमाधवस्य.

२०२१

प्रत्यग्रदन्तपदलग्ननिशातमद्य-
संतापिताधरदला दयितस्य कान्ता ।
भ्रूक्षेपनेत्रवलनाकरकम्पमन्द-
सीत्कारविभ्रमसुखा सुतरां बभूव ॥

लाटकस्य.

२०२२

पीतस्तुषारकिरणो मधुनैव सार्ध-
मन्तः प्रविश्य चषकप्रतिबिम्बवर्ती ।
मानान्धकारमपि मानवतीजनस्य
नूनं बिभेद यदसौ प्रससाद सद्यः ॥

रत्नाकरस्य.

२०२३

नतशातकौम्भकलशीमुखाच्च्युतं
वलमानमग्रकरभाजि कुन्तले ।
सुतनोर्मुखामृतरुचेरुपेयुषो
व्यधित प्रदक्षिणमिवान्तिके मधु ॥

मङ्खकस्य.

अथ परस्परचाटवः

तत्र

प्रियाविषये तावत्

२०२४

त्वां कृत्वोपरतो मन्ये रूपकर्ता स विश्वकृत् ।
नहि रूपोपमा त्वन्या तवास्ति शुभदर्शने ॥

भगवद्वाल्मीकिमुनेः

२०२५

मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वा तव दृश्यते ।
यया विध्यसि चेतांसि गुणैरेव न सायकैः ॥

२०२६

मुग्धे न पार्यसे दातुमदत्तं नोपतिष्ठति ।
अस्थास्नु यौवनमिदं कथमेतद्भविष्यति ॥

२०२७

प्रविशामि किमङ्गेषु भवतीं निगरामि किम् ।
चिरेण गतलब्धासि न जाने करवाणि किम् ॥

२०२८

उदयगिरिमूर्धगोऽयं त्वद्वदनापहृतकान्तिसर्वस्वः ।
फूत्कर्तुमिवोर्ध्वकरः स्थितः पुरस्तान्निशानाथः ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

२०२९

अन्यतो नय मुहूर्तमाननं
चन्द्र एष सरले कलामयः ।
मा कदाचन कपोलयोर्मलं
संक्रमय्य समतां स नेष्यति ॥

मञ्जीरस्य.

२०३०

शिखरिणि क नु नाम कियच्चिरं
किमभिधानमसावकरोत्तपः ।
तरुणि येन तवाधरपाटलं
दशति बिम्बफलं शुकशावकः ॥

कस्यापि.

२०३१

लावण्यकान्तिपरिपूरितदिङ्मुखेऽस्मि-
न्स्मेरेऽधुना तव मुखे तरलायताक्षि ।
क्षोभं यदेति न मनागपि तेन मन्ये
सुव्यक्तमेव जलराशिरयं पयोधिः ॥

जयवर्धनस्य.

२०३२

असुभिरशुभं त्यक्त्वा देहं निजं किल योगवि-
द्विशति विशदं ज्ञानालोकात्परस्य कलेवरम् ।
नयनविवरैः सूक्ष्मैः साक्षादहो तव नैपुणं
विशसि हृदयं द्रष्टुं स्पष्टं बहिश्च विचेष्टसे ॥

२०३३

विसृज दयिते हासज्योत्स्नां निमीलतु पङ्कजं
विकिर नयने भ्रष्टच्छायं भवत्वसितोत्पलम् ।
वद सुवदने लज्जामूका भवत्वपि कोकिला
परपरिभवो मानस्थाने न मानिनि सह्यते ॥

कयोरपि.

२०३४

खेदाय स्तनभार एष किमु ते मध्यस्य हारोऽपर-
स्ताम्यत्यूरुयुगं नितम्बभरतः काञ्च्यानया किं पुनः ।
शक्तिः पादयुगस्य नोरुयुगलं वोढुं कुतो नूपुरौ
स्वाङ्गैरेव विभूषितासि वहसि क्लेशाय किं मण्डनम् ॥

२०३५

प्रसीद गतिरुज्झ्यतां व्रजतु राजहंसी सुखं
स्मितं च परिमुच्यतां स्फुरतु कुन्दपुष्पप्रभा ।
निमील्य विलोचने भवतु हारि कर्णोत्पलं
करस्थगितमाननं कुरु विभातु चन्द्रोदयः ॥

चन्द्रोदयस्य.

२०३६

माने मौनमयं त्रिपाण्डु विरहे रम्योक्ति नर्मण्यपि
कोपे सस्फुरिताधरं निधुवने तत्तद्विलासोद्भवम् ।
— — — — — — — — — — — — — —
तैस्तैः सुन्दरि चेष्टितैर्मुखमिदं कान्तिं न कां दास्यति ॥

भागवतवल्लटस्य.

२०३७

फुल्लेन्दीवरशङ्कया नयनयोर्बन्धूकबुद्धयाधरे
पाण्योः पद्मधिया मधूककुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोः ।
लीयन्ते कबरीषु बान्धवजनप्रीतिप्रबद्धस्पृहा
दुर्वारा मधुपाः कियन्ति भवती स्थानानि रक्षिष्यति ॥

कस्यापि.

अथ प्रियविषये

२०३८

न जाने संमुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये ।
सर्वाण्यङ्गानि किं यान्तु नेत्रतामुत कर्णताम् ॥

कस्यापि.

२०३९

सत्यमाचक्ष्व किं नाथ तवैतद्भुवि चेष्टितम् ।
श्रुतः सुखकरो दृष्टो मनोमोहावहोऽसि यत् ॥

२०४०

शूरोऽसि नूनमुदितः पुरतो यदारा-
न्नारीजनस्य हृदयाम्बुरुहप्रबोधम् ।
धत्से निशाततरबाण उदग्रधन्वा
कामः पदातिरिति तावक एष हन्ति ॥

कय्यटस्य.

२०४१

खरघनमपि दृष्टं व्योम सोढाः समीराः
शिखिकुलकलवाचां श्रोत्रमासीन्निवासः ।
असुसम न मृताहं त्वद्वियोगेऽपि जाते
तव घनपरिरम्भप्रार्थनाशावशेन ॥

हरगणस्य.

अथ सुरतारम्भः

२०४२

वल्लभागमनानन्दनिर्भरे हृदये सति ।
वद कुत्रावकाशोऽस्ति मानस्य मम सांप्रतम् ॥

२०४३

संकेतकालमनसं विटं ज्ञात्वा विदग्धया ।
हसन्नेत्रार्पिताकूतं लीलापद्मं निमीलितम् ॥

कयोरपि.

२०४४

अन्तःस्थसुरतारम्भाभिलाषमपि गोपयत् ।
अन्योन्यं मिथुनं वेत्ति नेत्रे दृष्ट्वैव चञ्चले ॥

कय्यटस्य.

२०४५

अनुदिनमभ्यासदृढैः सोढुं दीर्घोऽपि शक्यते विरहः ।
प्रत्यासन्नसमागममुहूर्तविघ्नोऽपि दुर्विषहः ॥

श्रीमयूरस्य.

२०४६

गुर्वन्तिके ह्रिया पूर्वं संज्ञयार्थावबोधनम् ।
करोति पत्युर्युवतिरथ शब्दानुशासनम् ॥

प० पाजकस्य.

२०४७

दूरादुत्कण्ठन्ते दयितजनसंनिधौ तु लज्जन्ते ।
त्रस्यन्ति कम्पमानाः शयनीये नवपरिणया वध्वः ॥

रुद्रटस्य.

२०४८

अक्षदेवनपणीकृतेऽधरे
कान्तयोर्जयपराजये सति ।
अत्र वक्तु यदि वेत्ति मन्मथः
कस्तयोर्जयति जीयतेऽथवा ॥

जयवर्धनस्य.

२०४९

प्रेयसि प्रणयलालनापरे
नीविबन्धमथ मोक्तुमिच्छति ।
निर्गते परिजने नतभ्रुवो
लज्जयेव निरगामि लज्जया ॥

वल्लटस्य.

२०५०

उत्पादयन्ती सुरतस्य विघ्नं
परस्परालापसुखं हरन्ती ।
संरागिणः कामिजनस्य गाढ-
मक्ष्णोर्ललम्बे सहसैव निद्रा ॥

२०५१

अनिरीक्षणमेव दृष्टिरार्द्रा
परिहासालपनानि मौनमेव ।
अवधीरणमेव चाभियोगो
विनिगूढोऽपि हि लक्ष्यतेऽनुरागः ॥

२०५२

अवचनं वचनं गुरुसंनिधा-
वनवलोकनमेव विलोकनम् ।
अवयवावरणं हि यदंशुक-
व्यतिकरेण तदङ्गसमर्पणम् ।

वामनस्वामिनः

२०५३

कंचित्क्षणं ननु सहस्व विमुञ्च वासो
जागर्त्ययं परिजनो धिगपत्रपोऽसि ।
एषोऽञ्जलिः शमय दीपमिति प्रियाया
वाचो रतादपि परां मुदमावहन्ति ॥

राजपुत्रपर्पटेः.

२०५४

उत्साहिता सकलशीधुमदेन वक्तु-
मर्धोदिते नववधूरवलम्बितह्रीः ।
आलीजनेष्वनुपसंहृतवाक्यशेषा
भर्तुश्चकार सविशेषकुतूहलित्वम् ।

रत्नाकरस्य.

२०५५

कलहकलया यत्संधृत्यै त्रपावनतानना
विहितपुलकोद्भेदं सुभ्रूश्चकर्ष न कञ्चुकम् ।
दयितमभितस्तामुत्कण्ठां विवव्रुरनन्तरं
झटिति सकलास्त्रुट्यत्प्रान्ताः स्तनांशुकसंधयः ॥

२०५६

पटालग्ने पत्यौ नमयति मुखं जातविनया
हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि निभृतम् ।
न शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपरिहासे नववधूः ॥

अमरुकस्य.

२०५७

स्मररसनदीपूरेणोढाः पुनर्गुरुसेतुभि-
र्यदभिविधृता दुःखं तिष्ठन्त्यपूर्णमनोरथाः ।
तदपि लिखितप्रख्यैरङ्गैः परस्परमुन्मुखा
नयननलिनीनालानीतं पिबन्ति रसं प्रियाः ॥

नरसिंहस्य.

२०५८

प्रणयविशदां दृष्टिं वक्त्रे ददाति न शङ्किता
घटयति घनं कण्ठाश्लेषं न सान्द्रपयोधरा ।
वदति बहुशो गच्छामीति प्रयत्नधृताप्यहो
रमयतितरां संकेतस्था तथापि हि कामिनी ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

२०५९

मुहुरविशदा विस्रम्भार्द्रा मुहुः स्मृतमन्यवो
मुहुरसरलाः प्रेमप्रह्वा मुहुर्मुहुरस्थिराः ।
वितथशपथोपालम्भाङ्का मुहुर्मधुरा मुहुः
परिववृधिरे निष्पर्यन्ता मिथो मिथुनोक्तयः ॥

२०६०

प्रथमजनिते मन्यौ बाला विकारमजानती
कितवचरितेनारोप्याङ्कं विनम्रमुखैव सा ।
चिबुकमलकं चोन्नम्योच्चैरकृत्रिमविभ्रमा
नयनसलिलस्यन्दिन्योष्ठे रुदत्यपि चुम्बिता ॥

कयोरपि.

२०६१

हरति सुचिरं गाढाश्लेषे यदङ्कमाकुला
स्थगयति तथा यत्पाणिभ्यां मुखं परिचुम्बने ।
यदतिबहुशः पृष्टा किंचिद्वदत्यपरिस्फुटं
रमयतितरां तेनैवासौ मनोऽभिनवा वधूः ॥

रुद्रटस्य.

२०६२

समजनि न तत्प्रेम त्यक्तं यदीषदपीर्ष्यया
स्मरसुखसखी नासावीर्ष्या विना कलहेन या ।
न खलु कलहः सोऽन्योन्यं यः प्रसादनवर्जितः
प्रसदनविधिर्नासौ बाला न येन विलिल्यिरे ॥

शिवस्वामिनः.

२०६३

चिरविरहिणोरुत्कण्ठार्त्या श्लथीकृतगात्रयो-
र्नवमिव जगज्जातं भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।
कथमपि दिने दीर्घे याते निशामधिरूढयोः
प्रसरति कथा यूनोर्बह्वी यथा न तथा रतिः ॥

कस्यापि.

२०६४

क्वचिदपरिस्फुटं क्वचिदलब्धविलासरसं
क्वचिदसमञ्जसोक्तिमधुरस्मितपल्लवितम् ।
रहसि मृगीदृशः सरसपेशलहावकथा-
ललितपदाक्षरं किमपि हारि समुल्लपितम् ॥

लुट्टकस्य.

२०६५

आनन्दोद्गतबाष्पपूरपिहितं चक्षुः क्षमं नेक्षितुं
बाहू सीदत एव कम्पविधुरौ शक्तौ न कण्ठग्रहे ।
वाणी साध्वसगद्गदाक्षरपदा संक्षोभलोलं मनो
यत्सत्यं प्रियसंगमोऽपि सुचिरादादौ वियोगायते ॥

श्रीडामरस्य.

२०६६

यत्नात्संगममिच्छतोः प्रतिदिनं दूतीकृताश्वासयो-
रन्योन्यं परिशुष्यतोर्नवरतप्राप्तिस्पृहां तन्वतोः ।
संकेतोन्मुखयोः कथं कथमपि प्राप्ते चिरात्संगमे
यत्सौख्यं नवरक्तयोस्तरुणयोस्तत्केन साम्यं व्रजेत् ॥

चूलितकस्य.

२०६७

लोलभ्रूलतया विपक्षदिगुपन्यासेवधूतं शिर-
स्तद्वृत्तान्तनिरीक्षणे कृतनमस्कारो विलक्षः स्थितः ।
कोपाताम्रकपोलकान्तिनि मुखे दृष्ट्या गतः पादयो-
रुत्सृष्टो गुरुसंनिधावपि विधिर्द्वाभ्यां न कालोचितः ॥

२०६८

अज्ञातागममीलिताक्षियुगलं किं त्वं मुधा तिष्ठसि
ज्ञातोऽसि प्रकटप्रकम्पपुलकैरङ्गैः स्फुटं मुग्धया ।
मुञ्चैनां जड किं न पश्यसि गलद्बाष्पाम्बुधौताननां
सख्यैवं गदिते विमुच्य रभसात्कण्ठेऽवलग्नो युवा ॥

कयोरपि.

२०६९

दृष्ट्वैकासनसंस्थिते प्रियतमे पश्चादुपेत्यादरा-
देकस्या नयने निमील्य विहितक्रीडानुबन्धच्छलात् ।
तिर्यग्वर्तितकंधरः सपुलकः प्रेमोल्लसन्मानसः
सान्तर्हासलसत्कपोलफलको धूर्तोऽपरां चुम्बति ॥

अमरुकस्य.

२०७०

सा यावन्ति पदान्यलीकपिशुनैरालीजनैः शिक्षिता
तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं व्याहृत्य पत्युः पुरः ।
प्रारब्धा परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं
प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोऽप्येष रम्यः क्रमः ॥

२०७१

स्वेदाम्भःकणिकाचितेऽपि वदने जातेऽपि रोमोद्गमे
विस्रम्भेऽपि गुरौ पयोधरभरोत्कम्पे विवृद्धिं गते ।
दुर्वारस्मरनिर्भरेऽपि हृदये नैवाभियुक्तः प्रिय-
स्तन्वङ्ग्या हठकेशकर्षणघनाश्लेषामृते लुब्धया ॥

कयोरपि.

२०७२

दृष्टा दृष्टिमधो ददाति कुरुते नालापमाभाषिता
शय्यायां परिवृत्य तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते ।
निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनान्निर्गन्तुमेवेहते
जाता वामतयैव मेऽद्य सुतरां प्रीत्यै नवोढा वधूः ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

२०७३

सा गोत्रस्खलनं निशम्य सहसा तत्पूर्वमुत्कम्पिनी
हे मातः कथितः प्रियाप्रियसखा प्रेमाशनिर्दारुणः ।
एतच्छाद्यमुत प्रकाश्यमपरेणाकर्णितं वा भवे-
दित्युद्दामविकल्पविघ्नितपतद्बाष्पोदकं रोदिति ॥

अर्भकस्य.

२०७४

धूर्तेन प्रथमं ह्रिया हृतमुखी बाला नवोढा पुरः
सख्याः सस्मितमुन्नमय्य वदनं कृच्छ्रात्क्षणं चुम्बिता ।
भूयस्तां रुषितामिव स्मरतृषा शुष्यन्मुखीं वक्त्यसौ
किं खिन्नास्यधरामृतं हृतमिति प्राणाधिके गृह्यताम् ॥

२०७५

आयाते दयिते मरुस्थलभुवामुद्वीक्ष्य दुर्लङ्घ्यतां
तन्वङ्ग्या परितोषबाष्पतरलामासज्य दृष्टिं मुखे ।
दत्त्वा पीलुशमीकरीरकवलं स्वेनाञ्चलेनादरा-
दुन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभारावलग्नं रजः ॥

कयोरपि.

२०७६

आयाते दयिते मनोरथशतैर्नीते कथंचिद्दिने
वैदग्ध्यापगमाज्जडे परिजने दीर्घां कथां कुर्वति ।
दग्धास्मीत्यभिधाय सत्वरपदं व्याधूय चीनांशुकं
तन्वङ्ग्या रतिकालसेन मनसा नीतः प्रदीपः शमम् ॥

अद्भुतफुल्लस्य.

२०७७

आयातो दयितस्तवेति वचसा न श्रद्दधे भाषितं
चक्षुर्गोचरतां गतेऽपि सुमुखी भ्रान्तिं निजां मन्यते ।
कण्ठाश्लेषगतेऽपि शून्यहृदया स्वप्नान्तरं शङ्कते
वार्तां पृच्छति भर्तरि स्मितमुखी लज्जावती तुष्यति ॥

२०७८

सोत्कण्ठाकुलया दृशा समदनोज्जृम्भा विलासश्रिया
सव्रीडा वदनेन्दुना सपुलकोत्कम्पा स्तनाभ्यामसौ ।
साक्षेपा कृतकावलेपललितैर्लब्धे क्षणं वल्लभे
जाता प्रेममयीव संभृतरसस्पर्शानुबन्धे वधूः ॥

लुट्टकस्य.

२०७९

गच्छेत्युन्नतया भ्रुवैव गदितं मन्दं वलन्त्या तया
तेनाप्यञ्चितलोचनद्वयपुटेनाज्ञा गृहीता शनैः ।
संकेताय वलद्दृशा पिशुनिता ज्ञाता च दिक्प्रेयसा
गूढः संगमनिश्चयो गुरुपुरोऽप्येवं युवभ्यां कृतः ॥

अमरुकस्य.

२०८०

दूराज्जातविकल्पयोरभिमुखं विन्यस्यतोर्लोचने
लीलासत्वरवक्त्रयोश्च निकटे मन्दां गतिं कुर्वतोः ।
व्यावृत्तेक्षणवीक्षणालसपदं कृच्छ्रादतिक्रामतो-
रौत्सुक्यं नवरक्तयोर्द्विगुणयत्यायामिता वर्त्मनः ॥

शम्भुकस्य.

२०८१

काञ्च्या गाढतरावबद्धवसनप्रान्ता किमर्थं पुन-
र्मुग्धाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वैरं प्रिये पृच्छति ।
मातः स्वप्तुमपीह वारयति मामित्याहितक्रोधया
पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दत्तोऽवकाशस्तया ॥

कस्यापि.

२०८२

गाढाश्लेषमपास्य केलिकलहे तिर्यक्स्थिता मानिनी
— — — — — — — — —
पश्चादुत्सुकया मनोरथविधिव्याजोल्लसच्चेतसा
रक्षन्त्या निजगौरवं चतुरया भूयः समालिङ्गितः ॥

भट्टवल्लट्टस्य.

२०८३

आगत्य प्रणिपातसान्त्वितसखीदत्तान्तरे सागसि
स्वैरं कुर्वति तल्पपार्श्वनिभृते धूर्तेऽङ्गसंवाहनम् ।
ज्ञात्वा स्पर्शवशात्तया किल सखीभ्रान्त्या स्वमङ्के शनैः
खिन्नासीत्यभिधाय मीलितदृशा सानन्दमारोपितः ॥

२०८४

चक्षुःप्रीत्या प्रसक्ते मनसि परिचये चिन्त्यमानाभ्युपाये
रागे याते गुरुत्वं प्रविकसति गिरां गोचरे दूतिकायाः ।
आस्तां दूरेण तावत्सरभसदयितालिङ्गनानन्दलाभ-
स्तद्गेहोपान्तरथ्याभ्रमणमपि परां निर्वृतिं संतनोति ॥

२०८५

पर्यावृत्तिश्लथाङ्गी प्रियशयनतटे मानिनी पृष्ठलग्ने
स्वैरं स्वैरं करेणानुसरति रमणे रोमवल्ल्यालवालम् ।
प्रेमस्वेदावगाढं विगलितरशना मन्युपूर्णा किलान्त-
र्दीर्घोच्छ्वासच्छलेन श्लथयति चतुरा बन्धमर्धोरुकस्य ॥

एते केषामपि.

अथ सुरतकेलिः

२०८६

समादिष्टं शिष्टैरसममिह यन्निर्वृतिपदं
पुनर्दग्धोऽप्याशु प्रभवति यतो मन्मथतरुः ।
श्रुते यस्मिन्कामी भवति कृतकृत्यो रतिमुखे
स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ॥

सीत्काररत्नस्य.

२०८७

आस्तां दूरेण विश्लेषः प्रियामालिङ्गतो मम ।
स्वेदः किं न सरिन्नाथो रोमाञ्चः किं न पर्वतः ॥

२०८८

किं नु लीना विलीना नु सुप्ता किं नु मृता नु किम् ।
परिष्वक्तैव कुरुते सा मे शङ्काशतं प्रिया ॥

कस्यापि.

२०८९

इन्द्राय वीक्षमाणस्तन्मुखमास्वादयन्ननन्ताय ।
स्पृहयामि चाद्य दयितामालिङ्गन्कार्तवीर्याय ॥

कस्यापि.

२०९०

उन्नमय्य सकचग्रहमास्यं
चुम्बति प्रियतमे हठवृत्त्या ।
हुं ममेति वदनान्तरलीनं
जल्पितं जयति मानवतीनाम् ॥

विज्जाकायाः.

२०९१

वल्लभेन परिचुम्बिताधरा
खण्डिता यदि न खण्डिता ततः ।
श्लिष्यतापि कुचयोर्निरन्तरं
पीडिता यदि न पीडिता ततः ॥

कस्यापि.

२०९२
पाणिपल्लवविधूननमन्तः
सीत्कृतानि नयनार्धनिमेषाः ।
योषितां रहसि गद्गदवाचा-
मस्त्रतामुपययुर्मदनस्य ॥
मारवेः.

२०९३
पाणिपल्लवयुगेन मुग्धया
यन्मुख पिहितमंशुके हृते ।
वल्लभेन सुरतेन तद्धिया
शोकतां कथमियान्निशाकरः ॥
वल्लभदेवस्य.

२०९४
अम्बरं विनयतः प्रियपाणे-
र्योषितश्च करयोः कलहस्य ।
वारणामिव विधातुमभीक्ष्णं
कक्ष्यया च वलयैश्च शिशिञ्जे ॥
माघस्य.

२०९५
यद्दूरमुक्तविनयं यदनुष्ठितेच्छं
यन्निर्दयं यदसमाधि यदस्तलज्जम् ।
यद्रागनिघ्नहृदयं यदपोढधैर्यं
तत्तद्बभूव सुरतेषु गुणो न दोषः ॥
भट्टशरभूतस्य.

२०९६
स्वामिन्प्रभो प्रिय गृहाण परिष्वजस्व
किं किं शठेऽस्यकरुणः स्वसुखे स्थितोऽसि ।
हा दुःखयस्यलमलं विरमेति वाचः
स्त्रीणां भवन्ति सुरते प्रणयानुरूपाः ॥
भट्टकुमारस्य.

२०९७

दृशा सपदि मीलितं दशनरोचिषा निर्गतं
करेण परिवेषितं वलयकैरथाक्रन्दितम् ।
प्रियैः समदयोषितां ननु विखण्डयमानेऽधरे
परव्यसनकातराः किमिव कुर्वते साधवः ॥

कस्यापि.

२०९८

वदनशशिनः स्पर्शे शीतादिवागतवेपथुः
स्तनयुगलके भ्रान्त्वा तुङ्गे निलीन इव श्रमात् ।
ज्वलितमदनाङ्गारे तन्व्यास्तनो जघनस्थले
सपुलकजलः पत्युः पाणिर्विलीन इवाभवत् ॥

२०९९

किमु परिगता भर्त्रा तप्तद्विलोहवदेकता-
मुत रमयितुः स्यूताङ्गेऽङ्गं शितैः स्मरसायकैः ।
विलयनमथ प्राप्ता रागोष्मभिर्मुहुरित्यहो
पतति भुजयोरन्त — — — — न दीयते ॥

२१००

वदननिहिते ताम्बूलांशे श्रिते रतिबीजतां
कुवलयदृशः प्रत्याजज्ञे स रागतरुस्तदा ।
किसलयरुचो यस्य च्छायामुपाश्रितयोस्तयो-
र्विषमविषमः कार्त्स्न्येनास्तं गतो विरहक्लमः ॥

२१०१

व्यसनपचलं यत्राचार्यो व्रनं विषयार्द्रता
सुहृदविनयो दासः प्रेयान्प्रभुर्मकरध्वजः ।
गृहमशिथिलश्लेषा शय्या स्वरूपमभेदिता
रमणमिथुनान्यव्याद्धयेयां दशां त्रिजगाहिरे ॥

एते श्रीशिवस्वामिनः.

२१०२

रतिकृति गते मायानिद्रां प्रवर्तितचुम्बना
पुलकपयसा तत्त्वं मत्वा मुखादहृतानना ।
कृतकशयितो निग्राह्योऽसीत्युदीर्य कलं वधू-
र्व्रणितमधरं कृत्वा दन्तैरपूरयत स्पृहाम् ॥

२१०३

अनुनयगुरोर्गोष्ठीबन्धो मुखासवसंपदां
शपथविवरं विस्रब्धानां धियां प्रथमातिथिः ।
अविनयवचोवादस्थानं पुरन्ध्रिषु पप्रथे
मदविलसितस्यैकाचार्यश्चिर रतिविभ्रमः ॥

२१०४

पुरा निःस्पन्दानां तदनु लघुसंकोचनवतां
ततश्चादीर्घाणां क्षणमधिकतैक्ष्ण्यं गतवताम् ।
स्फुरन्नश्यत्तारं क्रमविषमलेखामुपगतं
मृगाक्षीणामक्ष्णां जयति सुरतारम्भलसितम् ॥

२१०५

करकिसलयं धुत्वा धुत्वा विमार्गति वाससी
क्षिपति सुमनोमालाशेषं प्रदीपशिखां प्रति ।
स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे विहस्य समाकुला
सुरतविरतौ रम्या नारी पुनः पतिमाश्रिता ॥

एते केषामपि.

२१०६

सुरतविरतौ व्रीडावेशश्रमश्लथहस्तया
रहसि गलितं तन्व्या प्राप्तुं न पारितमंशुकम् ।
रतिरसजडैरङ्गैरङ्गं पिधातुमशक्तया
प्रियतमतनौ सर्वाङ्गीणं प्रविष्टमधृष्टया ॥

अमरुकस्य.

२१०७

नैषा वेगं मृदुतरतनुस्तावकीनं विसोढुं
शक्ता मैनां चपल सुभृशं खेदयेन्दीवराक्षीम् ।
रत्यभ्यासं विदधत इव प्राणनाथस्य गत्वा
कर्णोपान्ते निभृतनिभृतं नूपुरं शंसतीव ॥

मूर्खस्य.

२१०८

याते गोत्रविपर्यये श्रुतिपथं शय्यागतायाश्चिरं
निर्ध्यातं परिवर्तनं हृदि पुनः प्रारब्धमङ्गीकृतम् ।
भूयस्तत्प्रकृतं कृतं च वलितक्षिप्तैकदोर्लेखया
मानिन्या न तु पारितः स्तनभरो नेतुं प्रियस्योरसः ॥

अमरुकस्य.

२१०९

तस्याः सान्द्रविलेपनस्तनयुगप्रश्लेषमुद्राङ्कितं
किं वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेन गोपाय्यते ।
इत्युक्ते क्व तदित्युदीर्य सहसा तत्संप्रमार्ष्टुं मया
साश्लिष्टा रभसेन तत्सुखवशात्तस्याश्च तद्विस्मृतम् ॥

कस्यापि.

२११०

अद्य द्यूतजिताधरग्रहत्रिधावीशोऽसि तत्खण्डना-
दाधिक्ये वद को भवानिति मृषाकोपाञ्चितभ्रूलतम् ।
सद्यः स्विन्नकरात्तकुन्तलकरायत्तीकृतस्यास्य मे
मुग्धाक्षी प्रतिकृत्य तत्कृतवती द्यूतेपि यन्नार्जितम् ॥

गोपादित्यस्य.

२१११

दन्ताग्रग्रहणं करोति शनकैर्नैवाधरे खण्डनं
कण्ठे श्लिष्यति निर्भरग्रहविधिं कर्तुं पुनः शङ्कते ।
तिष्ठत्येव रतान्तरेष्वभिमुखी नैवाभियुङ्क्ते स्वयं
निष्प्रागल्भ्यतयैव वल्लभतरो यूनां नवोढाजनः ॥

श्रीडामरस्य.

२११२

एकस्मिञ्छयने पराङ्मुखतया वीतोत्तरं ताम्यतो-

रन्योन्यं हृदयस्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् ।

दम्पत्योः शनकैरपाङ्गवलनामिश्रीभवच्चक्षुषो-

र्भग्नो मानकलिः सहासरभसव्यावृत्तकौतूहलः ॥

२११३

शून्यं वासगृहं विलोक्य शयनादुत्थाय काचिच्छनै-

र्निद्राव्याजमुपागतस्य सुचिरं निर्वर्ण्य पत्युर्मुखम् ।

विश्रब्धं परिरभ्य जातपुलकामालोक्य गण्डस्थलीं

लज्जानम्रमुखी प्रियेण हसता बाला चिरं चुम्बिता ॥

२११४

गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भिन्नरोमोद्गमा

सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमन्नितम्बाम्बरा ।

मा मा मानद मुञ्च मामलमिति क्षामाक्षरोल्लापिनी

सुप्ता किं नु मृता नु किं मनसि मे लीना विलीना नु किम् ॥

२११५

अन्योन्यप्रकटानुरागरभसादुद्भूतरोमाञ्चयो-

रुत्कण्ठापरिखेददुःसहतया क्षामीभवद्गात्रयोः ।

नक्तं दैववशात्क्षणं गुरुजनात्स्वायत्ततां प्राप्तयो-

र्यातो दुर्लभसंगमोत्सवविधिर्यूनोर्जनाख्येयताम् ॥

२११६

निर्वृत्ते सुरतोत्सवे बहुविधे जातेऽधिकेऽङ्गक्लमे

तल्पे स्वेदजलार्द्रचन्दनमये किंचिद्गृहीतेऽम्बरे ।

सान्द्रस्नेहवशाद्विशेषविषयव्यासङ्गजिह्मात्मनो-

र्दम्पत्योः स्मरधस्मरातुरतया भूयोऽपि जाता स्पृहा ॥

एते केषांचित्.

२११७

पिधत्ते द्वाःपट्टैः सितकरमथोत्तंसकुसुमै-

र्निरस्तैर्दीपार्चिः शमयति च लज्जापरवशा ।

प्रियेण प्रत्यङ्गं प्रणिहितदृशा वाससि हृते
कथंकारं तारं परिहरति हारं नववधूः ॥

प० जगद्धरस्य.

२११८

कुचस्पर्शाद्धर्षं हरति तदिमं मुञ्च गलतो
वदत्येवं कान्ते रतिरसरते ह्रीनतमुखी ।
प्रियं द्रष्टुं सोत्का प्रतिमितमुखं नायकमणौ
कथं कारं तारं परिहरति हारं नववधूः ॥

प० श्रीचकस्य

अथ विपरीतरतकेलिः

२११९

विपरीतरतायासजनिताः स्वेदबिन्दवः ।
पतन्तु तव गात्रेषु कामिनीवदनच्युताः ॥

कस्यापि.

२१२०

पततु तवोरसि सततं दयिताधम्मिल्लमल्लिकाप्रकरः ।
रतिरणरभसकचग्रहलुलितालकवल्लरीपतितः ॥

भट्टबाणस्य.

२१२१

रत्नोत्कटोतमाङ्गी श्यामाथ विकञ्चुका तरुणी ।
पततु तवोरसि दयिता क्षुरिका भुजगी च शत्रूणाम् ॥

नग्नाचार्यस्य.

२१२२

श्रूयते रशनारावो विरतो नूपुरध्वनिः ।
कस्यैषा कृतपुण्यस्य कामिनी पुरुषायते ॥

कस्यापि.

२१२३

वैपरीत्यमतिनिन्द्यमनिष्टं
यद्विशुद्धमतयः कथयन्ति ।

कामिनां निधुवनेषु तदेव
श्लाघ्यमित्यभिमतत्वमवाप ॥

सत्यदेवस्य.

२१२४

आहतं कुचतटेन तरुण्याः
साधु सोढममुनेति पपात ।
त्रुट्यतः प्रियतमोरसि हारा-
त्पुष्पवृष्टिरिव मौक्तिकवर्षः ॥

माघस्य.

२१२५

ऊरुमूलगतनेत्रयुगस्य
प्रेयसो रभसवेल्लितकेशी ।
चुम्बति स्म रतिकेलिविदग्धा
हावहारि वदनं दयितस्य ॥

जयमाधवस्य.

२१२६

नखदशननिपातजर्जराङ्गी
रतिकलहे परिपीडिता प्रहारैः ।
यदिह मरणमेव किं न याया-
द्यदि न पिबेदधरामृतं प्रियस्य ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

२१२७

मुग्धे तवास्मि दयिता दयितो भव त्व-
मित्युक्तया नहि नहीति शिरो विधूय ।
स्वं स्वात्करान्मम करे वलयं क्षिपन्त्या
वाचं विनाभ्युपगमः कथितो मृगाक्ष्या ॥

२१२८

तन्नास्ति कारयति यन्न मनोभवस्य
सा शक्तिरप्रतिहता भुवने तथा हि ।

उद्धाव्य पीवरपयोधरमण्डलाग्रं
वल्गन्ति माधव उपर्यबला अपीह ॥

शशिवर्धनस्य.

२१२९

चिरारूढप्रेमप्रणयपरिहासेन हृतया
तदारब्धं तन्व्या न तु यदबलायाः समुचितम् ।
अनिर्व्यूढे तस्मिन्प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतया
पुनर्लज्जालोलं मयि विनिहितं लोचनयुगम् ॥

२१३०

कथं न्वेषा तन्वी प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतिका
प्रगल्भव्यापारं रतिकलहखेदं विषहते ।
नलिन्यास्तिग्मोऽपि प्रभवति सुखायैव सविता
प्रकृष्टे प्रेम्ण्येवं किमिव न सहन्ते युवतयः ॥

कस्यापि.

२१३१

क्वचित्ताम्बूलाक्तः क्वचिदगुरुपङ्काङ्कमलिनः
क्वचिच्चूर्णोद्गारी क्वचिदपि च सालक्तकपदः ।
बलीभङ्गाभोगेष्वलकपतिताकीर्णकुसुमः
स्त्रियाः सर्वावस्थं कथयति रतं प्रच्छदपटः ॥

२१३२

कार्या न प्रतिकूलता न च बहिर्गन्तव्यमस्माद्गृहा-
त्कोपश्च क्षणमात्रमाहितरुषा कार्यः प्रणामावधिः ।
इत्येवं प्रमदाव्रतं यदि भवान्गृह्णाति नात्यन्तिकं
तत्राहं दयितीभवामि शठ हे कोपानुबन्धेन किम् ॥

केषामपि.

२१३३

पश्याश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रसङ्गादियं
शय्या संप्रति कोमलाङ्गि परुषेत्यारोप्य मां वक्षसि ।

गाढोष्ठग्रहपूर्वमाकुलतया पादाग्रसंदंशके-
नाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥

अमरुकस्य.

२१३४

शान्ते मन्मथसंगरे रणभुवां सत्कारमातन्वती
वासोदाज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुतौ कुण्डले ।
बिम्बोष्ठस्य च वीटिकां सुनयना पाण्यो रणत्कङ्कणे
पश्चाल्लम्बिनि केशपाशनिचये युक्तो हि बन्धः कृतः ॥

कस्यापि.

२१३५

उपरि निपतितानां स्रस्तधम्मिल्लकानां
मुकुलितनयनानां किंचिदुन्मीलितानाम् ।
सुरतसमरखेदस्विन्नगण्डस्थलाना-
मधरमधु वधूनां भाग्यवन्तः पिबन्ति ॥

कस्यापि.

२१३६

चलत्कुचं व्याकुलकेशपाशं
स्विद्यन्मुखं स्वीकृतमन्दहासम् ।
पुण्यातिरेकात्पुरुषा लभन्ते
पुंभावमम्भोरुहलोचनानाम् ॥

२१३७

आदौ मज्जनचीरहाररतिलकं नेत्राञ्जनं कुण्डले
नासामौक्तिककेशपाशरचना सत्कञ्चुकं नूपुरौ ।
सौगन्ध्यं करकङ्कणं चरणयो रागो रणन्मेखला
ताम्बूलं करदर्पण चतुरता शृङ्गारकाः षोडश ॥

२१३८

इक्षोर्विकारा मतयः कवीनां
गवां रसो बालकचेष्टितानि ।

ताम्बूलमग्र्यं युवतेः कटाक्षा
एतान्यहो शक्र न सन्ति नाके ॥
केषामपि.

अथ सुरतनिवृत्तिः

२१३९

पीतौष्ठरागाणि हृताञ्जनानि
भास्वन्ति लोलैरलकैर्मुखानि ।
प्रातः कृतार्थानि यथा विरेजु-
स्तथा न पूर्वेद्युरलंकृतानि ॥
भर्तृस्वामिनः.

२१४०

मयाङ्कमानीय विमर्दविक्लवा
पटान्तलीलाव्यजनेन वीजिता ।
तयापि सानन्दजलार्द्रगण्डया
निरीक्ष्य तुष्टया पुनरस्मि चुम्बितः ॥

२१४१

सत्यं तथा न विदितः सुरतोपचारः
सज्जन्ति येन पुरुषा इह कामिनीनाम् ।
दत्तः करश्च दयितेन ममोपनाभि
सख्यै शपामि यदि किंचिदपि स्मरामि ॥

२१४२

धन्यासि या कथयसि प्रियसंगमेऽपि
विस्रब्धचाटुकशतानि रतान्तरेषु ।
नीवीं प्रति प्रणिहितश्च करः प्रियेण
सख्यै शपामि यदि किंचिदपि स्मरामि ॥

२१४३

श्लिष्टः कण्ठे किमिति न मया मूढया प्राणनाथ-
श्चुम्बत्यस्मिन्वदनविकृतिः किं कृता किं न दृष्टः ।
नोक्तः कस्मादिति नववधूश्चेष्टितं चिन्तयन्ती
पश्चात्तापं वहति तरुणे प्रेम्णि जाता रसज्ञा ॥

२१४४

दूरारूढप्रणयमधुरप्रेमगर्भोक्तिभाजां
गाढाश्लेषव्यतिकरधृतैकात्म्यसंभावनानाम् ।
अव्युच्छिन्नाधरमधुरसासारके प्रार्थये त्वां
यूनां मा भूद्भगवति निशे संगमे ते प्रभातम् ॥

केषामपि.

२१४५

सख्यस्तानि वचांसि यानि बहुशोऽधीतानि युष्मन्मुखा-
द्वक्ष्येऽहं बहुशिक्षिता क्षणमिति ध्यात्वापि मौनं श्रिता ।
धूर्तेनैत्य च मण्डलीकृतकुचं गाढं परिष्वज्य मां
पीतान्येव सहाधरेण हसता वक्त्रस्थितान्येव मे ॥

अमरुकस्य.

२१४६

कान्ते सागसि शापितेऽपि हि सखीवेषं विधायागते
भ्रान्त्यालिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्संगमाकाङ्क्षया ।
मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुद्दामहासं बला-
दाकृष्य च्छलितास्मि तेन कितवेनेति प्रदोषागमे ॥

कस्यापि.

२१४७

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवी स्वयं बन्धना-
द्वासः श्लथमेखलं करधृतं किंचिन्नितम्बे स्थितम् ।
एतावत्सखि वेद्मि केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे पुनः
कोऽसौ कास्मि रतं नु वा कथमिति स्वल्पापि मे न स्मृतिः ।

अमरुकस्य.

२१४८

तूष्णीमाःस्व हताशया सखि मया किं पृष्टया मा मुधा
मानं विस्मरणैकशीलहृदयां मां कारयेथाः पुनः ।
निर्लज्जेत्यपि नोदितोऽद्य स जनो यावत्समालिङ्गितः
पर्यालोचि न कीदृशी परिणतिः कोपस्य जाता मम ॥

२१४९

याता प्रातरयं चला च युवता मेघादयो दुःसहा
दृष्ट्वा प्रोषितभर्तृकामतितरां प्रोज्जृम्भते मन्मथः ।
सेवा हेतुरपि श्रियो न च तया हीनस्य किंचित्सुख-
मित्यालोच्य जहाति काचिदबला प्राणान्प्रियस्योरसि ॥

२१५०

कृत्वा विग्रहमश्रुपातकलुषं शय्यासनादुत्थिता
क्रोधाच्चापि विघट्य गर्भभवनद्वारं रुषा प्रस्थिता ।
दृष्ट्वा चन्द्रमसं प्रभाविरहितं प्रत्यूषवाताहता
हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता प्रियस्योरसि ॥

एते केषामपि.

२१५१

जाने कोपतरङ्गिताङ्गलतिका तेनाहमालिङ्गिता
संस्पृष्टा कुचयोर्निरर्गलतया हारोऽपि पार्श्वे कृतः ।
एतावत्तु सखि स्मरामि यदतो वृत्तं परं तत्परं
धैर्यस्योद्दलनं शरीरशमनं ध्यात्वापि नो वेद्मि किम् ॥

२१५२

मूर्छाछादितमीक्षते न नयनं तापे तनुः पच्यते
कम्पः सूचयतीव जीवगमनं मोहे मनो मज्जति ।
प्राग्जन्मार्जितकर्मणा बलवता कालेन कामेन वा
को जानाति स केन मे धृतिहरः कण्ठे भुजंगोऽर्पितः ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

२१५३

अथ प्रभातवर्णनम्

ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दीकृतवपुः शशी ।
दध्रे कामपरिक्षामकामिनीगण्डपाण्डुताम् ॥

भगवद्वाल्मीकिमुने.

२१५४

निशाङ्गना पश्यतो मे कृता हृततमःपटा ।
पूष्णः करैरितीवेन्दुः प्रातर्विच्छायतामगात् ॥

पुण्यस्य.

२१५५

कुरुते यावदेवेन्दुर्दिनश्रीपरिचुम्बनम् ।
संप्राप्ते तत्पतौ तावत्पाण्डुच्छायस्तिरोदधे ॥

सुक्तिकोष्ठकस्य.

२१५६

व्योम्नः श्यामाविरहिणस्तारकाश्रुकणावली ।
बालमित्रकरोन्मृष्टा जगामादर्शनं शनैः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

२१५७

शिशिररुचिः सकलङ्को व्यर्थीभूतेषु पादपतनेषु ।
आलम्बतेऽम्बरान्ते यामिन्या यातुकामायाः ॥

२१५८

चन्दनं स्तनतटेऽधरबिम्बे
यावकं घनतरं च सपत्न्याः ।
प्रातरीक्ष्य कुपितापि मृगाक्षी
सागसि प्रियतमे परितुष्टा ॥

२१५९

इयं मयि प्रोषित एव संगता
हिमत्विषा भूक्तमण्डना सती ।

इतीर्ष्ययेव द्रुतमच्छिनद्रुषा
विचित्रताराभरणानि भास्करः ॥

केषामपि.

२१६०

विधाय संध्यां पुरतो विवस्वतः
सखीमिवेन्दूपपतिं मलीमसम् ।
द्रुतं नयन्त्या इव रात्रियोषितो
ररास रम्यं कलहंसनूपुरः ॥

हरिभट्टस्य.

२१६१

अभिनवं गलितांशुकदर्शितं
दधति यत्स्तनयोरुपरि स्थितम् ।
वसनमण्डलमण्डनमङ्गना-
स्तदधिकं प्रतिरक्षमनोज्वरम् ॥

भट्टकुमारस्य.

२१६२

किमपि कान्तभुजान्तरवर्तिनी
कृतवती यदियं कलभाषिणी ।
तदनुकृत्य गिरा गुरुसंनिधौ
ह्रियमनीयत शारिकया वधूः ॥

कस्यापि.

२१६३

उदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जा-
वहिमरुचौ हिमधाम्नि याति चास्तम् ।
वहति गिरिरयं विलम्बिघण्टा-
द्वयपरिवारितवारणेन्द्रलीलाम् ।

घण्टामाघस्य.

२१६४

प्रभातवाताहतिकम्पिताकृतिः
कुमुद्वतीरेणुपिशङ्गविग्रहम् ।

निरास भृङ्गं कुपितेव पद्मिनी
न मानिनी संसहतेऽन्यसंगमम् ॥

भट्टेः.

२१६५

किं भूषणेन रचितेन हिरण्मयेन
किं रोचनादिरचितेन विशेषकेण ।
आर्द्राणि कुङ्कुमरुचीनि विलासिनीना-
मङ्गेषु किं नखपदानि न मण्डनानि ॥

भट्टकुमारस्य.

२१६६

एतन्नरेन्द्रवृषभ क्षपया व्रजन्त्या
संरोपणार्थमिव गोपितमम्बुजेषु ।
उद्धाटयत्ययमशीतकरः करौघैः
पद्माकरात्तिमिरबीजमिवालिवृन्दम् ॥

जेन्दुकस्य

२१६७

स्तनपरिसरभागे दूरमावर्तमानाः
स्फुटतनिमनि मध्ये किंचिदेव स्खलन्तः ।
ववुरलघुनितम्बाभोगरुद्धा वधूनां
निधुवनरसखेदच्छेदिनः प्राह्णवाताः ॥

२१६८

दिशि दिशि मृगयन्ते वल्गुना वासमेते
मुहुरपगतनिद्राः सप्तयो हेषितेन ।
अयमपि च सरोषैः कामिभिः श्रूयमाणो
नदति मधुरतारं ताम्रचूडो विहंगः ॥

कयोरपि.

२१६९

जाताः पक्कपलाण्डुपाण्डुरमुखच्छायाकिरस्तारकाः
प्राचीमङ्कुरयन्ति किंचन रुचो राजीवजीवातवः ।

लूतातन्तुवितानवर्तुलमिदं बिम्बं दधच्चुम्बति
प्रातः प्रोषितरोचिरम्बरतलादस्ताचलं चन्द्रमाः ॥

मुरारेः.

२१७०

सपदि कुमुदिनीभिर्मीलितं हा क्षपापि
क्षयमगमदपेतास्तारकास्ताः समस्ताः ।
इति दयितकलत्रश्चिन्तयन्नङ्गमिन्दु-
र्वहति कृशमशेषं भ्रष्टशोभं शुचेव ॥

२१७१

नवनखपदमङ्गं गोपयस्यंशुकेन
स्थगयसि मुहुरोष्ठं पाणिना दन्तदष्टम् ।
प्रतिदिशमपरस्त्रीसङ्गशंसी विसर्प-
न्वद परिमलगन्धः केन शक्यो वरीतुम् ॥

२१७२

बहु जगद पुरस्तात्तस्य मत्ता किलाहं
चकर च किल चाटु प्रौढयोषिद्वदस्य ।
विदितमिति सखीभ्यो रात्रिवृत्तं विचिन्त्य
व्यपगतमदयाह्नि व्रीडितं मुग्धवध्वा ॥

२१७३

अविरतमभिरामा रागिणोः सर्वरात्रं
नवनिधुवनलीलाः कौतुकेनाभिवीक्ष्य ।
इदमुदवसितानामस्फुटालोकसंप-
न्नयनमिव सनिद्रं घूर्णते दैपमर्चिः ॥

२१७४

द्रुततरकरदक्षाः क्षिप्तवैशाखशैले
दधति दधनि धीरानारवान्वारिणीव ।
शशिनमिव सुरौघाः सारमुद्धर्तुमेते
कलशिमुदधिगुर्वीं वल्लवा लोडयन्ति ॥

२१७५

अनुनयमगृहीत्वा व्याजसुप्ता पराची
रुतमथ कृकवाकोस्तारमाकर्ण्य काले ।
कथमपि परिवृत्ता निद्रयान्धा किल स्त्री
मुकुलितनयनैवाश्लिष्यति प्राणनाथम् ॥

२१७६

परिशिथिलितकर्णग्रीवमामीलिताक्षः
क्षणमयमनुभूय स्वप्नमूर्ध्वज्ञुरेव ।
रिरसयिषति भूयः शष्पमग्रे विकीर्णं
पटुतरचपलौष्ठप्रस्फुरत्प्रोथमश्वः ॥

२१७७

उदयमुदितदीप्तिर्याति यः संगतौ मे
पतति न वरमिन्दुः सोऽपरामेष गत्वा ।
स्मितरुचिरिव सद्यः साभ्यसूयं प्रभेति
स्फुरति रुचिरमेषा पूर्वकाष्ठाङ्गनायाः ॥

२१७८

दधदसकलमेकं खण्डितामानमद्भिः
श्रियमपरमपूर्णामुच्छ्वसद्भिः पलाशैः ।
कलरवगुपगीते षट्पदौघेन धत्तः
कुमुदकमलखण्डे तुल्यरूपामवस्थाम् ॥

२१७९

विकचकमलगन्धैरन्धयन्भृङ्गमालाः
सुरभितमकरन्दं मन्दमावाति वायुः ।
समदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामा-
रमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥

२१८०

नवकुमुदवनश्रीहासकेलिप्रसङ्गा-
दधिकरुचिरशेषामप्युषां जागरित्वा ।

अयमपरदिशोऽङ्के मुञ्चति स्रस्तहस्तः
शिशयिषुरिव पाण्डुम्लानमात्मानमिन्दुः ॥

२१८१

विगततिमिरपङ्कं पश्यति व्योम याव-
द्धुवति विरहखिन्नः पक्षती यावदेव ।
रथचरणसमाह्वस्तावदौत्सुक्यनुन्ना
सरिदपरतटान्तादागता चक्रवाकी ॥

२१८२

तदवितथमवादीर्यन्मम त्वं प्रियेति
प्रियजनपरिभुक्तं यद्दुकूलं दधानः ।
मदधिवसतिमागाः कामिनां मण्डनश्री-
र्व्रजति हि सफलत्वं वल्लभालोकनेन ॥

२१८३

कृतगुरुतरहारच्छेदमालिङ्ग्य पत्यौ
परिशिथिलितगात्रे गन्तुमापृच्छमाने ।
विगलितनवमुक्तास्थूलबाष्पाम्बुबिन्दु
स्तनयुगमबलायास्तत्क्षणं रोदितीव ॥

२१८४

प्रतिशरणमशीर्णज्योतिरग्न्याहितानां
विधिविहितविरिब्धैः सामिधेनीरधीत्य ।
कृतगुरुदुरितौघध्वंसमध्वर्युवर्यै-
र्हुतमयमुपलीढे साधु सान्नाय्यमग्निः ॥

२१८५

विततपृथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः
कलश इव महीयान्दिग्भिराकृष्यमाणः ।
कृतकलकलविङ्कालापकोलाहलाभि-
र्जलनिधिजलमध्यादेष उत्तार्यतेऽर्कः ॥

२१८६

क्षणमयमुपविष्टः क्ष्मातलन्यस्तपादः
प्रणतिपरमवेक्ष्य प्रीतमह्नाय लोकम् ।
भुवनतलमशेषं प्रत्यवेक्षिष्यमाणः
क्षितिधरतटपीठादुत्थितः सप्तसप्तिः ॥

२१८७

उदयशिखरिशृङ्गप्राङ्गणेष्वेव रिङ्ख-
न्सकमलमुखहासं वीक्षितः पद्मिनीभिः ।
विततमृदुकराग्रः शब्दयन्त्या वयोभिः
परिपतति दिवोऽङ्के हेलया बालसूर्यः ॥

२१८८

कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भोजखण्डं
त्यजति मुदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयति दिननाथो याति शीतांशुरस्तं
हतविधिलसितानां ही विचित्रो विपाकः ॥

२१८९

क्षणमतुहिनधाम्नि प्रोष्य भूयः पुरस्ता-
दुपगतवति पाणिग्राहवद्दिग्वधूनाम् ।
द्रुततरमुपयातः स्रंसमानांशुकोऽसा-
वुपपतिरिव नीचैः पश्चिमान्तेन चन्द्रः ॥

२१९०

प्रलयमखिलतारालोकमह्नाय नीत्वा
श्रियमनतिशयश्रीः सानुरागां दधानः ।
गगनसलिलराशिं रात्रिकल्पावसाने
मधुरिपुरिव भास्वानेष एकोऽधिशेते ॥

एते माघस्य.

२१९१

निर्यान्त्या रतिवेश्मनः परिणतप्रायां विलोक्य क्षपां
गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः कृत्वाप्यसंतुष्टया ।

एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पेऽर्पयन्त्यापरं
तन्वङ्ग्या परिवर्तिताङ्गलतया प्रेयांश्चिरं चुम्बितः ॥

कस्यापि.

२१९२

वरुणगृहिणीमाशामासादयन्तममुं रुची-
निचयसिचयांशांशभ्रंशक्रमेण निरंशुकम् ।
तुहिनमहसं पश्यन्तीव प्रसादमिषादसौ
निजमुखमतः स्मेरं धत्ते हरेर्महिषी हरित् ॥

२१९३

रजनिवमथुप्रालेयाम्भःकणक्रमसंभृतैः
कुशकिसलयस्याच्छैरग्रेसरैरुदबिन्दुभिः ।
सुषिरकुशलेनायःसूचीशिखाङ्कुरसंकरं
किमपि गमितान्यन्तर्मुक्ताफलान्यवमेनिरे ॥

२१९४

रविरुचिरुचामोंकारेषु स्फुटामलबिन्दुतां
गमयितुममूरुच्चीयन्ते विहायसि तारकाः ।
स्वरविरचनायासामुच्चैरुदात्ततया हृताः
शिशिरमहसो बिम्बादस्मादसंशयमंशवः ॥

२१९५

व्रजति कुमुदे दृष्ट्वा मोहं दृशोरपिधायके
भवति च नले दूरं तारापतौ च हतौजसि ।
लघु रघुपतेर्जायां मायामयीमिव रावणि-
स्तिमिरचिकुरग्राहं रात्रिं हिनस्ति गभस्तिराट् ॥

२१९६

त्रिदशमिथुनक्रीडातल्पे विहायसि गाहते
निधुवनधुतस्रग्भागश्रीभरं ग्रहसंग्रहः ।
मृदुतरकराकारैस्तूलोत्करैरुदरंभरिः
परिहरति नाखण्डो गण्डोपधानविधां विधुः ॥

२१९७

दशशतचतुर्वेदीशाखाविवर्तनमूर्तयः
सविधमधुनालंकुर्वन्ति ध्रुवं रविरश्मयः ।
वदनकुहरेष्वध्येतॄणामयं यदुदञ्चति
श्रुतिपदमयस्तेषामेव प्रतिध्वनिरध्वनि ॥

२१९८

नभसि महसां ध्वान्तध्वाङ्क्षप्रमापणपत्रिणा-
मिह विहरणैः श्येनंपातां रवेरवधारयन् ।
शशविशसनत्रासादाशामयाच्चरमां शशी
तदधिगमनात्तारापारावतैरुदडीयत ॥

२१९९

प्रथममुपहृत्यार्घ्यं तारैरखण्डिततण्डुलै-
स्तिमिरपरिषद्दूर्वापर्वावलीशबलीकृतैः ।
अथ रविरुचां प्रासातिथ्यं नभः स्वविहारिभिः
सृजति शिशिरक्षोदश्रेणीमयैरुदसक्तुभिः ॥

२२००

असुरहितमप्यादित्योत्थां विपत्तिमुपागतं
दितिसुतगुरुः प्राणैर्योक्तुं न किं कचमत्तमः ।
पठति लुठतीं कण्ठे विद्यामयं मृतजीविनीं
यदि न भजते संध्यामौनव्रतव्ययभीरुताम् ॥

२२०१

तटतरुखगश्रेणीसांराविणैरिव सांप्रतं
सरसि विगलन्निद्रामुद्राजनिष्ट सरोजिनी ।
अधरसुधया मध्ये मध्ये वधूमुखलब्धया
धयति मधुपः स्वादुंकारं मधूनि सरोरुहाम् ॥

२२०२

तिमिरविरहात्पाण्डूयन्ते दिशः कृशतारकाः
कमलहसितैः श्येनीवोन्नीयते सरसी न का ।

शरणमिलितध्वान्तध्वंसिप्रभादरधारणा-
द्गगनशिखरं नीलत्येकं निजैरयशोभरैः ॥

२२०३

जगति मिथुने चक्रावेव स्मरागमपारगौ
नवमिव मिथः संभुञ्जाते वियुज्य वियुज्य यौ ।
सततममृतादेवाहाराद्यदापदरोचकं
तदमृतभुजां भर्ता शंभुर्विषं बुभुजे विभुः ॥

२२०४

स्वमुकुलमयैर्नेत्रैरन्धंभविष्णुतया जनः
किमु कुमुदिनीं दुर्व्याचष्टे रवेरनवेक्षिकाम् ।
लिखितपठिता राज्ञो दाराः कविप्रतिभासु ये
शृणुत शृणुतासूर्यंपश्या न सा किल भाविनी ॥

२२०५

घुसृणसुमनःश्रेणीश्रीणामनादरिभिः सरः-
परिसरचरैर्भासां भर्तुः कुमारतरैः करैः ।
अजनि जलजामोदानन्दोत्पतिष्णुमधुव्रता-
वलिशबलनाद्गुञ्जापुञ्जश्रियं गृहयालुभिः ॥

२२०६

दहनमविशद्दीप्तिर्यास्तं गते गतवासर-
प्रशमसमयप्राप्ते पत्यौ विवस्वति रागिणी ।
अधरभुवनात्सोद्धृत्यैषा हठात्तरणेः कृता-
मरपतिपुरप्राप्तिर्धत्ते सतीव्रतमूर्तिताम् ॥

२२०७

बुधजनकथा तथ्यैवेयं तनौ तनुजन्मनः
पितृशितिहरिद्वर्णाद्याहारजः किल कालिमा ।
शमनयमुनाक्रोडैः कालैरितस्तमसः पिबा-
दपि यदमलच्छायात्कायादभूयत भास्वतः ॥

२२०८

जलजभिदुरीभावं प्रेप्सुः करेण निपीडय-
त्यशिशिरकरस्ताराशङ्खप्रपञ्चविलोपकृत् ।
रजनिरमणस्यास्तक्षौणीधरार्धपिधावशा-
द्दधतमधुना बिम्बं कम्बुच्छिदाकरपत्त्रताम् ॥

२२०९

दिनमिव दिवाकीर्तिस्तीक्ष्णैः क्षुरैः सवितुः करै-
स्तिमिरकबरीलूनां कृत्वा निशां निरदीधरत् ।
स्फुरति परितः केशस्तोमैस्ततः पतयालुभि-
र्ध्रुवमधवलं तत्तच्छायच्छलादवनीतलम् ॥

२२१०

उडुपरिवृढः पत्या मुक्तां पुरा यदपीडय-
द्यदपि बिसिनीं भानोर्जायां जहास कुमुद्वती ।
तदुभयमतः शङ्के संकोचितं निजशङ्कया
प्रसरति रवौ कोपाटोपादिवारुणरोचिषि ॥

२२११

यत्पाथोजविमुद्रणप्रकरणे निर्निद्रयत्यंशुमा-
न्दृष्टीः पूरयति स्म यज्जलरुहामक्ष्णा सहस्रं हरिः ।
साजात्यं सरसीरुहामपि दृशामप्यस्ति तद्वास्तवं
यन्मूलाद्रियतेतरां कवितृभिः पद्मोपमा चक्षुषः ॥

एते श्रीनैषधकर्तुः

२२१२

यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनयं वृत्तं रसात्कामिनो-
रन्योन्यं शयनीयमीहितरसावाप्तिप्रवृत्तस्पृहम् ।
तत्सानन्दामिलद्दृशोः कथमपि स्मृत्वा गुरूणां पुरो
हासोद्भेदनिरोधमन्थरमिलत्तारं कथंचित्स्थितम् ॥

अमरुकस्य.

२२१३

रात्रावद्य ममानया निधुवनक्लान्तस्य साहायकं
साधीयो विहितं रसादिति पुरः सख्याः प्रिये जल्पति ।
किंचित्कोपमुपप्रदर्श्य हसितं तन्व्या त्रपामन्थरं
हेलोल्लासितचञ्चुचञ्चलशिखारुद्धोन्नमद्वक्त्रया ॥

मल्लकस्य.

२२१४

दम्पत्योर्निशि जल्पतोर्गृहशुकेनाकर्णितं यद्वच-
स्तत्प्रातर्गुरुसंनिधौ निगदतस्तस्यातिमात्रं वधूः ।
कर्णालम्बितपद्मरागशकलं विन्यस्य चञ्च्वाः पुटे
व्रीडार्ता प्रकरोति दाडिमफलव्याजेन वाग्बन्धनम् ॥

कस्यापि.

२२१५

लाक्षालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले
वक्त्रे कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागः परः ।
दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो
लीलातामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं गताः ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

२२१६

ज्वालौपम्यस्पृशि यदुषसि द्राव्यमाणैरशेषै-
स्तारापुष्पैर्विरचितमदो मण्डलं चण्डरश्मेः ।
शोणीभावं शमयितुमहो रात्रिसंदंशमध्ये
तत्कालाख्यः कलयति शनैरुन्नयँल्लोहकारः ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

२२१७

विरलविरलीभूतास्ताराः कलाविव सज्जना
मन इव मुनेः सर्वत्रैव प्रसन्नमभून्नभः ।
व्यपसरति च ध्वान्तं चित्तात्सतामिव दुर्जनो
विगलति निशा क्षिप्रं लक्ष्मीर्निरुद्यमिनामिव ॥

२२१८

अभूत्प्राची पिङ्गा रसपतिरिव प्राश्य कनकं
गतच्छायश्चन्द्रो बुधजन इव ग्राम्यसदसि ।
क्षणात्क्षीणास्तारा नृपतय इवानुद्यमपरा
न दीपा राजन्ते द्रविणरहितानामिव गुणाः ॥

२२१९

प्राची माणिक्यशोणा कमलपरिषदामोचि संकोचमुद्रा
निद्रालुः कैरवाली सरसि सरसिका सारसी कूजतीति ।
इत्थं जातप्रबोधे वदति परिजने किंचिदुन्मीलिताक्षी
भीरुर्भीरुर्वियोगात्पुनरपि सहसालिङ्गति प्राणनाथम् ॥

एते केषामपि.

२२२०

पुरुहूतदिगङ्गना प्रसूते
रविमुद्दामसुतं चिरादिवेति ।
अलिनो नलिनोदराद्विमुक्ताः
प्रियबाहुद्वयबन्धनान्नवोढाः ॥

२२२१

निनाय यद्विरहविजृम्भणाकुलो
विभावरीं कथमपि साभ्युपागता ।
विलोकिता दयिततमा तथामुदं
तनोति नो रजनिवियोगिपत्त्रिणः ॥

२२२२

यथा शशी विपतिषुरस्तपर्वते
नवांशुमत्किरणविरुग्णचन्द्रिकः ।
करोत्यहो अपि निजसंपदः स्फुटं
द्विषद्गता विपदधिकं सुखोदयम् ॥

२२२३

भिन्दानः सुन्दरीणां पतिषु रुषमयं हर्म्यपारावतेभ्यो
वाचालत्वं ददानः कवितृषु च गुणं प्रातिभं संदधानः ।

प्रातस्त्यस्तूर्यनादः स्थगयति गगनं मांसलः पांसुतल्पा-
दस्वल्पादुत्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलाशिञ्जितेन ॥

राजशेखरस्य.

अथ संकीर्णम्

२२२४

यो न दीर्घासितापाङ्गविलासविनतभ्रुवः
प्रियामुखस्य वशगस्तस्मै नृपशवे नमः ॥

२२२५

तन्वीकटाक्षदग्धस्य वद वैद्य किमौषधम् ।
पथ्यमालिङ्गनं तस्याः सकचग्रहचुम्बनम् ॥

२२२६

कुप्यत्यकस्मात्कुपितापि रम्या
स्वयं प्रसादं समुपैति यस्मात् ।
स्वयं प्रसन्नेति बिभर्ति लज्जा-
मक्षुण्णकप्रेक्षणकं प्रियायाः ॥

केषांचित्.

२२२७

भ्रूचातुर्यं कुञ्चितान्ताः कटाक्षाः
स्निग्धा हावा लज्जितान्ताश्च हासाः ।
लीलामन्दं प्रस्थितं च स्थितं च
स्त्रीणामेतद्भूषणं चायुधं च ॥

कविपुत्रयोः.

२२२८

मालती शिरसि जृम्भणोन्मुखी
चन्दनं वपुषि कुङ्कुमाविलम् ।
वक्षसि प्रियतमा मदालसा
स्वर्ग एष परिशिष्ट आगतः ॥

२२२९

मात्सर्यमुत्सार्य विचार्य कार्य-
मार्याः समर्यादमिदं वदन्तु ।
सेव्या नितम्बाः किमु भूधराणा-
मुत स्मरस्मेरविलोचनानाम् ॥

२२३०

अधीतविद्यैर्विगते शिशुत्वे
धनेऽर्जिते हारिणि यौवने च ।
सेव्या नितम्बास्तु विलासिनीनां
ततस्तदर्थं धरणीधराणाम् ॥

२२३१

सत्यं जना वच्मि न पक्षपाता-
ल्लोकेषु सप्तस्वपि तथ्यमेतत् ।
नान्यन्मनोहारि नितम्बिनीभ्यो
दुःखैकहेतुर्न च कश्चिदन्यः ॥

२२३२

यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो
ज्वलेत्प्रदीप्तो हृदि मन्मथानलः ।
तदात्र भूयः किमनर्थपण्डितैः
कुकाव्यगव्याहुतयोऽपि पातिताः ॥

केषामपि॰

२२३३

मधु च विकसितोत्पलावतंसं
शशिकरपल्लवितं च हर्म्यपृष्ठम् ।
मदनजनितविभ्रमा च रामा
फलमिदमर्थवतां विभूतयोऽन्याः ॥

मेण्ठस्य॰

२२३४

एकाकिनी यदबला तरुणी तथाह-
मस्मद्गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशम् ।
कं याचसे तदिह वासमियं वराकी
श्वश्रूर्ममान्धबधिरा ननु मूढ पान्थ ॥

रुद्रटस्य.

२२३५

लज्जाभरावनतमन्थरदृष्टिपातं
येषां स्थितं कुलवधूवदनारविन्दम् ।
तेषामनेकपुरुषव्रणिताधरेषु
सक्तिः कथं भवति वारवधूमुखेषु ॥

२२३६

स्मितं किंचिन्मुग्धं तरलमधुरो दृष्टिविभवः
परिस्पन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिसरसः ।
गतानामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः
स्पृशन्त्यास्तारुण्यं किमिव हि न रम्यं मृगदृशः ॥

२२३७

सव्रीडार्धनिरीक्षणं यदुभयोर्यद्दूतिसंप्रेषण-
मद्य श्वो भविता समागम इति प्रीतिः प्रसादश्च यः ।
संप्राप्तेऽपि समागमे सरभसं यच्चुम्बनालिङ्गनं
तत्कामस्य फलं तदेव सुरतं शिष्टं पशूनामपि ॥

२२३८

कन्या कौतुकमात्रकेण विधवा संमर्दमात्रार्थिनी
वेश्या वित्तलवेच्छया स्वगृहिणी गत्यन्तरासंभवात् ।
वाञ्छन्तीत्थमनेककारणवशात्पुंभिः स्त्रियः संगमं
शुद्धस्नेहनिबन्धना परवधूः पुण्यैः परैः प्राप्यते ॥

२२३९

एकान्ते वनतो गृहं शशिमुखोऽप्यन्यादृशो दृश्यते
क्षिप्रं साधय यातु पुत्रि सुदिने भुक्त्वान्यमावासकम् ।

श्वश्र्वा संभ्रमिता किलेति बहुशः संप्रेरयन्त्या वधूः
पान्थं वीक्ष्य बभञ्ज सस्मितमुखी सैवार्धसिद्धौदनम् ॥

२२४०

क्वाम्भोदः क्व कचत्कलापविलसत्पक्षातपत्रः शिखी
क्वेन्दोर्मण्डलमंशुजालविमलं वीचिः क्व वाम्भोनिधेः ।
क्वोद्यन्बालदिवाकरः क्व कमलं मत्तालिमालाकुलं
यो येनाभिमतः स तेन कुरुते दूरेऽपि चेतःसुखम् ॥

केषामपि.

२२४१

आश्लिष्टा रभसाद्विलीयत इवाक्रान्ताप्यनङ्गेन या
यस्याः कृत्रिमचण्डवस्तुकरणाकूतेषु खिन्नं मनः ।
कोऽयं काहमिति प्रवृत्तसुरता जानाति या नान्तरं
रन्तुः सा रमणी स एव रमणः शेषौ तु जायापती ॥

अमरुकस्य.

२२४२

प्राङ्मा मेति मनागनागतगुणं जाताभिलाषं ततः
सव्रीडं तदनु श्लथोद्यममनु प्रत्यस्तधैर्यं पुनः ।
प्रेमार्द्रस्पृहणीयनिर्भररहःक्रीडाप्रगल्भं ततो
निःसङ्गाङ्गविघर्षणाधिकसुखं रम्यं कुलस्त्रीरतम् ॥

२२४३

सद्यः पक्वघृतं पयः सतुहिनं श्यामा नवं राङ्कवं
रक्तं कुङ्कुममारुकाणि तुरसी द्राक्षा कपित्थं मधु ।
कीरी कैरवगर्भकोमलतनुर्नैतानि सेवेत यः
कश्मीरेषु जनस्य तस्य वसतो मन्ये मुखेऽवग्रहः ॥

२२४४

गङ्गाधौतशिलातले हरवृषस्कन्धावरुग्णद्रुमे
सिद्धाध्यासितकंदरे हिमवति स्थाने स्थिते स्थेयसि ।
कः कुर्वीत परप्रणाममलिनं मान्यो मनस्वी जनो
यद्युत्त्रस्तकुरङ्गशावनयना न स्युः स्मरास्त्रं स्त्रियः ॥

२२४५

संसारेऽस्मिन्नसारे कुनृपतिभवनद्वारसेवाकलङ्क-
व्यासङ्गव्यस्तधैर्यं कथममलधियो मानसं संविदध्युः ।
यद्येताः प्रोद्यदिन्दुद्युतिनिचयभृतो न स्युरम्भोजनेत्राः
प्रेङ्खत्काञ्चीकलापाः स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः ॥

केषामपि ·

२२४६

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां
लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्ष्माण एते
यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥

धर्मकीर्तेः ·

२२४७

अम्बा शेतेऽत्र वृद्धा परिणतवयसामग्रणीरत्र तातो
निःशेषागारकर्मश्रमशिथिलतनुः कुम्भदासी तथाहम् ।
अस्मिन्पापा निकेते कतिपयदिवसप्रोषितप्राणनाथा
पान्थायेत्थं तरुण्या कथितमवसरव्याहृतिव्याजपूर्वम् ॥

रुद्रटस्य·

२२४८

यत्नात्संगममिच्छतोः प्रतिदिनं दूतीकृताश्वासयो-
रन्योन्यं परिशुष्यतोर्निरन्तरप्राप्तिस्पृहां तन्वतोः ।
संकेतोन्मुखयोः कथं कथमपि प्राप्ते चिरात्संगमे
यत्सौख्यं नवरक्तयोस्तरुणयोस्तत्केन साम्यं व्रजेत् ॥

२२४९

कान्ताया विकसद्विलासहसितस्वच्छांशवश्चामरं
संसक्तावभिषेकहेमकलशौ यच्चन्दनाङ्कौ स्तनौ ।
यत्कार्तस्वरचारुकान्ति जघनं सिंहासनं भूभुजां
साम्राज्यं तदिदं जयाजयमयः शेषस्तु चिन्तामयः ॥

२२५०

नासादितानि वनवासदृढव्रतेन
चित्राणि नेत्रचरितानि मृगैर्मृगाक्ष्याः ।
तत्कान्तिरुज्ज्वलरुचिव्यसनादहो नु
हेम्ना हुताशपतनैरपि नैव लब्धा ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

२२५१

चूतोद्यानं सुरभिरनिलः शाद्वलश्यामभूमि-
स्तन्त्रीवाद्यं चषकमदिरा लोलिता मालतीभिः ।
स्वच्छज्योत्स्ना विजनरजनी कुड्मलाक्षीकटाक्षाः
सारं विद्युद्वलयचपले जीवलोके किमन्यत् ॥

मङ्गलवत्सस्य.

अथ वीराः

२२५२

खड्गास्तिष्ठन्तु मत्तेभकुम्भकुट्टाट्टहासिनः ।
एकदोर्दण्डशेषोऽपि कः सहेत पराभवम् ॥

२२५३

एकः स एव तेजस्वी सैंहिकेयः सुरद्विषाम् ।
शिरोमात्रावशेषेण जीयन्ते येन शत्रवः ॥

कयोरपि.

२२५४

भर्तृपिण्डानृणकरो यशःक्रयमहापणः ।
सुराङ्गनास्वयंग्राहो रम्यः कालोऽयमागतः ॥

शाण्डिल्यस्य.

२२५५

बहवः पङ्गवोऽपीह नराः शास्त्राण्यधीयते ।
विरला रिपुखड्गाग्रधारापातसहिष्णवः ॥

राजपुत्रार्गटस्य.

२२५६
अनन्तोद्भूतभूतौघसंकुले भूतलेऽखिले ।
शस्त्रे शास्त्रे त्रिचतुराश्चतुरा यदि मादृशाः ॥
स्कन्दस्कारशंकरस्य.

२२५७
महिम्नामन्तरं पश्य शेषाहेः साब्धिभूधरा ।
फणासहस्रस्रग्दाम्नि भ्रमरीव विभाति भूः ॥

२२५८
मा भैष्ट नैते निस्त्रिंशा नीलोत्पलदलत्विषः ।
एते वीरावलोकिन्या लक्ष्म्या नयनविभ्रमाः ॥

२२५९
तेजसा सह जातानां वयः कुत्रोपयुज्यते ।
बालस्यापि रवेः पादाः पतन्त्युपरि भूभृताम् ॥

२२६०
नात्युच्चशिखरो मेरुर्नातिनीचं रसातलम् ।
व्यवसायद्वितीयानां नाप्यपारो महोदधिः ॥

२२६१
येन पाषाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुंधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ॥
एते केषामपि.

२२६२
मा जीवन्यः परावज्ञादुःखदग्धोऽपि जीवति ।
तस्याजननिरेवास्तु जननीक्लेशकारिणः ॥

२२६३
तुल्येऽपराधे स्वर्भानुर्भानुमन्तं चिरेण यत् ।
हिमांशुमाशु ग्रसते तन्म्रदिम्नः स्फुटं फलम् ॥

२२६४
पादाहतं यदुत्थाय मूर्धानमधिरोहति ।
स्वस्थादेवापमानेऽपि देहिनस्तद्वरं रजः ॥
एते माघस्य.

२२६५
न सदश्वाः कशाघातं न सिंहा घनगर्जितम् ।
परैरङ्गुलिनिर्दिष्टं न सहन्ते मनस्विनः ॥
शुष्कटशुखवर्मसूनोर्विद्याधरस्य.

२२६६
तावदाश्रियते लक्ष्म्या तावदस्य स्थिरं यशः ।
पुरुषस्तावदेवासौ यावन्मानान्न हीयते ॥

२२६७
स पुमानर्थवज्जन्मा यस्य नाम्नि पुरः स्थिते ।
नान्यामङ्गुलिमभ्येति संख्यायामुद्यताङ्गुलिः ॥

२२६८
ज्वलितं न हिरण्यरेतसं
चयमास्कन्दति भस्मनां जनः ।
अभिभूतिभयादसूनतः
सुखमुज्झन्ति न धाम मानिनः ॥
एते भारवेः.

२२६९
धृतधनुषि बाहुशालिनि शैला न नमन्ति यत्तदाश्चर्यम् ।
रिपुसंज्ञकेषु गणना कैव वराकेषु काकेषु ॥

२२७०
अङ्गणवीथी वसुधा कुल्या जलधिः स्थली च पातालम् ।
वल्मीकश्च सुमेरुः कृतप्रयत्नस्य धीरस्य ॥
एतौ भट्टबाणस्य.

२२७१
जीवन्नेव मृतोऽसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् ।
कृतमुखभङ्गो दूरात्करोति निर्देशमङ्गुल्या ॥
दामोदरगुप्तस्य.

२२७२
अभिमुखनिहतस्य सतस्तिष्ठतु तावज्जयोऽथवा स्वर्गः ।
उभयबलसाधुवादश्रवणसुखस्यैव नास्त्यर्घः ॥
श्रीभास्करस्य.

२२७३

रविमणिरपि निश्चेष्टः पादैस्तिग्मद्युतेर्मनाक्स्पृष्टः ।
ज्वलतितरामिति को वा मन्युं सोढुं क्षमो मानी ॥

भ०-इन्द्रसिंहस्य.

२२७४

भुजे विशाले विमलेऽसिपत्त्रे
कोऽन्यस्य तेजस्विकथां सहेत ।
गतासुरप्याहवसीम्नि वीरो
द्विधा विधत्ते रविमण्डलं यः ॥

शुष्कटसूनुविद्याधरस्य.

२२७५

एषा हि मे रणगतस्य दृढा प्रतिज्ञा
द्रक्ष्यन्ति यन्न रिपवो जवनं हयानाम् ।
युद्धेषु भाग्यचपलेषु न मे प्रतिज्ञा
दैवं यदिच्छति जयं च पराजयं च ॥

चन्द्रकस्य.

२२७६

सेना मयैव न हता निखिला रिपूणां
भर्तुर्भवेदुपकृतिर्न शरीरकेण ।
मत्तेभतुङ्गदशनाहतिनिर्गतासु-
रित्थं ह्रियेव सुभटो रुधिरे ममज्ज ॥

श्रीशूरस्य.

२२७७

रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्ततुरगा
निरालम्बो मार्गश्चरणरहितः सारथिरपि ।
रविर्गच्छत्यन्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

अर्गटस्य.

२२७८

विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
र्विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीद्राक्षसकुलं
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

२२७९

घटे जन्मस्थानं मृगपरिजनो भूर्जवसनं
वने वासः कन्दादिकमशनमेवंविधगुणः ।
अगस्त्यः पाथोधिं यदकृत कराम्भोजकुहरे
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

२२८०

विपक्षः श्रीकण्ठो जडपतिरमात्यः शशधरो
वसन्तः सामन्तः कुसुममिषवो लक्ष्यमबलाः ।
तथापि त्रैलोक्यं जयति मदनो देहरहितः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

केषामपि.

२२८१

लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठां
पुंसां कुलं न हि निमित्तमुदारतायाः ।
वातापितापनमुनेः कलशात्प्रसूति-
र्लीलायितं पुनरमुद्रसमुद्रपानम् ॥

२२८२

पृथ्वि स्थिरा भव भुजंगम धारयैनां
त्वं कूर्मराज तदिदं द्वितयं दधीथाः ।
दिक्कुञ्जराः कुरुत तत्त्रितये दिधीर्षां
देवः करोति हरकार्मुकमाततज्यम् ॥

बालरामायणे.

२२८३

क्षुद्राः संत्रासमेते विजहत हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा
युष्मद्देहेषु लज्जां दधति परममी सायका निष्पतन्तः ।
सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमपि नहि रुषां नन्वहं मेघनादः
किंचित्संरम्भलीलानियमितजलधिं राममन्वेषयामि ॥

२२८४

पातालतः किमु सुधारसमानयामि
चन्द्रं निपीड्य किमुतामृतमाहरामि ।
उच्चण्डचण्डकिरणं किमु वारयामि
कीनाशलोकमथवा ननु चूर्णयामि ॥

हनुमद्वाक्यमेतत्.

२२८५

सामोपायनयप्रपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः
शूराणां व्यवसाय एव हि परं संसिद्धये कारणम् ।
विस्फूर्जद्विकटाटवीगजघटापीठैकसंचूर्णन-
व्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य के मन्त्रिणः ॥

२२८६

काकुत्स्थस्य दशाननो न कृतवान्दारापहारं यदि
क्वाम्भोधिः क्व च सेतुबन्धघटना क्वोत्तीर्य लङ्काजयः ।
पार्थस्यापि पराभवं यदि रिपुर्नाधात्क्व तादृक्तपो
नीयन्ते रिपुभिः समुन्नतिपदं प्रायः परं मानिनः ॥

कयोरपि.

२२८७

वह्निं शीतयितुं हिमं ज्वलयितुं वातं निरोद्धुं पयो
मूर्तं व्योम विधातुमुन्नमयितुं नेतुं नतिं वा महीम् ।
उद्धर्तुं किल भूभृतः स्थलयितुं सिन्धुं च संभाव्यते
शक्तिर्यस्य जनैः स एव नृपतिः शेषाः परं पार्थिवाः ॥

भट्टवृद्धः.

२२८८

नायाति वाडवशिखाक्कथनेन तापं

शैत्यं हिमाद्रिपयसा विशता च नाब्धिः ।

कश्चिद्गभीरमनसां सततं विषाद-

काले प्रमोदसमये च समोऽनुभावः ॥

२२८९

संप्राप्नुवन्ति ननु मण्डलमेकमेव

क्ष्मापा जये समरसीम्नि वपुस्तु हित्वा ।

चण्डांशुमण्डलमथाभिमतानि कामं

प्रेमार्द्रनिर्जरवधूस्तनमण्डलानि ॥

२२९०

नास्मिन्संततवेष्टनोल्बणतमैस्तल्पैरुदेति व्यथा

ग्रन्थिभ्यश्चलितैर्न चालमसुभिर्मर्मव्यथा जायते ।

क्रन्दद्बन्धुजनार्तनादचकितस्वान्तं न वा स्थीयते

नह्येतन्मरणं सुखस्य सुभगा काप्येव संप्राप्तिभूः ॥

अथ हास्यम्

२२९१

कृष्णः क्रीडितवान्गोभिरिति गोतुल्यबुद्धिषु ।

पक्षपातवती लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥

अमृतदत्तस्य.

२२९२

प्रायश्चित्तं मृगयते यः प्रियापादताडितः ।

क्षालनीयं शिरस्तस्य कान्तागण्डूषशीधुभिः ॥

श्यामलकस्य.

२२९३

तवोच्छ्रितान्पातयितुः पतितांश्चोद्धरिष्यतः ।

विधातुरिव दृश्यन्ते भग चित्रा विभूतयः ॥

व्याघ्रगणस्य.

२२९४
केशाः किमपराध्यन्ति क्लेशानां मुण्डनं कुरु ।
सकषायस्य चित्तस्य काषायैः किं प्रयोजनम् ॥
२२९५
किराटोटति साटोपं पटाङ्कितकटीतटः ।
रटन्वराटिकाहेतोर्लसदन्तरशाटिकः ॥
२२९६
रण्डाः पाखण्डिभिर्व्याप्ता भर्तृभिः कुलयोषितः ।
वेश्या धनिनमिच्छन्ति च्छात्राः करपरायणाः ॥
२२९७
यदक्षिभ्रूलतापाङ्गैः स्त्रियः कुर्वन्ति चापलम् ।
जघनेष्वेव तत्सर्वं पतत्यनपराधिषु ॥
२२९८
आदौ नम्रस्ततः स्तब्धः कार्यकालेषु निष्ठुरः ।
कृते कार्ये पुनर्नम्रः शिश्नतुल्यो वणिग्जनः ॥
२२९९
केतक्यः कण्टकैर्व्याप्ता नलिन्यः पङ्कसंभवाः ।
विलासिन्यः सकुट्टन्यः क्व रत्नमनुपद्रवम् ॥
२३००
जिह्वायाश्छेदनं नास्ति न तालुपतनाद्भयम् ।
निर्विशङ्केन वक्तव्यं वाचालः को न पण्डितः ॥
२३०१
गुरुनटदैवज्ञभिषक्छ्रोत्रियमुखगह्वराणि यदि न स्युः ।
व्याकरणसिंहभीता अपशब्दमृगाः क्व विचरेयुः ॥
२३०२
गणयति गगने गणकश्चन्द्रेण समागमं विशाखायाः ।
विविधभुजंगक्रीडासक्तां गृहिणीं न जानाति ॥
२३०३
परनारीषु दोषोऽस्ति स्वनारी नैव विद्यते ।
अत एव कुलीनानां प्रशस्ता करसुन्दरी ॥

२३०४

गौरः सुपीवराभोगो रण्डाया मुण्डितो भगः ।
मेरोरर्कहयोल्लीढशष्पहेमतटायते ॥

२३०५

अभ्यस्य पवनविजयं व्याख्याय च शैवसंहिताः सकलाः
मरणसमये गुरूणां गूथवदसवो विनिर्याताः ॥

२३०६

धान्यं मे कनकं मे माषा मे शोभना मसूरा मे ।
इति बत मे मे कुर्वन्पशुरिव नीतः कृतान्तेन ॥

२३०७

का नाम बुद्धिहीनस्य विधेस्तस्य विदग्धता ।
कूष्माण्डेषु न यश्चक्रे तैलमूर्णां च दन्तिषु ॥

२३०८

सदा वक्रः सदा क्रूरः सदा मानधनापहः ।
कन्याराशिस्थितो नित्यं जामाता दशमो ग्रहः ॥

२३०९

यमः शरीरगोप्तारं संचितारं वसुंधरा ।
दुःशीला स्त्री च हसति भर्तारं पुत्रवत्सलम् ॥

२३१०

अधोमुखैकदंष्ट्रेण विषशुक्रप्रवाहिणा ।
अनेन दुश्चिकित्स्येन जगदष्टं भगाहिना ॥

२३११

परान्नं प्राप्य दुर्बुद्धे मा प्राणेषु दयां कृथाः ।
दुर्लभानि परान्नानि प्राणा जन्मनि जन्मनि ॥

२३१२

घृतेन भोजनं बन्धुं बिडालस्यापि दीयते ।
आटिकाक्रोडखण्डस्तु दुर्लभं भोजनं महत् ॥

२३१३

याचन्ते पितरः पुत्रान्स्वर्गार्थं स्पृहयालवः ।
यः पीतं पायसं दद्यात्स्विन्नभृष्टां तथाटिकाम् ॥

२३१४

सा पार्वतीत्यवितथं स च स्थाणुरपि स्फुटम् ।
संपृक्तावपि यावास्तां सुरताभोगनिःस्पृहौ ।

२३१५

स्थाणुर्वा स्यादजो वा स्यात्पशूनां पतिरेव वा ।
कामिनीविभ्रमाचार्यं योऽधाक्षीत्कुसुमायुधम् ॥

२३१६

परोपकारसंस्कारताम्बूलाधरचुम्बनैः ।
यन्न संयुज्यते वक्त्रमधश्छिद्रेण तत्समम् ॥

केषामपि.

२३१७

प्रपायां पीयते वारि सत्रागारेऽपि भुज्यते ।
सुप्यते देवसदने यम्यते यत्र लभ्यते ॥

२३१८

निदाघकाले विप्रस्य प्रसुप्तस्य तरोरधः ।
शुना प्रमूत्रितं हस्ते 'देवस्य त्वे'ति सोऽब्रवीत् ॥

२३१९

वैद्यनाथ नमस्तुभ्यं क्षपिताशेषमानव ।
त्वयि संन्यस्तभारोऽयं कृतान्तः सुखमेधते ॥

२३२०

आतुराद्वित्तहरणं मृतादपि पलायनम् ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

२३२१

दाहज्वरेण मे मान्द्यं वद वैद्य किमौषधम् ।
पिब मद्यं शरावेण ममाप्यानय कर्परम् ॥

एते मयस्य.

२३२२

अधमर्णशवाजीविश्राद्धभुग्दुष्टभूभुजाम् ।
अभिप्राया न सिद्ध्यन्ति तेनेदं ध्रियते जगत् ॥

२३२३

अक्रोधं शिक्षयन्त्यन्यान्क्रोधना ये तपस्विनः ।
निर्धना ये धनायैव धातुवादोपदेशिनः ॥

हर्षस्य.

२३२४

काकाल्लौल्यं यमात्क्रौर्यं स्थपतेर्नित्यघातिताम् ।
आद्याक्षराणि संगृह्य कायस्थः केन निर्मितः ॥

२३२५

यमोऽपि वञ्चितो येन नकारान्तरलेखया ।
आयुधं कलमं यस्य तस्य देवोऽपि शङ्कते ॥

२३२६

कायस्थेनोदरस्थेन मातुरामिषशङ्कया ।
अन्त्राणि यन्न भुक्तानि तत्र हेतुरदन्तता ॥

२३२७

लेखनीकृतकर्णस्य कायस्थस्य न विश्वसेत् ।
विश्वसेत्कृष्णसर्पस्य वने व्याघ्रस्य विश्वसेत् ॥

२३२८

निःस्नेहः शूकरहितः सकषायो विबन्धकृत् ।
मसूर इव कायस्थः कायस्थः कस्य शान्तये ॥

२३२९

लघुपादो न मार्जारः श्वासधारी न तापसः ।
दण्डहस्तोऽपि न यमश्छिद्रान्वेषी न पन्नगः ॥

केषामपि.

२३३०

यद्भामितातिवेगेन व्यासेन सहसा बहु ।
भाषितं शतशस्तेन तत्रैव च रुचिं कुरु ॥

२३३१

चक्रिता च मृताचार्यं चेलं चर्चा च लीनता ।
चकारचञ्चुता चेति सप्तजीवनहेतवः ॥

दामोदरगुप्तस्य.

२३३२

नीचेश्वरस्य यद्धास्यं – – – – – – – –
तद्दुर्भरकृतघ्नस्य जठरस्य विजृम्भितम् ॥

२३३३

वैयाकरणसिंहेन योऽपशब्दमृगो हतः ।
नटैराशनिकैर्वैद्यैः पाण्डुराङ्गैः स — — — ॥

२३३४

— — — — — — — — —
– – – – रुण यातु कथं जडतुल्यं तुण्ठुको हसति ॥

एते केषामपि.

२३३५

परपरिवादेन गुणो वेषविशेषेण पौरुषातिशयः ।
यत्किंचनकारितया नृणां भवेद्राजपुत्रत्वम् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

२३३६

उपयुक्तखदिरवीटकजनिताधररागभङ्गभयात् ।
कुलटा वाटकनिकटे तृष्यन्त्यपि वारि नो पिबति ॥

दामोदरगुप्तस्य.

२३३७

छन्दोरहिता गाथाः श्लोकानपशब्दविषधरग्रस्तान् ।
पठतोऽप्यहो सुमहती महार्घता राजपुत्रस्य ॥

इच्छटस्य.

२३३८

शृणु सखि कौतुकमेकं ग्राम्येण कुकामिना यदद्य कृतम् ।
सुरतसुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन मुक्तास्मि ॥

२३३९

अविदग्धः श्रमकठिनो दुर्लभयोषिद्युवा विप्रः ।
अपमृत्युरपक्रान्तः कामिव्याजेन मे रात्रौ ॥

एतौ दामोदरगुप्तस्य.

२३४०

अधरामृतेन पित्तं नश्यति वायुः पयोधरभरेण ।
अनवरतरतेन कफस्त्रिदोषशमनं वपुस्तन्व्याः ॥

२३४१

याप्यो वैद्यस्य निधिर्जीवति चेत्तन्महान्यशःपटहः ।
व्याधिभयात्को न सुहृन्न भवति – – –कुरु चिकित्सायाम् ॥

कयोरपि.

२३४२

पर्यङ्कः स्वास्तरणः पतिरनुकूलो मनोहरं सदनम् ।
नार्हति लक्षांशमपि त्वरितक्षणचौर्यसुरतस्य ॥

दामोदरगुप्तस्य.

२३४३

द्विगुरपि सद्वन्द्वोऽहं गृहे च मे सततमव्ययीभावः ।
तत्पुरुष कर्म धारय येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ॥

२३४४

वाचयति नान्यलिखितं लिखितमनेनापि वाचयति नान्यः ।
अयमपरोऽस्य विशेषः स्वयमपि लिखितं न वाचयति ॥

कयोरपि.

२३४५

मदनपरिपाण्डुगण्डा मुण्डितभगमण्डला खराण्डानाम् ।
खण्डयतु दुःखमधिकं सुखखण्डकरण्डिका रण्डा ॥

रण्डानन्दस्य.

२३४६

चङ्गस्तृणेन यातः पटहरणेनापि निर्गतः शंभुः ।
सौरो व्यञ्जनहान्या श्यामलकस्त्वर्धचन्द्रेण ॥

कस्यापि.

२३४७
कचाधरकुचोरूणां दुःखं कंदर्पकर्मणि ।
स्त्रीचिह्नशिश्नयोः सौख्यं वादिपक्षवतामिव ॥
२३४८
अनाहूतप्रविष्टस्य दृष्टस्य क्रुद्धचक्षुषा ।
स्वयमेवोपविष्टस्य वरं मृत्युर्न भोजनम् ॥
२३४९
उत्कोचपारितोषकभाटसुभाषिततरार्थचौर्यांशाः ।
तत्क्षणमेव ग्राह्याः षडन्यकाले न लभ्यन्ते ॥
२३५०
आ सप्ततेर्यस्य विवाहपाङ्क्ति-
र्विच्छिद्यते नूनमपण्डितोऽसौ ।
जीवन्ति ताः कर्तनकुट्टनाभ्यां
गोभ्यः किमुक्षा यवसं ददाति ॥
भट्टोर्वीधरस्य.
२३५१
छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ती-
त्यलीकमेतद्भुवि संप्रतीतम् ।
छिद्रं पुरस्कृत्य हि कामिनीना-
मर्था भवन्त्येव हि न त्वनर्थाः ॥
२३५२
स्वल्पष्टकारो विटचेटचाट-
किराटभाटीकुलटाभटानाम् ।
भट्टस्य मुट्टः पुनरेष कस्मा-
दत्रोत्तरं दास्यति कुट्टनी ते ॥
कयोरपि.
२३५३
एषोऽग्निहोत्रीति बिभर्ति गास्ता
विक्रीय दुग्धं सलिलं जुहोति ।

ख्यातोऽस्ति लोकेष्वृतुकालगामी
रजस्वलां याति दिवापि वेश्याम् ॥

२३५४
शैलाः सुरान्नुक्रमयान्निरीक्ष्य
निघर्षणच्छेदनतापमुक्ताः ।
आत्मानमाश्लिष्य भुजोपपीडं
श्रेयांसि कर्तृष्विह चिन्तयन्ति ॥
सुवर्णकारेश्वरवर्मणः.

२३५५
एतांश्छिनद्मि यदि तन्मम जीवितेन
षण्ढस्य किं नु यदि सन्त्वथ गोपतेः किम् ।
आसे प्रसार्य यदि तज्जनता हसन्ति
भारैर्गुणैश्च वृषणैश्च हला श्रमो मे ॥
रत्नभूतेः.

२३५६
खट्वा नितान्तलघुका शिथिलप्रताना
वेश्यापतिः स च निरन्तरखण्डकारी ।
तत्रापि दैवहतिकाः खलु माघरात्र्यो
हा सह्यतां कथमयं व्यसनप्रपञ्चः ॥

२३५७
अक्षोटशुण्ठमरिचार्द्रकदाडिमत्व-
क्कुस्तुम्बुरूलवणतैलसुसंस्कृतान्यः ।
मत्स्यान्सुशीतासितभक्ततले ददाति
स ब्रह्मलोकमधिगच्छति पुण्यकर्मा ॥

२३५८
भक्तं प्रतोलयति वज्रमिवामरेन्द्रः
शाकं समुद्धरति शल्यमिवास्थिलग्नम् ।
क्वाथीं सुसैन्धवयुतां गलदाहकर्त्रीं
निर्मत्सरेण मनसा जलवद्ददाति ॥

२३५९

सिद्धान्तषट्कमपि चोपनिषच्चतुष्कं
विद्याश्चतुर्दश कलाः सकलाश्च सम्यक् ।
बुद्ध्वापि याति लघुतां गुरुतां गतोऽसौ
यश्चक्रिकां बहुविधां बहुधा न वेत्ति ॥

२३६०

कटी मुष्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यमुदरं
स्तनौ घण्टालोलौ जघनमिव यातुं व्यवसितौ ।
स्मितं भेरीनादो मुखमपि च यत्तद्भयकरं
तथाप्येषा रण्डा परिभवति संतापयति च ॥

२३६१

सिताम्बरयुगावृतः क्षुरनिघृष्टजङ्घोरुको
दिनत्रयपरिग्रहग्लपितवीटिकां धारयन् ।
सुराजिरमहेलको धवलसंनिधावुद्धुरो
रहो मृगयतेतरां विचलितोर्ध्वधम्मिल्लकः ॥

२३६२

सर्वस्य द्वे जगति नियते संपदापच्च जन्तो-
र्वृद्धो यूना सह परिचयात्त्यज्यते कामिनीभिः ।
एको गोत्रे भवति पुरुषः संपदामाश्रयो यः
स्त्री पुंवच्च व्यवहरति चेद्विद्धि गेहं प्रनष्टम् ॥

२३६३

कण्ठाद्रक्तं पिबति गुणिनां मद्यमांसं न भुङ्क्ते
विष्णुद्रव्यं हरति कुरुते द्वादशीषूपवासम् ।
सांख्यं श्रुत्वापहरति गवां ब्राह्मणानां च वृत्तिं
पापो दम्भः कलियुगसखः कस्य मित्रं नियोगी ॥

२३६४

प्रश्नाः कथा विचित्राः कण्डूयनमंशुकान्तराकृष्टिः ।
दिनवेलार्कनिरीक्षणमतिहासो मशकदंशकाक्षेपः ॥

२३६५

बहिरपि गमनं बहुशः स्वजनकलिः सलिलपात्रभङ्गश्च ।
वह्निप्रशमश्चेति द्वादशचेष्टाः सुवर्णकाराणाम् ॥

२३६६

यभस्व नित्यं यदि शक्तिरस्ति ते
दिनादिनं गच्छति कान्त यौवनम् ।
मृताय को दास्यति दर्भविष्टरे
तिलोदकैः सार्धमलोमशं भगम् ॥

२३६७

ऋजवी दृष्टिरनुल्वणं विहसितं मन्दं परिष्वञ्जितं
द्वेषो नर्मणि दूरतीर्थगमने यत्नो रतिर्लिङ्गिषु ।
यस्यास्त्यक्तसुखस्पृहं किल वपुः पीनाल्पलम्बस्तनी
सज्जारा विटपेटकैकमहिषी रण्डा सुखायास्तु वः ॥

२३६८

वेश्यानां परलोकसाधनधियामत्यन्तरत्यन्तर-
व्यग्राणामिदमेकमेव तपसश्छिद्रं कदाचिद्भवेत् ।
ताम्बूलद्रवसान्द्ररागमदिरामोदप्रगल्भैर्मुखै-
र्यत्स्वस्तील्पपवित्रवक्त्रकुहरांश्चुम्बन्ति विप्रानपि ॥

२३६९

वित्तेन वेत्ति वेश्या स्मरसदृशं कुष्ठिनं जराजीर्णम् ।
वित्तं विनापि वेत्ति स्मरसदृशं कुष्ठिनं जराजीर्णम् ॥

अयं क्षेमेन्द्रस्य.

२३७०

दीनार एकोऽस्ति ममेन्दुवक्त्रे
कटीतटप्रान्तनिबन्धबद्धः ।
उपार्जितोऽयं बहुभिः प्रयासै-
स्तदर्धमर्धेन कुरु प्रसादम् ॥

२३७१

प्रचुरमरिचापूर्णाः पूर्णैर्निरन्तरसंकुला
करिवरचलद्दन्तच्छायैर्बिसाङ्कुरमूलकैः ।
शकुनिशकलश्रेणीशाराः स्फुटा वटिकाकुलाः
शिशिरसमये भूयासुस्ते करम्भकहण्डिकाः ॥

२३७२

दन्तान्निर्दलयद्रसांश्च जडयत्तालु द्विधा स्फोटय-
च्छैत्यात्संघटयद्गलं गलबिलद्वाराणि संकोचयत् ।
इत्थं निर्मलकर्करीस्थमसहप्रालेयवाताहतं
नाधन्याः प्रचुरं पिबन्त्यनुदिनं प्रोन्मुक्तधारं पयः ॥

केषामपि.

२३७३

बिभ्राणार्द्रनखक्षतानि जघने नान्यत्र गात्रे भया-
न्नेत्रे चुम्बनपाटले च दधती निद्रालसे निश्चले ।
स्वं संकेतमदूरमेव कमितुर्भ्रूसंज्ञया बिभ्रती
सिद्धिं याति विटैककल्पलतिका रण्डा न पुण्यैर्विना ॥

२३७४

यत्नोत्थापनमात्रनिःसहजरच्चर्मावशेषश्लथ-
भ्रश्यच्छेपसि दुर्बलाङ्गवलनाव्यर्थौघमालिङ्गने ।
लज्जादायिनि खिद्यमानयुवतौ वृद्धस्य कृच्छ्रे रते
यत्स्यात्तत्प्रतिभाव्य किं नु हसितुं युक्तं किमारोदितुम् ॥

भट्टवृद्धेः.

२३७५

धत्सेऽङ्गानि न धार्यसे च बहुभिर्वेत्सि स्वयं संगतं
पद्भ्यां यासि वचो ददासि शिरसः शक्नोषि संचालनम् ।
भक्तस्योपरि नास्ति ते विमुखता नोष्मा न तृष्णाप्यहो
आनन्दोऽद्य नियोगिरुग्विरहितो दृष्टोऽसि जीवन्पुनः ॥

२३७६

मांसपाकोत्कटमद्यगन्धिविहरच्चेटीनटीसंकुलं
यद्वेश्यायतनं भुजंग परया भक्त्या पुरः पश्यसि ।
अत्रास्ते गृहदेवता विदधती दिग्घट्टनं कुट्टनी
यस्याः प्रत्यहमात्तकामुकपशुव्रातोपहारैर्बलिः ।

२३७७

गृध्री निर्भरमामिषेषु सरघा घोरा मधूनां भरे
व्याघ्री तीक्ष्णनखक्षतेषु भुजगी दंशप्रकारेषु च ।
उत्तानेषु विवर्तनेषु शफरी वित्तच्छले मूषकी
वेश्या कामुकवञ्चनासु भवने रूपैरनेकैः स्थिता ॥

२३७८

उच्चैरध्ययनं चिरंतनकथाः स्त्रीभिः सहालापनं
तासामर्भकलालने रतिरथो तत्पाकमिथ्यास्तुतिः ।
पितृभ्रातृजनाशिषः सुभगतायोग्यत्वसंकीर्तनं
स्वानुष्ठानकथाभिवादनविधिर्भिक्षोर्गुणा द्वादश ॥

२३७९

क्षारं राद्धमिदं किमद्य दयिते राध्नोषि किं न स्वय-
माः पापे प्रतिजल्पसे प्रतिदिनं पापस्त्वदीयः पिता ।
धिक्त्वां क्रोधमुखीमलीकमुखरस्त्वत्तोऽपि कः क्रोधनो
दंपत्योरिति नित्यदत्तकलहक्लेशान्तयोः किं सुखम् ॥

२३८०

न भ्रूभङ्गकटाक्षवीक्षणसुखं सान्द्रेऽन्धकारोदये
नालापाः प्रकटीभवन्ति मधुराः स्वैरं मिथो भाषणात् ।
साशङ्के हृदये तथा हि न मुदामासक्तिरुत्पद्यते
चित्रं चौर्यरते तथापि मनसः कोऽप्येष रम्यो रसः ॥

२३८१

क्रयादौषधवत्कामः प्रभुत्वात्केवलश्रमः ।
कारुवन्निजदारेषु योऽन्यः कामः स मन्मथः ॥

२३८२

स्वायत्तमेकान्तहितं विधात्रा
विनिर्मितं छादनमज्ञतायाः ।
विशेषतः सर्वविदां समाजे
विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ॥

२३८३

नाम ग्रन्थकृतां गृहाण विबुधोपाध्यायचर्चां कुरु
ग्रन्थानां भव सत्परिग्रहकृती स्पर्धस्व साकं बुधैः ।
नानाहस्तविचित्रचालनपरश्चोच्चैः सशब्दं हस-
न्निच्छेश्चेद्बुधतां पुरो जडधियामत्यन्तमूर्खोऽपि सन् ॥

२३८४

निःशङ्कं यत्तदुच्चैर्वद कुरु विकटं स्वाननं ज्ञानगर्वा-
च्छ्लाघस्वात्मानमन्यान्भष हस सहसा किंचिदश्लीलमुक्त्वा ।
सावद्यं खण्डखाद्यं पठ विवद समुत्कर्षयन्मूर्खलोका-
निच्छेश्चेत्सूरिभावं जडजनपुरतो मूर्खवृन्दारकोऽपि ॥

२३८५

व्यासादीन्कविपुंगवाननुचितैश्चोद्यैः सलीलं भष-
न्नुच्चैर्जल्प निमील्य लोचनयुगं श्लोकान्सगर्वं पठन् ।
काव्यं स्वीकुरु यत्परैर्विरचितं स्पर्धस्व साकं बुधै-
र्यद्यभ्यर्थयसे श्रुतेन रहितः पाण्डित्यमाप्तुं बलात् ॥

२३८६

आकारेण शशी गिरा परभृतः पारावतश्चुम्बने
हंसश्चङ्क्रमणे समं दयितया रत्या विमर्दे गजः ।
इत्थं भर्तरि मे समस्तयुवतिश्लाघ्यैर्गुणैः सेविते
क्षुण्णं नास्ति विवाहितः पतिरिति स्यान्नैष दोषो यदि ॥

२३८७

अनेकैर्नायकगुणैः सहितः सखि मे पतिः ।
स एव यदि जारः स्यात्सफलं जीवितं मम ॥

२३८८

रे रे यन्त्रक मा रोदीः कं कं न भ्रमयन्त्यमूः ।
कटाक्षाक्षेपमात्रेण कराकृष्टस्य का कथा ॥

केषामपि.

२३८९

विप्रः सपक्षो ह्युपवीतधारी
युक्त्या स्वरार्थं भ्रमयन्स्वहस्तम् ।
शिष्योऽस्मि नार्या न तु रोदनं मे
शब्देन वेदाध्ययनं करोमि ॥

राजानकानन्दस्वामिनः.

२३९०

यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं
करेण धृत्वा शपथं करोमि ।
नान्यन्मनोहारि नितम्बिनीभ्यो
दुःखैकहेतुर्न च कश्चिदस्ति ॥

२३९१

वान्त्यापि यत्सुखयति प्रहतोऽपि चेतो
जातव्रणोऽपि नयनोत्सवमातनोति ।
मुण्डीकृतोऽपि सुरते प्रबिभर्ति शोभां
पायादपूर्वचरितः सुभगो भगो वः ॥

२३९२

मूर्खः कृतेऽपि परदाररते विशुद्ध्यै
मातेति वाचिकमवान्तरमातनोति ।
यागाब्जसीम्नि कृतविट्टुदनार्थमोतु-
रुत्खातपातकमुदस्यति तद्दलेभ्यः ॥

२३९३

अपथ्यभोगेषु यथातुराणां
स्पृहा यथार्थेष्वतिदुर्गतानाम् ।

परोपतापेषु यथा खलानां
स्त्रीणां तथा चौर्यरतोत्सवेषु ॥

२३९४

कार्यार्थिनो दीर्घमिवाध्वखेदं
विक्रीतदासा इव कर्मभारम् ।
कष्टं कटुद्रव्यमिवामयार्ताः
स्वभर्तृगेहं वनिताः सहन्ते ॥

२३९५

अधेश्वराश्चारणगायनानां
सदैव कल्पद्रुमवत्फलन्ति ।
सद्भयस्तु किंचिद्वचसैव सायं
दीपाय कर्पूरमिवार्पयन्ति ॥

२३९६

श्वश्रूर्नुदति च शश्वन्नुदति ननन्दाथ देवरो नुदति ।
प्रियसखि तथापि गेहे पतिरसमासे समाश्रित्य ॥

२३९७

घझढधभणनविशेषो वक्तुर्वक्त्रान्न लभ्यते यस्य ।
मुखगुदरन्ध्रविशेषो दन्तैरुपलभ्यते तस्य ॥

अयं कस्यापि.

२३९८

इन्दुर्यत्र न निन्द्यते न मधुरं दूतीवचः श्रूयते
नोच्छ्वासा हृदयं दहन्ति शिशिरा नो याति कार्श्यं वपुः ।
स्वायत्तामनुकूलिकां स्वगृहिणीमालिङ्ग्य यत्सुप्यते
तत्किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमहो कष्टं हि तद्धार्यते ॥

२३९९

दिग्वासा यदि तत्किमस्य वसनैश्चेत्तस्य किं भस्मना
भस्माथाङ्गनया किमस्य यदि सा कामं परिद्वेष्टि किम् ।
इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमसौ पश्यन्निजस्वामिनो
भृङ्गी सान्द्रसिरावनद्धपरुषं धत्तेऽस्थिशेषं वपुः ॥

२४००

नास्माकं जननी तथोज्ज्वलकुला सच्छ्रोत्रियाणां कुला-
दूढा काचन कन्यका खलु मया तेनास्मि ताताधिकः ।
अस्मत्स्यालकभागिनेयभगिनी मिथ्याभिशस्ता परै-
स्तत्संबन्धवशान्मया स्वगृहिणी प्रेयस्यपि प्रोज्झिता ।।

कृष्णमिश्रस्य.

२४०१

बाला क्रन्दति घर्षणेन युवतिः सीत्कारमामुञ्चति
प्रौढा मुञ्चति पुत्रशोकमतुलं पीयूषदण्डाहता ।
वृद्धागाधभगोदधिप्रमथने निर्मन्थमन्थाचलो
जीयादिन्द्रकरीन्द्रदन्तमुसलाकारो लकारस्तव ।।

२४०२

भिक्षो कन्था श्लथा ते ननु शफरवधे जालिकैषास्ति मत्स्यां-
स्तेऽमी मद्यावदंशाः पिबसि मधु समं वेश्यया यासि वेश्याम् ।
दत्त्वारीणां गलेऽङ्घ्रिं किमु तव रिपवो भित्तिभेत्तास्मि येषां
चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कथमसि कितवो येन दासीसुतोऽस्मि ।।

२४०३

दूरे क्षीरकथा तथाहि कतरो राज्ञां विशेषोऽपरो
दण्डापूपिकया दधिष्वधिगमस्तक्रं क मे संभवेत् ।
मस्तु स्वस्तिमदस्तु गोरसरसप्रस्ताव एवाफल-
स्तद्भाग्यं मम येन काञ्जिकलवैर्निष्किंचनो वञ्चितः ।।

प० जोनकस्य.

२४०४

क्लेशैः केशैरशेषैरलमुपरचितैः कार्यहार्यं मनोऽस्या
दाता ग्राम्योऽपि काम्यः किमपरमनया दग्धवैदग्ध्यरीत्या ।
स्वैरं निर्गत्य पुत्र व्रज युवतिजनो यत्र वाञ्छ्यलभ्यः
कुट्टन्या प्रोक्तमित्थं प्रकटविटभटोच्चाटनं पातु युष्मान् ।।

२४०५

आदौ तावद्व्यापारस्था यमवरुणधनदसदृशा भवन्त्यतिगर्विता
मानोन्मत्ता दर्पोत्सिक्ताः परविभवहरणनिरता भवन्त्यतिदारुणाः।
भ्रष्टास्तेभ्यो व्यापारेभ्यो हतिनिगडनियतचरणास्तथा लगुडार्दिता
लम्बैः कूर्चैर्दीनैर्वक्त्रैर्मुनय इव शमदमरता भवन्त्यतिभद्रकाः ॥

एते केषामपि.

२४०६

भोगोपभुक्तिः क्रियते परेण
संमर्दनार्तिं तु वयं भजामः ।
वृद्धास्तनौ वक्तुमितीव यातौ
समानदुःखस्य भगस्य मूलम् ॥

अथ जातिः

२४०७

मार्जारश्चुल्लितलादुत्थाय विजृम्भितायतो भूत्वा ।
विधुनोति भस्मपरुषाण्यङ्गानि निशावसानेषु ॥

२४०८

गायति विहसति नृत्यति हृदयेन धृतां प्रियां विचिन्तयति ।
समविषमं च न विन्दति गृहगमनसमुत्सुकः पथिकः ॥

कयोरपि.

२४०९

धूलीधूसरतनवो राज्यस्थितिरचनकल्पितैकनृपाः ।
कृतमुखवाद्यविकाराः क्रीडन्ति सुनिर्भरं डिम्भाः ॥

रुद्रटस्य.

२४१०

विरलाङ्गुलिकरपिहितघ्राणान्वितगण्डचिबुकमुखविवरम् ।
कस्योच्चरदृकारं सूक्ष्मशिशोर्ज्योन्मनो न हरेत् ॥

२४११

आस्यं पिधाय सकलं विरलाङ्गुलिना करेण सघ्राणम् ।
अयमुच्चरदृकारं मनोहरं ज्योत्करोति शिशुः ॥

एतौ वल्लभदेवस्य.

२४१२

गर्जन्हरिः साम्भसि शैलकुञ्जे
प्रतिध्वनीनात्मकृतान्निशम्य ।
पदं बबन्ध क्रमितुं सकोपः
प्रतर्कयन्नन्यमृगेन्द्रनादम् ॥

भट्टेः.

२४१३

अम्भोमुचां सलिलमुद्वमतां निशीथे
तालीवनेषु निभृतस्थितकर्णतालाः ।
आकर्णयन्ति करिणोऽर्धनिमीलिताक्षा
धारारवान्दशनकोटिनिषण्णहस्ताः ॥

कस्यापि.

२४१४

द्वित्राणि स्खलता पदानि दधता धात्रीकरालम्बिना
स्वभ्यस्तं पुनरेव जानुगमनं निःशङ्कमातन्वता ।
उद्भिन्नासमदन्तकुड्मलमुखेनाव्यक्तवाग्वादिना
या प्रीतिः स्वसुतेन चेतसि सखे वक्तुं न सा पार्यते ॥

भट्टजनार्दनस्य.

२४१५

आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निशम्योदितं
धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसान्प्रस्तुतान् ।
दूरात्स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको
नाधन्यस्य पुरः परैति परया प्रीत्या रणन्घर्घरम् ॥

कस्यापि.

२४१६

मातर्धर्मपरे दयां मयि कुरु श्रान्तेऽद्य वैदेशिके
द्वारालिन्दककोणकेऽथ निभृतं यातास्मि सुप्त्वा निशि ।
इत्युक्त्वा सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भर्त्सितः
स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥

रविदत्तस्य.

२४१७

आरात्कारीषवह्नेः प्रविरचिततृणप्रस्तरान्तर्निषण्णैः
संशीर्णग्रन्थिकन्थाविवरवशविशच्छीतवाताभिभूतैः ।
नीताः कृच्छ्रेण पान्थैः श्वभिरिव निबिडं जानुसंकोचकुब्जै-
रन्तर्दुर्वारदुःखद्विगुणतरकृतायामयामास्त्रियामाः ॥

कस्यापि.

२४१८

पक्षावुत्क्षिप्य धुन्वन्सकलतनुरुहाभोगविस्फारिताङ्गः
प्रागेवोड्डीननिद्रः स्फुरदरुणकरोद्भासितं खं निरीक्ष्य ।
प्रातश्चोत्थाय नीडस्थिततरलतनुर्घर्घरध्वानमुच्चै-
रुद्ग्रीवः पूर्वकायोन्नतिविकटसटः कुक्कुटो रारटीति ॥

नड्डुवाहस्य.

२४१९

आकर्षन्निव गां धमन्निव खुरैः पश्चार्धमुज्झन्निव
स्वीकुर्वन्निव खं पिबन्निव दिशो वायून्समश्नन्निव ।
साङ्गारप्रकरां स्पृशन्निव महीं छायाममृष्यन्निव
चञ्चच्चामरवीज्यमानवदनः श्रीमान्हयो धावति ॥

श्रीसिंहदत्तस्य.

२४२०

पश्चादङ्घ्रिं प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाङ्गमुच्चै-
रासज्याभुग्नकण्ठो मुखमुरसि सटा धूलिधूम्रा विधूय ।
घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुङ्गस्तुरंगो
मन्दं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्ष्मां खुरेण ।

भट्टबाणस्य.

२४२१

आलोकत्रस्तनारीकृतसभयमहानादधावज्जनौघ-
न्यासद्वारप्रदेशप्रचुरकलकलाकर्णनस्तब्धचक्षुः ।
कष्टं दण्डं गृहाणेत्यतिमुखरमुखैस्ताडितो लोष्टघातै-
र्भीतः सर्पो गृहस्यानधिगतविवरः कोणतः कोणमेति ॥

दिविराकिशोरकस्य.

२४२२

आघ्रायाघ्राय गन्धं विकृतमुखपुटो दर्शयन्दन्तपङ्क्तिं
धावन्नुन्मुक्तनादो मुहुरपि रभसाकृष्टया पृष्ठलग्नः ।
गर्दभ्याः पादघातद्विगुणितसुरतप्रीतिराकृष्टशिश्नो
वेगादारुह्य मुह्यन्नवतरति खरः खण्डितेच्छश्चिराय ॥

श्रीमयूरस्य.

२४२३

घ्रात्वा श्रोणीमजाया विततमभिमुखं नाससंकोचभङ्गं
स्थित्वा सूर्यं निरीक्ष्य प्रविकसितसटो घट्टयन्क्ष्मां खुरेण ।
ब्लोब्लोकारान्प्रकुर्वन्मणिशकलनिभं चालयन्नेत्रयुग्मं
छागश्चाटूननेकांश्चतुर इव विटो मन्मथान्धः करोति ॥

भट्टबाणस्य.

२४२४

गर्जित्वा मेघधीरं प्रथममथ शनैर्मण्डलीकृत्य देहं
शृङ्गाभ्यां घारयन्तावभिमुखमवनिं दारयन्तौ खुराग्रैः ।
मन्दं मन्दं समेत्य स्थिरनिहितपदं दत्तघातौ सरोषं
युध्येते चालयन्तौ कुटिलितमसकृत्पुच्छमेतौ महोक्षौ ॥

कस्यापि.

२४२५

आहत्याहत्य मूर्ध्ना द्रुतमनुपिबतः प्रस्नुतं मातुरूधः
किंचित्कुब्जैकजानोरनवरतचलच्चारुपुच्छस्य धेनुः ।
उत्तीर्णं तर्णकस्य प्रियतनयतया दत्तहुंकारमुद्रा
विस्रंसिक्षीरधारालवशबलमुखस्याङ्गमातृप्ति लेढि ॥

श्रीमयूरस्य.

अथ चाटवः

२४२६

अनास्वादितसंभोगाः पतन्तु तव शत्रवः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

२४२७
नारायणायितं देव त्वया नरकविद्विषा ।
यदेकः शिशुपालोऽपि स्थापितो न द्विषां कुले ॥
२४२८
तुलामारुह्य रविणा वृश्चिके निहितं पदम् ।
भवता शिरसि न्यस्तमयत्नेनैव भोगिनाम् ॥
२४२९
विचरेदेकपाद्धर्मः कथमस्मिन्कलौ युगे ।
यदि वंशस्त्वदीयोऽयं न स्यादस्यावलम्बनम् ॥
२४३०
कृतं कलौ त्वयैकेन परलोकप्रसाधनम् ।
गुणानुबन्धिभिः शुद्धैर्मार्गणैः सफलीकृतैः ॥
२४३१
किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः ।
कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥
२४३२
विना साध्येन नैवास्ति तार्किकाणां हि साधनम् ।
साध्यं ते नास्त्यहो चित्रं तथाप्यस्त्येव साधनम् ॥
२४३३
प्रत्यक्षमविसंवादि प्रमाणं प्रोच्यते बुधैः ।
प्रत्यक्षस्ते गुणौघोऽयमप्रमाणः कथं भुवि ॥
२४३४
चित्रं कारणमन्यत्र कार्यमन्यत्र दृश्यते ।
महान्प्रतापो देवस्य दाहस्तु हृदि विद्विषाम् ॥
२४३५
राजंस्त्वमेव पातालमाशानां त्वं निबन्धनम् ।
त्वं चामरमरुद्भूमिरेको लोकत्रयायसे ॥

२४३६
करपातैर्दुरालोकैस्तीक्ष्णः संतापयन्प्रजाः ।
भानुर्न भवता तुल्यः क्षणसंरक्तमण्डलः ॥

२४३७
एतावच्छक्यमस्माभिर्वक्तुं त्वं गुणवानिति ।
रत्नाकरस्य रत्नौघपरिच्छेदे तु के वयम् ॥

२४३८
मित्रमण्डलसंतापशुष्कदेहास्तवारयः ।
जाताः संप्रति दग्धाशा निदाघदिवसा इव ॥

२४३९
कारणैः सदृशं कार्यमिति मिथ्याप्रसिद्धयः ।
मानिनो भवतो जातं यदमानं यशो भुवि ॥

२४४०
अमानेनापि भवता दानमानादिभिर्गुणैः ।
आश्रितः सर्व एवायं समानः क्रियते जनः ॥

२४४१
भवतोऽपि भवद्भृत्याः सुखभाजो भवन्त्यमी ।
त्वत्प्रसादात्सुखावाप्तिर्या तेषां सा कुतस्त्वयि ॥

२४४२
भोगस्तवैव सफलो योऽर्थिभिः परिभुज्यते ।
अन्येषां किं नृणां भोगैरभोगैः फणिनामिव ॥

२४४३
दुर्योधनः सकर्णोऽसि हृदि शल्योऽसि विद्विषाम् ।
सकृपो धृतराष्ट्रोऽसि त्वमेकः कौरवायसे ॥

२४४४
युधिष्ठिरोऽसि भीमोऽसि चरितैरर्जुनो भवान् ।
प्रज्ञया सहदेवोऽसि वाच्यता नकुलस्य ते ॥

२४५४
आहते तव निःसाणे स्फुटितं रिपुहृद्घटैः ।
गलितं तत्प्रियानेत्रै राजंश्चित्रमिदं महत् ॥
२४५५
अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः ।
मार्गणौघः समायाति गुणो याति दिगन्तरम् ॥
२४५६
अमी पानकरम्भाभाः सप्तापि जलराशयः ।
त्वद्यशोराजहंसस्य पञ्जरं भुवनत्रयम् ॥
२४५७
कीर्तिस्ते जातजाड्येव चतुरम्बुधिमज्जनात् ।
आतपाय धरानाथ गता मार्तण्डमण्डलम् ॥
२४५८
दुनोति त्वामघवतः कीर्तनं केनचित्कृतम् ।
त्वयि संकीर्तिते चित्रं मघवानपि तुष्यति ॥

एते अमृतदत्तस्य.

२४५९
भवतस्तुल्यतामेति न सोमो न दिवाकरः ।
यस्य दातुः परिश्रान्तो न रात्रौ न दिवा करः ॥
२४६०
अक्षराणामकारोऽहमिति विष्णुः स्वयं ब्रुवन् ।
भवता सोऽपि यत्सत्यमाकारेण लघूकृतः ॥

एतौ भास्करसेनस्य.

२४६१
राजन्यद्यपि ते बाहू कान्तालिङ्गनलालसौ ।
तथापि समरे भेत्तुं 'शक्तौ हस्तिकपाटयोः' ॥
२४६२
अगम्यगमनात्प्रायः प्रायश्चित्तीयते जनः ।
अगम्यं त्वद्यशो याति सर्वत्रैव च पावनम् ॥

२४६३

यशसस्तव सौजन्यमहो विस्मयकारकम् ।
आत्मवच्छुक्लतां नीतमयशो विद्विषामपि ॥

२४६४

गुणवत्त्वे समानेऽपि भेदोऽयं युवयोर्महान् ।
धनुर्याति गुणच्छेदमविच्छेदगुणो भवान् ॥

२४६५

किं करोतु गुणौघस्ते शरावपुटदीपवत् ।
वसुधाम्बरपर्यन्तविनिवारितगोचरः ॥

२४६६

संधिविग्रहकालज्ञः कृतकृत्योऽपि पाणिनिः ।
परप्रत्ययकारीति भवता नोपमीयते ॥

२४६७

'उपसर्गाः क्रियायोगे' पाणिनेरिति संमतम् ।
निष्क्रियोऽपि तवारातिः सोपसर्गः सदा कथम् ॥

२४६८

तव शत्रुर्भवांश्चैव द्वयं व्याकरणायते ।
स निपातोपसर्गाभ्यां त्वं गुणागमवृद्धिभिः ॥

२४६९

असत्कविप्रणीतानां श्लोकानामिव ते द्विषाम् ।
क्लिष्टार्थसंधिवृत्तीनां निपाताः स्युः पदे पदे ॥

२४७०

यदस्ति तद्ददासीति नैतच्चित्रमवैम्यहम् ।
भयं स्वप्नेऽपि ते नास्ति दत्तं तद्विद्विषां कथम् ॥

२४७१

अकलङ्को दृढः शुद्धः परिवारी गुणान्वितः ।
सद्वंशो हृदयग्राही खड्गः सुसदृशस्तव ॥

२४७२

प्रायेण सर्वं पश्यन्ति विपरीतं विनश्वराः ।
यत्त्वं काञ्चनगौरोऽपि काल एवासि विद्विषाम् ॥

२४७३

त्वया सह विरुद्धानां कुतः कुशलता कुले ।
वासो हि नियतस्तेषां वने कुशलताकुले ॥

२४७४

विरोधात्तव शत्रूणां जातं सौगतदर्शनम् ।
विग्रहे क्षणभङ्गित्वं सर्वाङ्गेषु च शून्यता ॥

२४७५

रागान्नक्षत्रयोगाच्च समूहात्सास्य देवता ।
जयलक्ष्मीर्महीभर्तुर्वक्षो याता रणे द्विषाम् ॥

प° पाजकस्य.

२४७६

त्वद्यशःपुण्डरीकस्य त्रैलोक्यैकसरःस्थितेः ।
कीर्तिहंसीविधूतस्य रजः पतति नो हिमम् ॥

कस्यापि.

२४७७

सकृपाणां द्विषां सेनामकृपाणां रणे घ्नता ।
अमूर्धन्येन भवता मूर्धन्येन जिता दिशः ॥

अमृतदत्तस्य

२४७८

त्वद्यशोजलधौ राजन्निमज्जनभयादिव ।
सूर्येन्दुबिम्बमिषतो धत्ते तुम्बीद्वयं नभः ॥

२४७९

अहो किमपि ते शुद्धं यशःकुसुममुद्गतम् ।
यस्यायममृतस्यन्दी बालेन्दुर्बाह्यपल्लवः ॥

जयवर्धनस्य.

२४८०

उदिते दृष्टिसुखे त्वयि शशिनीव भवन्ति चन्द्रकान्तानि ।
वदनान्यरिनारीणामविरलजलबिन्दुवर्षीणि ॥

२४८१

एकं मित्रं भजते मासेनेन्दुः स्वयं क्षयं गच्छन् ।
मित्रशतानि भजंस्त्वं प्रतिक्षणं वृद्धिमुपयासि ॥

कयोरपि.

२४८२

स्तनयुगमश्रुस्नातं समीपतरवर्ति हृदयशोकाग्नेः ।
चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥

भट्टबाणस्य.

२४८३

दिङ्मुखानि परिचुम्बति पृथ्वी-
मम्बुराशिरशनां परिरभ्य ।
उल्लसत्युपवनेषु यशस्ते
वृद्धमेव तरुणोचितचेष्टम् ॥

श्रीकल्लटस्य.

२४८४

दृष्टमङ्कुरितमर्जुनसृष्टौ
यन्महापुरुषनिर्मितिबीजम् ।
तत्त्वोदयविधाविह धातु-
र्दृश्यते कुसुमितं फलितं च ॥

आनन्दवर्धनस्य.

२४८५

ऊष्मव्यपेता रहिताश्च वृद्ध्या
संयोगहीना लघवोऽपि चान्तः ।
श्लोकस्य वर्णा इव विद्विषस्ते
पादान्तमागम्य गुरूभवन्ति ॥

२४८६

यशोदयामण्डितकान्तदेहो
बाल्येऽपि गोपालजनस्य नेता ।
गोमण्डलं पासि बलेन युक्तः
कथं न राजन्पुरुषोत्तमोऽसि ॥

२४८७

कृशाशयात्यन्तविवृद्धतापया
विपाण्डुरीभूतपयोधरश्रिया ।
शिलीमुखास्वादितबन्धुजीवया
तवारिनारी शरदा विडम्ब्यते ॥

केषामपि.

२४८८

दिग्वधूवदनचुम्बि चेर्ष्यया
वीक्ष्य सद्युति दिवा भवद्यशः ।
दर्शितः पृथुपयोधरोद्गम-
स्तेन सापि परिरभ्यतेऽखिला ॥

२४८९

अभिहिताप्यभियोगपराङ्मुखी
प्रकटमङ्गविलासमकुर्वती ।
उपरि ते पुरुषायितुमक्षमा
नववधूरिव शत्रुपताकिनी ॥

एतौ विकटनितम्बायाः

२४९०

द्रविणमापदि भूषणमुत्सवे
शरणमात्मभये निशि दीपकः ।
बहुविधार्थ्युपकारभरक्षमो
भवति कोऽपि भवानिव सन्मणिः ॥

भल्लटस्य.

२४९१

अपहरसि सदा मनांसि पुंसा-
मतिमहता गुणसंपरिग्रहेण ।
न च भवसि तथाप्यनेकचित्तो
इतमथवा विवृणोति कः परस्वम् ॥

२४९२

सुद्युम्न इन्दुकुलजः स बभूव नाम्नी
राजाप्यसौ दशरथः सुतरामभद्रः ।
धर्मात्मजो नकुलवानिति सुप्रसिद्धं
केनोपमा भवतु ते सकलाधिपस्य ॥

कयोरपि.

२४९३

ऐरावणे सुरवधूपरिगीयमान-
युष्मद्यशःश्रवणनिश्चलकर्णताले ।
निर्विघ्नमापिबति भृङ्गकुलं मदाम्भः
कल्याणमावहति कस्य न चेष्टितं ते ॥

जितमन्योः.

२४९४

गायन्ति किंनरगणाः सह कामिनीभिः
प्रोत्तुङ्गशैलशिखरेषु हिमाचलस्य ।
शङ्खेन्दुकुन्ददलबालमृणालनाल-
नीहारहारहरहाससितं यशस्ते ॥

कस्यापि.

२४९५

त्वद्बाहुदण्डकरवालविदारितारि-
मातङ्गकुम्भदलनच्युतमौक्तिकौघैः ।
रेजे भवत्परिगृहीतविपक्षलक्ष्मी-
धम्मिल्लपुष्पनिकरैरिव रङ्गभूमिः ॥

हर्षदत्तस्य.

२४९६

याते शमं रजसि जातजलाभिषेका
धौताम्बराः स्फुरितपाण्डुपयोधरान्ताः ।
पत्युः प्रजार्थमधुना तव पुष्पवत्यो
वाञ्छन्ति संगममिमाः ककुभश्चतस्रः ॥

मातङ्गदिवाकरस्य.

२४९७

येन व्यधीयत करालकृपाणपट्ट-
व्याघट्टनोत्फलितभीमभटोत्तमाङ्गैः ।
वैरिप्रतापतपनोरुयशःशशाङ्क-
ग्रासादरेण युधि राहुपरंपरेव ॥

प्रकाशदत्तस्य.

२४९८

आश्चर्यधामभिरतीव गुणैः किमेत-
ज्जालं त्वया विरचितं यदपूर्वमेव ।
चेतांसि मूर्तिरहितान्यपि चञ्चलानि
बध्नाति यच्छ्रुतिगतं तदपूर्वमेव ॥

वल्लभदेवस्य.

२४९९

रत्नाकरोऽपि न च जातु भवान्समुद्रो
नो गोत्रभिच्च विबुधानवसि प्रयत्नात् ।
नित्यं वृषेण चरसीह न कृत्तिवासाः
सर्वप्रजापतिरपङ्कजमध्यवर्ती ॥

कय्यटस्य.

२५००

कुन्दं क्षणक्षयि कलङ्कि शशाङ्कबिम्बं
क्षीरं विकारि जडसंगति हंसवृन्दम् ।
हाराः सरन्ध्रवपुषो धवलद्युतीनां
केनोपमां व्रजतु नाथ यशस्त्वदीयम् ॥

२५०१

त्वदरिपुरविचित्रभित्तियोषि-
न्मदनपुरे विनिवेशितैकपाणिः ।
अपरकरगृहीतचर्मदण्डः
करसुरतं कुरुते पुलिन्दवर्गः ॥

२५०२

पृथुरसि गुणैः कीर्त्या रामो नलो भरतो भवा-
न्महति समरे शत्रुघ्नस्त्वं क्षितौ जनकः स्थितः ।
इति सुचरितैः कीर्तिं बिभ्रच्चिरंतनभूभृतां
कथमसि न मांधाता देव त्रिलोकविजय्यपि ॥

कस्यापि.

२५०३

घटयसि घनकालं देव कस्मादकस्मा-
द्भ्रुकुटिकथितकोपोऽप्यभ्यमित्रं यियासुः ।
न पुनरपि तु कुर्युः पङ्किलानेव मार्गा-
नविरतमदधारादुर्दिनैर्दन्तिनस्ते ॥

लुब्धकापरनाम्नो विक्रान्तिवर्मणः.

२५०४

अकालधृतमानसव्यतिकरोत्सवैः सारसै-
रकाण्डपटुताण्डवैरपि शिखण्डिनां मण्डलैः ।
दिशः समवलोकिता रभसनिर्भरप्रोल्लस-
द्भवत्पृथुवरूथिनीजनितभूरजःश्यामलाः ॥

२५०५

यदपि निरायुधा यदपि सर्वजनैर्वियुता
यदपि पदातयः पथिषु केषु न पर्यटिताः ।
तदपि सहेतयस्तदपि संप्रति सानुचरा-
स्तदपि सवारणास्तव कथं विहरन्त्यरयः ॥

एतौ प्रकाशवर्षस्नोर्दर्शनीयस्य.

२५०६

यशःकुसुमवाटिका गुणनिधानमञ्जूषिका
कलाकमलदीर्घिका कलितरुप्रवालाशनिः ।
द्विषत्तिमिरचन्द्रिका वरविलासिनीचेतसां
वशीकरणवर्तिका कुशलिनी तनुस्तावकी ॥

२५०७

कुलममलिनं भद्रा मूर्तिर्मतिः श्रुतशालिनी
भुजबलमलं स्फीता लक्ष्मीः प्रभुत्वमखण्डितम् ।
प्रकृतिसुभगा ह्येते भावा मदस्य च हेतवो
व्रजति पुरुषो यैरुन्मादं त एव तवाङ्कुशाः ॥

कयोरपि.

२५०८

यः पृष्ठं युधि दर्शयत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रतां
त्वां प्रत्येव बिभर्ति यश्च किरति क्रूरध्वनिं निष्ठुरः ।
दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य गृह्णन्गुणं
विख्यातः स्फुटमेक एव हि भवान्सीमा गुणग्राहिणाम् ॥

२५०९

युष्मद्दन्तिबलैर्विलोक्य निखिलामालिङ्गिताङ्गीं भुवं
सङ्ग्रामाङ्गणसीम्नि जङ्गमगिरिस्तोमभ्रमाधायिभिः ।
पृथ्वीन्द्रः स पृथुर्भवद्रणरसप्रेक्षोपनम्रामर-
श्रेणीमध्यचरः पुरः क्षितिधराक्षेपाय धत्ते धियम् ॥

एतौ श्रीहर्षस्य.

२५१०

देव त्वद्विजयं निराकृतभयं प्रौढप्रतापालयं
क्रान्तक्ष्मावलयं कृतारिविलयं श्रुत्वा सुराधीश्वरः ।
गुप्तं गच्छति नेच्छति प्रतिवचः प्रेम्णा गुरुं पृच्छति
त्राणं वाञ्छति मूर्छति प्रतिमुहुः शच्यां दृशं यच्छति ॥

कस्यापि.

२५११

देव त्वद्यश एव किं सितसितं रामे शशाङ्के मरु-
द्वाहे स्वर्गगजे हरे फणिपतौ वाण्यां वृषे भे रुचिः ।
अन्येषां तु तदम्बरे तदुदरे तद्यञ्जने तन्मदे
तत्कण्ठे च तदीक्षणे तदलके तत्पोत्रके तत्पथि ॥

शाकल्यपल्यस्य.

२५१२

त्वद्यात्रासमयेऽतिदुर्धरगतेः सैन्यस्य संमर्दतो
द्राक्पिष्टेऽपि शिरोगणे गुणयुगं जज्ञे फणाभृत्पतेः ।
प्रापद्भूपरमाणुभिस्तरलितैः कालुष्यमक्ष्णां न य-
द्भृङ्गस्य च कारणं यदश्रृणोन्नो पत्तिकोलाहलम् ॥

मङ्खस्य.

२५१३

सङ्ग्रामाङ्गणसंगतेन भवता चापे समारोपिते
देवाकर्णय येन येन सहसा यद्यत्समासादितम् ।
कोदण्डेन शराः शरैररिशिरस्तेनापि भूमण्डलं
तेन त्वं भवता च कीर्तिरमला कीर्त्या च लोकत्रयम् ॥

२५१४

देवाकर्णय नाकिनां पुरि नृणां लोके पुरे भोगिना-
मासन्केचन सन्ति केचन तथा स्थास्यन्ति ये केचन ।
तन्मध्ये न बभूव नास्ति भविता तादृङ्न नीतौ नतौ
कान्तौ काव्यरतौ नुतौ रिपुहतौ कीर्तौ न यस्ते समः ॥

२५१५

भूपालाः शशिभास्करान्वयभुवः के नाम नासादिता
भर्तारं पुनरेकमेव हि भुवस्त्वां देव मन्यामहे ।
येनाङ्गं परिमृष्य कुन्तलमथाकृष्य व्युदस्यायतं
चोलं प्राप्य च मध्यदेशमधुना काञ्च्यां करः पातितः ॥

मयूरस्य.

२५१६

त्वं द्वित्राणि पदानि गच्छसि महीमुल्लङ्घ्य यान्ति द्विष-
स्त्वं बाणान्दश पञ्च मुञ्चसि निजान्मुञ्चन्ति शस्त्राणि ते ।
ते देवीपतयस्त्वदस्त्रनिहितास्त्वं मानुषीणां पति-
र्निन्दा तेषु कथं स्तुतिस्त्वयि कथं श्रीकर्ण निर्णीयताम् ॥

कस्याचिद्दाक्षिणात्यस्य ।

२५१७

अर्थिभ्रंशबहूभवत्फलभरव्याजेन कुब्जायितो
देव त्वय्यतिदानभाजि कथमप्यास्तां स कल्पद्रुमः ।
आस्ते निर्व्ययरत्नसंपदुदयोदग्रः कथं याचक-
श्रेणीवर्जनदुर्यशोनिविडितव्रीडस्तु रत्नाचलः ॥

२५१८

दूरं श्वेतगुणैरहंकृतिभृतां जैत्राङ्ककारे चर-
त्यस्मिंस्त्वद्यशसि प्रयाति कुमुदं बिभ्यन्न निद्रां निशि ।
धम्मिल्ले किमु मल्लिकासुमनसां माल्यं भिया लीयते
पीयूषद्रवकैतवाद्धृतदरः शीतद्युतिः स्विद्यति ॥

२५१९

युष्मद्गन्धगजस्तृषाम्भसि भृशं कण्ठान्तमज्जत्तनुः
फेनैः पाण्डुरितः स्वदिक्करिजयक्रीडायशःस्पर्धिभिः ।
दन्तद्वन्द्वजलानुबिम्बनचतुर्दन्तः कराम्भोवमि-
व्याजादभ्रमुवल्लभेन विरहं निर्वापयत्यम्बुधेः ॥

२५२०

आस्ते दामोदरीयामियमुदरदरीं यावलम्ब्य त्रिलोकी
संमातुं शक्तिमन्ति प्रथिमभरवशादत्र नो त्वद्यशांसि ।
तामेतां पूरयित्वा निरगुरिव मधुध्वंसिनः पाण्डुपद्म-
च्छद्मापन्नानि तानि द्विपदशनसनाभीनि नाभीपथेन ॥

२५२१

मयि स्थितिर्नम्रतयैव लभ्यते
दिगेव च स्तब्धतया विलङ्घ्यते ।

इतीव चापं दधदाशुगं क्षिप-
न्नयोपदेष्टासि रणे द्विषामपि ॥
२५२२
रिपूनवाप्यापि गतोऽवकीर्णितां
भवान्न यावज्जनरञ्जनव्रती ।
भृशं विरक्तानपि रक्तवत्तरा-
न्निकृत्य यत्तानसृजासृजद्युधि ॥
२५२३
न तूणादुद्धारे न गुणघटने न श्रुतिशिखं
समाकृष्टौ दृष्टिर्न वियति न लक्ष्ये न च भुवि ।
नृणां दृश्ये देव क्वचन विशिखान्किं तु पतित-
द्विषद्वक्षोरन्ध्रैरनुमितिरमून्गोचरयति ॥
२५२४
न पाहि पाहीति यदब्रवीरमुं
ममौष्ठ तेनैवमभूदिति क्रुधा ।
रणक्षितौ ते किमु शत्रुमूर्धभि-
र्विदश्य दन्तैर्निजमोष्ठमास्यते ॥
२५२५
भुजेऽपसर्पत्यपि दक्षिणे गुणं
महेषुणादाय पुरः प्रसर्पिणे ।
धनुः परीरम्भमिवातिसंमदा-
त्तवाहवे दित्सति वामबाहवे ॥
२५२६
देवारिप्रकरः शरश्च भवतः संख्ये पतन्तावुभौ
सीत्कारं च न संमुखौ रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः ।
तद्युक्तं न पुनर्निवृत्तिरुभयोर्जागर्ति यन्मुक्तयो-
रेकस्तत्र भिनत्ति मित्रमपरश्चामित्रमित्यद्भुतम् ॥

२५२७

तादृग्दीर्घविरिञ्चिवासरविधौ जानामि यत्कर्तृतां
शङ्के यत्प्रतिबिम्बमम्बुधिपयःपूरोदरे वाडवः ।
व्योमव्यापिविपक्षराजकयशस्तारापराभावुकः
कासां देव न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते ॥

एते श्लोका नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य-

२५२८

श्रीसंनिधानविलसद्रुचिरब्जशङ्ख-
चक्राङ्कपाणिरसुरक्षणहारिचेष्टः ।
बह्वीः समा अबलभद्रधरोऽपि राज-
ञ्छ्रीया अचिन्त्यचरितः पुरुषोत्तमस्त्वम् ॥

कपिलदामोदरस्य-

२५२९

एष विशेषः स्पष्टो वह्नेश्च त्वत्प्रतापवह्नेश्च ।
अङ्कुरति तेन दग्धं दग्धस्यानेन नोद्भवो भूयः ॥

२५३०

ददतो वाञ्छितमर्थं सदनुरक्त तव गृहं त्यक्त्वा ।
स्त्रीचापलेन कीर्तिर्नग्नासक्ता गता ककुभः ॥

२५३१

अटता पृथिवीमखिलामिदमाश्चर्यं मया दृष्टम् ।
धनदोऽपि नयननन्दन परिहरासि यदुग्रसंपर्कम् ॥

२५३२

इदमपरमद्भुततमं युवतिसहस्रैर्विलुप्यमानस्य ।
वृद्धिर्भवति न हानिर्यत्तव सौभाग्यकोषस्य ॥

२५३३

प्रकृतिलघोर्येन कृता जघन्यवर्णस्य गौरवापत्तिः ।
जघनचपला यदार्याः स पिङ्गलस्ते कथं तुल्यः ॥

२५३४
दैन्यमिदं यच्छ्लाघा क्रियते रक्षसापि न समस्य ।
न सबलमकरोद्योषिति भवांस्तु भुङ्क्ते प्रसह्य रिपुलक्ष्मीम् ॥
एते दामोदरगुप्तस्य.

२५३५
कुन्दः कन्दलितव्यथं विचकिलः कम्पाकुलं केतकः
सातङ्कं मदनः सदैन्यमलसं मुक्तोऽतिमुक्तद्रुमः ।
मोक्तुं किं तु न पारितस्तव रिपुस्त्रीभिः पुरीनिर्गमे
तत्कालं कृतमाधवीपरिणयः सत्केसरः केसरः ॥
शम्भोः.

२५३६
लावण्यौकसि सप्रतापगरिमण्यग्रेसरे त्यागिनां
देव त्वय्यवनीभरक्षमभुजे निष्पादिते वेधसा ।
इन्दुः किं घटितः किमेष विहितः पूषा किमुत्पादितं
चिन्तारत्नमहो मुधैव किममी सृष्टाः कुलक्ष्माभृतः ॥

२५३७
किं भूषणं सुदृढमत्र यशो न रत्नं
किं कार्यमार्यचरितं सुकृतं न दोषः ।
किं चक्षुरप्रतिहतं धिषणा न नेत्रं
जानाति कस्त्वदपरः सदसद्विवेकम् ॥

२५३८
अत्यन्तकृष्णः स विनिर्मलस्त्वं
स वामनः सर्वत उन्नतोऽसि ।
जनार्दनो यत्स दयापरस्त्वं
विष्णुः कथं वीर तवोपमानम् ॥
प° श्रीबकस्य.

२५३९
राजन्यशो हिममिषाच्छिशिरे यदासी-
द्भूमौ लसत्किमुत तद्बलिसद्म यातम् ।

तत्राप्यमादित्र ततोऽद्य मधौ त्वदीयं
प्रोद्भिन्नमाशु धरणेः कुसुमच्छलेन ॥

२५४०

मेघाडम्बरमम्बरं यदि तदा निर्नष्टशोभा वयं
नित्यं तीक्ष्णकरेण तेन दिवसे तत्राप्यहो बाधिताः ।
स्वामी नः शशभृल्लयोदयहतो दुःखादितीवागता
उद्याने नरदेव सेवनपराः पुष्पच्छलात्तारकाः ॥

२५४१

यद्ग्रीष्मो विलसत्प्रतापमहिमा यज्जीवनाद्यो भृशं
संपन्नो घनकाल एष सफला चेयं शरन्निर्मला ।
हेमन्तः शिशिरो घनाम्बरधरस्त्वत्सेवयेत्याशया
पुष्पौघैः किमु देव सेवनपरः स्थैर्येच्छुरास्ते मधुः ॥

२५४२

श्रीमन्नाथ तवानने भगवती वाणी नरीनृत्यते
तद्द्रष्टुं कमला समागतवती लोलेति बद्धा गुणैः ।
कीर्तिश्चन्द्रकरीन्द्रदन्तकुमुदक्षीरोदनीरोपमा
त्रासादम्बुनिधिं विलङ्घ्य भवतो नाद्यापि विश्राम्यति ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

२५४३

अधर्ममन्यत्र महीतलेऽस्मि-
न्संक्षोभहेतुं मलिनं विचार्य ।
निष्कासनायास्य रुषेव देव
सितं यशः सर्वदिशः प्रयाति ॥

पं॰ श्रीबकस्य.

२५४४

किं वृत्तान्तैः परगृहगतैः किं तु नाहं समर्थ-
स्तूष्णीं स्थातुं प्रकृतिमुखरो दाक्षिणात्यस्वभावः ।

गेहे गेहे विपणिषु तथा चत्वरे पानगोष्ठ्या-
मुन्मत्तेव भ्रमति भवतो वल्लभा हन्त कीर्तिः ॥

मातङ्गदिवाकरस्य.

२५४५

अनिःसरन्तीमपि गेहगर्भा-
त्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।
स्वैरं चरन्तीमपि च त्रिलोक्यां
त्वत्कीर्तिमाहुः कवयः सतीं तु ॥

२५४६

आसीन्नाथ पितामही तव मही माता ततोऽनन्तरं
संप्रत्येव हि साम्बुराशिरशना जाया जयोद्भूतये ।
पूर्णे वर्षशते भविष्यति पुनः सैवानवद्या स्नुषा
युक्तं नाम समस्तशास्त्रविदुषां लोकेश्वराणामिदम् ॥

मातङ्गदिवाकरस्य.

२५४७

अव्यापाररता वसन्तसमये ग्रीष्मे व्यवायप्रियाः
सक्ताः प्रावृषि पल्वलाम्भसि नवे कूपोदकद्वेषिणः ।
कट्वम्लोष्णरताः शरद्यधिभुजो हेमन्तनिद्रालसाः
स्वैर्दोषैरपचीयमानवपुषो नश्यन्तु ते शत्रवः ॥

वैद्यहरिचन्द्रस्य.

२५४८

तन्वीमुज्झितभूषणां कलगिरं रोमोद्गमं बिभ्रतीं
वेपन्तीं व्रणिताधरां विवसनां सीत्कारमातन्वतीम् ।
दोर्भ्यां चण्डतुषारपातसभयामालिङ्ग्य कण्ठे भृशं
स्वां मूर्तिं दयितामिवातिरसिकां त्वद्विद्विषः शेरते ॥

२५४९

दानं दृढतरमुष्टेः श्रीरुज्झितकोषतो यशो मलिनात् ।
धाराधरात्प्रतापस्त्वदसेरितिचित्रमेतदवनिपते ॥

२५५०

नाकारमुद्वहसि नैव विकत्थसे त्वं
दित्सां न सूचयसि मुञ्चसि सत्फलानि ।
निःशब्दवर्षणमिवाम्बुधरस्य राज-
न्संलक्ष्यते फलत एव तव प्रसादः ॥

अयं मातृगुप्तस्य.

२५५१

इन्द्रो यच्छतमन्युरस्ति दहनो यत्पावकोऽप्यन्तकः
कीनाशो धनदो विमाननिरतः पाशी जलानां पतिः ।
ईशः कामहरश्चलो यदनिलो यन्नैर्ऋतो राक्षस-
स्तन्नान्योऽवनिलोकपाल भवतः कश्चित्समः स्याद्गुणैः ॥

प° श्रीवकस्य.

२५५२

देवोर्वीरमणेन्द्र पार्वणशशिद्वैराज्यसज्जं यशः
सर्वाङ्गोज्ज्वलशार्वपर्वतसितश्रीगर्वनिर्वासि यत् ।
तत्कम्बुप्रतिबिम्बितं किमु शरत्पर्जन्यराजिश्रियः
पर्यायः किमु दुग्धसिन्धुपयसां सर्वानुवादः किमु ॥

२५५३

निस्त्रिंशत्रुटितारिवारणघटाकुम्भास्थिकूटावट-
स्थानस्थायुकमौक्तिकोत्करकिरः कैर्देव नायं करः ।
उन्नीतश्चतुरङ्गसैन्यसमरत्वङ्गत्तुरंगक्षुर-
क्षुण्णासु क्षितिषु क्षिपन्निव यशःक्षोणीक्षबीजव्रजम् ॥

नैषधकर्तुः.

२५५४

उग्रग्राहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बना
व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमक्षितिभृतां प्राग्भारमारोहति ।
कीर्णं याति विषाकुलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनी
त्वत्कीर्तिर्यदतो नरेन्द्र कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥

२५५५

उद्दामाम्बुदगर्हितान्धतमसप्रध्वस्तदिङ्मण्डले
काले यामिकजाग्रदुग्रसुभटव्याकीर्णकोलाहले ।
कर्णस्यासुहृदर्णवाम्बुवडवावह्नेर्यदन्तःपुरा-
दायातासि तदम्बुजाक्षि कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥

कयोरपि.

२५५६

सा ख्यातास्ति जगत्त्रये सुरनदी सा शंभुचूडामणौ
शेषा शेषतुषारसोमसुषमाचौरी गुणैर्निर्मलैः ।
युक्ता सा भवदीयकीर्तितुलनौचित्यं भजेत्सा न चे-
द्भूपालक्षणदेश संततमधोयानैकताना भवेत् ॥

प० कृष्णकस्य.

२५५७

दिग्दन्तावलमण्डली विदलति स्वर्णाद्रिरुत्कम्पते
क्षोणी क्षुभ्यति बिभ्यति प्रतिदिशं सर्वेऽपि रत्नाकराः ।
लङ्कातङ्कमुपैति शेवधिपतिः शङ्कां परां गाहते
दानाय त्वयि राजशेखरमणे दर्भं समुद्बिभ्रति ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

२५५८

यत्कस्यामपि भानुमान्न ककुभि स्थेमानमालम्बते
जातं यद्वनकाननैकशरणप्राप्तेन दावाग्निना ।
एषा त्वद्भुजतेजसा विजितयोस्तावत्तयोरौचिती
धिक्कं वाडवमम्भसि द्विषि भिया येन प्रविष्टं पुनः ॥

२५५९

अकर्णधाराशुगसंभृताङ्गतां
गतैररित्रेण विना तवारिभिः ।
विधाय तावत्तरणेर्भिदामहो
निमज्ज्य तीर्णः समरे भवार्णवः ॥

एतौ नैषधकर्तुः.

२५६०

अहं सदा प्राणसमं महीभुजां
स मां सदा वेत्ति नृपस्तृणोपमम् ।
इतीव कर्णेषु सुवर्णमर्थिनां
स्वखेदमाख्यातुमिवास्ति भूपते ॥

२५६१

त्वदाप्तचामीकरचारुभूषण-
प्रभावलीसंगमपिङ्गलत्विषाम् ।
समुन्मिषद्दाहभियेव दुर्गति-
र्जहाति सङ्गं ज्वलतामिवार्थिनाम् ॥

एतौ बिह्लणस्य.

२५६२

मुखेनेन्दुं धत्से सकलमकलङ्कं न शिरसा
द्विजिह्वः क्रूरोऽसौ निपतति न कर्णे न कटके ।
प्रभूताप्येषा ते जनयति न भूतिः परुषता-
मपूर्वं शर्वत्वं तव निरपवादं कुत इदम् ॥

कस्यापि.

२५६३

इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिनः कण्ठमूलं मुरारि-
स्त्वन्नागानां मदजलमषीभाञ्जि गण्डस्थलानि ।
अद्याप्युर्वीवलयतिलक श्यामलिम्नानुलिप्ता-
न्याभान्त्येवं वद धवलितं किं यशोभिस्त्वदीयैः ॥

राजशेखरकवेः.

२५६४

कुरबक कुचाघातक्रीडारसेन वियुज्यसे
बकुलविटपिन्स्मर्तव्यं ते मुखासवसेवनम् ।
चरणघटनाशून्यो यास्यस्यशोक सशोकता-
मिति निजपुरत्यागे यस्य द्विषां जगदुः स्त्रियः ॥

रत्नाकरस्य.

२५६५

तीव्राताम्ररुचो रवेः कथमिदं स्वप्नेऽपि संभावना
नो युक्त्यानुगतः प्रभातसलिलस्नानेन सोऽयं विधिः ।
सान्द्रानन्दविधायिशीतमधुरव्यापारगौरात्मना
नूनं त्वद्यशसैव संप्रति शशी शीर्णः पुनः पूरितः ॥

श्रीकल्लटकवेः

२५६६

अर्थाकृष्टधियः पदं रचयतः शब्दावधानात्मनः
संधिच्छेदविधाननिर्गमविधिव्यापारमातन्वतः ।
मा मां कश्चिदिह ग्रहीदिति मुहुः साशङ्कमापश्यत-
श्चौरस्येव कवेर्भयं भवति यत्तद्विद्विषामस्तु वः ॥

२५६७

साशङ्कस्य समाकुलीकृतमतेरत्यन्तनिस्तेजसः
खिन्नाङ्गस्य विकम्पमानहृदयस्यारूढमन्योर्भृशम् ।
लज्जां संत्यजतः क्रमं विमृषतो विघ्नान्बहून्पश्यतः
क्लेशो योऽर्थिजनस्य वक्तुमनसो भूयात्स ते विद्विषाम् ॥

२५६८

श्लोकः कस्य ममैव साधु सुकवे भूयः सखे पठ्यता-
मस्यार्थः पुनरुक्तमेतदपरोऽप्येष प्रयोगोऽस्ति भोः ।
इत्येवं कुविदग्धवाक्यपरशुच्छिन्नोत्तमाशालता
दुःखं यत्कवयः प्रयान्ति नृपते तद्यान्तु ते शत्रवः ॥

२५६९

द्वारं वेत्रिभिरावृतं बहिरपि प्रक्लिन्नगण्डैर्गजै-
रन्तः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्यासिता भूमयः ।
आक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां मन्दिरे
राजन्सैव चिरंतनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्यस्थितिः ॥

२५७०

किं हास्येन न मे प्रयास्यसि पुरः प्राप्तश्चिरादर्शनं
नेयं निष्करुण प्रवासरुचिता केनासि दूरीकृतः ॥

स्वप्नान्तेष्विति ते वचः प्रियतमव्यासक्तकण्ठग्रहो
बुद्ध्वा रोदिति शून्यबाहुयुगलस्तारं रिपुस्त्रीजनः ॥

२५७१

तं राजानमकाण्ड एव चपले त्यक्त्वा तथा वल्लभं
पश्चात्तापविदीर्यमाणहृदया किं सांप्रतं रोदिषि ।
इत्थं वृष्टिजलप्रवाहनयना शून्ये पुरे विद्विषां
चित्रस्था पुरतो विलोक्य पथिकैर्लक्ष्मीस्तवालभ्यते ॥

२५७२

आक्षिप्तैः प्रतिपक्षभूमिपतिभिः क्रुद्धेन देव त्वया
वित्रस्तैर्न महायुधानि विविधान्याविष्क्रियन्ते युधि ।
दूरावर्जितमौलयस्तव पुरस्तन्वन्ति ते केवलं
नानाकारकिरीटरत्ननिकरैरिन्द्रायुधानि क्षितौ ॥

२५७३

कस्मात्सत्यवतीसुतेन मुनिना नोक्तं भविष्यत्कथा-
मध्ये रूपमनादिमध्यनिधनस्येदं हरेर्मानुषम् ।
इत्थं व्युत्थितविश्वकण्टकचमूनिर्मूलनव्यापृतं
संग्रामाम्बरसूर्यमम्बरचरास्त्वां वीक्ष्य संशेरते ॥

एते केषामपि.

२५७४

सौभाग्यस्य समर्पणेन तिमिरातङ्कच्छिदा तेजसा
सामर्थ्येन विषानलादिजयिना तैस्तैस्तथान्यैर्गुणैः ।
श्लाघ्यत्वं दधते नृपैः शिरसि ये सर्वैर्धृतास्तान्मणी-
न्पद्भ्यां संस्पृशसीत्यहो फलमिदं नीतेरवाप्तं त्वया ॥

अमृतदत्तस्य.

२५७५

अम्भोराशिरिवासि सत्त्वनिलयो नो मन्दरक्षोभवा-
न्कल्याणप्रकृतिः सुमेरुरिव किं देवः सुरापाश्रयः ।
सच्छायो न तु रूढदुस्तरलतस्त्वं कल्पवृक्षो यथा
तैः कुर्वन्ति तुलां तथापि भवतो मूढाः कवीनां धियः ॥

२५७६

नो कामः प्रतिहन्यते प्रणयिनां स्वप्नेऽपि नाथ त्वया
नैवाधः कुरुषे वृषं द्विरसना व्याला न ते वल्लभाः ।
नो बह्वयस्तव मूर्तयो न च तनुर्नित्यं जडानुग्रह-
व्यग्रा नो विषमा च दृक्त्वमथ च ख्यातः क्षितावीश्वरः ॥

२५७७

राजञ्छ्रीः समलंकृता तव धिया सा चापि विद्वत्तया
विद्वत्ता नयवित्तया परमया नीतिश्च शौर्येण ते ।
शौर्यं ते यशसा यशश्च चरितैश्चेष्टाश्च ते तेजसा
तेजश्च स्वकुलोद्गतं कुलमपि श्लाघ्यं भवज्जन्मना ॥

२५७८

गर्जित्वा बहुदूरमुन्नतिभृतो मुञ्चन्ति वार्यम्बुदा
भद्रस्यापि गजस्य दानसमये संजायते दुर्मदः ।
पुष्पाडम्बरयापनेन ददति प्रायः फलानि द्रुमा
नोत्सेको न मदो न कालहरणं दानप्रवृत्तस्य ते ॥

एते केषामपि.

२५७९

मर्यादानियमो द्वयोरपि धृता द्वाभ्यामपीयं मही
भीतैर्भोगिभिरप्युभावनुगतौ रत्नाकरौ द्वावपि ।
एवं ते जलधेश्च तुल्यगुणयोरेको विशेषो महा-
ल्लाँवण्यातिशयेन यत्स विरसस्तेनैव हृद्यो भवान् ।

बन्धोः.

२५८०

बद्धाः केचिदधोमुखत्वमपरे नीताः समारोपिताः
केचित्संभृतविग्रहा अपि बलादानीय रिक्तीकृताः ।
अन्ये बन्धनतश्चिरात्कथमपि भ्रष्टा निरालम्बना-
स्त्वच्चक्रे रिपवोरघट्टघटिकायन्त्रक्रमं बिभ्रति ॥

२५८१

निष्पत्तिं करपीडनेन गमिताश्चक्रच्युतास्ताडिता
दग्धा भूतिकृतास्पदेन भवता नित्यं प्रतापाग्निना ।
बद्धाः कण्ठतलेषु रज्जुवलयैर्भूयो धरां ग्राहिता
भग्नाः संप्रति नाथ पार्थिवघटाः किं कर्परैर्वीक्षितैः ॥

२५८२

यान्त्येके परपुष्टतां बलिभुजो भ्राम्यन्ति केचिन्मही-
मन्ये बिभ्रति लावकत्वमपरे जाता वने वर्तकाः ।
केचित्खञ्जनका भवन्ति सभयैर्मार्गप्रयाणैरहो
तिर्यक्तामपि लम्भितैस्त्वदरिभिर्लब्धा न पक्षोन्नतिः ॥

२५८३

क्रामन्त्यः क्षतकोमलाङ्गुलिगलद्रक्तैः सदर्भाः स्थलीः
पादैः पातितयावकैरिव गलद्बाष्पाम्बुधौताननाः ।
भीता भर्तृकरावलम्बितकरास्त्वच्छत्रुनार्योऽधुना
दावाग्निं परितो भ्रमन्ति पुनरप्युद्यद्विवाहा इव ॥

२५८४

यल्लावण्यमयत्वमेव जलधेर्जातं परं दूषणं
यच्चैषा शशलक्ष्मणः परिणता पृथ्वी कलङ्कायते ।
यत्संकल्पफलप्रदोऽप्यहृदयश्चिन्तामणिर्वेधसा
तत्त्वामप्रतिसंविधातुमनसा साकूतमाचेष्टितम् ॥

२५८५

आमोदाहृतभृङ्गपक्षपवनप्रेङ्खद्रजःपिञ्जरे
पद्मे श्रीर्वसतीति नाद्भुतमिदं रम्यं प्रकृत्यैव तत् ।
तच्चित्रं यदरातिकण्ठरुधिरप्रक्लिन्नतीक्ष्णस्फुर-
द्धारेऽसौ भवतश्चिरं निवसति स्त्रीत्वेऽपि हृष्टा सती ॥

२५८६

तन्वी विग्रहिणी कलङ्करहिता मुक्ताफलालंकृता
सद्वंशा गजगामिनी पुलकिता दन्तप्रभाभासिता ।

श्यामा चारुपयोधरा सुरुचिरा पुंसां मनोहारिणी
कामं वक्षसि ते पतत्वहरहः खड्गाग्रधारा रिपोः ॥

२५८७

ते गच्छन्ति महापदं भुवि पराभूतिः समुत्पद्यते
तेषां तैः समलंकृतं निजकुलं तैरेव लब्धा क्षितिः ।
तेषां द्वारि नदन्ति वाजिनिवहास्ते भूषिताः प्रत्यहं
ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता तुष्टेन रुष्टेन वा ॥

२५८८

सिक्तायां वीरकण्ठस्थलबहलगलद्रक्तधाराम्बुवर्षै-
र्माद्यन्मातङ्गकुम्भोद्दलनविलुलितैर्मौक्तिकैः पुष्पितायाम् ।
संग्रामोद्यानभूमौ तुरगखुरमुखोत्खातकृष्टस्थलायां
जातं त्वत्खड्गवल्ल्यां फलमतुलरसास्वादहृद्यं जयश्रीः ।

२५८९

भास्वद्रत्नप्रदीपे वरशयनगतो वासवेश्मन्युदारे
कान्तामालिङ्ग्य तुङ्गस्तनकलशयुगस्पर्शरोमाञ्चिताङ्गः ।
स्वप्ने नीवीं विमोक्तुं चपलयति करं यावदुत्कस्तवारि-
स्तावत्प्रस्तारक्रान्तास्थितकठिनकुशप्रान्तविद्धो विबुद्धः ॥

२५९०

न प्राप्तो रत्नपात्रस्थितमधुकणिकासंगमामोदलाभो
नो वा नारीकपोले विलसितममले कर्णपूरीकृतेन ।
इत्थं त्वच्छत्रुगेहे वनकरिकषणोन्मूलितं दीर्घिकाया-
मुच्चैः किंजल्करेणुभ्रमदलिविरुतैरुत्पलं रोदितीव ॥

२५९१

नाहं तुल्यः कृतेन प्रसभमकपटाक्रान्तलोकः प्रभुर्मे
त्रेता नैवास्मि यस्मान्मम भुवनपतिर्नैव दारापहारी ।
का स्पर्धा द्वापरे मे स्वजनसुतसुहृद्बन्धुघाती न देवो
राजन्नित्थं कृतादीनुपहसति कलिस्त्वद्यशोंशुच्छलेन ॥

२५९२

वक्त्राम्भोजं सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहुः काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्रः ।
वाहिन्यः पार्श्वमेताः सुचिरपरिचिता नैव मुञ्चन्त्यभीक्ष्णं
स्वच्छेन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाषः ॥

बाणस्य.

२५९३

प्रोद्यद्वालाङ्कुरश्रीर्दिशि दिशि दशनैरेभिराशागजानां
रोहन्मूलातिगौरैरुरगपतिफणैरत्र पातालकुक्षौ ।
अस्मिन्नाकाशदेशे विकसितकुसुमा राशिभिस्तारकाणां
नाथ त्वत्कीर्तिवल्ली फलति फलमिदं बिम्बमिन्दोः सुधार्द्रम् ॥

वसुधरस्य.

२५९४

आ स्वर्लोकादुरगनगरं नूतनालोकलक्ष्मी-
मातन्वद्भिः किमिव सिततां चेष्टितैस्ते न नीतम् ।
अप्येतासां रमणविरहे त्रिद्विषत्कामिनीनां
यैरानीता नखपदमयी मण्डना पाण्डिमानम् ॥

कस्यापि.

२५९५

लग्नं रागावृताङ्ग्या सुदृढमपि ययैवासियष्ट्यारिकण्ठे
मातङ्गानामपीहोपरि परपुरुषैर्या च दृष्टा पतन्ती ।
तत्सक्तोऽयं न किंचिद्गणयति विदितं तेऽस्तु तेनास्मि दत्ता
भृत्येभ्यः श्रीनियोगाद्गदितुमिव गतेत्यम्बुधिं यस्य कीर्तिः ॥

हर्षदत्तस्य.

२५९६

शक्तिर्निस्त्रिंशजेयं तव भुजयुगले नाथ दोषाकरश्री-
र्वक्त्रे पार्श्वे तथैषा प्रतिवसति महाकुट्टनी खड्गयष्टिः ।
आज्ञेयं सर्वगा ते प्रविलसति पुरो वृद्धया किं मया ते
प्रोच्येवेत्थं प्रकोपाच्छशिकरसितया यस्य कीर्त्या प्रयातम् ॥

२५९७

तन्मे निष्प्रश्रयत्वं स खलपरिचयः सा परेष्वभ्यसूया
तत्स्वभ्रूविभ्रमोत्थं सहजमपि तथा चापलं लोकनिन्द्यम् ।
सर्वं सद्भर्तृयोगादपगतमधुना तात नैवास्मि शोच्या
लक्ष्मीसंदेशमेवं गदितुमिव गता कीर्तिरम्भोनिधिं ते ॥

२५९८

शान्त्यै दर्पवतां जयाय जगतां संपत्तये याचतां
संमानाय सतां हिताय महतां तापाय पृथ्वीभृताम् ।
सोल्लासेन सकौतुकेन शमितध्यानेन दूरीकृत-
स्वाध्यायेन समाप्तसर्वतपसा त्वं वेधसा निर्मितः ॥

अयं शंभुकवेः.

२५९९

आकाराहीनकान्तिर्निधनविरहितो योगदोल्लासभागी
विक्रान्तो विश्वतुल्यः कमलकलितदृग्विभ्रमोत्कृष्टमूर्तिः ।
नानाशापूर्णकीर्तिः सुखरसमयितो वारणाक्रान्तदेहो
यादृग्देव त्वमेवं भवतु रिपुगणोऽप्यादिवर्णप्रलोपात् ॥

प० श्रीबकस्य.

२६००

शौर्यश्रीकेशपाशः करिवदनमिलन्मौक्तिकव्यक्तपुष्पः
क्षोणीरक्षाभुजंगः कुलशिखरिलुठत्कीर्तिनिर्मोकपट्टः ।
शत्रुव्रातप्रतापप्रलयजलधरः स्फारधाराकरालः
प्रीत्या लक्ष्मीकटाक्षः कुवलयविजयी देवपाणौ कृपाणः ॥

कस्यापि.

२६०१

धूलीभिर्दिवमन्धयन्बधिरयन्नाशाः खुराणां रवै-
र्वातं संयति खञ्जयञ्जवजयैः स्तोतॄन्गुणैर्मूकयन् ।
धर्मोपार्जनसंनियुक्तजगता देव त्वयाधिष्ठितः
सान्द्रोत्फालमिषाद्विगायति पदा स्प्रष्टुं तुरंगोऽपि गाम् ॥

२६०२

विद्राणे रणचत्वरादरिगणे त्रस्ते समस्ते पुनः
कोपात्कोऽपि निवर्तते यदि भटः कीर्त्या गजत्युद्भटः ।
आगच्छन्नपि संमुखं विमुखतामेवाधिगच्छत्यसौ
देव त्वच्छुरिकारयेण झटिति च्छिन्नापसर्पच्छिराः ॥

२६०३

अन्तः संतोषबाष्पैः स्थगयति न दृशस्ताभिराकर्णयिष्य-
न्नङ्गे नानास्तिलोमा रचयति पुलकश्रेणिमानन्दकन्दाम् ।
न क्षोणीभङ्गभीरुः कलयति स शिरःकम्पनं तन्न विद्मः
शृण्वंस्त्वत्कीर्तिपूरान्कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्करोति ॥

२६०४

युष्मद्भीतारिनारी गिरिबिलविलसद्वासरा निःसरन्ती
स्वक्रीडाहंसमोहग्रहिलशिशुभृशप्रार्थितोन्निद्रचन्द्रा ।
आक्रन्दद्भूरि यत्तन्नयनजलमिलच्चन्द्रहंसानुबिम्ब-
प्रत्यासत्तिप्रहृष्यत्तनयविहसितैराश्वसीन्न्यश्वसीच्च ॥

२६०५

द्वेष्याकीर्तिकलिन्दशैलसुतया नद्या भवद्दोर्द्वयी-
कीर्तिश्रेणिमयी समागममगाद्गङ्गा रणप्राङ्गणे ।
तत्तस्मिन्विनिमज्ज्य बाहुजभटैरारम्भि रम्भापरी-
रम्भानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः ॥

२६०६

आसीदासीमभूमीवलयमलयजालेपनेपथ्यकीर्तिः
सप्ताकूपारपारीसदनजनघनोद्गीतचापप्रतापः ।
त्वत्तो वीरः परः कः पदयुगयुगपत्पातिभूपातिभूय-
श्चूडारत्नोडुपत्नीकरपरिचरणानन्दनन्दन्नखेन्दुः ॥

एते नैषधकर्तुः ।

२६०७

अपारपुलिनस्थलीभुवि हिमालये मालये
निकामविकटोन्नते दुरधिरोहणे रोहणे ।

महत्यमरभूधरे गहनकंदरे मन्दरे
भ्रमन्ति न पतन्त्यहो परिणता भवत्कीर्तयः ॥

२६०८

उर्वीं मौर्वीकिणभृति भवद्दोष्णि बिभ्रत्यशेषां
शान्तक्लान्तिः किमपि कुरुते नर्मणा कर्म कूर्मः ।
कृत्वा लीलापुलिनलवलीपल्लवग्रासगोष्ठीं
दिङ्मातङ्गाः सममथ सरिन्नाथपाथः पिबन्ति ॥

२६०९

किं मौनं ननु मेनके किमु रुजं धत्से शचि क्षामता
केयं वाचि घृताचि साचि किमिदं रम्भे मुखाम्भोरुहम् ।
याते त्वच्चरितामृते श्रुतिपथं गीर्वाणवामभ्रुवा-
मेवं देव खरस्मरज्वरजुषामुक्ताः सखीभिर्गिरः ॥

२६१०

यो वैरिष्वनलो नलो वसुमतीदीपो दिलीपोऽथ यो
यो मानेन पृथुः पृथुर्जगति यो निर्लाघवो राघवः ।
यः कीर्तौ भरतो रतो नृपगुणैर्यः शंतनुः शन्तनुः
संजाते त्वयि कस्य न क्षितिपते सर्वेऽपि ते विस्मृताः ॥

२६११

कर्पूरैरिव पारदैरिव सुधास्यन्दैरिव प्लाविते
जाते हन्त दिवापि देव ककुभां गर्भे भवत्कीर्तिभिः ।
धृत्वाङ्गे कवचं निबध्य शरधिं कृत्वा पुरो माधवं
कामः कैरवबान्धवोदयधिया धुन्वन्धनुर्धावति ॥

२६१२

व्याप्तव्योमतले मृगाङ्कधवले निर्धौतदिङ्मण्डले
देव त्वद्यशसि प्रशान्ततमसि प्रौढे जगत्प्रेयसि ।
कैलासन्ति महीभृतः फणभृतः शेषन्ति पाथोधयः
क्षीरोदन्ति सुरद्विपन्ति करिणो हंसन्ति पुंस्कोकिलाः ॥

२६१३

चैत्रं मा स्मर विस्मर स्मर रतिं किं सायकैर्मारकै-
र्गोधां मुग्ध बधान किं च जहिहि ज्याबन्धधीरं धनुः ।
देवेऽस्मिन्हि मुहुः स्मृतेऽपि न मतिर्नैव स्मृतिर्न स्थिति-
र्नासक्तिर्न धृतिर्न निर्वृतिरपि काप्यस्ति वामभ्रुवाम् ॥

२६१४

पद्भ्यामटितुमशक्ता निजभुवि मणिकुट्टिमेषु या चित्रम् ।
सा ते कथमरिवनिता कण्टकविकटाटवीष्वटति ॥

२६१५

आलेख्यं निजमुल्लिलेख विजने सोल्लेखया रेखया
संकल्पानकरोद्विकल्पबहुलाकल्याननल्पानपि ।
अद्राक्षीदपरप्रजापतिमतं चक्रे च तीव्रं व्रतं
त्वन्निर्माणविधौ कियन्न विदधे बद्धावधानो विधिः ॥

२६१६

कंदर्पे नडकूबरे कुमुदिनीकान्तेऽप्यवज्ञावतां
त्वत्सौन्दर्यकथासु तासु मरुतां वृत्तासु कौतूहलात् ।
प्राप्ता तानवमुर्वशी रतिरतिक्रान्ता हृता रोहिणी
जाता किं च खरस्मरज्वरभरारम्भापि रम्भातनुः ॥

२६१७

सोल्लासा अपि सोद्यमा अपि घनोत्कण्ठा अपि क्वापि नो
यान्ति श्यामनिशान्तरेऽपि रमणोपान्तं कुरङ्गीदृशः ।
सद्यस्त्वद्यशसा हि कुञ्जररदच्छेदच्छविच्छादिना
नीतं कान्तपुरंध्रिकुन्तलभरश्यामं विरामं तमः ॥

२६१८

उल्लेखं निजमीक्षते भणितिषु प्रौढिं परां शिक्षते
संधत्ते पदसंपदः परिचयं धत्ते ध्वनेरध्वनि ।
वैचित्र्यं विचिनोति वाचकविधौ वाचस्पतेरन्तिके
देव त्वद्गुणवर्णनाय कुरुते किं किं न वाग्देवता ॥

२६१९

श्रीखण्डद्रवनिर्झरन्ति हृदये पीयूषकल्लोलिनी-
निष्यन्दन्ति तनौ रसायनरसस्यन्दन्ति कर्णान्तरे ।
नासीरप्रसरन्ति दिक्परिसरे भूमण्डले मौक्तिक-
प्रस्तारन्ति सुधाकरन्ति गगनोत्सङ्गे भवत्कीर्तयः ॥

२६२०

किं राकेन्दुकरच्छटाभिरुदितं किं मौक्तिकैरुद्गतं
किं मल्लीमुकुलैः स्मितं विकसितं किं मालतीकुड्मलैः ।
रूढं किं रमणीविलासहसितैः किं तत्र कीर्णं सुधा-
स्यन्दैर्यत्र जगत्त्रयैकतिलक भ्रान्तं भवत्कीर्तिभिः ॥

२६२१

नोद्दामानि दिशां मुखानि न घनाभोगा नभोमण्डली
नैवोत्तालतलं रसातलतलं पृथ्वी न पृथ्वी पुनः ।
एतद्देव कथं नु कुञ्जररदच्छेदावदातास्तव
स्वैरं यान्ति च मान्ति च श्रुतिसुधाधारामुचः कीर्तयः ॥

२६२२

औदार्यं सधने नयोऽथ सुजने लज्जा कुलस्त्रीजने
सत्काव्यं वदने मदो द्विरदने पुंस्कोकिलः कानने ।
रोलम्बः कमले नखाङ्करचना कान्ताकपोलस्थले
तन्वी तल्पतले भवानपि विभो भूमण्डले मण्डनम् ॥

२६२३

कण्ठान्तः क्वणितं दिवाकरकरक्लान्त्या रजोविप्लवै-
स्तन्नेत्राञ्चलकुञ्चनं शितकुशप्रान्तक्षतैः सीत्कृतिः ।
श्वासोर्मिप्रचयो वनेचरभिया त्वद्वैरिवामभ्रुवा-
मेवं देव मरुस्थलीषु सुरतक्रीडानुरूपः क्रमः ॥

२६२४

रूपं यन्मदने द्युतिः शशिनि या गम्भीरता याम्बुधौ
यो मेरौ गरिमाथ या कमलिनीकान्ते प्रतापोन्नतिः ।

यो लक्ष्मीरमणे च विक्रमगुणस्तत्सर्वमेकत्र चे-
द्द्रष्टुं वाञ्छसि दृश्यतामयमितो देवस्त्रिलोकीमणिः ॥

२६२५

स ख्यातो जगति त्रिविक्रम इति त्वद्विक्रमा भूरय-
स्तेनैको निहतो बलिर्बलिशतध्वंसी भुजस्तावकः ।
तं वैकुण्ठमवैति को न जगतीं जेतुं त्वकुण्ठो भवा-
नस्त्येवं महदन्तरं तव तथा देवस्य दैत्यद्रुहः ॥

२६२६

प्रालेयैः स्नपयन्ति कल्पलतिकाः सेकाननेकानथ
श्रीखण्डाम्बुगलज्जलैरविरलैस्तन्वन्ति संतानके ।
सान्द्रैश्चन्द्रमणिद्रवैरपि विभो मन्दारवल्लीमञ्चं
सिञ्चन्त्यद्य भवत्प्रतापदहनत्रासेन नाकाङ्गनाः ॥

२६२७

कान्तारेषु च काननेषु च सरित्तीरेषु च क्ष्माभृता-
मुत्सङ्गेषु च पत्तनेषु च सरिद्भर्तुस्तटान्तेषु च ।
भ्रान्ताः केतकगर्भपल्लवरुचः श्रान्ता इव क्ष्मापते
कान्ते नन्दनकन्दलीपरिसरे रोहन्ति ते कीर्तयः ॥

२६२८

राकेन्दोरुदयः किमेष किमयं गौरीगुरुर्वा गिरिः
क्षीरोदः किमयं किमेष पुरजिल्लीलाविलासोरगः ।
किं मन्थाद्रिरयं सुधाजलनिधेर्धौतस्तरङ्गैरिति
त्वत्कीर्तौ वसुधापुरंदर गताः संदेहिनो देहिनः ॥

एते शंभुकवेः ।

२६२९

सिन्धोर्जैत्रमयं पवित्रमसृजत्त्वत्कीर्तिपूर्ताद्भुतं
यत्र स्नान्ति जगन्ति सन्ति कवयः के वा न वाचंयमाः ।
यद्बिन्दुश्रियमिन्दुरञ्चति जलं चाविश्य दृश्येतरो
यस्यासौ जलदवतो स्फटिकभूर्जागर्ति यागेश्वरः ॥

२६३०

युष्मत्कीर्तिविवर्तधौतनिखिलत्रैलोक्यनिर्वासितै-
र्विश्रान्तिः कलिता कथासु जरतां श्यामैः समस्तैरपि ।
जज्ञे कीर्तिमयादहो भयभरैरस्मादकीर्तेः पुनः
सेयं नास्य कथापथेऽपि मलिनच्छाया बबन्ध स्थितिम् ॥

श्रीहर्षस्य.

२६३१

सुराणां पातासौ स पुनरतिपुण्यैकरसिको
ग्रहस्तस्यास्थाने गुरुरुचितमार्गे स निरतः ।
करस्तस्यात्यन्तं स्पृशति शतकोटिप्रणयितां
स सर्वस्वं दाता तृणमिव सुरेशं विजयते ॥

सुबन्धोः.

२६३२

कृष्णोऽयं मथनार्तिकृत्प्रतिदिनं सुप्तोऽस्य किं सेवया
सेव्योऽन्योऽन्तरविद्ययापरमतिर्नित्यप्रबुद्धो मया ।
इत्थं ह्याकलयन्विलोक्य हि तथा प्राप्तं यशस्तावकं
राजन्क्षीरनिधिस्तुषारकपटात्सेवार्थमेवागतः ॥

२६३३

श्रीजैनोल्लाभदीनार्थं श्लोकोऽयं चाटुमिश्रितः ।
श्रीवकेन मयाकारि वारिदे हिमवर्षिणि ॥

२६३४

आसीददभ्रशरदभ्रमिषाद्यशस्ते
नाके भ्रमन्नृप यदभ्रमुकान्तशुभ्रम् ।
तत्पुष्पवर्षणमिवाप्सरसां द्युलोके
व्याप्नोत्यमादिव भुवं तुहिनच्छलेन ॥

अस्यैव.

२६३५

श्रीमद्भूरमणेन्द्र तावकयशःपीयूषपोषोद्धतो
राहोर्यद्ग्रहणागतस्य गिलनं चक्रे क्रुधा प्रत्युत ।

सोऽयं मुक्तक्षुधो यदस्य जठराजीर्णो दरीदृश्यते
मन्ये तेन गतः शशी निलयतां लावण्यमालिन्ययोः ।।

त्रिभिः पादैः समस्यापूरणं श्रीबकस्य.

२६३६

सहृदयगिरामानर्थक्यप्रसङ्गभयेन किं
किमुत तरुणीदृङ्निर्माणप्रयोजनकाम्यया ।
बहुमततरं स्वं विज्ञानं विधातुमथाभव-
त्तव नरपते सर्गारम्भे विधिर्विहितोद्यमः ॥

श्रीभर्तृसारस्वतस्य.

२६३७

पाताले परिपालयत्यहिपतौ वाताशिनो भोगिनः
शक्रे शासति नाकलोकममराः सत्राशनं भुञ्जते ।
क्षोणीशे त्वयि रक्षति क्षितिमिमां प्रख्यातकीर्तौ सदा
मृद्वन्नं मृदुलाम्बरं बहु सुखं सर्वे लभन्ते जनाः ॥

कस्यापि.

२६३८

भोगीन्द्रः प्रमदोत्तरङ्गसुरगीसंगीतगोष्ठीषु ते
कीर्तिं देव शृणोतु विंशतिशती यच्चक्षुषां वर्तते ।
रक्ताभिः सुरसुन्दरीभिरभितो गीतां तु कर्णद्वयी-
दुःस्थः श्रोष्यति नाम किं स हि सहस्राक्षो न चक्षुःश्रवाः॥

मुरारेः.

२६३९

शंभुर्मानससंनिधौ सुरधुनीं मूर्ध्ना दधानः स्थितः
श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहन्नेतां निलीनोऽम्बुधौ ।
मग्नः पङ्करुहे कमण्डलुगतामेतां वहन्नब्जभू-
र्मन्ये वीर तव प्रतापदहनं ज्ञात्वोल्वणं भाविनम् ॥

२६४०

देव त्वद्भुजदण्डदर्पगरिमोद्गारप्रतापानल-
ज्वालापक्त्रिमकीर्तिपारदघटीविस्फोटिनो बिन्दवः ।

शेषाहिः कति तारकाः कति कति क्षीराम्बुधिः कत्यपि
प्रालेयाचलशङ्खशुक्तिकरकाकर्पूरकुन्देन्दवः ॥

एतौ श्रीहनुमतः.

अथ नीतिपद्धतिः

२६४१

अनुगन्तुं सतां वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्यते ।
स्वल्पमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥

२६४२

उपकारः परो धर्मः परोऽर्थः कर्मनैपुणम् ।
पात्रे दानं परः कामः परो मोक्षो वितृष्णता ॥

२६४३

स धर्मो यो निरुपधः सोऽर्थो यो न विरुध्यते ।
स कामः सङ्गहीनो यः स मोक्षो योऽपुनर्भवः ॥

२६४४

अविद्यानाशिनी विद्या भावना भवनाशिनी ।
दारिद्र्यनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ॥

२६४५

गतेऽपि वयसि ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः ।
इह चेत्स्यान्न फलदा फलदा सान्यजन्मनि ॥

२६४६

अत्यार्यमतिदातारमतिशूरमतिव्रतम् ।
प्रज्ञाभिमानिनं चैव श्रीर्भयान्नोपसर्पति ॥

२६४७

नालसाः प्राप्नुवन्त्यर्थान्न क्लीबा न च मानिनः ।
न च लोकरवाद्भीता न च शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥

२६४८

यः समुत्पतितं क्रोधं मानं चापि नियच्छति ।
स श्रियो भाजनं पुंसां यश्चापत्सु न मुह्यति ॥

२६४९

वश्येन्द्रियं जितात्मानं धृतदण्डं विकारिषु ।
परीक्ष्यकारिणं धीरमत्यन्तं श्रीर्निषेवते ॥

२६५०

अनागतविधातारमप्रमत्तमकोपनम् ।
चिरारम्भमदीनं च नरं श्रीरुपतिष्ठति ॥

२६५१

जीयन्तां दुर्जया देहे रिपवश्चक्षुरादयः ।
जितेषु तेषु लोकोऽयं ननु कृत्स्नस्त्वया जितः ॥

२६५२

यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा ।
परापवादसस्येभ्यो गां चरन्तीं निवारय ॥

२६५३

सुहृदोऽप्यरयस्तस्य यस्यात्मा दुरधिष्ठितः ।
अजीर्णे पथ्यमप्यन्नं व्याधये मरणाय वा ॥

२६५४

भीरुः पलायमानोऽपि नान्वेष्टव्यो बलीयसा ।
कदाचिच्छूरतामेति मरणे कृतनिश्चयः ॥

२६५५

तेजस्विनि क्षमोपेते नातिकार्कश्यमाचरेत् ।
अतिनिर्मथनाद्वह्निश्चन्दनादपि जायते ॥

२६५६

असहायः समर्थोऽपि तेजस्वी किं करिष्यति ।
निवाते ज्वलितोऽप्यग्निः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥

२६५७

कृत्वा बलवता वैरमात्मानं यो न रक्षति ।
अपथ्यमिव तद्भुक्तं तस्यानर्थाय केवलम् ॥

२६५८
कारणात्प्रियतामेति द्वेष्यो भवति कारणात् ।
अर्थार्थी जीवलोकोऽयं न कश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥

२६५९
नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्रं चापि न विद्यते ।
सामर्थ्ययोगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥

२६६०
अकृत्वा परसंतापमगत्वा खलनम्रताम् ।
अनुत्सृज्य सतां मार्गं यत्स्वल्पमपि तद्बहु ॥

२६६१
अप्रार्थितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनम् ।
सुखानि च तथा मन्ये दैन्यमत्रातिरिच्यते ॥

२६६२
यदभावि न तद्भावि यद्भावि न तदन्यथा ।
इति चिन्ताविषघ्नोऽयमगदः किं न पीयते ॥

२६६३
आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविनः ।
अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषामन्यतो गतिः ॥

२६६४
धनमस्तीति वाणिज्यं किंचिदस्तीति कर्षणम् ।
सेवा न किंचिदस्तीति नाहमस्मीति साहसम् ॥

२६६५
नोदन्वानर्थितामेति न चाम्भोभिर्न पूर्यते ।
आत्मा तु पात्रतां नेयः पात्रमायान्ति संपदः ॥

२६६६
प्रज्ञया मानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः ।
एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं न बालैः समतामियात् ॥

२६६७

पुत्रैर्मित्रैर्गृहैर्वापि वियुक्तस्य धनेन वा ।
मग्नस्य व्यसने कृच्छ्रे पुंसः श्रेयस्करी धृतिः ॥

२६६८

दुःखी दुःखाधिकान्पश्येत्सुखी पश्येत्सुखाधिकान् ।
आत्मानं हर्षशोकाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥

२६६९

सुप्रज्ञमपि चेच्छूरमृद्धिर्मोहयते नरम् ।
वर्तमानः सुखे सर्वो नावैतीति मतिर्मम ॥

२६७०

येऽर्थाः क्लेशेन देहस्य धर्मस्यातिक्रमेण च ।
अरेर्वा प्रणिपातेन मा स्म तेषु मनः कृथाः ॥

२६७१

गुणेषु यत्नः क्रियतां किमाटोपैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥

२६७२

गुणाः खलु गुणा एव न गुणा धनहेतवः ।
अर्थसंचयकर्तॄणि भाग्यानि पृथगेव हि ॥

२६७३

गुणाः खलु गुणा एव न गुणाः फलहेतवः ।
सगुणो निष्फलश्चापो निर्गुणः सफलः शरः ॥

२६७४

आत्मायत्ते गुणादाने नैर्गुण्यं वचनीयता ।
दैवायत्तेषु वित्तेषु पुंसः का नाम वाच्यता ॥

एते भगवद्व्यासमुनेः.

२६७५

काकतालीययोगेन यदनात्मवति क्षणम् ।
करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तत्तस्याः स्त्रीत्वचापलम् ॥

२६७६

नोपभोक्तुमपि क्लीबो जानात्युपचितां श्रियम् ।
ग्राम्यो विरागयत्येव रमयन्नपि कामिनीम् ॥

२६७७

यच्छक्तावप्युपेक्षन्ते कदाचिदपकारिणम् ।
समूलकाषं कषितुमुपायोऽसौ न मूढता ॥

२६७८

उत्पन्नपरितापस्य बुद्धिर्भवति यादृशी ।
तादृशी यदि पूर्वं स्यात्कस्य न स्यात्फलोदयः ॥

२६७९

अज्ञोऽपि तज्ज्ञतामेति शनैः शैलोऽपि चूर्ण्यते ।
घुणोऽप्यत्ति महावृक्षं पश्याभ्यासविजृम्भितम् ॥

२६८०

धन्यास्ते पुरुषव्याघ्र ये बुद्ध्या कोपमुत्थितम् ।
निरुन्धन्ति महत्पारं दीप्तमग्निमिवाम्भसा ॥

२६८१

महानहमिति ज्ञात्वा महासत्त्वं न लङ्घयेत् ।
निष्पिनष्टि गजस्यापि पाणिभ्यां किं न केसरी ॥

२६८२

वनानि दहतो वह्नेः सखा भवति मारुतः ।
स एव दीपनाशाय क्षीणे कस्यास्ति सौहृदम् ॥

२६८३

गुणैः सर्वज्ञकल्पोऽपि सीदत्येको निराश्रयः ।
अनर्घमपि माणिक्यं हेमाश्रयमपेक्षते ॥

रविगुप्तस्य.

२६८४

अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य च संचयम् ।
अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मभिः ॥

२६८५

यो यमर्थं प्रार्थयते यमर्थं घटते च यः ।
सोऽवश्यं तमवाप्नोति न चेच्छ्रान्तो निवर्तते ॥

२६८६

गच्छन्पिपीलको याति योजनानां शतान्यपि ।
अगच्छन्वैनतेयोऽपि पदमेकं न गच्छति ॥

२६८७

चिन्तनीया हि विपदामादावेव प्रतिक्रिया ।
न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते वह्निना गृहे ॥

२६८८

मित्रस्वजनबन्धूनां बुद्धेर्धैर्यस्य चात्मनः ।
विपन्निकषपाषाणे नरो जानाति सारताम् ॥

२६८९

सर्वः पदस्थस्य सुहृद्बन्धुरापदि दुर्लभः ।
ये यान्त्यापदि बन्धुत्वं सुहृदो बन्धवश्च ते ॥

२६९०

स सुहृद्यो विपन्नार्थं दीनमभ्यवपद्यते ।
न तु दुश्चरितातीतकर्मोपालम्भपण्डितः ॥

२६९१

शिरसा विधृता नित्यं स्नेहेन परिपालिताः ।
केशा अपि विरज्यन्ते कोऽन्ते नायाति विक्रियाम् ॥

२६९२

मृदोः परिभवो नित्यं वैरं तीक्ष्णस्य नित्यशः ।
उत्सृज्यैतद्द्वयं तस्मान्मध्यां वृत्तिं समाश्रयेत् ॥

२६९३

मृदुनापि हि साध्यन्ते कर्मणा स्वार्थसिद्धयः ।
असृक्पिबति तन्वङ्गी जलौका स्वात्मतृप्तये ॥

२६९४
न हीदृशं संवननं त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
दानं मैत्री च भूतेषु दया च मधुरा च वाक् ॥
२६९५
जातवैरस्तु बलिना दुःखं स्वपिति सर्वदा ।
अनिर्वृतेन मनसा ससर्प इव वेश्मनि ॥
२६९६
कर्मणा मनसा वाचा चक्षुषा च चतुर्विधम् ।
प्रसादयति यो लोकं तं लोकोऽनुप्रसीदति ॥
२६९७
संभोजनं संकथनं संप्रश्नोऽथ समागमः ।
ज्ञातिभिः सह कार्याणि न विरोधः कथंचन ॥
२६९८
एतदेवायुषः सारं निसर्गक्षणभङ्गिनः ।
स्निग्धैर्मुग्धैर्विदग्धैश्च यदयन्त्रितमास्यते ॥
२६९९
दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तमशङ्कितम् ।
कथितानि रहस्यानि सौहृदं किमतःपरम् ॥
२७००
शोकाराति भयत्राणं प्रीतिविस्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥
२७०१
न मातरि न दारेषु न सोदर्येषु बन्धुषु ।
विस्रम्भस्तादृशः पुंसां यादृङ्मित्रे निरन्तरे ॥
२७०२
अबन्धुष्वपि बन्धुत्वं स्नेहात्समुपजायते ।
बन्धुष्वपि च बन्धुत्वमलोकज्ञेषु हीयते ॥

२७०३

सत्कृतं स्वजनेनेह परोऽपि बहु मन्यते ।
स्वजनेन ह्यवज्ञातं परोप्यऽभिभवेन्नरम् ॥

२७०४

ज्ञातीनां वक्तुकामानां कटूनि परुषाणि च ।
सकोपं हृदयं वाचा श्लक्ष्णया शमयेद्बुधः ॥

२७०५

परोऽपि हितवान्बन्धुर्बन्धुरप्यहितः परः ।
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारण्यमौषधम् ॥

२७०६

मूषकी गृहजातापि हन्तव्या ह्यपकारिणी ।
घृतप्रदानैर्मार्जारो हितकृत्प्रार्थ्यतेऽन्यतः ॥

२७०७

सौहृदेन परित्यक्तं निःस्नेहं खलमुत्सृजेत् ।
सोदर्यं भ्रातरमपि किमुतान्यं पृथग्जनम् ॥

२७०८

पूर्वोपकारी यस्तु स्यादपकारे गरीयसि ।
उपकारेण तत्तस्य क्षन्तव्यमपराधिनः ॥

२७०९

अथ चेद्बुद्धिजं कृत्वा ब्रूयुस्ते तदबुद्धिजम् ।
पापान्स्वल्पेऽपि तान्हन्यादपराधे तथानृजून् ॥

२७१०

अणु पूर्वं बृहत्पश्चाद्भवत्यार्येषु संगतम् ।
विपरीतमनार्येषु यथेच्छसि तथा कुरु ॥

२७११

सद्भिरेव सदासीत सद्भिः कुर्वीत संगतम् ।
सद्भिर्विवाहं मैत्रीं च नासद्भिः किंचिदाचरेत् ॥

२७१२

विरुद्धैरपि वक्तव्यं साधुभिर्धर्मदर्शिभिः ।
दोषा अपि हि साधूनामसतां च गुणैः समाः ॥

२७१३

प्रेक्षणीयः प्रयत्नेन स्वभावो नेतरे गुणाः ॥
अतीत्य हि गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि तिष्ठति ॥

२७१४

अप्युन्मत्तात्प्रलपतो बालाच्च परिसर्पतः ।
सर्वतः सारमादद्यादश्मभ्य इव काञ्चनम् ॥

२७१५

प्रियं ब्रूयादकृपणः शूरः स्यादविकत्थनः ।
दाता नापात्रवर्षी स्यात्प्रगल्भः स्यादनिष्ठुरः ॥

२७१६

किं नु मे स्यादिदं कृत्वा किं नु मे स्यादकुर्वतः ।
इति संचिन्त्य मनसा प्राज्ञः कुर्वीत वा न वा ॥

२७१७

कार्यमालोचितापायं मतिमद्भिर्विवेचितम् ।
न केवलं हि संपत्तौ विपत्तावपि शोभते ॥

२७१८

षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णस्तु जातुचित् ।
द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥

२७१९

सुमन्त्रिते सुविक्रान्ते सुकृते सुविचारिते ।
प्रारम्भे कृतबुद्धीनां सिद्धिरव्यभिचारिणी ॥

२७२०

अफलानि दुरन्तानि समव्ययफलानि च ।
अशक्यानि च वस्तूनि नारभेत विचक्षणः ॥

२७२१

यत्कार्यं पुरुषेणेह व्यवसायवता सता ।
तत्कार्यमविशङ्केन सिद्धिर्दैवे प्रतिष्ठिता ॥

२७२२

दैवयोगादुपनताः प्रतिज्ञाहीनसंपदः ।
अकस्मादेव नश्यन्ति खलानामिव संगतम् ॥

२७२३

न दैवमिति संचिन्त्य त्यजेदुद्योगमात्मवान् ।
अनुद्योगेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमर्हति ॥

२७२४

बहवो यत्र नेतारः सर्वे पण्डितमानिनः ।
सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति तद्वृन्दमवसीदति ॥

२७२५

ज्येष्ठो भ्राता पितृसमो मृते पितरि भारत ।
स ह्येषां वृत्तिदाता स्यात्स ह्येतान्परिपालयेत् ॥

२७२६

कनिष्ठास्तं नमस्येरन्सर्वे छन्दानुवर्तिनः ।
तमेव चोपजीवेयुर्यथैव पितरं तथा ॥

२७२७

तया गवा किं क्रियते या न दोग्ध्री न गर्भिणी ।
कोऽर्थः पुत्रेण वा तेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ॥

२७२८

अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताजातौ वरं सुतौ ।
तौ किंचिच्छोकदौ पित्रोर्मूर्खस्त्वत्यन्तशोकदः ॥

२७२९

अपुत्रत्वं भवेच्छ्रेयो न तु स्याद्विगुणः सुतः ।
जीवन्नप्यविनीतोऽसौ मृत एव न संशयः ॥

२७३०

एकोऽपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणेन शतेन किम् ।
एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च ताराः सहस्रशः ॥

२७३१

दाने तपसि शौर्ये वा यस्य न प्रथितं यशः ।
विद्यायामर्थलाभे वा मातुरुच्चार एव सः ॥

२७३२

पानीयं वा निरायासं स्वाद्वन्नं वा भयोत्तरम् ।
विचार्य खलु पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः ॥

२७३३

दुःखेन श्लिष्यते भिन्नं श्लिष्टं दुःखेन भिद्यते ।
भिन्नश्लिष्टा तु या प्रीतिर्न सा स्नेहेन युज्यते ॥

२७३४

न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते नातिविश्वसेत् ।
विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निकृन्तति ॥

२७३५

प्रज्ञाशौर्यविवृद्धेषु भृत्येषु शठवृत्तिषु ।
स्वामी विश्वासनिद्रालुः प्रतारयति तायते ॥

२७३६

यस्य कार्यमकार्यं वा सममेव भवत्युत ।
कस्तस्य विश्वसेत्प्राज्ञो दुर्मतेरकृतात्मनः ॥

२७३७

अपराधो न मेऽस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् ।
विद्यते हि नृशंसेभ्यो भयं गुणवतामपि ॥

२७३८

केचिन्मृगमुखा व्याघ्राः केचिद्व्याघ्रमुखा मृगाः ।
तत्स्वरूपविपर्यासाद्विश्वासो ह्यापदां पदम् ॥

२७३९
परनिन्दासु पाण्डित्यं स्वेषु कार्येष्वनुद्यमः ।
प्रद्वेषश्च गुणज्ञेषु पन्थानो ह्यापदां त्रयः ॥

२७४०
यच्छक्यं ग्रसितुं ग्रासं ग्रस्तं च परिणामि यत् ।
हितं च परिणामे यत्तदाद्यं भूतिमिच्छता ॥

२७४१
तिष्ठत्येकेन पादेन चलत्येकेन पण्डितः ।
नापरीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ॥

२७४२
बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दुर्जयः ।
तृणैरावेष्ट्यते रज्जुस्तया नागोऽपि बद्धयते ॥

२७४३
बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तत्तेषां महदप्रियम् ॥

२७४४
प्रज्ञागुप्तशरीरस्य किं करिष्यन्ति संहताः ।
गृहीतच्छत्रहस्तस्य वारिधारा इवारयः ॥

२७४५
यन्न शक्यं न तच्छक्यं सुशीघ्रमपि धावता ।
मन्दबुद्धिस्तु जानीते मुहूर्तेनास्मि वञ्चितः ॥

२७४६
अक्षिपक्ष्म कदा लुप्तं छिद्यन्ते हि शिरोरुहाः ।
वर्धमानात्मनामेव भवन्ति हि विपत्तयः ॥

२७४७
मा तात साहसं कार्षीर्विभवैर्विप्रलम्भितः ।
स्वगात्राण्यपि भाराय भवन्ति हि विपत्तये ॥

२७४८

मा तात प्रभवामीति बाधिष्ठाः कृपणं जनम् ।
मा त्वां कृपणचक्षूंषि धाक्षुरग्निरिवेन्धनम् ॥

२७४९

मा तात संपदामग्रमारूढोऽस्मीति विश्वसीः ।
दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातो हि दारुणः ॥

२७५०

यं प्रशंसन्ति कितवा यं प्रशंसन्ति चारणाः ।
यं प्रशंसन्ति बन्धक्यो न स जीवति मानवः ॥

२७५१

वैरमादौ समुत्पाद्य यः कश्चित्संधिमिच्छति ।
मृन्मयस्येव भग्नस्य संधिस्तस्य न विद्यते ॥

२७५२

स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजंगमः ।
हसन्नपि नृपो हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ॥

२७५३

कौर्मं संकोचमादाय प्रहारानपि मर्षयेत् ।
काले काले तु मतिमानातिष्ठेत्कृष्णसर्पवत् ॥

२७५४

वहेदमित्रं स्कन्धेन यावत्कालस्य पर्ययः ।
अथैनमागते काले भिन्द्याद्घटमिवाश्मनि ॥

२७५५

तावद्भयस्य भेतव्यं यावद्भयमनागतम् ।
आगतं तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥

२७५६

योऽरिणा सह संधाय सुखं स्वपिति विश्वसन् ।
स वृक्षाग्रे सुप्त इव पतितः प्रतिबुध्यते ॥

२७५७

सकृदुष्टस्तु यः कश्चित्पुनः संधानमिच्छति ।
स मृत्युमुपगृह्णाति गर्भमश्वतरी यथा ॥

२७५८

नात्यन्तसरलैर्भाव्यं गत्वा पश्य वने तरून् ।
छिद्यन्ते सरलास्तत्र कुब्जाः सन्ति पदे पदे ॥

२७५९

यस्य चाप्रियमन्विच्छेद्ब्रूयात्तस्य सदा प्रियम् ।
व्याधा मृगवधं कर्तुं हृद्यं गायन्ति सुस्वरम् ॥

२७६०

ऋणशेषोऽग्निशेषश्च शत्रुशेषस्तथैव च ।
पुनः पुनः प्रवर्तन्ते तस्मान्निःशेषमाचरेत् ॥

२७६१

नहि कश्चित्कृते कार्ये कर्तारं समवेक्षते ।
तस्मात्सर्वाणि कार्याणि सावशेषाणि कारयेत् ॥

२७६२

नोपेक्षितव्यो विद्वद्भिः शत्रुरल्पोऽप्यवज्ञया ।
वह्निरल्पोऽपि संवृद्धः कुरुते भस्मसाद्वनम् ॥

२७६३

आदरात्संगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ।
पादलग्नं करस्थेन कण्टकेनेव कण्टकम् ॥

२७६४

केचिदज्ञानतो नष्टाः केचिन्नष्टाः प्रमादतः ।
केचिज्ज्ञानावलेपेन केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ॥

२७६५

पण्डितेन विरुद्धः सन्दूरेऽस्मीति न विश्वसेत् ।
दीर्घौ बुद्धिमतो बाहू याभ्यां दूरे हिनस्ति सः ॥

२७६६

पक्वान्नमिव राजेन्द्र सर्वसाधारणाः स्त्रियः ।
तस्मात्तासु न रज्येत नाश्वसेन्न च विश्वसेत् ॥

२७६७

मठरश्च तपस्वी च शूरश्चाप्यकृतव्रणः ।
मद्यपा स्त्री सती राजन्निति न श्रद्दधाम्यहम् ॥

२७६८

हृताधिकारां मलिनां पिण्डमात्रोपजीविनीम् ।
परिभूतामधः शय्यां वासयेद्व्यभिचारिणीम् ॥

२७६९

चतुरः सृजता राजन्नुपायांस्तेन वेधसा ।
न सृष्टः पञ्चमः कोऽपि गृह्यन्ते येन योषितः ॥

२७७०

अपि कुञ्जरकर्णाग्रादपि पिप्पलपल्लवात् ।
अपि विद्युद्विलसिताद्विलोलं ललनामनः ॥

२७७१

जल्पन्ति सार्धमन्येन पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमाः ।
हृद्गतं चिन्तयन्त्यन्यं प्रियः को नाम योषिताम् ॥

२७७२

यदन्तस्तन्न जिह्वायां यज्जिह्वायां न तद्बहिः ।
यद्बहिस्तन्न कुर्वन्ति विचित्रचरिताः स्त्रियः ॥

२७७३

न दानेन न मानेन नार्जवेन न सेवया ।
न शस्त्रेण न शास्त्रेण गृह्यन्ते विषमाः स्त्रियः ॥

२७७४

स्त्रियः पवित्रमतुलं नैता दुष्यन्ति कर्हिचित् ।
मासि मासि रजो ह्यासां दुष्कृतान्यपकर्षति ॥

२७७५

सा भार्या या प्रियं ब्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीवति ॥

२७७६

नित्यं प्रहृष्टया भाव्यं गृहकार्ये च दक्षया ।
सुसंस्कृतोपस्करया नित्यं चामुक्तहस्तया ॥

२७७७

स्त्रियः सेवेत नात्यन्तं मृष्टं भुञ्जीत नाहितम् ।
अस्तब्धः पूजयेन्मान्यान्सेवेतामायया गुरून् ॥

२७७८

न चेर्ष्या स्त्रीषु कर्तव्या दारा रक्ष्याः प्रयत्नतः ।
अनायुष्या भवेदीर्ष्या तस्मात्तां परिवर्जयेत् ॥

२७७९

सूक्ष्मेभ्योऽपि प्रसङ्गेभ्यः स्त्रियो रक्ष्या हि सर्वदा ।
द्वयोर्हि कुलयोर्दोषमावहेयुररक्षिताः ॥

२७८०

मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा न विविक्तासनो भवेत् ।
बलवानिन्द्रियग्रामः पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति ॥

२७८१

स्त्रियश्च यः प्रार्थयते संनिकर्षं च गच्छति ।
ईषच्च कुरुते सेवां तं तमिच्छन्ति योषितः ॥

२७८२

यदैव भर्ता जानीयान्मन्त्रमूलपरां स्त्रियम् ।
उद्विजेत तदैवास्याः सर्पाद्वेश्मगतादिव ॥

२७८३

नास्ति यज्ञः स्त्रियः कश्चिन्न व्रतं नोपवासकः ॥
पतिं शुश्रूषते यत्सा तेन स्वर्गे महीयते ॥

२७८४

''।मक्षास्तथा नार्यो मृगया गीतवादिते ।
(तानि युक्त्या सेवेत प्रसङ्गो ह्यत्र दोषवान् ॥

२७८५

प्रसादो निष्फलो यस्य क्रोधश्चापि निरर्थकः ।
न तं भर्तारमिच्छन्ति षण्ढं पतिमिव स्त्रियः ॥

२७८६

अतथ्यास्तथ्यसंकाशास्तथ्याश्चातथ्यदर्शनाः ।
दृश्यन्ते विविधा भावास्तस्माद्युक्तं परीक्षणम् ॥

२७८७

ब्राह्मणेषु च ये शूराः स्त्रीषु ज्ञातिषु गोषु च ।
वृन्तादिव फलं पक्कं धृतराष्ट्र पतन्ति ते ॥

२७८८

व्रजत्यधोऽधो यात्युच्चैर्नरः स्वैरेव कर्मभिः ।
खनितेव हि कूपस्य प्रासादस्येव कारकः ॥

२७८९

अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ।
लभते बुद्ध्यवज्ञानमवमानं च केवलम् ।

२७९०

किं करिष्यत्यपात्राणामुपदेष्टा सुत्रागपि ।
तक्ष्णस्तीक्ष्णः कुठारोऽपि दुर्दारुणि विहन्यते ॥

२७९१

यदश्रुतार्थधर्मा वै प्रमाद्यति न तच्छलम् ।
धर्म एवायमन्धानां यत्स्खलन्ति खलेष्वपि ॥

एते श्रीव्यासमुने ·

२७९२

वहन्प्रज्वलितो वह्निर्दहन्मूलानि रक्षति ।
समूलकाषं कषति वार्योघो मृदुशीतलः ॥

२७९३

आपत्सु मित्रं जानीयाद्रणे शूरं रहः शुचिम् ।
भार्यां तु विभवे क्षीणे दुर्भिक्षे च प्रियातिथिम् ॥

२७९४

पुण्यात्षड्भागमादत्ते न्यायेन परिपालयन् ।
सर्वदानाधिकं यस्मात्प्रजानां परिपालनम् ।

२७९५

अवकाशः सुवृत्तानां हृदयान्तर्न योषिताम् ।
इतीव विदधे धाता सुवृत्तौ तद्बहिः कुचौ ॥

कह्लणस्य.

२७९६

प्रावृण्मेघस्य मालिन्ये को दोषो भूरिवर्षिणः ।
शारदाभ्रस्य शुभ्रत्वं वद कुत्रोपयुज्यते ॥

२७९७

सतां मतमतिक्रम्य योऽसतां वर्तते मते ।
अचिरात्स च्युतः स्थानात्पतति द्विषतां वशे ॥

२७९८

जडोऽयमिति नात्यन्तं हीनमप्युपतापयेत् ।
निर्दयं निहतोऽश्मापि वमति ज्योतिषः कणान् ॥

२७९९

न कश्चिच्चण्डकोपानामात्मीयो नाम भूभुजाम् ।
होतारमपि जुह्वन्तं स्पृष्टो दहति पावकः ॥

२८००

कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

२८०१

शरीरनिरपेक्षस्य दक्षस्य व्यवसायिनः ।
न्यायेनारब्धकार्यस्य नास्ति किंचन दुष्करम् ॥

२८०२

नोपकारः सुहृच्चिह्नं नापकारोऽरिलक्षणम् ।
प्रदुष्टमप्रदुष्टं च चित्तं मित्रारिलक्षणम् ॥

२८०३

आकारेणेङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषितेन च ।
नेत्रवक्त्रविकाराभ्यां ज्ञायतेऽन्तर्गतं मनः ॥

२८०४

कः कालः कानि मित्राणि को देशः कौ व्ययागमौ ।
को वाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥

२८०५

कण्टकस्य च भग्नस्य दन्तस्य चलितस्य च ।
अमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं वरम् ॥

२८०६

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।
अथासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

केषामपि.

२८०७

परं क्षिपति दोषेण वर्तमानः स्वयं तथा ।
यश्च कुप्यत्यमूढः सन्स च मूढतमो मतः ॥

२८०८

परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।
आत्मवाच्यं न जानाति जानन्नपि विमुह्यति ॥

२८०९

यद्यद्रूयादल्पमतिस्तत्तदस्य सहेद्बुधः ।
प्राकृतो हि प्रशंसन्वा निन्दन्वा किं करिष्यति ॥

२८१०

प्रत्यक्षं गुणवादी यः परोक्षे तु विनिन्दकः ।
स मानवः श्ववल्लोके परित्याज्यो बुभूषता ॥

२८११

दानं क्षमा धृतिः प्रज्ञा संतोषो वागनिष्ठुरा ।
ह्रीरहिंसाऽव्यसनिता स्नानं चेति सुखावहाः ॥

२८१२

यत्सुखं सेवमानोऽपि धर्मार्थाभ्यां न हीयते ।
कामं तदुपसेवेत न मूढव्रतमाचरेत् ।

२८१३

सर्वथा धर्ममूलोऽर्थो धर्मश्चार्थनिबन्धनः ।
इतरेतरयोनी तौ विद्धि मेघोदधी यथा ॥

२८१४

सततं यश्च कामार्थी नेतरावनुतिष्ठति ।
स वध्यः सर्वलोकस्य ब्रह्महेव जुगुप्सितः ॥

२८१५

अर्थानामर्जनं कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा ।
भक्ष्यमाणो निराधानः क्षीयते हिमवानपि ॥

२८१६

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥

२८१७

निर्विशेषं यदा राजा समं भृत्येषु वर्तते ।
तत्रोद्यमसमर्थानामुत्साहः परिहीयते ॥

२८१८

मित्रपक्षमनाश्वासं भार्यां चाप्रियवादिनीम् ।
भर्तारं चाविशेषज्ञं दूरतस्त्यजतः सुखम् ॥

एते भगवद्व्यासमुनेः.

२८१९

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते ।
अनुकूलः शुचिर्दक्षो राजन्भृत्योऽपि दुर्लभः ॥

२८२०

सारासारपरिच्छेत्ता स्वामी भृत्यस्य दुर्लभः ।
यथोक्तकारी स्मृतिमान्प्रभोर्भृत्यश्च दुर्लभः ॥

२८२१

कुलीनः शीलसंपन्नो वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ।
यथोक्तवादी स्मृतिमान्दूतः स्यात्सप्तभिर्गुणैः ॥

२८२२

न तु हन्यान्महीपालो दूतं कस्यांचिदापदि ।
दूतहन्ता तु नरकं सचिवैः सह गच्छति ॥

२८२३

योनौ कर्मणि बीजे वा यस्य नास्त्यन्यसंकरः ।
तस्य कृच्छ्रगतस्यापि न पापे रमते मतिः ॥

२८२४

धर्मकामार्थकुशलाः कुलीनाः सत्यवादिनः ।
समाः शत्रौ च मित्रे च नृपतेः स्युः सभासदः ॥

२८२५

यं यमर्थप्रयोगेषु राजा नयति मुख्यताम् ।
तस्य तस्योपघाताय यतन्ते राजवल्लभाः ॥

२८२६

सभा वा न प्रवेष्टव्या वक्तव्यं वा समञ्जसम् ।
अब्रुवन्विब्रुवन्वापि नरः किल्बिषभाग्भवेत् ॥

२८२७

तस्मात्सभ्यः सभां गत्वा रागद्वेषविवर्जितः ।
वचस्तथाविधं ब्रूयाद्यथा न नरके पतेत् ॥

२८२८

अपराधानुरूपं च दण्डं दण्ड्येषु पातयेत् ।
वियोजयेद्धनैराढ्यान्दरिद्रान्वधबन्धनैः ॥

२८२९

पिता माता तथा भ्राता भार्या पुत्रः पुरोहितः ।
नादण्ड्यो नाम राज्ञोऽस्ति यस्त्वधर्मेण तिष्ठति ॥

२८३०

जिघांसवः पापकामाः परस्वादायिनः शठाः ।
रक्षांस्यधिकृता एते तेभ्यो रक्षेदिमाः प्रजाः ॥

२८३१

निर्दोषाः शुचयो यस्य लुब्धैरधिकृतैर्नृप ।
धनार्थं विप्रलुप्यन्ते किं पापमधिकं ततः ॥

२८३२

अनादेयं नाददीत परिक्षीणोऽपि पार्थिवः ।
आदेयं न समृद्धोऽपि सूक्ष्ममप्यर्थमुत्सृजेत् ॥

२८३३

आयास्य बहुभिर्दुग्धां पीतां वत्सेन सद्गवीम् ।
सुशिक्षितोऽपि गोपालः प्रयत्नेन दुहीत किम् ॥

२८३४

प्रणीतश्चाप्रणीतश्च यथाग्निर्दैवतं महत् ।
एवं विद्वानविद्वान्वा ब्राह्मणो दैवतं महत् ॥

२८३५

अदैवं दैवतं कुर्युर्दैवतं चाप्यदैवतम् ।
लोकपालान्सृजेयुश्च लोकानन्यांस्तथा द्विजाः ।

२८३६

संनिवेशविशेषात्तु दुरुक्तमपि शोभते ।
कान्ताविलोचनन्यस्तं मलीमसमिवाञ्जनम् ॥

२८३७

धर्मार्थसहितं वाक्यं प्रियं वा यदि वाप्रियम् ।
अपृष्टस्तस्य तद्ब्रूयाद्यस्य नेच्छेत्पराभवम् ॥

२८३८

सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥

२८३९

वैद्यसांवत्सरामात्या यस्य राज्ञः प्रियंवदाः ।
आरोग्यधर्मकोषेभ्यः क्षिप्रं स परिहीयते ॥

२८४०

योऽर्थधर्मावुपाश्रित्य हित्वा भर्तुः प्रियाप्रिये ।
अप्रियाण्याह पथ्यानि तेन राजा सहायवान् ॥

एते श्रीव्यासमुनेः.

२८४१

प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु राजा रक्षादिभिर्गुणैः ।
अजागलस्तनस्येव तस्य नाम निरर्थकम् ॥

२८४२

अहं वो रक्षितेत्युक्त्वा यो न रक्षति भूमिपः ।
स समेत्य निहन्तव्यः श्वेव सोन्माद आतुरः ।

२८४३

बुद्धिमाननुरक्तोऽयमिहोभयमयं जडः ।
इति भृत्यविचारज्ञो भृत्यैरापूर्यते नृपः ॥

२८४४

स्थानेष्वेव नियोज्यानि भृत्याश्चाभरणानि च ।
नहि चूडामणिः पादे प्रभवामीति बध्यते ॥

एते पञ्चतन्त्रके.

२८४५

चित्तज्ञः कुरुते यद्यत्तत्तत्संपद्यते गुणः ।
प्रभुचित्तमजानानः फलभाङ्नैव सेवकः ॥

वल्लभदेवस्य.

२८४६

एकार्थाभिनिवेशित्वमरिलक्षणमुच्यते ।
— — — जिगीषुगुणान्वितः ॥

कस्यापि.

२८४७

त्यजति भयमकृतपापो मित्राणि शठं प्रमादिनं विद्या ।
ह्रीः कामिनमलसं श्रीः स्त्री क्रूरं दुर्जनं लोकः ॥

२८४८

अव्यवसायिनमलसं दैवपरं पुरुषकारपरिहीनम् ।
वृद्धमिव पतिं कन्या नेच्छत्यवगूहितुं लक्ष्मीः ॥

२८४९

दक्षः श्रियमधिगच्छति पथ्याशी कल्यतां सुखमरोगी ।
अभ्यासी विद्यान्तं धर्मार्थयशांसि च विनीतः ॥

२८५०

अविधेयो भृत्यजनः शठानि मित्राण्यदायकः स्वामी
विनयरहिता च भार्या मस्तकशूलानि चत्वारि ॥

२८५१

कार्यगतैर्वैचित्र्यान्नीचोऽपि क्वचिदलं न जातु महान् ।
कांस्येनैवादर्शः क्रियते राज्ञामपि न हेम्ना ॥

२८५२

अनुरञ्जिता अपि गुणैर्न नमन्ति प्रकृतयो विना दण्डात् ।
अङ्कगतापि न वीणा कलमधुरमताडिता क्वणति ॥

२८५३

गुण एव नालमृजुता कौटिल्यं दोष एव न च जन्तोः ।
ऋजुरपि मारयति शरो वक्रमपि धनुस्तनुं पाति ॥

२८५४

श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम् ।
उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि ॥

२८५५

शान्तवपुरेष नास्माद्भयमुद्भवतीति नायमेकान्तः ।
शुक्लाः कज्जलमसितं दीपदशाः किं न जनयन्ति ॥

२८५६

आकारदारुणोऽयं भयमस्मादित्यनिश्चयोऽयमपि ।
भवति महाभैरवमपि शिवस्य रूपं शिवायैव ॥

२८५७

उच्चैः पदमधितिष्ठँल्लोकस्तत्त्वेषु मुह्यति प्रायः ।
विषममपि पश्यति समं पर्वतशिखराग्रमारूढः ॥

२८५८

शिक्षयति लोक एव प्रायः कुसृतीर्जनं सुशीलमपि ।
इन्धनमेव प्रथयति हविर्भुजो दाहसामर्थ्यम् ॥

२८५९

कुलजोऽयं गुणवानिति विश्वासं नाचरेत्खलप्रकृतौ ।
ननु मलयचन्दनादपि समुत्थितोऽग्निर्दहत्येव ॥

२८६०

प्रखला एव खलानां प्रशमायालं न जातु सत्पुरुषः ।
कुष्ठव्याधेरौषधमनुरूपमुशन्त्यरिष्टतरुम् ॥

२८६१

कार्याकार्ये तुलयति सर्वस्तृप्तो न जातु तृष्णार्तः ।
स्वादु शुचि वा च तोयं मरुपथिकः को विचारयति ॥

२८६२

प्रथमतरमेव धूर्ताः सगुणानत्युन्नतान्प्रबाधन्ते ।
स्त्रीणां स्तनेषु लक्ष्मीस्तेष्वेवादौ जरा पतति ॥

२८६३

क्वचिदपि वस्तुविशेषे दोषोऽपि गुणेन तुल्यतामेति ।
खण्डनमेव हि मण्डनमधरमणौ भवति रमणीनाम् ॥

एते रविगुप्तस्य.

२८६४

यस्यार्थिनो न विमुखाः सर्वार्तिहरं यशः स किल राजा ।
अभिषेकपट्टबन्धौ वाल्व्यजनं व्रणस्यापि ॥

२८६५

पृथुरहमयं कृशीयान्गम्यो नास्याहमित्यनास्थैषा ।
किमचलशिरो नमहदपि वज्रमणीयो विदारयति ॥

२८६६

असतोऽपि भवति गुणवान्सद्भ्योऽपि परं भवन्त्यसद्वृत्ताः ।
पङ्कादुदेति कमलं कृमयः कमलादपि भवन्ति ॥

२८६७

नम्रीभूय परेषां सकृदपि यः परिभवं नरः सहते ।
अब्धिरिव वृष्टिमार्गैः स पूर्यते परिभवैरेत्य ॥

२८६८

दानपरोऽप्युन्नतिमान्भूभृत्कटकेषु भेदमपि कुर्वन् ।
स्त्रीव्यसनात्परवश्यो भवति नरेन्द्रः करीन्द्र इव ॥

२८६९

अतितेजस्व्यपि राजा पानासक्तो न साधयत्यर्थम् ।
तृणमपि दग्धुं शक्तो न वाडवाग्निः पिबन्ननिशम् ॥

२८७०

रिक्ताः कर्मणि पटवस्तृप्तास्त्वलसा भवन्ति ये भृत्याः ।
तेषां जलौकसामिव पूर्णानां रिक्तता कार्या ॥

२८७१

पित्रास्येदं कृतमिति तत्कर्मणि योजयेन्न दुष्पुत्रम् ।
हवनविधौ हव्यभुजां तिलं प्रशंसन्ति न तु तैलम् ॥

२८७२

यस्मिन्कर्मणि शक्तिर्यस्यास्त्यधिका स तत्र विनियोज्यः ।
मधुनि सहकारगन्धो गुणाय महते भवति न क्षीरे ॥

२८७३

लक्ष्मीपरिपूर्णोऽहं भयं न मेऽस्तीति मोहनिद्रैषा ।
परिपूर्णस्यैवेन्दोर्भवति भयं सिंहिकासूनोः ॥

२८७४

नाम्नैव यत्र सिद्धिर्न तत्र दण्डो बुधेन विनियोज्यः ।
पित्तं यदि शर्करया शाम्यति कोऽर्थः पटोलेन ॥

एते अर्गटस्य.

२८७५

भङ्कुं शक्तो यादृग्भवति मृदुः स्यान्न तादृशस्तीक्ष्णः ।
अतिमृदु जलमपि निपतद्भिनत्ति शैलं क्षुरं न यत्नेन ॥

वल्लभदेवस्य.

२८७६

कार्यज्ञः प्रष्टव्यो न पुनर्मान्यो मम प्रियो वेति ।
गुरुरप्यासनसेव्यः प्रियानितम्बः कदा मन्त्री ॥

२८७७

गुणवानस्मि विदेशः क इव ममेत्येष दुरभिमानलवः ।
अञ्जनमक्षिण विराजति विन्यस्तं न पुनरधरमणौ ॥

२८७८

स्तब्धप्रकृतिर्लोके बहुमानमुपैति नातिशयनम्रः ।
स्फुटमत्रोदाहरणं पयोधरः कुवलयाक्षीणाम् ॥

२८७९

पुंसामसमर्थानामुपद्रवायात्मनो भवति कोपः ।
पिठरं क्वथदतिमात्रं निजपार्श्वान्येव दहतितराम् ॥

एते प्रकाशवर्षस्य.

२८८०

परपक्षक्षयदक्षो नरपतिदयितोऽपि वंशजन्मापि ।
न भवति तावद्गुणवान्धनुरिव यावन्न मानवो नमति ॥

२८८१

आश्रयमाश्रयलिप्सुस्तुङ्गं सेवेत दुरधिरोहमपि ।
विनिपतति यदि स तस्मात्तथाप्युपर्येव नीचानाम् ॥

२८८२

ह्रेपयति प्रियवचनैरादरमुपदर्शयन्खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥

२८८३

व्यसनैरेवाघ्राताः शृण्वन्ति वचांसि पापमित्राणाम् ।
उद्धूतारिष्टेभ्यो ह्यपथ्यमेवाधिकं स्वदते ॥

केषामपि.

२८८४

विद्वानृजुरभिगम्यो विदुषि शठे चाप्रमादिना भाव्यम् ।
ऋजुमूर्खस्त्वनुकम्प्यो मूर्खशठः सर्वथा वर्ज्यः ॥

२८८५

येन सहासितमशितं कथितं च रहस्यविस्रब्धम् ।
तं प्रति कथमसतामपि निवर्तते चित्तमामरणात् ॥

कस्यापि.

२८८६

तापयिता गुणिरागान्नक्षयमाप्नोति सूर्यवन्नृपतिः ।
सुखयन्नपि तद्द्वेषी क्षिप्रं क्षयमेति सोम इव ॥

वल्लभदेवस्य.

२८८७

कुसुमानीव फलानामर्थानां हेतवो गुणाः प्रायः ।
अत एव कृतार्था इव धनवत्सु गुणा न दृश्यन्ते ॥

कपिलस्वामिनः.

२८८८

अप्रतिबुद्धे श्रोतरि वक्तृत्वमनर्थकं पुंसाम् ।
नेत्रविहीने कामिनि लावण्यविलासवत्स्त्रीणाम् ॥

२८८९

उत्कोचपारितोषकभाटसुभाषिततरार्थचौर्यांशाः ।
तत्क्षणमेव ग्राह्याः षडन्यकाले न लभ्यन्ते ॥

२८९०

जलधिजलान्ता नद्यः स्त्रीभेदान्तानि बन्धुहृदयानि ।
पिशुनजनान्तं सख्यं दुष्पुत्रान्तानि च कुलानि ॥

२८९१

बाल इव यो न पश्यति तत्त्वं किं तेन पण्डितेनापि ।
द्वावप्येतावन्धौ योऽप्यक्षो योऽप्रसन्नाक्षः ॥

२८९२
कल्पयति येन वृत्तिं लोके च यतः प्रसिद्धिमुपयाति ।
स गुणस्तेन गुणवता विवर्धनीयः प्रकाश्यश्च ॥

२८९३
मित्रं वा बन्धुं वा नैवातिप्रणयपीडितं कुर्यात् ।
स्वं वत्समपि पिबन्तं विषाणकोट्या क्षिपति धेनुः ॥

२८९४
अतिपरिचयादवज्ञा भवति विशिष्टेऽपि वस्तुनि प्रायः ।
लोकः प्रयागवासी कूपस्नानं सदाचरति ॥

एते केषामपि.

२८९५
अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनकान्निजेन चरितेन ।
कुम्भः परिमितमम्भः पिबति पपौ कुम्भसंभवोऽम्भोधिम् ॥

कस्यापि.

२८९६
सत्सङ्गात्स्याद्गुणवान्गुणवति लोकोऽनुरज्यते सकलः ।
अभिगम्यतेऽनुरक्तः ससहायो युज्यते लक्ष्म्या ॥

२८९७
भ्रातॄणां सततं भेदः कथं नाम न जायते ।
अध्यापितानां पत्नीभिर्द्वेषविद्यां सदा निशि ॥

२८९८
सुहृदामुपकारकारणा-
द्द्विषतामप्यपकारकारणात् ।
नृपसंश्रय इष्यते बुधै-
र्जठरं को न बिभर्ति केवलम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

२८९९
उन्नतानां सुवंशानां द्वैधं तावन्न जायते ।
यावत्कुठारधारेव योषिद्विशति नान्तरम् ॥

२९००

यः कुरुते परयोषित्सङ्गं
वाञ्छति यश्च धनं परकीयम् ।
यश्च सदा गुरुवृद्धविमानी
तस्य सुखं न परत्र न चेह ॥

राहुलकस्य.

२९०१

यस्य जना न वदन्ति महत्त्वं
नो समरे मरणं विजयं वा ।
न श्रुतदानमहाधनतां वा
तस्य भवः क्रिमिकीटसमानः ॥

वराहमिहिरस्य.

२९०२

यस्यास्ति सर्वत्र गतिः स कस्मा-
त्स्वदेशरागेण हि याति नाशम् ।
तातस्य कूपोऽयमिति ब्रुवाणाः
क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति ॥

२९०३

यदकार्यमकार्यमेव त-
न्न बुधस्तत्र मतिं नियोजयेत् ।
परयापि तृषार्दितैर्जनै-
र्नहि रथ्यागतमम्बु पीयते ॥

पञ्चतन्त्रे.

२९०४

सहसा विदधीत न क्रिया-
मविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं
गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥

२९०५

सर्वथा स्वहितमाचरणीयं
किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते नहि स कश्चिदुपायः
सर्वलोकपरितोषकरो यः ॥

भारवेः.

२९०६

वश्याः सुता वित्तकरी च विद्या
नीरोगता सज्जनसंगतिश्च ।
इष्टा च भार्या वशवर्तिनी च
दुःखस्य मूलोद्धरणानि पञ्च ॥

२९०७

विद्वद्गोष्ठी भारतं काव्यचिन्ता
तन्त्रीवाद्यं सुप्रयुक्तं च गेयम् ।
इष्टा भार्या तत्समानं च मित्रं
सद्यः शोकं नाशयन्तीह सप्त ॥

२९०८

दानं दरिद्रस्य विभोः क्षमित्वं
यूनस्तपो ज्ञानवतश्च मौनम् ।
इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां
दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥

२९०९

घ्नन्तः शपन्तः परुषं वदन्त-
स्तथापि विप्राः प्रणयेन पूज्याः ।
पराजयोऽप्यत्र जयेन तुल्यो
मास्मत्कुले ब्रह्मजितो भवेयुः ॥

२९१०

निम्नेन तोयं हरितेन गावः
सान्त्वेन बाला विनयेन सन्तः ।

अर्थेन नारी तपसा च देवाः
सर्वो हि लोको ह्रियते प्रियेण ॥

एते केषामपि.

२९११

यः काकिणीमप्यपथप्रनष्टा-
मन्वेषयेन्निष्कसहस्रतुल्याम् ।
स्थानेषु कोटिष्वपि मुक्तहस्त-
स्तं पद्महस्ता न जहाति लक्ष्मीः ॥

श्रीहर्षस्य.

२९१२

उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्रं
क्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम् ।
शूरं कृतज्ञं दृढनिश्चयं च
लक्ष्मीः स्वयं वाञ्छति वासहेतोः ॥

पञ्चतन्त्रे.

२९१३

देशं बलं कार्यमुपायमायुः
संचिन्त्य यः प्रारभते स्वकृत्यम् ।
महोदधिं नद्य इवातिपूर्णं
समृद्धयस्तं पुरुषं भजन्ते ॥

२९१४

पुंस्त्वप्रमाणीकरणाय पुंसा
कार्यः प्रयत्नो विधुरेऽपि दैवे ।
मज्जन्समुद्रेऽप्यनुपातभीरु-
र्धीरः क्षिपत्येव हि पाणिपादम् ॥

कस्यापि.

२९१५

मुनिरस्मि निरागसः कुतो मे
भयमित्येष न भूतयेऽभिमानः ।

परवृद्धिषु बद्धमत्सराणां
किमिव ह्यस्ति दुरात्मनामलङ्घ्यम् ॥

२९१६

व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं
भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः ।
प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधा-
नसंवृताङ्गान्निशिता इवेषवः ॥

२९१७

जितेन्द्रियत्वं विनयस्य कारणं
गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते ।
गुणाधिके पुंसि जनोऽनुरज्यते
जनानुरागप्रभवा हि संपदः ॥

एते भारवेः.

२९१८

शाठ्येन मित्रं कपटेन धर्मं
परोपतापेन समृद्धभावम् ।
सुखेन विद्यां परुषेण नारीं
वाञ्छन्ति ये नूनमपण्डितास्ते ॥

२९१९

धर्मार्थकामाः सममेव सेव्या
यो ह्येकसक्तः स नरो जघन्यः ।
द्वयोस्तु दाक्ष्यं प्रवदन्ति मध्यं
स उत्तमो यो निरतस्त्रिवर्गे ॥

२९२०

य एव राजन्मृदुमन्दभाषी
स एव दूरात्परिवर्जनीयः ।
अभ्राद्विमुक्तस्य दिवाकरस्य
मरीचयस्तीक्ष्णतरा भवन्ति ॥

२९२१

शिरः सुधौतं चरणौ च निर्मलौ
वराङ्गनासेवनमल्पभोजनम् ।
अनग्नशायित्वमपर्वमैथुनं
चिरप्रनष्टां श्रियमानयन्ति षट् ॥

२९२२

विमानना दुश्चरितानुकीर्तनं
कथाप्रसङ्गे वचनादविस्मयः ।
न दृष्टिदानं कृतपूर्वनाशनं
विरक्तभावस्य नरस्य लक्षणम् ॥

२९२३

प्रकीर्णभाण्डामनवेक्ष्य कारिणीं
सदा च भर्तुः प्रतिकूलभाषिणीम् ।
परस्य वेश्माभिरतामपत्रपा-
मेवंविधां योषितमाशु वर्जयेत् ॥

व्यासस्य.

२९२४

बलोपपन्नोऽपि हि बुद्धिमान्नरः
परं नयेन्न स्वयमेव वैरिताम् ।
भिषङ्ममास्तीति विचिन्त्य भक्षये-
दकारणं को नु विषं विचक्षणः ॥

२९२५

यशस्करे कर्मणि मित्रसंग्रहे
प्रियासु नारीष्वधनेषु बन्धुषु ।
क्रतौ विवाहे व्यसने रिपुक्षये
धनव्ययोऽष्टासु न गण्यते बुधैः ॥

२९२६

शास्त्रं सुनिश्चितधिया परिचिन्तनीय-
माराधितोऽपि नृपतिः परिशङ्कनीयः ।

आत्मीकृतापि युवतिः परिरक्षणीया
शास्त्रे नृपे च युवतौ च कुतः स्थिरत्वम् ।

२९२७

रत्नान्यधो नयति जातिगुरूणि मोहा-
दूर्ध्वं सदा वहति काष्ठतृणं समुद्रः ।
तोयानि दूषयति पाति भुजंगलोकं
प्रायो महान्भवति कार्यविमूढचेताः ॥

२९२८

एकं हि चक्षुरमलं सहजं विवेको
विद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् ।
यस्यास्ति न द्वयमिदं स्फुटमेव सोऽन्ध-
स्तस्याप्यमार्गचलने वद कोऽपराधः ॥

२९२९

तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-
त्प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः ।
यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्र-
मेतत्त्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥

२९३०

स्तब्धस्य नश्यति यशो विषमस्य मित्रं
नष्टक्रियस्य कुलमर्थपरस्य भृत्याः ।
विद्याबलं व्यसनिनः कृपणस्य सौख्यं
राज्यं प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥

२९३१

यस्मिञ्जने मदकरी कलभश्च तुल्यौ
यत्रापि नास्ति हयरासभयोर्विशेषः ।
विद्वज्जनस्तदितरश्च न यत्र भिन्नः
कस्तत्र नाम गुणिनामधिवासरागः ॥

२९३२

वह्निः समुद्भवति निर्मथनेन काष्ठा-
दम्भो ददाति वसुधा च निखन्यमाना ।
गच्छन्प्रयास्यति शनैरपि चाध्वनोऽन्त-
मारब्धकार्य इह किं न नरः करोति ॥

२९३३

अधिगतपरमार्थान्पण्डितान्मावमंस्था-
स्तृणमिव परिलघ्वी तान्न लक्ष्मी रुणद्धि ।
अविरलमदलेखाश्यामगण्डस्थलानां
न भवति बिसतन्तुर्वारणं वारणानाम् ॥

२९३४

गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यजातं
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामा विपत्ते-
र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥

केषामपि.

२९३५

यदपसरति मेषः कारणं तत्प्रहर्तुं
मृगपतिरतिकोपात्संकुचत्युत्पतिष्णुः ।
हृदयनिहितवैरा गूढमन्त्रोपचाराः
किमिव हि गणयन्तो बुद्धिमन्तः क्षमन्ते ॥

मसूराक्षस्य.

२९३६

लघीयः प्राज्यं वा फलमभिमतं प्राप्तुमनसा
निरीहेण स्थातुं क्षणमपि न युक्तं मतिमता ।
कुलालो दण्डेन भ्रमयति न चेच्चक्रमनिशं
शरावः कुम्भो वा नहि भवति सत्यामपि मृदि ।

२९३७

यः श्रोता श्रुतमात्रमर्थमखिलं गृह्णाति स श्लाघ्यतां
यो वेत्ति द्विरुदाहृतं कृतफलं तत्रापि वक्तुर्वचः ।
यस्तु स्पष्टमनेकशोऽप्यभिहितां नावैति लेख्यार्थतां
तस्मिन्वन्ध्यपरिश्रमस्य विदुषो मूकव्रतं शोभते ॥

एतौ हरिभट्टस्य.

२९३८

पत्नीयत्यपि मातरं मदवशात्पत्नीं च मात्रीयति
श्वभ्रीयत्यपि मन्दिरं श्लथशिलं कूपं च गेहीयति ।
स्वल्पं वार्युदधीयतीश्वरमपां मोहात्स्थलीयत्यपि
मित्रीयत्यपि पार्थिवं किमपरं कुर्यान्न यन्मद्यपः ॥

२९३९

यत्पीत्वा गुरवेऽपि कुप्यति विना हेतोस्तथा रोदिति
भ्रान्तिं याति करोति साहसमपि व्याधेर्भवत्यास्पदम् ।
कौपीनं विवृणोति लोकपुरतोऽप्युन्मत्तवच्चेष्टते
तल्लज्जापरिपन्थि मोहजननं मद्यं न पेयं बुधैः ॥

२९४०

क्वचिद्भूमौ शायी क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनः
क्वचिच्छाकाहारी क्वचिदपि च मांसौदनरुचिः ।
क्वचित्कन्थाधारी क्वचिदपि विचित्राम्बरधरो
मनस्वी कार्यार्थी गणयति न दुःखं न च सुखम् ॥

२९४१

क्वचिन्नृत्तं गीतं क्वचिदपि च हा हेति रुदितं
क्वचिद्विद्वद्गोष्ठी क्वचिदपि सुरामत्तकलहः ।
क्वचिद्रम्या नारी क्वचिदपि जराजर्जरवपु-
र्न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ॥

२९४२

ये तावन्मलयोपकण्ठनिलयास्तेष्विन्धनं चन्दनं

तीरोपान्तनिवासिनां जलनिधे रत्नानि पाषाणवत् ।

काश्मीरेषु निवासिनामपि नृणां नास्त्यादरः कुङ्कुमे

दूरस्थस्य महार्घता परिभवः संवासतो जायते ॥

२९४३

शक्यो वारयितुं जलेन हुतभुक्छत्रेण सूर्यातपो

नागेन्द्रो निशिताङ्कुशेन समदो दण्डेन गोगर्दभौ ।

व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्च विविधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं

सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषधम् ॥

२९४४

वाञ्छा सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिर्गुरौ नम्रता

विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयम ।

भक्तिः शूलिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खला-

देते येषु वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो नरेभ्यो नमः ॥

२९४५

दौर्मन्त्र्यान्नृपतिर्विनश्यति यतिः सङ्गात्सुतो लालना-

द्विप्रोऽनध्ययनात्कुलं कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ।

स्त्री मद्यादनवेक्षणादपि कृषिः स्नेहः प्रवासाश्रया-

न्मैत्री चाप्रणयात्समृद्धिरनयात्त्यागात्प्रमादाद्धनम् ॥

२९४६

दाक्षिण्यं स्वजने दया परिजने शाठ्यं तथा दुर्जने

प्रीतिः साधुजने स्मयः खलजने विद्वज्जनेऽप्यार्जवम् ।

शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारीजने धूर्तता

ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोकस्थितिः ॥

२९४७

उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसुमितांश्चिन्वँल्लघून्वर्धय-

न्नत्युच्चान्नमयन्पृथून्विदलयान्विश्लेषयन्संहतान् ।

तीक्ष्णान्कण्टकिनो बहिर्नियमयन्स्वारोपितान्पालय-
न्मालाकार इव प्रयोगकुशलो राज्ये चिरं तिष्ठति ।

२९४८

स्नानं नाम मनःप्रसादजननं दुःस्वप्नविध्वंसनं
शौचस्यायतनं मलापहरणं संवर्धनं तेजसः ।
रूपोद्योतकरं रिपुप्रशमनं कायाग्निसंदीपनं
नारीणां च मनोहरं श्रमहरं स्नाने दशैते गुणाः ॥

२९४९

मानुष्यं वरवंशजन्म विभवो दीर्घायुरारोग्यता
सन्मित्रं सुसुता सती प्रियतमा भक्तिश्च नारायणे ।
विद्वत्त्वं सुजनत्वमिन्द्रियजयः सत्पात्रदाने रति-
स्ते पुण्येन विना त्रयोदश गुणाः संसारिणां दुर्लभाः ॥

अथ वैराग्यपद्धतिः

तत्रादौ

तावद्धर्मकथा

२९५०

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधारयेत् ।
आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् ॥

२९५१

कामार्थौ लिप्समानस्तु धर्ममेवादितश्चरेत् ।
नहि धर्माद्भवेत्किंचिद्दुष्प्रापमिति मे मतिः ॥

२९५२

आहरेज्ज्ञानमर्थांश्च पुमानमरवत्सदा ।
गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

२९५३

आ धूमाग्रान्निवर्तन्ते ज्ञातयः सह बान्धवैः ।
येन त्वमनुगन्तव्यस्तत्कर्म सुकृतं कुरु ॥

२९५४

मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्टोपमं क्षितौ ।
विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्त्वेकोऽनुगच्छति ॥

२९५५

पुलाका इव धान्येषु पुत्तिका इव पक्षिषु ।
तादृशास्ते मनुष्येषु येषां धर्मो न कारणम् ॥

२९५६

यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च ।
स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥

२९५७

धनस्य यस्य राजतो न चौरतोऽपि वा भयम् ।
मृतं च यन्न मुञ्चति त्वमर्जयस्व तद्धनम् ॥

२९५८

व्यापृतेनापि ते धर्मः कार्य एवान्तरात्मना ।
वीथीबद्धोऽपि हि भ्राम्यन्घासग्रासं करोति गौः ॥

२९५९

आर्जवं चानृशंस्यं च दम इन्द्रियनिग्रहः ।
एतं साधारणं धर्मं चातुर्वर्ण्येऽब्रवीन्मनुः ॥

२९६०

इन्द्रियाण्येव तत्सर्वं यत्स्वर्गनरकावुभौ ।
निगृहीतविसृष्टानि स्वर्गाय नरकाय वा ॥

२९६१

कायेन त्रिविधं चैव वाचा चैव चतुर्विधम् ।
मनसा त्रिविधं नित्यं दशाधर्मपथांस्त्यजेत् ॥

२९६२

प्राणातिपातं स्तैन्यं च परदारानथापि च ।
त्रीणि पापानि कायेन नित्यशः परिवर्जयेत् ॥

२९६३

असत्प्रलापं पारुष्यं पैशुन्यमनृतं तथा ।
चत्वारि वाचा राजेन्द्र न जल्पेन्नापि चिन्तयेत् ॥

२९६४

अस्पृहां परवित्तेषु सर्वसत्त्वेषु सौहृदम् ।
कर्मणां फलमस्तीति मनसा त्रिविधं चरेत् ॥

२९६५

शारीरैः कर्मदोषैश्च याति स्थावरतां नरः ।
वाचिकैः पक्षिमृगतां मानसैरन्त्यजातिताम् ॥

२९६६

भावशुद्धिर्मनुष्याणां विज्ञेया सर्वकर्मसु ।
अन्यथा चुम्ब्यते कान्ता भावेन दुहितान्यथा ॥

२९६७

न कामान्न च संरम्भान्न द्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ।
धर्म एव परे लोके इह वाप्याश्रयः सताम् ॥

२९६८

दृष्टानुभूतमर्थं यः पृष्टो न विनिगूहते ।
यथाभूतप्रवादित्वमेतत्सत्यस्य लक्षणम् ॥

२९६९

न तत्त्ववचनं सत्यं नातत्त्ववचनं मृषा ।
यद्भूतहितमत्यन्तं तत्सत्यमिति कथ्यते ॥

२९७०

गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि वा ।
यन्न भूतहितार्थाय तत्पशोरिव चेष्टितम् ॥

२९७१

स्खलितः स्खलितो वध्य इति चेन्निष्ठितं भवेत् ।
द्वित्रा यद्यवशिष्येरन्बहुदोषा हि मानवाः ॥

२९७२

परदारा न गन्तव्याः सर्ववर्णेषु कर्हिचित् ।
नहीदृशमनायुष्यं त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥

२९७३

द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्वर्गस्योपरि तिष्ठतः ।
अन्नदाता च दुर्भिक्षे सुभिक्षे च हिरण्यदः ॥

२९७४

न दद्याद्यशसे दानं न भिया नोपकारिणे ।
न नृत्यगीतशीलेभ्यो हासकेभ्यश्च धार्मिकः ॥

२९७५

पात्रापात्रविवेकोऽस्ति धेनुपन्नगयोर्यथा ।
तृणात्संजायते क्षीरं क्षीरात्संजायते विषम् ॥

२९७६

न्यायेनोपार्जिता दत्ता काकिण्यपि महाफला ।
अन्यायेनार्जिता दत्ता न परार्धाः सहस्रशः ॥

२९७७

अज्ञो न वितरत्यर्थान्पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ।
प्राज्ञोऽपि वितरत्यर्थान्पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ॥

२९७८

अपहृत्य परस्यार्थान्यः परेभ्यः प्रयच्छति ।
स दाता नरकं याति यस्यार्थास्तस्य तत्फलम् ॥

२९७९

दातृयाचकयोर्भेदः कराभ्यामेव दर्शितः ।
एकस्य गच्छताधस्तादुपर्यन्यस्य गच्छता ॥

२९८०

देशकालागमद्रव्यक्षेत्रदातृमनोगुणाः ।
सुकृशस्यापि दानस्य फलातिशयहेतवः ॥

२९८१

देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ।
कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥

२९८२

कण्टकेनापि ये स्पृष्टा यान्ति कामपि विक्रियाम् ।
तेऽपि शस्त्रनिकृत्तस्य पशोर्मांसानि भुञ्जते ॥

२९८३

अनेन किं न पर्याप्तं मांसस्य परिवर्जनम् ।
यत्पाटितं तृणेनापि स्वमङ्गं परिदूयते ॥

२९८४

योऽत्ति यस्य च तन्मांसमनयोः पश्यतान्तरम् ।
एकस्य क्षणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते ॥

२९८५

शस्त्रं पत्त्रायते यस्य घातको जनकायते ।
तस्य मुग्धपशोर्मांसमपशुः कोऽत्ति मानवः ॥

२९८६

कृत्वापि पातकं कर्म यो दद्यादन्नमर्थिने ।
ब्राह्मणानां विशेषेण स पापेन वियुज्यते ॥

२९८७

पितरं चाप्यवज्ञाय मातरं च नराधिप ।
गुरुं च भरतश्रेष्ठ नरकं प्रतिपद्यते ॥

२९८८

ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चौरे भग्नव्रते तथा ।
निष्कृतिर्विहिता राजन्कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥

२९८९

कृतघ्नस्य कृतज्ञस्य पापस्य सुकृतस्य च ।
अपि वेदनिधी राजन्ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥

२९९०

मित्रद्रुहः कृतघ्नस्य स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च ।
चतुर्णां वयमेतेषां निष्कृतिं नैव शुश्रुम ॥

२९९१

अकृतज्ञमकार्यज्ञं दीर्घरोषमनार्जवम् ।
चतुरो विद्धि चण्डालाञ्जन्मना चैव पञ्चमम् ॥

२९९२

न पुत्रः पितरं द्वेष्टि स्वभावात्स्वस्य रेतसः ।
यः पुत्रः पितरं द्वेष्टि तं विद्यादन्यरेतसम् ॥

२९९३

अमावास्याचतुर्दश्योः पौर्णमास्यष्टमीषु च ।
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यमप्यृतौ स्नातको द्विजः ॥

२९९४

विषण्णं दीनमाविग्नं भयार्तं व्याधिपीडितम् ।
हृतस्वं व्यसनार्तं च भृशमाश्वासयेन्नरम् ॥

२९९५

आनृशंस्यं क्षमा सत्यमहिंसा च दया स्पृहा ।
प्रीतिः प्रसादो माधुर्यमार्जवं च यमा दश ॥

२९९६

दानमिज्या तपो ध्यानं स्वाध्यायोपस्थनिग्रहौ ।
व्रतोपवासौ मौनं च स्नानं च नियमा दश ॥

२९९७

यज्ञाध्ययनदानानि तपः सत्यं क्षमा दया ।
अलोभ इति मार्गोऽयं धर्मस्याष्टविधः स्मृतः ॥

२९९८

तत्र पूर्वश्चतुर्वर्गो दम्भार्थमपि सेव्यते ।
उत्तरस्तु चतुर्वर्गो नामहात्मसु तिष्ठति ॥

२९९९

नवे वयसि यः शान्तः स शान्त इति कथ्यते ।
धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते ॥

३०००

एकेनांशेन धर्मस्तु कर्तव्यो भूतिमिच्छता ।
एकेनांशेन कामश्चाप्येकमंशं विवर्धयेत् ॥

३००१

धर्मार्थं यस्य वित्तेहा तस्यानीहा गरीयसी ।
प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम् ॥

३००२

मृत्तिकानां सहस्रैस्तु जलकुम्भशतैस्तथा ।
भावोपहतचेतस्का न शुद्ध्यन्ति कदाचन ॥

३००३

नाधर्मश्चरितो राजन्सद्यः फलति गौरिव ।
शनैरावर्तमानस्तु कर्तुर्मूलानि कृन्तति ॥

३००४

यथा कापुरुषश्छिन्द्याद्वृक्षं परशुना वने ।
छेत्तुरेव हि तत्पापं परशोर्न कदाचन ॥

३००५

धर्मश्चार्थश्च कामश्च त्रितयं जीविते फलम् ।
एतत् त्रयमवाप्तव्यमधर्मपरिवर्जनात् ॥

३००६

आरोप्यतेऽश्मा शैलाग्रे कृच्छ्रेण महता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाधस्तथात्मा गुणदोषयोः ॥

३००७

यच्छ्रुतं न विरागाय न धर्माय न शान्तये ।
सुबद्धमपि शब्देन काकवाशितमेव तत् ॥

३००८

नाच्छादयति कौपीनं न दंशमशकापहम् ।
शुनः पुच्छमिवानर्थं पाण्डित्यं धर्मवर्जितम् ॥

३००९

दुर्बलार्थं बलं यस्य धर्मार्थश्च परिग्रहः ।
वाक्सत्यवचनार्थं च पिता तेनैव पुत्रवान् ॥

३०१०

अहिंसा सत्यवचनं सर्वभूतानुकम्पनम् ।
शमो दानं यथाशक्ति गार्हस्थो धर्म उच्यते ॥

३०११

अतिथिः पूजितो यस्य गृहस्थस्य तु गच्छति ।
नान्यस्तस्मात्परो धर्म इति प्राहुर्मनीषिणः ॥

३०१२

देवान्पितॄन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्याश्च देवताः ।
अर्चयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थो भोक्तुमर्हति ॥

३०१३

येषां नाग्रभुजो देवा न वृद्धातिथिबालकाः ।
राक्षसानेव तान्विद्धि निर्वषट्कारमङ्गलान् ॥

३०१४

क्षुत्तर्षदुःखं यत्प्राप्तं प्रेतलोके सुदारुणम् ।
तत्स्मृत्वा कः सहृदयः स्वमांसान्यपि संत्यजेत् ॥

३०१५

कृते प्रत्युपकारो यो वणिग्धर्मो न साधुता ।
तत्रापि ये न कुर्वन्ति पशवस्ते न मानुषाः ॥

३०१६

चक्षुर्दद्यान्मनो दद्याद्वाचं दद्यात्सुसूनृताम् ।
उत्थाय चासनं दद्यादेष धर्मः सनातनः ॥

एते व्यासमुनेः.

३०१७

स्वकर्मधर्मार्जितजीवितानां
स्वेष्वेव दारेषु सदा रतानाम् ।
जितेन्द्रियाणामतिथिप्रियाणां
गृहेऽपि मोक्षः पुरुषोत्तमानाम् ॥

३०१८

नादत्तमिच्छेन्न पिबेच्च मद्यं
प्राणान्न हिंस्यान्न वदेच्च मिथ्या ।
परस्य दारान्मनसापि नेच्छे-
द्यः स्वर्गमिच्छेद्गृहवत्प्रवेष्टुम् ॥

श्रीभगवद्वाल्मीकिमुनेः.

३०१९

नाम्नां समासो युक्तार्थः सुसहस्रकृतो हरेः ।
हन्त्यघं यत्खला विष्णोस्तत्स्था लोप्या विभक्तयः ॥

प० पाजकस्य.

३०२०

फलाभिलाषोपहतान्तरात्मा
परीक्षते पात्रविशेषमेव ।
कृपालुकस्त्वर्थितयैव तुष्टः
प्रवर्तते दीनजनाय दातुम् ॥

अश्वदेवस्य.

३०२१

न दानतः किंचिदिहान्यदस्ति
जनस्य दुःखक्षतये निमित्तम् ।
संवर्धनीयं तदतः प्रयत्ना-
न्निरन्तरं मित्रमिवोपकारि ॥

३०२२

इहोपपत्तिर्मम केन कर्मणा
क्व वा प्रयातव्यमितो भवेदिति ।

विचारणा यस्य न विद्यते स्मृतौ
कथं स धर्मप्रवणो भविष्यति ॥

३०२३

पतति नियमवान्यमेष्वसक्तो
न तु यमवान्नियमालसः कदाचित् ।
इति यमनियमौ विचार्य बुद्धया
यमबहुलेऽध्वनि संदधीत बुद्धिम् ॥

३०२४

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्थितानां
स ह्येक एव परलोकगतस्य बन्धुः ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैवात्मभावमुपयान्ति न च स्थिरत्वम् ॥

श्रीव्यासमुनेः.

३०२५

हेमोज्ज्वलद्विरदवाजिरथाधिरूढः
श्वेतातपत्रविनिवारितभानुरश्मिः ।
यत्तूर्यशङ्खजयशब्दपदातिवृन्दै-
र्निर्याति मन्दिरवरात्तदुशन्ति दानात् ॥

३०२६

यद्धूलिधूसरशिरोरुहसाश्रुकण्ठः
स्कन्धाग्रलग्नगुरुभारविनम्रमूर्तिः ।
शैलोपलस्खलनखण्डितपाणिपादो
निःश्वस्य याति विवशस्तदुशन्त्यदानात् ॥

भदन्तप्रज्ञाशान्तेः.

३०२७

दानं यत्प्रथमोपकारिषु न तन्न्यासः स एवार्पितो
दीने याचनमूल्यमेव दयिते तत्किं न रागाश्रयात् ।

पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्वार्धुषिक्यं न किं
तद्दानं यदुपेत्य निष्प्रणयिनि क्षीणे जने दीयते ॥

कस्यापि.

३०२८

सत्क्षेत्रप्रतिपादितः प्रियवचोबद्धालवालावलि-
र्निर्दोषेण मनःप्रसादपयसा निष्पन्नसेकक्रियः ।
दातुस्तत्तदभीप्सितं किल फलन्कालेऽपि बालोऽप्यसौ
राजन्दानमहीरुहो विजयते कल्पद्रुमादीनपि ॥

कह्लणस्य.

३०२९

निन्द्यं जन्म प्रमोहस्थिरतरतमसां यन्मनुष्यत्वहीनं
बुद्ध्या हीनो मनुष्यः शुभफलविकलस्तुल्यचेष्टः पशूनाम् ।
बुद्धिः पाण्डित्यहीना भ्रमति सदसतोस्तत्त्वचर्चाविचारे
पाण्डित्यं धर्महीनं शुकसदृशगिरां निष्फलक्लेशमेव ॥

३०३०

धर्मः शर्म परत्र चेह च नृणां धर्मोऽन्धकारे रविः
सर्वापत्प्रशमक्षमः सुमनसां धर्माभिधानो निधिः ।
धर्मो बन्धुरबान्धवे पृथुपथे धर्मः सुहृन्निश्चलः
संसारोरुमरुस्थले सुरतरुर्नास्त्येव धर्मात्परः ॥

३०३१

अन्धः स एव श्रुतिवर्जितो यः
षण्ढः स एवार्थिनिरर्थको यः ।
मृतः स एवास्ति यशो न यस्य
धर्मे न धीर्यस्य स एव शोच्यः ॥

३०३२

सत्यं वाचि दृशि प्रसादपरता सर्वाशयाश्वासिनी
पाणौ दानविमुक्तिरात्मजननक्लेशान्तचिन्ता मतौ ।
संसक्ता हृदये दयैव दयिता काये परार्थोद्यमो
यस्यैकः पुरुषः स जीवति भवे भ्राम्यन्ति जीवाः परे ॥

३०३३
प्राणानां परिरक्षणाय सततं सर्वाः क्रियाः प्राणिनां
प्राणेभ्योऽभ्यधिकं समस्तजगतां नास्त्येव किंचित्प्रियम् ।
पुण्यं तस्य न शक्यते गणयितुं यः पूर्णकारुण्यवा-
न्प्राणानामभयं ददाति सुकृती तेषामहिंसाव्रतः ॥

३०३४
लक्ष्मीर्दानफला श्रुतं शमफलं पाणिः सुरार्चाफल-
श्चेष्टा धर्मफला परार्तिहरणक्रीडाफलं जीवितम् ।
वाणी सत्यफला जगत्सुखफला स्फीता प्रभावोन्नति-
र्भव्यानां भवशान्तिचिन्तनफला भूत्यै भवत्येव धीः ॥

३०३५
शीलं शीलयतां कुलं कलयतां सद्भावमभ्यस्यतां
व्याजं वर्जयतां गुणं गणयतां धर्मे धियं बध्नताम् ।
क्षान्तिं चिन्तयतां तमः शमयतां तत्त्वश्रुतिं शृण्वतां
संसारे न परोपकारसदृशं पश्यामि पुण्यं सताम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३०३६
यो मानुष्यं कुशलविभवं प्राप्य कल्पैरनल्पै-
र्मोहात्पुण्यद्रविणमिह न स्वल्पमप्याचिनोति ।
सोऽस्माल्लोकात्परमुपगतस्तीव्रमभ्येति शोकं
रत्नद्वीपाद्वणिगिव गतः स्वं गृहं शून्यहस्तः ॥

कस्यापि.

३०३७
उपार्जितानां वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम् ।
केदारोदरसंस्थानां परीवाह इवाम्भसाम् ॥

कालिदासस्य.

३०३८
अनर्थितर्पणं वित्तं चित्तमध्यानदर्पणम् ।
अतीर्थसर्पणं देहं पर्यन्ते शोच्यतां व्रजेत् ॥

श्रीजोनराजस्य.

३०३९

मृत्पाषाणगणैः सुवर्णमणिभिः शुक्त्यस्थिभिर्मौक्तिकै-
र्लोके मूढतमे धनं धनमिति व्यक्त्या प्रसिद्धिं गतैः ।
यः कोषः क्रियते न तस्य रुचिरं पश्यामि किंचित्फलं
निःशेषाश्रितभृत्यबान्धवसुहृद्दीनार्थिदानं विना ॥

व्यासदासस्य.

३०४०

याचमानजनमानसवृत्तेः
पूरणाय बत जन्म न यस्य ।
तेन भूमिरतिभारवतीयं
न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥

३०४१

लोक एष परलोकमुपेता
हा विहाय निधने धनमेकः ।
इत्यमुं खलु तदस्य निनीष-
त्यर्थिबन्धुरुदयद्दयचित्तः ॥

नैषधकर्तुः.

३०४२

मानुष्ये सति दुर्लभा पुरुषता पुंस्त्वे पुनर्विप्रता
विप्रत्वे बहुविद्यता निपुणता विद्यावतोऽर्थज्ञता ।
अर्थज्ञस्य विचित्रवाक्यपटुता तत्रापि लोकज्ञता
लोकज्ञस्य समस्तशास्त्रविदुषो धर्मे मतिर्दुर्लभा ॥

कस्यापि.

३०४३

किं जीवावधिबन्धनैर्गुणगणैराराधितैर्बन्धुभि-
र्ये यान्त्यन्तदिने क्षणाश्रुपतनप्रत्यायनापात्रताम् ।
सद्धर्माधिगमः क्रियाव्युपरमः सत्संगमः संयमः
पर्यन्तेऽप्यचला विरक्तमनसामेते सतां बान्धवाः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३०४४

कानीनस्य मुनेः स्वबान्धववधूवैधव्यविध्वंसिनो
नप्तारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः स्वयं पाण्डवाः ।
ते पञ्चापि समानजानय इदं दुःस्वप्नविध्वंसनं
तेषां कीर्तनमामनन्ति मुनयो धर्मस्य सूक्ष्मा गतिः ॥

३०४५

स्थाल्यां वैदूर्यमय्यां पचति तिलखलीं चान्दनैरिन्धनौघै-
श्छित्त्वा कर्पूरखण्डान्वृतिमिह कुरुते कोद्रवाणां समन्तात् ।
सौवर्णैर्लाङ्गलाग्रैर्विलिखति वसुधामर्कमूलस्य हेतोः
प्राप्येमां कर्मभूमिं न चरति मनुजो यस्तपो मन्दभाग्यः ॥

कयोरपि.

३०४६

दातुर्वारिधरस्य मूर्धनि तडिद्वाङ्क्यशृङ्गारिता
वृक्षेभ्यः फलपुष्पदायिनि मधौ मत्तालिवृन्दस्तुतिः ।
भीतत्रातरि वृत्तिदातरि गिरौ पूजा झरैश्चामरैः
सत्कारोऽयमचेतनेष्वपि विधेः किं दातृषु ज्ञातृषु ॥

राजशेखरस्य.

अथ शीलम्

३०४७

अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा ।
अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्विदुर्बुधाः ॥

३०४८

वृत्तं यत्नेन संरक्षेद्वित्तमायाति याति च ।
अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः ॥

३०४९

यथा हि मलिनैर्वस्त्रैर्यत्र तत्रोपविश्यते ।
एवं चलितवृत्तस्तु वृत्तशेषं न रक्षति ॥

३०५०
न कुलं वृत्तहीनानां प्रमाणमिति मे मतिः ।
अन्तेष्वपि हि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥
३०५१
अकुलीनः कुलीनश्च मर्यादां यो न लङ्घयेत् ।
धर्मापेक्षी मृदुर्दान्तः स कुलीनशतैर्वरः ॥
व्यासमुनेः.
३०५२
शीलं रक्षतु मेधावी प्राप्तुमिच्छुः सुखत्रयम् ।
प्रशंसां वित्तलाभं च प्रेत्य स्वर्गे च मोदनम् ॥
कस्यापि.
३०५३
विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः ।
परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥
क्षेमेन्द्रस्य.
३०५४
पाण्डित्यस्य विभूषणं मधुरता शौर्यस्य वाक्संयमो
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।
अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्याजता
सर्वस्यास्य पुनस्तथैव जगतः शीलं परं भूषणम् ॥
३०५५
वरं विन्ध्याटव्यामनशनतृषार्तस्य मरणं
वरं सर्पाकीर्णे तृणपिहितकूपे निपतनम् ।
वरं गर्तावर्ते गहनजलमध्ये विलयनं
न शीलाद्विभ्रंशो भवतु कुलजस्य श्रुतवतः ॥

अथ कलिकालः

३०५६
कलेरन्ते भविष्यन्ति राक्षसा नररूपिणः ।
मानुषान्भक्षयिष्यन्ति वित्ततो न शरीरतः ॥
व्यासस्य.

३०५७

नष्टा श्रुतिः स्मृतिर्लुप्ता प्रायेण पतिता द्विजाः ।
मलेन नाशिताः शिष्टा हा वृद्धो वर्तते कलिः ॥

माधवस्य.

३०५८

तामवस्थामयं नीतः खलेन कलिना जनः ।
यया स्वामिसुहृद्द्रोहनिरतिर्गण्यते गुणः ॥

३०५९

धार्मिको दूर एवास्तां भूयाः परमधार्मिकः ।
अधार्मिकजनोद्यत्वे मा भूदिति वृणोम्यहम् ॥

वल्लभदेवस्य.

३०६०

आसीज्जनः कृतघ्नः क्रियमाणघ्नश्च सांप्रतं जातः ।
इति मे मनसि वितर्को भविता लोकः कथं भविता ॥

३०६१

उपकारिणि विश्वस्ते शुद्धमतौ यः समाचरति पापम् ।
तं जनमसत्यसंधं भगवति वसुधे कथं वहसि ॥

३०६२

विजितात्मनां जनानामभवद्यः कृतयुगे दमो नाम ।
सोऽयं विपरीततया मदः स्थितः कलियुगे पुंसाम् ॥

३०६३

प्राप्ते कलौ राजनि चार्थलुब्धे
धनेन किं जीवितमेव रक्ष्यम् ।
किं नैष लाभो यदि सौनिकेन
मुच्येत मेषो हृतसर्वलोमा ॥

केषामपि.

३०६४

तैस्तैर्घोरैर्व्याधिभिः पीड्यमानः
पापाचारैस्तस्करैर्मुष्यमाणः ।

दुर्भिक्षार्तो राजदण्डावसन्न-
श्चक्रारूढः सांप्रतं जीवलोकः ॥

३०६५

गुणार्जने क्लेशमपार्थकं त्यज
प्रगल्भतामाश्रय जीव्यते यया ।
गतः स कालः सह साधुचेष्टितै-
रकृत्रिमैर्यत्र गुणैरजृम्भ्यत ॥

३०६६

सुहृदयमिति दुर्जनेऽस्ति काशा
बहुकृतमस्य मयेति लुप्तमेतत् ।
सुजन इति पुराणशब्द एष
धनलवमात्रनिबन्धनोऽद्य लोकः ॥

३०६७

दुष्टैर्जितं सुचरितानि खिलीकृतानि
सत्संकथाः खलकथातिमिरेण रुद्धाः ।
नीचाः प्रधानपुरुषत्वमपि प्रपन्ना
हे धर्म साधुजनवल्लभ किं करोषि ॥

३०६८

गच्छ त्रपे विरम धैर्य धियः किमत्र
मिथ्या कदर्थयसि किं पुरुषाभिमान ।
दूरादपास्तगुणमर्चितदोषसैन्यं
दैन्यं यदादिशति तद्वयमाचरामः ॥

धर्मदत्तस्य.

३०६९

अहतहृदयाः सन्तः सत्यं ब्रवीमि निशम्यतां
विपिनमधुना गत्वा वासो मृगैः सह कल्प्यताम् ।
सुजनचरितध्वंसिन्यस्मिन्खलोदयशालिनि
प्रभवति कलौ नायं कालो गृहेषु भवादृशाम् ॥

३०७०

कपटपटुता द्रोहे चित्तं सतां च विमानना
मतिरविनये शाठ्यं मित्रे सुतेष्वपि वञ्चना ।
कृतकमधुरा वाक्प्रत्यक्षं परोक्षविघातिनी
कलियुगमहाराजस्यैताः स्वराज्यविभूतयः ॥

कयोरपि.

३०७१

देशः शोककरो नृपः पशुसमः कालः कलङ्काकुलः
सादः साधुषु दुर्जनेषु च सुखं भृत्या न वृत्त्या युताः ।
दुःसाधं धनमस्थिराश्च सुहृदः कुस्थानलिङ्गं वपुः
शीर्णप्रायमशक्तिरार्तिशमने वार्ता शरीरस्य का ॥

साराशीत्याम्.

३०७२

क भ्रातश्चलितोऽसि यामि कटकं किं तत्र सेवाशया
कः सेव्यो नृपतिः कथं निजगुणैः के ते गुणा ये सताम् ।
किं तैरद्य कुतोऽपरे व्रज वनं किं वा त्वया न श्रुतं
पूज्यन्ते शठमत्सरिप्रभृतयः कर्णेजपाः सेवकाः ॥

३०७३

शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनो निर्दह्यतां वह्निना
मा श्रौषं जगति श्रुतस्य विफलक्लेशस्य नामाप्यहम् ।
शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु मे सर्वदा
येनैकेन विना गुणास्तृणबुसप्रायाः समस्ता अमी ॥

माघस्य.

३०७४

या साधून्प्रखलान्करोति विदुषो मूर्खान्हितान्द्वेषिणः
प्रत्यक्षं कुरुते परोक्षममृतं हालाहलं तत्क्षणात् ।
तामाराधय चक्रिकां भगवतीं भोक्तुं फलं वाञ्छितं
हे साधो व्यसनिन्गुणेषु विफलेष्वास्थां वृथा मा कृथाः ॥

श्रीवर्धनस्य.

३०७५

यद्यप्युन्नतवंशवान्नवसुधाधामाभिरामं वपुः
संप्राप्तोऽतिशयस्वभावसुभगच्छायः सतां तापहृत् ।
तत्राप्येष विसंस्थुलस्थितिरहो लक्ष्मीं निजात्मोचितां
प्रायश्चक्रिकया विना न लभते पश्यातपत्रं यथा ॥

रणादित्यस्य.

३०७६

धर्मः प्रव्रजितस्तपश्च चलितं सत्यं च दूरं गतं
पृथ्वी मन्दफला जनाः कपटिनो मौढ्ये स्थिता ब्राह्मणाः ।
राजा दण्डपरो विचाररहितः पुत्राः पितृद्वेषिणो
भार्या भर्तृविरोधिनी कलियुगे धन्या जना ये मृताः ॥

कस्यापि.

३०७७

वेश्यावेश्मसु सीधुगन्धिललनावक्त्रासवामोदितै-
र्नीत्वा निर्भरमन्मथोत्सवरसैरुन्निद्रचन्द्राः क्षपाः ।
सर्वज्ञा इति तापसा इति चिरप्राप्ताग्निहोत्रा इति
ब्रह्मज्ञा इति दीक्षिता इति दिवा धूर्तैर्जगद्वञ्च्यते ॥

३०७८

गङ्गातीरतरङ्गशीतलशिलाविन्यस्तभास्वद्बृसी-
संविष्टाः कुशमुष्टिमण्डितमहादण्डाः करण्डोज्ज्वलाः ।
पर्यायग्रथिताक्षसूत्रवलयप्रत्येकबीजग्रह-
व्यग्राग्राङ्गुलयो हरन्ति धनिनां वित्तान्यहो दाम्भिकाः ॥

कृष्णमिश्रस्य.

अथ कर्म

३०७९

नमस्यामो देवान्ननु हतविधेस्तेऽपि वशगा
विधिर्वन्द्यः सोऽपि प्रतिनियतकर्मैकफलदः ।

फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किं च विधिना
नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति ॥

कस्यापि-

३०८०

यथा छायातपौ नित्यं सुसंबद्धौ निरन्तरम् ।
तथा कर्म च कर्ता च संबद्धौ सर्वजन्तुषु ॥

३०८१

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥

३०८२

अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ।
स्वकालं नातिवर्तन्ते तथा कर्माणि देहिनाम् ॥

३०८३

कर्मजा हि शरीरेषु रोगाः शारीरमानसाः ।
शरा इव पतन्तीह विमुक्ता दृढधन्विभिः ॥

३०८४

एतदेव महच्चित्रं प्राक्तनस्येह कर्मणः ।
यदनात्मवतामायुर्यच्चानतिमतां श्रियः ॥

३०८५

यं यमिच्छेद्यथा कामं तं तमेव तथाप्नुयात् ।
यदि न स्यात्पराधीनं पुरुषस्य क्रियाफलम् ॥

३०८६

नहि वर्षशतस्यान्तं नरः संभृत्य जायते ।
उपायेन हि जीवन्ति नरा वर्षशतायुषः ॥

३०८७

आपत्सु किं विषादेन संपत्तौ विस्मयेन किम् ।
भवितव्यं भवत्येव कर्मणामेष निश्चयः ॥

२०८८

अन्यथा शास्त्रगर्भिण्या धिया धीरः समीहते ।
स्वामिवत्प्राक्तनं कर्म विदधाति तदन्यथा ॥

२०८९

को दर्शयति पन्थानमितश्चेतश्च गच्छताम् ।
स्वच्छन्दानां च पयसां प्राक्तनानां च कर्मणाम् ॥

२०९०

बुद्धिमन्तो महोत्साहाः प्राज्ञाः शूराः कुलोद्गताः ।
पाणिपादैरुपेताश्च परेषां भृत्यतां गताः ॥

२०९१

न बुद्धिर्धनलाभाय न जाड्यमसमृद्धये ।
लोकपर्यायवृत्तान्तं प्राज्ञो जानाति नेतरः ॥

२०९२

महच्च फलवैषम्यं दृश्यते कर्मसंधिषु ।
वहन्ति शिबिकामन्ये यान्त्यन्ये शिबिकारुहः ॥

२०९३

कृतान्तपाशबद्धानां दैवोपहतचेतसाम् ।
बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ॥

२०९४

न देवा यष्टिमादाय रक्षन्ति पशुपालवत् ।
यं तु रक्षितुमिच्छन्ति बुद्ध्या संयोजयन्ति तम् ॥

२०९५

यस्मै देवाः प्रयच्छन्ति पुरुषाय पराभवम् ।
बुद्धिं तस्यापकर्षन्ति सोऽवाचीनानि पश्यति ॥

२०९६

बुद्धौ कलुषभूतायां विनाशे प्रत्युपस्थिते ।
अनयो नयसंकाशो हृदयान्नापसर्पति ॥

३०९७

न कालो दण्डमुद्यम्य शिरः कृन्तति देहिनाम् ।
कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थदर्शनम् ॥

३०९८

यदेव कर्मकौशलं स्वयं कृतं शुभाशुभम् ।
तदेव तस्य यौतकं भवेदमुत्र गच्छतः ॥

श्रीव्यासमुनेः.

३०९९

यदर्जितं प्राणहरैः परिश्रमै-
र्मृतस्य तत्संविभजन्ति रिक्थिनः ।
कृतं च यद्दुष्कृतमर्थलिप्सया
तदेव दैवोपहतस्य यौतकम् ॥

व्यासस्य.

३१००

नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्विशुद्धिः ।
कर्माणि पूर्वशुभसंचयसंचितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥

अश्वघोषस्य.

३१०१

दीर्घा कर्मलता नवैव सततं व्याप्ता पुराणैः फलैः
साश्चर्या सहचारिणी तनुभृतां तत्राप्यलं निश्चला ।
याकृष्टा परिवेष्टिता विघटिता प्रोत्पाटिता मोटिता
निर्घृष्टा कणशः कृतापि कुशलैर्नैव प्रयाति क्षयम् ॥

३१०२

ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डान्तरे
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासंकटे ।
रुद्रो येन कपालपाणिरनिशं भिक्षाचरः कल्पितो
भानुर्भ्राम्यति यद्वशेन गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥

कस्यापि.

३१०३

यत्कर्मबीजमुप्तं येन पुरा निश्चितं स तद्भुङ्क्ते ।
पूर्वकृतस्य हि शक्यो विधिनापि न कर्तुमन्यथाभावः ॥

सोमदेवस्य.

३१०४

विपुलं गगनं तुरंगमाः
पवनस्यापि जवातिशायिनः ।
रविरेति तथाप्यरेर्मुखं
नहि नाशोऽस्ति कृतस्य कर्मणः ॥

३१०५

लब्ध्वा जन्म सह श्रिया स्वयमपि त्रैलोक्यभूषाकरः
स्थित्यर्थं शितिकण्ठमभ्युपगतस्तेनापि मूर्ध्ना धृतः ।
वृद्धिं शीतकरस्तथापि न गतः क्षीणः परं प्रत्युत
प्रायः प्राक्तनमेव कर्म बलवत्कस्योपकुर्वीत कः ॥

कस्यापि.

अथ दैवम्

३१०६

दाता बलिर्याचनको मुरारि-
र्दानं मही वाजिमखस्य मध्ये ।
दातुः फलं बन्धनमेव जातं
नमोऽस्तु दैवाय यथेष्टकर्त्रे ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३१०७

क्षुब्धदैवानिलोद्धूते मर्यादामविमुञ्चति ।
मनस्विहृदयाम्भोधौ हा कल्लोलपरंपरा ॥

गोविन्दराजस्य.

३१०८
गुणा यत्र न तत्रार्था यत्रार्थास्तत्र नो गुणाः ।
अहो परमसामर्थ्यं संविभागविधौ विधेः ॥
श्रीव्यासमुनेः.

३१०९
परीक्ष्य सत्कुलं विद्यां वयः शौर्यं सुशीलताम् ।
विधिर्ददाति निपुणः कन्यामिव दरिद्रताम् ॥

३११०
मनसापि न यत्स्पृष्टं दूरादपि यदुज्झितम् ।
तदप्युपायैर्विविधैर्विधिरिच्छन्प्रयच्छति ॥
कयोरपि.

३१११
न केवलं मनुष्येषु दैवं देवेष्वपि प्रभुः ।
सति मित्रे धनाध्यक्षे चर्मप्रावरणो हरः ॥
रविगुप्तस्य.

३११२
दैवं पुरुषकारेण कोऽतिवर्तितुमर्हति ।
विधातृविहितं मार्गं न कश्चिदतिवर्तते ॥
श्रीवाल्मिकेः.

३११३
दैवोपसृष्टः पुरुषो यत्कर्म कुरुते क्वचित् ।
कृतं कृतं तदेवास्य दैवेन प्रतिहन्यते ॥

३११४
अनयो विनयस्तस्य विधिर्यस्यानुवर्तते ।
नयः सम्यक्प्रयुक्तोऽपि भाग्यहीनस्य दुर्नयः ॥

३११५
यन्मनोरथगतेरगोचरं
यत्स्पृशन्ति न गिरः कवेरपि ।
स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा
हेलयैव विदधाति तद्विधिः ॥
कस्यापि.

३११६

आधर्मिकः कदर्यो गुणविमुखः परुषवागनेकमतिः ।
भुङ्क्ते संपदमीदृग्ब्रूत नृकारः किमस्ति दैवं वा ॥

वल्लभदेवस्य.

३११७

राहुरबाहुर्गगनतले दशशतकरमपि हन्ति ।
अन्तःस्थे हि विधौ कुटिले शूराः क्व प्रभवन्ति ॥

चर्पटीनाथस्य.

३११८

दुर्लभलाभोऽप्यद्धा कस्यापि भवत्युपद्रवायैव ।
राहुरहारयदमृतं समवाप्य निजं शरीरमपि ॥

३११९

अल्पेनैव गुणेन हि कश्चिल्लोके प्रसिद्धिमुपयाति ।
एकेन करेण गजः करी न सूर्यः सहस्रेण ॥

प्रकाशवर्षस्य.

३१२०

मत्स्योऽपि हि विजानाति क्षीरनीरविवेचनम् ।
प्रसिद्धं राजहंसस्य यशः पुण्यैरवाप्यते ॥

३१२१

प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ
विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
अवलम्बनाय दिनभर्तुरभू-
न्न पतिष्यतः करसहस्रमपि ।

माघस्य.

३१२२

मुञ्चत गुणाभिमानं गुणिनो विधिकिंकराः स्थ संसत्सु ।
गुणनिर्भरमपि मूलं मज्जति पङ्के सरोजस्य ॥

रुद्रटस्य.

३१२३

सत्कुलजे पाण्डित्यं विदुषि धनं धनिनि दानसंभोग
इति नियमानकरिष्यद्यद्यभविष्यद्विधिः स्वस्थः ॥

३१२४

स्त्रीणां वैरूप्यं दुर्जनस्याधिपत्यं
साधोर्दारिद्र्यं पण्डितस्याल्पमायुः ।
येनेदं सृष्टं जानताजानता वा
सर्वं दौरात्म्यं तेन कुण्डेन पीतम् ॥

केषामपि.

३१२५

शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं
गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।
मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां
विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥

३१२६

सृजति तावदशेषगुणाकरं
पुरुषरत्नमलंकरणं भुवः ।
तदनु तत्क्षणभङ्गि करोति चे-
दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥

फल्गुहस्तिन्याः.

३१२७

असमसाहससुव्यवसायिनः
सकललोकचमत्कृतिकारिणः ।
यदि भवन्ति न वाञ्छितसिद्धयो
हतविधेरयशो न मनस्विनः ॥

शङ्कुकस्य

३१२८

संतापो न खलु नरेण जीवलोके
वृत्त्यर्थं क्षणमपि पण्डितेन कार्यः ।
निश्चेष्टः शयनगतोऽप्युपाश्नुते तं
प्राप्तव्यो नियतफलाश्रयेण योऽर्थः ॥

३१२९

सङ्ग्रामे प्रहरणसंकटे गृहे वा
दीप्तेऽग्नौ गिरिविवरे महोदधौ वा ।
सर्वैर्वा सह वसतामुदीर्णसत्त्वै-
र्नाभाव्यं भवति न भाविनो विनाशः ॥

भदन्तवासुदेवस्य.

३१३०

आ जन्मनो विहितभक्तिरनन्यनाथः
सारथ्यकर्मणि च योग्यतया नियुक्तः ।
नाद्याप्यवाप चरणावरुणोऽपि सूर्या-
त्पुण्यैर्विना नहि भवन्ति समीहितार्थाः ॥

वासुदेवस्य.

३१३१

विधुरप्यर्कति चन्दनमनलति मित्राण्यपि रिपवन्ति ।
विधुरे वेधसि खिन्ने चेतसि विपरीतानि भवन्ति ॥

सोमस्य.

३१३२

यः पातार्थमुपार्जितोऽन्यशिरसस्तेनैव सिन्धुप्रभु-
र्वृद्धक्षत्रधराधवो निजशिरःपातं वरेणान्वभूत् ।
देव्याः सैव गदा श्रुतायुधनृपं हन्तावधीदाहवे
यत् त्राणाय विगण्यते विधिवशात्तेनैव नाशो भवेत् ॥

३१३३

यो यं जनापकरणाय सृजत्युपायं
तेनैव तस्य नियमेन भवेद्विनाशः ।
धूमं प्रसौति नयनान्ध्यकरं यमग्नि-
र्भूत्वाम्बुदः स शमयेत्सलिलैस्तमेव ॥

कह्लणस्य.

३१३४

हंहो विधे विविधपण्डितपुण्डरीक-
खण्डावखण्डनकरिन्कलिकालबन्धो ।

यादृक्खलेषु सततं तव पक्षपातः
स्वप्नेऽपि सत्सु स भवेद्यदि किं ततः स्यात् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

३१३५

कल्पद्रुमान्विगतवाञ्छजने सुमेरौ
रत्नान्यगाधसलिले सरितामधीशे ।
धात्रा श्रियं निदधता प्रखलेषु नित्य-
मत्युज्ज्वलः खलु घटे निहितः प्रदीपः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

३१३६

इह सरजसि मार्गे चञ्चलो यद्विधाता
ह्यगणितगुणदोषो हेतुशून्यत्वमुग्धः ।
सरभस इव बालः क्रीडितः पांसुपूरै-
र्लिखति किमपि किंचित्तच्च भूयः प्रमार्ष्टि ।

कस्यापि.

३१३७

प्रियसखि विपद्दण्डप्रान्तप्रपातपरंपरा-
परिचयचले चिन्ताचक्रे निधाय विधिः खलः ।
मृदमिव बलात्पिण्डीकृत्य प्रगल्भकुलालव-
द्भ्रमयति मनो नो जानीमः किमत्र विधास्यति ॥

३१३८

विरम विफलायासादस्माद्दुरध्यवसायतो
विपदि महतां धैर्यध्वंसं यदीक्षितुमीहसे ।
अयि जड विधे कल्पापायव्यपेतनिजक्रमाः
कुलशिखरिणः क्षुद्रा नैते न वा जलराशयः ॥

विज्जाकायाः.

३१३९

हिंसाशून्यमयत्नलभ्यमशनं धात्रा मरुत्कल्पितं
व्यालानां पशवस्तृणाङ्कुरभुजः सृष्टाः स्थलीशायिनः ।

संसारार्णवलङ्घनक्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणां
यामन्वेषयतां प्रयान्ति सहसा सर्वे समाप्तिं गुणाः ॥

भर्तृहरेः.

३१४०

कलत्रचिन्ताकुलितस्य पुंसः
श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे ।
अपक्वकुम्भे निहिता इवापः
प्रयान्ति देहेन समं विनाशम् ॥

कस्यापि.

३१४१

खल्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके
वाञ्छन्देशमनातपं विधिवशाद्बिल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः
प्रायो गच्छति यत्र दैवहतकस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥

दिविरदेवादित्यस्य.

३१४२

व्यायस्यन्नपि कश्चिदर्थितफलप्राप्तेरभागी भवे-
त्सर्वारम्भनिरुद्यमोऽपि लभते कश्चिद्यथेष्टं फलम् ।
हस्तात्कस्यचिदाशु नश्यति धनं तेनापरो युज्यते
बालोन्मत्तजडोपमस्य हि विधेर्नानाविधं चेष्टितम् ॥

भदन्ताश्वघोषस्य.

३१४३

भग्नाशस्य करण्डपिण्डिततनोर्म्लानेन्द्रियस्य क्षुधा
कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।
तृप्तस्तत्पिशितेन तत्क्षणमसौ तेनैव यातः पथा
स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां वृद्धौ क्षये चोद्यतम् ॥

३१४४

भूपाला गुणविद्विषः कृतधियो मात्सर्यपङ्कप्लुताः
सन्तो दुर्गतयः सदैव धनिनः पापप्रवृत्तस्पृहाः ।

मुग्धाक्ष्यो रजसः पदं सुनियताः प्रेम्णः परावृत्तयः
संसारे किमिवास्ति दुर्मदजुषः शोच्यं विधेनैव यत् ॥

३१४५

दूरोल्लासितसज्जनापदि दृढप्रारब्धनीचोन्नतौ
यः सर्गे क्षणदृष्टनष्टविरसे बद्धादरः सर्वदा ।
पश्येयं यदि तं क्वचित्सकरुणोपालम्भरूक्षोक्तिभि-
र्लज्जानिष्प्रतिपत्तिमूकवचनं कुर्यामहं वेधसम् ॥

३१४६

स एवाहं पार्थस्तदपि वरलब्धं धनुरिदं
त एवामी बाणाः प्रमथितसुरारातिपृतनाः ।
इमास्ता वृष्णीनां हरिबलमुखानां युवतयो
ह्रियन्ते गोपालैर्विधिरतिबलीयान्न पुरुषः ॥

केषामपि॰

३१४७

अवश्यभव्येष्वनवग्रहग्रहा
यया दिशा धावति वेधसः स्पृहा ।
तृणेन वात्येव तयानुगम्यते
जनस्य चित्तेन भृशावशात्मना ॥

श्रीहर्षस्य॰

३१४८

भवति भिषगुपायैः पथ्यभुङ्नित्यरोगी
धनहरणविनिद्रश्छिद्रगोप्ता दरिद्रः ।
अनयचयविधायी निश्चलैश्वर्यधैर्यः
स्ववशनिशितशक्तेः शासनेनैव धातुः ॥

क्षेमेन्द्रस्य॰

३१४९

शशिनि किल कलङ्कः कण्टकं पद्मनाले
गुणवति विधनत्वं चन्दने कृष्णसर्पाः ।

उदधिजलमपेयं निर्मितं येन लोके
स जगति खलु दृष्टो निर्विवेको विधाता ॥

३१५०

हंहो दैव सदैव विश्वघटनव्यापारबद्धादरं
त्वां याचेमहि बन्धुरेण शिरसा जन्मैव मा मास्तु नः ।
किं चान्यद्यदि संचरेम भुवने भूयोऽपि भूयात्तदा
ब्राह्मण्यं च वदान्यता च वसु च द्व्याातिश्च विद्या च नः ॥

३१५१

नेता यत्र बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं सुराः सैनिकाः
स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावणो वाहनम् ।
इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलजिद्भग्नोऽसुरैः संगरे
तद्युक्तं ननु दैवमेव शरणं धिग्धिग्वृथा पौरुषम् ॥

केषामपि.

३१५२

अम्भोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां धूलीलवः शैलतां
मेरुर्मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणक्लीबताम् ।
वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
स्वेच्छादुर्ललिताद्भुतव्यसानिने दैवाय तस्मै नमः ॥

३१५३

परिभ्रमसि किं मुधा क्वचन चित्त विश्रम्यतां
स्वयं भवति यद्यथा भवति तत्तथा नान्यथा ।
अतीतमननुस्मरन्नपि च भाव्यसंकल्पय-
न्नतर्कितगमागमाननुभवामि भोगानहम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३१५४

यद्भावि तद्भवति नित्यमयत्नतोऽपि
यत्नेन चापि महता न भवत्यभावि ।
इत्थं विधातृवशवर्तिनि जीवलोके
किं दुःखमत्र पुरुषस्य विचक्षणस्य ॥

३१५५

पुत्रादप्यधिकं च विन्दति विभुर्भृत्यं हि भाग्योदये
पश्चात्सोऽपि तमेव निन्दति यथा शत्रुं विरुद्धे विधौ ।
किं कष्टेन दिवानिशं विहितया भक्त्या भृशं सेव्यया
दैवाधिष्ठितमेव तिष्ठति फलं जन्तोः शुभं वाशुभम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३१५६

धिग्दैवममलं नेत्रं पात्रं कज्जलभस्मनः ।
सच्छिद्रः समलो वक्रः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् ॥

कस्यापि.

अथापत्पद्धतिः

३१५७

मौर्ख्यं सर्वापदां निष्ठा का हि नापदजानतः ।
तस्मिन्नप्यविषण्णो यः क्व सोऽन्यत्र विपत्स्यति ॥

३१५८

यदि नाम कुले जन्म तत्किमर्थं दरिद्रता ।
दरिद्रत्वेऽपि मूर्खत्वमहो दुःखपरंपरा ॥

३१५९

कः स्वभावगभीराणां जानीयाद्बहिरापदम् ।
बालापत्येन भृत्येन यदि सा न प्रकाश्यते ॥

कह्लणस्य.

३१६०

इह लोके हि धनिनां परोऽपि स्वजनायते ।
स्वजनोऽपि दरिद्राणां जीवतामेव नश्यति ॥

३१६१

सन्तोऽपि न विराजन्ते हीनार्थस्येतरे गुणाः ।
आदित्य इव भूतानां श्रीर्गुणानां प्रकाशिनी ॥

३१६२

चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ पुरुषौ समौ ।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति ॥

३१६३

वरं हि नरके वासो न तु दुश्चरिते गृहे ।
नरकात्क्षीयते पापं कुगृहात्परिवर्धते ॥

३१६४

नातः पापीयसीं कांचिदवस्थां शम्बरोऽब्रवीत् ।
यस्यां नैवाद्य न प्रातर्भोजनं तात विद्यते ॥

३१६५

न तथा बाध्यते राजन्प्रकृत्या निर्धनो जनः ।
यथा भद्राणि संप्राप्य तैर्विहीनः सुखोचितः ॥

३१६६

कुब्जस्य कीटखातस्य दावानिष्कुषितत्वचः ।
तरोरप्यूषरस्थस्य वरं जन्म न चार्थिनः ॥

३१६७

धर्मार्थकामहीनस्य परकीयान्नभोजिनः ।
काकस्येव दरिद्रस्य दीर्घमायुर्विडम्बना ॥

३१६८

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।
इत्थमाशाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥

३१६९

शीतमध्वा कदन्नं च वयोतीताश्च योषितः ।
मनसः प्रातिकूल्यं च जरायाः पञ्च हेतवः ॥

३१७०

सुहृदां हि धनं भुक्त्वा कृत्वा प्रणयमीप्सितम् ।
प्रतिकर्तुमशक्तस्य जीवितान्मरणं वरम् ॥

एते व्यासमुनेः.

३१७१
लज्जावतः कुलीनस्य याचितुं धनमिच्छतः ।
कण्ठे पारावतस्येव वाक्करोति गतागतम् ॥

३१७२
कण्ठे गद्गदता स्वेदो मुखे वैवर्ण्यवेपथू ।
म्रियमाणस्य चिह्नानि यानि तान्येव याचतः ।

३१७३
धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ।
परचित्तगतान्दारान्पुत्रं च व्यसनातुरम् ॥
केषामपि.

३१७४
वीणा वंशश्चन्दनं चन्द्रभासः
शय्या यानं यौवनस्थास्तरुण्यः ।
नैतद्रम्यं क्षुत्पिपासार्दितानां
सर्वारम्भास्तण्डुलप्रस्थमूलाः ।

३१७५
खशभाष्यं तु काव्येन काव्यं गीतेन हन्यते ।
गीतं तु स्त्रीविलासेन स्त्रीविलासो बुभुक्षया ॥

३१७६
दानं न दत्तं न तपश्च तप्तं
नाराधितौ शंकरवासुदेवौ ।
अग्नौ रणे वा न हुतश्च कायः
शरीर किं प्रार्थयसे सुखानि ॥

३१७७
फलाशिनो मूलतृणाम्बुभक्षा
विवाससो निस्तरशायिनश्च ।
गृहे विमूढा मुनिवच्चरन्ति
तुल्यं तपः किं तु फलेन हीनम् ॥

३१७८

क्षान्तं न क्षमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः ।
सोढा दुःसहशीतवाततपनक्लेशा न तप्तं तपः ।
ध्यातं वित्तमहर्निशं नियमितप्राणैर्न शंभोः पदं
तत्तत्कर्म कृतं यदेव मुनिभिस्तैस्तैः फलैरुज्झितम् ॥

३१७९

भग्ना वयं परिभवासिभिरुग्रधारै-
र्दारिद्र्यचण्डदहनेन नितान्तदग्धाः
बन्धूपकारविषमित्थमपीह भुक्तं
जीवाम एव रविजस्य किमस्ति निद्रा ॥

३१८०

अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुराशा
दानान्न संकुचति दुर्ललितं मनो मे ।
याञ्चा च लाघवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं हि विलम्बनेन ॥

केषामपि.

३१८१

शीतेनोद्धूषितस्य माषशिमिवच्चिन्तार्णवे मज्जतः
शान्ताग्निं स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकण्ठस्य मे ।
निद्रा क्वाप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं गता
सत्पात्रप्रतिपादितेव वसुधा न क्षीयते शर्वरी ॥

मातृगुप्तस्य.

३१८२

जीवन्त्यर्थक्षये नीचा याञ्चोपद्रववञ्चनैः ।
कुलाभिमानमूकानां साधूनां नास्ति जीवनम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३१८३

तावत्सन्ति सहाया यावज्जन्तुर्न कृच्छ्रमाप्नोति ।
अभिपतति शिरसि मृत्यौ कं कः शक्तः परित्रातुम् ॥

रविगुप्तस्य.

३१८४

रोगी चिरप्रवासी परान्नभोजी परावसथशायी ।
यज्जीवति तन्मरणं यन्मरणं सोऽस्य विश्रामः ॥

कस्यापि.

३१८५

अम्बा तुष्यति न मया न स्नुषया सापि नाम्बया न मया ।
अहमपि न तया न तया वद राजन्कस्य दोषोऽस्ति ॥

भट्टकपर्दिनः.

३१८६

विकसामि रवावुदिते संकोचमुपैमि चास्तमुपयाते ।
दारिद्र्यसरसि मग्नः पङ्कजलीलामनुभवामि ॥

३१८७

रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः संध्ययोर्द्वयोः ।
इत्थं शीतं मया नीतं भानुभानुकृशानुभिः ॥

३१८८

घृतलवणतैलतण्डुलशाकेन्धनचिन्तयानुदिनम् ।
विपुलमतेरपि पुंसो नश्यति धीर्मन्दविभवत्वात् ॥

३१८९

प्रायः समासन्नपराभवाणां
धियो विपर्यस्ततमा भवन्ति ।
असंभवो हेममयस्य जन्तो-
स्तथापि रामो लुलुभे मृगाय ॥

३१९०

दधति न जनास्तन्नैराश्याददृष्टविभूतयो
यदुचितसुखभ्रंशाद्दुःखं निजच्युतसंपदः ।
भवति हि तथा जात्यन्धानां कुतो हृदि वेदना
नयनविषयं स्मृत्वा स्मृत्वा यथोद्धृतचक्षुषाम् ॥

भट्टानन्दकस्य.

३१९१

सखे खेदं मा गाः कलय किल तास्ता निजकलाः
स्वकीर्त्या वर्धस्व क्व न खलु तवैतद्व्यवसितम् ।
न तन्मोघत्यत्र स्फुरितमिति चेन्नैतदुचितं
विचित्रोत्साहानां किमिदमियदेव त्रिभुवनम् ॥

श्रीवासुदेवस्य.

३१९२

निरन्नस्थालीकं क्षुदुपहतसीदत्परिजनं
विना दीपान्नक्तं सुखगहनसंरुद्धतिमिरम् ।
अनाक्रान्तद्वारं प्रणयिभिरपूर्णोत्सवमहो
गृहं कारातुल्यं भवति खलु दुःखाय गृहिणः ॥

३१९३

दृष्टं दुर्जनचेष्टितं परिभवो लब्धः समानाज्जना-
त्पिण्डार्थे धनिनां कृतं श्वलडितं भुक्तं कपालेष्वपि ।
पद्भ्यामध्वनि संप्रयातमसकृत्सुप्तं तृणप्रस्तरे
यच्चान्यन्न कृतं कृतान्त कुरु हे तत्रापि सज्जा वयम् ॥

विक्रमादित्यस्य.

३१९४

भद्रे वाणि कुरुष्व तावदमलां वर्णानुपूर्वीं मुखे
चेतः स्वास्थ्यमुपैहि याहि गुरुते प्रज्ञे स्थिरत्वं भज ।
लज्जे तिष्ठ पराङ्मुखी क्षणमहो तृष्णे पुरः स्थीयतां
पापो यावदहं ब्रवीमि धनिनं देहीति दीनं वचः ॥

३१९५

उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्वह सखे दारिद्र्यभारं गुरुं
श्रान्तस्तावदहं चिरं मरणजं सेवे त्वदीयं सुखम् ।
इत्युक्तो धनवर्जितेन विदुषा गत्वा श्मशानं शवो
दारिद्र्यान्मरणं परं सुखमिति ज्ञात्वा स तूष्णीं स्थितः ॥

केषामपि.

३१९६

दीनां दीनमुखैः स्वकीयशिशुकैराकृष्टजीर्णांशुकां
क्रोशद्भिर्विधुरैः क्षुधार्तिविधुरां पश्येन्न चेद्गेहिनीम् ।
याच्ञाभङ्गभयेन गद्गदगलत्त्रुट्यद्विलीनाक्षरं
को देहीति वदेत्स्वदग्धजठरस्यार्थे मनस्वी जनः ॥

श्रीभर्तृहरेः.

३१९७

मद्गेहे मशकीव मूषकवधूर्मूषीव मार्जारिका
मार्जारीव शुनी शुनीव गृहिणी वाच्यः किमन्यो जनः ।
इत्यापन्नशिशूनसून्विजहतः संप्रेक्ष्य झिल्लीरवै-
र्लूतातन्तुवितानसंवृतमुखी चुल्ली चिरं रोदिति ॥

कस्यापि.

३१९८

आसे चेत्स्वगृहे कुटुम्बभरणं कर्तुं न शक्तोऽस्म्यहं
सेवे चेत्सुखसाधनं मुनिवनं मुष्णन्ति मां तस्कराः ।
श्वभ्रे चेत्स्वतनुं त्यजामि नरकाद्भीरात्महत्यावशा-
न्नो जाने करवाणि दैव किमहं मर्तुं न वा जीवितुम् ॥

३१९९

मा भूज्जन्म महाकुले तदपि चेन्मा भूद्विपत्सापि चे-
न्मा भूद्भूरि कलत्रमस्ति यदि तन्मा भूद्दयार्द्रं मनः ।
तच्चेदस्ति तदस्तु मृत्युरथ चेत्तस्यापि नास्ति क्षण-
स्तज्जन्मान्तरनिर्विशेषसदसद्देशान्तरेऽस्तु स्थितिः ॥

३२००

यैः कारुण्यपरिग्रहान्न गणितः स्वार्थः परार्थं प्रति
यैश्चात्यन्तदयापरैर्न विहिता वन्ध्यार्थिनां प्रार्थना ।
ये चासन्परदुःखदुःखितधियस्ते साधवोऽस्तं गता-
श्चक्षुः संहर बाष्पवेगमधुना कस्याग्रतो रुद्यते ॥

३२०१

सक्तूञ्छोषयति प्लुतान्प्रतिकरोत्याक्रन्दतो बालका-
न्प्रत्यासिञ्चति कर्परेण सलिलं शय्यातृणं रक्षति ।
धृत्वा मूर्ध्नि पुराणशूर्पशकलं शून्ये गृहे व्याकुला
किं तद्यन्न करोति दुर्गतवधूर्देवे भृशं वर्षति ॥

३२०२

अप्रस्तावस्तुतिभिरनिशं कर्णशूलं करोति
स्वं दारिद्र्यं वदति वसनं दर्शयत्येव जीर्णम् ।
छायाभूतश्चलति न पुरः पार्श्वयोर्नैव पश्चा-
न्निःस्वः खेदं दिशति धनिनां व्याधिवद्दुश्चिकित्स्यः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३२०३

गते सुहृदि शत्रुतां सततनिर्विवेके प्रभौ
गृहे कुगृहिणीवचःक्रकचदारिते वा हृदि ।
महाजनविवर्जिते सदसि मानिनां श्रेयसे
वरं मरणमेव वा शरणमन्यदेशान्तरम् ॥

३२०४

दारिद्र्यक्षितिपः स मे निजपतिस्तस्य प्रसादादभू-
द्याच्चा जीवनमम्बरं दश दिशो वासश्च देवालये ।
अस्मद्वैरिणि लब्धसंगतिरिति त्वय्याश्रये कुप्यता
मद्वृत्तिं विनियोजितास्त्वदरयः का नाम वृत्तिर्मम ॥

३२०५

तृणादपि लघुस्तूलस्तूलादपि च याचकः ।
वायुना किं न नीतोऽसौ मामपि प्रार्थयेदिति ॥

३२०६

आसीत्ताम्रमयं शरीरमधुना सौवर्णवर्णं गतं
मुक्ताहारलताश्रुबिन्दुनिवहैर्निःस्वस्य मे कल्पिता ।

स्वल्पं स्वल्पमनल्पकल्पमधुना दीर्घं वयः कल्पितं
स्वामिन्दुःख भवत्प्रसादवशतः किं किं न लब्धं मया ॥
केषामपि.

अथ सेवापद्धतिः

३२०७
शीतवातातपक्लेशान्यत्सहन्ते हि सेवकाः ।
शतांशेनापि हि ततस्तपस्तप्त्वा सुखी भवेत् ॥

३२०८
जडेषु राजचित्तेषु सुलभे पिशुने जने ।
यदि जीवन्त्यहो चित्रं क्षणमप्यनुजीविनः ॥

३२०९
सर्वासामेव वृत्तीनां वृत्ती राजकुलाश्रया ।
अधर्मबहुला ह्येषा नित्योद्वेगा च भारत ॥

३२१०
नृपेणाहूयमानस्य यत्तिष्ठति भयं हृदि ।
तन्न तिष्ठति तुष्टानां वने मूलफलाशिनाम् ॥

३२११
द्वयं जहाति सेवकः सुखं च मानमेव च ।
यदर्थमर्थमीहते तदेव तस्य हीयते ॥

३२१२
आत्मविक्रयिणि क्लीबे सदा शङ्कितचेतसि ।
नित्यमिष्टवियोगार्ते किं सेवकपशौ सुखम् ॥

३२१३
अबुधैरर्थलोभेन पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम् ।
आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥

३२१४
मनुष्यजातौ तुल्यायां भृत्यत्वं नाम गर्हितम् ।
प्रथमो यो न तत्रापि सोऽपि जीवत्सु गण्यते ॥

३२१५
एतावज्जन्मसाफल्यं यदनायत्तवृत्तिता ।
ये पराधीनजन्मानस्ते चेज्जीवन्ति के मृताः ॥
३२१६
जन्मैव तावद्दुःखाय ततो दुर्गततापरा ।
दौर्गत्ये सेवया वृत्तिरहो दुःखपरंपरा ॥
३२१७
द्वारपालकराघातकिणीकृतगलोऽपि सन् ।
तथापि कुरुते सेवामहो तृष्णा गरीयसी ॥
३२१८
लगुडैर्हन्यमानोऽपि यदि जीवति सेवकः ।
तत्क्षणं पुनरायाति धिग्दैन्यमनपत्रपम् ॥
३२१९
कंधरावनतस्योर्वीं गतस्याधोमुखस्य ते ।
लज्जा न नाम निर्लज्जा गर्वो न गलितः कथम् ॥
३२२०
सेवकादपरो मूर्खस्त्रैलोक्येऽपि न विद्यते ।
दिने दिने नमन्मोहादुन्नतिं योऽभिवाञ्छति ॥
श्रीव्यासमुनेः.
३२२१
अतीव कर्कशाः स्तब्धा हिंस्रैर्जन्तुभिरावृताः ।
दुराराधाश्च विषमा ईश्वराः पर्वता इव ॥
३२२२
सेवा श्ववृत्तिर्यैरुक्ता तैर्न सम्यगुदाहृतम् ।
स्वच्छन्दचारी कुत्र श्वा विक्रीतासुः क्व सेवकः ॥
३२२३
करोति लाभहीनेन गौरवेण किमाश्रितः ।
क्षामस्येन्दोर्गुणं धत्ते कमीश्वरशिरोधृतिः ॥

३२२४

या प्रकृत्यैव चपला निपतत्यशुचावपि ।
स्वामिनां बहु मन्यन्ते दृष्टिं तामपि सेवकाः ॥

३२२५

पञ्चाननपरिष्वङ्गो व्यालीवदनचुम्बनम् ।
भूपालसेवनं पुंसामसिधारावलेहनम् ॥

केषामपि.

३२२६

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिरुचितं गुरुलङ्घनम् ।
मुखे च कटुता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥

आनन्दवर्धनस्य.

३२२७

प्रभूतं धनमालोक्य यो राज्ञां द्वारि तिष्ठति ।
स बद्धः सौनिकश्वेव संशुष्यति न पुष्यति ॥

कस्यापि.

३२२८

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते ।
अनुकूलः शुचिर्दक्षो राजन्भृत्योऽपि दुर्लभः ॥

श्रीहर्षदेवतत्सेवकयोः.

३२२९

आज्ञा कीर्तिः पालनं ब्राह्मणानां
दानं भोगो मित्रसंरक्षणं च ।
येषामेते षड् गुणा न प्रवृत्ताः
कोऽर्थस्तेषां पार्थिवोपाश्रयेण ॥

३२३०

राजवल्लभतयोद्धतचित्ताः
सेवकास्त्यजत मानमुदारम् ।
रन्ध्रदर्शिभिरसंवृतमन्त्रैः
कस्य राजभुजगैः सह सख्यम् ॥

कस्यापि.

३२३१

आराध्यमानो बहुभिः प्रकारै-
र्नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् ।
अयं त्वपूर्वः प्रतिमाविशेषो
यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥

३२३२

हसति हसति स्वामिन्युच्चै रुदत्यपि रोदिति
कृतपरिकरः स्वेदोद्गारं प्रधावति धावति ।
गुणसमुदितं दोषापेतं प्रनिन्दति निन्दति
धनलवपरिक्रीतो भृत्यः प्रनृत्यति नृत्यति ॥

धर्मकीर्तेः.

३२३३

सप्रस्वेदः पुलकपरुषः संभ्रमात्सप्रकम्पः
सान्तर्दाहः प्रशिथिलधृतिः सास्यशोषः सतर्षः ।
संवृत्तो यो गुरुरपि लघुर्हन्त तैस्तैः प्रकारै-
र्याञ्चाशब्दः स्पृशति पदवीं संनिपातज्वरस्य ॥

३२३४

शून्यार्थैर्वचनैर्मया नरपते कर्णौ तवापूरितौ
तेभ्यः शून्यतमस्त्वयापि बहुशो मत्कर्णपूरः कृतः ।
इत्थं वञ्चयतोः परस्परमयं कालो व्रजत्यावयोः
क्षीणा शक्तिरहं जितस्त्वमजितो जेता नृपः शस्यते ॥

किशोरकस्य.

३२३५

उन्नत्यै नमति प्रभुं प्रभुगृहान्द्रष्टुं बहिस्तिष्ठति
स्वद्रव्यव्ययमातनोति जडधीरागामिवित्ताशया ।
प्राणान्प्राणितुमेव मुञ्चति रणे क्लिश्नाति भोगेच्छया
सर्वं तद्विपरीतमेव कुरुते तृष्णान्धदृक्सेवकः ॥

३२३६

सन्ति स्वादुफला वने तरुवराः शुद्धं पयो नैर्झरं
वासो वल्कलमाश्रयो गिरिगुहा शय्या लतापल्लवैः ।
आलोकाय निशासु चन्द्रकिरणाः सख्यं कुरङ्गैः सह
स्वाधीने विभवेऽप्यहो नरपतिं याचन्ति मूढा नराः ॥

केषामपि.

३२३७

सत्ये शङ्काचकितमनसो वञ्चकग्रामलीनाः
शैलस्थूलोपकृतिविफलाः स्वल्पदोषेऽतिकोपाः ।
मग्नोद्विग्नाः पिशुनवचना धर्मनर्मोक्तिदुष्टाः
साधुद्विष्टाः प्रखलपुरुषाः सर्वथा भूमिपालाः ॥

३२३८

द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं पुरो नेक्षते
विज्ञप्तौ गजमीलनानि कुरुते गृह्णाति वाक्यच्छलम् ।
निर्यातस्य करोति दोषगणनां स्वल्पापराधे यमः
स स्वामी यदि सेव्यते मरुतटे किं नः पिशाचैः कृतम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३२३९

नमन्नपि हरिर्हन्यादाश्लिष्यन्नपि पन्नगः ।
विहसन्नपि वेतालः स्तुवन्नपि महीपतिः ॥

३२४०

काके शौचं द्यूतकारेषु सत्यं
क्लीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता ।
ज्ञाने भ्रान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्ती
राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥

अथ तृष्णापद्धतिः

३२४१

मनोरथरथारूढं युक्तमिन्द्रियवाजिभिः ।
भ्राम्यत्येव जगत्कृत्स्नं तृष्णासारथिचोदितम् ॥

३२४२

बलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितै रञ्जितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥

३२४३

यौवनं जरया ग्रस्तमारोग्यं व्याधिभिर्हतम् ।
जीवितं मृत्युरभ्येति तृष्णैका निरुपद्रवा ॥

३२४४

यथा हि शृङ्गं गोः काले वर्धमानस्य वर्धते ।
एवं तृष्णापि वित्तेन वर्धमानेन वर्धते ॥

३२४५

अकर्तव्येष्वसाध्वीव तृष्णा प्रेरयते जनम् ।
तमेव सर्वपापेभ्यो लज्जा मातेव रक्षति ।।

३२४६

आशा बलवती कष्टं नैराश्यं परमं सुखम् ।
आशा निराशाः कृत्वा तु सुखं स्वपिति पिङ्गला ॥

३२४७

तृष्णाखनिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ।
या महद्भिरपि क्षिप्तैः पूरणैरेव खन्यते ॥

३२४८

तृष्णे त्वमपि तृष्णार्ता त्रिषु स्थानेषु रज्यसि ।
व्याधितेष्वनपत्येषु जरापरिणतेषु च ॥

३२४९

आसन्नान्पुरतो भावान्दर्शयित्वा पुरः पुरः ।
छागो हरितमुष्टयेव दूरं नीतोऽस्मि तृष्णया ॥

३२५०

वर्तते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम तत् ।
ततोऽधिकार्थप्रणयी पृष्टो दद्यात्किमुत्तरम् ॥

३२५१

विभूतिरर्थत्यपि याचकानां
न दुर्गतं केचिदिहाद्रियन्ते ।
पीताम्बरोऽब्धेः समवाप लक्ष्मीं
दिगम्बरस्योपनतोऽर्धचन्द्रः ॥

एते व्यासमुनेः.

३२५२

तावद्गुणा गुरुत्वं च यावन्नार्थयते परम् ।
अर्थित्वे वर्तमानस्य न गुणा न च गौरवम् ॥

३२५३

विद्वत्तां चैव शौर्यं च सौजन्यं च कुलीनताम् ।
खलीकरोति याच्ञैका दुःशीलेवाङ्गना कुलम् ॥

३२५४

च्युता दन्ताः सिता केशा वाङ्निरोधः पदे पदे ।
पातसज्जमिमं देहं तृष्णा साध्वी न मुञ्चति ॥

३२५५

इच्छति शती सहस्रं ससहस्रः कोटिमीहते कर्तुम् ।
कोटियुतोऽपि नृपत्वं नृपोऽपि बत चक्रवर्तित्वम् ॥

३२५६

चक्रधरोऽपि सुरत्वं सुरोऽपि सुरराज्यमीहते कर्तुम् ।
सुरराजोऽप्यूर्ध्वगतिं तथापि न निवर्तते तृष्णा ॥

केषामपि.

३२५७

या सा जगत्परिभवस्य निमित्तभूता
हेतुः स्वयं सुरपतेरपि लाघवस्य ॥
सा मां विडम्बयति नाथ सदैव तृष्णा
छिन्धि प्रसह्य भगवन्नपुनर्भवाय ॥

अवधूतस्य.

३२५८

आराध्य भूपतिमवाप्य ततो धनानि
भोक्ष्यामहे किल वयं सततं सुखानि ।

इत्याशया भवविमोहितमानसानां
कालः प्रयाति मरणावधिरेष पुंसाम् ॥

३२५९

दुग्धं च यत्तदनु यत्क्वथितं ततो नु
माधुर्यमस्य हृतमुन्मथितं च वेगात् ।
जातं पुनर्घृतकृते नवनीतवृत्ति
स्नेहो निबन्धनमनर्थपरंपराणाम् ॥

सुभद्रायाः.

३२६०

आसिष्ये सुखितो गृहीति विहितो मोहेन दारग्रह-
स्तत्सङ्गात्सुतदासबान्धवसुहृत्संबन्धिनामुद्भवः ।
तन्निर्वाहकदर्थनापरिभवानौचित्यचिन्ताजुषः
किं सौख्यं कतमा गृहस्थितिरतोऽनर्थो मया स्वीकृतः ॥

कस्यापि.

३२६१

खलोल्लापाः सोढाः कथमपि तदाराधनपरै-
र्निगृह्यान्तर्बाष्पं हसितमपि शून्येन मनसा ।
कृतो वित्तस्तम्भप्रणिहितधियामञ्जलिरपि
त्वमाशे मोघाशे किमपरमतो नर्तयसि माम् ॥

भर्तृहरेः.

३२६२

देशे भ्रान्तमनेकदुर्गविषमे प्राप्तं न किंचित्फल-
मुत्कण्ठापरिखेदितेन मनसा नीतं वृथा यौवनम् ।
त्यक्त्वा मानकुलानुरूपचरितं सेवा कृता निष्फला
तृष्णे ब्रूहि किमन्यदिच्छसि परं तत्रापि सज्जा वयम् ॥

कस्यापि.

३२६३

अहो तृष्णावेश्या सकलजनतामोहनकरी
विदग्धा मुग्धानां हरति विवशानां शमधनम् ।

विपद्दीक्षादक्षासहतरलतारैः प्रणयिनी-
कटाक्षैः कूटाक्षैः कपटकुटिलः कामकितवः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३२६४

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्धितधिया
वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् ।
कृतालङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषुघटना
मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता ॥

अथानित्यतापद्धतिः

३२६५

अनित्यते जगन्निन्द्ये वन्दनीयासि संप्रति ।
या करोषि प्रसङ्गेन दुःखानामप्यनित्यताम् ॥

कस्यापि.

३२६६

सत्यं मनोरमाः कामाः सत्यं रम्या विभूतयः ।
किं तु मत्ताङ्गनापाङ्गभङ्गलोलं हि जीवितम् ॥

३२६७

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि विन्दत्ययं जनः ।
आहारोऽपि विमुच्येत किमुताकार्यकारिता ॥

३२६८

अदर्शनादापतिताः पुनश्चादर्शनं गताः ।
न ते तव न तेषां त्वं तत्र का परिदेवना ॥

३२६९

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे नानुशोचितुमर्हसि ॥

३२७०

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥

३२७१

अशोच्यः शोचते शोच्यं किं वा शोच्यो न शोच्यते ।
कश्च कस्येह शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन्बुद्बुदोपमे ॥

३२७२

येऽपि नास्तीति मन्यन्ते तदैश्वर्यकदर्थिताः ।
दिनैः कतिपयैरेव तान्समीकुरुतेऽन्तकः ॥

३२७३

प्रबोध्यन्ते च ये तूर्यैर्मधुरैर्गीतवादितैः ।
ये चानाथाः परान्नादाः कालस्तेषां समक्रियः ॥

३२७४

यद्गतं तदतिक्रान्तं यदेष्यत्तच्च दूरतः ।
वर्तमानसुखभ्रान्तिभेदो भोगिदरिद्रयोः ॥

३२७५

क्रिमयो भस्म विष्ठा वा निष्ठा यस्येयमीदृशी ।
स कायः परपीडाभिर्धार्यतामिति को नयः ॥

३२७६

यस्यान्ते श्वापि कुरुते चरणौ मूर्ध्न्यशङ्कितः ।
अपहृत्य परान्पुंभिः कायः सोऽपि हि धार्यते ॥

३२७७

कथं ते व्यक्तदुर्वृत्ताः सुखं रात्रिषु शेरते ।
मरणान्तरिता येषां नरकेषूपपत्तयः ॥

३२७८

दिष्ट्या दूरोज्झितापायां संप्राप्तोऽस्मि जराभुवम् ।
महान्यौवनकान्तारः कुशलेनातिवाहितः ॥

३२७९

कृपणं विलपन्नार्तो जरया जर्जरीकृतः ।
ज्ञातीनां रुदतां मध्ये म्रियते न स पूरुषः ॥

३२८०

सर्वाशुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिनः ।
शरीरकस्यापि कृते मूढाः पापानि कुर्वते ॥

३२८१

श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ।
नहि प्रतीक्षते मृत्युः कृतमस्य न वा कृतम् ॥

३२८२

लम्बमाने यदादित्ये न दत्तं धनमर्थिनाम् ।
नहि जानामि तद्वित्तं प्रातः कस्य भविष्यति ॥

३२८३

यद्ददाति यदश्नाति तदेव धनिनो धनम् ।
अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥

३२८४

नियतो देहिनां मृत्युरनित्यं खलु जीवितम् ।
को हि जानाति नामाद्य प्रातः कस्य भविष्यति ॥

३२८५

इदं युगसहस्रेषु भविष्यदभवद्दिनम् ।
तदप्यद्यत्वमापन्नं का कथा मरणावधेः ॥

३२८६

अवश्यं भाविनं नाशं भावित्वाद्विद्ध्युपस्थितम् ।
अयमेव हि ते कालः पूर्वमासीदनागतः ॥

३२८७

यथा काष्ठं च काष्ठं च समेयातां महोदधौ ।
समेत्य च व्यपेयातां तद्वद्भूतसमागमः ॥

३२८८

मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
युगे युगे व्यतीतानि कस्य ते कस्य वा वयम् ॥

३२८९

समानानि व्यतीतानि नवानि न समानि मे ।
आत्मानमनुशोचामि सार्थभ्रष्ट इवाध्वगः ॥

३२९०

उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं महद्भयमुपस्थितम् ।
मरणव्याधिशोकानां किमद्य निपतिष्यति ॥

३२९१

सुखास्वादलवः कोऽपि संसारे सत्समागमः ।
यद्वियोगाग्निदग्धस्य मनसो नास्ति भेषजम् ॥

३२९२

किं धनेन करिष्यन्ति मनुष्या भङ्गुराश्रयाः ।
यदर्थं धनमिच्छन्ति शरीरं कस्य तत्स्थिरम् ॥

३२९३

शुक्लानि दिनखण्डानि निपतन्ति तवाग्रतः ।
आयुषश्छिद्यमानस्य मृत्युना किं न पश्यसि ॥

३२९४

आसन्नतरतामेति मृत्युर्याति दिने दिने ।
आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव पदे पदे ॥

३२९५

मृत्योर्बिभेषि किं मर्त्य नहि भीतान्विमुञ्चति ।
अजातान्नैव गृह्णाति कुरु यत्नमजन्मने ॥

३२९६

तिष्ठन्तं च शयानं च मृत्युरभ्येति वै यदा ।
किं पल्वले मत्स्य इव सुखं स्वपिषि पुत्रक ॥

३२९७

करिष्यामि करिष्यामि करिष्यामीति चिन्तया ।
मरिष्यामि मरिष्यामि मरिष्यामीति विस्मृतम् ॥

३२९८

तुल्यजातिवयोरूपान्हतान्पश्यसि मृत्युना ।
कथं ते नास्ति निर्वेदो लौहं हि हृदयं तव ॥

३२९९

कायः संनिहितापायः संपदः पदमापदाम् ।
समागमाः सापगमाः सर्वं पर्यन्तभङ्गुरम् ॥

कस्यापि.

३३००

श्वः श्वः प्राणप्रयाणेऽपि न स्मरन्ति स्मरद्विषम् ।
मग्नाः कुटुम्बजम्बाले बालवन्मोहमोहिताः ॥

श्रीहर्षस्य.

३३०१

अहो संसृतिवेश्येयं रागाद्युद्दीपनोद्यता ।
रसमुत्पाद्य सर्वेषामन्ते वैरस्यकारिणी ॥

३३०२

अज्ञानवलितो बाल्ये मदमूढश्च यौवने ।
वार्द्धके विह्वलाङ्गश्च कदा कुशलभाग्जनः ॥

एतौ. प० श्रीबकस्य.

३३०३

अज्ञानोपहतो बाल्ये यौवने मदनाहतः ।
शेषे कलत्रचिन्तार्तः किं करोतु कदा जनः ॥

३३०४

बाल्यमद्य दिनैरेव यौवनश्रीस्ततो जरा ।
देहेऽपि नैकरूपत्वं कास्था बाह्येषु वस्तुषु ॥

एतौ वाल्मीकिमुनेः.

३३०५

आपन्नया सन्नगिरा वेपमानोरुमूलया ।
जातो मे जरया सार्धं नववध्वेव संगमः ॥

३३०६

धर्मस्यार्थस्य कामस्य यशसो जीवितस्य च ।
अतृप्ताः पुरुषा राजन्याता यास्यन्ति यान्ति च ॥

३३०७

आयुषः क्षण एकोऽपि न लभ्यः स्वर्णकोटिभिः ।
स वृथा नीयते येन तस्मै नृपशवे नमः ॥

३३०८

पृथिवी दह्यते यत्र मेरुश्चापि विशीर्यते ।
शुष्यत्यम्भोनिधिजलं शरीरे तत्र का कथा ॥

३३०९

पुरंदरसहस्राणि चक्रवर्तिशतानि च ।
निर्वापितानि कालेन प्रदीपा इव वायुना ॥

श्रीव्यासमुनेः.

३३१०

एतेन बद्धबलिना संकोचमवाप्य वृद्धदेहेन ।
यातं हरिणेव मया द्वित्राणि पदानि कृच्छ्रेण ॥

३३११

ऋज्वी स्थिरा सुवृत्ता पाणिग्रहणोज्ज्वला सुवंशोत्था ।
संधारयति पतन्तं संप्रति गृहिणीव यष्टिर्माम् ॥

३३१२

इष्टा बालकचेष्टा यौवनदर्पोऽथ वृद्धवैराग्यम् ।
सापि गता सोऽपि गतस्तदपि गतं स्वप्नमायेयम् ॥

केषामपि.

३३१३

क्षणसंपदियं सुदुर्लभा
प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।
यदि नात्र विचिन्त्यते हितं
पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

बोधिसत्त्वस्य.

३३१४

यदि जन्मजरामरणं न भवे-
द्यदि चेष्टवियोगभयं न भवेत् ।
यदि सर्वमनित्यमिदं न भवे-
दिह जन्मनि कस्य रतिर्न भवेत् ॥

३३१५

चला विभूतिः क्षणभङ्गि यौवनं
कृतान्तदन्तान्तरवर्ति जीवितम् ।
तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने
नृणामहो विस्मयकारि चेष्टितम् ॥

३३१६

संपदो जलतरङ्गविलोला
यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।
शारदाभ्रपरिचञ्चलमायुः
किं धनैः परहितानि कुरुध्वम् ।

३३१७

धर्मात्मजेन चरणाविह वन्दितौ मे
भीमेन सार्धमिह संकथिताः कथाश्च ।
अत्रार्जुनश्च यमजौ च सहानुयातौ
स्थानानि तानि खलु सन्ति न ते मनुष्याः ॥

अयं व्यासस्य.

३३१८

चेतोहरा युवतयः सुहृदोऽनुकूलाः
सद्बान्धवाः प्रणयगर्भगिरश्च भृत्याः ।
नानाविधोपकरणाः करिणस्तुरंगाः
संमीलिते हि नयने न तदस्ति किंचित् ॥

श्रीविक्रमादित्यस्य.

३३१९

क्षणं बालो भूत्वा क्षणमपि युवा कामरसिकः
क्षणं वित्तैर्हीनः क्षणमपि च संपूर्णविभवः ।
जराजीर्णैरङ्गैर्नट इव वलीमण्डिततनु-
र्नरः संसाराङ्के विशति यमधानीजवनिकाम् ॥

भर्तृहरिः.

३३२०

नरकनिलयात्प्रेतावासं ततस्त्रिदशालयं
त्रिदशभवनात्तिर्यग्योनिं परैति शुभक्षयात् ।
पुनरुपरतं तिर्यग्योनेर्मनुष्यगतावपि
भ्रमति विवशं कर्माविद्धं जयद्रथचक्रवत् ॥

साराशीत्याम्.

३३२१

जातोऽहं जनको ममैष जननी क्षेत्रं कलत्रं कुलं
पुत्रा मित्रमरातयो वसु गृहं भ्राता स्वसा बान्धवाः ।
संसारे शयने यथाप्य सुचिरं निद्रामविद्यामयीं
हंहो चित्त विघूर्णितो बहुविधान्स्वप्नानिमान्पश्यसि ॥

कृष्णमिश्रस्य.

३३२२

सेवध्वं विबुधास्तमन्धकरिपुं मा क्लिष्ट कष्टश्रुते
यस्मादत्र परत्र च त्रिजगति त्राता स एकः शिवः ।
आयाते नियतेर्वशादविरले कालात्करालाद्भये
कुत्र व्याकरणं क्व तर्ककलहः कुत्रापि काव्यश्रमः ॥

श्रीमद्राजानकलौलकस्य.

३३२३

ग्रीष्मे हारतुषारचन्दनचयश्चीनांशुकं चन्द्रिका
शीते राङ्कवकुङ्कुमाङ्कतरुणीपीनस्तनालिङ्गनम् ।
रात्रौ वेणुरवाग्र्यवाररमणीगीतं दिने सत्सभा
यस्यैतत्क्रियते स कस्य रुचिरः कायः कृतघ्नः स्थिरः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३३२४

मृत्यो मुञ्च जराकरेण पुरुषं केशेषु मा मा ग्रहीः
संसारादपलायनप्रतिभुवो रागादयो यत्स्थिताः ।
तृष्णाबन्धनबद्धमानसशिखं किं वेत्सि नेदं जग-
देहीत्यादरजल्पितानि भवतः किं नाशयिष्याम्यहम् ॥

३३२५

माने म्लानिमुपागते विगलिते भोगाकुले यौवने
कालेन क्षपितेषु बन्धुषु शनैर्लब्धे विवेकोदये ।
विच्छिन्नावसरोपभोगलघुतामुक्तस्पृहाणां परं
सत्यं सत्यमभाव एव हि सुखं जाने धनानामहम् ॥

३३२६

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्रव्यं न गेयादिकं
किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
किं तूद्भ्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपानल-
च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः ॥

३३२७

आदित्यस्य गतागतैरहरहः संक्षीयते जीवितं
व्यापारैर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
दृष्ट्वा जन्मजरावियोगमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते
पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ॥

केषामपि.

३३२८

भ्रातः कष्टमहो गतः स नृपतिः सामन्तचक्रं च त-
त्पार्श्वे तस्य च सा विदग्धपरिषत्ताश्चन्द्रबिम्बाननाः ।
उद्वृत्तः स च राजपुत्रनिवहस्ते बन्दिनस्ताः कथाः
सर्वं यस्य वशादगात्स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः ॥

श्रीकमलायुधस्य.

३३२९

संसारे सुखितामवाप्य सुचिरं सार्कं सुहृद्बान्धवै-
रन्ते क्रूरकृतान्तदन्तदलनक्लेशस्य भागी जनः ।
कार्यं कार्यमतो विचार्य निपुणैर्मोक्षोपलब्धिक्षमं
सामग्री पुनरीदृशी न घटते कल्पैरनल्पैरपि ॥

३३३०

आयूंषि क्षणिकानि यौवनमपि प्रायो जराध्यासितं
संयोगा विरहावसानविरसा भोगाः क्षणध्वंसिनः ।
जानन्तोऽपि यथाव्यवस्थितमिदं लोकाः समस्तं जग-
च्चित्रं यद्गुरुगर्वभावितधियः क्रुध्यन्ति माद्यन्ति च ॥

३३३१

उत्थायोत्थाय पापे परिणमति मतिर्मन्दबुद्धे यथा ते
न त्रासो नैव लज्जा न च भवति घृणा कुर्वतः कर्म पापम् ।
नूनं सा न श्रुता ते ज्वलदनलशिखा रौरवारावरौद्रा
तीक्ष्णायःकीलचक्रक्रकचपटुरवा राजधानी यमस्य ॥

कस्यापि.

अथ विषयोपहासः

३३३२

जन्मान्तरशताभ्यस्ता विषयेषु मतिर्नृणाम् ।
जरद्गौरिव सस्येभ्यः सा हि दुःखेन वार्यते ॥

३३३३

अपि चण्डानिलोद्भूतप्रसरस्य महोदधेः ।
शक्यते प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥

श्रीव्यासमुनेः.

३३३४

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्बहिर्भवेत् ।
दण्डमुद्यम्य लोकोऽयं शुनः काकांश्च वारयेत् ॥

३३३५

लालेत्युद्विजते लोको वक्त्रासवमिति स्पृहा ।
प्रवञ्च्यते जनेनात्मा संज्ञाशब्दैः स्वयं कृतैः ॥

३३३६

प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ।
तृप्ताः कामेन बाध्यन्ते जन्तवो निशि निद्रया ॥

३३३७

या इमाः प्रेक्षसे राजन्मदनव्याधवागुराः ।
आसामेव प्रभावेण ज्वलन्ति नरकाग्नयः ॥

३३३८

रक्ता हरन्ति सर्वस्वं प्राणानपि विरागतः ।
अहो रागविरागाभ्यां कष्टकष्टा हि योषितः ॥

३३३९

प्राज्ञं विनीतं स्वाचारं विद्वांसमपि मन्त्रिणम् ।
छलयन्ति नरं नित्यमेता योषित्पिशाचिकाः ॥

३३४०

नग्नत्वमशुचिस्पर्शो मूढताव्यक्तभाषणम् ।
कामिनः सदृशं सर्वमेतदुन्मत्तकस्य च ॥

३३४१

उत्तानोच्छूनमण्डूकपाटितोदरसंनिभे ।
क्लेदिनि स्त्रीव्रणे सक्तिरक्रिमेः कस्य जायते ॥

३३४२

प्रस्वेदमलादिग्धेन वहता मूत्रशोणितम् ।
व्रणेन विकृतेनेदं सर्वमन्धीकृतं जगत् ॥

३३४३

अधोमुखैकदंष्ट्रेण विषशुक्रप्रवाहिणा ।
अनेन दुश्चिकित्स्येन जगद्दष्टं भगाहिना ॥

कस्यापि.

३३४४
ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।
तस्मात्संजायते कामः कामात्क्रोधोऽपि जायते ॥

३३४५
क्रोधाद्भवति संमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ।
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥
व्यासमुनेः.

३३४६
संतोषैश्वर्यसुखिनां दूरे दुर्गतिभूमयः ।
भोगाशापाशबद्धानामवमानाः पदे पदे ॥

३३४७
सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्टं यस्य मानसम् ।
उपानद्गूढपादस्य ननु चर्मावृतैव भूः ॥

३३४८
संतोषामृततृप्तस्य महतः पूर्णचेतसः ।
क्षीराब्धेरिव शुद्धस्य मुखे लक्ष्मीर्विराजते ॥

३३४९
अहो नु चित्रं पद्मोत्थैर्बद्धास्तन्तुभिरद्रयः ।
अविद्यमाना याविद्या तया सर्वे वशीकृताः ॥
एते भगवद्वाल्मीकिमुनेः.

३३५०
जन्मनि क्लेशबहुले किं नु दुःखमतः परम् ।
इच्छायाः पूर्णता नास्ति यच्चेच्छा न निवर्तते ॥

३३५१
दोषान्दोषतया पश्यन्कालेनापि विरंस्यति ।
का कथा दोषविरतौ तद्गुणग्रहमानिनः ॥

३३५२
न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एवाभिवर्धते ॥

३३५३

अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ।
नाशे दुःखं व्यये दुःखं धिगर्थान्दुःखभाजनान् ।।

३३५४

संमोहयन्ति संपत्सु तापयन्ति विपत्सु च ।
खेदयन्त्यर्जने काले कदा भोगाः सुखावहाः ।।

३३५५

अहिंसा धाम धर्मस्य दुःखस्यायतनं स्पृहा ।
सङ्गत्यागः पदं मुक्तेर्भोगाभ्यासः पदं शुचः ।।

३३५६

यथा ह्यामिषमाकाशे पक्षिभिः श्वापदैर्भुवि ।
भक्ष्यते सलिले मत्स्यैस्तथा सर्वेण वित्तवान् ।।

३३५७

राजतः सलिलादग्नेश्चौरतः स्वजनादपि ।
भयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणभृतामिव ।।

३३५८

अपकारिषु मा पापं चिन्तयस्व महामते ।
स्वयमेव हि नश्यन्ति कूलजाता इव द्रुमाः ।।

३३५९

न द्विषन्तः क्षयं यान्ति यावज्जीवमपि घ्नतः ।
क्रोधमेव तु यो हन्ति तेन सर्वे द्विषो हताः ।।

३३६०

अदीर्घदर्शिभिः क्रूरैर्मूढैरिन्द्रियसायकैः ।
हसद्भिः क्रियते कर्म रुदद्भिरनुभूयते ।।

३३६१

आत्मैव यदि नात्मानमहितेभ्यो निवारयेत् ।
कोऽन्यो हिततरस्तस्माद्य एनं विनिवारयेत् ।।

३३६२

इहैव नरकव्याधेश्चिकित्सां न करोति यः ।
गत्वा निरौषधं स्थानं स रुजः किं करिष्यति ॥

३३६३

स्वार्थसंप्रतिपत्त्यर्थमात्मीयानीन्द्रियाण्यपि ।
हितं व्यतीत्य वर्तन्ते कास्था मित्राप्तबन्धुषु ॥

श्रीव्यासमुनेः.

३३६४

गोभुजां वल्लभा लक्ष्मीर्मातङ्गोत्सङ्गलालिता ।
सेयं स्पृहां समुत्पाद्य दूषयत्युन्नतात्मनः ॥

कह्लणस्य.

३३६५

श्वस्त्वया सुखसंवित्तिः स्मरणीयाधुनातनी ।
इति स्वप्नोपमान्मत्वा कामान्मा गास्तदङ्गताम् ॥

भारवेः.

३३६६

मातापितृमयो बाल्ये यौवने दयितामयः ।
तदपत्यमयः शेषे मूढो नात्ममयः क्वचित् ॥

३३६७

जायमानो हरेद्भार्यां वर्धमानो हरेद्धनम् ।
म्रियमाणो हरेत्प्राणान्नास्ति पुत्रसमो रिपुः ॥

एतौ श्रीव्यासमुनेः.

३३६८

विषस्य विषयाणां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।
उपभुक्तं विषं हन्ति विषयाः स्मरणादपि ॥

चन्द्रगोपिनः.

३३६९

मृगो मृगयुगीतेन नीयते शरगोचरम् ।
विषयास्वादलुब्धानां भवन्तीह विपत्तयः ॥

हरिभट्टस्य.

३३७०

अर्थप्रियतयात्मानमप्रियाय ददाति या ।
तामात्मन्यपि निःस्नेहां कोऽनुरक्तेति मन्यते ॥

३३७१

को नु वेश्याजनात्तस्मात्कुशलेनापयास्यति ।
समृद्धिर्गुह्यकेशानामपि यत्र विहन्यते ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

३३७२

यतो यतो निवर्तते ततस्ततो विमुच्यते ।
निवर्तनाद्धि सर्वतो न वेत्ति दुःखमण्वपि ॥

३३७३

अतिवाहितमातिगहनं विनापवादेन यौवनं येन ।
दोषनिधाने जन्मनि किं न प्राप्तं फलं तेन ॥

३३७४

महति कुलेऽपि च जाता योषित्प्रायेण मधुपमालेव ।
दानावर्जितहृदया चुम्बति मातङ्गवक्त्रमपि ॥

कयोरपि.

३३७५

हिंसाप्रभवो विजयस्तस्य फलं श्रीस्तस्यः सुखं क्षणिकम् ।
तत्प्राप्तये हि शुद्धं धर्मं च यशश्च को जह्यात् ॥

भदन्तभास्करस्य.

३३७६

अभ्यासो रतिहेतोर्भवति नराणां न वस्तुसद्गुणतः ।
सत्यपि मांसोपचये रागाय कुचौ स्फिजौ न पुनः ॥

३३७७

दाराः परिभवकारा बन्धुजनो बन्धनं विषं विषयाः ।
कोऽयं जनस्य मोहो ये रिपवस्तेषु सुहृदाशा ॥

कयोरपि.

३३७८

शमसुखशीलितमनसामशनमपि द्वेषमेति किमु कामः ।
स्थलमपि पचति झषाणां किमङ्ग पुनरङ्गमङ्गारः ॥

शङ्ककस्य.

३३७९

यथा हि कश्चित्क्षुदुपद्रुतः श्वा
शुष्कास्थिसंघट्टविचूर्णितास्यः ।
स्वं शोणितं विन्दति तत्प्रसूतं
तथेन्द्रियान्धः सुखमङ्गनानाम् ॥

कस्यापि.

३३८०

मधु तिष्ठति वाचि योषितां
हृदि हालाहलमेव केवलम् ।
अत एव निपीयतेऽधरो
हृदयं मुष्टिभिरेव ताड्यते ॥

कालिदासमाघयोः.

३३८१

यदेव ते लाघवहेतुरर्थिता
पतन्ति यन्मूर्ध्नि निकारपांसवः ।
स्पृशन्त्यधिक्षेपशराश्च यन्मन-
स्तदङ्गनाभिः क्रियते शरीरिणाम् ॥

३३८२

स्थितासनस्था शयिता पराङ्मुखी
स्वलंकृता वाप्यनलंकृताथवा ।
निरीक्ष्यमाणा प्रमदा सुदुर्बलं
मनुष्यमालेख्यगतापि कर्षति ॥

३३८३

स्मितेन हावेन च लज्जया भिया
पराङ्मुखैरर्धकटाक्षवीक्षितैः ।

वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया
समस्तभावैः खलु बन्धनं स्त्रियः ॥

३३८४

कामं विषं च विषयाश्च निरीक्ष्यमाणाः
श्रेयो विषं न विषयाः परिसेव्यमानाः ।
एकत्र जन्मनि विषं विनिहन्ति पीतं
जन्मान्तरेषु विषयाः परितापयन्ति ॥

चन्द्रगोपिनः.

३३८५

विरमत बुधा योषित्सङ्गात्सुखात्क्षणभङ्गुरा-
त्कुरुत करुणामैत्रीप्रज्ञावधूजनसंगमम् ।
न खलु नरके हाराक्रान्तं वधूस्तनमण्डलं
शरणमथवा श्रोणीबिम्बं रणन्मणिमेखलम् ॥

कस्यापि.

३३८६

अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया
वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वयममून् ।
व्रजन्तः स्वातन्त्र्यादतुलपरितापाय मनसः
स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखमनन्तं विदधति ॥

जयादित्यस्य.

३३८७

तृषा शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं शीतसुरभि
क्षुधार्तः सञ्छालीन्कवलयति मांसपाकवलितान् ।
प्रदीप्ते रागाग्नौ घननिविडमाश्लिष्यति वधूं
प्रतीकारे व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥

३३८८

समाश्लिष्यत्युच्चैः पिशितघनपिण्डं स्तनधिया
मुखं लालापूर्णं पिबति चषकं सासवमिति ।

अमेध्यक्लेदार्द्रे पथि च रमते स्पर्शरसिको
महामोहान्धानां किमिव कमनीयं त्रिजगताम् ॥

३३८९

सुधौतं कौशेयं सुरभि कुसुमं कौङ्कुममपि
क्षणात्तद्यस्मिन्पतितमशुचित्वे निपतति ।
विगन्धान्निःष्यन्दान्वमति नवभिर्यो व्रणमुखैः
कथं तस्मिन्काये सुभग बहुमानोऽत्रभवताम् ॥

धारनागस्य.

३३९०

कृशः काणः खञ्जः श्रवणविकलः पुच्छरहितः
क्षुधाक्षामो वृद्धः पिठरककपालार्पितकरः ।
व्रणैः पूयक्लिन्नैः क्रिमिकुलकृतस्रावबहुलैः
शुनीमभ्येति श्वा तमपि मदयत्येव मदनः ॥

कस्यापि.

३३९१

परिव्राट्कामुकशुनामेकस्यां प्रमदातनौ ।
कुणपः कामिनी मांसमिति तिस्रो विडम्बनाः ॥

३३९२

अशनैरशनैर्बाल्ये यौवने घस्मरात्स्मरात् ।
कल्यवैकल्यतः शेषे स्फुटं नष्टं वयो नृणाम् ॥

अथ परिदेवना

३३९३

मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ।
अद्यापि न कृतं किंचित्सतां संस्मरणोचितम् ॥

३३९४

यातं यौवनमधुना वनमधुना शरणमस्माकम् ।
स्फुरदुरुहारमणीनां हा रमणीनां गतः कालः ॥

३३९५

स्वस्ति सुखेभ्यः संप्रति सलिलाञ्जलिरेव मन्मथकथायाः ।
ता मामतिवयसं बत तरलदृशः स्खलितमीक्षन्ते ॥

३३९६

भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता-
स्तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः ।
कालो न यातो वयमेव याता-
स्तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥

केषामपि.

३३९७

लावण्यपण्यसुरतक्रयविक्रयस्य
कालो गतः प्रथमयौवनविभ्रमस्य ।
गात्रं हि मे वलितरङ्गसहस्रचित्रं
लज्जामपास्य तरुणायत एव चित्तम् ॥

३३९८

निवृत्ता भोगेच्छा पुरुषबहुमानो विगलितः
समानाः स्वर्याताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः ।
शनैर्यष्ट्योत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने
अहो धृष्टः कायस्तदपि मरणापायचकितः ॥

३३९९

स्फुटापायः कायः सखिसुतसुखं स्थैर्यविमुखं
महारोगा भोगाः कुवलयदृशः शल्यसदृशः ।
गृहावेशः क्लेशः प्रकृतिचपला श्रीरपि खला
यमः स्वैरी वैरी तदपि च हितं नैव विहितम् ॥

३४००

न प्राप्ता भुवि वादिदन्तिदमनी विद्या विनीतोचिता
खड्गाग्रैः करियूथकुम्भदलनैर्नाकं न नीतं यशः ।
कान्ताकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये
तारुण्यं गतमेव निष्फलतया शून्यालये दीपवत् ॥

अथ मनोरथः

३४०१

कदा संसारजालान्तर्बद्धं त्रिगुणरज्जुभिः ।
आत्मानं मोचयिष्यामि शिवभक्तिशलाकया ॥

३४०२

वाङ्मनःकायकर्माणि विनिवेश्य त्वयि प्रभो ।
त्वन्मयीभूय निर्द्वन्द्वः कश्चित्स्यामपि कर्हिचित् ॥

३४०३

मलतैलाक्तसंसारवासनावर्तिदाहिना ।
ज्ञानदीपेन देव त्वं कदा नु स्यामुपस्थितः ॥

३४०४

एकाकी निस्पृहः शान्तः पाणिपात्रो दिगम्बरः ।
कदा शंभो भविष्यामि संसारोन्मूलनक्षमः ॥

३४०५

सुशान्तशास्त्रार्थविचारचापलं
निवृत्तनानारसकाव्यकौतुकम् ।
निरस्तनिःशेषविकल्पविप्लव
प्रपत्तुमन्विच्छति चक्रिणं मनः ॥

३४०६

कृष्ण त्वदङ्घ्रियुगलाम्बुजभक्तिरेणु-
पुञ्जान्तरालपरिधूसरविग्रहोऽहम् ।
भृङ्गः कदा निजपतत्रविधूननेन
प्रेतेशदिक्तिमिरपातपटुर्भवेयम् ॥

३४०७

विजृम्भमाणे तमसि प्रगल्भे
यथा भवासक्तमतिः स्थितोऽहम् ।
गतेऽपि तस्मिन्नुदितावबोध-
स्तथा भवासक्तमतिर्भवेयम् ॥

३४०८

गुहाश्रितो धर्मरतिर्गिरीश-
प्रथां दधानो भवतः प्रसादात् ।
सख्याहितप्रीतिरहीनभक्ति-
र्भवानिवाहं भगवन्भवेयम् ॥

प० जगद्धरस्य.

३४०९

दिनेषु दानपरमः परकार्यदक्षः
क्षेत्रज्ञचिन्तनपरो निरतः समाधौ ।
कर्हीशसंस्तुतिपरः प्रणतो गुरुभ्यः
स्यां सर्वदा सकलभोगविरक्तचित्तः ॥

कस्यापि.

३४१०

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमाराध्य बहुधा
प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशकलिलम् ।
प्रसन्ने त्वय्येव स्वयमुचितचिन्तामणिगुणे
विविक्तः संकल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥

३४११

पाणौ पावनमक्षसूत्रमुचितं रुद्राक्षमाला गले
भस्माङ्कं सुभगं शिरस्यपि तडित्पिङ्गत्विषोऽग्रे जटाः ।
जीर्णं वल्कलमंसयोस्तरुतले वासः प्रशान्तस्य मे
भूयादाश्रमवर्तिनः किमपरं कर्णे कथा शांभवी ॥

३४१२

गङ्गातीरकृतोटजस्य नियमक्षामस्य शान्तात्मनो
नीवारप्रसृतिंपचस्य दधतो मेध्यां त्वचं तारवीम् ।
दर्भप्रस्तरशायिनः शिव शिवेत्याक्रन्दतः प्रत्यहं
भस्मस्नानकृतः कदा मम मनो निर्वाणमभ्येष्यति ॥

३४१३

अहौ वा हारे वा कुसुमशयने वा दृषदि वा
मणौ वा लोष्टे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा ।
तृणे वा स्त्रैणे वा मम समदृशो यान्ति दिवसाः
कदा पुण्येऽरण्ये शिव शिव शिवेति प्रलपतः ॥

३४१४

घनोद्यानच्छायामिव मरुपथाद्दावदहना-
त्तुषाराम्भोवापीमिव विषविपाकादिव सुधाम् ।
प्रवृद्धादुन्मादात्प्रकृतिमिव निस्तीर्य विरहा-
ल्लभेयं त्वद्भक्तिं निरुपमरसां शंकर कदा ॥

श्रीहर्षदेवात्मजवाक्पतेः.

३४१५

सान्द्रानन्दास्तिमितकरणः पुण्यनैपुण्यभागी
भागीरथ्यास्तटविटपिनः क्वापि मूले निलीनः ।
सर्वाकारं गिरिपतिसुताकान्तमेकं प्रपन्नः
स्वात्मारामः शमसुखसुधास्वादमभ्येति धन्यः ॥

३४१६

सुरस्रोतस्वत्यास्तटविटपिपुष्पौघसुरभौ
गिरिग्रावग्रामस्खलनमुखरस्रोतसि जले ।
शमक्षामैरङ्गैरगणितभवक्लेशविपदः
कदा मे स्यात्तृप्तिर्हरचरणसेवासुखरसैः ॥

३४१७

उदारैर्मन्दारै रचितशिखरं चन्द्रशिखरं
समभ्यर्च्य प्रेम्णा विपुलपुलकालंकृततनुः ।
कदा गन्धाबन्धप्रमदमुदितोद्दाममधुप-
स्फुरद्गुञ्जागर्भैर्विभुमभिभजेयं नुतिपदैः ॥

३४१८

अमन्दानन्दानां गलदलघुसंतापत्रिपदां
पदाम्भोजद्वन्द्वं शिरसि दधतामिन्दुशिरसः ।
कदा नः कालिन्दीसलिलशबलैरम्बरसरि-
त्तरङ्गैरङ्गारीभवति भवबन्धेन्धनचयः ॥

एते प० जगद्धरस्य.

३४१९

लक्ष्मीपङ्ककलङ्किताः परिमितक्ष्माखण्डपिण्डीभुजो
गर्वग्रन्थिविसंस्थुलैरवयवैर्नैपथ्यकन्थाभृतः ।
एते कीदृश ईश्वराः कुपतयः किं वानया चर्चया
यस्त्रैलोक्यविलक्षणः फलतु नः सत्यं स एवेश्वरः ॥

३४२०

वाराणस्याममी वारा नीवाराशनसुस्थितेः ।
नवारामनिषण्णस्य वारा स्नातस्य यान्तु मे ॥

३४२१

स्वजनवसतेर्निःसृत्याराच्छलेन बलेन वा
लघु विरचयन्गेहं भूमेस्तलेन दलेन वा ।
विदधदतुलं प्राणत्राणं फलेन जलेन वा
वनभुवि कदा स्यां शून्योऽहं मलेन खलेन वा ॥

प० पाजकस्य.

३४२२

स्वः सिन्धुतीरेऽथविघातवीरे
लसत्समीरे करलभ्यनीरे ।
वसन्कुटीरे परिधाय चीरे
करोम्यधीरे न रुचिं शरीरे ॥

कस्यापि.

३४२३

शरीररोगं प्रियविप्रयोगं
पापौघयोगं कुविभोर्नियोगम् ।

भिक्षाप्रयोगं च खलोपयोगं
कदन्नभोगं हर मे हराशु ॥

रैरुप्पकस्य.

३४२४

भोगेच्छाविरिरंसया मलमुषामादित्सया श्रेयसां
नो ब्रह्माण्डजिगीषया भवमहासिन्धोस्तितीर्षाधिया ।
पात्रं पर्णपुटी गृहं गिरितटी वल्कप्रकारः पटी-
स्त्वैश्वर्यारभटी सदा मम भवेत्सेव्या च गङ्गातटी ॥

अथ संकीर्णवस्तुवर्णनम्

३४२५

निवासः क्रियतां गाङ्गे पापवारिणि वारिणि ।
स्तनद्वन्द्वे मृगाक्ष्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥

३४२६

विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान्सर्वत्र पूज्यते ॥

३४२७

श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवन्ति महतामपि ।
अश्रेयसि प्रपन्ने तु क्वापि यान्ति विनायकाः ॥

केषामपि.

३४२८

अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तफलं श्रुतम् ।
रतिपुत्रफला दारा दत्तभुक्तफलं धनम् ॥

३४२९

अनेकदोषदुष्टोऽपि कायः कस्यास्ति न प्रियः ।
कुर्वन्नपि व्यलीकानि यः प्रियः प्रिय एव सः ॥

३४३०

विषं वेश्म दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ।
विषं त्वशिक्षिता विद्या ह्यजीर्णे भोजनं विषम् ॥

२४३१

सत्काव्यभूषणा वाणी रजनी चन्द्रभूषणा ।
सुशीलभूषणा नारी लक्ष्मीर्विनयभूषणा ॥

२४३२

विद्याविक्रमजं योऽत्ति साधु सोऽस्तीह मानवः ।
श्वापि नाम स्वलाङ्गूलवलनात्फलमश्नुते ॥

२४३३

प्रवर्धमानः पुरुषस्त्रयाणामसुखावहः ।
पूर्वार्जितानां मित्राणां दाराणामथ वेश्मनाम् ॥

२४३४

प्रलीयन्तेऽल्पपुण्यानां शरीरेष्वखिला गुणाः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

२४३५

उत्थाय हृदि लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

२४३६

ये बालभावे न पठन्ति विद्यां
ये यौवनस्था अधना अदाराः ।
ते शोचनीया इह जीवलोके
मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥

केषामपि.

२४३७

तर्कोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्ना
नासौ मुनिर्यस्य वचोऽप्रमाणम् ।
धर्मस्य मूलं निहितं गुहायां
महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥

दिङ्नागस्य.

३४३८

एको हि दोषो गुणसंनिपाते
निमज्जतीत्येतदयुक्तमुक्तम् ।
रूपादिकान्सर्वगुणान्निहन्ति
किं मौर्ख्यमेकं न शरीरभाजाम् ॥

३४३९

एको हि दोषो गुणसंनिपाते
निमज्जतीत्येतदयुक्तमुक्तम् ।
तेनापि नूनं कविना न दृष्टं
दारिद्र्यमेकं गुणपूगहारि ॥

३४४०

वरं दरिद्रः श्रुतिशास्त्रपाठको
न चार्थयुक्तः श्रुतशीलवर्जितः ।
सुलोचनः क्षीणपटोऽपि शोभते
न नेत्रहीनः कनकाद्यलंकृतः ॥

३४४१

अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः
कामातुराणां न भयं न लज्जा ।
विद्यातुराणां न सुखं न निद्रा
क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ॥

३४४२

क्षुधासमा नास्ति शरीरवेदना
चिन्तासमा नास्ति शरीरशोषणा ।
विद्यासमा नास्ति शरीरभूषणा
वृत्त्या समा नास्ति शरीरपोषणा ॥

३४४३

विजृम्भितोद्दामरसेन चेतसा
निरूप्यमाणं किमपि प्रियावपुः ।

तथैव वैराग्यवता विभागशो
निरूप्यमाणं किमपि प्रियावपुः ॥

३४४४

अहितहितविचारशून्यबुद्धेः
श्रुतिसमयैर्बहुभिर्बहिष्कृतस्य ।
उदरभरणमात्रकेवलेच्छोः
पुरुषपशोश्च पशोश्च को विशेषः ॥

३४४५

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुङ्क्ते
कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दुःखम् ।
कीर्तिं च दिक्षु वितनोति तनोति लक्ष्मीं
किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

केषामपि.

३४४६

लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठां
पुंसां कुलं नहि निमित्तमुदारतायाः ।
वातापितापनमुनेः कलशात्प्रसूति-
र्लीलायितं पुनरमुद्रसमुद्रपानम् ॥

३४४७

पातालमाविशसि यासि नभो विलङ्घ्य
दिङ्मण्डलं भ्रमसि मानस चापलेन ।
भ्रान्त्वापि देशमपरं हि तदात्मनीनं
न ब्रह्म संस्पृशसि निर्वृतिमेषि येन ॥

अर्गटस्य.

३४४८

दुर्गन्धिपूतिविकृतैररविन्दमिन्दु-
मिन्दीवरं च तुलयन्ति यदङ्गनाङ्गैः ।

तस्यानपायि फलमुग्रमिदं कवीनां
तास्वेव गर्भनिलयं यदमी विशन्ति ॥

चन्द्रगोपिनः.

३४४९

केचिद्गुये हि भजन्ति विनीतभाव-
मन्ये जना विभवलोभकृतप्रयत्नाः ।
केचिच्च साधुजनसंसदि कीर्तिलोभा-
त्सद्भाववाञ्जगति कोऽपि न साधुरस्ति ॥

चन्द्रगोपिनः.

३४५०

दम्भेन लोभेन भिया ह्रिया वा
प्रायो विनीतो जन एष सर्वः ।
वैराग्यतस्त्वा हृदयं विनीतं
नरं वरं दुर्लभमेव मन्ये ॥

भट्टश्रीदत्तस्य.

३४५१

प्राप्ता श्रियः सकलकामदुघस्ततः किं
दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् ।
संतर्पिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं
कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम् ॥

३४५२

तस्मादनन्तमजरं परमं विकासि
तद्ब्रह्म वाञ्छसि सदा यदि चेतनास्ति ।
यस्यानुषङ्गिण इमे भुवनाधिपत्य-
भोगादयः कृपणलोकमता भवन्ति ॥

भर्तृहरेः.

३४५३

किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापै-
र्द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् ।

अभिनवमदलेखालालसं सुन्दरीणां
स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥

भट्टोद्भटस्य.

३४५४

प्रतिदिनमिह लोके किं किमभ्यस्यमानं
नवनवमिव चेतो ह्लादयत्येव पुंसाम् ।
मम तु विदितमेतत्संगतं सज्जनाना-
मभिनववनिताभिर्वा रतं भारतं वा ॥

कस्यापि.

३४५५

न संसारोत्पन्नं चरितमभिपश्यामि कुशलं
विपाकः पुण्यानां जनयति भयं मे विमृषतः ।
महद्भिः पुण्यौघैश्चिरपरिगृहीता हि विषया
महान्तो जायन्ते व्यसनमिव दातुं विषयिणाम् ॥

३४५६

यदा किंचिज्ज्ञोऽहं द्विप इव मदान्धः समभवं
तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदवलिप्तं मम मनः ।
यदा किंचित्किंचिद्गुरुजनसकाशादधिगतं
तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

भर्तृहरेः.

३४५७

मणिः शाणोल्लीढः समरविजयी हेतिनिहतो
मदक्षीणो नागः शरदि सरिदाश्यानपुलिना ।
कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता
तनिम्ना शोभन्ते गलितविभवश्चार्थिषु नरः ॥

३४५८

शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी
सरो विगतवारिजं मुखमनक्षरं स्वाकृतेः ।

प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो
नृपाङ्गणगतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥

भट्टवृद्धेः.

३४५९

हर्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्णाति सर्वात्मना
ह्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं वृद्धिं परां गच्छति ।
कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं
येषां तान्प्रति मानमुज्झत नृपाः कस्तैः सह स्पर्धते ॥

भर्तृहरेः.

३४६०

फलमुपशमो विद्वत्तायास्ततो धनमिच्छतां
भवति विदुषां व्यर्थः क्लेशो यदत्र किमद्भुतम् ।
न नियतफलारम्भः कर्तुं फलार्थिभिरन्यथा
भवति हि खलु व्रीहेर्बीजं न जातु यवाङ्कुरः ॥

३४६१

यद्वित्ताढ्याः प्रखलपुरुषाः साधवो वित्तहीना
नास्मिन्नर्थे वचनपटुभिर्निन्दनीया खलु श्रीः ।
वित्तभ्रष्टाञ्जगति गणयेत्कस्तृणेनापि मूर्खा-
न्विद्वांसस्तु प्रकृतिसुभगाः कस्य नाभ्यर्हणीयाः ॥

३४६२

स्थितो मध्ये सूरिः सुरगुरुसमानोऽप्यविदुषा-
मुदारो निर्वृत्तः कृपणजनसंपातपतितः ।
अलब्धाजिः शूरो भयविधुरचित्तैः सह वस-
न्नहो दुःखं जीवत्यविदिततदाचारविमनाः ॥

केषामपि.

३४६३

योऽर्थः स्यात्पुरुषस्य केनचिदिह व्याजेन तत्किल्बिष
शास्त्राण्यागमितानि यानि रजसो नोच्छित्तये स श्रमः ।

आस्ते यत्सह दुर्जनेन हृदयद्वेषेण तद्बन्धनं
या श्रीर्बन्धुसुहृज्जनप्रणयिनां न प्रीतये सा विपत् ॥

३४६४

यान्येतानि धनानि येऽपि च गुणा दुःसंघटैषा द्वयी
येनैकेन च योगमिच्छसि मनस्तस्मिन्सहायोऽस्मि ते ।
तत्किं तेऽभिमतं प्रजागररुजा क्रूरं समाक्रन्दितं
किं वाप्यासितुमादरा – – – – – – – – – – ॥

कस्यापि.

३४६५

सत्काव्यार्थनिरूपणं प्रियकथालापा रहोऽत्रस्थितिः
कण्ठान्तर्मृदुगीतमादृतसुहृद्दुःखोद्गमावेदनम् ।
उद्बाष्पं रुदितं प्रसुप्तमभवन्निद्रं रसार्द्रात्मनां
ता एता हृदयस्य हारितमतेराश्वासनाभूमयः ॥

३४६६

रम्यं हर्म्यं यदि कुलवधूस्त्यागभोगाय वित्तं
वक्त्रे वाणी सरसमधुरा केशवे चित्तवृत्तिः ।
यद्यस्त्येवं भज भवसुखं चित्त मा चिन्तयान्य-
द्धिग्धिग्दूरादनशनपदं स्वर्गमेकान्तदुःखम् ॥

३४६७

अग्रे गीतं सरसमधुरं पार्श्वयोर्गीतनादाः
पश्चाल्लीलावलयरणितं चामरग्राहिणीनाम् ।
अस्त्येवं चेत्कुरु भवरसास्वादने लम्पटत्वं
नो चेच्चेतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ॥

३४६८

प्रायेणेह कुलान्वितं त्वकुलजाः स्त्रीवल्लभं दुर्भगा
दातारं कृपणा ऋजूननृजवस्तेजस्विनं कातराः ।
वैरूप्योपहताश्च कान्तवपुषं वृत्तिस्थितं दुःस्थिता
नानाशास्त्रविचारिणं च पुरुषं निन्दन्ति मूढाः सदा ॥

३४६९

दैवं केन विलङ्घ्यते क्व विपदो न्यस्यन्ति नो तत्पदं
कः कामस्य न लक्ष्यतामुपगतः कस्य स्थिराः संपदः ।
कश्चित्तग्रहणं जनस्य गुणवान्सर्वस्य कर्तुं क्षमः
का योषित्स्वयमर्थिनी बहुमतः पुंसः क्व दानं वृथा ॥

३४७०

कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वितो भुवि नरः कस्यापदोऽस्तं गताः
स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं बत मनः को नाम राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरो धनकृते कोऽर्थी गतो गौरवं
को वा दुर्जनवागुरानिपतितः क्षेमेण यातो गृहम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

३४७१

ये नैकाङ्गुलितर्जनामपि गुरोः सोढुं समर्था नरा
नामाप्युन्नतमानसाश्च सकलं पश्यन्त्यधस्ताज्जगत् ।
ते रागेण कदर्थिता धृतिभिदा पादैर्हता योषिता-
माज्ञां मूर्धभिरुद्वहन्ति कृपणा मालामिवाम्लायिनीम् ॥

कस्यापि.

३४७२

किं शाकानि न सन्ति भूधरसरित्कुञ्जेषु मूलानि वा
किं वा जीवनमेतदेव विहितं याच्ञैव नान्यत्क्वचित् ।
येन श्रीमदमोहमूढमनसां स्थित्वाग्रतो भूभृतां
श्वासोत्कम्पकदर्थिताक्षरपदैर्देहीति वागुच्यते ॥

३४७३

त्वं राजा वयमप्युपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नताः
ख्यातस्त्वं विभवैर्यशांसि कवयो दिक्षु प्रतन्वन्ति नः ।
इत्थं मानद नातिदूरमुभयोरस्त्यावयोरन्तरं
यद्यस्मासु पराङ्मुखोऽसि वयमप्येकान्ततो निःस्पृहाः ॥

३४७४

अर्थानामीशिषे त्वं वयमपि च गिरामीश्महे यावदित्थं
शूरस्त्वं वादिदर्पव्युपशमनविधावक्षतं पाटवं नः ।
सेवन्ते त्वां धनान्धा मतिमलहतये मामपि श्रोतुकामा
मय्यप्यास्था न चेत्तत्त्वयि मम सुतरामेष राजन्गतोऽस्मि ॥

३४७५

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या
सम इह परितोषो निर्विशेषो विशेषैः ।
स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला
मनसि तु परितुष्टे कोऽर्थवान्को दरिद्रः ॥

३४७६

सेवादैन्यान्न जातु प्रणिपतितशिरा नार्थितामेति लघ्वीं
स्वामिन्नाज्ञापयेति द्रविणमदवतां नाग्रतो वक्ति वाचः ।
मध्ये नायात्यसूयां विषदहनमुचां दुर्जनाशीविषाणा-
मेकः सर्वोपलम्बी नयति फलवतीं जन्मवत्तां सुखेन ॥

केषामपि.

३४७७

राज्ञामव्याहताज्ञा यमनियमवती चित्तवृत्तिर्मुनीनां
भृत्यानां स्वामिभक्तिर्वरविभवभृतां त्यागसंभोगसङ्गः ।
स्त्रीणां चारित्रशुद्धिर्मधुरवचनता सत्कवीनां प्रबन्धे
धर्म्यान्न्यायाच्च मार्गान्मुनिवदचलनं मण्डनं पण्डितानाम् ॥

सुखवर्मणः.

३४७८

शूरं वैधव्यभीता बुधमपि च तथा विग्रयोत्पादितेर्ष्या
मा मां स्प्राक्षीज्जनोऽन्यः क्वचिदिति च सती मुक्तहस्तं विहाय ।
क्लीबं मूर्खं कदर्यं श्रयति यदि नरं श्रीः — — — — — —
— — — — — — — — — — — ॥

३४७९

आशापाशविमुक्तिनिश्चलसुखा स्वायत्तचित्तस्थितिः
स्नेहद्वेषविषादलोभविरतिः संतोषतृप्तं मनः ।
चिन्ता नित्यमनित्यतापरिचये सङ्गेऽपि निःसङ्गता
संवित्सेकविवेकपूतमनसामित्येष मोक्षक्रमः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३४८०

तर्कः कार्कश्यवश्यस्त्रपयति नितरां सा हि साहित्यकन्था
पन्थाः किं चागमानां निरवधिरधिकं दुर्गमा स्मार्तवार्ता ।
भीमा मीमांसकानां सरणिरपि मुधा भ्राम्यसे ताम्यसे किं
रे चेतश्चेतना चेदमृतकरकलासंश्रयं संश्रयेथाः ॥

कस्यापि.

३४८१

नाम्नामकारि बहुता निजसर्वशक्ति-
स्तत्रार्पिता नियमितः स्मरणे न कालः ।
एतावती तव कृपा भगवंस्तथापि
दुर्दैवमीदृशमिहाजनि नानुरागः ॥

३४८२

निरोधो न द्वारेऽनवसरकथा नैव हृदये
न चावज्ञा नो वा खलजनभयं याचनविधौ ।
न दैन्यं नासिद्धिर्यदपि भजतस्त्वामयि विभो
वयं भूयोपायां तदपि परसेवां वितनुमः ॥

एतौ मधुसूदनस्य.

३४८३

मित्रे क्वापि गते सरोरुहवने बद्धानने तिष्ठति
क्रन्दत्सु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयितासन्नां पुरः सारसीम् ।
चक्राह्वेन वियोगिना बिसलता नास्वादिता नोज्झिता
कण्ठे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥

३४८४

येन स्वेन करेण शोकदहने संदीप्य काष्ठावलीं
निःक्षिप्तौ द्विजदंपती प्रतिदिनं यो वारुणीं सेवते ।
पद्मिन्याश्च सुवर्णहारमकरोद्दारा गुरोराहृता
संसर्गश्च कपालिना सखि न किं दोषाकरे दूषणम् ॥

३४८५

आहारे विरतिः समग्रविषयग्रामे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयने यदेतदपरं यच्चैकतानं मनः ।
मौनं चेदमिदं च शून्यमखिलं यद्विश्वमाभाति ते
तद्ब्रूयाः सखि योगिनी किमसि वा किं वा वियोगिन्यसि ॥

अथ श्रीभगवत्स्वरूपवर्णनपद्धतिः

३४८६

किं तस्य दानैः किं तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ।
हृदिस्थो यस्य भगवान्मङ्गलायतनं हरिः ॥

३४८७

नमः शिवाय मन्त्रोऽयं वागेषा वशवर्तिनी ।
अहो मोहस्य माहात्म्यं नरकं येन पश्यति ॥

कस्यापि.

३४८८

तद्ध्यानं यत्र गोविन्दः सा कथा यत्र माधवः ।
तत्कर्म यत्तदर्थीयं किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥

३४८९

सा जिह्वा या हरिं स्तौति तच्चित्तं यत्तदर्पणम् ।
तावेव केवलं श्लाघ्यौ यौ तत्पूजाकरौ करौ ॥

श्रीव्यासमुनेः

३४९०

कृतगङ्गोदकस्नानं श्रुतभारतसत्कथम् ।
अर्चिताच्युतपादाब्जं दिनं कल्पशताद्वरम् ॥

३४९१

अर्थार्थी यानि दुःखानि सहते कृपणो जनः ।
तान्येव यदि धर्मार्थी न भूयो जन्मभाग्भवेत् ॥

३४९२

स्नातो वा यदि वास्नातः शुचिर्वा यदि वाशुचिः ।
यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरं शुचिः ॥

३४९३

हरिरेव महावैद्यः परमद्रव्यप्रवृद्धमहिमासौ ।
शमयति जन्मव्याधिं वैराग्यमहौषधप्रयोगेण ॥

विद्याधरस्य.

३४९४

रुजासु नाथः परमं हि भेषजं
तमःप्रदीपो विषमेषु संक्रमः ।
भयेषु रक्षा व्यसनेषु बान्धवो
भवत्यगाधे व्यसनाम्भसि प्लवः ॥

श्रीविक्रमादित्यस्य.

३४९५

कस्योदपत्स्यत रुचिर्विरसावसाने
स्तोकस्थितावनुचितप्रभवे भवेऽस्मिन् ।
नारायणस्मृतिकथामृतपानगोष्ठी
चेतो विनोदनमियं यदि नाम न स्यात् ॥

३४९६

यादृङ्मनोऽभिरमते तरुणीषु पुंसां
तादृग्यदि प्रवरचक्रधरे रमेत ।
तत्को भवाम्बुनिधिदुःखमहोर्मिवेग-
मुल्लङ्घ्य धाम परमं पुरुषो न यायात् ॥

३४९७

यादृशं जनमनः परनार्यां
यादृशं परधनग्रहणेषु ।

तादृशं यदि भवेज्जगदीशे
मोक्षवस्तु किमु तिष्ठति दूरे ॥

३४९८

भवजलधिगतानां द्वन्द्ववाताहतानां
सुतदुहितृकलत्रत्राणभारावृतानाम् ।
विषमविषयतोये मज्जतामप्लवानां
भवति शरणमेको विष्णुपोतो नराणाम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

३४९९

करारविन्देन पदारविन्दं
मुखारविन्दे विनिवेशयन्तम् ।
अश्वत्थपत्रस्य पुटे शयानं
बालं मुकुन्दं सततं स्मरामि ॥

कस्यापि.

३५००

पूजापद्मपरंपरापुलकितौ पाण्योंः परं पेलवौ
पुण्यौ पातकिपापपाटनपटू पृथ्वीं प्रपन्नौ प्रथाम् ।
प्रायः पर्वतपुत्रिकापृथुपटैः पल्ल्ये पुरा पूरितौ
पादौ पण्डितपाजकः पशुपतेः प्रीत्या पुरः पश्यतु ॥

प० पाजकस्य.

३५०१

अलब्धान्तःप्रवेशस्य तारमाक्रन्दतो बहिः ।
प्रभो करुणया कर्णे क्रियन्तां कृपणोक्तयः ॥

अर्चितदेवस्य.

३५०२

कृष्ण कृष्ण कृपालुस्त्वमगतीनां गतिर्भव ।
संसारार्णवमग्नानां प्रसीद पुरुषोत्तम ॥

३५०३

आर्तो मत्सदृशो नान्यस्त्वत्तो नान्यः कृपापरः ।
तुल्य एवावयोर्योगः कथं नाथ न पासि माम् ॥

३५०४
अभिधावति मां मृत्युरयमुद्घूर्णमुद्गरः ।
कृपणं पुण्डरीकाक्ष रक्ष मां शरणागतम् ॥

गङ्गादत्तस्य.

३५०५
यदि नास्मि महापापी यदि नास्मि भयाकुलः ।
यदि नेन्द्रियसंसक्तस्तत्कोऽर्थः शरणे मम ॥

भट्टसुनन्दनस्य.

३५०६
यत्र यत्राभिजायेयं यदि दुःखाकुले कुले ।
तत्र तत्राक्षयं मेऽस्तु माधवाराधनं धनम् ॥

वररुचेः.

३५०७
गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि वा ।
मा भून्मनः कदाचिन्मे त्वया विरहितं हरे ॥

कस्यापि.

३५०८
स्वकर्मफलनिर्दिष्टां यां यां योनिं व्रजाम्यहम् ।
तस्यां तस्यां हृषीकेश त्वयि भक्तिर्दृढास्तु मे ॥

३५०९
न चिरं मयासि सेवित इति चेन्न त्रायसे न तद्घटते ।
किं सद्य एव पीतं नामृतमजरामरीकुरुते ॥

मलयस्य.

३५१०
पाहि पाहि भगवन्भवभीतं
दुर्विषह्यविषयैः परिभूतम् ।
नाथ नाथ परमेश्वर विष्णो
कृष्ण कृष्ण परमा हि गतिस्त्वम् ॥

३५११

कृष्ण कृष्ण परमेश्वर विष्णो
पाहि पाहि भवकर्दममध्ये ।
कामलोभमदमत्सरकोपै-
र्बाध्यमानमनिशं कृपणं माम् ॥

वल्लभदेवस्य.

३५१२

नश्यति यावदिदं न शरीरं
व्याधिवृतं परमेश्वर तावत् ।
श्रेयसि दर्शय मे शुभमार्गं
येन पुनर्न भवेद्भुवि जन्म ॥

भास्करस्य.

३५१३

त्वयि जनार्दन भक्तिरचञ्चला
यदि भवेदफलप्रवणा मम ।
अभिलषाम्यपवर्गपराङ्मुखः
पुनरपीह शरीरपरिग्रहम् ॥

आनन्दवर्धनस्य

३५१४

ध्यातोऽसि नो मधुरिपो न च कीर्तितोऽसि
नैव स्तुतोऽसि न कथापि कृता त्वदीया ।
भक्त्या तृणैरपि मया न च पूजितोऽसि
तत्रापि मे कुरु दयां शरणागतस्य ॥

भा० शङ्कुस्य.

३५१५

सर्वापदां निलयमध्रुवमस्वतन्त्र-
मासन्नपातमविवेकमसारसंज्ञम् ।

यावच्छरीरकमिदं न विपत्स्यते मे
तावन्नियोजय विभो कुशलक्रियासु ॥

अवधूतस्य.

३५१६

अन्धस्य मे हृतविवेकमहाधनस्य
चौरैर्विभो बलिभिरिन्द्रियनामधेयैः ।
मोहान्धकूपकुहरे विनिपातितस्य
देवेश देहि कृपणस्य करावलम्बम् ॥

राजानककमलाकरस्य.

३५१७

जातौ जातौ पथि पथि तथा मन्दिरे मन्दिरेऽहं
त्वत्स्तोता स्यां त्वयि रतिपरस्त्वत्प्रधानस्त्वदर्थी ।
माभूदेव व्यपगतफलः काललेशोऽपि यस्मि-
न्नन्यासक्ता भवदनुमतौ मन्थरा भारती स्यात् ॥

३५१८

यस्या बीजमहंकृतिर्गुरुतरं मूलं ममेति ग्रहो
नित्यं तु स्मृतिरङ्कुरः सुतसुहृज्ज्ञात्यादयः पल्लवाः ।
स्कन्धो दारपरिग्रहः परिभवः पुष्पं फलं दुर्गतिः
सा मे त्वत्स्मृतिसत्क्रियापरशुना तृष्णालता लूयताम् ॥

कयोरपि.

३५१९

जय कृष्ण महाबाहो संसारनिदाघतापघनसमय ।
नन्दकजलधरधाराशमितासुरदर्पदावाग्ने ॥

आनन्दवर्धनस्य.

३५२०

सत्यपि भेदापगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम् ।
सामुद्रो हि तरंगः क्वचन समुद्रो न तारंगः ॥

शंकराचार्यस्य.

३५२१

इदमहं करुणामृतसागरं
शशिकिशोरशिरोमणिमर्थये ।
व्रजतु जन्मनि जन्मनि मे वपु-
र्भवदुपासनसाधनतामिति ॥

३५२२

अज्ञानान्धमबान्धवं कवलितं रक्षोभिरक्षाभिधैः
क्षिप्तं मोहमहान्धकूपकुहरे दुर्बुद्धिराभ्यन्तरैः ।
क्रन्दन्तं शरणागतं गतधृतिं सर्वापदामास्पदं
मा मां मुञ्च महेश पेशलदृशा सत्रासमाश्वासय ॥

३५२३

अज्ञस्तावदहं न मन्दधिषणः कर्तुं मनोहारिणी-
श्चाटूक्तीः प्रभवामि यामि भवतो याभिः कृपापात्रताम् ।
आर्तेनाशरणेन किं तु कृपणेनाक्रन्दितं कर्णयोः
कृत्वा सत्वरमेहि देहि चरणं मूर्धन्यधन्यस्य मे ॥

३५२४

पापः खलोऽयमिति नार्हसि मां विहातुं
किं रक्षया कृतमतेरकुतोभयस्य ।
यस्मादसाधुरधमोऽहमपुण्यकर्मा
तस्मात्तवास्मि सुतरामनुकम्पनीयः ॥

प० जगद्धरस्य.

३५२५

जपो जल्पः शिल्पं सकलमपि मुद्राविरचना
गतिः प्रादक्षिण्यक्रमणमदनान्याहुतिविधिः ।
प्रणामः संवेशः सकलमिदमात्मार्पणविधौ
सपर्यापर्यायस्तव भवतु यन्मे विलसितम् ॥

श्रीशंकराचार्यस्य.

३५२६

नादायि दानमथ नैव तपो व्यधायि
नासेवि तीर्थदिगसाध्यतरः समाधिः ।
तत्का परत्र गतिरस्त्वनवाप्तपुण्य-
ज्ञानस्य मे भव भवत्स्मृतिमन्तरेण ॥

कस्यापि.

३५२७

आपन्नोऽस्मि शरण्योऽस्मि सर्वावस्थोऽस्मि सर्वदा ।
भगवंस्त्वां प्रपन्नोऽस्मि रक्ष मां शरणागतम् ॥

श्लोकानुक्रमणिका.

अ (३६०)

अंशवस्तव १९२३
अंशुकमिव १८५१
अंशुमानपि १८९४
अकर्णधारा० २५५९
अकर्तव्येष्व० ३२४५
अकलङ्केन २४७१
अकालजलद० १७२३
अकालधृत० २५०४
अकुलीनः ३०५१
अकृतज्ञ० २९९१
अकृतप्रेमैव १३८९
अकृत्रिमप्रेम० १४५३
अकृत्वा पर० २६६०
अक्रोधं २३२३
अक्षदेवन० २०४८
अक्षराणा० २४६०
अक्षिपक्ष्म २७४६
अक्षेष्वियं ९२४
अक्षोटशुण्ठि० २३५७
अक्ष्णोर्विपक्ष० १८२०
अगतीनां ७९२
अगम्यगमना० २४६२
अगुणकणो ४६६
अग्निहोत्रफला ३४२८
अग्रे गीतं ३४६७
अङ्कं केपि १९८२
अङ्के वृद्धि० ७५६
अङ्गणवीथी २२७०
अङ्गानामति० १५८४
अङ्गुलीभिरिव १९६३
अङ्गुल्यग्रनिरोध० १७११
अङ्गुल्या कः १३०
अचोद्यमानानि ३०८२
अच्छिन्नं नयनाम्बु १४०७
अजातमृत० २७२८
अज्ञः सुख० ३९३
अज्ञस्तावदहं ३५२३
अज्ञातपाण्डित्य० १६९
अज्ञातागम० २०६८
अज्ञानवलितो ३३०२
अज्ञानान्ध० ३५२२
अज्ञानोपहतो ३३०३
अज्ञो न वितर० २९७७
अज्ञोऽपि तज्ज्ञता० २६७९
अञ्जनस्य क्षयं २६८४
अटता पृथिवी० २५३१
अणु पूर्वं २७१०
अणुरपि मणिः ३२५
अतः पर० १४९६
अतथ्यास्तथ्य० २७८६
अतसीपुष्प० १७१८
अतिकुपिता २४९
अतितेजस्व्यपि २८६९
अतिथिः पूजितो ३०११
अतिपरिगृहीत० १३८४
अतिपरिचया० २८९४
अतिमलिने ३२८
अतिरिच्यते २८९५
अतिवाह्रित० ३३७३
अतिसंचय० ४७४
अतिसत्कृता ४०४
अतीव कर्कशाः ३२२१
अतो हास्यतरं ३७१
अत्यद्भुत० ५१४
अत्यन्तकृष्णः २५३८
अत्यन्तपरिणाहि० १५६४
अत्यन्तशीतल० ८०७
अत्यन्तोन्नत० १९९६
अत्यर्थवक्रत्व० १७४
अत्यार्यमति० २६४६
अत्युन्नति ६७७
अत्रास्मिन्सुरत० १८६६

अत्रोत्पात० ८४९
अथ चेद्बुद्धि० २७०९
अथ प्रसन्नेन्दु० १८१८
अथ मनसिज० १७५८
अथ लक्ष्मणा० १९७४
अथाससादास्त० १८९८
अदभ्रमभ्रो० १७८१
अदर्शनादाप० ३२६८
अदीर्घदर्शिभिः ३३६०
अदृष्टपूर्व० १७२२
अदृष्टमुख० ५०३
अदृष्टे दर्शनो० १०४३
अदैवं दैवतं २८३५
अद्य द्यूत० २११०
अद्य भौमदिनं ११७९
अद्यापि तत्प्रचल० १२९१
अद्यापि तन्मनसि १३७८
अद्यापि तां सुरत० १२७८
अद्यापि हि नृशं० ११०६
अद्यारभ्य यदि ११५९
अद्येश्वरा० २३९५
अद्रोहः सर्व० ३०४७
अधमं बाधते ३००
अधमर्णशवा० २३२२
अधरामृतेन २३४०
अधर्ममन्यत्र २५४३
अधिगतपर० २९३३
अधीतविद्यै० २२३०
अधोगतिं च ९३६
अधोमुखैक० २३१०-३३४३
अध्वन्यस्य १६८७
अनङ्गशस्त्राणि १७८२
अनन्तनाम० ११
अनन्तोद्भूत० २२५६
अनपेक्षितगुरु० २
अनया जघना० १२०५
अनयो विनय० ३११४
अनर्थितर्पणं ३०३८
अनवरत—घटिताक्ष० १३८६
अनवरत—परिमुषित० १५९५
अनागत० २६५०
अनाघ्रातं १३३२
अनादेयं २८३२
अनारब्धा० १३३३
अनालोच्य ११७०
अनस्वादित० २४२६
अनाहूत० २३४८
अनिःसरन्ती० २५४५
अनित्यते ३२६५
अनिरीक्षण० २०५१
अनीर्ष्याः १०१२
अनुकृत० ६०६
अनुगन्तुं २६४१
अनुदिनमति० १११७
अनुदिनमभ्यास० २०४५
अनुनयगुरो० २१०३
अनुनयमगृहीत्वा २१७५
अनुरञ्जिता २८५२
अनुरागवन्त० १९२३
अनृतमनृत० १११६
अनेकदोष० ३४२९
अनेकैर्नायक० २३८७
अनेन किं २९८३
अनेन वीत० १४२७
अन्तः प्रतप्त० ८०२
अन्तः संतोष० २६०३
अन्तः समुत्थ० ६२६
अन्तःस्थसुरता० २०४४
अन्तर्मलीमसे १२०७-१४९७
अन्तर्यै सततं ८८९
अन्तश्छिद्राणि ९२१
अन्त्यावस्थोऽपि २४३
अन्धः स एव ३०३१
अन्धस्य मे ३५१६
अन्यतो नय २०२९
अन्यथा शास्त्र० ३०८८
अन्ययान्यवनिता० २०१०
अन्यस्मिन्नपि १७४७
अन्यासु ताव० ७३५
अन्योन्यग्रथिता० १०९९

अन्योन्यप्रकटा° २११५
अन्योन्यमुत्पीड° १५४२
अन्योन्यलावण्य° १५०५
अन्योन्यस्य लयं १०२९
अपकारमर्सं° ३७२
अपकारिषु मा ३३५८
अपकुर्वन्नपि २२७
अपगतरजो° १७३८
अपथ्यभोगेषु २३९३
अपराधानुरूपं २८२८
अपराधो न २७३७
अपसारय १०७१
अपहरसि २४९१
अपहृत्य २९७८
अपारपुलिन° २६०७
अपास्य लक्ष्मी° ८६१
अपि कुञ्जर° २७७०
अपि चण्डानिलो° ३३३३
अपि नाम स ५०१
अपि विभव° २६३
अपुत्रत्वं भवे° २७२९
अपूर्वः कोऽपि १२१७
अपूर्वेयं धनु° २४५५
अपूर्वोऽयं कान्ते १३२०
अपेक्षन्ते न च २२४
अपेहि हृदया° १२५२
अप्यापत्समयः २९७
अप्युन्मत्ता° २७१४
अप्रगल्भपद° १३५
अप्रतिबुद्धे° २८८८
अप्रसन्नमप° २०११
अप्रस्ताव° ३२०२
अप्राप्तकालं २७८९
अप्रार्थितानि २६६१
अफलानि २७२०
अबन्धुष्वपि २७०२
अबुधैरर्थ° ३२१३
अब्देभकुम्भे १७३१
अभिजातजन° १७०२
अभिभावति ३५०४
अभिनवं २१६१
अभिनवपल्लव° १६६५
अभिप्रेतार्थ° ९
अभिमुख° २२७२
अभिहिता° २४८९
अभुक्तायां ५३३
अभूत्प्राची २२१८
अभेदेनोपास्ते ३२०
अभ्यस्तेऽपि ११०२
अभ्यस्य पवन° २३०५
अभ्यासः कर्मणां १४५४
अभ्यासो रति° ३३७६
अभ्युपयुक्ताः ४८१
अमन्दानन्दानां ३४१८
अमरैरमृतं ४२९
अमानेनापि २४४०
अमावास्या° २९९३
अमी पान° २४५६
अमी व्यर्था° १७०५
अमुष्मिँल्लावण्या° १५५८
अमुष्मै चौराय १९७९
अमूल्यस्य १५७०
अमृतममृतं १४६६
अमृतरसविसर° ८५८
अमृतरससारभूतः १४५८
अमृतस्येव १४५०
अमृता विगत° ६४७
अम्बरं विनयतः २०९४
अम्बा तुष्यति ३१८५
अम्बा शेतेऽत्र २२४७
अम्बुदः कृत° ८३३
अम्बुधेरुद° ११२४
अम्भोजगर्भ° १२८१
अम्भोधिः स्थलतां ३१५२
अम्भोमुचां सलिल° २४१३
अम्भोराशिरिवा° २५७५
अयं बन्धुः परो ४९८
अयं स भुवन° १०३८
अयं हि तीव्रेण १९०५
अयि चकित° ६७५

अयि लङ्घित० ११०८
अयि वरोरु १२७४
अयि संप्रसीद ११०
अयि हस्तगतैः १५९३
अयि हृदय १२५९
अये वापीहंसा ७०५
अययि साहस० १५४९
अरण्यरुदितं ४४८
अरतिरिय० १११३
अरोदि मधुपै० २००६
अर्थप्रियतया० ३३७०
अर्थाकृष्टधियः २५६६
अर्थातुराणां ३४४१
अर्था न सन्ति ३१८०
अर्थानामर्जनं कार्यं २८१५
अर्थानामर्जने दुःख० ३३५३
अर्थानामीशिषे ३४७४
अर्थार्थी यानि ३४९१
अर्थिभ्रंश० २५१७
अर्थोऽस्ति चेन्न १७६
अर्धं सुप्तो १८२४
अर्धपीतमदिरा २०१७
अलब्धान्तःप्रवे० ३५०१
अलभन्त नभःक्षेत्रे १८२८
अलमलमघृ० १४१८
अलमलमति० १५५६
अलमलमनु० १०४६
अलसयति १२६२
अलसवलित० १२९७
अलसवलितैः १०९८
अल्पश्रुतलव ३९६
अल्पीयः स्खलनेन ६५२
अल्पीयसामेव ५४१
अल्पेनापि १५०८
अल्पेनैव ३११९
अवकाशः २७९५
अवचनं २०५२
अवचितकुसुमा १८६३
वधीरणां १३३९
वलोकन० १२६६
अवश्यं कोपाग्नि० १६०६
अवश्यं भाविनं ३२८६
अवश्यं यातार० ३३८६
अवश्यभव्ये० ३१४७
अवसरपठितं १५०
अविकारिण० ४०९
अविज्ञात० १८८९
अविदग्धः २३३९
अविद्यानाशिनी २६४४
अविधेयो २८५०
अविनयभुवा० ३६४
अविभाव्य० १९२५
अविरतमभि० २१७३
अविरताम्बुज० २८
अविरलधारा० १७३६
अविशदचलं १६२४
अवृत्तिभय० २०४
अवेक्ष्य स्वात्मानं ४५२
अव्यक्तादीनि ३२७०
अव्याद्वो वामनो ५९
अव्यवसायिन० २८४८
अव्यापाररता २५४७
अव्युत्पन्न० १८४७
अशठमलोल० २३३
अशनैरशनै० ३३९२
अशोच्यः शोचते ३२७१
अश्वः शस्त्रं ३१४
असंख्यपुष्पो० १८६८
असतोऽपि २८६६
असत्कवि० २४६९
असत्प्रलापं २९६३
असद्वृत्तो १६०७
असमग्रविलो० १५९६
असमये मति० ११३५
असमसाहस० ३१२७
असहायः समर्थो० २६५६
असामान्योल्लेखं १४७३
असारो निर्गुणो १८०२
असितात्मा १४९०
असुभिरशुभं २०३२

असुरहित० २२००
असौ मरुच्चुम्बित० १६७७
असौ हि संकेत० १८९७
अस्तमितविषय० १३८५
अस्ताद्रिपार्श्व० १९१२
अस्तावलम्बि० १९०९
अस्ति यद्यपि ६९३
अस्त्येव भूभृतां ८३२
अस्थानगामिभि० १९५३
अस्थानाभि० ३९४
अस्थाने गमिता १८५
अस्थिरमनेक० १७३४
अस्पृहां पर० २९६४
अस्मद्वैरी १४८३
अस्माकमस्मा० १३१५-१५१२
अस्मिञ्जडे ६२८
अस्मिन्मरौ ९४१
अस्मिन्सखे ९००
अस्याः कचानां १४८६
अस्याः कान्तस्य १४५५
अस्याः कुशेशय० १५०३
अस्याः सर्गविधौ—न संभाव्यते १४६०
अस्याः सर्गविधौ—नु कान्तिप्रदः १४६७
अस्या मनोहरा० १४८०
अस्या मुखं १५०६
अस्या मुखेन १५१४
अस्या ललाटे १४८७
अहं नश्यामि १११०
अहं वो रक्षिते० २८४२
अहं सदा प्राण० २५६०
अहतहृदयाः ३०६९
अहमिव शून्य० १७०१
अहिंसा धाम ३३५५
अहिंसा सत्य० ३०१०
अहितहित० ३४४४
अहो अहं १२४३
अहो किमपि २४७९
अहो कुटिल० ३४४
अहो तृष्णा० ३२६३
अहो धनानां ४९०
अहो नु चित्रं ३३४९
अहो प्रकृति० ३५३
अहो प्रमादी १५५१
अहो बत खलः ३३४
अहो बत मह० ३६८
अहो बत सरि० ८७६
अहो संसृति० ३३०१
अहो वा हारे ३४१३

आ (१४१)

आः किमर्थमिदं २१३
आकर्णमूल० १२९३
आकर्षन्निव २४१९
आकारदारुणो० २८५६
आकारमात्र० ५११
आकाराहीन० २५९९
आकारेण शशी २३८६
आकारेणेङ्गितै० २८०३
आकाशकुण्डे १७८०
आकाशवापी० १९८६
आकृष्टे युधि ९९
आकृष्यादा० ११६४
आकोपितोऽपि २७७
आक्रन्दाः स्तनितै० १७७६
आक्रम्योच्चैः ८४०
आक्षिप्तैः प्रति० २५७२
आखुः कैलास० ४६५
आगत्य प्रणि० २०८३
आगमिष्यन्ति २६६३
आघ्रायाघ्राय २४२२
आजन्मनः कुशल० ९८६
आजन्मनो विहित० ३१३०
आज्ञा कीर्तिः ३२२९
आतुराद्वित्त० २३२०
आत्मरुतादपि ७६५
आत्मविक्रयिणि ३२१२
आत्मायत्ते २६७४
आत्मैव यदि ३३६१
आदरात्संगृही० २७६३
आदाय दण्डं १९३१
आदाय मांस० ६६०

आदाय वारि ८९१
आदायि वारि ९८१
आदित्यस्य ३३२७
आदित्याः किं ५३
आदिमध्य० २५७
आदीप्तवह्नि० १६७८
आदृष्टिप्रसरा० १०५६
आदौ तावद्व्यापार० २४०५
आदौ तु मन्द० २५४
आदौ नम्रस्ततः २२९८
आदौ मज्जन० २१३७
आदौ लज्जयति ३९१
आद्यः प्रवेश० ७७६
आधर्मिकः ३११६
आधाराद्य ५३७
आ धूमाग्रा० २९५३
आनन्दं दधति १८८२
आनन्देन ३९
आनन्दोद्गत० २०६५
आनीलचूचुक० १५४५
आनृशंस्यं २९२५
आन्दोलय० १०३७
आपत्सु किं विषा० ३०८७
आपत्सु मित्रं २७९३
आपन्नया ३३०५
आपन्नोऽस्मि ३५२७
आपूर्यंत ७११
आपृष्टासि १०५४
आप्वाप्यात्म० ४१२
आबद्धकृत्रिम० ९९५
आबद्धपद्म० १९११
आ बाल्यादपि० ६१८
आ बाहूद्गत० ७४
आभाति चन्द्र० ५७२
आभाति रोम० १५५४
आभोगिनौ १२१९
आमूलतो १६७४
आमोदाहृत० २५८५
आमोदैर्मरुतो ८२३
आम्राः किं फल० ९५०
आयाते दयिते मनोरथ० २०७६
आयाते दयिते मरुस्थल० २०७५
आयाते रभसाद्यदि ११७३
आयाते श्रुति० १०५२
आयातो दयित० २०७७
आयातो भवतः २४१५
आयास्य बहुभि० २८३३
आयास्यस्यवधा० १०६१
आयुषः क्षण० ३३०७
आयूंषि क्षणिकानि ३३३०
आरात्कारीष० २४१७
आराध्य भूपति० ३२५८
आराध्यमानो ४२६–३२३१
आरोग्यं विद्वत्ता २३४
आरोपयसि १२८
आरोपितः ९९४
आरोप्यते० ३००६
आर्जवं चानृ० २९५९
आर्तो मत्सदृशो ३५०३
आलि कल्पय १११९
आलेख्यं निज० २६१५
आलोकन्नस्त० २४२१
आलोकयति १७४३
आलोलामल० १३०४
आलोहित० १७४०
आवेपते १९१४
आशङ्क्य प्रणतिं १५९०
आशाः प्रकाश० ५७४
आशापाश० ३४७९
आशा बलवती ३२४६
आश्चर्यं वडवा० ८८४
आश्चर्यधाम० २४९८
आश्रयमाश्रय० २८८१
आश्लिष्टापि करोति १३६८
आश्लिष्टा रभसा० २२४१
आश्लेषाधर० ६८
आश्वासयति १९५६
आसन्नतरता० ३२९४
आसन्नान्पुरतो ३२४९
आसन्नामव० ११००

आसन्नाय सुदू० २२
आ सप्ततेर्यस्य २३३०
आ सर्गात्प्रति० ५६४
आसां जला० १८७४
आसारेण १७८४
आसिष्ये सुखितो ३२६०
आसीज्जनः ३०६०
आसीत्ताम्रमयं ३२०६
आसीददभ्र० २६३४
आसीदासीम० २६०६
आसीन्नाथ २५४६
आसे चेत्स्वगृहे ३१९८
आस्तां क्रमाप० ८६५
आस्तां दूरेण २०८७
आस्तां विश्वसनं ११४८
आस्तेऽत्रैव १०१५
आस्ते दामोदरी० २५२०
आ स्त्रीशिशु० ८६८
आस्यं निरस्य ८३९
आस्यं पिधाय २४११
आ स्वर्लोका० २५९४
आहतं कुच० २१२४
आहते तव २४५४
आहत्याहत्य २४२५
आहरेज्ज्ञान० २९५२
आहवे जग० २४४७
आहारं प्रति १४१५
आहारे विरतिः ३४८५
आहूतेषु १००१
आहूतोऽपि १८३८

इ (३६)

इक्षोर्विकारा २१३८
इच्छति शती ३२५५
इतः काका० ९४५
इतः स्वपिति ८८६
इतरदेव ४३१
इत्थं पशुपति० १२९
इदं किं ते १३३४
इदं कृष्णं ११३८
इदं युग० ३२८५
इद व्योम० १९९७
इदं हि माहा० २६८
इदमपर० २५३२
इदमर्ड ३५२१
इन्दिन्दिरै० १६५९
इन्दीवरेण १६१०
इन्दुं तण्डुल० १८५६
इन्दुः प्रयास्यति ७८२
इन्दुर्यत्र २३९८
इन्दोः संक्षय० १४७५
इन्दोर्लक्ष्म २५६३
इन्द्रगोपै० १७१९
इन्द्राय वीक्ष० २०८९
इन्द्रियाण्येव २२६०
इन्द्रो यच्छत० २५५१
इमे पद्मे १४७८
इयं पल्ली ७६८
इयं मयि २१५९
इयत्यप्येत० ५३०
इयमुन्नत० २५५
इष्टा बालक० ३३१२
इष्टो वा सुकृत० ४३७
इह लोके हि ३१६०
इह सरजसि ३१३६
इहैकश्चूडालो ८७७
इहैव नरक० ३३६२
इहोपपत्ति० ३०२२

ई (२)

ईर्ष्याप्रस्फुरिता० १५९१
ईषन्मन्थर० १३६१

उ (८९)

उग्रग्राह० २५५४
उच्चः सत्फल० ५७७
उच्चित्य प्रथम० १८६५
उच्चैः पदमधि० २८५७
उच्चैरध्ययनं २३७८
उच्चैरुच्चरतु ९१२
उच्चैर्यो मधु० ८३०

उच्छृङ्खलेन	६२४	उद्ग्रीवं खलु	१३४९
उच्यतां स	११८१	उद्दामदक्षिण०	१६८०
उज्वलचम्पक०	९६१	उद्दामाम्बुद०	२५५५
उडुगणा०	५७६	उद्भाव्यमानो	१०७७
उडुपरिवृढ:	२२१०	उद्यच्छशी	१९७१
उत्कण्ठितं मनो	१२०४	उद्यन्त्यमूनि	५५८
उत्कम्पोऽपि	११५२	उद्वृत्त: स्तनभार एष	१३५४
उत्कम्पो हृदये	११५८	उद्वृत्तदैत्य०	५०
उत्कूजति	१९९१	उद्वृत्तस्तनभारभङ्गुर०	१३४४
उत्कोचपारि०	२३४९-२८८९	उन्नत: प्रोल्ल०	१५३८
उत्खातान्प्रति०	२९४७	उन्नतानां	२८९९
उत्तमं सुचिरं	३०३	उन्नत्यै नमति	३२३५
उत्तम: क्लेश०	२९१	उन्नमय्य	२०९०
उत्तानोच्छून०	३३४१	उन्मीलद्गुड०	१६४०
उत्तिष्ठ क्षण०	३१९५	उन्मुक्तमान०	१६५०
उत्तिष्ठ दूति	१९४०	उन्मृष्टपत्रा	१८७०
उत्तिष्ठन्त्या	७९	उपकर्तु०	२५२
उत्तुङ्गशैल०	८३७	उपकार:	२६४२
उत्थाय हृदि	३४३५	उपकारिणि विश्रीणे	१८०८
उत्थायोत्थाय पापे	३३३१	उपकारिणि विश्वस्ते	३०६१
उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं	३३३०	उपकारिणि वीत०	२५६
उत्पत्तिर्मरुतां	७७५	उपकारेण	२०२
उत्पन्नपरि०	२६७८	उपकृतमनेन	४१६
उत्पन्ना बहव०	९३३	उपकृतवता	८७२
उत्पादयन्ती	२०५०	उपकृतिरेव	४१७
उत्पादिता स्वय०	५२३	उपकृतिसाहृ०	२५०
उत्सन्नमापण०	९६०	उपपत्तिभि०	१४२
उत्साहसंपन्न०	३१५-२९१२	उपप्लवोऽसौ	१२६९
उत्साहिता	२०५४	उपभोग०	४८२
उदन्वाच्छिन्ना	३२२	उपयुक्त०	३३३६
उदमज्जि	१९७३	उपरि घनं	१७४४
उदयगिरि०	२०२८	उपरि निपतिता०	२१३५
उदयति	२१६३	उपरि पयोधर०	१७४५
उदयनगा०	१९६२	उपलक्ष्य०	१७३५
उदयमुदित०	२१७७	उपसर्गा:	२४६७
उदयशिखरि०	२१८७	उपार्जितानां	३०३७
उदारैर्मन्दारै	३४१७	उपोढरागेण	१९६९
उदिते दृष्टि०	२४८०	उरसि निहित०	१९४७
उदेति सविता	२२०	उर्वी मौर्वी०	२६०८
उद्गर्जन्कुटिल०	१०३५	उल्लापयन्त्या	१४१६

उल्लासिताखिल० ४४४
उल्लेखं निज० २६१८

ऊ (३)

ऊढा येन १०१८
ऊरुमूलगत० २१२५
ऊष्मव्यपेता० २४८५

ऋ (३)

ऋज्वी दृष्टि० २३६७
ऋज्वी स्थिरा २३११
ऋणशेषो० २७६०

ए (५५)

एकं दन्त० ७०
एकं मित्रं २४८१
एकं हि चक्षु० २९२८
एकः स एव २२५३
एकः स व्यसनी १३६५
एक एव खगो ६७४
एकतो दिवसा० १२४५
एकत्र नास्य १६५७
एकत्रासन० १५८३
एकमुत्कण्ठया १२३९
एकस्थं जीविते० ६०
एकस्मिञ्छयने २११२
एकाकिनी वन० ५९४
एकाकिनी यद० २२३४
एकाकी निःस्पृहः ३४०४
एकान्तसुन्दर० १४६४
एकान्ते वनतो २२३९
एकार्थाभिनिवे० २८४६
एकीभावं ४२०
एकेनांशेन ३०००
एकेनाक्ष्णा १९१६
एके वारिनिधौ १९०२
एकैकातिशया० ४९२
एकैव संगमे १२५०
एकैव साम्रत० ५५७
एकोऽपि गुण० २७३०
एकोऽहमस० ५८२
एको हि दोषो—तेनापि नूनं ३४३९
एको हि दोषो—रूपादिका० ३४३८
एतत्कान्त० १२१४
एतत्तस्य १०१४
एतत्प्रचण्डि १९८८
एतदत्र ८३४
एतदेव मह० ३०८४
एतदेवायुषः २६९८
एतद्धभ्रुकचा० १९२८
एतन्नरेन्द्र० २१६६
एतस्मिन्दाक्षि० १६९०
एताँञ्छिनद्मि २३५५
एतावच्छक्य० २४३७
एतावज्जन्म० ३२१५
एतेन बद्ध० ३३१०
एवं चेत्सरस० १००२
एवं चेद्विधिना ९४९
एवं यथाह १६३१
एवमेव नहि ४२८
एष तुडुमर० १९६६
एष बकः ७५९
एष विशेषः २५२९
एष सूर्यांशु० १६९४
एषा ते हर ६७
एषा हि मे २२७५
एषोऽग्निहोत्रीति २३५३
एहि गच्छ—इति वित्रस्त० १२२८
एहि गच्छ—इत्थमाशा० ३१६८

ऐ (३)

ऐन्द्रं धनुः १८१५
ऐरावणानन० ७३६
ऐरावणे २४९३

ओ (२)

ॐ कारो मदन० १९८३
ॐ नमः परमा० १२

औ (१)

औदार्यं सधने २६२२

क (३६५)

कंचित्क्षणं १०५३
कंदर्पे नड० २६१६
कः कः कुत्र ६१७
कः कालः कानि २८०४
कः स्वभाव० ३१५९
कचाधर० २३४७
कचग्रहो० १२८३
कटी मुष्टि० २३६०
कटु रटति ६९२
कटु रटसि १०३४
कठिनहृदये मुञ्च क्रोधं १६१९
कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं १६२०
कठोर नखरा० ६१०
कण्टकस्य २८०५
कण्टकेनापि २९८२
कण्ठग्रहे १०८५
कण्ठस्य तस्याः १५२८
कण्ठस्य नाकरो० १५२७
कण्ठाद्रक्तं २३६३
कण्ठान्तः क्वणितं २६२३
कण्ठे गद्गदता ३१७२
कथं ते व्यक्त० ३२१७
कथं न लज्जित० ५४७
कथं न्वेषा २१३०
कथं मुग्धे १२२३
कथं स दन्त० ५५३
कथमपि सखि ११४३
कथमियति ८०८
कथय निपुणं १४२०
कदर्थितस्यापि ३१६–३२८
कदाधरदले १३१८
कदान्वहं ११९४
कदा संसार० ३४०१
कंधरावनत० ३२१९
कनकभूषण० ८९८
कनिष्ठास्तं २७२६
कन्या कौतुक० २२३८
कपटपटुता २०७०
कपोले पत्राली १६२७
कपोले मार्जारः १९९४
कमलं भवनं ७२८
कमलमनम्भसि १५१६
कमलिनीमलिनी ७३०–१६७६
कम्पप्रदोऽसौ १८३४
करकिसलयं २१०५
करचरण० १८५२
करजाल० ७२
करपातै० २४३६
करभ किमिदं ६६८
करभदयिते यत्तत्पीतं ६६६
करभदयिते योऽसौ पीलुः ६६७
करभ यदि ६६४
करभ रभसा० ६६९
करसादो० १८८६
करान्प्रसार्य ५५०
करारविन्देन ३४९९
करिकलभ ६२२
करिष्यामि ३२९७
करे विभाति १५३२
करोति पूज्य० ३६५
करोति लाभ० ३२२३
करौ धुनाना—पयस्यगाधे १८७८
करौ धुनाना—वृथा कृथा १८६०
कर्णिकादिष्विव १४
कर्णिकारलताः १६५५
कर्णं तत्कथयन्ति ४६२
कर्णेऽवतंस० १९९०
कर्पूरचन्दन० १०८४
कर्पूरैरिव २६११
कर्मजा हि ३०८३
कर्मणा मनसा २६९६
कलत्रचिन्ता० ३१४०
कलमं फल० १८०५
कलहकलया २०५५
कलावति क्षत० १९४५
कलुषं मधुरं १७२७
कलेरन्ते ३०५६
कल्पद्रुमान्विगत० ३१३५

कल्पयति येन २८९२
कल्पस्थायि ५२१
कल्लोलैर्विकिर० ८८०
कवीनां महतां १४८
कवेरभिप्राय० १५८
कश्मीरान्गन्तु० ६०८
कस्तूरीतिलकं २७
कस्त्वं भोः ८२२
कस्त्वं लोहित० ७६३
कस्त्वं शूली १०३
कस्मात्सत्यवती० २५७३
कस्माद्दूति १४४१
कस्माद्दोलैतिके ११७२
कस्माद्भग्नाः १४४३
कस्यादेशा० २८२
कस्यानिमेष० ९८५
कस्योदपत्स्यत ३४९५
काकः कोकिल० ७७३
काकः स्वभाव० ९८०
काकतालीय० २६७५
काकाल्लौल्यं २३२४
काकुत्स्थस्य २२८६
काके शौचं ३२४०
काकैः सह ७१९
का खलेन ३७४
काचित्पुरा १०९४
काचो मणिर्मणिः २१४
काञ्चीगुणै० १५५३
काञ्चीदामक० १३७२
काञ्च्या गाढतरा २०८१
का नाम बुद्धि० २३०७
कानि स्थानानि १७१७
कानानस्य ३०४४
कान्तः पुत्रि ११७४
कान्तवेश्म १९३८
कान्ता ददाति १२६१
कान्तानवाधर० २०१८
कान्तानां कुवलय० १८८३
कान्तामुखं १२८९
कान्ताया विकस० २२४९
कान्तारेषु च २६२७
कान्ते तल्प० २१४७
कान्ते सागसि २१४६
कामं प्रियानपि ५१३
कामं भवन्तु ९३०
कामं विषं च ३३८४
कामव्याघ० १६३४
कामार्थौ लिप्स० २९५१
कामिनीकाय० १२५६
कामिनीवदन० २०१५
कायः संनिहिता० ३२९९
कायस्थेनोदर० २३२६
कायेन त्रिविधं २९६१
कारणात्प्रियता० २६५८
कारणैः सदृशं २४३९
कारणोत्पन्न० १८४८
कार्यगतेर्वैचित्र्या० २८५१
कार्यज्ञः प्रष्टव्यो० २८७६
कार्यमालोचिता० २७१७
कार्याकार्ये २८६१
कार्यो न प्रति० २१३२
कार्यार्थिनो २३९४
कालः किरातः १९२७
कालकूटमधुनापि ११२२
कालकूटमिह ११२१
कालक्रमं १२७२
कालप्राप्तं ८९२
कालिन्दीपुलिनो० ३८
कालुष्यं पयसां १०२६
काले नील० १५९२
काव्यामृतं १७२
काशाः क्षीर० १७९७
किं कण्टकैक० ८०४
किं कण्ठे क्रियता० १६८४
किं करिष्य० २७९०
किं करोतु २४६५
किं कवेस्तस्य १३४
किं कुपितोऽसि १२१
किं कूर्मः क ५८५
किं कृतेन २४३१

किं केकीव	७७४	किं वा बाहुलता	१४०८
किं कौमुदीः	१४६३	किं वृत्तान्तैः	२५४४
किं गतेन यदि	१७४८	किं शाकानि	३४७२
किंचित्कुञ्चित॰	३७	किंशुकव्यप॰	१६४५
किंचित्प्राप्त॰	११७७	किंशुके किं	४७२
किं चित्रं यदि	१५३७	किं सुन्दरे॰	१४६५
किं चित्रमुन्नत॰	१५३६	किं स्वाद्वास्वा॰	७५
किंचिन्निर्मुच्य	४५	किं हास्येन	२५७०
किंचिन्मुद्रित॰	१७६९	किमनया	१०८२
किंजल्कामोद॰	१४१२	किमनेन	५४९
किंजल्केन व्यप॰	१४८२	किमपि कान्त॰	२१६२
किं जीवावधि॰	३०४३	किमप्यवज्ञात॰	१८८५
किं तया क्रियते	५०७	किमसि विमतिः	९४६
किं तस्य दानैः	३४८६	किमामोद॰	७४३
किं तारुण्य॰	१४७१	किमिदमुचितं	९९९
किं तेन काव्य॰	१३६	किमिह बहुभि॰	३४५३
किं तेन किल॰	१३३	किमु परिगता	२०९९
किं तेन हेम॰	१००६	किमेवमविशङ्कितः	६०९
किं त्वं दूति	१४२४	किरणनिकरै॰	९०६
किं त्वं निगूहसे	१४२८	किराटोऽटति	२२९५
किं त्वं हालिक	१०३१	किरति मुख॰	७६९
किं दीर्घदीर्घेषु	९२२	कीर्तिस्ते जात॰	२४५७
किं दूरेण	६८२	कुङ्कुमपङ्क॰	१२७५
किं द्वारि दैव॰	१६८२	कुचस्पर्शा॰	२११८
किं धनेन	३२९२	कुटजकटवो	१७६४
किं नु काल॰	१९३०	कुन्दं क्षणक्षयि	२५००
किं नु मे स्या॰	२७१६	कुन्दः कन्दलित॰	२५३५
किं नु लीना	१४५२-२०८८	कुप्यत्यकस्मा॰	२२२६
किं नैव सन्ति	६८१	कुब्जस्य कीट॰	३१६६
किं पान्थ निर्मथन॰	९४०	कुमुदवन॰	२१८८
किं पृष्टेन	१४०२	कुमुदामोदी	१३८८
किं बाले मुग्ध॰	१३८०	कुमुदेष्वधिकं	१९५८
किं भूषणं	२५३७	कुरबक	२५६४
किं भूषणेन	२१६५	कुरुकरे	११३१
किं मामेवं	१०८	कुरुते याव॰	२१५५
किं मे दुरो॰	१२४	कुलजोऽयं	२८५९
किं मौनं ननु	२६०९	कुलममलिनं	२५०७
किं युक्तं बत	४१	कुलशैलदलं	१३
किं योगिनीयं	१९३२	कुलीनः शील॰	२८२१
किं राकेन्दु॰	२६२०	कुसुमस्तबक॰	२०१-५०९

कुसुमानीव	२८८७	केचिद्भयेन	३४४९
कुसुमे कुसुमो०	१४९५	केचिन्मृगमुखा	२७३८
कुसृतिभिरल०	११९	केतकीकुसुमं	७२४
कूजत्कोकिल०	१६८६	केतक्य: कण्टकै०	२२९९
कृच्छ्राद्दत्ते	८४५	केन क्रमेण	१४४६
कृतं कलौ	२४३०	केनाघ्रात०	७४६
कृतककृतकै०	१६२८	केलिं कुरुष्व	६२३
कृतकमधुरा	१०४७	केशा: किमप०	२२९४
कृतगङ्गोदक०	३४९०	केशानाकुल०	१८५४
कृतगुरुतर०	२१८३	केशै: केसर०	१३४५
कृतघ्नस्य	२९८९	केषांचिद्वाचि०	१४३
कृतशत०	३४०	कैलासायित०	२००२
कृतसरस०	११८३	कोकिलश्चूत०	१६४३
कृतान्तपाश०	३०९३	कोटरान्त:	१६९७
कृते प्रत्युप०	३०१५	कोटरे तिमिर०	११२०
कृतोपकारं	१९००	कोऽतिभार:	३१३-२८००
कृत्वा चुम्बन०	८४१	को दर्शयति	३०८९
कृत्वापि कोष०	७२५	को धन्य: सखि	११०४
कृत्वापि पातकं	२९८६	को नु वेश्या०	३३७१
कृत्वापि येन	४११	कोपस्त्यक्तुं	१३२
कृत्वा बलवता	२६५७	कोपात्कोमल०	१३५१
कृत्वा विग्रह०	२१५०	कोपादेक०	५९०
कृत्वोपकारं	४७७	कोपापाटल०	१६०९
कृपणं विलप०	३२७९	कोपो यत्र	१६३०
कृपणसमृद्धी०	४८४	कोऽयं द्वारि	१०४
कृपणेन समो	४६८	कोऽयं भ्रान्ति०	१०३२
कृश: काण:	३३९०	कोऽर्थान्प्राप्य	३४७०
कृशा केनासि	१३२६	कोशद्वन्द्व०	१३५६
कृशाशया	२४८७	कोष: स्फीततर:	१५२३
कृशासीत्यालीना	१३२५	कौर्मं संकोच०	२७५३
कृष्णं वपुर्वहतु	७६६	कर्तुं धनानां	१४७७
कृष्ण: क्रीडित०	२२९१	क्रमेलकं	६७३
कृष्ण कृष्ण कृपालु०	३५०२	क्रयादौषध०	२३८१
कृष्ण कृष्ण परमेश्वर	३५११	क्रान्तकान्त०	२००८
कृष्ण त्वदङ्घ्रि०	३४०६	क्रामन्त्य: क्षत०	२५८३
कृष्णेनाम्ब	४०	क्रिमयो भस्म	३२७५
कृष्णोऽयं मथना०	२६३२	क्रुद्धोलूक०	७१७
केका: कला	६७८	क्रोधाद्भवति	३३४५
केकाभिर्नाट्ट०	६८७	क्लेशै: क्लेशै०	२४०४
केचिदज्ञानतो	२७६४	क्व कठिनर्	७०३

क क्रीडति ६६२
क गतो मृगो ९५७
क्वचिज्झिल्ली० ७२३
क्वचित्ताम्बूला० २१३१
क्वचित्सस्यै० १८२३
क्वचिदपरिस्फुटं २०६४
क्वचिदपि वस्तु० २८६३
क्वचिद्भूमौ २९४०
क्वचिन्नृत्तं २९४१
क्वचिन्मृगशिरः० १८९१
क्वचिन्मोहा० १३२७
क तत्तेजः ५६२
क दृष्टमन्धेन ८३६
क दोषोऽत्र १४१
क पिशुनस्य ४३२
क प्रास्थितासि १९४६
क भ्रातश्चलितोऽसि २०७२
क्काकारो गिरि० ६३४
क्वाकार्यं शश० १३४३
क्कान्तः शून्यो ९५२
क्काम्भोदः क २२४०
क्केदानीं दर्पिता० ५८
क्षणं बालो ३१३९
क्षणक्षयिणि २९९
क्षणभङ्गि ११९८
क्षणमतुहिन० २१८९
क्षणमप्यनु० २४४९
क्षणमयमुप० २१८६
क्षणसंपदियं ३३१३
क्षपाः क्षामीकृत्य १७६५
क्षमी दाता २८१९-३२२८
क्षान्तं न क्षमया ३१७८
क्षामा तनुर्गतिः १४३३
क्षारं राद्धमिदं २३७९
क्षारत्वैव हि ८६०
क्षिपतोऽप्यन्य० १२३७
क्षीणः क्षीणः समी० ५४६
क्षीणः क्षीणोऽपि १६११
क्षीणश्चन्द्रो ५६०
क्षुत्क्षामेण १०२४
क्षुत्क्षामोऽपि ६१४
क्षुत्तर्षदुःखं ३०१४
क्षुद्राः संत्रास० २२८३
क्षुद्राः सन्ति २८५
क्षुधासमा ३४४२
क्षुधितोऽपि ६९४
क्षुब्धदैवा० ३१०७

ख (२०)

खचित्रमपि ३३८
खट्वा नितान्तं २३५६
खड्गास्तिष्ठन्तु २२५२
खण्डक्षोद० १६३९
खमिव जलं १८०१
खरघनमपि २०४१
खरनखर० ६०५
खलः सुजन० ३३५
खलानां कण्टका० ३८०
खलेन धन० ३३९
खलेषु सत्सु ३४५
खलोल्लापाः ३२६१
खल्वाटो दिवसे० ३१४१
खशभार्ष्यं तु ३१७५
खे खेदमन्दां १३९४
खेदः किं खलु १३१
खेदाय स्तन० २०३४
ख्याता नराधि० १६०
ख्यातिं गमयति १५४
ख्यातिं यत्र २८४

ग (८१)

गगनशयन० ५७३
गङ्गातीरकृतोटज० ३४१२
गङ्गातीरतरङ्ग० ३०७८
गङ्गाधौतशिला० २२४४
गङ्गाविग्रह० १२२
गच्छ गच्छसि १०४०
गच्छतस्तिष्ठतो—मा भून्मनः ३५०७
गच्छतस्तिष्ठतो – यन्न भूत० २९७०
गच्छ त्रपे ३०६८
गच्छन्पिपीलको २६८६

गच्छेत्युन्नतया	२०७९
गजतुरग०	४३३
गणयति गगने	२३०२
गणयन्ति नाप०	१५२
गतं तद्गाम्भीर्यं	७०७
गतप्राया रात्रिः	१६१२
गतमतिजवा०	९४४
गतानि हन्त०	१२११
गतास्ते जीमूता	८४६
गतेऽपि वयसि	२६४५
गते प्रेमाबन्धे	११४१
गते सुहृदि	३२०३
गतोऽस्तं घर्मांशुः	११४०
गन्तव्यं यदि	१०५९
गन्तुं सत्वर०	१७१२
गन्धाढ्यां नव०	७५३
गन्धैकसारो	९५६
गम्भीरस्यापि	१८३७
गर्जन्हरिः	२४१२
गर्ज वा वर्ष	१७२४
गर्जित्वा बहुदूर०	२५७८
गर्जित्वा बहु संनिरुध्य	८४८
गर्जित्वा मेघधीरं	२४२४
गवादीनां	८५४
गाढालिङ्गन०	२११४
गाढाश्लेष०	२०८२
गायति विहसति	२४०८
गायन्ति किंनर०	२४९४
गुण एव नाल०	२८५३
गुणदोषा०	३४९
गुणमयोऽपि	१७५६
गुणराशिमहा०	२१६
गुणवज्जन०	२१८
गुणवत्त्वे	२४६४
गुणवदगुण०	२९३४
गुणवानस्मि	२८७७
गुणावान्सुचिर०	३०१
गुणवृद्धिवर्ण०	१३८३
गुणाः खलु—अर्थसंचय०	२६७२
गुणाः खलु—सगुणो	२६७३
गुणा गुणज्ञेषु	२६०
गुणानां सा	४५१
गुणानामन्तरं	२९३
गुणा यत्र न	३१०८
गुणार्जुने क्लेश०	३०६५
गुणिनः समीप०	२४७
गुणिनामपि	३१२
गुणिनि गुणज्ञो	२५३
गुणेषु यत्नः	२६७१
गुणैः सर्वज्ञ०	२६८३
गुरुः प्रकृत्यैव	१५५०
गुरुणा स्तन—मुख०	१२३३
गुरुणा स्तन—सोपविष्टा	१२३४
गुरुनटदैवज्ञ०	२३०१
गुर्वन्तिके ह्रिया	२०४६
गुहाश्रितो धर्म०	३४०८
गृध्री निर्भर०	२३७७
गृहं श्मशानं	९९१
गृहमध्य०	४७१
गेह दुर्गत०	३०९
गोपायन्ती	१०९५
गोभुजां वल्लभा	३३६४
गोवर्धनोद्धरण०	३४
गौरः सुपीवरा०	२३०४
ग्रथित एष	७९९
ग्रामोऽस्मिन्पथि०	१७७१
ग्रावाणो मणयो	८६४
ग्रीष्मं द्विषन्तु	८६३
ग्रीष्माभा श्वसितैः	१४०६
ग्रीष्मे हारतुषार०	३३२३
ग्रीष्मोष्मप्लोष०	१७१५

घ (१२)

घञ्झढधम०	२३९७
घटनं विघटन०	५२०
घटयसि घन०	२५०३
घटे जन्मस्थानं	२२७९
घनसंतमस०	७७८
घनोद्यानच्छाया०	३४१४
घासग्रासं	६४०
घुसृणसुमनः०	२२०५

घृतलवण० ३१८८
घृतेन भोजनं २३१२
घ्नन्तः शपन्तः २९०९
घ्रात्वा श्रोणी० २४२३

च (५६)

चकाशिरे १८७१
चक्रधरोऽपि ३२५६
चक्र ब्रूहि ८७
चक्राह्वो विरही १९१९
चक्रिता च २३३१
चक्षुः किं कम्पसे ११०७
चक्षुः प्रीत्या २०८४
चक्षुर्दद्या० ३०१६
चक्षुर्द्रक्ष्यति १३५२
चञ्चुस्तृणेन २३४६
चटुलचातक० ९३९
चटुलनयने १०९७
चण्डचाणूर० ३३
चण्डालश्च ३१६२
चतुरः सृजता २७६९
चन्दनं स्तन० २१५८
चन्दने विष० ७९८
चन्द्रः सुधांशु० ६६३
चन्द्रग्रहणेन १२६
चन्द्रश्चण्ड० १२७७
चपलहृदये ११७६
चरणपतनं ११३७
चरतवृषभा ६११
चराचरजग० २३
चरितैः कौलेये० १७४२
चलतु तरला० १५७५
चलत्कुचं २१३६
चला विभूतिः ३३१५
चातक तात ६८४
चारुता पर० ३५६
चारुमधुव्रत० १२६७
चिकुरप्रकरा १४८५
चित्तज्ञः कुरुते २८४५
चित्रं कारण० २४३४
चित्रं कियद्यदय० ९७७
चित्रं यदेव १५२०
चित्रैर्यस्य ८१०
चिन्तनीया २६८७
चिन्ताकुलः १९९२
चिन्ताचक्रिणि ८८
चिन्तामणे भुवि ९०२
चिन्तामणेस्तृण० ९०३
चिरं शीत० १६५६
चिरमाविष्कृत० ७६
चिरविरहिणो० २०६३
चिराय सत्संगम० २६२
चिरारूढप्रेम० २१२९
चुम्बतो गण्ड० १८५५
चूतोद्यानं २२५१
चेतः प्रसाद० १६१
चेतांसि चपल० १६७०
चेतोहरा ३३१८
चैत्रं मा स्मर २६१३
च्युता दन्ताः ३२५४
च्युतामिन्दो० ६६
च्युतोऽप्युद्गच्छन्ति २२३

छ (१०)

छन्दोरहिता २३३७
छाया नात्मन ८२१
छायामम्भसि १९९५
छायावन्तो ७९१
छायास्यैव ८१७
छित्त्वा पाश० ६५५
छित्त्वा हार० १८४४
छिद्यन्तां वन० १७७०
छिद्रेष्वनर्था २३५१
छिन्नस्तम० ८१५

ज (६१)

जगति मिथुने २२०३
जगत्सिसृक्षा० ४
जघनमुन्नत० ११६८
जङ्घे तदीये १५६८
जटाभाभि० १९९९
जडे प्रभवति २९२

जडेषु राज० ३२०८
जडोऽयमिति २७९८
जनमजित० १४६२
जनमनुरागि १२०
जनस्थाने ३२६४
जन्मनि क्लेश० ३३५०
जन्मान्तरशता० ३३३२
जन्मैव ताव० ३२१६
जपो जल्पः ३५२५
जय कृष्ण ३५११
जयन्ति कान्ता० १५४१
जयन्ति जित० १९८
जये धरित्र्याः १४७६
जरामरण० ४९९
जर्जरतृणाग्र० ७७९
जलकण० ६८५
जलजभिदुरी० २२०८
जलतरुतृण० ९४३
जलधिजलान्ता २८९०
जलसेकेन २०३
जलान्तराणि ९५१
जलान्तर्नलिनी० १६४६
जल्पन्ति सार्धं० २७७१
जाड्यं ह्रीमति ४६४
जातः कूर्मः १०३३
जातवैरस्तु २६९५
जातश्च नाम ५२९
जातस्य हि ३२६९
जाताः पक्ष० २१६९
जातोऽहं जनको ३३२१
जातौ जातौ ३५१७
जात्युज्ज्वले ७३९
जाने कोपतरङ्गिता० २१५१
जाने कोपपराङ्मुखी १३६२
जाने न्यासहितं १४२२
जायमानो ३३६७
जिघांसवः २८३०
जितेन्दुभासो ८६२
जितेन्द्रियत्वं २९१७
जिह्वादूषित० ३३३
जिह्वायाश्छेदनं २३००
जीयन्तां दुर्जया २६५१
जीवञ्जीवयति ५१७
जीवतो निगर० ७५७
जीवनग्रहणे ३३१
जीवन्त्यर्थक्षये ३१८२
जीवन्नपि न ३८१
जीवन्नेव २२७१
जीवामीति ११८६
जीवित इव १५६
ज्ञातीनां वक्तु० २७०४
ज्येष्ठो भ्राता २७२५
ज्वलितं कुसुम १६६४
ज्वलितं न २२६८
ज्वालौपम्य० २२१६

झ (१)

झगिति वीक्ष्य १३९७

त (१४१)

तं राजान० २५७१
तटतरुखग० २२०१
ततश्चाभिज्ञाय १३२४
ततोऽरुण० २१५३
तर्किं काव्य० १६३
तत्तादृशं १२८४
तत्तावदेव ५५५
तत्र पूर्वं० २९९८
तत्त्रिविष्टप० १५४८
तत्प्रत्यक्ष० १००८
तथाभूदस्माकं १६२२
तथा संतुष्टः ६७०
तदङ्कुराणि ९३७
तदवितथ० २१८२
तदात्वस्नातानां १७१४
तदेवाजिह्माक्षं १५७७
तद्ध्यानं यत्र ३४८८
तद्रूपामृत० १३७३
तद्वक्त्राब्जजितः १३५८
तद्वक्त्राक्षिमुखं १५८९
तद्वैदग्ध्यं ७६२१

तनुतृणागृ०	९७३	तापयिता	२८८६
तन्नास्ति कारयति	२१२८	तापापहे	९३१
तन्मित्रमापदि	२९२९	तापोपशम०	१०६९
तन्मे निष्प्रश्रय०	१५९७	तामवस्थामयं	३०५८
तन्वीकटाक्ष०	२२२५	ताराप्रसून०	१९९८
तन्वीमुज्झित०	२५४८	तारुण्योष्मणि	१३०७
तन्वी विग्रहिणी	२५८६	तावत्सन्ति	३१८३
तन्वङ्ग्या गज०	१५५७	तावदाश्रीयते	२२६६
तन्वङ्ग्या गुरु०	१०९१	तावदेवामृत०	१२४४
तन्वङ्ग्या मुख०	१९५७	तावद्गर्जति	५८८
तन्वङ्ग्या विप्र०	१२४७	तावद्गुणा	३२५२
तन्व्याः समुत्तुङ्ग०	१५४०	तावद्दालित०	७१२
तन्व्या संप्रतिपत्ति०	१३६९	तावद्भयस्य	२७५५
तप्रे महाविरह०	१२७९	तिमिरविरहा०	२२०२
तमस्तोमः	१४७९	तिरोहितान्तानि	१८८०
तमोग्रस्तं	५७०	तिष्ठत्येकेन	२७४१
तया गवा	२७२७	तिष्ठन्तं च	३२९६
तरलयसि	६९५	तीक्ष्णं कटाक्ष०	१२८२
तरुणी रमणी	१३११	तीक्ष्णं रविस्तपति	१८२१
तरौ तीरोद्भूते	७०६	तीव्राताम्र०	२५६५
तर्कः कार्कश्ये०	३४८०	तुङ्गात्मतास्त०	९९०
तर्कोऽप्रतिष्ठः	३४३७	तुङ्गात्मनां तुङ्ग०	२५९
तव कुसुम०	१२९८	तुलामारुह्य	२४२८
तव शत्रु०	२४६८	तुल्यजाति०	३२३८
तवैष विद्रुम०	१५०७	तुल्यवर्ण०	७६४
तवोच्छ्रिता०	२२९३	तुल्या सुख०	५७८
तस्मात्सभ्यः	२८२७	तुल्येऽपराधे	२२६३
तस्मादनन्त०	३४५२	तूष्णीमास्व	२१४८
तस्याः पद्म०	१५५९	तृणमणेर्मनु०	९७१
तस्याः शलाका०	१४९१	तृणादपि लघु०	३२०५
तस्याः सान्द्र०	२१०९	तृणानि नोन्मूलयति	२६१
तस्या महा०	१३९९	तृषा शुष्यत्यास्ये	३३८७
तस्या मुखस्या०	१५१७	तृष्णाखनि०	३२४७
तस्या विनापि	१५३४	तृष्णे त्वमपि	३२४८
तस्याः स्तनान्तर०	१०६८	ते गच्छन्ति	२५८७
तां भवानीं	१	तेजसा सह	२२५९
तादृग्दीर्घ०	२५२७	तेजस्विनि	२६५५
तानुन्नता०	९७६	तेऽनन्तवाङ्मय०	१८२
तापं हन्ति	२०५	ते मूर्खतरा०	४८३
तापः स्वात्मनि	९४८	ते वन्द्यास्ते कृतिन०	२३२

ते वन्द्यास्ते महात्मानः १४६
ते साधवो भुवन० २७५
तैलाक्तानलका० ११४६
तैस्तैर्गुणैः १५६२
तैस्तैर्घोरै० ३०६४
तैस्तैश्चाटुभि० १३६७
त्यक्तं जन्मवनं ६५४
त्यजति भय० २८४७
त्यज रुष० ११२
त्यागो गुणो० ५०८
त्यागोपभोग० ४७०
त्यागो हि सर्व० १२७१
त्राता भीतिभृतां ९६
त्रिदशमिथुन० २१९६
त्रिनयनजटा० १९९३
त्रिभिर्नेत्रैः १३०८
त्रुट्यद्गुणोऽपि ९२९
त्रैलोक्यभूषण० १८३
त्रैलोक्योपकृति० १०३०
त्वं तस्यां यदि १३४८
त्वं तावद्बहु० १६३२
त्वं द्वित्राणि २५१६
त्वं भोगी यदि १००३
त्वं राजा वय० ३४७३
त्वदरिपुर० २५०१
त्वदर्थिनी १३९३
त्वदासचामीकर० २५६१
त्वद्यशःपुण्डरीक० २४७६
त्वद्यशोजलधौ २४७८
त्वद्यात्रासमये २५१२
त्वद्वक्त्रं नेत्र० १५७१
त्वद्बाहुदण्ड० २४९५
त्वन्मूले पुरुषा० ८१६
त्वमिव कोऽपि० ११३४
त्वया कर्म १४३२
त्वया सह २४७३
त्वयि जनार्दन ३५१३
त्वां कृत्वोपरतो २०२४
त्वां ध्यात्वा विजने १४०४
त्वामालिख्य १३३७

द (१७२)

दक्षः श्रिय० २८४९
दग्धा पूर्वमहं १७८६
दत्तं येन ८८१
ददतो वाञ्छित० २५३०
ददृशेऽपि भास्कर० १९२६
दधति न जना० ३१९०
दधदसकल० २१७८
दन्ताग्रग्रहणं २१११
दन्ताग्निर्दल० २३७२
दन्ते न्यस्य करं ६३८
दम्पत्योर्निशि २२१४
दम्भेन लोभेन ३४५०
दयस्व किं १३१६
दयितभुजगेन १७३७
दयिताबाहु० १५२९
दर्शयन्ति शर० १७९२
दर्शितानि कल० २६९९
दलानि वासः १६७९
दशशत० २१९७
दहनजा० ११३२
दहनमविश० २२०६
दह्यमानाः ३४७
दह्यमानेऽपि १०६७
दाक्षिण्यं स्वजने २९४६
दाता बलि० ३१०६
दातुर्वारिधर० ३०४६
दातृयाचक० २९७९
दानं क्षमा धृतिः २८११
दानं दरिद्रस्य २९०८
दानं दृढतर० २५४९
दानं न दत्तं ३१७६
दानं भोग च विना ४७९
दानं भोगो नाश० ४७८
दानं यत्प्रथमो० ३०२७
दानपरोऽप्युन्नति० २८६८
दानमिज्या २९९६
दाने तपसि० २७३१
दानोपभोग० ४७३
दाराः परिभव० ३३७७

दारिद्र्यक्षितिपः ३२०४
दारिद्र्यानल० ५०४
दावाग्निप्लोष० ८२७
दाहज्वरेण २३२१
दाहोम्भः प्रसृतिं० १४११
दिक्कालाद्यव० ३
दिक्षु भूमौ १२४२
दिग्दक्षिणार्क० १६६२
दिग्दन्तावल० २५५७
दिग्दाहैकरते १०२३
दिग्वधूवदन० २४८८
दिग्वासा यदि २३९९
दिङ्मुखानि २४८३
दिनमिव दिवा० २२०९
दिनेषु गच्छत्सु १५४३
दिवसं भृशोष्ण० १९७६
दिवि निवेशित० १७५३
दिव्यचक्षुरहं १२०८
दिशां हाराकाराः १७६६
दिशि दिशि मृग० २१६८
दिश्यात्स शीत० ६४
दिश्यात्सुखं ८५
दिश्यान्महासुर० ७७
दिष्ट्या दूरोज्झिता० ३२७८
दीनं रौति १९२०
दीनां दीनमुखैः ३१९६
दीनायां दीन १०६६
दीनार एकोऽस्ति २३७०
दीनेषु दानपरमः ३४०९
दीपाः स्थितं वस्तु २५८
दीप्तिमोषधि० १८८८
दीर्घा कर्मलता० ३१०१
दुःखदशां १३९०
दुःखार्ते मयि १३५३
दुःखी दुःखाधिका० २६६८
दुःखेन श्लिष्यते २७३३
दुःसहसंताप० १६९९
दुग्धं च यत्खलु ३२५९
दुनोति त्वा० २४५८
दुर्गन्धिपूति० ३४४८
दुर्जनः परि० ३५५
दुर्जनः सुजनी० ३८७
दुर्जनदूषित० ३९०
दुर्जनहुताश० १५१
दुर्जनेनोच्य० ३५८
दुर्दिननिशीथ० १९३७
दुर्बलार्थं ३००९
दुर्योधनः २४४३
दुर्लभलाभो ३११८
दुर्वाराः स्मर० ११५६
दुष्टैर्जितं ३०६७
दूति किं तेन १४२९
दूति त्वं तरुणी ११८८
दूरं श्वेतगुणै० २५१८
दूरं सुन्दरि १०६३
दूरमंशु० १९६०
दूरस्था यस्य १२१८
दूरागतं दयित० १९१५
दूराज्ञातविकल्प० २०८०
दूरादुच्छ्रित० ३४२
दूरादुत्कण्ठन्ते २०४७
दूरादवकृता० १७०९
दूराभोगभरेण १३४१
दूरारूढप्रणय० २१४४
दूरीकृतस्वार्थ० ७९७
दूरे कस्यचिदेष ९०७
दूरे क्षीरकथा २४०३
दूरेऽपि परस्या० ४०७
दूरोल्लासित० ३१४५
दूर्वाङ्कुर० ६४६
दृशा दग्धं १३०९
दृशा सपदि २०९७
दृशा सार्धं १६०३
दृष्टं दुर्जन० ३१९३
दृष्टः क्वापि १००
दृष्टदुर्जन० २२८
दृष्टमङ्कुरित० २४८४
दृष्टस्य यस्य ४९
दृष्टा दृष्टिमधो २०७२
दृष्टानुभूत० २९६९

दृष्टा सा वर० १३६०
दृष्टे चन्द्रमसि १९८७
दृष्ट्वापि दृश्यते २२८
दृष्ट्वैकासन० २०६९
दृष्ट्वैव यं ५६९
दृष्ट्वैव रोष० ४९८
देव त्वद्भुज० २६४०
देव त्वद्यश एव २४११
देव त्वद्विजयं २५१०
देवद्रव्य० २९८१
देवाकर्णय २५१४
देवान्पितॄ० ३०१२
देवारिप्रकर: २५२६
देवी क्व दुर्गति० ९८९
देवोर्वीरमणेन्द्र० २५५२
देशं बलं २३१३
देश: शोककरो ३०७१
देशकालागम० २९८०
देशे भ्रान्तमनेक० ३२६२
देशैरन्तरिता १७६८
दैत्यास्थिपञ्जर० ५२
दैन्यमिदं २५३४
दैवं केन ३४६९
दैवं पुरुष० ३११२
दैवयोगादुप० २७२२
दैवाद्दासो १३७६
दैवीर्गिर: १९४
दैवोपसृष्ट: ३११३
दोषमपि गुण० २४४
दोषानपि गुणी० २१५
दोषान्दोषतया ३३५१
दोषो गुणाय २३७
दौर्जन्यमात्मनि ८०३
दौर्भाग्यं वचसां ७७०
दौर्मन्त्र्यान्नृपति० २९४५
द्रविणमापदि २४९०
द्रविणार्जनज: ५२४
द्रव्याणामधरो० १०२८
द्रुततरकर० २१७४
द्रुततरमितो ६४९
द्रव्यं जहाति ३२११
द्रव्यमिदमत्यन्त० १८१३
द्वारं गृहस्य १८५३
द्वारं वेत्रिभि० २५६९
द्वारपालकरा ३२१७
द्वारि चक्षु० ११८२
द्वारे रुद्ध० ३२३८
द्वाविमौ पुरुषौ २९७३
द्विगुरपि २३४३
द्विजपति० ११२८
द्विजसंगति० १५१०
द्वित्राणि स्खलता २४१४
द्वेष्याकीर्ति० २६०५

ध (४४)

धत्सेऽङ्गानि २३७५
धनिनोऽप्यदान० ४८०
धनबाहुल्य० ५२२
धनमपि पर० ३०७
धनमस्तीति २६६४
धनस्य यस्य २९५७
धनुर्माला मौर्वी ८२
धन्या: शुचीनि १८१
धन्या सा विरहे ११४९
धन्यासि या २१४२
धन्यास्ते पुरुष० २६८०
धन्यास्ते ये ३१७३
धर्म: प्रव्रजित० ३०७६
धर्म: शर्म ३०३०
धर्मकामार्थ० २८२४
धर्मश्चार्थश्च ३००५
धर्मस्यार्थस्य ३३०६
धर्मात्मजेन ३३१७
धर्मार्थं यस्य ३००१
धर्मार्थकामहीन० ३१६७
धर्मार्थकामा: २९१९
धर्मार्थसहितं २८३७
धर्मे मतिर्भवतु ३०२४
धाता यदि १४५७
धान्यं मे कनकं २३०६
धार्मिको दूर ३०५९

धिक्तस्य मूर्ख० १९७७
धिग्दैवममलं ३१५६
धिग्धिग्धिगम्बुधि० ८६९
धिग्वाडवं ९७८
धिग्व्योम्नो १०२२
धीरः श्रोत्र० ९१५
धीशालिनां १३१९
धूमः पयोधर० ४४३
धूमानल० १७३९
धूर्तेन प्रथमं २०७४
धूलीधूसर० २४०९
धूलीभिर्दिव० २६०१
धृतघनरुचिर० १५३९
धृतधनुषि २२६९
धृतमपि मधु १०८३
ध्यातोऽसि नो ३५१४
ध्यायतो विषया० ३३४४
ध्वान्तेन ग्रथितैः ५६८

न (२३१)

न कदाचित्सतां ३०५
न कश्चिच्चण्ड० २७९९
न कामान्न च २९६७
न कालो दण्ड० ३०९७
न कुलं वृत्त० ३०५०
न केवलं तवै० १४९४
न केवलं मनु० ३१११
न कोकिलाना० ७६१
नक्रः स्वस्थान० ९५४
नखदन्तक्षत० १४३१
नखदशननिपात० २१२६
नखानखि १४४८
न गुरुवंश० ९७०
न गृह्णाति ग्रासं ६२९
नग्नत्वमशुचि० ३३४०
नग्नाः सदा १८३३
न चिरं मयासि २५०९
न चेर्ष्या स्त्रीषु २७७८
न जातु कामः ३३५२
न जाने संमुखा० २०३८
न तज्जलं १८१९
न तत्त्ववचनं २८६९
न तथा बाध्यते ३१६५
न तथेच्छ० ३६९
न तदनुकृतं ९५९
नतशातकौम्भ० २०२३
न तु हन्यान्मही० २८२२
न तृणादुद्धारे २५२३
न दद्याद्यशसे २९७४
न दानतः किंचि० ३०२१
न दानेन न २७७३
नदीवप्रान्भित्त्वा ६३१
न देवा यष्टि० ३०९४
न दैवमिति २७२३
न द्विषन्तः क्षयं ३३५९
न निर्निर्यासान्ति० ४८६
न निष्ठुरत्वं १०७४
नन्दयति कस्य १७४१
नन्वाश्रयस्थिति० ४४१
न पङ्कादुद्भूति० ९३२
न परं फलति ४१८
न पालयति ८५३
न पाहि पाहीति २५२४
नपुंसकमिति १२३२
न पुत्रः पितरं २९९२
न प्रस्रवन्ति १६९५
न प्राप्ता भुवि ३४००
न प्राप्तो रत्न० २५९०
न बुद्धिर्धन० ३०९१
न भवति भवति २३६
नभसि जलद० १२९५
नभसि महसां २१९८
न भ्रूभङ्गकटाक्ष २३८०
नमः खलेभ्यः ३२६
नमः शिवाय निःशेष० १६
नमः शिवाय मन्त्रोऽयं ३४८७
नमः स्वतन्त्र० २१
नमन्नपि हरि० ३२३९
नमस्तस्मै वरा० ७
नमस्तुङ्गशिर० ८
नमस्त्रिभुवनो० ५

नमस्यामो देवा०	३०७९	नादासि दान०	३५२६
न मातरि	२७०१	नाधर्मश्चरितो	३००३
न मुद्रीया	५५	नान्तर्विचिन्तयति	२७६
न मे दुःखं	११९३	नाप्तं यत्केन	५१९
नमो नमः काव्य०	१६८	नाभिषेको न	५८१
नमो वाङ्मन०	१५	नाभीह्रदे	१५५५
नम्रत्वेनोन्न०	२८६	नाम ग्रन्थकृतां	२३८३
नम्रानना	१६५८	नामाप्यन्यतरो०	१०१७
नम्रीभूय	२८६७	नाम्नां समासो	३०१९
न म्लानिता०	९८३	नाम्नामकारि	३४८१
नयनोदरयोः	१९४१	नायातः सखि निर्दयो	१४२१
नरकनिलया०	३३२०	नायातः साम०	१४२५
नराः संस्कारा०	३०६	नायाति वाडव०	२२८८
न लज्जते सज्ज०	३५९	नायातो यदि तादृशं	१४३८
नलिनीदल०	१६८०	नारायणायितं	२४२७
नवकुमुदवन०	२१८०	नारीनितम्ब०	१५६१
नवनखपद०	२१७१	नार्याः सा रति०	११७५
नवविबोध०	१७५४	नालसाः प्राभु०	२६४७
न विना पर०	३८४	नालेनेव	७५८
न विश्वसे०	२७३४	नालोकः क्रियते	२२६
न विषमसृती०	४५५	नाल्पीयसि	४९६
नवे वयसि	२९९९	नाश्चर्यमेत०	४४५
नवोऽर्थो जाति०	१३७	नासंहतेन	१५६५
न शान्तान्तस्तृष्णा	४९१	नासादसीया	१५०२
नश्यति यावदिदं	३५१२	नासादितानि	२२५०
न श्लाघ्यानि	८१८	नास्ति जात्या	२६५९
नष्टमपात्रे	३४१	नास्ति यज्ञः	२७८३
नष्टा श्रुतिः	३०५७	नास्माकं जननी	२४००
न संसारोत्पन्नं	३४५५	नास्मिन्संतत०	२२९०
न सदश्वाः	२२६५	नास्य भारग्रहे	९५३
नहि कश्चित्कृते	२७६१	नास्य स्वादु०	८१९
नहि वर्षशत०	३०८६	नास्योच्छ्रायवती	६१५
नहीदृशं	२६९४	नाहं तुल्यः	२५९१
नाकारमुद्वहसि	२५५०	निःशङ्कं यत्त०	२३८४
नागेन्द्रहस्ता०	१५६६	निःशेषच्युत०	१४२३
नाच्छादयति	३००८	निःश्वासा वदनं	११५७
नातः पापीयसीं	३१६४	निःसङ्गमङ्गै०	१४५९
नात्यन्तसरलै०	२७५८	निःसाराः सुतरां	१०१०
नात्युच्चाशिखरो	२२६०	निःस्नेहः शूक०	२३२८
नादत्तमिच्छे०	३०१८	निःस्पन्दलोचन०	१४१९

निजकुलोचित० ७६०
नितम्बप्राग्भारो १०९३
नितम्बालस० १०
नित्यं तथा शृणु ९२७
नित्यं तीर्थे १०२०
नित्यं निरावृति ८९
नित्यं प्रहृष्टया २७७६
नित्यं या गुरु० ५३८
निदाघकाले २३१८
निदाघतीव्र० १६९३
निद्रार्धमीलित० १२८०
निनाय यद्विरह० २२२१
निन्दन्तु नीति० २७८
निन्द्यं जन्म ३०२९
निपीयमान० १८५९
निमित्तमुद्दिश्य ४३०
निमेषेण ह्रता १४९८
निम्नेन तोयं २९१०
नियतं यदि १२४०
नियतो देहिनां ३२८४
निरन्नस्थालीकं ३१९२
निरर्थकं जन्म १९६४
निरीक्ष्य विद्यु० १९४३
निरोधो न ३४८२
निर्गुणमप्यनु० २४२
निर्गुणेष्वपि २२५
निर्दयं हृदयं १२०३
निर्दोषाः शुचयो २८३१
निर्नाश्याम्बर० १७७९
निर्मथ्यते यदि ८७०
निर्मले सलिल० १९८५
निर्मातुं कुशलो १४६९
निर्माय खल० ३७६
निर्यान्त्या रति० २१९१
निर्लज्ज हरे १०५
निर्विण्णे निर्विण्णा १२६३
निर्विशेषं यदा २८१७
निर्वृत्ते सुरतो० २११६
निवासः क्रियतां ३४२५
निवृत्ता भोगेच्छा ३३९८
निशाङ्गना २१५४
निशा वयस्या १९५४
निशि शशिन्भज ११३३
निष्ठ्यूतकज्जल० १९१३
निष्पत्तिं कर० २५८१
निष्प्रग्रहेषु करि० ५९७
निस्त्रिंशत्रुटिता० २५५३
नीचः समुत्थितो ३८८
नीचस्तनोत्वश्रु १७५
नीचेश्वरस्य २३३२
नीतोऽस्मि येन १८२२
नीत्वोत्सङ्ग० १५८५
नीलाब्जपुञ्ज० ६७९
नीलाम्भोजं १६०४
नीलाम्भोजतमाल० १७८५
नीलोत्पलवने १८१०
नीवारप्रसवाग्र० ६३७
नूनं धात्रा २४५०
नूनं प्रेयः परि० १५४७
नूनं यां पश्यतो १२०२
नूनं हि ते १२८७
नूनमयं मे १२६५
नूनमाज्ञाकर० १२२७
नूपुरौ कथयतो० १९३९
नृपेणाहूय० ३२१०
नृणां धुरि ५१०
नृत्यच्चन्द्रकिणि १७७३
नृत्यन्तः शिखिनो ७७१
नेता यत्र बृह० ३१५१
नेत्रे त्वन्मार्ग० १४१०
नेयं विरौति १६४४
नैकत्र शक्ति० ९९२
नैतास्ता मलयस्य ६५३
नैरन्तर्यमुपैति १३०२
नैवाकृतिः फलति ३१००
नैषा वेगं २१०७
नो कामः प्रति० २५७६
नो गर्जत्यम्बु० ८५२
नो ताण्डवेन ६८३
नोदन्वानर्थिता० २६६५

नोद्दामानि दिशां २६२१
नोद्वेगं यदि ८८५
नोपकारः २८०२
नोपभोक्तुमपि २६७६
नोपेक्षितव्यो २७६२
न्यक्कारेण बहिः १३०१
न्यस्ता दृष्टिः १५७६
न्यायः खलैः ३१७
न्यायेनोपार्जिता २९७६
न्याय्यं मार्गं० ५३९

प (२७१)

पक्वान्नमिव २७६६
पक्षावुत्क्षिपति १९२१
पक्षावुत्क्षिप्य २४१८
पङ्काक्ता जानु० १९५१
पञ्चत्वं तनु० १३५५
पञ्चाननपरि० ३२२५
पटालग्ने २०५६
पणवनितयेव १७९६
पण्डितवाद० ११५
पण्डितेन विरुद्धः २७६५
पतति नियम० ३०२३
पततु तवोरसि २१२०
पततु वारिणि ५५४
पतन्ति नैव ५८४
पतत्यङ्गार० ७९०
पतितमुत्पतितं ७२९
पत्नीयत्यपि २९३८
पत्रं न श्रवणे० ११८५
पत्युर्यत्कवला० ६३९
पदद्वयस्य १४०
पदे वाक्ये १२००
पद्मयामाटितु० २६१४
पद्मनाभ ११२७
पद्मादयो ९२५
पद्मा ये मद० ५८०
पयोनिधेर्वाडव० १७५९
परं क्षिपति २८०७
परं विवर्धनं २१०
परदारा न २९७२
परदुःखं समा० २३१
परनारीषु २३०३
परनिन्दासु २७३९
परपक्षक्षय० २८८०
परपरिवादेन २३३५
परपरिवादे मूकः १९९
परपुरुषादिव १६९८
परमर्मघट्ट० ४०३
परमर्मदिव्य० ३९२
परवाच्येषु २८०८
परवादे दश० ३८९
परश्लोका० १७९
परस्परं चञ्चु० १९०७
परान्नं प्राप्य २३११
परामृशति ९०५
परार्थे यः पीडा० ९४७
परिचुम्बति १६४७
परिच्युत० १०७८
परिपूर्ण० ५०५
परिभ्रमसि ३१५३
परिम्लाने १६०८
परिवर्तिनि ५००
परिव्राक्कामुक० ३२९१
परिशिथिलित० २१७६
परिशुद्धामपि ४००
परिश्रमज्ञं १९५
परिष्वक्तस्ताव० ११३९
परीक्ष्य सत्कुलं ३१०९
परुषवचनं १६०१
परेषां चेतांसि ५३४-३४१०
परोपकार० २३१६
परोपघात० ३५७
परोऽपि हित० २७०५
पर्जन्यं प्रति ६२०
पर्यङ्कः स्वा० २३४२
पर्यावृत्ति० २०८५
पलाशरक्तार्द्र० १६६१
पश्चादङ्घ्रिं २४२०
पश्य चन्द्रमुखि १९८४

पश्यन्ती निज०	१५८८
पश्यामः किमयं विचेष्टत	८४७
पश्यामः किमयं प्रपद्यत०	१३७२
पश्याश्लेषविशीर्ण०	२१३३
पाकश्चेन्न०	३६१
पाणिपल्लवयुगेन	२०९३
पाणिपल्लवविधूनन०	२०९२
पाणौ पावन०	३४११
पाणौ मा कुरु	१३१३
पाण्डित्यस्य	३०५४
पाण्डुच्छायं	११०३
पाण्डुरसि	१२६०
पातः पूष्णो	५६३
पातालं परि०	२६३७
पातालतः किमु	२२८४
पातालमाविशसि	३४४७
पातु वो मेदिनी०	३०
पातितोऽपि करा०	२२२
पातेन कन्दुक	२२१
पात्रं पवित्रयति	३२४
पात्रमपात्री०	४२४
पात्रापात्र०	२९७५
पादन्यासं	५६१
पादाघात०	६३५
पादाङ्गुष्ठेन	१३७७
पादानते	११६९
पादासक्ते	१६०५
पादाहतं	२२६४
पादाहतोऽथ	४३९
पादे मूर्धनि	१५८९
पानमक्षा०	२७८४
पानीयं वा	२७३२
पापं समाचरति	२७२
पापः खलोऽय०	३५२४
पायात्स वः	४८
पायाद्गजेन्द्र०	८०
पार्श्वाभ्यां सप्र०	१४३०
पाहि पाहि	३५१०
पिककूजित०	१६७५
पिधत्ते द्वाः पट्टैः	२११७
पितरं चाप्यव०	२९८७
पिता माता	२८२९
पित्रास्येदं	२८७१
पिपासुरप्येव	६७६
पिबन्ति मधु	६९०
पीतस्तुषार०	२०२२
पीतो यदाप्रभृति	१२८५
पीतौष्ठरागाणि	२१३९
पीनेन स्तन०	१४७०
पीलूनां हि	६७२
पुंसामसमर्था०	२८७९
पुंसामुन्नत०	४९७
पुंस्त्वप्रमाणी०	२९१४
पुंस्त्वादपि	९८७
पुण्ड्रेक्षूनपि	६३६
पुण्याग्नौ पूर्ण०	१८५७
पुण्यात्त्वद्भाग०	२७९४
पुत्रमम्बुज०	१९५२
पुत्रादप्यधिकं	३१५५
पुत्रैर्मित्रै०	२६६७
पुरंदरसह०	३३०९
पुरस्तन्व्या	१३२३
पुरा निःस्पन्दानां	२१०४
पुरुहूत०	२२२०
पुरो रेवा	६६१
पुलका इव	२९५५
पुष्पपत्र०	७८९
पुष्पासवं	७३४
पुष्पेऽन्यत्राव०	९३४
पुष्पेषोरभि०	१५४६
पुष्पैरेव शरैः०	११५४
पूजापद्मपरम्परा०	३५००
पूरा नदीनां	१६४९
पूर्णं वीचि०	५६७
पूर्व वारिधर०	१८२५
पूर्वोपकारी	२७०८
पृथिवी दह्यते	३३०८
पृथुरसि गुणैः	२५०२
पृथुरहमयं	२८६५
पृथ्वि स्थिरा भव	२२८२

पृथ्वी पृथ्वी	५०२
पृष्ठभ्राम्यदमन्द०	३६
प्रकटमपि न	४३५
प्रकटयति	१३८२
प्रकाश्य लोका०	१९०४
प्रकीर्णभाण्डा०	२९२३
प्रकृतिखल०	४१३
प्रकृतिलघोर्येन	२५३३
प्रकृतिसरलं	११३६
प्रकृष्टे संपर्के	४५४
प्रखला एव खलानां	२८६०
प्रखला एव गुणवता०	३९७
प्रचुरमरिचा	२३७१
प्रजा न रञ्जये०	२८४१
प्रज्ञया मानसं	२६६६
प्रज्ञागुप्त०	२७४४
प्रज्ञाशौर्य०	२७३५
प्रणयविशदां	२०५८
प्रणीतश्चाप्र०	२८३४
प्रातिकूलता०	१९२२-३१२१
प्रतिदिनमिह	३४५४
प्रतिशरण०	२१८४
प्रतीयमानं	१५७
प्रत्यक्षं गुण०	२८१०
प्रत्यक्षमवि०	२४३३
प्रत्यग्रतिलका	१६५१
प्रत्यग्रदन्त०	२०२१
प्रत्यग्रयौवनां	१९५५
प्रत्यग्रैः पर्ण०	७८४
प्रत्यग्रोऽत्र	७४७
प्रत्युपकुर्वत्पूर्वं	५१५
प्रत्युपकुर्वन्बह्वपि	५१६
प्रथमं कला०	१९७२
प्रथमजनिते	२०६०
प्रथमतरमेव	२८६२
प्रथममरुण०	२००४
प्रथममुपहृत्या०	२१९९
प्रदानं सुच्छन्न	२८१
प्रपायां पीयते	२३१७
प्रबोधकाल०	१९३३
प्रबोध्यन्ते च	३२७३
प्रभातवाता०	२१६४
प्रभूतं धन०	३२२७
प्रम्लाने नयने	१३४०
प्रयच्छति	१९०
प्रयच्छतोच्चैः	१८५८
प्रयाणव्यापारं	१८४६
प्रयातेऽस्तं भानौ	१०९०
प्रलयमाखिल०	२१९०
प्रलीयन्तेऽल्प०	२४३४
प्रवर्धमानः	३४३३
प्रवातनीलोत्प०	१४९९
प्रविशामि	२०२७
प्रश्नाः कथा	२३६४
प्रसन्नसंपादित०	१५१८-१९६७
प्रसन्नाः कान्ति०	१४७
प्रसरद्भिः करैः	५४५
प्रसह्यमणि०	४४६
प्रसादपरतन्त्र०	१३२२
प्रसादयन्त्या	१८०४
प्रसादे वर्तस्व	१६२९
प्रसादो निष्फलो	२७८५
प्रसीद गति०	२०३५
प्रसीद प्राणेशे	१३३०
प्रसीदेति ब्रूया०	१६०२
प्रस्थानं वलयैः	११५१
प्रस्वेदमल०	३३४२
प्रहरविरतौ	१०४८
प्राज्ञामेति	२२४२
प्राची माणिक्य०	२२१९
प्राज्ञं विनीतं	३३३९
प्राणातिपातं	२१६२
प्राणानां च	११९६
प्राणानां परिरक्ष०	३०३३
प्राणान्विहाय	९१४
प्राणेशप्रथमा०	१५८६
प्राणेशे सहसा	१८८२
प्रातः प्रातरिहा०	१६२१
प्रातर्मूत्र०	३३३६
प्राप्ताः श्रियः	३४५१

प्राप्तानपि न ४८५
प्राप्ते कलौ ३०६३
प्राप्ते निदाघ० १२९४
प्राप्ते वसन्त० ७९४
प्राप्यते गुण० २०१२
प्रायः खल० ४०२
प्रायः परोप० ३५१
प्रायः प्रकाश० ३५०
प्रायः सन्त्युप० २८९
प्रायः समासन्न० ३१८९
प्रायः स्वभाव० ४४२
प्रायश्चित्तं २२९२
प्रायेण सर्वं ५४७२
प्रायेणेह कुला० ३४६८
प्रारभ्यते न ५४४
प्रारम्भतोऽति० ४२३
प्रालेयलेश० १८३९
प्रालेयैः स्नप० २६२६
प्रवारैरङ्गारै० १८४९
प्रावृण्मेवस्य २७९६
प्रियं ब्रूया० २७१५
प्रियकरप्रहिताम्बु० १८७७
प्रियतमस्त्व० १३९६
प्रियवियोग० १०८१
प्रियसखि कः खलु १७४६
प्रियसखि विपद्दण्ड० ३१३७
प्रियादर्शन० १२१६
प्रियानेत्रमुख० १५१५
प्रिया न्याय्या २८०
प्रियामुखं ११९५
प्रियाविरहित० ११९७
प्रियेण संग्रथ्य १८७९
प्रीतिं न प्रकटी० ४०३
प्रीतिगतार्थि० १७००
प्रेक्षणीयः २७१३
प्रेङ्खन्मयूख० ६०२
प्रेयसि प्रणय० २०४९
प्रेयांसं प्रति १६९२
प्रेरयति पर० ४०६
प्रोज्झ्य मित्र० १८९५
प्रोत्फुल्लचारु० १८६७
प्रोद्यत्प्रौढ० १८४३
प्रोद्यद्बालाङ्कुर० २५९३

फ (९)

फणमणि० ९६३
फलकुसुम० ७९६
फलमुपशमो ३४६०
फलाभिलाषो० ३०२०
फलाशिनो ३१७७
फलितघन० ७९५
फलितोदुम्बरा० १६९६
फुल्लेन्दीवर० २०३७
फुल्लेषु यः ७३३

ब (४२)

बद्धाः केचिदधो० २५८०
बद्धा यद्दर्पण० १६२
बभूव गाढ० १७९१
बर्ही रौति १७६७
बलिभिर्मुख० ३२४२
बलोपपन्नो २९२४
बहवः पङ्गवो० २२५५
बहवो यत्र० २७२४
बहिरपि गमनं २३६५
बहु जगद् २१७२
बहुनात्र किमु० १४३४
बहुविकृत० २००७
बहूनामप्यमि० २७४३
बहूनामल्पसा० २७४२
बहूनि नर० १४४
बह्वेतत्काम० ११९१
बाल इव यो २८९१
बाला क्रन्दति २४०१
बाला च सा १२८६
बाला तन्वी १४०१
बाले नाथ कृशासि ११०१
बाले नाथ विमुञ्च १६१४
बालेन्दुवक्त्रा १६७३
बाले मालेय० १७१६
बाल्यमद्य ३३०४

बाष्पाविलेन १२९०
बिभेति पिशुना० ३७८
बिभ्राणार्द्र० २३७३
बिम्बितं भूत० २०१३
बुद्धिमन्तो ३०९०
बुद्धिमाननु० २८४३
बुद्धिर्या सत्त्व० ५१२
बुद्धौ कलुष० ३०९६
बुधजनकथा २२०७
बुध्यामहे ९८२
बोधितुं हृदये १९५९
बोद्धारो मत्सर० १३९
बह्मघ्ने च २९८८
ब्रह्माण्डमण्डली ४९५
ब्रह्मा दक्षः ८३
ब्रह्मा येन ३१०२
ब्राह्मणेषु च २७८७

भ (८०)

भक्तं प्रतोल० २३५८
भक्तिप्रह्वविलोकन० ४३
भक्ते द्वेषो ३२२६
भग्ना वयं ३१७९
भग्नाशस्य ३१४३
भङ्क्तुं शक्तो २८७५
भण्डस्ताण्डव० ४६३
भद्रात्र ग्रामके १७८८
भद्रे वाणि ३१९४
भवमुज्झ १५१९
भर्तृपिण्डा० २२५४
भवजलधि० ३४९८
भवतस्तुल्यता० २४५९
भवति भिषगुपायैः ३१४८
भवति सुभगत्व० ३११
भवतु विदितं १६१७
भवतोऽपि भव० २४४१
भव निःस्नेह० ११८
भवबीजाङ्कुर० २६
भानुमानपर० १९२९
भाले तिलक० १४८८
भावशुद्धि० २९६६
भास्वद्रत्नप्रदीपे २५८९
भास्वद्बिम्बाधरा १४६१
भिक्षो कन्था २४०२
भिद्यतेऽनुप्रवि० ८९३
भिन्दन्नराति० ४७
भिन्दानः सुन्दरीणां २२२३
भीरुः पलाय० २६५४
भुक्तं स्वादुफलं ८३१
भुजतरुवन० १८७
भुजेऽपसर्पत्यपि २५२५
भुजे विशाले २२७४
भुज्यन्ते स्वगृह० ५३६
भुवनदृष्टि० १७५२
भूपालाः शशि० २५१५
भूपाला गुण० ३१४४
भूमिस्थमम्बु ६८०
भूमौ पतन्नपि ९०१
भूयांस्यस्य १००५
भृङ्गाङ्गनाज० ६९६
भृशं शुशुभिरे १७३०
भेकेन क्वणता १०१९
भेकैः कोटर ८४३
भोः पान्थाः स्व० १६८९
भोक्तुं भङ्क्त्वा १८२६
भोगस्तवैव २४४२
भोगा न भुक्ता ३३९६
भोगीन्द्राः प्रमदो० २६३८
भोगेच्छाविरिरं० ३४२४
भोगोपभुक्तिः २४०६
भो भोः करीन्द्र ६२७
भो राजहंस ७०४
भ्रमति बकुले ७४२
भ्रमन्वनान्ते ७५५
भ्रमर भ्रमता ७२७
भ्रश्यद्वनान्ध० १७९९
भ्रश्यन्ति यानि ११७८
भ्रष्टैर्मेघ० १७२२
भ्राजिष्णवो ७८०
भ्रातः कष्टमहो ३३२८
भ्रातः कोकिल ७२२

भ्रातः पङ्कज ९३५
भ्रातः पान्थ गृहं १४०९
भ्रातः पान्थ पथि ११४५
भ्रातः पान्थ प्रसीद १७८७
भ्रातः पान्थ व्रजसि ११४४
भ्रातः सुवर्ण० ९७२
भ्रातर्भीम० ८२९
भ्रातृणां सततं २८९७
भ्रान्त्वा विवस्वा० १६५४
भ्राम्यद्भृङ्ग० ८२४
भ्राम्यन्महागिरि० ६१
भ्रूचातुर्यं २२२७
भ्रूचापे निहितः १३५७
भ्रूभङ्गो रचित० १५७९
भ्रूभेदे रचिते १५८०
भ्रूभेदो गुणित० १५७८
भ्रूभेदो न कृतः १५८७
भ्रूशार्ङ्गाकृष्ट० १०३९

म (१६८)

मञ्जर्यो न १६८३
मठरश्चातप० २७६७
मणिः शाणो० ३४५७
मणिप्रभेषु १८१२
मत्कार्यसिद्धयै १४४४
मत्तेभकुम्भदलना० ६०३
मत्तेभकुम्भनिर्भेदकठोर० ५८३
मत्तेभकुम्भनिर्भेदरुधिरा० ५८७
मत्तेभकुम्भपरिणाहिनि १२९२
मत्वा सारं गुणानां ४९४
मत्स्योऽपि ७१६-३१२०
मदं न लिप्सेत ७३१
मदनपरिपाण्डु० २३४५
मदनमवलोक्य ७२६
मदमयमद० ३१
मदेन रागेण १९४२
मद्गेहे मशकीव ३१९७
मद्वैरिणः १८३०
मधुकरगण० ७४०
मधुकर बहुश० ७३२
मधु च विकसितो० २२३३
मधु तिष्ठति ३३८०
मधुप्रसङ्ग० १६५३
मधुरद्विरेफ० २०१९
मध्यदेशात्पुनः १२१५
मध्याह्नार्कक्कथित० १७०६
मध्येनैकेन १२०१
मध्ये विन्ध्य० ६४३
मनः प्रकृत्यैव १२०६
मनः शुक १२५७
मनश्चकोर १३२१
मनसापि ३११०
मनस्विहृदयं २९०
मनुष्यजातौ ३२१४
मनोभृङ्ग १२५८
मनोरथरथा० ३२४१
मनोरथशतै० ९०४
मनोरथैक० ३३९३
मन्थक्ष्माधर० ३५
मन्मथशर० १३९१
मन्मथाग्निपरि० १०७९
मन्युनेव कृशां १८०७
मन्येऽस्तं समये २०००
मम कामशरा० १२२४
मयाङ्कमानीय २१४०
मया बदर० ७८७
मया बद्धा वेणी ११४२
मयि स्थितिः २५२१
मयूखनखर० १९८१
मयैवाजन्म० १८०६
मरकतस्य वरं ८९९
मरौ नास्त्येव ९३८
मर्तव्यपक्ष० १२४६
मर्माणि स्पृशति १४१७
मर्यादानियमो २५७९
मर्यादापरि० ८८३
मलतैलाक्त० ३४०३
मलयानिल० १६६७
मलिनहुत० १७६०
मलीमसत्वा० १७५०

मल्लैः शैलेन्द्र० ४६
मस्तकस्थायिनं २२६७
महच्च फल० ३०९२
महतां यदेव ३९८
महति कुलेऽपि० ३३७४
महद्भिरोघै० १९०३
महातरुर्वा ७८८
महानहमिति २६८१
महिम्नामन्तरं २२५७
मां प्राप्य दैव० १२२६
मांस्पाकोत्कटं० २३७६
मा गच्छ प्रमदा० १०५३
मा गमन्मद० २००९
मा जीवन्यः २२६२
माणिक्योऽयं ९१०
मातर्जीव ६९
मातर्धर्मपरे २४१६
मातर्नो सन्ति ११६५
मातस्तर्णक० १०१
मा तात प्रभवा० २७४८
मा तात संपदा० २७४९
मा तात साहसं २७४७
मातापितृमयो ३३६६
मातापितृसहृ० ३२८८
मातेव रक्षति ३४४५
मात्रा स्वस्रा २७८०
मात्सर्यमुत्सार्य० २२२९
मात्सर्येण ५७९
माद्यन्मातङ्ग० ६१६
माधुर्यं मृग० १२१०
माननिधान० १६१६
मानव्याधि० ११६०
मानुष्यं वर० २९४९
मानुष्ये सति ३०४२
माने मौनमयं २०३६
माने म्लानिमुपा० ३३२५
मा भूज्जन्म महा० ३१९९
मा भूग्राम० ७५०
मा भैष्ट नैते २२५८
मामालोकय १६३६
मायामयः ३३७
मा याहीत्यप० १०४९
मारयन्त्या जनं १४५६
मार्गे पङ्किनि १९४८
मार्जारश्चुल्लि० २४०७
मालती शिरसि २२२८
माल्यं शल्यं १४१४
मित्रं वा बन्धुं वा २८९३
मित्रद्रुहः २३९०
मित्रपक्षमना० २८१८
मित्रमुज्झितवता० १८९६
मित्रस्वजन० २६८८
मित्रमण्डल० २४३८
मित्रे क्वापि गते ३४८३
मुक्ताफलं शशि० १५०४
मुक्ताभानि ७१०
मुक्तिर्हि नाम ९४
मुक्तो मानपरि० १६३५
मुखं ते पाद० १५९४
मुखं पाण्डु० १०९६
मुखपङ्कज० १५९७
मुखपद्मे १४९२
मुखमपि ९९६
मुखमात्रेण १३८
मुखेन चन्द्र० १२३६
मुखेनेन्दुं २५६२
मुखेनैकेन ३७५
मुग्धाङ्गना १८७५
मुग्धे तवास्मि २१२७
मुग्धे धानुष्कता २०२५
मुग्धे न पार्यसे २०२६
मुग्धे प्रेषय १०६२
मुग्धे भ्रमसि ११४
मुग्धे मुग्धतयैव ११६१
मुग्धे मुञ्च ८४
मुञ्चत गुणा० ३१२२
मुनिरस्मि २९१५
मुहुरङ्गुलि० १२७३
मुहुरविशदा २०५९
मुहुरुपहसिता० १८६२

मूकीभूय ७२१
मूढाः संयोग० १२४९
मूर्खः कृतेऽपि २३९२
मूर्छाछादित० २१५२
मूर्छानुबन्ध० १३९५
मूर्तिमन्तमिव २०१६
मूषकी गृह० २७०६
मृगमदकर्पूरा० ४१५
मृगमीन० ४२२
मृगो मृगयु० ३३६९
मृतं शरीर० २९५४
मृत्तिकानां ३००२
मृत्पाषाण० ३०३९
मृत्यो मुञ्च ३३२४
मृत्योरास्य० १०२१
मृत्योर्बिभेषि ३२९५
मृदुनापि २६९३
मृदुसुभग० ९६६
मृदोः परिभवो २६९२
मेघाटोपैः १७८९
मेघाडम्बर० २५४०
मेघैर्व्योम १७७७
मेरूरुकेसर० ५४
मैनाकादिभि० ८७१
मौने निषण्णा १३९२
मौर्ख्यं सर्वापदां ३१५७
मौर्व्यः किं मदनस्य १६९१
मौलौ सन्मणयो १००४

य (२३७)

यं प्रशंसन्ति २७५०
यं यमर्थप्रयो० २८२५
यं यमिच्छेद्यथा ३०८५
यः कंदर्प० १३०६
यः कन्दुकैरिव ९३
यः काकिणी० २९११
यः कुरुते २९००
यः केसरी ५९९
यः पातार्थं० ३१३२
यः पृष्ठं युधि २५०८
यः प्रदोषः १२३८
यः प्रशंसति ५२५
यः श्रोता श्रुत० २९३७
यः सत्पदस्थ० १९१
यः समुत्पतितं २६४८
यः स्नातः शीत० २११
यः स्यात्केवल० १९२
य एव राजन्मुदु० २९२०
यच्छक्तावप्युपे० २६७७
यच्छक्यं ग्रसितुं २७४०
यच्छञ्जलमपि ५१८
यच्छ्रुतं न ३००७
यज्जातोऽसि चतु० ८१३
यज्ञाध्ययन० २९९७
यज्ञोपवीतं २३९०
यतो यतः क्षिप० १२१३
यतो यतो निव० ३३७२
यत्कर्मबीज० ३१०३
यत्कस्यामपि २५५८
यत्कार्यं पुरुषे० २७२१
यत्किंचना० ८००
यत्तज्जलै० १६८१
यत्नात्संगम० २०६६-२२४८
यत्नादपि ९६४
यत्नोत्थापन० २३७४
यत्पयोधर० १५३५
यत्पराधीनयोः १११२
यत्पाथोज० २२११
यत्पीत्वा गुरवेऽपि २९३९
यत्पुष्पपल्लव० ९९७
यत्पूर्वं पवना १५०१
यत्र यत्राभि० ३५०६
यत्रोषितोऽसि ८३८
यत्त्वन्नेत्र० १३६६
यत्सुखं सेव० २८१२
यत्स्मृत्वैव ३४८
यथा कापुरूष० ३००४
यथा काष्ठं च ३२८७
यथा गजपतिः ३५४
यथा छायातपौ ३०८०
यथा तथापि १९

यथा धेनुसह० ३०८१
यथा परोप० ३७७
यथा पल्लव० ७८५
यथा शरीरं ५२६
यथा शशी २२२२
यथा हि कश्चि० ३३७९
यथा हि मलिनै० ३०४९
यथा हि शृङ्गं २३४४
यथा ह्यामिष० ३३५६
यदकार्यमकार्य० २९०३
यदक्षिभ्रू० २२९७
यदधरगत० १५२१
यदन्तस्तन्न २७७२
यदपसरति २१३५
यदपि निरायुधा २५०५
यदभावि न २६६२
यदयं शशि० ८५९
यदर्जितं प्राण० ३०९९
यदश्रुतार्थं० २७९१
यदस्ति तद्द० २४७०
यदा किंचिज्ज्ञोऽहं ३४५६
यदा प्रकृत्यैव १२७०-२२३२
यदा विगृह्णाति ४३६
यदि जन्मजरा ३३१४
यदि नाम कुले ३१५८
यदि नाम दैव० ६९१
यदि नामास्य—अयत्ने० १२३१
यदि नामास्य—दण्डमादाय ३३३४
यदि नास्मि महा० ३५०५
यदि परगुणा ४५३
यदि प्रिया० १२५५
यदि वयमप० १५९९
यदि विनिहिता १६२५
यदि सत्सङ्ग० ४६१-२८०६
यदि सा चारु १२४१
यदि स्मरामि १२५१
यदिह भवतो ८७४
यदीच्छसि वशी० २६५२
यदेतच्चन्द्रा० १९७८
यदेव कर्म० ३०९८
यदेव ते लाघव० ३३८१
यदैव भर्ता २७८२
यद्गतं तदति० ३२७४
यद्गम्यं गुरु० १६२६
यद्गीयते जगति० १५४४
यद्ग्रीष्मो २५४१
यद्ददाति यदश्नाति ३२८३
यद्ददासि विशि० ४७५
यद्दूरमुक्त० २०९५
यद्धीमताति० २३३०
यद्धूलिधूसर० ३०२६
यद्भावि तद्भवति ३१५४
यद्भूभृतो ८४४
यद्यदिष्ट० ३८२
यद्यद्ब्रूयादल्प० २८०९
यद्यपि चन्दन० ७९३
यद्यपि स्वच्छ० ८५५
यद्यप्युन्नत० ३०७५
यद्यसौ मृग० १४९३
यद्रात्रौ रहसि २२१२
यद्वञ्चनाहित० २७१
यद्वित्ताढ्याः ३४६१
यद्विन्ध्यः शिखरी ६४२
यन्न माति १५३३
यन्न शक्यं २७४५
यन्मनोरथ० ३११५
यन्मुक्तामणयो ९०९
यभस्व नित्यं २३६६
यमः शरीर० २३०८
यमोऽपि वञ्चितो २३२५
यल्लावण्यमयत्व० २५८४
यशःकुसुम० २५०६
यशसस्तव २४६३
यशस्करे २९२५
यशोदया० २४८६
यस्मिञ्जने मद० २९३१
यस्मिन्कर्मणि २८७२
यस्मिन्बाष्प० ११८७
यस्मै देवाः ३०९५
यस्य कार्य० २७३६

यस्य केशेषु १२२९
यस्य चाप्रिय० २७५९
यस्य जना न २९०१
यस्य धर्म० २९५६
यस्याः संगम० ७४८
यस्यानेकमदान्ध० ६१३
यस्यान्ते श्वापि ३२७६
यस्या बीजमहं० ३५१८
यस्याम्बुकणिका० ८५६
यस्यार्थास्तस्य २८१६
यस्यार्थिनो न २८६४
यस्यासीन्नव ६७१
यस्यास्ति सर्वत्र २९०२
यस्योद्यद्वाण ५१
यां स्मृत्वा सहसैव ७१३
या इमाः प्रेक्षसे ३३३७
या कामुक० ११६६
याचन्ते पितरः २३१३
याचमानजन० ३०४०
याच्ञापदं २७४
यातं यौवन० ३३९४
याताः कणादतां २४४६
याताः किं न १३४२
याता प्रातरयं २१४९
यातास्ते रस० १७८
यातु नाशं ८५७
याते गोत्र० २१०८
याते शर्म २४९६
यातोऽस्मि पद्म० १९०८
यात्रामङ्गल० ११५०
यादृङ्मनोभि० ३४९६
यादृशं जनमनः ३४९७
यान्ति यच्छरणं १६४२
यान्त्येके पर० २५८२
यान्दिग्ध्वैव १००७
यान्येतानि ३४६४
याप्यो वैद्यस्य २३४१
या प्रकृत्यैव ३२२४
या बिम्बौष्ठ० १०५१
यामः स्वस्ति ९११
यामालिङ्ग्य ७१४
यामीति प्रिय० १०४२
यामीत्यध्यव० १०५०
यावदस्थिषु ५९१
यावद्वाञ्छित० १२६४
यावन्नो सखि ११६३
यावन्मद्यमद० १९४९
या विपत्ति० ४६९
या सा जगत्परि० ३२५७
या साधूनिव १६५
या साधून्प्रखला० ३०७४
यासि त्वं विरहा० १३४७
यास्यति सज्जन० १४९
यास्यामीति गिरः १०६४
यास्यामीति वचो १३५०
यास्यामीति समुद्यतस्य ११५३
युक्तं यथा किल ४४०
युक्तमाह ११२६
युधिष्ठिरोऽसि २४४४
युष्मत्कीर्ति० २६३०
युष्मद्गन्ध० २५१९
युष्मद्दन्ति० २५०९
युष्मद्भीतारि० २६०४
युष्माकमम्बर० ७३
युष्मादृशः ७८१
ये गात्रे ययु० १६६३
ये गृह्णन्ति हठा० ९०८
ये जात्या लघवः १०११
ये तावत्स्वगुणोप० १६४
ये तावन्मलयोप० २९४२
येन ध्वस्तमनो० ४४
येन पाषाण० ८९५-२२६१
येन व्यधीयत २४९७
येन सहासित० २८८५
येन स्वेन करेण ३४८४
येनाक्षरसमा० १२३०
येनामोदिनि ७४९
ये निर्दहन्ति १४००
येनेयं ग्लपिता० १४७४
येनैकाङ्गुलि० ३४७१

येनोज्झितं सह० ७००
येनोन्मथ्य ५६५
येऽपि नास्तीति ३२७२
येप्यासन्निभ० १८८
ये बालभावे ३४३६
येऽर्थाः क्लेशेन २६७०
ये श्रमं हर्तुं० ३४३
येषां नाम्र० ३०१३
येषां प्राणिवधः ३६७
ये संतोषसुख० १०२७
यैः कारुण्यपरि० ३२००
यैर्वातूलो ३२१
योग्यतयैव २३९
योऽस्ति यस्य च २९८४
यो न दीर्घां० २२२४
योनौ कर्मणि २८२३
यो मानुष्यं ३०३६
यो यं जनाप० ३१३३
यो यः पश्यति १२२२
यो यमर्थं २६८५
योऽरिणा सह २७५६
योऽर्थः स्यात्पुरु० ३४६३
योऽर्थधर्मां० २८४०
यो वैरिष्वनलो २६१०
योऽसावानन० ११५५
यौवनं जरया ३१४३

र (७५)

रक्तच्छदत्वं १८१७
रक्तत्वं कमला० २५१
रक्तस्त्वं नव० १३६४
रक्ताक्तयन्नखर० ६१९
रक्ताशोक १३६३
रक्ता हरन्ति ३३३८
रजनिवमथु० २१९३
रजनीवशा० १९७५
रजन्यामन्यस्यां १४३७
रज्ज्वा दिशः ६४८
रठतु जलधरः १७९०
रटसि कटु ७०१
रण्डाः पाखण्डिभि० २२९६
रतक्रीडा १३०५
रतिकृति २१०२
रत्नाकराज्जनि० ९१६
रत्नाकरोऽपि २४९९
रत्नान्यधो २६२७
रत्नान्यमूनि ८६६
रत्नोज्ज्वलाः ८८८
रत्नोत्कटोत्तमा० २१२१
रथस्यैकं चक्रं २२७७
रथ्यारजो० १११५
रम्यं हर्म्यं ३४६६
रम्यं हर्म्यतलं ३३२६
रम्यतामुप० १८९३
रविप्रभाभिन्न० १७०४
रविमणिरपि २२७७
रविरुचिऋचा २१९४
रवेरेवोदयः ५४८
रवेर्मयूखै० १७०३
रसति तरुणी १७६१
रसवदमृतं १५११
रसायनममी २०६
राकेन्दोरुदयः २६२८
रागान्नक्षत्र० २४७५
राजंस्त्वमेव २४३५
राजञ्छ्रीः सम० २५७७
राजतः सलिला० ३३५७
राजन्यद्यपि २४६१
राजन्यशो २५३९
राजवल्लभ० ३२३०
राजा राजार्चिता० ९७
राज्ञामव्याहताज्ञा ३४७७
रात्रावद्य ममानया २२१३
रात्रिराज ११२५
रात्रिर्गमिष्यति ७५४
रात्रौ गुण० ५७१
रात्रौ जानु० ३१८७
रात्रौ वारि० १७७४
राधामोहन० ९८
रामा नितान्त० १०६५
रामालिरोमा० १९३४

राहुरबाहु० ३११७
रिक्ताः कर्मणि २८७०
रिक्ता विपाण्डु० १८००
रिपूनवाप्यापि २५२२
रुचिधाम्नि १९२४
रुजासु नाथः ३४९४
---- रुण यातु २३३४
रुद्रोर्द्रि जलार्धि ५४३
रूक्षं क्षार० ८७८
रूपं यन्मदने २६२४
रूक्षं रौति ४३८
रूपं हारि मनो० ७१५
रूपातिशय० १२०९
रे दन्दशूक ९७४
रे मेघाः स्व० ८५०
रे रे ध्वाङ्क्ष ७७२
रे रे भृङ्ग ७५२
रे रे यन्त्रक ३३८८
रोगी चिरप्रवासी ३१८४
रोगोऽण्डजो ३८३
रोदितुं नैव ११०५
रोमाञ्च वहसि १४३९

ल (५५)

लक्ष्मीं विशेषय ९२६
लक्ष्मीः स्याद्यदि १४६८
लक्ष्मीकपोल० २९
लक्ष्मीक्रीडा० २००५
लक्ष्मीपङ्क० ३४१९
लक्ष्मीपरि० २८७३
लक्ष्मीदान० ३०३४
लक्ष्मीसंपर्क० ९२०
लगुडैर्हन्य० ३२१८
लग्नं रागा० २५९५
लग्ना नांशुक० १०५७
लघीयः प्राज्यं २९३६
लघुनि तृण० १८४०
लघु पादो २३२९
लज्जां विहाय १०४५
लज्जाभरावनत० २२३५
लज्जामहे वय० ८६७
लज्जावतः कुलीन० १३७१
लतान्तान्नादत्ते ६३०
लब्धं चिरा० ८०५
लब्धं सरोभिः १८८४
लब्धाडम्बर० ६१२
लब्धोच्छ्रायो ४१४
लब्धोदयो० ३९५
लब्ध्वा जन्म ३१०५
लभेत सिकतासु ४४७
लम्बमाने ३२८३
लम्बालकं १२८८
ललाटतट० १४८९
ललितललितै० १२९९
लवणाम्बुनिधे० १८०९
लाक्षालक्ष्म २२१५
लाङ्गूलचालन० ६४१
लाभप्रणयिनो २३०
लालेत्युद्विजते ३३३५
लावण्यकान्तिपरिपूरित० २०३१
लावण्यकान्तिविसरामृत० १९८९
लावण्यद्राविण० १४७२
लावण्यपण्य० ३३९७
लावण्यौकसि २५३६
लिखति न १०७२
लिखितकमले ७४१
लिम्पतीव १८९०
लीने श्रोत्रैक० ५७
लीलागतिर्यत्र १५६९
लीलादलित० ५८६
लुब्धः स्तब्धो ३७३
लेखनीकृत० २३२७
लोक एष ३०४१
लोकत्रयस्थिति० ९१
लोकानन्दा० ५५९
लोकोत्तरं चरित० २२८१-३४४६
लोलभ्रूलतया २०६६
लोलाक्ष्या गुरु० १०५५
लोलैर्लोचन० १०६०

व (१८७)

वक्त्रं जेष्यामि १५२५

वक्त्राम्भोजं	२५९२	वश्येन्द्रियं	२६४९
वक्त्रेन्दुना	१५७२	वसतोतिशय०	६८९
वक्त्रे या मृग०	१०९२	वसन्तप्रारम्भे	१६८८
वक्रमशय्या	९५८	वसुरहितेन	१२५
वक्रवचनै०	१०९	वस्त्रान्ते कर०	१०५८
वक्रेण शिरसि	१६६९	वहन्प्रज्वलितो	२७९२
वदननिहिते	२१००	वहेदमित्रं	२७५४
वदनशशिनः	२०९८	वह्निं शीतायितुं	२२८७
वद विधुंतुद०	११२९	वह्निः समुद्भवति	२९३२
वनानि तोयानि	१८११	वाङ्मनःकाय०	३४०२
वनानि दहतो	२३८२	वादो महा०	११६
वनिताचित्त०	१७२६	वाचयति	२३४४
वने प्रिय०	१६४८	वाञ्छा सज्जन०	२९४४
वन्द्यः स पुंसां	३१९	वाताकीर्ण०	१७१३
वन्द्यान्निन्दति	४५९	वाताहार०	१०१६
वपुरनुपमं	१५६३	वातैरभ्युदिता०	१७३२
वयमिह परि०	३४७५	वातोद्धूतमुखी	१९५०
वरं दरिद्रः	३४४०	वान्ति कह्लार०	१७९३
वरं भ्रूभङ्गास्ते	१६२३	वान्ति रात्रौ	१७९४
वरं विन्ध्याटव्या०	३०५५	वान्तूच्चैर्मरुतः	१७८३
वरं हि नरके	३१६३	वान्त्यापि यत्सुख०	२३९१
वरमत्यन्त०	३८५	वापीतरङ्गा०	१६५२
वरममी तरवो	४८८	वायुरिव	४०५
वरमश्रीक०	९१९	वाराणस्या०	३४२०
वरमसौ दिवसो	१११४	वासवस्तुरग	१९३५
वरमहिमुखे	४५६	वाहस्त्वमीश्वर०	६८८
वरमियमङ्कुश०	६३२	वाहि वात०	११९०
वरमिह रवि०	९९८	विकचकच०	१४८४
वरमुन्नत०	९५५	विकचकमल०	२१७९
वरुणगृहिणी०	२१९२	विकचकुमुदैः	६६५
वर्जनीयो मति०	३७०	विकल्परचिता०	१३२९
वर्जस्थं गुरु०	४५७	विक्रमामि रवा०	३१८६
वर्तते येन न विना	३२५०	विकासिपद्मा०	१०७३
वर्तते येन पातङ्गिः	५५१	विगततिमिर०	२१८१
वर्धते स्पर्धये०	३४६	विचरेदेक०	२४२९
वर्षति परं न	१६१८	विचारस्तथ्यो	५७५
वल्मीकप्रभवेण	१८६	विजये कुशल०	१२३
वल्लभागमना०	२०४२	विजितमपि	१७९८
वल्लभेन परि०	२०९१	विजितात्मनां	३०६२
वश्याः सुता	२२०६	विजृम्भमाणे	३४०७

विजृम्भितोद्दाम० ३४४३
विजेतव्या २२७८
विडम्बनैव ४७६
विततपृथु० २१८५
वितीर्णशिक्षा १७१
वित्ते त्यागः २६४
वित्तेन वेत्ति २३६९
विदेशेषु ३०५३
विद्ययैव ५०६
विद्याविक्रम० ३४३२
विद्राणे रण० २६०२
विद्वत्तां चैव ३२५३
विद्वत्त्वं च ३४२६
विद्वद्गोष्ठी २९०७
विद्वानुपालम्भ० ४२७
विद्वानृजुरभि० २८८४
विधाय संध्यां २१६०
विधायापूर्वं० १५१३
विधुरप्यकांति ३१३१
विधूतभृङ्गा० १६७२
विध्वस्तपर० ३२९
विनयति सुदृशो १८६४
विना न साहित्य० १७३
विनाप्यर्थैं० ५३५
विना साध्येन २४३२
विन्ध्याद्रिसानु० ६२५
विपक्षः श्रीकण्ठो २२८०
विपदि धैर्यं० २६७
विपरीतरता० २११९
विपुलं गगनं ३१०४
विपुलहृदया० १५३
विपुलहृदयै० ५३२
विप्रः सपक्षो २३८९
विभूतिरर्धत्यपि ३२५१
विमलमम्बु १७५१
विमानना २९२२
विमुञ्चन्त्या १४०३
वियोगिनी १०७५
विरमत घनाः १७६२
विरमत बुधा २३८५
विरमत विरमत १०७०
विरम विफला० ३१३८
विरलविरली० २२१७
विरलाङ्गुलि० २४१०
विरहपवन १२९६
विरहविषमो १६३३
विरहे मृग० १२४८
विरुद्धैरपि २७१२
विरोधात्तव २४७४
विलोक्य संगमे १८८७
विवृणवता १६६०
विवृद्धतापो० १०७६
विश्लिष्टोन्विष्य २००३
विश्लेषो जनितः १७०७
विश्वस्य स्थितये ६०४
विषं वेश्म ३४३०
विषण्णं दीन० २९९४
विषधरतो ३२७
विषमगता २३८
विषमभिमुखं ८७३
विषमवृष्टि० १७५५
विषस्य विषया० ३३६८
विष्णुर्बिभर्ति ९९३
विष्णुर्वा त्रिपुरा० २४
विसृज दयिते २०३३
विस्रं वपुः ६००
विहारः कण्ठ० १४२६
विहारो मृग० १२२०
वीक्षितेन १५९८
वीणा वंश० ३१७४
वृत्तं यत्नेन ३०४८
वृत्त एव स ९६८
वृत्तानुपूर्वे १५६७
वृत्तिं स्वां बहु ३६०
वृथा ज्वलित० ३७९
वृथा दुग्धो ४४९
वृद्धिर्यस्य ८२६
वेत्त्यङ्गार० १९१८
वेल्लितालक० १४३५
वेश्यानां पर० २३६८

वेश्यावेश्मसु ३०७७
वैकुण्ठाय ८८७
वैद्यनाथ २३१९
वैद्यसांवत्सरा० २८३९
वैपरीत्य० २१२३
वैयाकरण० २३२३
वैरमादौ २७५१
व्यक्तोपकार० १९१०
व्यपोहितुं १८६१
व्यसनमचलं २१०१
व्यसनैरेवा० २८८३
व्याख्यातुमेव १५५
व्याप्तव्योमतले २६१२
व्यापृतेनापि २९५८
व्यामोहयसि १०७
व्यायस्यन्नपि ३१४२
व्यालाश्च राहुश्च १९६
व्यासादीन्कवि० २३८५
व्योम्नः श्यामा० २१५६
व्योम्नि नीलाम्बुद० १७३३
व्योम्नीव नीरद० ९१
व्रजति कुमुदे २१९५
व्रजत्यधोधो २७८८
व्रजन्ति ते २९१६
व्रते विवादं ३१८
व्रीडायोगाद्नत० १३३५

श (१०१)

शंभुर्मानस० २६३९
शक्तिर्निस्त्रिंश० २५९६
शक्यो वारयितुं २९४३
शङ्काः सन्ति ९१७
शङ्खोस्थिशेषः ९१३
शठ वर्णयामि १०६
शतपदी सति० ९६९
शब्दवह्नि० १५३०
शब्दार्थमात्र० १८४
शमयति यशः ३६३
शमसुख० ३३७८
शय्याशाद्वल० ५४०
शरणं किं ४६७
शरत्कालातप० १८२७
शरदि रवि० १८१४
शरदि समग्र० ९६५
शरद्युत्पन्न० १७९५
शरीरं क्षामं १३२८
शरीरनिर० २८०१
शरीररोगं ३४२३
शल्यमपि ४२१
शशिदिवाकर० ३१२५
शशिनि किल ३१४९
शशिमुखि १३१७
शशी दिवस० ३४५८
शस्त्रं पत्रायते २९८५
शाखासंतति० ८०९
शाठ्येन मित्रं २९१८
शान्तवपुरेष २८५५
शान्ते मन्मथ २१३४
शान्त्यै दर्पवतां २५९८
शारीरैः कर्म० २९६५
शावान्कुलाय० ९७९
शास्त्रं सुनिश्चित० २९२६
शिक्षयति लोक० २८५८
शिखरिणि क्व २०३०
शिखरी चित्त० ९६२
शिखिकुलगल० १७६३
शिरः सुधौतं २९२१
शिरसा धार्य० ५५२
शिरसा विधृता २६९१
शिव इति यदि १११
शिशिररुचिः २१५७
शिशिरशीकर० १७५७
शीतमध्वा ३१६९
शीतवातातप० ३२०७
शीतांशुकर० १९६१
शीतांशुशेखर० ६९८
शीतेनोद्धृषित० ३१८१
शीलं रक्षतु ३०५२
शीलं शीलयतां ३०३५
शीलं शैलतटा० ३०७२

शुकहरित० १८४१
शुक्लानि दिन० ३२९३
शुद्धः स एव २७३
शुद्धमाविल० १९०१
शुद्धस्वभावा० १९६८
शुष्कतनुतृण ८९६
शुष्कस्नायु० १०२५
शून्यं वास० २११३
शून्यमाकीर्ण० २०८
शून्यार्थवंचनै० ३२३४
शूरं वैधव्य० ३४७८
शूराश्च कृत० ५४२
शूरोऽसि नून० २०४०
शृङ्गेणाङ्गं ६५९
शृणु सखि २३३८
शैलराजतनया० ७१
शैलश्रेणिगुहा० ६०७
शैलाः सुरा० २३५४
शोकाराति० २७००
शोच्यस्ताव० ५६६
शोभां दिक्तरुणी १८४५
शौर्यदर्प० ५८९
शौर्यश्रीकेश० २६००
श्यामास्वङ्गं १३३६
श्रीकण्ठस्य ९५
श्रीखण्डद्रव० २६१९
श्रीजैनोल्लाभ० २६३३
श्रीपरिचया० २८५४
श्रीभृतो नर० २४४८
श्रीमद्भूरमणेन्द्र २६३५
श्रीमन्नाथ २५४२
श्रीमन्मानस० १५२४
श्रीसंनिधान० २५२८
श्रुत्वा बाल० १७७२
श्रूयतां धर्म० २९५०
श्रूयते रशना० २१२२
श्रेयांसि बहु० ३४२७
श्रेयांसि वो दिशतु ६५
श्रोत्रोत्सवं ७२०
श्लाघ्यैव वक्रिम० १७७
श्लिष्टः कण्ठे २१४३
श्लोकः कस्य २५६८
श्लोकोयं स्वामी० २५
श्वः कार्यमद्य ३२८१
श्वः श्वः प्राण० ३३००
श्वश्रूर्नुदति २३९६
श्वस्त्वया सुख० ३३६५
श्वासाः किं त्वरिता० १४४०
श्वो गन्तव्य० १३७१

ष (१)

षट्कर्णो भिद्यते २७१८

स (३३९)

संकेतकाल० २०४३
संकेतधाम्नि १९४४
संकोचमेहि ९२८
संकोचित० १८५०
संक्रान्तमानन० २०२०
संक्षोभं पयसि १८८१
संचित क्रतुषु ४८७
संतापी मलया० १३५९
संतापो न खलु ३१२८
संतुष्यत्युत्तमः ३०४
संतोषः किम० ८११
संतोषामृत० ३३८४
संतोषैश्वर्य० ३३४६
संत्यज्यैतां १०८९
संदष्टवस्त्रो० १८७३
संदष्टेधर० १३०३
संदिष्टस्वजना० ११८९
संधिविग्रह० २४६६
संध्यां यत्प्रणि० १०२
संध्याप्रमाण० ११७
संनिवेशविशे० २८३६
संपत्तौ कोमलं २९५
संपत्सु महतां २००
संपदो जल-किं धनैः ३३१६
संपदो जल-गच्छ दूति ११८०
संपूर्णानि दिनानि ११४७
संप्रति किमत्र ११३

संप्राप्तुकामो०	१९७०
संप्राप्नुवन्ति	२२८९
संप्राप्य कोकिल०	७६७
संभारो भवता	१६८५
संभोजनं	२६९७
संमोहयन्ति	३३५४
संरक्षितुं कृषि०	९८४
संविधातुमभि०	१९६५
संसारे सुखिता०	३३२९
संसारेऽस्मिन्नसारे	२२४५
संसारैकनिमि०	१८
संस्पृश्य तं	१४४५
स एवाहं पार्थः	३१४६
स कथं न स्पृह०	१५६०
सकृदपि दृष्ट्वा	२४०
सकृद्दुष्टस्तु	२७५७
सकृपाणां	२४७७
सक्तूञ्छोषयति	३२०१
सखि विवृणुते	११७१
सखि स सुभगो	१११८
सखे खेदं मा गाः	३१९१
सखे सत्यं सत्यं	१३३१
सखे समं	१२२१
सख्यः किं परुषै०	११६२
सख्यस्तानि वचांसि	२१४५
स ख्यातोऽस्ति	२६२५
सगर्वगर्ज०	५९२
स ग्राम्यः स	१६४१
सङ्ग्रामाङ्गण०	२५१३
सङ्ग्रामे प्रहरण०	३१२९
सज्जना एव	२८७
सत्काव्यभूषणा	३४३१
सत्काव्यार्थनिरू०	३४६५
सत्कुलजे पाण्डित्यं	३१२३
सत्कृतं स्वजने०	२७०३
सत्क्षेत्रप्रतिपादितः	३०२८
सततं यश्च	२८१४
सततमातप०	१८७६
सतां मतमति०	२७९७
सति प्रदीपे	१२३५
सत्त्वान्तः स्फुरिता०	७८३
सत्पक्षा ऋजवः	२२९
~त्पादपान्विपुल०	९४१
सत्यं गुणा गुण०	२७०
सत्यं जना	२२३१
सत्यं तथा न	२१४१
सत्यं मनोरमा	३२६६
सत्यं वाचि	३०३२
सत्यधर्मच्युता०	३६६
सत्यपि भेदाप०	३५२०
सत्यमाचक्ष्व	२०३९
सत्ये शङ्काचकित०	३२३७
सत्यङ्गात्स्या०	३८९६
सत्साधुवादे	३३६
सदसत्त्वेन	२०
सदा खण्डन०	३३२
सदा वक्रः	२३०८
सद्भिरेव	२७११
सद्यः पक्वघृतं	२२४३
सद्वंशजः	८९७
सद्वंशजस्य	३०८
सद्वृत्तयः	५५६
स धर्मो यो	२६४३
स धूर्जटिजटा०	६२
सनूपुरालक्तक०	१२७६
सन्ति कूपाः	६८६
सन्ति स्वादु०	३२३६
सन्तोऽपि न विरा०	३१६१
सन्तोऽपि सन्तः	५२७
सन्मार्गे तावदास्ते	२२४६
सन्मूलः प्रथितो	८१२
सपदि कुमुदिनी०	२१७०
स पातु वो यस्य जटा०	६३
स पातु वो यस्य जटा	३२
स पुमानर्थं०	२२६७
सप्रस्वेदः	३२३३
सभा वा न	२८२६
समक्षमपि	१८३१
समजनि न	२०६२
समदकरि०	५९६

सममेवाकम्प्यन्ते	१६७६	सहृदयगिरा	२६३६
समयोचित०	११६७	सहृदयाः कवि०	१५९
समर्पिताः कस्य	४२५	स हेमालंकारः	१०००
समस्तलक्षणा०	१७	सांध्यराग०	१८९२
समादिष्टं शिष्टै०	२०८६	सांमुख्यं वस्तु०	१०१३
समानानि व्यती०	३२८९	साकूतं निज०	१९७
समाश्रित्योत्सङ्गं	८७५	सा ख्यातास्ति	२५५६
समाश्लिष्यत्युच्चै०	३३८८	सागसि प्रिय०	२०१४
समाहृतं यस्य	१९०६	सागसेऽपि न	३२३
समुद्रिरसि	७१८	सा गोत्रस्खलनं	२०७३
स मे समासमो	१२५३	सा जिह्वा या	३४८९
सरसि बहुश०	७०९	सा दृष्टा यैर्न	१२५४
सरस्वतीमातु०	१७०	साधयति य०	४०१
सरस्वतीस्थिता	२४५३	साधुरेव	२८८
सरोरुहाक्षीणि०	१८९९	साधुष्वेवाति	४०८
सर्वः किलाय०	९२	साधुसङ्ग०	२०७
सर्वः पदस्थस्य	२६८९	साधूत्पात०	८४२
सर्वत्र गुणवा०	३०२	साध्वीव भारती	१४५
सर्वत्र संपद०	३३४७	साध्वेव तद्विधा०	७८६
सर्वथा धर्म०	२८१३	सानन्दं नन्दि०	८१
सर्वथा स्वहित०	२९०५	सान्द्रनीहार०	१७२०
सर्वदा सर्वदो०	२४५२	सान्द्रानन्द०	३४१५
सर्वस्य द्वे	२३६२	सा पार्वती०	२३१४
सर्वस्यैव हि	१५०९	साप्तपदीनं	२४५
सर्वात्मना	१०८८	सा बाला वय०	१३४६
सर्वापदां	३५१५	सा भार्या या	२७७५
सर्वाशापरिपूरि०	९१८	साभिमानमसं	३१०
सर्वाशारुधि	१७०८	सामोपायनय०	२२८५
सर्वाशुचिनिधान०	३२८०	साम्नैव यत्र	२८७४
सर्वासां त्रिजग०	८७९	सा यावन्ति	२०७०
सर्वासामेव	३२०९	सा यौवन	१२१२
सवेपथुं	१४३६	सारङ्गो न	६५८
सव्रीडा दयिता०	७८	सारासार०	२८२०
सव्रीडार्धं०	२२३७	साशङ्कस्य	२३६७
स श्रियो भाजनं	२४५१	साशङ्केनेव	१८२९
स सुहृद्यो	२६९०	साश्चर्यं युधि	३६२
सहकारकुसुम०	१६६६	सा सुन्दर तव	१३८७
सह वसता०	३९९	सिंहः करोति	५९५
सहसा विदधीत	२९०४	सिंहः शिशु०	५९३
सह सिद्धामिदं	२४८	सिंहो व्याकरणस्य	४५८

सिंहोऽस्तु शत्रु०	६०१	सेवादैन्यान्न	३४७६
सिक्तायां वीर०	२५८८	सेवा श्ववृत्ति०	३२२२
सितचन्दन०	१६६८	सैका दिक्कृत०	१३७४
सितद्विजाली०	१८०३	सोत्कः परिभ्रमसि	७३७
सिताम्बरयुगा०	२३६१	सोत्कण्ठाकुलया	२०७८
सिद्धान्तषट्क०	२३५९	सोत्साहा नव०	१७७८
सिन्धोर्जैत्रमयं	२६२९	सोपालम्भकृत०	११८४
सुखलवदशा०	२६५	सोऽपूर्वो रसना०	७५१
सुखास्वादलवः	३२९१	सोल्लासा अपि	२६१७
सुजनो न याति	२४१	सौधस्कन्धतलानि	२००१
सुतनु जहिहि	१६००	सौभाग्यस्य	२५७४
सुदीर्घा राग०	१५३१	सौहृदेन परि०	२७०७
सुद्युम्न इन्दु०	२४९२	स्खलितः स्खलितो	२९७१
सुधौतं कौशेयं	३३८९	स्तनपरिसर०	२१६७
सुप्रज्ञमपि	२६६९	स्तनयुगमत्युत्तुङ्गं	१२६८
सुभाषितैः	२६९	स्तनयुगमश्रुस्नातं	२४८२
सुमन्त्रिते	२७१९	स्तब्धप्रकृति०	२८७८
सुरताविरतौ	२१०६	स्तब्धस्य नश्यति	२९३०
सुरस्रोतस्वत्या०	३४१६	स्तोकेनोन्नति०	३५२
सुराणां पातासौ	२६३१	स्त्रियः पवित्र०	२७७४
सुरासुरशिरो०	६	स्त्रियः सेवेत	२७७७
सुलभाः पुरुषा	२८३८	स्त्रियश्च यः	२७८१
सुवर्णकार	९७५	स्त्रीणां वैरूप्यं	३१२४
सुविहितमभि०	१५२२	स्त्रीति नामापि	१४४९
सुवृत्तस्यैक०	२१९	स्त्रीत्येव गलितं	१४५१
सुशान्तशास्त्रार्थं०	३४०५	स्त्रीपुंसौ प्रविभज्य	१६३८
सुसंवृतैर्जीवित०	४८९	स्थलकुशेशय	९२३
सुस्कन्धस्य	८१४	स्थलीनां दग्धाना०	६५०
सुहृदयमिति	३०६६	स्थाणुर्वा स्यादजो	२३१५
सुहृदामुपकार०	२८९८	स्थानान्निर्गत्य	१३७९
सुहृदां हि धनं	३१७०	स्थाने वर्षति	८५१
सुहृदोऽप्यरय०	२६५३	स्थानेष्वेव	२८४४
सूक्ष्मेभ्योऽपि	२७८९	स्थाल्यां वैदूर्य०	३०४५
सूर्यादन्यत्र	७७७	स्थितासनस्था	३३८२
सृजति ताव०	३१२६	स्थितो मध्ये सूरिः	३४६२
सेना मयैव	२२७६	स्थित्वा चिरं नभसि	६९९
सेन्द्रचापैः	१७२८	स्थैर्यं तुङ्गशिरा	१०३६
सेवकादपरो	३२२०	स्नातो वा यदि	३४९२
सेवध्वं विबुधा०	३३२२	स्नानं नाम मनः०	२९४८

स्निग्धाः पल्लविनः	८२०	स्वभावं न जहा०	२९६
स्निग्धे यत्परुषा०	१६१३	स्वभावं नैव	२९४
स्नेहं परित्यज्य	१४८१	स्वभावेनैव	३८६
स्पृशति न बिसं	७०८	स्वमुकुलमयै०	२२०४
स्पृशति शनकै०	७४३	स्वयंभुवां	२४४५
स्पृशन्नपि	२७५२	स्वयमज्ञात०	११०९
स्पृहणीयाः कस्य	२४६	स्वरिपुतीक्ष्ण०	११३०
स्प्रष्टुं न या कण्टक०	१८१६	स्वल्पष्टकारो	२३६२
स्फटिकस्य गुणो	८९४	स्वल्पापि साधु०	२३५
स्फारेण सौरभ०	१८९	स्वल्पाशयः	९८८
स्फुटतु हृदयं	१५७४	स्ववपुषि	१६३७
स्फुटमाचक्षते	११९९	स्वस्ति सुखेभ्यः	३३९५
स्फुटापायः कायः	३३९९	स्वस्ति स्वागत०	८६
स्फुटो वाक्ये	१६१५	स्वस्त्यस्तु विद्रुम०	८९०
स्फुरन्तः पिङ्गला०	१७२१	स्वात्मन्येव	२१७
स्फुरसि बाहु०	१५७३	स्वात्मीयान्न	१००९
स्मररसनदी०	२०५७	स्वाधीनां प्रविहाय	६३३
स्मर्तव्योऽहं त्वया	१०४४	स्वाधीनेति न	१३७०
स्मर्तुं वियोगि०	१०८६	स्वामिन्प्रभो	२०९६
स्मितं किंचिन्मुग्धं	२२३६	स्वामी सन्भुवन०	५६
स्मितेन हावेन	३३८३	स्वामोदवासित०	७३८
स्मृता भवति	१२२५	स्वाम्ये पेशलता	२६६
स्वःसिन्धुतीरे०	३४२२	स्वायत्तमेकान्त०	२३८२
स्व एव कस्तूरिक०	१४४७	स्वार्थनिरपेक्ष	४१९
स्वकर्मफल०	३५०८	स्वार्थसंप्रति०	३३६३
स्वगुणानिव	४१०	स्वार्थानपेक्षं	८३५
स्वचित्तपरिचिन्तयैव	५३१	स्वेच्छाभङ्गुर०	१६६
स्वच्छन्दं हरिणेन	६५७	स्वेदः कस्मात्तव	१४४२
स्वच्छस्वादुजला	६४५	स्वेदाम्भःकणिकाचितेन वपुषा	१७१०
स्वजनवसते०	३४२१	स्वेदाम्भःकणिकाचितेऽपि वदने	२०७१
स्वदशोर्जन०	१५००	स्वेदाम्भसा पुष्प०	१८६९
स्वधर्मकर्मा०	३०१७	स्वैरं कैरव०	१९८१
स्वपक्षच्छेदं	४५०	स्वैरी भ्राम्यसि	६५६
स्वप्नान्तरे समुप०	१३९८	**ह (५२)**	
स्वप्नासादित०	४२	हंसाः पद्म०	८२८
स्वप्नेन प्रापितायाः	१३१२	हंसानां गतयो	१७७५
स्वप्नेऽपि दुर्लभ०	१३३८	हंसोऽध्वगः	७०२
स्वप्नेऽपि नाथ	१४१३	हंहो दैव सदैव	३१५०
स्वप्रज्ञया	१९३	हंहो नितम्ब०	१५५२
स्वफलनिचयः	२८३	हंहो विधे विविध०	३१३४

हतमित्रबला १७४९
हरति किमपां १८३५
हरति सुचिरं २०६१
हर हर करुणा° १३१०
हरिरेव महा° ३४९३
हर्तुर्याति न ३४५९
हसति लसति हर्षा° ४६०
हसति हसति स्वामि° ३२३२
हसतीव बलाका° १७२५
हस्त इव भूति° ३३०
हस्तन्यस्त° १४०५
हस्तमाक्षिप्य १०४१
हस्ते कपोल° १३८१
हा कष्टं तट° ८८२
हा राहौ निकट° १२७
हारो जलार्द्र° १०८७
हारोऽपि नार्पित: ११९२
हिंसाप्रभवो ३३७५
हिंसाशून्यमयत्न° ३१३९
हिमधवल° १८३२
हिममापत्सरो° २०९
हिमोत्सन्नां ७४४
हुंकारैः स्तनिता° ६२१
हुताशज्वालाभे १९१७
हृतसारमिवेन्दु° १५२६
हृताधिकारां २७६८
हृतोऽङ्गराग° १८७२
हृदय स्थीयतां ११११
हृदयानि सता २१२
हृदये दयितेन १९३६
हृदि बिसलता° १३१४
हे गन्धकुञ्जर° ६४४
हेतोः कुतोऽप्यसदृशाः २७९
हे पान्थ प्रिय° १८४२
हे बालचम्पक ८०१
हेमकार सुधिये ९६७
हेमोज्ज्वलद्विरद ३०२५
हेम्नो भारशतानि १८०
हे राजानस्त्यजत १६७
हेलोत्तानित° १३००
हे वृक्ष शोभित ८०६
हे सारङ्ग तृणा° ६५१
हे हंस मेलित° ६९७
हे हे मण्डितमार्ग ८२५
हे हेमन्त १८३६
ह्रेपयति प्रिय° ४३४-२८८२

N. B.— The order observed in this Ślokānukramaṇikā is अं, अः अ
आं, आः, आ and so forth.

सुभाषितावलिस्थानामस्फुटश्लोकानामनुक्रमणिका.

श्लोकाङ्कः	अस्फुटोंऽशः
४२	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
७०।४	तुल्यानिच्छापि.
९०	अस्मिञ्च्छ्लोके, आशीर्वादसूचकं किमपि पदं नास्ति.
१९१	उत्तरार्धस्य तात्पर्यमस्फुटम्.
४३१	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
४६३।२	खटाखुः.
६०४	चतुर्थपादोऽस्फुटः.
६०७	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
६११।१	जालीमांसं.
६२१	उत्तरार्धमस्फुटम्.
६५८।४	शृङ्गारिवेषः.
६७७	तृतीयपादोऽस्फुटः.
७६०	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
७७०।४	कोकिललाञ्छनच्छविरुचा.
७७१।२	लब्धान्वयेन.
७७५	पूर्वार्धतात्पर्यमस्फुटम्.
७७६	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
८००	उत्तरार्धतात्पर्यमस्फुटम्.
८१४।२	गोप्याकृतेः.
८१८	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
८१९	उत्तरार्धतात्पर्यमस्फुटम्.
८२३।१	लम्बैस्त्वचा.
८२३।२	विभ्रमरुजाः.
८३६	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
८३७	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
८४७।१।२	स्वल्पाभ्रासिद्धिक्रियैः। बलवत्कर्मैरितैः.
८५१।२	यद्यद्भद्रक०.
८७४	पूर्वार्धतात्पर्यमस्फुटम्.
८७७।४	कुषित्वा.
८९६।४	पादरक्षायै.
९०७	उत्तरार्धमस्फुटम्.
९१४	तात्पर्यमस्फुटम्.

श्लोकाङ्कः	अस्फुटोंऽशः
९२६	कौशलाङ्कां.
९४०	तात्पर्यमस्फुटम्.
९४१	तात्पर्यमस्फुटम्.
९५९	तात्पर्यमस्फुटम्.
९६८।१	वृत्त एव.
९७०	तात्पर्यमस्फुटम्.
१०१२	तात्पर्यमस्फुटम्.
१०१५	उत्तरार्धस्य तात्पर्यमस्फुटम्.
१०४९	तात्पर्यमस्फुटम्.
११०३।२	शिखरमभिपतितरशना.
१२६७।२	स्मरहरमनसः.
१३७६	तात्पर्यमस्फुटम्.
१३९९।१	महाशिखर०.
१४१४।२	खरशरभरस्योन्मृणाली.
१४२०	चतुर्थपादोऽस्फुटः.
१५२५।४	तदपरं.
१५६२।२	विधुरखण्डनमण्डितोऽपि.
१६०९।२	करणकच्छेदे.
१६१६	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
१६६४।४	सितवल्लया.
२०००।१	मन्येऽस्तं.
२०९२	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२१६१।२	वसनमण्डल०.
२२३९	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२२४१।२	कृत्रिमचण्डवस्तुकरणाकूतेषु.
२३१२।२	आटिकाक्रोडखण्डस्तु.
२३३१	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२३५२	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२३५४	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२३५५	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२३६१।२	सुराजिरमहेलको.
२३७१।१	पूर्णैर.
२३८९	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.
२३९२	उत्तरार्धमस्फुटम्.

श्लोकाङ्कः	अस्फुटोंऽशः	श्लोकाङ्कः	अस्फुटोंऽशः
२४०३	श्लोकतात्पयमस्फुटम्.	३०८६	पूर्वार्धमस्फुटम्.
२४१५।४	रणन्घर्घरम्.	३१२४	चतुर्थपादोऽस्फुटः.
२४२५।३	उत्तीर्ण.	३१७५।१	खशभाष्यं.
२४४५	पूर्वार्धमस्फुटम्.	३१९१।३	मोघल्यत्र.
२४७५	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.	३२५१।१	विभूतिरर्धत्यपि.
२५९१।२	दारापहारी.	३४२४	पूर्वार्धमस्फुटम्.
२७०४	पूर्वार्धमस्फुटम्.	३४६९।४	बहुमतः.
२७३५	चतुर्थपादोऽस्फुटः.	३४७६।४	सर्वोपलम्बी.
२८७६	उत्तरार्धमस्फुटम्.	३४९३।२	परमद्रव्यप्रवृद्धमहिमा । हरिपक्षेऽस्फुटम्.
२८९१	उत्तरार्धमस्फुटम्.	३५००	तृतीयपादोऽस्फुटः.
३०१९	श्लोकतात्पर्यमस्फुटम्.		
३०४९	पूर्वार्धमस्फुटम्.		

NOTES

The beginning in A is ओं श्रीगणेशाय नमः ओं नमः सरस्वत्यै ओं नमो गुरवे तां भवानीं. In B ओं श्रीगणेशाय नमः ओं तां भवानी (sic). In C ओं स्वस्ति-सिद्धं ओं श्रीगणेशाय नमः ओं तां भवानीं. Of the first 27 verses, forming the Namaskārapaddhati with what is presumably Vallabhadeva's own maṅgalācaraṇam, D gives only Nos. 27 and 24 in that order. D therefore begins गणेशाय नमः ओं अथ नमस्कारपद्धतिः कस्तूरीतिलकं. Throughout the book the omissions in D are numerous.

Verse 1. γ. C अम्भोजे.

3. γ. B स्वानुभूत्येकमानाय.—So also C, corrected into स्वानुभूत्यैकमानाय. C omits author's name. The verse stands at the head of Bhartṛhari's Nīti and Vairāgya śatakas (Telang's edition), and of the Vāsiṣṭhasāra.

7. Occurs in the Gajendramokṣastava attributed to Vyāsa.

8. The first verse of the Harṣacarita. The verse which precedes it in the edd is an interpolation, as is evident from the fact that it is not explained in Śaṁkara's commentary.

11. β. C originally सर्वकार (sic), which has been corrected into सर्वकाम.—γ. C समस्तमनुवाच्याय.

अनन्तनामधेयाय.

" By many names men call us."

12-16. These five verses are all from Jagaddhara's Stutikusumāñjali. 12=xi, 1; 13=xi, 17; 14=xi, 22; 15=xi, 12; 46=xi, 2.

17. कस्मैचिदपि शंभवे.

"Then Paul stood in the midst of Mars' hill, and said, Ye men of Athens, I perceive that in all things ye are too supersti tious [very religious]. For as I passed by, and beheld your devotions, I found an altar with this inscription, TO THE UNKNOWN GOD. Whom therefore ye ignorantly worship, him declare I unto you."—Acts xvii. 22, 23.

22. आसन्नाय सुदूराय—

"That they should seek the Lord, if haply they might feel after him, and find him, though he be not far from every one of us"—Acts xvii. 27.

25. This is one of three verses in the Subhāṣitāvali which are in the nature of Notes to the verses that precede or follow them. The others are Nos. 608 and 2633. See Introduction. कविनोमाङ्कम् refers to

the practice obtaining among Sanskrit poets of inserting in the last verse of their work, or of each division of their work, a word chosen as their sign or mark, to guard against spurious addition or wrongful curtailment. We may compare with this precaution the solemn imprecation with which, for a similar purpose, the Book of Revelation is made to close.

27. β. B वरमौक्तिकं.—B मुक्तावलि. This verse occurs in the Kṛṣṇakarṇāmṛta of Bilvamaṅgala, otherwise called Līlāśuka.

28. β. C corrects बः into या.

29. δ. A B C महाबला:.—The verse is not in D.

30. Given and translated by Aufrecht (Indische Stüdien, XVII. 171), from our book. The number of the verse with Aufrecht is 27.

31. δ. C शयनपरः.

34. α β. A गोप~~~~~गलज्जितमानसस्य, the gap, which is marked as such, being filled up with the syllables गीतस्तुतिश्रव by another hand in the margin. B गोवर्धनोद्धर (sic) हृष्टसमग्रगोपनानास्तुति and c. C गोपीजनप्रणयलज्जितमानसस्य. The verse is not in D.

35. Not in the Haravijaya.

36. In the Bhāgavata Purāṇa, XII. 13, 2. A has the signature भगवतो व्यासस्य in the margin. At the end of the verse that follows A has, with B and C, एतौ कयोरपि, but in A that signature is a correction from अयं कस्यापि. D has no signature there. MSS. in γ. वेलानिलेत.

37. Cited by Aufrecht in his paper "Ueber die Paddhati von Śārṅgadhara" (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft XXVII. pp. 1 to 120), from the Śārṅgadharapaddhati, where it is ascribed to Bilvamaṅgala. Aufrecht gives the beginning as ardhonmīlitalocanasya pibataḥ.

38. δ. A B क्षीरेवपीते.—वर्धिष्यते ते शिखा. 'Your hair will grow if you do as you are told and take your drink.' The saying is still a common one in India in the same connection.

39. δ. A C प्रक्षिप्तगोवर्धनः. The verse is not in D.

40. γ δ. A दृष्ट्वा समस्तं जगन्माता. The verse is not in D. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā (Aucityālaṁkāra) under Candaka.

41. δ. MSS. विलक्ष्यमितं.

42. γ. A B प्रत्यायः.—The verse is not in D.—"Your tears falling on my shoulder have revealed to me that in sleep you have met, and are seeking to win forgiveness of, your real heart's queen: yet you ask

me to give you some assurance of love. This is to invert our parts." You should surely give, not seek, some assurance of the kind required.

43. All the adjectives are chosen so as to agree both with नेत्रे (dual neuter) and तनुः (singular feminine). In β नीते हितप्राप्तये, as applied to तनुः, must be read नीतेहितप्राप्तये *i. e.* नीता इहितप्राप्तये.

44. Given and translated by Aufrecht in his paper, "Zur Kenntniss indischer Dichter" (Z. D. M. G. XXXVI. 361-383 and 509-559). Aufrecht gives the verse under Bhāravi from the Saduktikarṇāmṛta and the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa: and notes that it is found also in the Kāvyaprakāśa, Alaṁkāratilaka, and the Sāhityadarpaṇa. In the Sūktimuktāvali the verse is attributed to Candaka. Auf. β. यो गङ्गां च दधेऽन्धकक्षयकरो यो बर्हिपत्रप्रियाः.— δ. सोऽव्यादिष्टभुजंगहारवलयस्त्वां सर्वदोमाधवः.

The verse as it stands is one in honour of Śiva. By dividing the words differently it is made a verse in honour of Viṣṇu:

येन ध्वस्तमनोऽभवेन बलिजित्कायः पुरा स्त्रीकृतो
यश्चोद्वृत्तभुजंगहारवलयोऽगं गां च योऽधारयत् ।
यस्याहुः शशिमच्छिरोहर इति स्तुत्यं च नामामराः
पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदो माधवः ॥

45. Read शाश्यानिद्रा. A has नाश्यनिद्रा (sic). In γ δ MSS. यद्विभासालक्ष्म्या. His face is as it were the sky. Such sleep as alone gods can know stands for the clouds, from which are slowly emerging his two eyes, the Sun and Moon. As they burst forth the one makes the half of Lakṣmī's lotus blow, the other makes the other half close its petals.

46. *a*. C D मल्लेन्द्रैः शैलकल्पः—γ δ कंसेन क्रुद्धमृत्युः. Compare with this verse No. 49. The reference here is to the appearance of Kṛṣṇa on the arena in which he was to contend with Kaṁsa's wrestlers.

47. γ δ. "The voice of the shell is, one may say, more awful when it thus meets again the ocean from which it sprung." The shell rose from the sea: and the seven seas are in the belly of Hari.

48. From Subhaṭa's Dūtāṅgada.

49. Hari has discharged his flaming weapon. As it rushes through the air the lustre of its form waxes greater and greater, as if to its own inherent brightness were added the reflection of the Sun in Hari's eye that watches its flight.

51. In γ. separate दिवसकृति लसन्मांसलांशुप्रवाहे. δ. C स हरतु. The verse is not in D.—गोष्ठीकुठारं. "Fabled axe." Rāhu sees the weapon flashing in the air and, though the Sun is shining in all its glory, nevertheless mistakes the cakra for the Sun.

52. δ. C मुरारेः. The verse is not in D.

55. *a*. मृद्नीयात् is used intransitively. B writes मृश्नीयात्.

56. Hari came to Bali in the guise of a beggar dwarf, and asked for as much land as he could step in two paces; the boon was granted: and Hari, exalting himself, stood with one stride over earth beneath, and with another over heaven above, then claimed the third stride, and threw Bali into chains because it could not be granted. The verse contains Bali's reproaches.

59. *a*. Correct अब्याद्. The three worlds are reflected in his jewelled breastplate. It is as if the three worlds that lie within him were eagerly beholding their own image there.

60. The words are chosen so as to agree both with the daityas smitten with love for Viṣṇu in the guise of a woman (Mohinī), and with holy sages, worshipping the god. In the one reference जीवितेशे and श्यामे are vocatives: in the other जीवितेशे त्वयि is an absolute construction, and श्यामे is an adjective qualifying वपुषि. कस्यान्यत्रामृतेऽस्मिन्नतिरतिविपुला. "Why with this nectar should any one so much desire aught else?"

61. *β*. C लब्धनिद्रः.

62. Given and translated by Aufrecht from Śp. Z. D. M. G. XXXVI. 377. Auf. in *γ*. यत्र, which is the reading also of our Śp. MS. Böhtlingk, Z. D. M. G. XXXVI. 660, would correct यत्रैव on the ground that एकपलित cannot mean "a single gray hair." But to omit or change the एक is to fatally mar the verse. Śiva's hair is left to take care of itself, like that of other ascetics, and gathers into matted locks. एकपलित is one of these. Translate, as Aufrecht does, or, more literally "a single line of gray hairs."

65. Not in the Haravijaya.

66. Given and translated by Aufrecht from Śp. under Krīḍācandra. Auf. *β*. इयं चक्रीकृत्य.

68. *a β*. "Embrace and kiss and sweet converse we might forego: but it is hard that we cannot look on each other's face."

69. Pārvatī, who is jealous of Sandhyā, taking her to be a rival, contrives that her son shall interrupt her husband's devotion. *a β*. Mother? Well? What is my father hiding in his closed hands? Child, some sweet fruit. Will he give it to me? Go and take it yourself. Thus urged, Guha takes hold of his father's folded hands and draws them asunder. Śiva's wrath at the obstruction to his devotion is

checked when he recognises his child, and he laughs aloud. May that laugh be your protection !

D adds here the following verse :—

भामाभासन्नभावात्मकलमपिदिनं तापितो भूयसा यत्
रात्रौ विस्फोटकोटीर्भजति लसदुडुच्छद्मनाकाशकायः ।
गच्छन्ति द्राक् प्रशान्तिं नयदुदयमृनेभ्यर्णगेऽप्योषधीशे
चित्रं युष्माकमर्कः प्रहरतु परितः प्राग्जनुर्जानमंहः ॥

70. This verse also refers to Pārvatī's jealousy of Sandhyā. "One half of the (joint) lip quivers in prayer, the other in anger; one hand is raised to the head to worship, the other to pluck that first one down; one eye is closed in meditation, the other as not able to bear the sight. At the time of evening prayer his left, however loth, acts as his right does. May He protect you !" C corrects प्रणांतुं in β and तुल्यानिच्छापि in δ to प्रणीतुं and तुल्यावस्थापि wrongly.

71. He has six heads, and his mother has but two breasts. The four heads that are from time to time not engaged otherwise are to deliver the world from sin.

74. δ. The Jina or Tīrthankara is insensible to love and war. The words in α β γ are chosen so as to agree both with योधाः and with वारवधूस्तनाः. In γ. उत्सृष्टाम्बरदृष्टविग्रहभरा as applied to warriors represents them as stripped of their armour by the arrows and other weapons of their foe.

75. γ. कुतस्त्यं. An adjective agreeing with सौकुमार्यम् in the sense "from whence does it come." The St. Petersburg Dictionary gives the word from Wilson's Dictionary, but marks it with a query. In the Appendix the word is quoted from the Uttararāmacarita 82, 11 (106, 3) and, with अपि in the sense of "of unknown origin" from the same 55, 7.

78. Attribuied in Hari's Hārāvalī to Bhāsa.

79. In the Veṇīsaṁhāra.

80. Attributed in the Sūktimuktāvali and Hārāvali to Gaṇapati Kavi.

81. The first verse of the Mālatīmādhava.—*a*. A C. D रवाकृष्ट.—γ. A C D गाढोड्डीनालिमालामुखरितककुभो घट्टनव्यस्तविश्वा.—δ. A C D फूत्कारवत्यः.

82. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 553, from the Saduktikarṇāmṛta, with no author's name. Auf. *a*-लक्ष्म्.—δ. स वः कामः कामान्.

83. γ. अश्विनौ च. So B C D. A दौ (sic) corrected into द्यौः.

85. The demons took refuge from Viṣṇu the Boar in the cavities of the god's own nails.

86. β. C D किं मात्रा.—γ. C D हरिरसौ.

87. *Viṣṇu* "Cakra."

Cakra. "Speak, Lord," etc.

88. δ. °कलनाकारांय. A verse in honour of the god who leapt forward to drink the poison when all the rest hung back.

90. यस्मिन्निदं जगदुदेति.

"In Him we live and move and have our being."

92. *a* β. write पुरुषाणुकर्मकालादि° with B C. A पुरुषाणुकर्ममायादि°. D omits.

93. Join पुरंदरपद्म.

94. Compare No. 3513.

95. The epithets are chosen so as to agree both with श्रीकण्ठस्य मूर्तिः in *a* and नक्षत्रमाली in δ In the second reference the syllable आर्त in δ must be disregarded, ज्येष्ठाभद्रपदापुनर्वसुयुता and चित्राविशाखान्विता in β must be taken as single words.

96. γ. मुक्तिरचनाभूः.—A मुक्तिसुखभूः. The verse is not in D.

97. The third and fourth syllables in each line are repetitions of the first and second in another sense. In *a*. राजा is "the moon" and "the yakṣas." In β the second नागा is to be divided into न + अगा-(त्मजा), "whose body, white with ashes, boasts as its ornaments the serpents and the daughter of Himālaya, herself its half." This if we take अगात्मजार्धं as a nominative in the same construction as नागाः. It may however be an accusative agreeing with वपुः. But it is not usual to represent the serpents and the ashes that are characteristic of Śiva's half of the double form as extending to the half which is Pārvatī. In γ. इति in construing must be taken after, not before, यमिनां. In δ. सटाः is the Acc. pl. of सटा = जटाः. The St. Petersburg Dictionary gives सटा from the Śabdakalpadruma, Böhtlingk in his Smaller Dictionary marking the word as one for which no reference was available. Bāṇa uses the word in a way which vouches for the correct form, Kādambarī, p. 37, l. 8, सुसटोऽपि प्रबुद्धः, where the virodha is to be removed by understanding सुसटः as = शोभनजटः. सटाश्चनुन्नारुणकिरणनिभाः "(locks) like red rays thrown out by the sun."

C D add here the following verse :

वाश्वारीड्ध्वजदग्धृतोड्घिपकः कुभेड्जानिर्गणे-
ज्ञोराडारुड्रुरस्सरेड्रुरुतैरग्रैवेयकभ्राडरम् ।
उड्डीड्डुस्रकास्थिभाड्रिद्गिभेडाद्राजिनो यः सदा
स स्तादम्बुमदम्बुदालिमलिनग्रीवो मुदे वो मृडः ॥

98. Rādhā and Candrāvalī are the names of two loves of Kṛṣṇa. He is leaving Candrāvalī's house to go to that of Rādhā, and by a natural mistake which is fruitful of evil consequences in Indian poetry he says, "Good-bye, Rādhā," when he means to say, "Good-bye Candrāvalī." The injured fair one retorts by calling him Kaṁsa, the name of the demon he slew.

99. This verse appears out of place here.

Rāmā's bow is drawn, and the right hand is at his ear with the left hand well in front. To the taunt of the left hand the right hand replies that it has not gone backwards through fear, but in order to ask for instruction. It may be that a second and following verse, in which the necessary turn was given to the thought, has fallen out.

100. Kṛṣṇa, in the guise of one of the shepherdesses who are in search of himself, adjures his companions to continue the pursuit two by two, that no one shepherdess may deceive the rest, then takes Rādhā by the hand, and plunges with her into the thicket.

101. β. C प्रायस्तत्र पिनष्टि पीनकुचयोर्भारेण.

102. Gaurī pretends to believe that Śiva drank the poison, not to deliver the gods, but to kill himself when he saw that Śrī was to fall to Viṣṇu's lot.

103. δ. C D गच्छारण्ये.

103–132. In the Vakroktipaddhati, which is here a continuation of the Āśīrvacāṁsi, we are presented with short running dialogues in which it is the aim of one of the speakers to constantly misunderstand the other. The first verse of the Mudrārākṣasa is a familiar instance of this device.

In verse 103, as in the most of our examples, the speakers are Śiva and Pārvatī. "Who are you?" "Śūlī." "Look for a doctor." "Dear, I am Nīlakaṇṭha." "Let me hear you give one scream," and so on. It will be seen that verses 105 to 109 form one passage, as do also verses 110 to 117, verses 118 to 122, and verses 123 to 129.

104. β. C D कृष्णः कुतो वानरः γ.—B तामेव गत्वा निजां —A C D तन्वीमले: (तन्वीमलेरित्थं). The vocative gives a better construction : and sandhi between two pādas of a verse is optional. After a vocative in particular sandhi may be broken even within the pāda.

106. δ. Separate नारीणामुपरि भूयसी.

119. β. का नरकपालमाला "Is it my necklace of men's skulls you mean?" He pretends to take नदायं ते in the first line as न दीयंते.

120. The garland you pretend to believe I am speaking of is a fitting ornament for a wretch like you.

123–129. These verses are by Mayūra, Bāṇa's contemporary and father-in-law : and in all probability formed the maṅgalācaraṇam of a work now lost. Śiva and Pārvatī are playing chess with dice.

124. *a*. Pārvatī throws "Durodara" and expresses her annoyance. Śiva understans Gaṇapati by Durodara. The throw called Durodara is referred to in the Mṛcchakaṭika.

125. *β*. किं वसुमित्रं "Why do you say I have no attendant gods?"

126. *a*. चन्द्रग्रहणेन विना नास्मि रमे, "Unless you stake the moon I do not play." For अस्मि here compare Mallinātha's note on Kirāt. 3, 6 (Böhtlingk, who explains the idiom as = I am in the position that I do not play. " He quotes also Kathās, XXV. 187). It is used with the first person as अस्ति is occasionally used with the third. Böhtlingk quotes Vāmana, 5, 2, 82 for a corresponding use of अस्मि with the second person. Śiva apparently understands Candragrahaṇa as a name of Rāhu. Compare Anaṅgadahana in No 116. Or Nandin is bade summon Rāhu that he may take hold of the moon (candragrahaṇam).

127. *β*. He takes हा राहो in *a* as one word.

128. "Why do you put a false construction on what I say : I am not speaking of your ornaments?" "That is a pretty thing for you to say (namely, that you do not know my lap), who have sat there for a thousand of the years of heaven."

130. *a*. A कवाटं.—*γ* δ.—C D कपीन्द्रो लक्ष्म्या हीत्थं.

131–2. A yugma. The two verses go together, but seem to leave the passage, as at No 99, incomplete. In 131 खेद: is taken by the hearer as खे + अद: and न क्रोध: as नक्रो + अध:. In 132 कोप: as को + अप:. The meaning of the second line is not clear.

134. Occurs in the introduction to Trivikramabhaṭṭa's Damayantīkathā. Aufrecht's Oxford Catalogue, p. 120. Cited also and translated by Aufrecht from the Śp. where it is ascribed to Trivikramabhaṭṭa

135. जननीराग (a) जन + नीराग (b) जननी + राग. बहुलालाप (a) बहुल + आलाप (b) बहु + लालाप.

137–8. The former verse is in the introduction to the Harṣacarita.

139. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 2.

142. Upapattayaḥ "arguments"; Upadeśāḥ "instructions" as to what the meaning must be. Both take the bloom off a poem.

142–3. A B C[2] write the name of the poet here. Acintadeva (अचिंतदेवस्य, perhaps a writer's mistake for अचिंतदेवस्य). B assigns the two verses to Amṛtadeva.

144. δ. किं चित्तेषु सकर्णकम्. "One in a thousand of these has ears to hear."

145. β. C सूक्तिसत्रतचारिणी.—C writes the author's name Prabhākaranandana. The epithets are chosen so as to agree both with साध्वी and भारती.

147. From the introduction to the Damayantīkathā. Cited by Aufrecht from the Śp. under Trivikramabhaṭṭa.

148. γ. C विद्यामनद्रुतेः. The śleṣa is in गूढार्थान्तरसूचिभिः.

151. Bṛhatsaṁhitā, CVI. 4.

152. δ. MSS. वेश्यापतयश्च कवयश्च. The reading in the text is from the Siddhāntamaṇi of Bhāskarācārya, where this verse is quoted. But the reading of the MSS. of the Subhāṣitāvali also gives a good meaning. Compare No. 176.

153. β. "The woman whose breasts are shrivelled up generally blames the bad fit of her dress," for the poor appearance she makes.

154. The sujanaḥ is the intelligent hearer.

156. β. MSS न चेतनाभ्यागमो. "The poet's verse is in his throat, and holding it there as it were his last breath, he sits ill at ease till his eyes are gladdened by the approach of one who can understand it." For कण्ठगते compare No. 143.

157. From Ānandavardhana's book on Dhvani. Ānandavardhana assigned two meanings to words, the vācya, or meaning to be expressed, and the pratīyamāna or that to be implied. γ δ. वदद्भिरङ्गैः . . . जनस्य "To the folk that have limbs that tell."

159. β. न विशृङ्खलाः "Have laws which they obey," i. e. they are हृदयसारजुषो न मुखस्पृशः.

161. β. Viṣṇu struck off Rāhu's head from his shoulders at the moment that the demon in the disguise of a god had taken into his mouth the share of the nectar allotted to him. The seventh of the stanzas perfixed to Bāṇa's Kādambarī is an imitation of this verse.

166–7. Vikramāṅkadevacaritam, XVIII. 106–7.

169–179. Śrīkaṇṭhacarita, Sarga II. The verses are explained by the commentator as follows :—

१६९. — पाण्डित्यस्य रहस्यं सारभागः तस्य मुद्रा ग्रन्थिः सा अज्ञाता यैस्ते काव्यपथे व्यसनं वहन्ति ते गारुडशास्त्रभवान्मन्त्रानपठित्वा विषभक्षणमारभन्ते । अज्ञानात्काव्यव्यसनममन्त्राद्विषभक्षणमिति वाक्यार्थरूपकम् ॥ ५ ॥

१७०.—सरस्वती एव कवीनां माता। तस्याः कवित्वपाण्डित्याभ्यां हेतुभ्यां धनं कृत्वा स्तनंधयः कवित्वपाण्डित्ये एव स्तनौ पिबतीत्यर्थः। यः स्तनौ चिरं नापिबत्स सर्वाङ्गमनाप्तमलब्धं सौष्ठवं व्युत्पत्तिगर्भत्वं येन सः प्रौढिः पदार्थे वाक्यरचना वाक्ये च पदरचनेत्यादिका तस्या विशेषं कथमश्नुते। य एव कवित्वपाण्डित्ये एव स्तनावपिबत्स एव प्रौढिपात्रमित्यर्थः। यश्च मातुः स्तनौ चिरं न पिबति स कथं प्रागल्भ्यं प्राप्नोति ॥ २० ॥

१७१.—हृत्पथस्था मानसवासिनी या सरस्वती तस्या वाहहंसैः कृतोपदेशा इव ये क्षीरनीरस्य समाहृतानामुपचारात्काव्यगुणदोषाणां विभजने दक्षा योग्याः दोषान्निवार्य गुणानाविष्कुर्वन्तीत्यर्थः। ते कवयो जयन्ति। हंसानां दुग्धजलविभागयोग्यत्वासंभावनोत्थानम्। सजातीयेषु कर्तुमुचिताया व्याख्यायाः सूचनार्थं स्वजातिधर्मवशाद्गुरुशिक्षायाः संपूर्णत्वेन संक्रान्तिप्रतीत्यर्थं चोभयार्थवाचकः कविशब्दो निर्दिष्टः। हृत्पथस्थग्रहणं प्रत्यासत्त्या हृदयस्य सम्यगुपदेशसंक्रान्त्यर्थम् ॥ १ ॥

१७२.—सतां चक्रं समूहः। सच्छोभनं चक्रं च। व्याजं विना विराजमानस्तैक्ष्ण्यस्य मतिस्थस्य धारास्थस्य वाकुण्ठत्वस्य प्रकर्ष आधिक्यं यस्य तद्यदि न स्यात्तदा सुमनोजनस्य पण्डितसमूहस्य देववर्गस्य (च) काव्यमेवामृतं खलराहुणा नीतं सत्सुमनोजनस्य लभ्यं न भवेत्। अस्माभिरेतत्काव्यं कृतमिति परकृते काव्ये विकत्थमानान्दुर्जनान्बुद्धिचातुर्येण सन्तो यदि न मूकीकुर्युस्तदा सुकाव्यं पण्डिता न लभे(र)न्। राहुणा च नीतममृतं प्रत्याहृत्य सुदर्शनो देवेभ्यो दत्तवान् ॥ २ ॥

१७३.—साहित्यज्ञेन विनापरत्रासाहित्यज्ञे कवीनां गुणो न कथंचित्प्रथते। साहित्यज्ञ एव काव्यौदार्यं जानातीत्यर्थः। यथा जले तैलकणो विस्तारमेति तथा जलादन्यत्र न प्रसरति ॥ १२ ॥

१७४.—सर्वे अन्ये ये गुणा औदार्यादयस्तै रहिता या वाक् रसशून्यत्वान्निष्प्रयोजनमतिवक्रभावं बिभर्ति तया दुर्बोधत्वाद्बोधे सति चमत्काराभावात्स्पृहयत्वाभावेन दूषितया तया किम्। तुच्छा या श्वपुच्छच्छटा श्वलोमप्रकरः तया च किम्। सा च गुणैर्मशकवारणादिभिः शून्या तुच्छत्वाद्वक्रत्वं च वहति। वक्रत्वं च यद्यपि गुणस्तथापि केवलं न शोभते। किं तु गुणेन रसेन च परिवृतमेवेत्यर्थः ॥ १४ ॥

१७५.—अञ्जनेन सौवीरादिना साधर्म्यं साम्यं बिभर्ति। तथाविधो नीचो दोषारोपजाताद्रोषाद्बाष्पं जनयतु कृष्णतां च करोतु। अनुमतौ लोट्। अनुमत्या सूचितां हितप्राप्तिं दर्शयति। तदीयक्षोदेन खलावमानेन विना सारस्वतदृशः काव्यादिचातुर्याः प्रसादो न जायते। दुर्जनेनारोपितदोषः साधुप्रमत्तं काव्यं करोति। दोषद्वारेण गुणलाभसंदर्शनान्नीचानां साधुनिन्दया केवलं स्वगतनीचत्वप्रकाशनमेव फलमतस्तैः सतां निन्दैवारम्भणीयेति वैरिणामपि हितोपदेशेन स्वस्य सौजन्यं व्यनक्ति। अञ्जनं च बाष्पजनकं कार्ष्ण्यकारि चास्तु तच्चूर्णेन विना दृष्टिप्रसादो न भवति ॥ १९ ॥

१७६.—अहो काव्यं गहनं दुर्गाह्यं दुष्करं यतो वाच्यादिरर्थो यद्युल्लिखितः तर्हि पदानां शुद्धिः संस्कृतत्वं नास्ति। सापि यद्यस्ति तर्हि गुणवती पदरचना नास्ति। सा चेदस्ति घटना कुतस्त्या पुनः। सापि चेदस्ति न नववक्रगतिः। अपूर्वं प्रसिद्धप्रस्थानव्यतिरेकित्वं नास्ति। तदेतदर्थादि समुदितमपि रसं विना निष्फलम्। रस एव काव्ये प्रधानमन्ये गुणास्तु गुणीभूता इत्यर्थः ॥ ३० ॥

१७७.—धनं यद्दार्ढ्यं दृढत्वरूपस्तेजोविशेषस्तस्यं बन्धोः परिचितायाः कस्या अपि लोकोत्तरायाः सूक्तिरेव धनुर्लता तस्या वक्रत्वमेव स्तुत्यम्। यस्या गुणे औदार्यादौ कर्णसमीपं गते

श्रुते सति मत्सरिणां हृदयानि सद्यः स्फुटन्ति। गुणशालिकाव्यं श्रुत्वा दुर्जनानां हृदयस्फोटः सद्यो भवतीत्यर्थः। वक्राया धनुर्लतायाश्च गुणे कर्णे प्राप्ते शत्रूणां हृदयाणि स्फुटन्ति ॥ ३४॥

१७८.—वाग्रहस्यमेवेक्षुलतां निष्पीड्य निष्पीड्य बहुशो विमृश्य ये कवयो रसस्य काव्यसारांशस्य सारस्तस्य संग्रहविधिं चक्रिरे ते गताः। संप्रति पुनस्ते यथोत्तरं जायन्ते ये तत्र वाक्तत्त्वेक्षुलतायामनुप्रासादिरेव शल्कमसारभागस्तत्संग्रहं कुर्वते। सारभागाख्यस्य पूर्वैः संगृहीतत्वेनासारांशावशेषत्वात्। कठोरशब्दश्चित्रादीनां विशेषणम् ॥ ४२॥

१७९.—अल्पान्परश्लोकान्सदा अभ्यस्य ये चतुष्पादीं श्लोकमात्रं कुर्युः ते इह बहवः कवयः सन्ति। यत्नेन मित च काव्यं कर्तुं बहवः समर्था इत्यर्थः। अविच्छिन्नमनाहतमुद्गच्छन्त्यो या जलधिलहर्यस्तासां रीतिः परिपाटी तस्याः सुहृदः सख्यस्तथा सुष्ठु हृद्या मनोरमाः केषांचन विरलानां वाचो वैशद्यं विशदत्वं निर्मलत्वं दधति। प्रबन्धकारिणो विरला इत्यर्थः ॥ ५१॥

169. β. C दधते विमानं.

179. β. कुतस्त्या "whence?" A rare word which we have found already at No. 75. For construction with अथ compare No. 461.

178. β. Read वाक्तत्त्वेक्षुलतां. δ. C शल्कोच्चयम्.

180. Given in Professor Peterson's "Second Report" p. 21, from the Sārasamuccaya, a compilation of notes on the Kāvyap., with the reading β. कवये बाणाय, and γ. सूक्तिनिकरैः.

181. α उम्भितानि "Adorned". Böhtlingk makes this meaning as one for which a reference was not available. β. B. C सुवदन.

182. δ. Read सन्तः सदःसु वद°. C संतः सदा सुवद°.

183. β. C सविता कविता द्वितीया.

186. β. In A विक्रमांको has been corrected into विक्रमार्को. γ. C कर्णोऽपि विख्यापितः.

187. α. C भुजवनतरु. 187–8 = Rājat. I. 46–47.

193. β. C वक्रिमभङ्गिभाजा.

194. γ. C D शुक्तिपुटेषु.

195. पञ्चमचञ्चवोप. "Though well knowing the pañcama (rāga)." Pāṇ. v. 2, 26.

197. δ. Separate प्रति रूप°.

200. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 66.

201. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 33. Attributed to Bhartṛhari in the Śp.

202. α. C अनुकम्प्यताम्. —γ. C दुराराधाः.

203. γ. C D द्रवताम्.

204. β. C D मध्यमानां मृतेर्भयम्. Böhtlingk 702 from Mahābhārata 51146, with the reading अवृत्तेर्भयम्, which is Böhtlingk's correction for the अवृत्तिर्भयम् of Ed.

208. α. C याति.

212. γ. C खलवाग्विषयैः.

213. "To each his sufferings : all alike
Are men condemned to groan;
The tender for another's woes,
The unfeeling for his own." — GRAY.

214. Refers perhaps to a verse in the Pañcatantra. Ed. Bühl and Kiel, I. 71. See Böhtlingk 1621. Read author's name भट्टभल्लटस्य.

218. Given by Böhtlingk 2120 from Sp. with सूत्र for तृणं. This latter is the blade of long grass used to tie the flowers together, to which it forms here a more effective contrast than सूत्रं. Our Śp. MS. सूत्रं.

219. Böhtlingk who gives this verse (7134) from the Subhāṣitārṇava reads स्तनयुगस्यैव, and translates accordingly, taking साधोः as another epithet of स्तनयुगस्य. But it is the fate of the good man which is the real subject of the verse. That of the breasts is brought in by way of comparison. With सुवृत्त and एकरूप as used of the good man one is tempted to compare Horace's "totus teres atque *rotundus*" on the one hand, and his "integer vitæ" on the other. सुवृत्त however may mean only 'whose conduct is good'.

220. Quoted in the Kāvyap. from which Böhtlingk 1237 gives it with the reading उदेति सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तमेति च.

222. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 85. Aufrecht notes that in the Śp. this verse is not expressly assigned to Bhartṛhari.

224. Böhtlingk 455 from Śp. with अपेक्षते (*a*) and सदा परोपकाराय (*γ*).

225 *γ*. C संहरति.

"Ye have heard that it hath been said, Thou shalt love thy neighbour, and hate thine enemy. But I say unto you, Love your enemies, bless them that curse you, do good to them that hate you, and pray for them which despitefully use you and persecute you; that ye may be the children of your Father which is in heaven: for He maketh His sun to rise on the evil and on the good, and sendeth rain on the just and on the unjust. For if ye love them which love you, what reward have ye? (तत्र कोऽतिरेकः 256) do not even the publicans the same?" — Sermon on the Mount.

226. The Sun continues to shed light on the Earth though it gets no light in return: the Earth bears all on its surface and is itself borne of none.

227. *δ*. C तर्पयत्येव.

231. Rājat. I. 227.

233. श्रीरेव हि वञ्चिता तत्र.

"Let Fortune go to hell for it, not I." — Merchant of Venice.

The verse is not in the Ratnāvali, Nāgānanda, or Priyādarśikā, the only works so far known of the author whom Vallabhadeva always distinguishes, as śrī Harṣadeva, from śrī Harṣa, which latter form of the name he reserves for the author of the Naiṣadhacarita. Böhtlingk gives (716) the verse from the Subhāṣitārṇava and Śp.

234. In this writer's Śumbhalīmata. Peterson's Second Report, pp. 23–33.

238. β. C D विभूतिमिच्छन्ति.

243. In the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. IV. 110, where the reading does not seem so good as that of our text.

247. Böhtlingk 2146 from the Subhāṣitārṇava. Böhtlingk found in his MS. विमलेक्षणप्रसंगादंजनमाप्नोति कां नाक्षिः, and gave विमलेक्षणप्रसङ्गा-दञ्जनमाप्नोति कान्ति हि, translating accordingly. In his paper "On Böhtlingk's Indische Sprüche" contributed to the B. B. R. A. S., Pandit Durgāprasād gave the right reading. The 'blind eye' gets some of the salve which is meant only for the whole one.

248. β. C धनेषु नास्था.

249. Böhtlingk 126 from Śp. and Subhāṣitārṇava.

251. In some copies of the Nītiśataka, Ed. Tel. Miscell. No. 17.

252. β. शतेषु केचित् 'One in a hundred'.

253. δ. B D दर्दुरः सहनिवासोऽपि. Böhtlingk 2149 from Udbhaṭa in the Śabdakalpadruma under गुणज्ञः, Hit. Ed. Schl. I. 182, and the Śp. Böht. दर्दुरस्त्वेकवासोऽपि. So also our Śp. MS.

254. α. C आदौ सुमन्दमन्दानि.

255. Cited by Aufrecht from the Śp. under Deveśvara. Böhtlingk 128, also from the Śp.

256. Compare note on No. 225.

257. γ. C छेदतापननिघर्षताडनैः This is also the reading of Böhtlingk who gives the verse (933) from the Śp.

259. Böhtlingk 2580 from the Subhāṣitārṇava. Böht. मनोरथान्पूरयितुं and निदाघदाहौघहरा.

260. Given by Böhtlingk 2130 from the Guṇaratnakāvya, a small poem attributed to Bhavabhūti, with the reading in γ सुस्वादुतोयाः प्रभवन्ति नद्यः. So also our Śp. MS. See Kāvyasaṁgraha (Calc. Ed. 1872) p. 10. Böhtlingk also refers to Hit. Ed. Schl. and Johns. Pr. 47 and the Śp.

261. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 122; Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 84. Edd. in δ विक्रमम्.

262. β. B D असत्संगतिम्. In D a correction from our reading.

267. Stands now in the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 63. Cited by Aufrecht from the Śp. under Bhartṛhari. So also our Śp. MS. Böhtlingk 6147 refers also to Hit. I. 28. Böht. and Tel in γ. श्रुतौ.

268. δ. A B प्रयाति नो शोकविषादवश्यताम्. हर्ष is possibly a correction of अशोक wrongly taken as शोक.

271. γ. A तत्साधवो न विवदन्ति वदन्ति किं तु. B तत्साधवो न विवदन्ति किं तु (sic). C same as B, वदन्ति being added in the margin, with the कर्तुं of δ which is also omitted in the text. D तत्साधवो विवदन्ति विदन्ति किं तु with the correction तत्साधवो न etc. The verse is quoted in the Kāvyap.

The signature in A has been corrected apparently from भगवत्ताराेग्यस्य, to भदंताराेग्यस्य. B has भगवत्ताराराेग्य (sic). C भगवत्तराराेग्योस्य and D भगवत्तुराराेग्यस्य, both corrected to the reading of our text.

272. β. C एव च.

274. δ. B C D संकल्पितैरपि ददाति.

277. δ. A B हस्तेषु.

278. δ. C प्रविचलन्ति. In the Nītiśataka. Śp. MS. α. यदि वा. β. समाविशतु. यथेष्टं. δ. प्रविचलंति. Ed. Tel. No. 83. Cited by Aufrecht from the Śp. under Bhartṛhari.

279. α. A असदृशात्, a correction: apparently from असदृशाः. B हेतोः कुतोऽपि सदृशो (sic) सुजना. The verse is not in D. — Haravijaya XIII. 62. — H. MS. हेतोः कुतोऽप्यसदृशादुदिता.

280. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 28. याच्योकृशधनः is the reading of A B C, but in A अकृशधनः has been corrected into कृशधनः, which is the reading in Bhartṛhari. The verse is not in B.

281. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 64, with β and γ transposed, and in δ

सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम्.

In both respects the reading of our text agrees with the form in which the verse appears in the Kuvalayānanda 140, b. See Böhtlingk, 4523. For सुच्छन्नं in α which in A is corrected into प्रच्छन्नं, and in B appears as स्वच्छन्नं, Tel. and Böhtlingk read प्रच्छन्नं.

283. γ. B जात्योऽश्वः. C जात्यश्वः. The verse is not in D.

284. δ. C मनोरसो न corrected to मनोरमो न. D मनोरमोपि. C gives the author's name as Sītkāraratnākara

285. Böhtlingk 2032 from the Vikramacarita and Śp. Occurs in some copies of the Nītiśataka. Ed. Tel. Miscell. No. 9. Böhtlingk and Tel. मात्रोद्यताः in α and निदाघसंभृतजगत्° in δ.

286. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 69. For the meaning of दुःखयन्तः in γ (Tel. and Böhtlingk दूषयन्तः) compare No. 270.

287–307. These verses, all except 305, are found in Kusumadeva's Dṛṣṭāntaśataka.

303. *a*. A उत्तमं न चिरेणैव. The verse is not in D.

308. सद्वंशजस्य. Pearls were believed to take their rise in, among other things, bamboos. See the Bṛhatsaṁhitā LXXXI. 1, and Mallinātha's note on Kumārasambhava I. 16.

311. Vāsavadattā, p. 4.

312. β. C D अक्ष्णाम्. Vāsavadattā, p. 8.

314. Böhtlingk 735 from Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 110, Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 73, and the Śp. Aufrecht marks it as one of five verses which are in the Śp. expressly assigned to Viṣṇuśarman. योग्या अयोग्याश्च is the reading also of our Śp. MS. So also Schlegel and Kosegarten. Böht. and Kiel. अयोग्याश्च योग्याश्च.

316. β. C सर्वगुणान्. In the Nītiśataka. Ed. Tel., No. 106. Aufrecht marks it as one of those verses which in the Śp. are not expressly assigned to Bhartṛhari. In our Śp. MS. it has the sigature कस्यापि. It is given in this book again, in the Udārapaddhati, No. 528, and is there ascribed to Bhadanta Aśvaghoṣa.

317. δ. C परिभवास्पद एव. For the meaning of निश्चाक्रिकः compare Nos. 2359, 3074, and 3075. चाक्रिकः seems to be synonymous with दम्भः.

320. Anarghyarāghava, vi. 6.

321. δ. C D पुण्यभाजो. In γ correct कण्ठलग्नाः.

322. γ. C D पन्थाः (C पंथा) पूष्णोः.—Bālarāmāyaṇa, Act. I.

327. Vāsavadattā, p. 5 In Śp. MS. यदिह and पुनः पिशुनः as in Ed.

328. Vāsavadattā, p. 6. दृष्टिः is the reading also in the Śp. MS. and Böht. 142. Ed. चक्षुः.

329. Vāsavadattā, p. 6.

330. Vāsavadattā, p. 7. Ed. यथा यथा लङ्घयति.

331. Are knaves the younger or the elder brethren of the water-wheel with its endles chain of buckets (did knaves learn from the water-wheel, or the water-wheel from the knaves): I know not, but like it they stoop to take life (living water) and exalt themselves when they have taken it. Böhtlingk 2429 gives the verse from the Kuvalayānanda 31, a, and takes it somewhat differently.

332. β. C तुषपूर्णाय वै सदा. D — — तुषपूर्णाय च. खण्डनयोग्याय (a) "fit to be broken," (b) "fit to break," तुष (a) "folly," (b) "husks."

बहुबीजाय (a) "with more fathers than one," (b) "full of seeds." With बहुबीज as a term of reproach compare the use of त्रिजात in the beginning of the Nalacampū.

335. A Samasyāpūraṇam or verse completed on a given theme. The theme here is formed by the three last pādas, which are from the Bhagavadgītā.

338. β. C D हेलया. The first syllable of the first line of this verse with that of the second makes the word खल, for which a fanciful derivation is thus given.

341. Böhtlingk 3472 from Pañcatantra Ed. orn. 1254. In β Ed. हि तमः सबुद्धिविज्ञाने. Böht. नष्टं हितमलसबुद्धिविज्ञाने.

342. Böhtlingk 2914, from the Hitopadeśa Ed. Schl. 11, 154. Böht. β. दत्तादरः γ. मायापटुः.

343. श्रमं हर्तुम् in two senses. ते सरलात्मनः (a) ते + असरल° (b) ते + सरल.

349. Kāvyādarśa, 1, 8.

352. γ. A C D प्रीतिः, which has in A been corrected into वृत्तिः.

354. δ. C आश्रमम्.

355. δ. C D किममौ न भयंकरः. Böhtlingk 2850 from Cāṇakya (Haeb. 314, Hoefer 73, Troyer, Rājataraṅgiṇī 1, 324), the Śp, Bhartṛhari, Ed. Böht. 2, 43, and the Hitopadeśa Ed. Schl. I 73. Telang (Nitiś. No. 53) भूषितोऽपि सन्। मणिनालंकृतः सर्पः किममौ न भयंकरः॥ In our Śp. MS., under Cāṇakya विद्ययालंकृतो यदि. γ δ. as in our MSS. C D.

360. γ. C स्थ णुम्. Rājt. I. 229.

361 Rājat. III. 309.

363. δ. C खलसंगतिः.

364. Anarghyrāghava, IV. 12.

367. मृत्योरपि मृत्यवः. "Out-death Death."

384. γ. C D पीत्वा.

388. α A C D समर्थितो. δ. A C कटीपटः. D कटीतटः.

389. γ δ. C मद्वृत्तिवृत्तिहरणो बाहुसहस्रार्जुनः पिशुनः.

392. β. C D दृष्टिषु.

400. γ. C D व्यथयेत.

401. काकतालीयम्. This word is used in two senses 1 That given in the St. Petersburg Dictionary "as in the case where the nut fell right on the crow's head and killed it." 2. The meaning it has here "as when the crow alights on a tree and immediately a nut falls, but the

crow's alighting is not on that account the cause of the nut's falling.'
See Kuvalayānanda.

407. दूरेऽपि परस्यागासि.

"Why beholdest thou the mote that is in the brother's eye, but considerest not the beam that is in thine own eye?"

The Sermon on the Mount.

411. δ. Read उद्धरति with B. C D उद्गिरति, in A is a correction of what may have been उद्धरति, C D इह.

414. γ. A B omit पथि, A noting the omission of two akṣaras. Given by Aufrecht from the Śp. also under Ravigupta. Aufrecht reads in γ. भूमिरजो रथपादावुत्थापकम्. So also our Śp. MS.

416. β C D न खलेषु.

421. Kāvyālaṁkāra II. 17.

425. B omits author's name. D gives it Śrī Jayamādhava.

426. Hitopadeśa, Ed Schl. II. 149.

427. C and D give the author's name as Bhoṇḍa.

428. γ. Join सुदुःसहोनलः.

429. γ. A C D निखिलम्.

432. γ. C श्रुतिभिरप्ययि. This is more than the serpents whose glance is poison can do: for in them the organs of sight and hearing are not distinct A B भट्टकलटस्य, corrected in A.

435. β C एव

436. Kirāt. XIV. 24.

439. β. A B स्पृशति. In δ join कर्णेपरं. Pañcatantra ed. Bühl. and Kiel. I. 304.

441. Böhtlingk 3329, from Kuvalayānanda 138 *a*. Quoted in the Kāvyaprakāśa and in the Kavikaṇṭhābharaṇa.

446. *a* C दंष्ट्राङ्कुरात्. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 4

447. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 5.

448. Not in the Śatakas. Böhtlingk 570, from Pañcatantra Ed. orn. I 255, and Kuvalayānanda 68 *a*. कृतान्धमुखमण्डना. Service done to a fool is as if one took trouble with the toilette of a blind man who has no means of deciding for himself whether his face has been set off to the be t advantage or not. This against Böhtlingk, who is disposed to prefer the reading धृतोन्धमुखदर्पणो as an illogical expression for धृतोन्धमुखे दर्पणो. That construction seems more than doubtful; and there is with it no very obvious reason why one should "hold up a mirror in the face of a blind man."

459. *a.* A वृषो (apparently corrected from वृथा) दुग्धोनत्वान्. B and D also write अनत्वान्.

453. Quoted in the Daśarupāvaloka. D. R. p. 147. In δ. नुदन् is reading of Ed. for रुधन् of our MSS.

554. δ. Separate न सङ्गात्.

455. Given in Śp. under Bhartṛhari. Durjanapaddhati 33. Böhtlingk 3438 gives first half of the verse only. Aufrecht cites "guṇaparicitām āryām vāṇīm" with the note that the verse is not in Böhlen, and a reference to Schiefner, p. 12.

456. Böhtlingk 5969 from Śp. under Bhartṛhari.

458. In the Pañcatantra. Ed. Bühl. and Kiel. II. 32. Ed. δ. अज्ञानावृतचेतसाम्.

461. Hitopadeśa. Ed. Schl. I. 197, Schlegel corrected सत्सङ्गरहित: wrongly. If you but cherish the company of the good you will endure: fall on the other hand into the company of evil men, and you will fall indeed." Compare note on No. 176.

462–3 Rājat. VIII. 3239–40.

464. In the Nītiśataka. Ed Tel. No 54.

467. Given in Skm. under Rīsuka.

468. *a.* C कृपणस्य. Given in Śp. under Vyāsa.

471. δ. C किं तु मेरुणा. Compare with this vease No 479.

473. γ. C हि यदि.

474. β. Correct कारणम्.

475. β. Correct यदश्नासि.

476. β. C पांसले.

478. δ. C तृतीया गतिर्भवति. In the Nītiśatakam. Ed. Tel. No. 43. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛhari in the Śp.

479. β. A D ये धनिन:. The verse is not in B.

480. γ. C D याति न यत: पिपासाम्.

481. δ C D प्राप्येहार्था:. The verse is not in B. Given in Skm. under Vallabhadeva.

412. Compare the first line of No. 523.

485. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Ravigupta. The reading in Śp. is मुखपाक:, the sense being the same. The crows represent the misers whom fate—the product of evil deeds done in another life—will not suffer to enjoy the good things which they possess.

487. δ. B चौरपार्थिवविटेषु. C भुज्यते. The verse refers to the danger

to which the miser's wealth is exposed in the lifetime of the owner. Compare No. 491.

489. Compare Nos. 2953 and 2954.

491. δ. C स्फुटमरणकष्टाद्.

492. The churl is clever enough to know the merit of my verse : but will not shake his head in approval lest his earrings rubbing against his cheek should lose something of their gold.

493. The churl blames Śiva for allowing tho moon to wax and wane : but this is idle talk on his part : he himself gives empty compliments only to those who come to him.

495. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 83. Ascribed also in Śp. to Bhartṛhari.

496. Given in Śp. under Deveśvara.

498. Böhtlingk 550 from the Śp. under Bhartṛhari, Pañcatantra, Ed. Bomb. V. 38, and Hitopadeśa Ed. Schl. I. 64 (also Galanos and the Vikramacarita).

500. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 32. Böhtlingk gives it (6681) also from Pañcatantra, Ed. Bomb. I. 27 ; and Hitopadeśa, Ed. Schl. Pr. 13.

502. γ. C पराभवास्पदं.

505. β. A एष: स:.

506. A Samasyā, the theme being सलिलादग्निरुत्थित:.

509. This verse has been given already, No. 201, where it is ascribed to Ravigupta.

513. C D assign this verse to Bhaṭṭi. Aufrecht, who gives the verse, writes the author's name Bharcu.

515. In rendering a return service to one who has previously laid it under an obligation the heart feels only shame (that it does no more) : but to receive a second favour from one who has alreay obliged us (while we on our part have made no return) this is worse than death.

516. The cloud gives nothing better than water, yet is on that account the darling of all : the Sun himself is hateful to the eyes because his hands (rays) are ever stretched out (as if to take). There is a śleṣa in Savitā which also means "father". Even a father who acts so is hateful, how much more others !

518. δ. C भवत्यचाक्षुष्य:.

520. δ. C समायत्ते.

523. β. C D तत्त्यागबद्धमतय:. Not in the Śatakas. Compare No. 482.

525. Compare the following passage from Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra :

अर्थमनर्थोपशमं शमसममथवा मतं यदेवास्य ।
विरचितरुचिरसुरस्तुतिरखिलं लभते तदेव कविः ॥ ८ ॥
नुत्वा तथा हि दुर्गां केचित्तीर्णा दुरुत्तरां विपदम् ।
अपरे रोगविमुक्तिं वरमन्ये लेभिरेऽभिमतम् ॥ ९ ॥
आसाद्यते स सद्यः स्तुतिभिर्येभ्योऽभिवाञ्छितं कविभिः ।
अद्यापि त एव सुरा यदि नाम नराधिपा अन्ये ॥ १० ॥

527. Compare No. 2465.

528. This verse has been given already, No. 316, in a slightly different form.

530. " In this so long and boundless path (the world) the virtues that have been from of old are but two are three (few) : but this people is rude, and not content merely to have one or other virtue, is lost in self-admiration and contempt of all besides."

531. Not in the Śatakas.

532. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 23.

533. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 25. Compare with these two fine verses Emerson's poem " Earth ".

534. γ. C स्वयमुचित. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 34.

540. Nāgānanda, IV. 51.

541. γ. C मुनयो.

544. This is a verse of the Mudrārākṣasa, which is found also in the Pañcatantra and in the Nītiśataka. See Böhtlingk 4342.

546. γ. C यश्चन्द्रो. δ. C स मलिनः.

547. Compare No. 527. The Sun finds the world too small and stretched out (feet), his rays beyond like a man on a bed too small for him.

554. Wherever the Sun goes when day is done this much is certain, that he suffers no diminution of his glory. इयता 'By that' sc. वारिपतनादिना.

556. It will go hard with the Sun if we judge him by what is said of him by thieves and unchaste women, who hate him because their deeds are evil.

558. The great lights which rise innumerable, and the moon who is to boot the glory of the whole heavens, are not to be spoken of in the same breath with the Sbn, at whose rising it is day, at whose setting night. γ δ. "Except the Sun there does not rise or set a light at whose rising." etc. Böhtlingk takes it somewhat differently.

560 Attributed by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā to Varāhamihira.

561. In Śakuntalā.

562. δ. C मित्रस्तदपि.

563. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Bhallaṭa. Auf. β. क इह. So also Śp. MS.

565. *a* C मांसलघनस्फारीनि.

568. δ. C D पश्यति.

569. "Harivilūnakara" is Rāhu who is said to seize the Sun only on days before new moon. विधौ a. "the moon," b. "fate."

570 It is hard for the great not to suffer in reputation even for an imagined crime. The Sun submits to the ordeal of the balance (enters Libra) but not on that account does he recover the lustre he lost when people said of him that he had violated his own daughter (entered Virgo). Compare No. 1569.

577. *a*. C D सत्फलशोऽयमेवमहम्. The verse is not in B. Saturn (Mandaḥ-Śanaiścara) though he be in his highest sign and as auspicious, must not on that account boast to be equal to the Sun his sire.

578. A similar reference to Candra and his son Budha. सुखस्थिती: is the fourth station.

579. Rājat. III. 494. The Son when he sets leaves his light with Agni.

580. C प्रीत्यैव.

581. Böhtlingk 3601 from Pañcatantra, Ed. Koseq. I. 25, and Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 18.

582. Given by Böhtlingk from Śp.

584. γ. वल्गत्स्वापि कुरङ्गेषु. Compare No. 597.

588. Given by Böhtlingk from the Subhāṣitārṇava.

589. γ. C सटामुत्थाप्य.

593. न खलु वयस्तेजसो हेतुः.

"It is not growing like a tree
In bulk doth make Man better be,
Or standing long an oak three hundred year,
To fall a log at last, dry, bald, and sere :
A lily of a day
Is fairer far in May,
Although it fall and die that night—
It was the plant and flower of Light.

In small proportions we just beauties see;
Aad in short measures life may perfect be."—B. JONSON.

The verse now stands in the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 38. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛhari in the Śp.

594. Böhtlingk, 1355, from the Pañcatantra, Ed. orn. I. 5, and the Śp.

595. β Correct कटे.

601. This verse is in the Harivijaya, XXXVII. 67.

606. δ. C घुङ्कुमवोष. Compare No. 930.

607. β. C न व्याजोर्जितविक्रमो.

608-9. The former verse introduces the latter. इति लेखकम् 'the following message.' As in दारुक इत्युवाच introducting Dāruka's speech in Śiśupālavadha IV. Compare note on VV. 24–5. See also Introduction In 608 *a* correct गन्तुकामस्य. In β MSS. मेरशङ्कि, and in γ. शाह्राभदीन.

610. γ. A B D अन्तर.

611. जालीमांस : is an unknown word.

612. *a*. Join लब्धाडम्बरम्. C यो दूगात्.

614. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 29. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛhari in the Śp. C रविसेनस्य.

615. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Ānandavardhana. Auf. γ. पुनर्वेधसा.

616. Cited by Aufrecht from Śp. under Bhaṭṭa Yaśas.

622. In the Harṣacarita.

623. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Ānandavardhana.

627. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Govindarāja. Auf. γ. प्रमुक्तैः. δ. निदाघदाहम्.

631. The last line of this verse is quoted in the Siddhānta Kaumudī.

634. δ. C सदा परवशं. Compare No. 624.

636. γ. Correct दधन्ती.

637. Quoted, and ascribed to Muktāpīḍa, by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā. There is a sonnet by Hartley Coleridge which so exactly repeats the सोत्कण्ठं सभयं of this fine verse that its insertion here may perhaps be forgiven.

TO A LOFTY BEAUTY, FROM HER POOR KINSMAN.

Fair maid, had I not heard thy baby cries,
Nor seen thy girlish, sweet vicissitude,
Thy mazy motions, striving to elude,
Yet wooing still a parent's wathchful eyes,

Thy humours, many as the opal's dies,
And lovely all;—methinks thy scornful mood,
And bearing high of stately womanhood,—
Thy brow, where Beauty sits to tyrannize
O'er humble love, had made me sadly fear thee;
For never sure was seen a royal bride,
Whose gentleness gave grace to so much pride—
My very thoughts would tremble to be near thee;
But when I see thee at thy father's side,
Old times unqueen thee, and old loves endear thee.

638. गणिकया को नाम नो वञ्चितः. Compare कं कं न भ्रमयन्त्यमूः No. 2388. The captive elephant has been lured to his doom by a female decoy.

640. Hastipaka is a synonym for Meṇṭha. The verse is given by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 369 from the Skm. under Bhartṛmeṇṭha. Aufrecht notes that it is in the Śp. with no anthor's name. Auf. *a*. करिण्यां. *β*. अविरतम *γ*. उद्भ्रान्तदृष्टा. *δ*. रेवातीरोपकण्ठच्युत. From Śp. Aufrecht gives as various readings, in *a* prītibandham and in *β* aviralam. Śp. MS. वामग्रासं..... करिकलभप्रतिबंधं करिण्याः अविरलम्, उद्भ्रांतदृश्या and रेवातीरोपकंठच्युत.

641. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 31. Böhtlingk 5845, refers also to the Hitopadeśa, Ed. Schl. 11. 40, and the Pañcatantra, Ed. orn. I. 14.

646. *δ*. C पश्यन्ति न. Compare No. 651.

649. In the Śp., Mṛgānyoktayaḥ 5 where it is apparently ascribed to Muktāpīḍa. See note on No. 655. Cambay Śp. MS. *a*. गच्छन्वाणैः. *δ*. विलोकितविभ्रमाः. With the verse compare No. 683.

650. Follows द्रुततरमितो also in Śp., apparently under Muktāpīḍa. Cambay Śp. MS. *a*. उषसरन्. *γ*. मृगय ते च न्यसरसीम् sic.

652. *δ*. व्यक्तं.—The epithets are chosen so as to go with भूभृत्कटके in either of its two meanings. The verse follows our No. 650 in the Śp. apparently under Muktāpīḍa. Cambay Śp. MS. *a*. अल्पेन स्खलनेन. *γ*. त्यक्ता.

653. *γ*. रूक्षध्वाङ्क्षपरिग्रहो. Compare ध्वाङ्क्षक्षेत्रम्. No. 703.

655. In the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 81. Cited by Aufrecht from the Śp. under Viṣṇuśarman, but marked as not expressly assigned to that writer there. In Cambay Śp. MS. nine verses stand over the signature मुक्तापीडस्य, of which the present verse

is the third. The first is our No. 646. The fifth and sixth are our Nos 649 and 650. The seventh is our No. 652, and the eighth our No. 658. See Introduction under Muktāpīḍa. In the present verse, in β Böhtlingk 2310 and Būhl read पर्यन्ताग्रि. Böht. निःसृत्य. In γ Būhl. उत्पत्य. In δ Böht. and Bühl. करोतु For the meaning of the imperative Bühler refers to Siddhānta Kaumudī II. p. 13. Cambay Śp MS. has पर्यंत, निःसृत्य, उत्पच्छ (sic) corrected to उत्प्लुत्य, गच्छन्, करोति and विमुख.

656. *a.* MSS. नार्थकाम्यपि which should perhaps have been left.

657. *a.* C विरहिना. Given and translated by Aufrecht, Indische Stüdien, XVI. 205, from Śp. where also it is ascribed to Dharmakīrti. Compare Nos. 666 and 672 Auf *a* virahitā β bhaṅgaprasnutadugdhabindumadhurā Cambay Śp MS. विरहिणा. β as in Auf (प्रस्तूत sic).

658. In the Śp. Mṛgānyoktayaḥ 8, apparently under Muktāpīḍa. Cambay Śp. MS δ कदरासु शृङ्गारिवेषः. The शृङ्गारिवेषः of our MSS. is probably a mistake for शृङ्गविशेषः.

659. δ C अन्यपूर्थं.

661. γ. Böhtlingk 4149 from the Nītiratna. See Introduction.

664. δ C प्रथमसुखरसाः.

666. γ. C वनगोचरे.—Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bhagavat Vyāsa. Auf. γ मरुगोचरैः δ. निरन्तरम् Śp. MS. in first of these with us, in the second with Aufrecht. मधुवनगतं. "wild honey" Compare next and following verses, and the words भ्रामरम् in No. 671.

667. In the Śp. Karabhānyoktayaḥ 4. MS. γ. चलकिशलयैः.

669. The poet perceives that the camel has a mind to scream, and his ears tingle in anticipation of the horrid noise He takes refuge in the thought that there is no saying what may happen before the scream can issue from that long and crooked throat.

671. In the Śp. Karabhānyoktayaḥ 6. MS. β. यस्यास्य, δ. तन्मधु.

672. In the Śp. Karabhānyoktayaḥ 7. MS. *a*. पीलूनां फलवत्कषायमधुरं, γ. फूत्कृतं.

673. Naiṣadhīyacarita VI. 104.

674. Böhtlingk 1340 from the Cātakāṣṭaka in Haeberlin's Anth. and the Śp. Böht β. चिरं जीवतु. γ. पिपासया. Cambay Śp. MS. β. सुखं जीवति, γ. पिपासायां.

681. β. Correct जलसंनिवेशाः.

682. In the Śp. Mayūrānyoktayaḥ 6. Śp. MS. β. निर्व्यापारतया च पक्षिषु गताः किं वा न पक्षा वृथा.

683. Compare No. 649. ओतु = Cat is a meaning marked by Böhtlingk with a star.

684. δ. C पतति न. This and the following verse are rhymed couplets.

688. δ. कचमेघवर्षैः. Compare the following verse from the Mahābhārata : Śāntip.

यस्य केशेषु जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसंधिषु ।
कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तस्मै तोयात्मने नमः ॥

689. δ. विकल्प्यते. "Is brought into doubt."

691. In some copies of the Nītiśataka, Ed. Tel. Misc. No. 14. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛhari in the Śp. In Sp. the reading is दैवगत्या.

692. β. C टीट्टिभः. C has कस्यापि at foot of this verse.

693. Compare Böhtlingk 795.

695. Harṣacarita Ucchv. I.

696. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 4.

697. Compare No. 709.

701. β. विष्टारक्तवक्त्रान्तरालः. Compare the verse quoted under विष्टा in the St. Petersburg Dictionary.

यदि काको गजेन्द्रस्य विष्टां कुर्वीत्ति मूर्धनि ।
स स्वभावो हि नीचानां यो गजो गज एव सः ।

Böhtlingk 5404 from Subhāṣitārṇava 122.

704. Compare the verse about the 'baka' Nos. 757 to 763. He is the type of the hypocrite in his endeavours to pass himself off as a swan. He has had such success with the stupid people of his village that the real swan is in some danger of being put down as a baka.

705. δ. C येषां.

707. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 14. Cambay Śp. MS. *a.* तटमपि चितं जालिकशतैः. β त्वरितम्. γ पंकांतः. विलसन्.

709. *a.* C. बहुवंचितः In β join कुमुदवि°. In the Hitopadeśa. Ed. Schl. IV. 101. Śp. Haṁsānyoktayaḥ 6. Śp. MS agrees with our text. Schlegel सरसि बहुशस्ताराछायेक्षणात्, परिवञ्चितः. Compare Böhtlingk 6897

710. *a.* C विगलद्दुग्धा.

711. *a.* C पुनश्चलच्छफरि.

712. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 7. Böhtlingk 6035 from Vikramac. 260 and the Śp. Cambay Śp. MS. *a* वातांदोलितपंकजच्युतरजःपुंजांगरागोज्ज्वलो. β. संजातहर्षः पुरा. कौपं पयो याचते.

713. Compare No. 748.

716. *v.* C राजहंसस्य.

717. β Separate ते केऽिदू.

718. α MSS. समुत्किरसि In the Śp. Kokilānyoktayaḥ 2. Śp. MS. समुद्गिरसि किं वाचः (Kasyāpi)

719 In the Śp. Kokil 1. (Kasyāpi)

721 In the Śp Kokil. 6 Śp. MS. β. मल्लिका. δ. पांसूत्तंस, and संदायिनः δ. MSS. पांसूत्तम्ब°.

722. In α. separate कोकिलकूजितैः. β. C तूष्णीं तिष्ठ.

723. In the Śp. Kokil. 8. Śp. MS. γ. दैवघटनः; δ कथं वारं वारं रसति.

724. α. C केतके. In the Śp. Madhukarānyoktayaḥ 8. Śp. MS. β. खंड्यमानोऽपि.

725. In the Śp. Madhukarānyoktayaḥ 22. Śp: MS. β एष.

727. Cited by Aufrecht from Śp under Devagaṇadeva (Śrīdevagaṇadevānām) Madhukarānyoktayaḥ 4.

729. Kāvyālaṁkāra, III. 57.

730. β C निषेवितुं, γ. निहितं निशि. Kāvyālaṁkāra, III. 57, with सह तेन निषेवितां. Compare सह खण्डतं No. 608.

732. The word 'Puṣpitāgra' which occurs in its natural sense in the second line of this verse is also the name of the metre in which the verse is written. Compare No. 2533.

733. In the Śp. Madhukarānyoktayaḥ 11.

734. β. C पीत्वालसः स. Compare Nos. 753 and 754.

735. δ. C वनमल्लिकायाः. So also in 740 α. 742 δ. and 743 δ. Compare No 1401, by the same writer The verse is cited by Aufrecht from Śp also under Vikaṭanitambā. Aufrecht notes that it is referred to in the Commentary to the Daśarūpa, Dr 4, 31. See Böhtlingk 378 Śp. MS. γ मुग्धामजातरजसं. δ. नवमल्लिकायाः.

737. Compare No. 657 by the same writer.

738. In the Śp Madhukarānyoktayaḥ 12. MS. β. मनोहरशिखा.

740. In the Śp. Madhukarānyoktayaḥ 15. MS. α. नवमल्लिकां. δ. परिचितजनद्वेषी.

741. Compare No. 747.

742. α. C भ्रमति भ्रमरे – γ. अपनीतुमना.

743. β For मुद्राभेदं compare मुखमुद्रा No. 768.

745. δ. C चैत्रनमय.

748. Compare No. 713. In the Śp. Madhukarānyoktayaḥ 17. Śp. MS. β. यात.

749 δ. C दृष्टिः. Given and translated by Aufrecht Z. D M. G. XXXVI. 555 from Skm. 4, 139, Śp. 45, 23, Alaṁkāratilaka fol. 14a. Auf. β. शारदी, γ. मधुप्रवाह, δ. बध्नाति दृष्टिः. Aufrecht notices the various

readings kusume for viṭapa in Skm, and tuṣṭim in Śp. Cambay Śp. MS. β. शारदा, γ. मद्प्रवाह, δ बध्नाति, तुष्टि.

751. Quoted in Kāvyaprakāśa.

722. γ. Correct व्यालुप्त.

753. Compare the next verse, and No. 734.

755. γ. C. रस्या. Given and translated by Aufrecht from Śp. under Lakṣmī. Auf. नवमञ्जरीषु. Aufrecht translates δ. "Der Grossen Sinn strebt nur nach Hohem." Rather perhaps simply "God is great," lit. the will of God is greater than either, *i. e.* either the bee or the flower. Compare the use of वेधाः प्रभुः in No. 812, and with the whole verse No. 738.

756. *a.* C आलिङ्गिते.—γ. प्राशस्तैः. The poet gives a fanciful reason for the fish's unwinking eyes. Compare a similar conceit in No. 676.

758. Given and translated by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Vṛddhi. Auf. δ. वृद्धबकी.

759. In the Śp. Kākānyoktayaḥ 2. Śp. MS.

γ δ. साधु कृतांत न कश्चिदपि त्वां
वंचयितुं सुशठोऽपि समर्थः ॥.

761. In the Śp. Kākānyoktayaḥ 4. MS. *a* गुंजितं.

764. In the Śp. Kākānyoktayaḥ 6. "Even a fool, when he holdeth his peace, is counted wise."—Proverbs xvii. 28.

766. In the Śp. Kākānyoktayaḥ 9. Śp. MS. γ. करोतु कामं.

768. δ. Separate तदिह सुखमुद्रैव.

770. β. शङ्कायास्तदुपज्ञैव. "While every one knows that he first found out fear." Pāṇ. 2. 4. 21.

771. If a crow enter or approach a house and caw it is taken as a sign that some absent person is on the point of returning to that house. Compare Nos. 1140 and 1146.

773. γ. अस्य. An apaśabda. See remarks in Introduction under Pāṇini.

774. C क्रीडाविनोदावहः. The verse is not in D. In the Śp. Kākānyoktayaḥ 10. MS. β. किं वा हंस इव गतागतिगुरुः. सारीव किं मुखरः γ. किं वा हेत शकुंतपालिपिकवत्कर्णामृतस्यंदनः.

775. Is an answer to 774. The reference in the third line may be illustrated by the following quotation from the Raghuvaṁśa:

ऐन्द्रः किल नखैरस्या विददार स्तनौ द्विजः ।
प्रियोपभोगचिह्नेषु पौरोभाग्यमिवाचरन् ॥

C has an additional verse between om. 775 and 776. अत्रस्थः सखि.

776. The crow is honoured on the last day of Māgha – the anniversary of the day on which the Kaliyuga began – in remembrance of the fact that the birthday of the new age is his birthday too.

778. Given and translated by Aufrecht from Śp. also under Bhallaṭa. Śp. MS. here writes the author's name Mallabhaṭṭa, as Aufrecht notes is occasionally done in his MSS.

779. *a*. C तृणाङ्क. Given and translated by Aufrecht from Śp. where it is ascribed to Jayavardhana. Auf. कीटन्वमात्मनतत्त्वात्खद्योतः ख्यापयन्नटति. So also our MS. Auf. notes a reading yannavati in five of his MSS.

781. *a*. C युष्मादृशाः.

782. γ δ. Correct भविष्यंत्युन्मेषम्. In Śp. Khadyotānyoktayaḥ 2. MS. δ. भवानपि.

784. *a*. C पल्लवचयैः. β. शोभते. In the Śp. Sāmānyavṛkṣānyoktayaḥ 6. MS. *a*. पत्रनिचयैः.

786. β. C omits न, अपि being supplied as a correction.

789. In the Śp Sāmānyav. 8. MS. *a*. पत्रपुष्प. येभ्यो निराशा यांति नार्थिनः.

791. In the Śp. Sāmānyav. 9.

792. For the play on the word अगतीनां compare the use of अगतिकाः in No. 797.

793. In the Śp., Candanānyoktayaḥ 9. MS. β. फलपुष्पवर्जितो. Böhtlingk 5278. from the Subhāṣitārṇava Böht. अपनयति.

798. Given and translated by Aufrecht from Śp. also under Bhallaṭa.

802. *a*. C म्लानस्य—γ. C भाजं. Cited by Aufrecht from the Śp. under Dharmavardhana. Viśeṣavṛkṣānyoktayaḥ 16. Aufrecht notes that two of his MSS. call the poet Nāgendra. Böhtlingk 337 from Śp. gives Nāgendra as the author's name. The next verse in the Śp. is by Dharmavardhana, and that signature has perhaps been put to this verse also by mistake. Otherwise we should expect एतौ धर्मवर्धनस्य.

804. β. Separate वैरस्य सीमनि.

808. β. C वनवरतरुः.

813. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 241, from Śp. under Bhadantajñānavarman. (Böhtlingk 7500). Auf. *a* किं जातो. घनतरं छन्नोऽपि. β. छत्रश्चेत्फलितो, फलभरैराढ्यो, γ. क्षोभान्मोटन. Śp. MS.

a. किं जातोऽसि चतुःपथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायया
β. छन्नश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं संनतः ।

γ. शिखोत्कर्षण. δ. क्षोभामोटनभंजनादि. The signature is भगदत्तज्ञानवर्मणः.

814. γ. Correct प्रोद्भूत.

816. MSS. पते भट्टमल्लटस्य.

819. *a*. separate स्वादु फलं.

821. *a*. C निष्प्रग्रही. — *δ*. C द्रघिष्ठा.

822. *β*. C साधु वक्षि. — *δ*. C परोपकारकरणे. Quoted in the Daśarūpāvaloka, Kāvyaprakāśa, and Kuvalayānanda. According to Aufrecht it is in the Śp. assigned to one Śaktikumāra who does not appear to be elsewhere referred to in that book. In our copies of the Śp. this verse is given without an author's name. ("Kasyāpi." It forms the Śākhoṭa section, and the next verse is the first of the Pīlu section. "Atha Pīluḥ dhanyāḥ, etc.") The verse that follows is assigned to Śaktikumāra, and runs as follows :

धन्याः सूक्ष्मफला अपि प्रियतमास्ते पीलुवृक्षाः क्षितौ
क्षुत्क्षीणेन जनेन हि प्रतिदिनं येषां फलं भुज्यते ।
किं तैस्तत्र महाफलैरपि पुनः कल्पद्रुमाद्यैर्द्रुमै-
र्येषां नाम मनागपि श्रमनुदे छायापि न प्राप्यते ॥

Śp. MS. *a*. शाखोटकं. *β*. भाषसे, *δ*. परोपकारकृतये मार्गस्थितस्याद्य मे.

824. *a* Correct श्च्योतन्. Nalacampū VI. 62.

826. In the Śp. Sāmānyavṛkṣānyoktayaḥ 17. MS. *β*. सरसप्रकामफलदः सर्वाश्रितोपाश्रयः.

827. *γ*. C पल्लवं.

830. *γ*. C ग्रीष्मतार्ति.

831. *a*. Separate स्वादु फलं. In the Śp. Sāmānyavṛkṣānyoktayaḥ 10. MS. *β*. सुललितं पीतं व्यपेतश्रमैः. *γ*. विश्रांताः सुचिरं परं सुमनसः प्रीतिः किमत्रोच्यते. *δ*. यामः पुनर्दर्शनं.

834. Given and translated by Aufrecht from Śp. 42. 19 where also it is assigned to Prakāśavarṣa. Auf. *β*. शुष्यतितराम्. *δ*. किमिति तेऽद्रिवाहिनी. Śp. MS. शुष्यतितरां, and किमति हट्टवाहिनी.

836. *β*. C विघ्नष्टं.

837. *δ*. Correct आप्नुवन्ति.

843. *δ*. C कुम्भनिमग्न. Given and translated by Aufrecht from Śp. under Akālajalada. Auf. *β*. पृथुपङ्कपीठलुठनात्. *δ*. येनान्तर्निमग्न. Sp. MS. *β*. पृथुपङ्कपीठलुलितैः. *γ*. तस्मिन्नेव. उन्नम्य तत्तत्कृत. *δ*. As with Aufrecht.

845. *a*. C दातुं.

847. *γ*. A B D यथाशक्तेन. *δ*. C तावदनेन मेघरिपुणा.

849. *β*. C समुचितं.

852. *δ*. A B D omit क्षिप्त्वा.

855. *β*. C अम्बुधिः. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G.

XXXVI. 370 from Śkr. 4, 32 where it is ascribed to the 'Bhāṣyakāra'. See Introduction. In the Śp. Samudrānyoktayaḥ 3.

856. *a.* C यथाम्बु. D कस्याम्बु. δ. नदीनः *a*. नदा + शन. *b*. न रीन.

858. γ. C यस्य.

863. Quoted by Kṣemendra from Bhaṭṭa Laṭṭana in the Aucityavicāracarcā.

864. In the Samudrānyoktayaḥ 8. MS. β. मुक्तौघाः. δ. दूरे.

867. *a*. पयोमानुषी. "Mermaid." — γ. C तटोपविष्ट. — δ. भृतयो.

868. *a*. Join आस्त्री.

871. γ. C यत्र जगतां कुक्ष्यैकदेशे हरिः.

872. If the sea bends beneath a weight of glory it owes it all to the tribulations it has undergone.

877. δ. A कुञ्चित्वा. B उषित्वा. D कुशित्वा.

878. δ. C निन्हुत.

881. *a*. Correct दत्तं.

883. δ. C नत्सर्वमुत्पुंम्सितम्. उत्पुंसितम्. "Wiped out." The root is marked by Böhtlingk with a star.

884. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā from Bhaṭṭa Indurāja.

886. γ. C इन्तोऽपि. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 76. Cited by Auf. from the Śp. under Bhartṛhari. Samudra. 17. MS. β. शरणार्थनः शिखरिपत्रिणः शेरते. γ. इतोऽपि.

887. *a*. Separate वैकुण्ठाय श्रियम्.

888. δ. C नु तस्य न.

889. Rājat. III. 205.

890. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 241 from the Śp. under Indrakavi, to whom it is also ascribed in the Sūktimuktāvali. Böhtlingk 7330 refers also to the Subhāṣitārṇava under Bhaṭṭa Indurāja. MS. विद्रुमवनाय नमो. β. शुक्तिमाला.

891. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā. In the Kāvyaprakāśa. Cited by Aufrecht from the Śp. under Śrīśuka, as three of Aufrecht's MSS. read the name. In our MSS. of the Śp., and in the Sūktimuktāvali, where the verse is given, the name is Rīsuka, as Aufrecht's MS. A has it. Cambay Śp. MS. however has Śrī Śuka, and the reading in γ. वडवावदने.

894. In the Śp. Ratnānyoktayaḥ 4. MS. δ. यतो.

895. γ. MSS. अनास्तिमात्रसारस्य. Our reading is from No. 2261, and from the Śp. where, Ratnānyoktayaḥ 1, the verse runs:

अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ।
येन पाषाणखण्डस्य मौल्यमल्पं वसुन्धरा ॥

But perhaps अनस्तिमात्रसारस्य is right, the reference being to a division of things into अस्तिकाय and अनस्तिकाय.

896. There are frequent references in the verses in this section to the tṛṇamaṇi, a stone that can attract dry grass. Böhtlingk marks the word with a star. पादरक्षा. "The stocks," and "a handle."

898. Pañcatantra, Ed. Bühl and Kiel. I. 75.

901. γ. C उच्चैः. In α join रजः परिधूसरोऽपि.

903. δ. A B D लज्जते.

905. γ. A B D काचोपलो. C कालोपलो.

908. In the Śp. Ratnāny.12. MS. α. ये चाप्ययःखंडकं. δ हि.

909. In the Śp. Ratnāny. 15. MS. β. निर्मलरुचः. γ. परिक्षयो.

912. In the Śp. Śaṅkhānyoktayaḥ 1. (Kasyāpi). MS. झिल्ली-β. MSS. न.

914. β. Separate जगति वक्त्र.

915. Correct author's name, "Jayavardhana."

917. In the Śp. Śaṅkhāny. γ. 6. (Kasyāpi) MS. α. वीचीच्छटावर्जिताः- आश्चर्यधामा सता. C ascribes this verse to Kavi Ratnākara.

918. In the Śp. Śaṅkhāny. 5. (Kasyāpi). MS. δ. तेनापि.

920. In the Śp. Kamalānyotayaḥ 7, (Kasyāpi). MS. α. संपर्कजातो. γ δ. यदेव गुणसंदोहधाम्नि चंद्रे.

921. Quoted in the Sūktimuktāvali under Bhaṭṭa Bhallaṭa. In the Śp. Kamal. 10, (Kasyāpi). MS. δ. नाभुवन्.

924. The flower has all the other attributes of the dissipated man, and has "eyes" (dice) in its very heart—yet it is the home of Fortune, etc.

926. δ. correct विधत्स्व.

927. α. A B D omit नित्यं तथा.

930. β. घुंघुम. The same onomatopœic word as गुंगुम in No. 606. The verse is in the Śp. Kamal. 12, where (Cambay MS.) the author's name is given as Śukadhara. Auf. has Śrutadhara under whom he cites the verse from Śp. "Cetaḥ karṣanti", the other verse which Auf. cites under that name is also in Cambay MS. ascribed to Śrutadhara. It should be noticed that the next verse 931 in our book is by Śrutadhara. Śp. MS. β संघट्टगर्गर.

931. δ. The one कमले is a vocative. The verse is in the Śp. Saṁkīrṇānyoktayaḥ 11 (Kasyāpi). MS. γ. परिपूरितषड्दोघे.

933. In γ Bhaumaripu is a name of Viṣṇu.

934. α. Correct पुष्पे.

838. β. C यत्नात्. In Śp. Marusthalānyoktayaḥ 1. MS. β. कृच्छ्राद्यदपि.

939. δ. A अमरः.

942. α. A B D omit भार. In the Śp. Marusth. 4. (Kasyāpi). MS. α. पुष्पपुंज. γ. व्योमार्गासिंजित.

944. α. A समुत्कार्थिता च (omitting भूः). B omits verse. C समुत्काषिता वच (sic). D समुत्कषिता च (omitting भूः).

946. Given and translated by Aufrecht from the Śp. also under Narasiṁha. Marusth. 5. Auf. α. विमनाः किं चोन्मादी क्षणादपि लक्ष्यसे. β. पुनः पुनरपि. β. काश्चना ते क्रियाः. δ. अजलदां Cambay MS. has पुनरपि पुनः, but in the rest agrees with Aufrecht.

952. α. Join क्लान्तःशून्यो.

954. In the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 46.

969. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bhallaṭa. Saṁkīrṇānyoktayaḥ 57. Auf. δ. जलनिधेः क्रमणे. So also Śp. MS., which here writes the author's name Bhallāṭa, as two of Aufrecht's MSS. do.

971. γ. Joins तनुतृणा.

978. α. C अल्पतया.

979. β. C पत्रपुटेन.

981. γ. C प्रनीच्छति तदेव तदेव वस्तु.

984. δ. A सम्यक्.

985. α. C यस्य.

987. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

990. Ratnākara's Haravijaya XI. 68.

992. Ratnākara's Haravijaya XVI. 17. Har. MS. β. भावाः क्रियास्वपरि.

996. δ. A omits one किमिव.

1001. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

1004. α. C किमात्मत्वचो. In the Śp. Saṁkīrṇānyoktayaḥ 17. MS. γ. वक्त्रे विष वीक्षणं. δ. सर्वामंगलसूचकं कथय भो भोगि शखे किं त्विदं.

1006. γ. C मलयमेव नगाधिराजम्.—δ. A D साक्षोट. In some copies of the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 79.

1008. Compare No. 1028.

1012. δ. C सन्ति.

1013. α. C नयति ननु चि—था यद्दर्शनाढ्यं.

1014. β. C मुक्तामणिरित्यमंस्त. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

1015. C A उषरासि sic. C उरसि.

1016. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

1019. *a*. C यश्च, corrected into यच्च. In the Śp. Saṁkīrṇānyoktyaḥ 20. (Kasyāpi). MS. *a*. यं धो. तूष्णीं स्थितं.

1021. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā from Bhaṭṭa Bhallaṭa. Aucit. MSS. *a* धनुरिदं मूर्छाद्विषाश्चेषवः. *β* शिक्षा सा विजितार्जुना प्रातिलयं सर्वाङ्गलग्ना गतिः. *γ*. मधुनो हा हारि गीतं.

1023. δ. C शङ्कते न खलु यत्खेदावहे.

1025. In the Pañcatantra, Ed. orn. I. 12 (Böhtlingk 7322). Stands now in the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 30.

1026. The poet introduced his own name, or gets the name Vṛddhi from this verse.

1027. In some copies of the Nīti- and Vairāgyaśatakas, Ed. Tel. Misc. N. No, 16. V. No. 37. Cited by Aufrecht from the Śp. under Vidyāpati. So also in the Cambay Śp. MS. (Parvatānyoktayaḥ 2) where the readings are, *a*. प्रबोधमनसस्तेषामभिन्ना मुद्रो. *β*. येऽप्यन्ये. Tel. प्रमोदमुदितास्तेषां न भिन्ना मुद्रो. *β*. ये त्वन्ये, तेषां न तृष्णा हता. In the first and second lines अभिन्नो मुद्रो and तेषां तु दूरे नृणाम् are new readings and great improvements on the old ones, which are obvious corruptions. To the contented mind there is no difference between the mountain of gold and a clod of earth: while as for the avaricious man he cannot get at it. For whose good then was it made ? The play on words in मेरुर्न मे रोचते should be noticed.

1033. In some copies of the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. Miscell. No. 18. Cited by Auf. from Śp. under Bhartṛhari.

1034. A Samasyāpūraṇam written on what is now the last line.

1038-9. Two verses, presumably by Vallabhadeva himself, serving as an introduction to his Śṛṅgārapaddhati.

1040. Kāvyādarśa II. 141. Cited by Aufrecht from the Śp. under Daṇḍin.

1041. Quoted in Śukadeva's Sūktasudhākara as by Bilvamaṅgala, with the reading in *β*. बालात्कृष्णा. Böhtlingk 2057, refers also to Sā D. 321, and Kuvalay. 1156. Cited by Aufrecht from Śp. under Daṇḍin.

1042. Quoted in Maṇirāma's Ślokasaṁgraha, where it is attributed to Kālidāsa with reading in *β*. कण्ठवर्त्मनि.

1043. Böhtlingk 197 from Kāvyapr. p. 52 दृष्ट विच्छेदभीरुता.

" This thought is as a death which cannot choose
But weep to have that which it fears to lose " —Shakespeare

1044. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 101, 1. (2) Z. D. M. G. XXV. 460. Böhtlingk 7259 refers also to Subhāṣ. 18. Auf. *a*. सरणं चेतसो धर्मः. which Böhtlingk would put in the mouth of the Nāyaka. It will be seen that the Sbh reading supports Aufrecht's way of taking the verse. Cambay Śp. MS. also सरणं चेतसो धर्मः.

1045. In the Sp. Priyaprasthā 5. In one or two of Hall's MSS. of Daśarūpāvaloka as belonging to the Amaruśataka. See D R p. 188.

1046. Not in the Śiśupālavadha.

1048. Cited by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Jhalajjhalavāsudeva, as Aufrecht gives the name. Now in the Amaruśataka. Śp. MS. *β*. यातेऽप्यह्नि सबाष्पगलज्जलैः The signature गलज्जलवसुदेवस्य. In some copies of the Daśarūpāvaloka, D R p. 188.

1049. तन्मां शिक्षय नाथ यत्समुचितं वक्तुम्.

" Teach me, only teach, Love!
As I ought
I will speak thy speech, Love!
Think thy thought."—R. BROWNING.

1050. Cited by Aufrecht from the Śp. 101, 6 (Cambay MS. Priyaprasthāna, 7,) also under Śivasvāmin. Auf. yā bimbauṣṭharuciḥ kvacid arumamaṇiḥ. So also Cambay Śp. MSS. Other variants. *a*. लब्धवान्. *β*. हामश्रीसदृशैः, भूयते.

1052. In the Śp. Priyaprasthāna, 2. MS. *a*. काले बलात्. *β*. स्थितया जनमलं.

1053. Cited by Aufrecht from Śp. 107, 23, also under Morikā.

1054. Compare Nos. 1062, 1090, and 1295.

1056. Quoted in the Daśarūpāvaloka as belonging to the Amaruśataka. D R p. 88 (Böhtlingk 937). Not in the Amaruśataka.

1057 Ascribed to Amaru in the Śp. Priyaprasthāna 8. In the Amaruśataka. Śp. MS. *a*. नो हारदेशेऽर्पिता. *β*. तया निर्गतेन. *γ*. गंतुं प्रवृत्तः शठः. *δ*. प्रियः.

1058. Compare the verse दृष्टः कातरनेत्रया in the Amaruśataka (Böhtlingk, 2931), which is quoted both in the Śp. Priyaprasthāna 6, and in the Sūktimuktāvali, and is in both ascribed to Amaru.

1959. Quoted by Kṣemendra in his Kavikaṇṭhābharaṇa and Aucityavicāracarcā, and in both places ascribed to Amarūka. For पदानि in *β* Kavik. MSS. have दिनानि.

1060. She indicates, as in many of these verses, that she will not survive his departure. The verse is quoted in the Sūktimuktāvali and is there ascribed to Amarūka. It is in the Amaruśataka.

1063. एष द्रुमः क्षीरवान् 'Here is a Kṣīra tree.' They who 'convoyed' a traveller leaving home were wont to turn back when they came to running water or a Kṣīra tree. See passage from Dāmodaragupta's Śumbhalīmatam given in Peterson's Second Report, p. 32. The verse is given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVII. 513 from the Saduktikarṇāmṛta under Taraṇinandin. Aufrecht also refers to Śp. 100, 10 (Kasyāpi), and Skm. 2,449. Auf. γ. वक्रितस्तन. δ. उरःस्थलमश्रुपूरितदृशः. From Skm. Aufrecht gives the variants α. bhavanād for nagarād, β uktādhvagena priyā γ tasyā manyubharocchvasat kucayugābhoga, δ dṛśā. Śp. MS. β. इति समैः. γ. वक्रितस्फुटत्कंचुकं. δ as in Aufrecht.

1064. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVII. 518 from the Saduktikarṇāmṛta, 2, 258, under Bhadantadhīranāga. Auf. α. आलम्बितश्वेतसा. γ. मुग्धे.

1067. Cited by Aufrecht from the Śp. 102, 5, also under Śakavṛddhi.

1069. δ. C कांक्षितं.

1070. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 556. from Skm. 2135 and Śp. 104, 9.

1072. α. C लेखा. Given and translated by Aufrecht from the Śp., also under Morikā. Auf. रेखां निर्भरबाष्पांबुधौतगंडतटा. Śp. MS. रेखा, and तटा. Compare No. 1086.

1074. Haravijaya, XXV. 18. Har. MS. γ. विभाविमानं. δ. शीर्यते वा.

1076. Attributed in the Sūktimuktāvali to Devagupta. Our colophon to 1077 should probably be एतौ देवगुप्तस्य.

1078. Ratnāvali II. 14.

1079. A play on two paribhāṣās in grammar : असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे and अन्तरङ्गबहिरङ्गयोरन्तरङ्गं बलीयः.

1383. भर्तृदेवताभिः.

"He for God only : she for God in him."—MILTON.

1085. A D write the Author's name Kalhaṇa.

1086. α. B C दयितस्य, a reading which D also has in the margin.

1087. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā from Bāṇa with the remark that it refers to Kādambarī's condition when Candrāpīḍa went away. Auchity. MS. β. शीकरसुवरतुहिनांशुभासः. See Introduction under Bāṇa.

1089. β. C यातैः. γ MSS. वराक्ष्याः.

1090. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 102, 7, under Bhallaṭa. Auf. α. नीडेषु. Cambay Śp. M. नीडीषु corrected to नीडेषु and

the name Bhallaṭa, *a* "When the Sun had gone to his setting and the bird-laden trees were lost in darkness."

1091. In the Amaruśataka. Ascribed to Amaru also in the Śp. and Sūktimuktāvali. Śp. MS. *a*. नयनजं यद्वारि संस्तंभितं.

1092. *β*. C तस्याः. A सार्द्रम्.

1093. *δ*. A D विलासः.

1095. In the Śp. Nāyikām prati Sakhīva. 8 MS. *γ*. आर्द्रः कृतः. *δ*. शय्योपान्तः शोष्यमाणः. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Mārulā.

1096. *γ*. A B D सारवचनम्. In the Śp. Nāyikāmp. Sakhīva. 9 MS. *a*. वाष्पतरलं. *δ*. पतिता.

1097. In the Amaruśataka.

1098. In the Amaruśataka. And ascribed in the Śp. to Amaru.

1099. In the Amaruśataka.

1100. In the Śp. Nāyikāṃ prati Sakhīvacanam 2. MS. *a*. असन्नाम्. *γ* *δ*. The third and fourth lines of our No. 1099.

1101. *γ*. A B D तस्य---रागिणः.

1103. In the Bhujaṅgavijṛmbhita metre.

1104. *a*. MSS. किं वेधसा. *δ*. C कुम्भकैः. गुड्डुकः = जलपात्रविशेषः.

1106. Compare No. 1115.

1107. *γ*. C कोऽयं त्यक्त्वा. Compare No. 1140.

1109. In the Śp. Viyoginīpralāpāḥ 2. MS.

स्वयमप्राप्तदुःखो यः स दुनोति न विस्मयः ।
त्वं स्मरप्राप्तदाहोऽपि दहसीति किमुच्यते ॥

1110. *γ*. C वियोगम्.

1111. *δ*. C वल्लभः.

1112. In the signature A D omit एतौ.

1113. Given by Aufrecht from the Śp. 104, 4 under Bilhaṇa. Auf. *β*. गणयति तस्य गुणान्मनो न दोषान्. *γ*. विगलति and संगमेच्छा. Śp. MS. agrees with Aufrecht, except that it has संगमाशा.

1114. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from the Śp. 104, 3, where also it is given anonymously. MS. उभयमेतदुपैत्यथवा क्षयं. *δ*. प्रियजनेन.

1115. *a*. MSS. °यष्टः. *β* MSS. कश्चित्.

Śrīkaṇṭhacarita Sarga XI. The verses are explained by the Commentator as follows :—

१११९.—हे आलि सखि त्वं करदीपं हस्तसंचार्यं प्रदीपं । नन्विति हेतौ । चन्द्रमण्डलमिति प्रसिद्धेनानेन पाण्डुरतमोगुलकेन शुभ्रान्धकारपिण्डेन मम चतुर्दृष्टिः पिहितम् । दीपस्यासन्नत्वसूचनार्थं करग्रहणम् । अन्यथा तमसात्यर्थमन्धीकरणमनुक्तं स्यात् । नेदं चन्द्रमण्डलमपि तु पाण्डुरं तमोगुलकं ततो मम दृष्टितिरोधायकम् ॥ ५२ ॥

११२०.—हन्त कष्टे । कलङ्कव्याजेनैष चन्द्रः कोटरे मध्ये तिमिरं तमो धत्ते । यत्कणैः तिमिरकणैरिव मादृशां विरहिणीनां दृष्टिमयं लुम्पति पिदधाति । कदा दयित एव प्रकाशकत्वाद्दीपस्तस्य वियोगे चन्द्रोदयस्य कामोद्दीपकत्वात्तदा विरहिणीनां सतो दृष्टिलोपस्य निमित्तत्वेन कलङ्कान्धकारकणाः संभाव्यन्ते ॥ ५३ ॥

११२१.—येन कालकूटेन शंभुरीश्वरोऽजरामर एव तं कालकूटं इह जनो निन्दति । एवेति नियमेनोपकारित्वं प्रतिपादितम् । विरहिषु विषये यममुं चन्द्रं लोकः सुधांशुं स्तौति सश्लाघं वर्णयति । विवेको हि विरलोऽल्पः । सर्व एव गतानुगतिका इत्यर्थः । विषभक्षणाच्चन्द्रो दुःसह इति तात्पर्यम् ॥ ५४ ॥

११२२.—हन्त कष्टे । नोऽस्माकं निहन्तुं त्वं कलङ्कव्याजेनाद्यापि कालकूटं वहसि मथनात्पूर्वं कालकूटसहवासादधुनापीत्यपिशब्दोपन्यासः । नायं कलङ्कोऽपि तु कालकूट इति वर्णकृत्याभ्यां संभावनम् । यद्भयात्कालकूटभयं प्राप्येव राहुस्त्वां निगीर्णं कण्ठावतीर्णमपि तूर्णं मुञ्चति वमति ॥ ५६ ॥

११२३.—विधिना तव प्रभाः केतकखण्डैः नूनं कल्पिताः । येनेति हेतौ । एनेऽशवो नः शरीरं कण्टकैरिव तुदन्ति । पाण्डुरतरा द्युतिर्येषाम् । केतकानि सकण्टकानि सितानि च भवन्ति । निशाकरेति साकूतमामन्त्रणम् ॥ ५७ ॥

११२४.—नूनं वितर्के । चन्द्रव्याजेन समुद्राद्दौर्वाग्निर्भास्मनो भस्ममयः पिण्ड उदगमदुत्थितः । नायं चन्द्रः किं तु वडवाग्निभस्मपिण्डः । यद्धेतौ । अस्य चन्द्रशब्दव्यपदेश्यस्य भस्मपिण्डस्य तृप्तिर्न घटके । काभिः खण्डिताजनस्य विरहिणीवर्गस्य दृगम्बु बाष्पं तन्नदीभिः । अत्यर्थं रोदयतीत्यर्थः । भस्म च जलेन न तृप्यति ॥ ५८ ॥

११२५.—कः सुकुमारशरीरः तव रश्मीन्सहेत नाम । समथनायां लिट् । यदीयं त्वद्रश्मिसंबन्धिनं स्पर्शं प्राप्य चन्द्रकान्तशिला अपि गलन्ति द्रवन्ति । दण्डापूपिकान्यायेन सुकुमाराणां गलनं सिद्धम् ॥ ५९ ॥

११२६.—तद्युक्तमुपपन्नम् । दयितो मम मुखं पद्मं श्लाघावसरे यदाह । वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति लट् । यद्यतो हिमांशोरप्यस्य संस्तवं योगं प्राप्यैव मम मुखं कामपि रुजं व्यथां प्राप्नोति । पद्मस्यैव संकोचकारी चन्द्रमाः ॥ ६० ॥

११२७.—हे पद्मनाभ नारायण त्वं करुणां कुरु भूयो विग्रहेण पुनः शरीरेण राहुं परिपूरय । भूयःशब्दो विग्रहशब्दसंबद्धः । येनेति हेतौ । तस्य राहोर्जठरमुदरं तदेव कोटरं तत्र शेते एवंविधश्चन्द्रो नोऽस्मान् जातु न विधुरयेद्बाधेत । कुर्विति प्रार्थने लोट् । विधुरशब्दात्तत्करोतीति णिजन्ताल्लिङ् ॥ ६१ ॥

1128–1135. Naiṣadhīyacarita. IV. 74, 70, 64, 59, 46, 54, 99, 57. In 1130 δ. C करम्ब. And 1133, γ. C ते.

1137. δ. A D हटाश्च कचग्रहाः. B हठाश्च कचग्रह.

1138. Given by Aufrecht from the Śp. under Amarūka. For the construction गमनेनाथ भवतु in which भवतु is used in the same way as कृतं or अलं. Aufrecht quotes Hemacandra. Sp. MS. γ. अनुधृता. It is doubtful if the verse is ascribed to Amarūka in Śp. In Cambay MS. the *three* verses that are our Nos. 1138, 1140, and 1143, stand in that order over the signature अमरकस्यैतौ. The present verse is therefore

there given anonymously. With the lover here compare the courtier in Shakespeare:—

Polonius. My lord, the queen would speak with you, and presently.

Hamlet. Do you see yonder cloud, that's almost in shape of a camel ?

Pol. By the mass, and 'tis like a camel, indeed.

Ham. Methinks it is like a weasel.

Pol. It is backed like a weasel.

Ham. Or like a whale ?

Pol. Very like a whale.

Ham. Then I will come to my mother by-and-by.—They fool me to the top of my bent—I will come by-and-by.

1140. Compare Nos. 1107 add 1846, and note on No. 771.

1141. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from Śp. 113, 5, under Amarūka. See note on No. 1138. MS. *α.* प्रणयबहुमाने विगलिते *γ.* तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य.

1143. *β.* C. लज्जां भयात्. in the Amaruśataka. And ascribed in the Śp. to Amaru. See note on No. 1138. *Ś*p. MS. क्रीडा *γ.* सरभसध्वस्त.

1146. See note on No. 1140.

1150. In the Śp. Viyoginīpralāpāḥ MS. *α.* संविधान. *γ.* अतिक्रामतः.

1151. *β.* C. पुनः. For प्रस्थानं वलयैः कृतं compare श्रयन्ति यानि विरहे No. 1177. The bracelets cannot keep their place on her wasted arms. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from the Śp. under Amarūka. So also in the Sūktimuktāvali. Śp. Ms. *α.* अस्रैः. *γ* यातुं. *δ.* किमुत्सृज्यते. Rückert (Böhtlingk, 4288) translates the last line—

" Und musst du denn reisen
Lebensgeliebter ! verschmäh doch nicht das Freundesgeleit. "

Rather " Since go they must (for she will die] why should they not go with this friend dear as life to them, "

1152. Compare No. 2049.

1153. Compare No. 1146. The verse is in Śp. Viyoginīpralāpāḥ 12. MS. *α.* गदितं for वदतो. *β.* तिष्ठन्नपि. *γ.* भवने प्राणास्त एते दृढाः.

1154. *δ.* C कतमः.

1155. Correct tho signature to कस्यापि.

1156. *δ.* B इत्थं मया. Quoted in the Kāvyaprakāśa. Given by Aufrecht from the Śp. 131, 4 under Śaṅkuka Mayūrasūnu. Also in the Sūktimuktāvali undr Śaṅkuka Mayūrabhaṭṭasūnu. Auf. *α.* मनोप्युत्सुकं. *γ.* कृतान्तोक्षर्मा. *δ.* सोढव्याः सखि सांप्रतं कथममी सर्वेऽग्नयो दुःसहाः. This

last is the reading of the line in the Sūktimuktāvali also. Śp. MS. agrees with Aufrecht, but writes गाढप्रेम. In Kāvyaprakāśa the last line is as in our text.

1161. *a.* A D अखिलं कालं In the Amaruśataka. Quoted in the Kāvyaprakāśa. Edd. *β.* दूरे कुरु, for which Böhtlingk 4893 and already suggested दूरीकुरु.

1162. *β.* C सोढव्यः.

1163. *a.* A C नायाति.

1164. *δ.* C. लोचकः

1166. C puts No. 1167 before No. 1166. With the present verse compare No. 1175.

1167. *δ.* C विरसः.

1170. *a.* A D अनादृत्य, repeating the word further on in the line. In the Amaruśataka.

1172. Cited by Aufrecht from the Śp. under Dorlatikābhīma with the reading मुग्धे दोर्लतिकां निधाय न कृतो द्वारोपरोधस्त्वया in the first line, which is the only one given.

1175. *γ.* C यः परं. Compare No. 1166.

1176. In the Amaruśataka.

1177. In the Amaruśataka (beginning अङ्गुल्यग्रनखेन).

1178. Compare note on No. 1151.

1180. *γ.* C शारदाभ्रमिव चंचलमायुः. The first three lines of this verse are borrowed from No. 3316, a different turn being given to the thought by the fourth line.

1181–2. Kirāt. IX. 39 and 43.

1186. Cited by Aufrecht from the Śp. under Loṇitaka, or Lohitaka as two of Aufrecht's MSS. have it, Lohita is the name in Cambay Śp. MS. which has also, in *a.* यदखिले लोके प्रवृत्ता कथा, and in *β.* संप्रति सखे.

1188. *γ.* C वसंतदिवसाः. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 527, from Skm. also under Sīlābhaṭṭārikā. Aufrecht refers also to Śp. 105, 2, where the verse is given anonymously. Auf. *β.* एव. *γ.* नयन्त्यन्यथा. *δ.* निपुणं. Śp. MS. has एव नयन्त्यन्यथा and निपुणः. C writes the author's name चीलाभट्टारिका.

1190–1. Rāmāy. Yuddhak. V. 6, and 10. In the Edd. these verses run as follows :—

वाहि वात यतः कान्तां तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
त्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥
बहेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
यदहं सा च वामोरूरेकां धरणिमाश्रितौ ॥

"Nur ein stilles Leben führen
Wo ihr Athem weht."—SCHILLER.

1192. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Vālmīki. Auf.:—

हारो नारोपितः कण्ठे मया विश्लेषभीरुणा ।
इदानीमन्तरे जाताः पर्वताः सरितो द्रुमाः ॥

Aufrecht also mentions as a better reading that of the Mahānāṭaka where the verse is found.

इदानीमावयोर्मध्ये सरित्सागरभूधराः ।

1193-4. Rāmāy. Yuddak. V. 5 and 13.

1197. Given and translated by Aufrecht from Śp. 106, 3, also under Śīlabhattārikā. Böhtlingk has pointed out, Z. D. M. G XXVII. 637, that Aufrecht, who understands अगता instead of गता, wrongly refers the verse to the Nāyikā. But Nidrā and Cintā are not represented as rival mistresses, as Böhtlingk says. He has let "Sorrow" usurp his mistress' place in his heart and "Sleep" refuses to serve a man so fickle.

1204. C call the author Rūpaka.

1205. Nāgānanda I.

1206. Ratnāvali III.

1208. Given by Aufrecht from the Śp. 106,6 also under Dhairyamitra. Auf β. चक्षुषा. So also Śp. MS.

1215. Compare No 2515.

1216. δ. C चेतसा.

1225. In the Śṛṅgāraśataka.

1227. In the Śṛṅgāraśataka.

1228 A Samasyāpūraṇam, the theme having been the first line of the following verse which occurs in the Hitopadeśa:

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचार ।
एवमाशाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥

1229. The same, the theme having been the first three pādas of the following verse of the Mahābhārata:

यस्य केशेषु जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसंधिषु ।
कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तस्मै तोयात्मने नमः ॥

1230. The same, the theme having been the first three pādas of the following verse which in some MSS. is, with some others, prefixed to Patañjali's Mahābhāṣya:

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥

1231. The same, the theme having been the first line of the following old verse which will be found as our No. 3334 :

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्बहिर्भवेत् ।
दण्डमादाय लोकोऽयं शुनः काकांश्च वारयेत् ।

1232. Böhtlingk 3339 from Kuvalayānanda 126*b*. Böht. refers also to ŚKDr under प्रेषित. Böht. *β*. प्रियार्थे प्रेषितं मनः *γ*. तत्तु तत्रैव रमते.

1233. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 16.

1235. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 14. The old reading in *β*. तारारवीन्दुषु introduces the Sun, which has no business here.

1236. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Śakavṛddhi. Now in the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 20.

1239. The author's name from C D. A विचित्रपमेता (sic). B omits author's name. Bõhtlingk 1369. from Pañchat. Ed. orn. I. 209.

1242. A writes the author's name Bhāgavatāvinītadeva, and C Bhāgavatavinītadatta.

1243. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Cīāka.

1244. In the Śṛṅgāraśataka. Eb. Bohl. No. 74.

1250. *δ*. C विरहः.

1951. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 458 from the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa II. 359. (Böhtlingk 5240). Auf. *a*. तां तन्वीं.

1253. *a*. Correct मासः. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien, XVII. 169, from our book as an example of varṇaniyama, the art of making a verse in which only four (as here), or three, or two, or even one consonant is made use of. Aufrecht refers to Daṇḍin's Kāvyādarśa 3, 83 fg.

1254 *β*. C. सर्वमेव ते. Given by Aufrecht from the Śp. under Prabhākaradeva. Auf. *δ* चक्षुषोः. So also Śp. MS.

1255. "If when my love is gone I only weep piteously, for what worse straits, say, am I reserving cursed death." She means that she ought to die. Given by Aufrecht, who takes it otherwise, from the Śp. also under Dagdhamaraṇa. In his review of Aufrecht's paper Z. D. M. G. XXVII. 631, Böhtlingk says that जीव्यते, which Aufrecht gives as a variant for रुद्यते, in B is die entschieden bessere Lesart-decidedly the better reading. There is a gap in Śp, MS.

1256. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 85.

1258. *β*. B C तन्वीवदनपङ्कजात्. *γ*. A B D विकसिते. Compare with the verse No. 754, and the verses referred to in the note there.

1261. Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra VII. 66. Kāvy. MS. β. संतापमनूपशमम्.

1263-4. In the Śambhalīmata. See Peterson's Second Report, p. 32.

1267. a. C. वचनमधु नयनमधुकरमधरदलं.

1268. γ. Correct विषमे.

1270. Böhtlingk 5194 from the Śāntiśataka in Haeberlin's Kāvyasaṁgraha.

1271. Not in the Mṛcchakaṭika.

1273. Śakuntalā Act. III.

1275. C. transposes β and γ : and reads चलत्पदपङ्क्ता, कम्पितहारा, हृदिरामा. in the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 9.

1277. In some MSS. of the Vikramorvaśī. Böhtlingk 2246 from the Mahānāṭaka.

1278. δ C प्रमादगलितां. In some MSS of Bilhaṇa's name Caurapañcāśikā.

1279. β. C आपाण्डुरस्तनतटे. C writes the author's name Chamacchamitikāratna. Cited by Aufrecht from the Śp. under Chamacchamitikāratna. Now in the Amaruśataka.

1280. a. C निद्रानिमीलितदृशो. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bilhaṇa.

1281 Ratnāvalī Act. IV.

1284. δ. "When fate is adverse all roads lead to sorrow." Compare No. 1294.

1285. γ. C प्रचुरत्वम्. Böhtlingk 4089 from the Amaruśataka.

1587. a C विपरीतबोधा. γ. C. यामं. δ. C ब्रह्मादयोऽपि. Write अबलाः. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 10.

1281. δ. Separate न यासि.

1291. a. C. दृष्टगौरं. γ. A C D सार्द्र, a mistake due to the way in which सान्द्र is written in Śāradā MSS. Caurapañcāśikā Ed. Bohl. No. 12.

1292. γ. C वक्त्रे. Böhtlingk 4663 from Schiefner and Weber's collection of varions readings to Bohlen's Bhartṛhari, and the Pañcatantra, Ed. Koseg., I 224.

1294. β. C हिमशीतलाङ्गया.

1295. Böhtlingk 3359 from the Amaruśataka. Böhtlingk takes the last two lines to mean that she made the signs she drew on the earth supply the place of the words she could not speak. But the धरित्रीप्रोल्लेखनम् stands by itself as a sign of her deep distress (compare Nos. 1350

and 1377); and the fourth line means "what next she did I have no words to say," it was too pitiful.

1297. δ. C अमरणमपविद्धं. Mālatīmādhava Act I.

1298. Śakuntalā Act III.

1301. β. C संजातमिथार्थधाम्. γ. C हसितानुविद्धमदित. After this verse MSS. insert the verse कन्याकौतुकमात्रकेण No. 2238.

1303. Böhtlingk 6807 from the Amaruśataka No. 32, and the Subhāṣitārṇava.

1304. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Amaraka. In the Amaruśataka.

1306. α. C यत्कन्दर्प.

1309. Rājaśekhara's Viddhaśālabhañjikā, Act I. Böhtlingk 2926, from the Kāvyaprakāśa, Sāhityadarpaṇa, and Kuvalayānanda, in all of which it is quoted.

1311. β. A B D प्रमदा समदा च सदा सुखदा. γ. δ. C हृदये निहिता यदि सा सुभगा क जपः क जपः.

1312. α. C लज्जाः. β. A B तव तनू. γ. C श्वासाधिकारे. δ. B C D वागुरालिङ्गितासि. Naiṣadhīyacarita VIII. 105.

1313. δ. A B D श्रेण्या जर्जरितम्. Gītagovinda I. 5.

1314. Gītagovinda I, 4. Verses 1313–4 are in C given after verse 1316.

1315. Naiṣadhīyacarita VIII. 103.

1316. γ. C वयं. δ. A C D प्रेमस्तव.

1317. Śarvāhita = Kāmadeva.

1320. β. A सुतनौ. B C यान्ति सुतनो.

1321. α. C राकाहिमांशुः.

1323. This and the next verse go together, and are given in the Sūktimuktāvali also as a yugma, but under Diboka. Both verses occur in some MSS. of the Amaruśataka, though the former only is found in the printed editions.

1324. β. C गरिमों गद्गद.

1326. A writes the author's name Mārumālā, B Mānalā, C Sārulā.

1327 β. C संकल्पस्थाम्. γ. B ह्यनुमता.

1328. Mālavikāgnimitra, Act III.

1329. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 539 from the Saduktikarṇāmṛta under Bharvu. Auf. α. वीक्षसे. β. सहा समभिभाषसे. सर्वथा. γ. पिबसि चैतदस्या मुखं. δ. समुत्कण्ठसे.

1330. γ. C D °लतिकाम् A °लकाम् (sic).

1331. α. C मदनविरहः. δ. A B C चित्तं. D चिन्ता corrected into चित्तं.

1332. δ. C समुपास्थास्यत. Śakuntalā Act II.

1333. γ. C नैराश्यपिशुने. δ. C उक्तं.

1335. Given by Aufrecht from the Śp. under Netratribhāgabrahmayaśasvin. Auf. α. व्रीडायोगान्नतवदनया संधिधाने. β. स्तनकलशयोर्मन्युमन्तर्निगृह्य. δ. चकितहरिणी.

1336-7. Meghadūta

1338. γ. B दर्शनमहो तव दुर्लभं मे.

1341. Nalachampū Ucchavās. III. 34.

1342. γ. C D स्फीताश्रुणा. Böhtlingk 5440 from the Amarūśataka 10. Böhtlingk also notes that the verse is quoted in the Kāvyaprakāśa.

1343. This verse, which is a favourite one with the writers on rhetoric, and is quoted in the Kāvyaprakāsa, Sāhityadarpaṇa Kuvalāyānanda, etc. is found in MSS. of the Vikramorvasī Act IV. between vv. 33 and 34 of Bomb. Ed.

1345. δ. B तापं सा. A omits the line.

1346. α. C अप्रगल्भवयसः. Böhtlingk 7002 from the Amaruśataka 30. Böhtlingk also notes that the verse is quoted in the Sāhityadarpaṇa 324.

1348. γ. A संभावम्. B omits the verse. C D सद्भावम्.

1351. δ. C हसत्या रुदन्. Böhtlingk 1938 from Amaruśataka 94 and Commentary on the Daśarūpa, D R. p. 81.

1353. α. C प्रहृष्टा तु या. Aufrecht in Indische Studien XVII. 170.

1354. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 15.

1355. δ. Correct तत्ताल° Given by Aufrecht from the Śp. under Ākāśapoli, to whom it is also attributed in the Sūktimuktāvali. Auf. α. भूतनिवहाः स्वांशं विशत्वीप्सितम, β. याचे त्वां द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोऽपि भूयान्मम. δ. धरा. अनिलः. Our MSS. of the Śārṅgadharapaddhati read in β. त्वां याचे द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोऽपि बध्वाञ्जलिम्.

1357. β. C कबरी. Gītagovinda III. 6.

1360. α. C वियोगान्तरा.

1362. δ. A B निद्रादरिद्रीकृतः. Given by Aufrecht from the Śp. under Nidrādaridra, and by Böhtlingk (2406) from the Kāvyaprakāśa. जाने is used in Kādambarī, and in the Viddhaśālabhañjikā, and is still in common use in the Vernaculars, to introduce the relation of a dream. Compare the similar use अस्ति at the beginning of a story.

1363. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

1364. Quoted by Nami in his Commentary on Rudraṭa. Böhtlingk 5961 from the Kuvalayānanda 74 b. Compare No. 1776.

1366. β. C मुखच्छायानुकारी. γ. C गमनानुसारि. Böhtlingk 5050 from

the Sāhityadarpaṇa 318, Ed. Calc, 1830, p. 340, and the Kuvalayānanda, 156.

1367. δ. C विस्मार्यते. Not in the Amaruśataka.

1369. *a*. C तन्व्याः.

1373. *a*. C विश्राम्यतां.

1374. *β*. C तत्पदध्यसितं.

1375. *a*. MSS. अयम्. In the Amaruśataka.

1377. In the Amaruśataka. Ascribed also to Amaruka in the Sūktimuktāvali.

1378. Caurapañcāśikā Ed. Bohl. No. 11.

1380. *a*. C मुग्धता. Not in the Amaruśataka.

1384. δ. C निर्ग्रन्थग्रन्थरशनेव.

1386. *a*. C लवाविघटित.

1387. Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra II. 17.

1388. *a*. C कुसुमामोदी.

1393. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 553, from the Saduktikarṇāmṛta Auf. *aβ*. दिग्धललाट.

1395. Haravijaya XXV. 39.

1397. *a*. C जगति वीक्ष्य. δ. C बहुलामृत.

1401. *β*. MSS. भ्रमर भवता. भ्रमरभवतः is from the Śārṅgadharapaddhati. "Mandākrāntā" is the name of the metre in which the verse is composed. Compare Nos. 1937 and 2533. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Vikaṭanitambā.

1405. Given by Aufrecht from the Saduktikarṇāmṛta Z. D. M. G. XXXVI. 514, under Tutātita, "a name of the well-known Mīmāṁsist Bhaṭṭa Kumārilasvāmin" with the readings *a β*. द्वारस्तम्भनिषण्णया दयितया वक्रीकृतग्रीवया नासाग्रागतवारिबिन्दु. *γ*. कण्ठगद्गद. δ. संदिष्टं तव कान्तया पथिक तद्वक्तुं न यत्पार्यते.

1407. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 548 from the Saduktikarṇāmṛta, where it is given anonymously. Aufrecht refers also to the Padyāvali where the author's name is given as Rudra. He had already Z. D. M. G. XXVII. 7, cited the verse from the Śp. under Amarūka with the note that that is is not in edd. and that it is quoted without author's name in the Daśarūpa.

1410. *a*. C गलद्दलसवदल.

1411. In *a* join दाड़ोम्भः प्रसृतिंपचः. Viddhaśālabhañjikā, III. 21.

The MSS. insert again between Nos. 1411 and 1412 the verse कामिन्यास्सर.

1414. *a*. A B C एवं कुकूलम्.

1415. Not in either of the known works of Śambhu.

1416. In δ. write प्रियवार्त्तया. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śivasvāmin. Auf. β. निवेशयन्त्या.

1418. Given by Aufrecht from the Śp. also under Vāsudeva.

1421. Gītagovinda VII. 6.

1422. γ. C च न.

1423. δ. C तवेयं. This verse stands in some MSS. of the Amaruśataka. Böhtlingk 3777 from the Kāvyaprakāśa and Sāhityadarpaṇa.

1428. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 551, from the Saduktikarṇāmṛta and the Śp. in both of which it is given anonymously. Auf. γ. सवर्णा एव.

1429. δ. C पृथ्वी त्वं.

1431. *a*. C क्षताक्षमो.

1434. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Vararuci.

1436. β. C कथं क्वणन्ती. *a*. C कास्तूरिक.

1437. Cited by Aufrecht from the Śp. (rajanyām etasyāṁ surataparivarta) under Bījākara.

1438. Given in the Sūktimuktāvali under Diboka, with the reading in δ. को लोकस्य.

1439. In *a* write श्वसिष्यतितरां. γ. C तं दृष्ट्वा खलु.

1440. β. C निपतिता नीवी. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śīlābhaṭṭārikā. Auf. *a*. श्वासः किं त्वरिता गता. β. नीवी च गत्वागमात.

1444–8. Śrīkaṇṭhacarita XII. 87, 88, 89, 90 and 92. The verses are explained by the Commentator as follows :

१४४४.—हन्त कष्टे मम कार्यं रमणानयनलक्षणं प्रयोजनं तस्य सिद्धिः साधनं तदर्थं यान्त्या गच्छन्त्यास्तव मार्गे पुरोग्रे समीरो वायुः परुषो दुःसहोभूत्। शैत्यात्कामजननाच्च पर्यस्तः शिथिलो बन्धो यस्य स कबरीनिवेशः केशवेशाभोगो लुलिता विप्रकीर्णा अलका यस्य तद्भावं गाहते सेवते। अत्र कान्तानयनार्थं विसृष्टया दूत्या स्वयं कृतस्य निगूढस्य सतः कान्तोपभोगस्य प्रतिभेदः स्वामिन्या कबरीबन्धशैथिल्यकथनद्वारेण कृतः। एवमुत्तरत्रापि ज्ञेयम् ॥ ८७ ॥

१४४५ —दुश्चरितेन दुष्टवर्त्तनेनैकं चक्षुं वित्तं तं मद्भर्तारं संस्पृश्य त्वयावगाहः स्नानं किं कृतः। अथ दूत्युपभोगाख्यदुश्चरितकारी त्वया संस्पृष्टः। तथा गात्राण्यार्द्राण्यासते त्वल्ललाटं निस्तिलकं नष्टविशेषकं धत्से यच्च धारयसि। अङ्गानां स्वेदार्द्रत्वेन निस्तिलकत्वेन च प्रतिभेदः ॥ ८८ ॥

१४४६.—अयेत्याक्षेपे। स्विद्वितर्के। सुन्दरीति प्रकृतानुगुणमामन्त्रणम्। अद्वितीयैकाकिनी त्वं केन क्रमेण स्वित् भायिता भयं प्रापिता भूः। भयाकुलिते ईक्षणे यस्यास्ते कम्पस्य भयजातस्य कला भङ्गिस्तदनुबन्धो नाद्यापि शाम्यति निवर्तते। केन क्रमेण कस्य भीषणस्य रूपग्रहणेनेत्यर्थः ॥ ८९ ॥

१३४८. — कस्तूरीपङ्कात्कस्तूरीकर्दमाज्जन्म यस्य सोङ्गरागो नूनं ते दोषमनर्थमकरोत् । सौरभेण हेतुना सङ्गिनः सक्ता ये भृङ्गास्तद्दंशव्रणैर्भङ्गुरं साभिघातमङ्गमङ्गं यद्बिभर्षि । पूर्वश्लोके सुन्दरीत्वेन त्वमुपभुक्तेति सूचितम् । इह तु त्वमिहैव तदुपभोगं संकल्पय गतेति कस्तुर्यङ्ग-रागप्रयुक्त्या सूचितम् ॥ ९० ॥

१४४८. — किमु वितर्के । तस्य नखानखि संप्रहारो द्वन्द्वयुद्धं केनापि साकं प्रस्तुत आरब्धः किमु आस्ताभूत् । यस्य नखानखियुद्धस्य वारणार्थं सहसा निर्विमर्शं विशन्ती त्वं तस्य नखैरुल्लेखः पाटनं तत्पथं गतासि । बहुव्रीहिसमासात्मकं तृतीयार्थवृत्ती जेतुं नखानखीत्यव्ययम् ॥ ९२ ॥

1447. MSS. ascribe this verse to Bhāravi. It is not in the Kirātārjunīya. See also last note.

1459. In *a* write निःसङ्गमङ्गैर्मदनानलोत्थ.

1460. An imitation of Kālīdāsa's verse in the Vikramorvaśī Act 1. No 1467.

1461. Rājat. III. 415.

1465. *γ*. A C किमूर्नम्. *δ*. A B न तद्वा.

1467. *β*. C शृंगारैकरसप्रदो. *δ*. MSS पुराणो विधिः which may have been an adaptation of the compiler to make the verse of more general application. Vikramorvaśī I. 9.

1468 *γ*. C नडकूबरान्.

1469. A C D स्पृष्ट्वा.

1471. *a*. C नवा वल्लरी.

1472. Quoted by Kṣemedra in his Aucityavicāracarcā from Dharmakīrti. Cited by Aufrecht (Weber's Indische Studien, XVI. 206) from the Skm. under the same. Böhtlingk 5850 from Kuvalayānanda. *a*. Böht. अर्जितः. *β*. Auf. स्वच्छन्दं वसतो जनस्य हृदये. So also Boht. with चरतो. *γ*. Böht. एषापि स्वगुणानुरूपरमणाभावात्. *δ*. Böht. तन्वीमिमां तन्वता. In Kṣemendra as in our book.

4473. *γ*. C ललिततनयस्येह.

1475. *a* A D संक्षयरक्षिणाक्षसुधा. B संक्षयरक्षणाय य (sic) सुधा.

1476. Varāhamihira's Bṛhat Saṁhitā LXXIV. 1.

1477. Kṣemendra's Caturvargasaṁgraha III. 3.

1479. *a*. Correct तमः स्तोमः. *γ*. MSS. काण्डयुगुले. Given by Aufrecht from Śp. 110, 8, under Devabodhi, to whom it is also ascribed in the Sūktimuktāvali. Auf. *β*. तदनु न च किंचित्पुनरभूत्. *γ*. तदनु कदली°. *δ*. ततोवाञ्चौ पद्मौ किमिदमिति चित्रैव रचना. Śp. MS. *a*. तमस्तोमं. *β*. As in Aufrecht. *γ*. अधस्तस्यावर्त्तः तदनु कदली°. *δ* ततोवांचौ पद्मौ शिव शिव. Sūkti. MS. *β*. तदनु च न किंचित्पुनरभूत्. *δ*. ततोवाची पद्मे किमिदमति चित्रैव रचना.

1414. *a.* A B C एवं कुकूलम्.

1415. Not in either of the known works of Śambhu.

1416. In δ. write प्रियवार्त्तया. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śivasvāmin. Auf. β. निवेशयन्त्या.

1418. Given by Aufrecht from the Śp. also under Vāsudeva.

1421. Gītagovinda VII. 6.

1422. γ. C च न.

1423. δ. C तवेयं. This verse stands in some MSS. of the Amaruśataka. Böhtlingk 3777 from the Kāvyaprakāśa and Sāhityadarpaṇa.

1428. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 551, from the Saduktikarṇāmṛta and the Śp. in both of which it is given anonymously. Auf. γ. सवर्णा एव.

1429. δ. C पृथ्वी त्वं.

1431. *a.* C क्षताक्षमो.

1434. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Vararuci.

1436. β. C कथं क्वणन्ती. *a.* C कारतूरिक.

1437. Cited by Aufrecht from the Śp. (rajanyām etasyāṁ suratapariverta) under Bījākara.

1438. Given in the Sūktimuktāvali under Diboka, with the reading in δ. को लोकस्य.

1439. In *a* write श्वसिष्यतितरां. γ. C तं दृष्ट्वा खलु.

1440. β. C निपतिता नीवी. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śīlābhaṭṭārikā. Auf. *a.* श्वासः किं त्वरिता गता. β. नीवी च गत्वागमात.

1444–8. Śrīkaṇṭhacarita XII. 87, 88, 89, 90 and 92. The verses are explained by the Commentator as follows:

१४४४.—हन्त कष्टे मम कार्यं रमणानयनलक्षणं प्रयोजनं तस्य सिद्धिः साधनं तदर्थं यान्त्या गच्छन्त्यास्तव मार्गे पुरोऽग्रे समीरो वायुः परुषो दुःसहोऽभूत्। शैत्यात्कामजननाच्च पर्यस्तः शिथिलो बन्धो यस्य स कबरीनिवेशः केशवेशाभोगो लुलिता विप्रकीर्णा अलका यस्य तद्भावं गाहते सेवते। अत्र कान्तानयनार्थं विसृष्टया दूत्या स्वयं कृतस्य निगूढस्य सतः कान्तोपभोगस्य प्रतिभेदः स्वामिन्या कबरीबन्धशैथिल्यकथनद्वारेण कृतः। एवमुत्तरत्रापि ज्ञेयम् ॥ ८७ ॥

१४४५—दुश्चरितेन दुष्टवर्त्तेनैकं चक्षुं वित्तं तं भर्त्तारं संस्पृश्य त्वयावगाहः स्नानं किं कृतः। अथ दृत्युपभोगाख्यदुश्चरितकारी त्वया संस्पृष्टः। तथा गात्राण्यार्द्राण्यासते त्वल्ललाटं निस्तिलकं नष्टविशेषकं धत्से यच्च धारयसि। अङ्गानां स्वेदार्द्रत्वेन निस्तिलकत्वेन च प्रतिभेदः ॥ ८८ ॥

१४४६.—अयेत्याक्षेपे। स्विद्वितर्के। सुन्दरीति प्रकृतानुगुणमामन्त्रणम्। अद्वितीयैकाकिनी त्वं केन क्रमेण स्वित् भायिता भयं प्रापिता भूः। भयाकुलिते ईक्षणे यस्यास्ते कम्पस्य भयजातस्य कला भङ्गिस्तदनुबन्धो नाद्यापि शाम्यति निवर्तते। केन क्रमेण कस्य भीषणस्य रूपग्रहणेनेत्यर्थः ॥ ८९ ॥

१३४८. — कस्तूरीपङ्कात्कस्तूरीकर्दमाज्जन्म यस्य सोङ्गरागो नूनं ते दोषमनर्थमकरोत् । सौरभेण हेतुना सङ्गिनः सक्ता ये भृङ्गास्तद्दंशव्रणैर्भङ्गुरं साभिघातमङ्गमङ्गं यद्बिभर्षि । पूर्वश्लोके सुन्दरीत्वेन त्वमुपभुक्तेति सूचितम् । इह तु त्वामिहैव तदुपभोगं संकलय्य गतेति कस्तुर्यङ्गरागप्रयुक्त्या सूचितम् ॥ ९० ॥

१४४८. — किमु वितर्के । तस्य नखानखि संप्रहारो द्वन्द्वयुद्धं केनापि साकं प्रस्तुत आरब्धः किंमु आस्ताभूत् । यस्य नखानखियुद्धस्य वारणार्थं सहसा निर्विमर्शं विशन्ती त्वं तस्य नखैरुल्लेखः पाटनं तत्पथं गतासि । बहुव्रीहिसमासात्मकं तृतीयार्थवृत्ती जेतुं नखानखीत्यव्ययम् ॥ ९२ ॥

1447. MSS. ascribe this verse to Bhāravi. It is not in the Kirātārjunīya. See also last note.

1459. In *α* write निःसङ्गमङ्गैर्मदनानलोत्थ.

1460. An imitation of Kālīdāsa's verse in the Vikramorvaśī Act 1. No 1467.

1461. Rājat. III. 415.

1465. *γ*. A C किमूर्नम्. *δ*. A B न तद्वा.

1467. *β*. C शृंगारैकरसप्रदो. *δ*. MSS पुराणो विधिः which may have been an adaptation of the compiler to make the verse of more general application. Vikramorvaśī I. 9.

1468 *γ*. C नडकूबरान्.

1469. A C D स्पृष्ट्वा.

1471. *α*. C नवा वल्लरी.

1472. Quoted by Kṣemedra in his Aucityavicāracarcā from Dharmakīrti. Cited by Aufrecht (Weber's Indische Studien, XVI. 206) from the Skm. under the same. Böhtlingk 5850 from Kuvalayānanda. *α*. Böht. अजितः. *β*. Auf. स्वच्छन्दं वसतो जनस्य हृदये. So also Boht. with चरतो. *γ*. Böht. एषापि स्वगुणानुरूपरमणाभावात्. *δ*. Böht. तन्वीमिमां तन्वता. In Kṣemendra as in our book.

4473. *γ*. C ललिततनयस्येह.

1475. *α* A D संक्षयरक्षिणाक्षसुधा. B संक्षयरक्षणाय य (sic) सुधा.

1476. Varāhamihira's Bṛhat Saṁhitā LXXIV. 1.

1477. Kṣemendra's Caturvargasaṁgraha III. 3.

1479. *α*. Correct तमः स्तोमः. *γ*. MSS. काण्डयुगुले. Given by Aufrecht from Śp. 110, 8, under Devabodhi, to whom it is also ascribed in the Sūktimuktāvali. Auf. *β*. तदनु न च किंचित्पुनरभूत्. *γ*. तदनु कदली°. *δ*. ततोवाञ्चौ पद्मौ किमिदमिति चित्रैव रचना. Śp. MS. *α*. तमस्तोमं. *β*. As in Aufrecht. *γ*. अधस्तस्यावर्त्तः तदनु कदली°. *δ* ततोवांचौ पद्मौ शिव शिव. Sūkti. MS. *β*. तदनु च न किंचित्पुनरभूत्. *δ*. ततोवाची पद्मे किमिदमति चित्रैव रचना.

C follows this verse:

> किं लावण्यसरोरुहोद्भवमिदं शैवालजालं शशि-
> भ्रान्त्याक्रान्तुमुपागतं मुखमुत स्वर्भानवीयं महः ।
> रोद्धुं कामिमनांसि तन्तुनिवहः किं कृष्णपट्टस्य वा
> सज्जो मारवनेचरेण निहितस्तन्व्याः कचानां भरः ॥

1480. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 1. also under Vararuci. Auf. β. कबरीभारवर्जिताः. Śp. MS. β. कबरीभारनिर्जिताः.

1484. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bāṇa, with the note that one of his MSS. refers it to Puṇya (another has Kālidāsasya), and that the verse does not ring like one of Bāṇa's. Auf. α विकचकचकलापः. γ किंचित्फुल्लकोशे. So also Śp. MS.

1485–6. The Naiṣadhīyacarita II. 20 and VII. 22.

1487. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 370 from the Śp. under Bhāsa, to whom it is ascribed also in the Sūktimuktāvali. Auf. α. रचिता. γδ. भित्तावनङ्ग. In our Śp. MS. the name is "Bhāla," which looks a little like a corruption from the verse (No. 1488) that both in this book and in the Śp. follows the present one. Śp. MS. As in Aufrecht.

1488. In the Śp. Keśapāśaḥ 8. In α write with our MSS. and Śp. MS. बाले ललामलेखेयं भाले.

C adds the following verse:

> वक्त्राम्भोरुहलग्नषट्पदतुला व्यामोहमापादयन्
> शङ्कामङ्कुरयन्कलङ्कजनितां चन्द्रे मुखे रङ्गिणः ।
> भ्रूकोदण्डलताश्मनीलगुलिकभ्रान्तिं स्मरस्याश्रय-
> न्कस्तूरीतिलकः करोतु भवतां कल्याणपारंपरीम् ॥

1490. Given by 'Schiefner und Weber' as occurring in some copies of Bhartṛhari. Böhtlingk, 781. Böhtlingk also refers to lith Ed. II. 1,75. Böht. α. समुन्नद्धः. γ. भुजंगकुटिलः.

1491. γ. B C D लीलचिकुराम्. A लीलादिकुराम् sic. Kumāras. I. 47.

1495. In the Śṛṅgāratilaka attributed to Kālidāsa. Böhtlingk, (1846) who reads in δ कथमिन्दीवरद्वयम्, understands श्रूयते न च दृश्यते as 'one has never either heard of or seen', taking the negative particle with both verbs. But is not the meaning, 'Such a thing we had heard of, never seen, but now we see it'?

1496. δ. C वक्तुमिहागतैः.

1497. γ. C तस्याः. The verse has occurred before, No. 1207.

1499. In γ correct गृहीतं Kumāras. I. 46.

1500. Naiṣadhīyac. II. 21.

C inserts between 1539 and 1540 the following additional verse :—

मनोरमं सर्वमनोरमेषु
स्तनद्वयं चञ्चललोचनायाः ।
इतीव दृग्दोषनिवारणाय
चक्रे विधिश्चूचुकं कज्जलाङ्कम् ॥

1542. Kumāras. I. 40.

1543. Raghuv. III. 8. Edd. *α.* नितान्तपीवरं. *β.* तदीयमालीनमुखं

γ δ. तिरश्चकार भ्रमराभिलीनयोः
सुजातयोः पङ्कजकोषयोः श्रियम्.

1549. *γ δ.* B लसदिति भङ्गमवाप्स्यति
मध्यमुरोजभरेण ॥

δ. A D स्तनयुगभारभरेण.

1553. Haravijaya XXIII. 8. Cited by Aufrecht from the Śp. 98 10 [misprint for 60] under Ratnākara. Śp. MS. *β.* रत्नहारैः.

1558. *β.* C पृथुजघनभारे.

1559. Given and translated by Aufrecht from Śp. 98, 70 also under Vālmīki. Auf. *β.* तन्व्यास्तज्जघनं घनम्. Aufrecht compares a verse ascribed in Śp. 136, 13 to Guṇākara :—

परिभ्रमन्त्या भ्रमरीविनोदे
नितम्बबिम्बाद्विगलद्दुकूलम् ।
विलोक्य कस्याश्चन कोमलाङ्ग्याः
पुंभावमन्याः सुदृशो ववाञ्छुः ॥

1560. *β.* A C D विषमतरः.

1561. Not in the Śiśupālavadha.

1563. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 69 under Jaghanasthalīghaṭaka. So also in our MS. See Introduction under Argaṭa. The verse is quoted by Nami in his commentary on Rudraṭa's Kavyālaṁkāra, XI. 7.

1566—7. Kumāras. I. 36 and 35.

1568. Cited by Aufrecht from Śp. 98, 73, also under Śakavṛddhi.

1570. Bilhana's Vikramāṅkadevacarita VIII 8.

1571. *α.* A B D नेत्रपत्र.

1574. *γ.* D वचस्तथा. *δ.* C सशंकमवेक्षिता. In the Amaruśataka.

1577. *β.* C आलिङ्गति. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 6, under Saṁkula. Śp. MS. *β.* अङ्गश्लेषो. *γ.* यदपट्ठ.

1579. In the Amaruśataka.

1580. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 8 under Bhadattajñānavarman or Bhagadattajñānavarman as Aufrecht takes to be the more

correct form of the word. In Cambay Śp. MS. the name is Bhagadattavarman. Aufrecht notes that the verse occurs in the Amaruśataka. Śp. MS. *a.* भ्रूभङ्गे. Auf. bhrūbhaṅge'pi racite dṛṣṭir.

1581. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 3 under Amarūka. Ascribed to Amarūka also in Sūktimuktāvali. In the Amaruśataka. Śp. MS. *a.* कृता पादयोः. *γ.* पाणिभ्यां च तिरस्कृतः. *δ.* शतशो.

1583. *δ.* C मानः कृतार्थीकृतः. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 2 under Amarūka. Aufrecht notes that the poet's name is not given : and in our Śp. MS. the signature is Kasyāpi, indicating that the verse is not by Amarūka, to whom the verse that follows it, our No. 1581, is expressly assigned. Śp. MS. No variants. Böhtlingk 1363 reads in *γ.* विश्रुतः, our reading मिश्रितः being given as a various reading. It should be preferred. No to listen to his talk would be an open insult of the king she is described as carefully avoiding.

1584. In the Amaruśataka.

1585. *a.* Correct उद्दस्य.

1586. In the Amaruśataka. Böhtlingk 7001, gives the first two lines as follows : —

सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योपदेशं विना
नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनं वक्रोक्तिसंसूचनं.

Böhtlingk, who takes नो जानाति वक्रोक्तिससूचनं to mean "does not know how to give utterance to a vakrokti" (compare B R under संसूचनम्), notes that all his authorities—Amar. 26, Śatak. 5, Kāvyapr. 25 (54), Sāh. D. 40. b.—with the exception of the Śatakāvali read as we do °वलना°. The object of संसूचनं, which does not mean "to express" but "to suggest, betray") is not वक्रोक्ति but "what is in her mind" or some such phrase.

1589. *a.* C सूचिते. *γ.* MSS. चेतसो.

1590. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 5 also under Bhīma. Śp. MS. *β.* चास्पष्टम्. *γ.* मय्यालापवति प्रतीपवचनं सख्या. Böhtlingk 1043 who gives from Amaruśataka 42 and Śatakāv. 8 reads in *γ* मय्यालापवति प्रकोपपिशुनं सख्या सहाभाषते. Sūktimuktāvali as in our Śp. MS.

1597. Kāvyādarśa II. 93. In *β* join भ्रूलतानर्तकी.

1600. Cited by Aufrecht from the Śp. 116, 3 under Amarūka. Aufrecht notes that the signature in Śp. is Kasyāpi, as it is here. The verse is omitted in the Cambay Śp. MS. the 4th verse, numbered as such, following the second. The verse is in the Amaruśataka and is ascribed in the Sūktimuktāvali to Amaru. Böhtlingk 7102 refers also to Sāh. D. 98.

1602. γ. C कोपः. Ratnāvalī Act II.

1603. γ. C मयि. The fourth line of this verse is the same as that of Bāṇa's verse No. 1612. One or other verse, if not both, is therefore of the nature of a Samasyāpūraṇa.

1605. β. A B D निन्द्रासक्ते. In the Amaruśataka.

1608. β. MSS. omit प्रणिपतनमात्रैकशरणे. It has been supplied from the Sūktimuktāvali, where the verse is ascribed to Amarūka. So also Böhtlingk 3965. δ. MSS. स्तनतटानिरुद्धेन which need not have been altered. In the Amaruśataka.

1609. β. C वृथापि करणच्छेदे.

1610. Śṛṅgāratilaka 3. In some copies of the Daśarūpāvaloka DR. p. 187.

1611. Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra VII. 90. Böhtlingk 2021 gives it from Kāvyaprakāśa 155, and Sāh. D. 304.

1612. See note on No. 1603.

1613. Gītagovinda IX. 2.

1614. Cited by Aufrecht from the Śp. 114, 1 under Kumāradāsa. So also in Cambay Śp. MS. Böhtlingk 4443 gives Kusumadāsa as name in Śp. Böhtlingk refers also to Amaruśataka 53, Śatakāvali 10, Sāh. D. 43, and Daśarūpāvaloka 78. In the Daśarūpāvaloka it is given as from the Amaruśataka : but compare Hall's note at p. 35 of his preface.

1616. The two first words have been supplied from the Sūktimuktāvali. Our MSS. are corrupt, or show a gap.

1617. In the Amaruśataka. Böhtlingk 4554 reads *a*. भव्यालापैरलं खलु. γ. तथाभूतं.

1619. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien XVII. 169 from our book.

1620. β. MSS. न युक्तमयं जनः. Our reading is from the Sūktimuktāvali, where the verse is ascribed to Amarūka. So also Böhtlingk 1505 from the Amaruśataka.

1621. In the Amaruśataka. Böhtlingk 4317 *a*. उपागतेन. β. मन्दायां मयि गौरवव्यपगमात्. γ. किं मुग्धे न मया कृतं रमणधीर्मुक्ता त्वया. δ. दुःखं कर्तासि तच्छोष्यसि.

1622. Ascribed in Śp. and Sūktimuktāvali to Amarūka.

1626. β. C दाक्षिण्यबलात्.

1627. δ. C कठिनहृदये. In the Amaruśataka.

1628. β. C मयापि परीक्षितं. In the Śp. 114, 7 (Kasyāpi). Śp. MS. *a*. मायाशाठ्यैस्त्वयाप्यनिवर्त्तितं. γ. नेष्टा तेह : δ omits हि. It has probably

been added unnecessarily to avoid hiatus. See below. The verse is given and translated by Aufrecht, Indische Studien XVII. 169 from our book, with a reference also to the Śp. and the Subhāṣitaratna-bhāṇḍāgāra, p. 413. Auf. Śp. MSS. C D E. *a.* māyāśāṭhyais tvayā 'pyanivartitam. *γ.* ne'ṣṭa'te'haṁ vṛthā parikhidyate. Aufrecht gives our readings as variants, and adds that his three Śp. MSS. read, as his Sbhv. MSS. do, parikhidyase. So also our Śp. MS. It seems right. She bids him not give himself so much trouble, *i. e.* as that referred to in the verse. For समेन समं गतं, which Aufrecht construes samena gatena samaṁ gatam, translating 'für Gleiches schickt sich Gleiches,' compare तुल्य एवावयोर्योग: No. 3503 and the context there. "Like has come to like."

1629. Given and translated by Aufrecht from Śp. 114, 12 undr Candraka.

1630. *γ.* C प्रसभमश्रुता. Cited by Aufrecht from Śp. 114, 9 under Vāmana, to whom it is ascribed also in the Sūktimuktāvali. in the Amaruśataka. Śp. MS. No variants (भृकुटि).

1632. *γ.* A B D किं त्वन्यत्परिपृच्छ. *δ.* C सज्जनजन:.

1637. Anargharāghava V. 23.

1638–1641. Naiṣadhīyacarita XXI. 151, 163 154, and 159.

1644—5. Given and translated by Aufrecht. Indische Studien, XVI. 208 from our book. Aufrecht prints madhurasvanā in 1644.

1648. *δ.* A C D लतामिव.

1649–50. Kathāsaritsāgara, LV.

1654. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā also under Kumāradāsa. Cited by Aufrecht from Śp 133,3 under Kapila-rudra. So also in our Śp. MS. In the Śṛṅgāraśataka.

1656. C alone gives the author's name complete. A ईश्व — — — ? D ईश्व — — —. B omits.

1659–60. Maṅkha's Śrikaṇṭhacarita VI 50, 12, 8, 9, and 64. The commentator's notes are as follows:—

१६५९ – इन्दिन्दिरैर्भ्रमरैर्निर्भरो गर्भान्तरो यस्य तच्चम्पकपुष्पमीषद्विकासवदभूत् । ईषद्विकासेपि भ्रमरैर्भृतान्तरत्वोक्तिः परिमलातिशयसूचनार्था । आज्ञालेखाद्धेतोः सज्जं सन्नद्धं कामस्य संबन्धि सुवर्णमयं मषीभाण्डमपिधानमिवं । तदेव स्मरस्याज्ञालेखेष्वङ्कमभूदित्यर्थः ॥ ५० ॥

१६६० — कर्णिकारे सौरभरोरं सौगन्ध्याभाव एव दोषस्तं प्रकाशयता घ्राणेन सह दृष्टेर्विवादो ववृधे यतः कर्णिकारवर्णगुणैर्हेतुभिः स्तुतिं कुर्वत्याः । दृष्टिनासिकयोः स्वविषये गुणदोपदर्शनात्तन्निराकरणसमर्थहेतूपन्यासासामर्थ्याभावेन निर्णयरहिते विवादे समाप्तिर्नासीदित्यर्थः । कर्णिकारस्य वर्णसौभाग्यं सौगन्ध्याभावश्च कविना युक्त्या प्रतिपादित इति कर्णिकारमङ्ख इति प्रसिद्धिः ॥

१६६१—वसन्त एव कण्ठीरवः सिंहः पलाशानि किंशुकान्येव रक्तार्द्रा नखा यस्य तस्मिन्सति भीतो मान एव हस्ती स्त्रीभ्यः सकाशाद्ययौ पलायितः । साञ्जनाश्रुव्याजाद्विमुक्ता त्यक्ता आयसी लोहमयी शृङ्खलापङ्क्तिर्येन । सिंहे च पलाशे । पलं मांसमश्नाति । अत एव रक्तार्द्रनखे सति भीरुः छेदितशृङ्खलो गजोपसरति ॥ ८ ॥

१६६२—दक्षिणादिगर्कं त्यक्तुं समर्था नाभूत् । षण्मासान् रवेर्दक्षिणदिक्स्थत्वात् । तथा दक्षिणादिशासंगतः संगच्छमानः तत्संगमाद्वा स रविश्च सदाल्पतापोभूत् । दक्षिणायने हिममयत्वात् । तयोरर्कदक्षिणदिशोरन्योन्यं भेदकं पैशुनमसमदोषारोपणं कश्चकारेति न जाने । लिङ्गविशेषाद्विशेषणसाम्याच्च दिगर्कयोः कामुकमिथुनव्यवहारप्रतीतिः । तत्पक्षे दक्षिणानुकूला ॥ ९ ॥

१६६३—अध्वगोत्पलदृशां विरहिणीनामङ्गे ये वायवः अङ्गारवर्षैः स्फुलिङ्गवृष्टिः तत्ख्यातिं ययुः ! अग्निकणवर्षवद्विरहिणीनां व्यथां चक्रुरित्यर्थः । तथा संभोगरसेन रतिक्रीडया अलसालसा ये वधूनेत्राञ्चलाः स्त्रीकटाक्षास्तैः सादरं धार्यमाणत्वेन पूजिताः संभोगोपकारत्वात् । ते मलयाद्रिगुहोत्थिता वायवो ववृद्धिरे वृद्धिं गताः । कामिषु विषये प्रोल्लसन्त्युन्मिषन्ती शापानुग्रहशक्तिः कोपप्रसादसामर्थ्यं येषाम् । संयोगिषु प्रसादो वियोगिषु निग्रहः । अतः अहंयवः साहंकाराः । अहं शुभमोर्युसिति युस् ॥ ६४ ॥

1667. Correct signature रुद्रस्य. *β*. G कलकलालाप. Kāvyālaṁkāra II. 30. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133,6 uuder Rudra. Auf. *α*. मिलनोल्बण. *β*. कलकलालाप. δ. धियं. Śp. MS. मिलितोल्बण. कलकलालापः. δ. धैर्यं (भट्टरुद्रस्य).

1673–4. Kumāras. III. 29, and VI. 17.

1676. Kāvyālaṁkāra III. 57. Has occurred already No. 730.

1677. Cited by Aufrecht from the Śp. 133, 1, also under Bhaṭṭabījaka. Aufrecht refers to Kāvyaprakāśa 146, and notes that only in the signature to this verse is the poet called Bhaṭṭa. In Śp. MS. the name is Vedavīkṣaka. No other variants.

1678. Ṛtusaṁhāra VI. 20.

1687. *β*. A B D संजायते कल्मषम्.

1688. तुहिः(तव). 'T'whoo! t'whee.'

1699. Given and trenslated by Aufrecht from the Śp. 134,12 also under Śrīmadavantivarman. **Auf.** *α*. दुःसहतापभयादिव. Ś. MS. दुःसहसंतापभयादिव.

1703–4. Ṛtusaṁhāra I. 13 and 20.

1707. δ. Correct घर्मागमः.

1708. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,31 under Bāṇabhaṭṭa. **Auf.** *β*. स्वच्छन्दकंदद्रुहि. *γ*. तप्तभूरिरजसि. δ. ज्यैष्ठे मासि खरार्कतेजसि. Also in the Sūktimuktāvali under Bāṇa. Śp. MS. As in Aufrecht (ज्येष्ठे).

1709. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,36

under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *α.* पानीयपानोच्चितो. *β* and *γ* are transposed. *γ.* रूपालोकनकौतुकात्प्रचलितो. तृषः. *δ.* विहितो. Śp. MS. As in Aufrecht.

1710. *α.* Join स्वेदाम्भःकणिकाचितेन. In *γ* C has दूराध्वश्रम. The एते in the signature is not in the MSS.

1713. *α.* Join याताकीर्णविशीर्ण. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,33 under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *α.* वीरण. *β.* प्रक्कथ्यमानाम्भसि. *δ.* सुखं प्रयान्ति. Śp. MS. *β.* प्रस्थाप्यमानाम्भासि. *δ.* स्वदेशं. Otherwise as in Aufrecht.

1714. *α.* C तदा तु स्नातानां. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 520 from the Saduktikarṇāmṛta under Maṅgalārjuna. Auf. *αβ.*

तदात्वस्नातानां मलयजरसैरार्द्रवपुषां
कचान्बिभ्राणानां दरविकचमल्लीमुकुलिनः ।

1715. Cited by Aufrecht from the Śp. 134,32 under Bāṇabhaṭṭa Śp. MS. *α.* गीष्मोष्मश्लेष. *β.* पंकैकमात्रं. स्वल्पतोयैर्लुठित्वा. *γδ.* कृत्वा जलार्द्रीकृतमुरसि जरत्कर्प्पटार्द्धप्रयांतो तोयं जग्धापि पांथ पथि वहति.

1716. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,6 also under Dhārākadamba. Auf. *γ.* °विन्ध्योपलानां. *δ.* संप्रवृद्धा. Aufrecht notes that the verse is found in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa with the variants pakṣmāntarālair in *α,* and dāvāgner vyomni lagnā in *δ* Śp. MS. corrupt, but readings as in Aufrecht.

1717. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134, 5 also under Bhīma. Auf. As in our book. So also in Śp. MS. (मुक्ताद्रिहासो).

1718. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 32,19 under Menṭha Auf. *γ.* ये वियोगेपि. So also in Śp. MS. But the author given there is Māgha.

The verse is a Samasyāpūraṇa on the double theme अतसी पुष्पसंकाशं and न तेषां विद्यते भयं.

1720. *α.* C सार्द्र. *γ.* C व्याली.

1724. Mṛcchakaṭika Act V 16.

1725. Mṛcchakaṭika Act V. 14.

1731. *α.* C अब्देभकुम्भनिर्भिन्ने.

1732. C omits.

1734. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,2 under Śakavṛddhi. Auf. *β.* नित्यदुष्प्रापं omitting वक्र. So also in Śp. MS.

1744. *β.* C गिरयो विवल्गितमयूराः *γ.* C कन्दलशबला. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 43.

1745. γ. C जीवैौषधयः. The chāyā of a verse in the Mudrārākṣasa Act I. 21. The verse as it stands there (कोपाविष्टः in δ) is given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,23 under Bhojadeva. Telang notes that it is quoted in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa as an example of उत्तरवक्रनिदर्शन. Telang's Ed. Mudr. Notes, p. 7. For the idea of the first line Telang compares Meghadūta 3, and Raghu XIII. 28. Śp MS. दूरे बाला and कोपाविष्टः.

1748. *a* C किं गतेन दयिता न जीवति.

1752. *a*. C भुवनदृष्टिनिरोधकृतं कृतं.

1755. β. C भ्रमरधूम.

1756. *a*. Join सदोष.

1757. γ. Put a hyphen after वियोगिनी. The verse is given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,36 also under Kumāradāsa. Aufrecht compares the anacreontic *ueōovuktiots ňor' w''pats.*

1759. A C D give *a*β. B omits the verse altogether.

1761. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,29 under Jīvanāyaka. Aufrecht notes that two of his MSS. read the name Jīvanāga, while another has Jīvanāṅga.

1765. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XIV. 582 (Böhtlingk 2009) from the Śp. 135,8. Auf. γ. तदन्वेषणपराः. δ. चरन्तीव- Śp. MS. γ. तदन्वेषणपराः. δ. तडिद्दीपप्रायो चरतीह.

1768. Cited by Aufrecht (under Amarūka) from the Śp. 106,1, with the note that it is there given anonymously. In the Amaruśataka. Böhtlingk 2965 notes that it is quoted in the Commentary on the Daśarūpa DR. p. 189.

1769. Compare Amaruśataka No. 48 (Böhtlingk 4711).

1776. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 521 from the Saduktikarṇāmṛta under Yaśovarman.

1777. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,39 under Bījaka. In Śp. MS. (कृतं मिथ्या किमाडव विजाकाया) the verse is ascribed to Vijākā.

1778. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Vijjākā. MS. δ. क्षीत्वे समाने सति.

1781. Bilhaṇa's Vikramāṅkadevacarita XIII. 25.

1782. The same XIII. 38.

1788. In *a* write वार्त्ताम्. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 135,34 also under Bhīma. Auf. δ. व्याकुलो. So also Śp. MS.

1791. Rāmāyaṇa. Kiṣkindhākāṇḍa XXX. 58. Cited by Aufrecht from the Śp. 136,2 under Vyāsa. So also in Śp. MS.

1793. *a.* Separate वान्ति कह्लारसुभगाः. The verse is cited by Aufrecht from the Śp. 136,15 under Vālmīki. So also in Śp. MS.

1796. δ. C. शेषे.

1797. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,5 under Gaṇḍagopāla, "So sings the bucolic poet." Auf. Böhtlingk Z. D. M. G. 630 pointed out that Aufrecht's reading in β दधितरवर्णानि could not be right. It is the reading also of. our Śp. MS.

1801. β. C. चंद्र इव हंसः.

1811. Bhaṭṭikāvya II. 4.

1813. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,8 also under Jayagupta. Auf. β. नीचे प्रभविष्णुता. γ. क्षेत्रेभ्यः प्राप्य फलं. δ. निक्षिप्यते. So also Śp. MS.

1818. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,1 also under Mahāmanuṣya. Auf. β. नेत्रलोचनः; γ. सपंकजा. Śp. MS. β. पत्रलोचना. γ. सपंकजां.

1819. Bhaṭṭikāvya II. 19. Böhtlingk 3250 notes that it is quoted in the Kāvyaprakāśa and Sāhityadarpaṇa.

1821. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,6 also under Bhāsa. Auf. γ. मुनेरिव धर्मचिन्ता. Śp. MS. *a.* तीक्ष्णो. γ. With Aufrecht.

1824 In Śṛṅgāraśataka. No. 47. Cited by Aufrecht from the Śp. 136,7 under Bhartṛhari. Śp. MS. is corrupt: but agrees in the main with our readings

1827–1831. Vikramāṅkadevacarita XVI. 2, 8, 9, 14, and 15.

1832. Cited by Aufrecht from the Śp. 137,1 under Bījaka, to whom it is also ascribed in the Sūktimuktāvali.

1838. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 137,14 under Bharcu, as Aufrecht has the name. Śp. MS. signature मुर्चाः sic.

1843. Böhtlingk 4366 from Schiefner and Weber's collection oft various readings for Bohlen's Ed. of Bhartṛhari." It will be seen tha our MSS. confirm the emendations already made by Weber and Böhtlingk.

1848. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 138,4 also under Mahāmanuṣya. Auf. β. सांप्रतं प्रमदाजनः.

1849. In *a* write गर्भगृहैः स्तनतटैश्च. One of Aufrecht's MSS. of the Śp. omits the previous verse "on the other hand ascribes this far

better verse to Mahāmanuṣya." It seems most probable that No. 1848 in that MS. has fallen out. In Śp. Ms. also No. 1848 is omitted : and No. 1849 is mixed up with the verse attributed to Śvetāmbara Śrī Candra that follows. Auf. *α*. प्रायरणैः. *γ*. संतजितमाढ्यानां.

1851. Given and translated by Aufrecht from the Śp, 138,1 also under Amṛtavaravardhana. Auf. *β*. हिमवलयं. So also Śp. MS.

1854. Cited by Aufrecht (keśān ākulayan dṛśau) from the Śp. 138,11 under Bhartṛhari, but with the note that it is not in the Śp. expressly assigned to Bhartṛhari. The verse is corrupt in Śp. MS. It has दृशौ, and the signature is कस्यापि. In the Śṛṅgāraśataka. In the Sūktimuktāvali this and the following verse are ascribed to Vaṅkalavarta.

1855. Cited by Aufrecht from the Śp. 138, 12 under Bhartṛhari. In the Śṛṅgāraśataka. In Śp. MS. it is not assigned to Bhartṛhari (Kasyāpi). The verse there is corrupt.

1857. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 138, 13 under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *β*. तदनु तनुतृणे.

γδ. उत्कम्पी कर्पटार्धे जरति परिजडे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो
वाते वाति प्रकामं हिमकणिनि कणान्कोणतः कोणमेति ॥

Verse corrupt in Śp MS. but the readings agree generally with Aufrecht. "Puṇyāgni" is the public fire kept burning in the city square for all and sundry. Compare dharmaśālā, the common word for a public or charitable rest-house. The verse is ascribed to Bāṇa also in the Sūktimuktāvali. MS. *γ*. रजजि परिवढे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो. *δ* as Aufrecht has it.

1858–61. Kirātārjunīya VIII. 14, 6, 7 and 19.

1862–64. Śiśupālavadha VII. 55, 61 and 57.

1865. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133, 19 also under Jayamādhava. Auf. *α*. अधः स्थितं. *γ*. अशोकपृष्ठे. *δ*. मूलाग्रात्पुनरपि तेन पुष्पितोसौ. Śp. MS. as in Aufrecht.

1866. *β*. Join मृदुकरपल्लवे.

1868–9. Bilhaṇa's Vikramāṅkadevacarita X, 39 and 46. Aufrecht gave No. 1868 from the Śp. 133, 17 under Bilhaṇa.

1870. Cited by Aufrecht from the Śp. 134, 25 under Jayamādhava. So also in Śp. MS. *α*. कृततालकान्ताः. *γ*. स्तनस्थलेषु.

1872. Cited by Aufrecht from the Śp. 134,26 under Jayamādhava. So also in Śp. MS. *γ*. सुसंहितेन.

1873–4. Raghuvaṁśa XVI. 62 and 65.

1876. The signature in C is मङ्ककस्य.

1878-80. Kirātārjunīya VIII. 48, 37, and 47.

1881–3. Śiśupālavadha VIII. 18, 36, and 23. In 1883 β C reads अहमेक एव.

1884–5. Vikramāṅkadevacarita X. 71 and 75.

1886. In the Pañcatantra. Ed. Bühl. and Kiel. I. 178. Kiel. α. करस्पन्द्री.

1887. Peterson's First Report, p. 40.

1889. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 461 from the Śp. 118,4 also under Avantivarman. So also Śp. MS.

1890. Cited by Aufrecht from the Śp. 118,3 where it is given as the joint composition of Vikramāditya and Meṇṭha (Cambay Śp. MS. विक्रमादित्यमेंठयोः). Aufrecht notes that the verse is frequently referred to, among others by Daṇḍin. It occurs in the Mṛcchakaṭika Böhtlingk 5883 refers also to Kāvyādarśa 2, 226 and 362, and Kuvalayānanda 198, 6. Śp MS. δ. विफलतां. Böhtlingk notes that the only one of his MS. of the Śp. which contains the verse has निष्फलतां

1891. α. Join मृगशिरःपूर्ण.

1892. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 117, 5 also under Bhaṭṭa Upamanyu.

1893. Kirātārjunīya IX. 4. Ed. α. गम्यतां.. δ. हृदयानि.

1894. γδ. Read उपेयाद्भीम. So A and D, showing a gap after भीम C उपेयाद्धान्तभीम. B omits the verse.

1895. α. Separate प्रोज्झ्य मित्रं.

1896. In the signature dele एते. It is not in the MSS.

1898–9. Peterson's First Report, pp. 40–41.

1900. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XVI. 750 from the Śp. 117,7 under Bhojarāja. So also in our Śp. MS. No variants. Aufrecht's निर्मीलितानि in δ, which Böhtlingk corrects, was perhaps only a misprint. All our four MSS. attribute the verse to Kālidāsa, A C D by reading in the signature to the next verse एतौ कालिदासस्य (correct accordingly), B by omitting No. 1901 and reading कालिदासस्य as the signature to this verse.

1901. Kumāras. VIII. 57.

1903. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 117, 82 also under Meṇṭha. Auf. α. अभिद्रुते. β. भ्रमम्. Śp. MS. As Aufrecht, except that in δ it has बहुधैव.

1904. B has a gap here which it marks as such, and which extends from मेंठस्य, its signature to the last verse, to नाना in β of. No. 1913. In γ of the present verse C D read माय not मान, and in δ A writes स्पृशति. The construction of the verse is obscure to us. Perhaps बलमानदा is an adjective, possibly in a double sense, agreeing with श्रीः and दशा should be taken as दशाः and separated from विपर्यये. (?)

1906. C D write the author's name Doharaka.

1908. Ratnāvali III. 6.

1909–13. Haravijaya XIX. 5, 43, 45, 35 and 64. C writes after No. 1909 थालज्यरत्नाकरस्येदं पद्यं which should probably be corrected तालरत्नाकरस्येदं पद्यं, indicating that from this verse Ratnākara got the name of Tālaratnākara. Compare remarks in Introduction. The present verse is given and translated by Aufrecht Z.D.M.G. XXXVI. 372 from Śp. 117, 2 under Ratnākara. In δ Auf. reads conjecturally द्वयीव, his three MSS. giving dvayeva, dvayena, and dvayeca respectively. Cambay Śp. MS. द्वयेव (verse is corrupt in this MS. β. चूडोमिषत् γ. प्रवृत्त. δ. नालद्वयेव. नाकलक्ष्मीं). Böhtlingk Z. D. M. G. XXXVI. 660 pointed out that °तालद्वया, an adjective to नाकलक्ष्मीः, is right, but his translation, in which he understands Nākalakṣmī (personified) to be represented as wearing the appearance of having "taken out of Śiva's hands his cymbals," is questionable. हरहस्तगृहीत must mean, as Aufrecht takes it, taken into, not out of, Śiva's hands. With the Sun in the western horizon, and the Moon in the eastern, the Heavens look as if in them Śiva had grasped in either hand his cymbal for the dance.

In 1911 $\alpha\beta$ write याचितो मामुत्सृज्य with C D. A has याचितो सामुत्सृज्य sic. In 1912 β. C reads ध्रुतितो.

1914. β C repeats रोदिति for कूजति by mistake.

1916. In β write पश्यत्यन्ते (*i. e.* the Sun) with B C D. A has पश्यत्यन्ये. Cited by Aufrecht from the Śp. 117, 14 also under Candraka. Aufrecht notes that the verse is quoted in the Daśarūpāvaloka, DR. p. 163, Śp. MS. α. β. प्रविततरुषा वीक्षते लंबमानं भानोर्बिम्बं जलविलुलितेन.

1917. δ. B C रसिकः. In γ. join तदन्तः संरोधं. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 556 from the Saduktikarṇāmṛta 4, 147. Auf. δ. नायासं गणयति. Compare Nos. 753 and 754.

1919. α. Read विरहाहतो with A C D. B writes विरहागतो. All four have हृदयात् which is perhaps right. B D चक्राह्वो.

1921. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 374 from Śrīdharadāsa 5, 73 under Sāhasāṅka. Auf. β. सहचरं ध्यात्वा मुहुरीक्षते. γ. चक्राह्वा. करोत्याकुला. δ. यात्येष नास्तं रविः.

1922-5. Śiśupālavadha IX, 6, 10, 12, and 23.

1927. Naiṣadhīyacarita XXII. 9. B writes कालः किरातः स्फुटपश्च-कस्य वधं व्याधाचस्य दिनद्विपाणिनिदर्शयंति निशाह etc. (No. 1933 $\beta\gamma$) the copyist having omitted several lines.

1928. A C D agree in assigning this verse, which is not in the Naiṣadhīyacarita, but is found in Maṅkha's Śrīkaṇṭhacarita XXV. 104, along with the preceding verse, to the Naiṣadhakartā. For B see last note. Maṅkha gives the verse as a Samasyāpūraṇa the first two lines being the theme, and the second two the completion. The commentator's note is as follows :—

राज्ञे चन्द्राय स्वामिने च द्रुह्यतोह्नो दिनस्य शिरश्छेदाभं छिन्नशिरःसदृशं तथा बभ्रुकेशाननुकुर्वन्ति तच्छीलाः किरणा यस्य तद्रवेर्मण्डलं वियत आकाशात्पश्चिमसमुद्रे पतति राजद्रुहः शिरच्छेद उचितः ।

एषापि सुरमा आकाशलक्ष्मीः प्रोद्दामे तथा काष्ठासु दिक्षु उत्थिते संध्या एवाग्निस्तस्मिन्प्रियस्य दिनस्यानुमरणं कृत्वा तारकव्याजादस्थिशेषस्थितिर्जाता । राजद्रुहः पत्नी प्रियस्य पत्युरिन्धनोत्थितेऽग्नौ अनुमरणं कृत्वा अस्थिशेषा जायते ॥

1929. Vikramāṅkadevacarita XI. 9.

1930. $\alpha\beta$. D कालगणनायत्तन्मषीभाण्डम्. γ. A. D विवर्तितानने A writes the name Śaṅkhaka.

1931-4. Naiṣadhīyacarita. XXII. 12, 23, 24, and 28. In 1932 β write वा for च with MSS.

1935. Vikramāṅkadevacarita XI. 8.

1937. δ जघनचपलायाः. Jaghanacapalā is also the name of the metre. Compare Nos. 1401 and 2533.

1938. Kirāt. IX. 37.

1940. β B C याते यामः. Böhtlingk 1191 from Sāh. D. 48, and Daśarūpāvaloka, D R 86. Edd. यातः परमपि जीवेज्जीवितनाथो भवेत्तस्याः.

1941. B writes the author's name Vibhūṣaṇadeva.

1942. B omits the name Śīluka. C has Śīlaka.

1943. γ. A B वातः. D वातः. corrected into वान्तः. δ. A आतुतरं. B C आंततरं. Peterson's First Report, p. 41. Quoted by Rujjaka as by Pāṇini. (Pischel, 'Der Dichter Pāṇini' Z. D. M. G. XXXIX. 95.) Böhtlingk 3748 from Kuvalayānanda, 816. Böht. δ. रामे.

1946. Cited by Aufrecht from the Śp. 119, 1, where it is given as the joint production of Govindasvāmin and Vikaṭanitambā. Cambay Śp. MS. गोविन्दस्वामिनो विकटनितंबायाश्च. In the Amaruśataka. Śp. MS. δ. नन्वस्ति.

1947. α. A writes कृत. C जघनस्थले. Cited by Aufrecht from the Śp. 119, 4 under Argaṭa. In the Amaruś. Böhtlingk 1136 and

Aufrecht refer also to the Daśarūpāvaloka, where the verse is given as from the Amaruśataka. Śp. MS. δ. अधिकं त्रासोत्कम्प.

1948. *a.* Join आजानूद्भूतनूपुरा.

1950. γ. Correct द्वारे with MSS.

1951. C writes the author's name Vayyahāsa.

1952. The XIth Sarga of the Vikramāṅkadevacarita is in the metre of this verse, but the verse is not in Ed.

1956. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 371 from the Saduktikarṇāmṛta 2, 510 under Mahāmanuṣya, called there Kāśmīrakamahāmanuṣya. It will be noticed that our 1961 and probably 1960 are assigned to Mahāmanuṣya. A puts कयोरपि after 1957, कस्यापि after 1959, and महामनुष्यस्य after 1967. B has the one signature केषामपि for the six verses. C D कयोरपि after 1957, कस्यापि after 1959, and महामनुष्यस्य after 1961. It is possible that all six verses are by Mahāmanuṣya.

For the reason why the crow brings comfort to her whose husband is absent see note on No. 771.

1962. Ratnāvali I. 25.

1963. Kumāras. VIII. 63.

1964. Bilhaṇacarita, 32. Cited by Aufrecht from Śp. 35, 18 and 41, 15, under Bilhaṇa. Aufrecht notes that it is mentioned in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. Böhtlingk 3473 gives it from the Sāhityad. and Śp. In the first of the two places where the Śp. has the passage the Cambay MS. reads the last line स्पृष्टा विनिद्रा नलिनी न येन. The signature is पूर्वार्द्धं बिल्हणस्योक्तिः । उत्तरार्द्धं राजकन्यायाः. In the second place the reading of the last line is दृष्टा प्रहृष्टा नलिनी न येन. The signature is a mere कस्यापि.

1965. Kirāt. IX. 32.

1972-6. Śiśupālavadha, IX. 29, 30, 31, 33, and 34.

1969. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XVI. 581 from the Śp. 120, 14 also under Pāṇini. Peterson's First Report, p. 39.

1977. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 38 under Dhanadeva. Auf. *a.* मन्दमनसः कुकवेः. Śp. MS. *a.* मंदमनसः. β. यत्स्त्रीमुखं तुहिनबिम्बसमं करोति. The signature is श्रीधनददेवानां as often in Aufrecht's MSS. He corrects it to श्रीधनदेवानां. Böhtlingk 3149 from Subhāṣ. 14.

1978. Cited by Aufrecht from the Śp. 35, 13 under Bhojadeva (Bhojanarendra, Bhojarāja). Aufrecht notes that it is quoted in the Sāhityadarpaṇa, p. 295. Sāhityad. वितनुते. So also in our Śp. MS.

where the signature is पूर्वार्द्धं रात्रौ चंद्रमसं वर्णयित्वा भोज राजस्य । उत्तरार्द्धं च राजदर्शनार्थं छद्मचोरस्य पंडितस्य.

1980. Cited by Aufrecht (Index) from the Śp. under Jayadeva This and the verse which follows are from the Prasannarāghava, VII, 59 and 60. Śp. MS. Candrodayavarṇanam 11. *a.* दोलयन्.

γ δ. ज्योत्स्नाङ्कं दलयान्दिशो धवलयन्नंभोधिमुद्वेलय-
न्कोकानाकुलयन्स्तमः कवलयन्निन्दुः समुज्जृम्भते ॥

The signature is कस्यापि.

1982. *β.* C D कतिचिद्वदन्ति कवयो.

1983. In the Śp. Candrodayavarṇanam 9 (Kasyāpi). Śp. MS. *a.* गगनक्रोडैकदंष्ट्राङ्कुरः. *γ.* °छिदा. *δ.* इयं चांद्री कला जृंभते.

1985. *δ.* C रात्रिकाल. The moon is the empty vessel dipped into a larger vessel (the sky) full of water, that it may measure time by the rate at which it fills. This kind of water clock is still in use.

1986. In the Śp. Candrodayavarṇanam 8 (Kasyāpi).

1987. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bhallaṭa. So also in our MS. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Bhīmaṭa.

1989. Ratnākara's Haravijaya XXIII. 25. MS. *δ.* संतोषवान्.

1992. *β.* Separate दयितेति कृतप्रलापः. In *γ* write विहगश्चपलो with B C D. A, which writes the first word in the verse चितार्थलः, has here विहराश्चपलो.

1993. Given and translated by Aufrecht from the Śp. also under Phalguhastinī. With Aufrecht मनोभवकार्मुकम् is in the third line and निशावदनास्मितम् in the first.

1994. *γ.* C प्रभाभिश्चन्द्रोयं. A D प्रभामत्तश्चन्द्रो. Cited by Aufrecht (kapāle mārjāraḥ paya iti,) from the Śp. 120, 20 also under Bhāsa. Quoted in the Kāvyaprakāśa, in the printed text of which also the first word is कपाले. Aufrecht refers also to the Sarasvatīk. 3113. Śp. MS. *a.* कपाले. All four of our MSS. have कपोले, and the reading seems an improvement. The cat licks his own whiskers under the impression that there is milk upon them.

1996. Write the author's name Sarepha with A C D. *β.* कस्यापि.

1999. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

2000. The signature in B is एतत् भर्तृराजस्य.

2001–2. Nalacampū VII. 28 and 31.

2003. *a.* A C D वि – – – – . B omits the verse.

2005. *a.* A दर्पणो – – – नां. C दर्पणो ह्रिग – – नां the gap filled up in another hand. *β.* A सत्त्यं for पुष्पं. The syllables ग्रामि are in A B D

यामि. γ 8. A पिंडाभूतीः सरस्य सितममरमरिपु – – कम – – कज्यो – – – षवापी जयति सितवृषा. B पिंडीभूत सरनिस्यतसमर॰ sic. C सितवृषा. D मृ – कज्योत्स्ना – यूषवापी जयति सितवृषा the gap being filled up in another hand. All four MSS. have the signature कस्यापि. The verse was cited by Aufrecht from two of his MSS. of the Śārṅgadharapaddhati 120, 25 under Kālidāsa: and has been given and translated by the same scholar in his 'Strophen von Kālidāsa', Z. D. M. G. XXXIX. 309 from the Śp, our book, Alaṁkāratilaka fol 5b, and the Bhojaprabandha, where the verse is put in Kālidāsa's mouth. Auf. α तडागं. β. जयिनो. γ. हरस्य. The verse is in the Cambay Śp MS. with Aufrecht's readings, and ascribed to Kālidāsa.

2006. A Samasyāpūraṇa, the theme having been the last line of our No. 2097.

2008. Śiśupālav. X. 3.

2009. Kirāt. VI. 70.

2010. Śiśupālav X. 28.

2011. Śiśupālav. X. 14.

2012. Kirāt IX. 58.

2013. Śiśupālav. X. 5.

All four MSS. have the signature माघस्य after 2008 In A 2009–13 follow with the signature अस्यैव. In B 2009, 2010, 2011, 2013 follow with the signature माघस्य. C as A, with signature अस्यैवापि. D as A.

2014. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 121, 4 also under Nagnajit. Śp. MS. β. त्वंघ्रि.

2015. Not in the Kirātārjunīya.

2016. Cited by Aufrecht from the Śp. 121, 7 also under Jayamādhava. Śp MS. β. समर्थित. γ. अङ्गनामव.

2017. मणिपारी seems to mean a jewelled cup.

2018. B writes the name Vibhākarakarman. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 543 from the Saduktikarṇāmṛta under Vibhākaraśarman. Auf. δ. तत्तन्मुखाब्जजितकान्तितया निनष्टम्.

2019. Maṅkha's Śrīkaṇṭhacarita XIV. 26. The commentator's note is as follows :—

स्त्रीणामुदरं प्रविशन्मधु कामस्य वारुणं वरुणदैवतमस्त्रमिवाबभौ। यतो मुखरा द्विरेफास्तेषां रणितं रुतं तेनाभिमन्त्रितं कृतसंस्कारं तथा दृढमानस्य खण्डने निरर्गला स्थितिर्यस्य मानहरमित्यर्थः। मद्ये पीते मानत्यागात्तापशान्तौ वारुणास्त्रत्वेनोत्प्रेक्षितम्। अस्त्रं च मन्त्रितं भवति ॥ २६ ॥

2020. Compare No. 1522.

2022. α. Write मधुनेव with MSS. Haravijaya XXVI. 62.. Cited

by Aufrecht from the Śp. 121, 2 also under Ratnākara. Śp. MSS. मधुनैव. The signature is क्षेमेंद्रस्य which is apparently a mistaken repetition of the signature of the preceding verse दृश्यते पानगोष्ठीषु.

2023. Srīkanṭhac. XIV. 20. The commentator's note is as follows:—

पानार्थमुपेयुषः स्त्रीमुखेन्दोर्मधु प्रदक्षिणमिव चक्रे । यतो नतहेमकरकाग्रात्पतितं चषके आवर्तनम् । महतः प्रदक्षिणं युक्तम् ॥ २० ॥

2024. Rāmāyaṇa, Sundarakāṇḍa XX. 13.

2025. Cited by Aufrecht from the Śp. 122, 1 under Bhartṛhari, but marked as not expressly assigned there to that writer. In the Śṛṅgāraśataka. In Śp. MS. as in our book (Kasyāpi).

2028. Ratnāvali III. 12.

2030. Böhtlingk 6455 from Sāh. D. 105, and Kuvalay. 111, b (90).

2031. Daśarūpāvaloka, D. R. p. 168.

2033. No. 2035 is the converse of this.

2035. The poet introduces his own name, or gets the name Candrodaya from this verse.

2036. In δ write स्यन्दति with the MSS. The construction is the cognate accusative. A C D all mark the gap at the third line. B omits the verse. The gap would come better at the second line.

2037. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133, 21 under Acala. In the Saduktikarṇāmṛta the verse is ascribed to Pāṇini (Auf. Z. D. M. G. XXXVI. 367). In Śp. and in Skm. our first and second lines are transposed. Auf. Śp. αβ (βα). पाणौ. नीलेन्दीवर. γ. कबरीभारे निजकुलव्यानोढजातस्पृहा. δ. तरुणि स्थानानि रक्षिष्यसि. As variants from the verse with these readings Aufrecht from Śkm. γ. kabarīṣu bāndhavājana, the reading of two Skm. MSS., and mugdhāśayā for jātaspṛhā the reading of one. Śp. MSS. as Aufrecht from that book.

2038. Daśarūpāvaloka, D. R. 80. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from the Śp. 110, 9 under Amarūka, but with the note that neither there nor in the Daśarūpāv. is the author's name given. Śp. MS. As in our book.

2041. Cited by Aufrecht (ghanaghanamapi dṛṣṭam vyoma) from the Śp. 115, 8 under Harigaṇa. Śp. MS. Haragaṇa as three of Aufrecht's MSS. have the name. Śp. MS. αβ. वातो मनुत्वाच्छिखि. γ. असुशम् यद्वियोगे. δ. तव वचनपरिरम्भ.

2043. Sāhityad. p. 21.

2046. A Samasyāpūraṇa on the first words of the Mahābhāṣya अथ शब्दानुशासनम्.

2047. Kāvyālaṃkāra VII. 71. K. MS. दयितानां and वेपमानाः शयने.

2048. *a*. Correct अक्षदीवन with all four MSS. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 512, from the Saduktikarṇāmṛta also under Jayavardhana (of Kashmīr). Auf. *a*. अक्षदेवन *γ*. अत्र वोत्ति यदि वक्ति. *δ*. जीयतेपि वा. Compare No. 2110.

2049. Compare No. 1152.

2052. Cited by Aufrecht from the Śp. 139, 9 under Vāmanasvāmin Given and translated by the same scholar Z. D. M. G. XXXIX. 306, with additional references to our book and the Saduktikarṇāmṛta, in the latter of which it is ascribed to Kālidāsa. Aufrecht notes that Skm. has priya for guru in *a*, and ca yad añcala in *γ*.

2054. *γ*. C आलीजनेष्वनप° a reading to which A's corrupt reading आलीजनेषु नप° also points. Haravijaya XXVI. 80.

2055. *γβ*. विवभ्रुः. C. विवक्षुः.

2056. Cited by Aufrecht from the Śp. 123, 5 under Amarūka. In the Amaruśataka. Quoted in the Daśarūpāvaloka, D. R. 152 as in the Amaruś. Śp. MS. *γ*. दत्तवदना. Böhtlingk 3869 gives Karṇotpala as the name of the writer to whom the verse is ascribed in the Śp. but if his one MS. which gives the verse is not defective, his eye has wandered from the signature of v. 5 to that of v. 6 which is कर्णोत्पलस्य. Auf. "Böhtlingk's Angabe dass dieser Vers Karṇotpala zugetheilt werde, beruht auf einem leicht erklärlichen Irrthum." Böht. "Die Worte, 'Böhtlingk's Angabe, dass dieser Vers Karṇotpala zugetheilt werde, beruht auf einem leicht erklärlichen Irrthum' wird ein Dritter ebenso wenig wie Ich verstehen."

2057. This verse is quoted by Abhinavagupta in his commentary on Ānandavardhana's Dhvanyāloka.

2058. Ratnāvali III. 9.

2061. Kāvyālaṃkāra VIII. 33.

2062. *δ*. A D omit बाला न येन marking a gap.

2063. *δ*. write बही यूनोः with MSS. Cited by Aufrecht from the Śp. 124, 4 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. *a*. अत्युत्कंठाश्लथीकृत.

2066. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 539 from the Saduktikarṇāmṛta 2, 691 under Bhaṭṭa Cuṇitaka. All our MSS. write the name Cūlitaka with the exception of B, which has Cūlita. Auf. *β*. अवसरप्राप्तिस्पृहां. *γ*. चिरात्कथमपि प्राप्ते क्रमाद्दर्शने.

2068. Compare No. 2083.

2069. Cited by Aufrecht from the Śp. 116, 1 under Amarūka. In

the Amaruś. Śp. MS. निहितक्रीडानुबंधच्छलः. γβ. इषुरांकितकंधरः सपुलकप्रेमोल्लसन्मानसामन्तर्हासलसत्कपोलफलकां.

2070. Ascribed in the Śp. (Aufrecht) and Sūktimuktāvali to Bhaṭṭa Indurāja. In the Amaruś. Our reading in γ परतः for the पुरतः of editions was anticipated by Böhtlingk (7023). Śp. MS. α. अलीकवचनैः. पातिता. β. कृतागसे. संलप्य. γ. प्रारेभे पुरतो. मनसिजस्वेच्छा. δ. कान्तः.

2071. δ. Separate तन्वङ्ग्या हठ°. In γ अभियुक्तः is a technical term in the Kāmaśāstra. Compare नैवाभियुङ्क्ते स्वयं No. 2111.

2072. Nāgānanda III. 35.

2073. β. A C D प्रियाप्रियमुखात्प्रेमाशनिर्दारुणः. γ. B प्रकाशम्.

2074. In β write कृच्छ्रात्क्षणं. A has सख्या for सख्याः. γ A D वंत्यसौ. δ D प्राणाधिक्ये. C प्राणाधिको.

2075. α. A. D मरुस्थलमुग्रामु-द्रमुलंवतां. C मरुस्थलमुग्रामुद्रेलमुलंवतां. γ. A D पीलुशमीकरीरवदनं. C पीलुशमीकरीव वदनं. At end of line all three MSS. read °दरा तद्दृष्टं, which in D is corrected as we have done, and in C to दरात्तद्दृष्टं. δ. A केसरनजाभाराबलम्नं. Cited by Aufrecht from the Śp. 111,3 under Adbhutapuṇya. Ascribed to Adbhutaphulla in the Sūktimuktāvali. Aufrecht notes that it is quoted in the Daśarūpāvaloka. D R. 145. Śp. MS. has not got the verse at 111. 3.

2076. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,2 under Adbhutapuṇya. In the Amaruś.. Śp. MS. γ. दृष्ट्वा. δ. रतिकातरेण. What she says is that she is "too hot"; and she fans herself with the ends of her dress so as to blow out the light.

2081. In the Amaruś.

2082. A C D mark the gap. B omits the whole verse, as it generally does in such a case.

2085. α. C प्रियशयनतले.

2086. "Molesworth: sītkāra m. the making of an inarticulate sound by drawing in the air between the closed lips.—Mallinātha on Śiśupāla 10,75 sītkṛtāni sītkārāḥ dantaniṣpīḍanāyāṁ sīd iti śabdaprayogaḥ—Bhāskaranṛsiṁha on Vātsy. Kāmasūtra fol. 59 a. sītkṛtam, sīd iti jihvātālusaṁyogajaḥ śabdaviśeṣaḥ. Aufrecht's note on Ratnākara's verse प्रत्यग्रदंशजनित Z. D. M. G. XXXVI. 373.

2089. Compare No. 2038. Indra has a thousand eyes: Ananta, two thousand tongues: and Kārtavīrya a thousand arms.

2090. Cited by Aufrecht from the Śp. 32,16 under Vijjakā. Aufrecht had already given it (Z. D. M. G. XXV. 459) from the Saras-

vatīkaṇṭhābharaṇa, 1, 122, 5. Compare Böhtlingk, 7480. Auf. γ δ. हुं हुं मुञ्च ममेति (Böht. मम मेति) च मन्दं जल्पितं जयति मानधनायाः.

2092. *a.* Correct निधूननम्. Kirāt. IX. 50.

2093. Write γ δ

वल्लभेन सुरते न तद्धिया-
शोकतां कथमियान्निशाकरः ॥

2094. Śiśupālav. X. 62.

2096. β. B मधुवे. γ C हे. Cited by Aufrecht from the Śp. 124 13 under Kumārabhaṭṭa. Śp. MS. β. किं किं शठास्यकरुणोसि मुखोत्थितोसि. γ. हा. δ. प्रणयानुकूलाः.

2097. A Samasyāpūraṇa on the same theme as No. 2006. In the Sūktimuktāvali the verse is ascribed to Vaidyaśrībhānupaṇḍita.

2099. A and D mark a gap in fourth line as we have done. C has पतति भुजयोर्निष्पादान्तः प्रियापि न दीयते. B omits the verse.

2105. Cited by Aufrecht (karakisalayaṁ dhūtvā dhūtvā) from the Śp. 126, 4 under Amarūka. Ascribed also to Am. in the Sūktimuktāvali. Not in the Amaruś. Śp. MS. *a.* करकिशलयं धूत्वा धूत्वा. δ. रम्या तन्वी मुहुर्मुहुरीक्षते. The ascription of Amarūka in the Śp. may be due to the fact that this and the following verse are together there also.

2106. Cited by Aufrecht from the Śp. 126, 5 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. β. प्राप्तं तया निजांशुकं. γ. अंगे विधातुम्.

2107. Cited by Aufrecht from the Śp. 124, 12 under Mūrta. Śp. MS. β. नैनां चपल नितरां. γ. निद्र्वन इति. Signature मूर्तस्य. All our MSS. have इव in the third line, but it should probably be corrected to इति.

2109. In the Amaruś.

2110. Cited by Aufrecht from the Śp. 122,9 also under Gopāditya. Śp. MS. β. °भ्रूलता. γ. कराग्र. °कृतास्तस्य.

2112. Cited by Aufrecht from the Śp. 127, 6 under Amarūka. In the Amaruś. Sāhityad. 81. Śp. MS. γ. अपांगवलनात्. δ. व्यावृत्तकंठग्रहः.

2113. In the Amaruś.

2114. Cited by Aufrecht from the Śp. 124, 5 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. *a.*प्रोद्भूत. γ. मा मा मानद मानिमामिति.

2117–8. Two Samasyās on the theme. In 2118 δ write कथंकारं as one word.

2120. Cited by Aufrecht from the Śp. 125, 2 also under Bāṇa. Śp. MS. B धम्मिल्लमल्लिकानिकरः. δ. गलितः.

2124. Śiśupālav. X. 74.

2128. Cited by Aufrecht from the Śp. 125, 1 also under Śaśivardhana. Śp. MS. δ. वल्गन्ति पत्युरुपरि प्रमदा अपीह.

2133. In the Amaruś.

2135. In the Śṛṅgāraśataka.

2139. Bhaṭṭikāvya XI. 21.

2141-2. Two Samasyās on the same theme. A C D omit No. 2142. It is cited by Aufrecht from the Śp. 130,8 under Vijjakā. Böhtlingk 3080 from Kāvyapr. 33 (70) and Sāhityad. 41. Śp. MS. γ. प्रणिहिते तु करे. δ. सख्य: corrected to सख्या:. Compare Nos. 2147 and 2151.

2143. In the Amaruś.

2146. In δ write कितवेनैत्य with C D. A कितवेनै, with त्य written above in another hand. B कितवनति corrected into कितवैनैति sic. The reading in D is a correction also. In the Amaruś. The reading शायिते in the first line (Böhtlingk 1634) should be discarded.

2147. Cited by Aufrecht from the Śp. 130,9 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. α. नीविः. β. वासो विश्लथमेखलागुणधृतं. δ. कोयं का वयमत्र किं नु सुरतं.

2161. Compare No. 2165.

2163. Śiśupālav. IV 20. The verse, which is quoted in the Kāvyapr., procured for Māgha the name Ghaṇṭāmāgha. See Introduction.

2164. Bhaṭṭikāvya II. 6.

2166. Compare Nos. 753, 754.

2167. Haravijaya XXVIII. 119. The verse is given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 374 from Śrīdharadāsa's Saduktikarṇāmṛta 1,460, with a reference also to Śp. 129,2. Auf. β. श्रिततानिमनि. δ. कल्यवाताः Śp. MS. α. स्फुटतरमणि. γ. प्रचुरलघुनितंबाभागरुद्धा. δ. रत. शीतवाताः. (Kasyāpi.)

2168. In the Śp. Prabhātavarṇanam 4. Śp. MS. α. पल्लवग्रासमेते. β. हेषितेन. γ. कर्म्माभिः.

2169. Anargharāghava II. 2.

2170-90. From the eleventh book of the Śiśupālavadha. In No. 2179 γ correct यौवनोद्दाम, and in No. 2182 α separate मम त्वम्. In No. 2187 α C has एष रिङ्गन्. दुगूलं in No. 2182 is the Kashmīr way of writing the word, and is given as a synonym in the Dvirūpakoṣa.

2192-2211. All, except No. 2208, from the nineteenth book of the Naiṣadhīyacarita. In 2194 γ separate स्वराविरचना यासाम्. In 2136 γ C D स्थूलोत्करैः, corrected in D. In 2202 γ C प्रभाधर. 2204 γ. A C D प्रतिभासु या. C D प्रतिभास् या. B omits the verse. In 2209 A C D

तीक्ष्णक्षुरात्सवितुः करात्तिमिर (A करातिमिर) and निरदीदरत् (B omits 2208 and 2209.) In 2211 β. B C D अक्ष्णां.

2212. δ. B C तारात्कथं. D तारत्कथं corrected to तारात्कथं. A ताराः कथं. The reading in text is that of Śp. MS. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 3, also under Amarūka. In the Amaruś.

2214. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 6 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. β. तस्योपहारं वधूः. γ. चंचोः पुटे. (Kasyāpi).

2215. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 6 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. α. ललाटपट्टफलके.

2217-8. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 128, 2 and 128, 1 (also from the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa ?) where they are assigned to the poets at Bhoja's court (भोजराजसेवककविवर्गस्य.) Auf. 2217 (Böht. 6174) α. कलौ सुजना इव. β. and γ. transposed. β. सर्वत्रापि. δ. अनुद्योगिनाम्. 2218. γ. क्षणं. Śp. MS. 2218 γ. क्षणं. 2217 αβ. कलौ सुजना इवाप्यसरति (β γ. transposed as Aufrecht has them).

2221-2222. A yugma from Ratnākara's Haravijaya XXIX, 10, 11.

2223. Viddhaśālabhañjikā I. 12. Ed. β. कवयितृषु. Cf. कवितृ No. 2211.

2224. α. C omits न supplying ति in margin. β. A is illegible after विलास, but the last syllable is णः. C विलासिवलितभ्रुवः. D विलासवलितेक्षणः (originally त॒णः, and so agreeing with A).

2227. Cited by Aufrecht (bhrūcāturyāt kuñcitāntāḥ) form the Śp. 139,6 under Bhartṛhari. In the Śṛṅgāraś. Śp. MS. α. भ्रूचातुर्यात्. β. स्निग्धा हारा. γ. लीलामंदप्रस्थितं.

2228. In δ write आगमः with A C D. B has आरासि. γ C मदाविला.

2229. In the Śṛṅgāraśataka. Quoted in the Daśarūpāvaloka, D R. 162. Compare the next verse.

2232. Has occurred already, No. 1270. Here in δ A B D have कुकाव्यहव्याहुतयोपि पातिताः (B पातितः). C कुकाव्यहव्याहुतयो निपातिताः.

2233. Given by Aufrecht from the Śp. 139, 5 under Bhartṛmeṇtha. Auf. γ. कान्ता. Śp. MS. α. मधु रविकसित. γ. कान्ता. The name is Bhartṛbhaṭa. विभूतयोन्याः "The rest is dust and ashes." Compare शेषस्तु चिन्तामयः No. 2249. A pun on the word विभूतयः.

2234. Kāvyālaṁkāra VII. 41. Kāvy. MS. β. अस्मिन्गृहे. γ. किं. Cited by Aufrecht from the Śp. 132,13 under Rudra (Rudraṭa Rudrabhaṭa Bhaṭṭarudra). Śp. MS. β. असिन् विदेशे. γ. शंकाविशेत्तदिह.

2236. In the Śṛṅgāraśataka.

2239. β. A पुत्रि – दिने marking a gap. So also C सु being written

in by a second hand. B omits the verse. D पुत्रि – दिनं, णि being written in by a second hand.

2242. *a.* A C D ममेति corrected in C D. *β.* C प्रश्वस्तधैर्य. B omits the verse. In the Śṛṅgāraś.

2243. *γ.* A C D केरी. B omits the verse. We have conjectured कीरी "a woman of the Kira country".

2244. *γ.* Write मनस्वी मनो with A C D. B omits the verse.

2245. In the Śṛṅgāraś.

2246. *a.* MSS. (the verse is not in B) सन्मार्गस्तावदास्ते. Cited by Aufrecht from the Śp. 98, 15 under Bāṇabhaṭṭa. Aufrecht notes that the verse is generally ascribed to Bhartṛhari. In the Śṛṅgāraś. Quoted in the Hitopadeśa. Śp. MS. δ. हृदि न. The name Vānabhaṭṭa.

2247. B C तथात्र. *γ.* C पापाहमेका. δ. C अवसरव्याहृति. This may also have been the original reading of D, which now however has अवसथव्याहृति. Not in the Kāvyālaṁkāra. Given in the Sūktimuktāvali under Rudra. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 539 under Bhaṭṭa. Auf. *β.* गर्भदासी तथा. *γ.* अस्मिन्पापाहमेका. δ. युवत्या कथितमभिमतं व्याकृतिव्याजपूर्वम्.

2548. *a.* C दर्शनम्. *γ.* C विरात्कथमपि. क्रमात्संगमे. Has been given already No. 2066.

2249–50. Caturvargasaṁgraha. III. 10 and 11. MS. 2249. *a.* यत्कान्ताविलसद्विलास.

2251. *β.* B चषकमदिरः. C चषकमदिरान्दोलिता.

2253. Böhtlingk 1389 from the Śp. Tejasvipraśaṁsā 5.

2254. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 1, also under Śaṇḍilya. See also Böhtlingk, Z. D. M. G. XXVII. 637. 'Or,' in Aufrecht's translation should be 'and'. By laying down his life the brave warrior secures all three blessings. He pays the debt, wins eternal fame, and secures a heavenly bride.

2259. Compare No. 593.

2261. *a.* A येन पाणखण्डाद्य, पाण being corrected to पाषाण in margin. *β.* योना for येन. *γ.* A अतस्मामित for अनस्तमित. Has occurred already, No 895.

2262–4. Śiśupālav. II. 45, 49, and 46.

2265. *γ.* B C निर्देशं. Compare No. 2271.

2266–8. Kirāt. XI. 61. 62, and II. 20.

2269. *a.* A धृता धनुषि for धृतधनुषि. *β.* B नंतसंति (न त्रसंति ?) *γδ.* B रिपुसंज्ञिकेषु गणना कैषुवरागेषु. *γ.* C रिपुसंज्ञाकेषु. A omits काकेषु. The second verse of the introduction to the seventh ucchvāsa of the Harṣac.

Given and translated by Aufrecht from Śp. 140, 5 under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *a.* शौर्यैशालिनि. Kashmir Ed. as in our book. Śp. MS. as Aufrecht.

2270. *a.* A C D अंगनवीथी. B अनंगवीथी. *γ.* A वाल्मीकश्च. *δ.* C चीरस्य. The first verse of do. Cited from the Śp. 13, 7 by Aufrecht who refers to Böhtlingk 82, where the readings from Śp. are *a.* अङ्गणवेदिर्वसुधा. *β.* कृतप्रतिज्ञस्य. Kashmir Ed. अङ्गणवेदी वसुधा and कृतप्रतिज्ञस्य. Śp. MS. *a.* अंगणवेदी. *δ.* कृतप्रतिज्ञस्य.

2271. In the Śambhalimata. Peterson's Second Report, p. 31. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 7 under Dāmodaragupta. Śambhalim. MS. *δ.* अंगुल्याः.

2272. *δ.* A नास्त्यतः. In some copies of the Nītiśataka. Tel. Ed. Misc. No. 2. A's reading in *δ* is probably meant for नास्त्यन्तः, which Böhtlingk 499 gives as a variant. So also Telang's variant (conj.) नास्त्यर्थः, may be meant for the reading we have given from three of our MSS. "What need the man who is struck down in the forefront of the fight reck of victory or heaven : the joy of hearing the cry "well done" from both the armies is itself his priceless reward." Böhtlingk and Telang read श्रवणसुखस्यैव तात्पर्यम् translating the one, "der Beifallsruf beider Heere ist das, was er vor Allem germ hort"; the other, "Praise from both armies is exceedingly pleasant to the ear."

2273. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 8 also under Indrasimha. Resembles the verse यच्चेतनोऽपि पादैः in the Nītiś.

2275. *δ.* B देवं दिश्यत्पथजयं sic. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā also from Candaka. The order of the lines in Aucitya. is 3, 4, 1, 2, and the readings of MS. are एवैव, मे मदा प्रतिज्ञा, पश्यन्ति, देवं नियच्छति. If यदिच्छति is right the construction is elliptical.

2277. *a.* Separate मम तुरगा. Böhtlingk 5712 from the Subhāṣitārṇava. In the Śp. Samasyākhyānam 10. This and the next three verses are four samasyās on one theme. Śp. MS. No variants. (Kasyāpi.)

2278. In the Śp. Samasyākhyānam 11. Aufrecht cites it as from the Mahānāṭaka. Śp. MS. *γ.* तथाप्येको. (Kasyāpi.)

2279. In the Śp. Samasyākhyānam 12. Śp. MS. *a.* घटो. *β.* कंदैरशनामिति दुस्थं वपुरिदं. *γ.* तथाप्येकोगस्त्यः सकलमपिबद्वारिधिमसुं.

2280. Böhtlingk 6145, from the Subhāṣitārṇava.

2281–2. Bālarāmāyaṇa II. 51 and I. 48. A C D put कस्यापि after No. 2281, and बालरामायणे (C अयं बालरामायणे राजशेखरविरचिते) after

No. 2282. B has कृम्यापि after No. 2281, and no signature after No. 2283. In 2282 δ. C has रामः करोति.

2283. A C D omit. Cited by Aufrecht from the Śp. 140, 35 as from the Mahānāṭaka. Śp. MS. α. क्षुण्णशक्रेभ. δ. किंचिद्भ्रूभंगलीला.

2284. Cited by Aufrecht from the Śp. 146,1 as from the Mahānāṭaka. Aufrecht notes that the verse is not in the Edd. Śp. MS. β. निष्पीड्य. γ. उदन्तमद तपनं किमु वारयामि. δ. कीनाशपाशमवदा किमु.

2288–90. Rājat. VIII. 2767, 2723, and 2724. 2289 β C समरसीमनि वस्तु. In same verse γ write काम with MSS. In 2290 β write जन्यते with A C D. B omits the verse.

2298. β. C कार्यकाले च. A better reading.

2299. विलासिन्यः सकुट्टन्यः. Compare No. 2376.

2300. δ. C निर्लज्जः को न पंडितः.

2301. In C the two lines are transposed. The verse is given so and translated by Aufrecht from our book, Indische Studien XVI p. 209. Compare with it No. 2333.

2302. Kṣemendra's Kalāvilāsa, IX. 6.

2305. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Icchaṭa. Pavanavijaya is the name of a work.

2306. The expressions in this striking verse are taken from the Camakasūkta of the Yajur Veda.

2309. Given by Aufrecht from the Śp. under Bāṇabhaṭṭa. In the Sūktimuktāvali it is ascribed to Vyāsa. Auf. α. मृत्युः. β. वसुरक्षं. γ. दुश्चारिणीव and स्वपति.

2310. β. विषशुक्र apparently stands for शुक्रविष.

2311. An ironical exhortation to a glutton not to spare his stomach.

2312. α. बद्धं "To catch it thereby?" C has वंधुं. Āṭikākroḍa or Aṭikā (No. 2313) would appear to be some favourite dish.

2317. β. Write सत्तागारे.

2318—9. Aufrecht in Weber's Ind. Stud. XVI. p. 210. In 2319 β Auf. has विन्यस्त. The reference in 2318 is to the ceremonial attending a gift to a brahmin. The donor lays down the present, then takes water in his own hand and pours it into the outstretched hand of the brahmin, who thereupon says देवस्य त्वा प्रसवेश्विनो and the gift is complete. In 2318 δ separate देवस्य त्वे. 2319 is given in the Śp. under Dīpaka.

2320. A variation on an older verse which treated the physician with more respect:—

व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

2321-2. Aufrecht in Weber's Ind. Stud. XVI p. 209-10.

2323. δ. धातुवादोपदेशिनः. "Doctors in Alchemy".

2324-9. Verse directed against the Kāyastha, who was and is a favourite object of aversion. In No. 2324 the name he goes by is derived from the first syllables of kā-ka, Ya-ma, and stha-pati.

2325. γ. C कलममायुषं. There is a story in the Kathāsaritsāgara of how Yama's head clerk Citragupta shielded a protégé of his own, who was given to thieving, from the due punishment for his crimes, by altering the record (नकारान्तरलेखया = inserting a "not") in Yama's book concerning him. Our verse refers to this or some such story.

2329. A prahelikā, the answer being कायस्थः.

2330. A verse put together merely to bring together the syllables that make up the coarse word च्चिकु. See Kāvyaprakāśa Ull. VII.

2331. *a.* Correct with C चक्रिका. δ Write सप्त जीवनहेतवः. The verse is a play on the letter च् (Compare No. 2325): but the meaning is not clear.

2333. Compare No. 2301. The meaning of आशनिकैः is not clear. It is the name of a people? C fills up the gap here with भक्षितः. रक्षितः would also do.

2335. *a.* C रूपविशेषेण.

2336. Apparently the same as that which is cited by Aufrecht (Upayuktakhadirabīṭaka) from the Śp. 143, 26 under Kṣemendra. It may have been taken by Śārṅgadhara from one of Kṣemendra's books on rhetoric. Compare Aufrecht's remarks in Weber's Ind. Stud. XVI. p. 207.

2338-9. In the Śambhalīmatam. In 2338 *a* C यदपकृतं.

2341. *a.* The 'yāpya' is one whose disease the physician can alleviate, but not cure. He is a mine of wealth to the doctor In γ the second न may be superfluous, but the missing word or words would perhaps justify it.

2342. Is apparently the same as the verse in the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 174.

पर्यङ्केष्वास्तरणं पतिमनुकूलं मनोहरं शयनम् ।
तृणमिव लघु मन्यन्ते कामिन्यश्चौर्यरतलुब्धाः ॥

2343. *a* C सद्वन्द्वस्त्वं गेहे च ते. *β*. C येन त्वं स्या. "Though I have but two cows I have a wife to support, and in my house the outgoing of money is a thing unknown (because there is none to go out) : therefore, O man ! take some steps to make me rich in rice." The names of the six kinds of grammatical compounds are woven into the verse, which is given in Kṣemendra's Kavikaṇṭhābharaṇa under Bhaṭṭa Muktikalaśa.

2345. *β*. C दुःखमखिलं.

2346. Refers to some story of which the four heroes are Caṅga Śambhu, Saura and Śyāmalaka.

2349. *a* C पारितोषकभार्या. In *β* Correct परार्थचौर्ये. "There be six things a man should take the moment they are offered, lest he get no second chance of taking them : a bribe, a reward for good tidings, rent, a good saving, stolen goods, and one's share of a heritage." Occurs again below No. 2989.

2350. *γ* C जीवन्तु. "Verily the man is a fool who does not go on marrying cheerfully till he is seventy: *they* get their living by spinning and pounding : does the bull, say, provide fodder for his kine?"

2351. *a*. C वहलीभवन्ती. The first line is an old proverb which is quoted in the Hitopadeśa.

2352. A play on the letter ट. Compare No. 2331. The general sense seems to be that the word कुट्टनी shows that the word भट्टः must in spite of the double letter, be put in the same category of opprobrious terms as विटः, चेटः, and the like. But the verse is obscure, and सुट्टः is an unknown word.

2353. The hypocrite. In δ he is made in one and the same action to commit three several crimes.

2354. The goldsmith magnifies his craft. The hills look at his images and rejoice that men have ceased to make figures of the gods in stone.

2356. In the Sp. MS. *β* ईर्ष्युः पतिः स च निरन्तरचाडुकारी.

2357. The glutton speaks. His favourite dish is fish prepared with all manner of spices, etc. and served upon a bedwork of cold white boiled rice.

2358. *γ*. Write क्वाथीं. C क्वाथीमसैन्धवयुतां, a better reading. Curse on the churl who doles out painfully to me the food I like, and is liberal only with what is of no value.

2361. Apparently a description of a gallant who frequents the temple and standing by the Nandī (धवल) ogles the prssers-by. महेल्लकः is an unknown word.

2362. A Samasyāpūraṇam, the theme for each line being taken from Pāṇini सर्वस्य द्वे VIII. I, I, वृद्धो यूना etc. I. 2, 65. एको गोत्रे IV I. 93. स्त्रीपुंवच्च I. 2. 65.

2363. δ. C न योगी.

2364–65. An enumeration of the devices the goldsmith employs to divert the attention of his customer, who sits by him to make sure, if he can, that all the gold supplied is actually used in making the ornament ordered. From Kṣemendra's Kalāvilāsa.

2366. अलोमशं भगम्. Compare Houtum Schindler's Article on the manners and customs of the Parsees in Persia. Z. D. M. G. XXXVI p. 86.

2367. δ C सा क्षीरा. Attributed to Haragaṇa in the Sūktimuktāvali.

2374. Cited by Aufrecht from the Śp. under Vṛddhi.

2376. δ. C प्रत्यहमार्त्तकामुकः Dream not of entering the वैश्यायतनम् unless you have the wherewithal to propitiate the goddess of the place, the कुट्टनी.

2378. γ. The metre and the sense alike require पुत्रभ्रातृजनाशिषः.

2379. β. C नित्यलग्नकलहक्लेशाशयोः.

2381. δ. Separate स मन्मथः.

2382. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 7.

2384. γ "Khandakhādyam" is Śrī Harṣa's book "Khaṇḍanakhaṇḍakhādyam".

2386. Ascribed in the Subhāṣitahārāvali to Madhuravāṇī. MS. in δ न्यूनं.

2387. δ. C जिवितं भवेत्.

2388. β. अमूः Sc. "women".

2390. δ. C किंचिदस्ति. The first line is the beginning of a mantra: the third and fourth are from a verse which is in Bhartṛhari, our No. 2231.

2391. α C वान्तोऽपि यः.

2396. δ पतिरमम् + आने.

2398. β. Read with C दहन्त्याशिशिराः.

2399. α C वसनं स्यादस्य. δ C सार्द्रं. Bhṛṅgī, Śiva's attendant, is represented as made of bones alone. His state in that respect is here attributed to his despair at his master's many and glaring inconsistencies.

2400 From this writer's Prabodhacandrodaya, II, 9. The verse is put into the mouth of Ahaṁkāra or pride, who boasts of having

married a woman better born than his mother, and of having put her away for a fault falsely attributed to her distant connection.

2401. δ. The euphemism लकारः is equivalent to our device of indicating the word we do not wish to use by its first letter and a dash.

2404. Compare note on No. 2376.

2405. The Bhujaṅgavijṛmbhita metre. After this verse the MSS. give for a third time the verse कन्याकौतुकमात्रकेण, No. 2238.

2408. *a*. C गायति नृत्यति हसति च.

2409. Kāvyālaṁkāra VII. 32.

2410. ज्योत्. "Jyot" is a word formed in imitation of the sound children make when they alternately close and open the mouth with the hand. Compare next verse.

2412. Bhaṭṭikāvya II. 9. Given by Aufrecht (who has also our reference) from the Śp. under Bhaṭṭa Svāmin. Auf. γ. सरोषः.

2415. Given by Aufrecht from the Śp under Utkaṭa, to whom is also ascribed in the Subhāṣitahārāvali. Böhtlingk gives the verse (991) from the Subhāṣitārṇava. Auf. δ समेति and रटद्धर्घरम्.

2416. δ. C पुनर्निर्गतः. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Ravidatta. Compare with this reference to the traveller's woes the verse on the same subject given by Dāmodaragupta's Śambhalīmatam in Peterson's Second Report, pp. 26-7.

2419. Cited by Aufrecht (ākarṣann iva gām vamann iva khurau) from the Śp. also under Siṁhadatta.

2420. γ. C प्रोथतुण्ड. Harṣac. Ucchv. III

2421. In γ correct काष्ठं. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Divirakiśora. Auf. अतिमुखरजनैः. γ. भीरुः.

2422. Cited by Aufrecht (āghrāyāghrāya gandhaṁ vikaṭamukhapuṭo) from the Śp. under Mayūra.

2423. β. C विलोक्य.

2425. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Mayūra. Auf. *a*. प्रस्तुतं. β. किंचित्कुंचैक.

2438. β. C दग्धदेह.

2444. γ. a. न कुलस्य b. नकुलस्य.

2445. Marry none but buxom brahmin girls: beware of taxing pious brahmin men.

2446. Vindhyavāsī is a name of Vyāḍi.

9447. Sāhityad. X.

2451. γδ. "If you doubt what I say why not consider the lotus

which is never without "beauty" like that of your feet, and which, as every one knows, is the home of Śrī.

2452. Böhtlingk 6923 from the Kuvalayānanda. In β. Böht. crrected संस्तूयते into संस्तूयसे, and reads बुधैः.

2453. Given by Aufrecht from the Śp. under Sarasvatīkuṭumba. Auf. γ देव.

2454. "Your drum is beaten: but the vessel that is broken by that beating is not it, but the heart of your foe: and that vessel being broken, the water flows not from it, but from the eyes of his mistress."

2458. a, a. त्वाम् + अघवत: b. त्वा + मघवतः.

2460. अक्षराणामकारोहम्. "I am Alpha and Omega." From the Bhagavadgītā X. 33.

2461. A Samasyāpūraṇam on शक्तौ हस्तिकवाटयोः. Pāṇ. III. 2, 54.

2462. अगम्यगमनात् a. Forbidden intercourse; b. Going to places that are hard to reach.

2466. The likeness stops with परप्रत्ययकारी. You inspire the opposite of 'confidence' into your foes.

2467. उपसर्गाः क्रियायोगे. Pāṇ. I. 4, 59.

2475. She (Victory) is his goddess from love for him, because the stars would have it so, and because they were many: victory in the fight left his foes and settled on this king's breast (?).

2477. γ. अमूः + धन्येन.

2481. भजते. "Repairs to." भजन् "Distributing gifts to."

2482. Kādambarī. Bomb. Ed. p. 12.

2483. γ. उपवनेषु. a. The forests that line the shore of the outer sea; b. Groves.

2484. What was seen in the bud in Arjuna is seen in flower and fruit in you.

2485. The syllable that stands at the end of a pāda, though there be no anusvāra or the like, on vṛddhi, no conjunct consonant, and though the vowel proper of the syllable be short, is nevertheless long by position: so your foes, to whom also all these epithets apply, can hope to attain dignity only by crouching at your feet.

2487. γ. Bandhujīva is the name of a flower.

2492. Quoted in Kṣemendra's Kavikaṇṭhābharaṇa. Kavik. MS. gives author's name as Salladra, which is probably a mistake.

2494. Cited by Aufrecht (gāyantu, etc.) from the Śp. under Vālmīkikavi. Quoted by Nami in his commentary on Rudraṭa's Kāvyālaṁkāra γ. Nami MS. $a\,\beta$. किंनरीभिरत्तुंगशृंगकुहरेषु γ. क्षीरेन्दुकुंददलशंख°.

C adds here the following verse :—

भूमिपाल भुवो भारस्त्वद्भुजेस्तीति का स्तुतिः।
शिरसा धृतशेषा यन्मूर्तिस्तव तदद्भुतम्॥ प॰ कृष्णकस्य.

2498. The net you made—as none ever made before—of your wondrous virtues (strings) is nothing : *this* is new, that when it touches the *ear*, it entangles the viewless feeble *minds* of men.

2500. *β*. जडसंगति a. "frequenting the water"; b. "dwelling with fools."

2502. *α*. Read न लोभरतो भवान् to be afterwards taken as नलो भरतो भवान् δ. Read विभ्रंश्चिरंतन°. δ. मांधाता. a. "my protector"; b. "king Māndhātā."

2503. *α*. घटयसि "Bring to a close."

2505. सहेतयः in γ answers to निरायुधाः in *α* and so on. सहेतयः a. सह+ईतयः b. स+हेतयः सानुचराः a. सानु+चराः; b. स+अनुचराः. वारणाः. a. "obstacles"; b. "elephants."

2508-9. Naiṣadhīyac. XII. 97 and 20. 2509 δ C मध्यगतः.

2511. तदम्बरे in γ answers to रामे in *α* and so on. The first two lines contain an enumeration of things that for whiteness may be put on a level with his fame: the second two lines of things as dark as his foe's disgrace.

2512. Śrīkanṭhac. XXV. 126. The note in Com. is as follows:— त्वदीययात्रासु समवेतस्य सघटितस्यात एव दुर्धरगतेर्दुर्वहधावनस्य सैन्यस्य मर्दनेन फणगणे क्लेशितेपि शेषस्योपकारद्वयं जातम् । सैन्यमर्दनाधःपतितै रजोभिः उचितमपि दृष्टिकालुष्यं शेषो यन्न प्राप । तथा हृद्गङ्गहेतुं पदातिसिंहनादं च यन्नाश्रृणोत्ततः ॥

2513. Given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 364 from the Saduktikarṇāmṛta under Karkarāja. Aufrecht notes that the verse is quoted, without author's name, in the Sarasvatīk. 1, 115, 4, 207, Śp. 72, 8, Kāvyap. p. 162. Khaṇḍapraśasti 66. Auf. *α*. संग्रामाङ्गणमागतेन. δ. कीर्तितुला. "In Skm. *α* saṁgatena, and δ kīrtiranaghā." Aufrecht points out a passage in Subandhu's Vāsavadattā, at p. 40 of Ed. which this verse closely resembles.

1514. By Śambhu. In the Rājendrakarṇapūra.

2515. "The Earth has had many kings: but you alone have enjoyed her." The king here must be Harṣavardhana. See Introduction. Compare No. 1215.

2516. γ. ते देवीपतयस्त्वदस्त्रनिहताः (so correct) "they, struck down by your weapons have the nymphs of heaven for their brides." For Karṇa see note on No. 186.

2517—27. In the twelfth canto of the Naiṣadhīyacarita.

2518. γ. C धम्मिल्ले तव.

2526. β. C. सम्मुखं.

2528. β. असुरक्षण. a असु + रक्षण. b असुर + क्षण. हारि a. "pleasant," b. "taking away"

C adds here the following verse :

छिद्रप्रसङ्गरहितापि सदैव भूत्वा योऽत्यन्तमेव गुणसंततिमानतोऽपि ।
भूमण्डलाभरणमद्भुतकृत्सुवंशमुक्तामणिः स जयतात्पुरुषोत्तमस्त्वम् ॥

एतौ लेखस्य.

2533. Compare No. 2485. "Jaghanacapalā" is also the name of the kind of āryā in which the verse is written. Compare No 1401.

2534. γ. Separate स बलम्. Rāvaṇa was warned that he must not take Sītā away by force.

2535. In the Rājendrakarṇapūra. Compare No. 2564.

2537. Böhtlingk 1776 from the Kāvyapr. and Sāhityad.

2540. γ. C आहता. δ. C तव देव. Srīvarapaṇḍita's Rajat. I. 380.

2544. Given and translated by Aufrecht from the Śp. also under Mātaṅgadivākara. Cited by the same scholar Z D. M. G. XXXVI. 514, from the Saduktikarṇāmṛta under Tutātita, which as Aufrecht notes, is a name of the famous Mīmāṁsist Bhaṭṭa Kumārilasvāmin. Auf. δ. देव कीर्तिः. "In Śkm. γ. deśe deśe ; and δ. hanta for deva."

2546 Given and translated by Aufrecht, Indische Studien XVII. 171, from Abhinavagupta's Kāvyālokalocana.

2547. The "physician" Haricandra invokes curses drawn from his art on the enemies of his king. May they at each season be forced to act in violation of the rules prescribed for that season, and so waste away of themselves.

2549. α. C मानं दानं a. "power to cut"; b. "liberality" and so with the other words.

2550. निःशब्दवर्षणमिवाम्बुधरस्य. "It droppeth, as the gentle rain from heaven upon the place beneath"—Merchant of Venice. Compare No. 2578. In the Rājat. III. 255.

2552—3. Naiṣadhīyac. XII. 65-6. In 2553 δ correct यशः क्षोणीज. β. C किरैः. γ. C तुरंगक्षणा.

2554. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Bilhaṇa: and in the Subhāṣitahārāvali to Khañjakavi. This and the following verse are two samasyāpūraṇas on the theme कुनकं मन्ये भयं योषिताम्. The king's glory does not act in accordance with the gender of the Sanskrit name for it.

2556. *a.* C जगत्त्रयीसुरनदी, *β.* शेषा "a garland." प्रमाददत्तमाला. Mallinātha's note on Kumāras. III, 22. *δ.* भूपालक्ष्मणदेश = भूपालचन्द्र.

2558-9. Naiṣadhīyac. XII. 81 and 17.

2560. The 'wealth' which this king has given to his suppliants in such profusion that they have turned part of it into earrings, is the speaker in the verse. Other kings held it dear as life: this king counted it of no more worth than mere dross.

2560-1. Vikramāṅkad. XVII. 11 and 12.

2563. All else your glory *has* made white. Vyājanindā.

2564. Given by Aufrecht from the Śp. also under Ratnākara. Auf. *a.* कुरुबककराघात. *γ.* चरणघटनाबंध्यो.

• 2565. *a.* C तीव्रानाम्रकृते:. Men say the Sun refills with light the wasted moon: or that the moon himself by penance recovers his lost lustre: this is idle talk, it is thy glory that fills him again with light.

2561. The first two lines are a dialogue between the poet and the critic.

2569. *a* वेत्रिभिः: a. "wild shrubs;" b. "chamberlains with rod in hand." And so with the other words.

2570. *β.* C प्रयास.

2578. Compare No. 2550.

2579. *δ* Compare 2584 *a*.

2583. Cited by Aufrecht from the Śp. under Hanūmat.

2586. *β.* सद्वंशः. Compare No. 2429. Swords are still in India valued according to the country they come from.

2587. The words are chosen so as to give a sense both with तुष्टेन and रुष्टेन in *δ e.g.* महापदं a. high place; b. great misfortune. समलंकृतं b = समलं + कृतं. a. नदंति वाजि b. न दन्तिवाजि. a. भूषिता b. भू + उषिताः.

2590. Compare No. 2233.

2592. Given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 375 from the Saduktikarṇāmṛta under Haricandra. Auf. *a.* वक्त्रं साक्षात्.—*γ.* क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्ति राजन्—*δ.* स्वेच्छाजो मानसे, and तोयलेशाभिलाषः.

2598. Rājendrakarṇapūra 7.

2599. As you are आकाराहीनकान्ति 'of unimpaired beauty' may the host of your foes be काराहीनकान्तिः 'have their lustre dimmed in jail.' And so with the other words.

2601-6. In the twelfth canto of thd Naiṣadhīyacarita.

2607-28. All, except 2614, which is possibly an interpolation from Śambhu's Rājendrakarṇapūra. 2607 = 52. 2608 = 47. 2609 = 48. 2610 = 51. 2611 = 33. 2612 = 4. 2613 = 11. 2615 = 18 2616 = 23.

2617 = 24. 2618 = 26. 2619 = 39. 2620 = 49. 2621 = 50. 2622 = 54. 2623 = 56. 2624 = 59. 2625 = 60. 2626 = 63. 2627 = 67, 2628 = 60. 2607. Your glories, 'old' though they are, move without stumbling over hill and sea. *a*. मालये = माया आलये. Compare etymology given for माधवः. 2608. δ. C सह सुरधुनीनापाथः. 2625. γ. a. तं वैकुण्ठम्. b. तं वै कुण्ठम्.

2629–30. Naiṣadhīyac. XII. 38 and 104.

2631. Vāsavadattā, p. 123. Ed. *a*. अतिपुण्यैकहृदयो. —γ. अत्यर्थं स्पृशति

2633. Compare note on No. 25. The अस्यैव which is the signature to No. 2634 shows that that verse is a second verse by Baka No 2623 therefore refers to No. 2632.

2637. β. Write सत्ताशनम्.

2638. Anargharāghava, VII. 71.

2640 Daśāvatārakhaṇḍapraśasti, 78.

2641. In the Śp. Nīti 1. Compare Nos. 2660 and 3437.

2642. Böhtlingk 1278 from Śp. Sadācāra 50 (52). Śp. MS. β. परार्थः.

2645. "Others mistrust, and say But Time escapes:
Live now, or never:
He said, What's Time, leave Now to dogs and apes,
Man has Forever!" —R. Browning.

2646. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIX. 64. Böhtlingk 174, gives it from Mahābh. V. 1509.

2647. Mahābhārata, Śāntiparvan CXL. 23. Böhtlingk 3652 gives it from Mahābh XII. 5269 β. 5270 *a*. and the Śp. Nīti. 13. Śp. MS. β. न शठा न च मायिनः a reading which Böhtlingk, who gives न क्लीबा नाभिमानिनः, also mentions. शश्वत्प्रतीक्षिणः is Milton's "still to seek."

2649. Mahābhārata Udyogaparvan CXXIX. 30. Böhtlingk 5997 from Mahābh. V. 1152, 4339.

2650. Böhtlingk 269 from the Śp. Nīti 14. Śp. MS. β. अप्रतीकारकोपनं.. γ. स्थिरारंभं वदान्यं च. δ. उपतिष्ठते.

2652. Böhtlingk 5245 from Vṛddha-Cāṇ XIV. 14, Śp. Nīti, etc.

2656. Böhtlingk, 770 from the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 54.

2657. Böhtlingk 1887 gives

कृत्वा बलवता संधिमात्मानं यो न रक्षति ।
अपथ्यमिव तद्भुक्तं तस्य नार्थाय कल्पते ॥

from the Mahābh. XII. 5020.

2658. Mahabhārata, Śāntiparvan CXLVIII. 51. Böhtlingk 1666 from the Mahābh. XII. 5062 β. 5063 α.

2659. Mahābhārata, Śāntiparvan CXXXVIII. 139 and CXL. 51. सामर्थ्ययोगात्. Compare एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं No. 2666. Böhtlingk 3671 gives the verse from Mabābh. XII. 5927 β. 5928 α. 5050.

2660. Böhtlingk 44, from Śp. under Vyāsa, Saṁtoṣapraśaṁsā 1 Śp. MS. β. अकृत्वा खलनम्रतां.

2661. In the Hitopadeśa, Ed. Schl. Śp. Saṁtoṣapraśaṁsā 1. Śp. MS. β. सुखान्यपि तथायांति.

2662. Böhtlingk 5181 from the Hitopadeśa, Ed. Schl. Pr. 28.

2663. Böhtlingk 866 from the Śp. Saṁtoṣapraśaṁsā 5. Not in Śp. MS.

2664. नाहमस्मीति साहसम्. Compare No. 2654. Böhtlingk 3048 from Śp. Nīti, 27. Śp. MS.

धनमस्तीह वाणिज्ये किंचिदस्तीह कर्षणे ।
सेवायां किंचिदस्तीह भिक्षां नैव च नैव च ॥

2666. Mahābhārata, Śāntiparvan CCCXXX. 13. Böhtlingk 4209 from the Mahābh. III. 14079 etc. (with एतद्विज्ञानसामर्थ्यं "dieses ist die Macht des Wissens." Compare Note on No. 2659).

2669. Bōhtlingk 7111 from the Mahābh. III. 12518.

2670. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIX. 76.

2672. Böhtlingk 2158 from the Subhāṣitārṇava.

2676. Compare the verse in the Hitopadeśa Ed. Schl. 1,106 नोपभोक्तुं न च त्यक्तुं.

2678 Böhtlingk 1210 from Vṛddha-Cān. XIV. 7 and the Subhāṣitārṇava.

2680 Böhtlingk 3082 gives

धन्यास्ते पुरुषाः श्रेष्ठा ये बुद्ध्या क्रोधमुत्थितम् ।
प्रदीप्तमवलुम्पन्ति दीप्तमग्निमिवाम्भसा ॥

from the Rāmāyaṇa, Ed. Gorr. V. 51, 4.

and 3075

धन्याः खलु महात्मानो ये बुद्ध्या काममुत्थितम् ।
निरुन्धन्ति महात्मानो दीप्तमग्निमिवाम्भसा ॥

as the reading of the Bombay recension in the same place. "दुःखातिशयादेव महात्मपदपौनरुक्त्यं न दोषाय Comm."

2682. Böhtlingk, 5927 from Cāṇ. 99. (Weber) Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 57, Śp. etc.

2684. Böhtlingk 115 from Hit. II. 9. and Śp. Sadācāra 51 (53). Śp. MS. β तु.

2685. Böhtlingk, 5640, from Śp. Nīti, 17, Śp. MS. β. यद्यं. γ. अवश्यं तद्वाप्नोति.

2688. Böhtlingk, 4862, from Śp Nīti, 19, Śp. MS γ. आपत्रिकष.

2690. Compare verse in the Hitopadeśa Ed. Schl I. 27.

2691. In the Pañcatantra Ed. Bühl and Kiel. I. 82. The verse there reads :

शिरसा विधृता नित्यं तथा स्नेहेन पालिताः ।
केशा अपि विरज्यन्ते निःस्नेहाः किं न सेवकाः ॥

2692. Böhtlingk 4970, from Śp. Rājanīti 120. Śp. MS. (124) γ. उत्सृज्य तद्वयं. Compare Böhtlingk's note.

2694. Mahābhārata, Ādiparvan LXXXVIII 12. Böhtlingk 3527 gives the verse from the Mahābh. I 3562, Saṁskṛtapāṭhop. 58, and Śp. Nīti 62. Śp. MS. α. सेवलनं. In γ δ transposes दया and दानं.

2696. Böhtlingk 2222 gives the verse also from Śp. Rājanīti 117. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 25. Śp MS. (21) γ. लोकं यः.

2697. In the Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 24. Böhtlingk 6888 gives it from V. 1469 and 2465.

2699. Böhtlingk 2722 from the Prasaṅgābharaṇa.

2700. Böhtlingk 6527 from Hit. Ed Schl I. 203 etc. Böhtlingk joins शोकारातिभयत्राणं and translates accordingly. Attributed in the Subhāṣitahārāvali to Bahila.

2701. Böhtlingk 3370 from the Pañcatantra Ed. Kosegarten II. 190, the Hitopadeśa. Ed. Schl. I. 200. Śp etc. With मित्रे निरन्तरे compare the "friend that sticketh closer than a brother."— Prov. xviii. 24.

2705. Hitopadeśa Ed. Schl. III. 98,

2706. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. 195.

2707. Böhtlingk 7181 from the Śp. Nīti, 42 (41). Śp. MS. खलत्वत्यजेत्. सोदरं. δ. पृ-रजनं.

2708. Mahābhārata, Vanaparvan 28, 26.

2709. Mahābhārata, Vanaparvan 28, 28.

2711. Böhtlingk 6769 from Śp. Nīti 2, and the Prasaṅgābharaṇa, Śp. MS. α. संगतिं विवादं मैत्रीं च.

2714. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 32. Edd. β. परिजल्पतः.

2715. Böhtlingk 4350 from the Mahābh. XII. 2704, and the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 101.

2716. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 29.

2718. Böhtlingk 6603 from Vetālapañcaviṁśati in L. A (III.) 3, etc.

2719. Böhtlingk 7122 from Śp. Nīti 12.

2720. Böhtlingk 479 from the Vikramacarita.

2723. Böhtlingk 3306 from Śp. Daivākhyāna 1, the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 138, and the Hitopadeśa Ed. Schl. Pr. 29. Not in Śp MS.

2724. Böhtlingk, 4419, from the Subhāṣitārṇava.

2725-6. Mahābhārata, Anuśāsanaparvan as above 16, 17.

2728. Compare Hitopadeśa Ed. Schl. Pr. 12, and Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. Pr. 2.

2730. Böhtlingk 5971 from Cāṇ. 10, Hit. Ed. Schl. Pr. 16 etc.

2731. Mahābhārata, Udyogaparvan as above 23.

2732. Böhtlingk 4047 from the Mahabh. XII. 4114. and the Hitopadeśa Ed, Schl. I. 143.

2733. Böhtlingk 2832 from the Mahābh. XII. 4167, the Śp. Nīti, 56, and the Pañcatantra Ed. Koseg. III. 135, 138. Śp. MS. δ. सा दुःखैकप्रदायिनी.

2734. Occurs more than once both in the Udyogaparvan and in the Śāntiparvan of the Mahābhārata.

2735. The labour and the guilt is theirs: sitting at ease, through them he deceives his foes and waxes strong.

2737. Hitopadeśa, Ed. Schl. 1, 70.

2740. Böhtlingk 5020 from the Mahābh. V. 1107, the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. IV. 113 and the Śp.

2742. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel I. 331.

2744. Böhtlingk 4210 from Śp. Rājanīti 46 (41). Śp. MS. as in our book. Böhtlingk corrected संहता: into शत्रवः and दुष्कारयः, as he read the two last words of the verse, into करोति किं.

2750. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVIII. 45.

2752. Böhtlingk 7249 from the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 80, the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 14, the Śp. etc.

2753. In δ correct उत्तिष्ठेत्. Böhtlingk 1957 from Kām. Nītis. X. 35, the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 21, the Hitopadeśa. Ed. Schl. III. 48 and Śp.

2754. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 21.

2755. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 82, and Śāntiparvan CXL. 33.

2756. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 75. and Śāntiparvan CXL. 34.

2757. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 83., and Śāntiparvan CXL. 30.

2758. Böhtlingk 3654 from Vṛddha-Cāṇ. VII. 12 and the Subhāṣitārṇava.

2759. Böhtlingk 5367 from Vṛddha-Cāṇ. XIV. 10, and Śp. Nīti 9. Śp. MS. *β*. तस्य कुर्यात्सदा प्रियं. δ. गीतं गायन्ति.

2760. Mahābhārata. Śāntiparvan CXL. 58. Edd.

ऋणशेषमग्निशेषं शत्रुशेषं तथैव च ।
पुनः पुनः प्रवर्धन्ते तस्माच्छेषं न धारयेत् ॥

2761. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 79. Śāntiparvan CXL. 20 : Edd. *a β*. अर्थी तु शक्यते भोक्तुं कृतकार्योवमन्यते ।

2762. Böhtlingk 3837 from Śp. Rājanīti 24 (22). Śp. MS. *β*. आमयोरिरवज्ञया.

2765. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVIII. 8, and Śāntiparvan CXL. 68.

2766. Böhtlingk 3848 from Śp. Rājanīti 62 (55). Śp, MS.

सिद्धान्नमिव राजेंद्र सर्वसाधारणाः स्त्रियः ।
परोक्षे च समक्षे च रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥

2767. *a*. C. माठरः. The Maṭhara or Māṭhara is the President of a Maṭha.

2768. *γ* Join अधःशय्यां.

2769. Böhtlingk 2227 from Śp. Nīti 75. Śp. MS. *a*. सृजता पूर्वम्.

2770. Böhtlingk 421 from the Subhāṣitārṇava.

2771. Böhtlingk 2371 from Bhartṛhari Ed. Bohl. I. 81., Vṛddha-Cāṇ. XVI. 2, the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. I. 135 etc.

2772. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. IV. 88.

2773. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 112.

2774. Varāhamihira, Bṛhat S. P. 74, 9.

2776. Mahābhārata Śāntiparvan CXXXIX. 96. Böhtlingk refers also to Śp. Nīti 81. Śp. MS. δ. जीव्यते.

2778. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan CIV. 138.

2779. Manu IX. 5.

2780. Manu II. 215. Böhtlingk 4809 refers also to Hitopadeśa Ed. Schl. on I. 120 and Śp. Sadācāra 57 (55). Śp. MS. *a*. च.

2781. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan XXXVIII. 15.

2782. Mahābhārata. Vanaparvan CCXXXIII. 12.

2783. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan XLV. 13.

2784. Mahābhārata, Śāntiparvan CXL. 26.

2785. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 21.

2787. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXVI. 61.

2788. Böhtlingk 6337 from Śp. Nīti 84. Śp. MS. *α*. व्रजत्यधः प्रयात्युच्चैः *β*. चेष्टितैः. *γ δ*. अधः कूपस्य खनकः ऊर्ध्वं प्रासादकारकः.

2789. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 2.

2791. खलेष्वपि "Even on smooth threshing-floors." See the use of the word in No. 1813.

2793. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 66.

2794. Yājñavalkya I. 334.

2795. Rājataraṅg. VI. 75.

2796. Böhtlingk 4345, from Śp. Meghānyokti 4. Śp. MS. *α β*. प्रावृषेण्यस्य मालिन्यं दोषः कोभीष्टवर्षिणः.

2797. Mahābhārata. Udyogaparvan CXXIV. 26 Edd. *γ δ*. शोचन्ते व्यसने तस्य सुहृदो न चिरादिव.

2799. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 57. Böhtlingk 3185 refers also to Śp. Rājanīti 98. Śp. MS. *α*. दहत्येव हुताशनः.

2800. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 50,119. Böhtlingk 1926 refers also to Cāṇ. 73. Vṛddha.-Cāṇ. III. 13 and the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 11.

2803. Manu VIII. 26. Böhtlingk 848 refers also to the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 44, the Hitopadeśa Ed. Schl. on II. 46 and III. 33, etc.

2804. Böhtlingk 1502 from Vṛddha-Cāṇ IV. 18.

2805. Böhtlingk 1506 from the Pañcatantra Ed. orn. I. 232 and the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 122.

2806. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 197.

2807. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIII. 37.

2808. Böhtlingk 3935 from the Mahābh. VIII. 2116. In δ Böhtlingk has altered the जानन्नपि of Edd. which is also, it will be seen, the reading of our book, to जानन्नापि.

2810. *α*. C प्रत्यक्षे. Böhtlingk 4237 from the Mahābh. XII. 4221. Edd. δ. नष्टलोकपरावरः.

2812. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 61.

2815. *γ*. C निराधारः.

2816. Mahābhārata. Śāntiparvan VIII. 19.

2817. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 78. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 68.

2819. See on No. 3228.

2821. Böhtlingk 1837 from the Mahābh. XII. 3221.

2826. Manu VIII 13. Böhtlingk 68 8 refers also to the Pārāśarasmṛti as quoted in Aufrecht's Bodleian Catalogue, 265.

2827. Śp. Rājanīti. 68. Śp. MS. नरकं व्रजेत्.

2829. Manu VIII. 335. Böhtlingk 4065 refers also to Śp. Rājanīti 68 (65). Śp. MS α. पिता माता गुरुर्भ्राता. δ स्वधर्मे यो न तिष्ठति.

2832. Manu VIII. 170.

2834. Böhtlingk 4223 from Śp. Rājanīti 34 (31). Śp. MS. γ. च δ. परं प्रणीतश्चाप्रणीतश्च Fire, "whether sacred or profane."

2837. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIV. 4 (α β. शुभं वा यदि वा पापं द्वेष्यं etc.)

2838. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVII. 15. Rāmāyaṇa. Āraṇyak. XXXVII. 2.

2840. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVII. 16, and Sabhāparvan LXIV. 17.

2841. Pañcatantra Ed. Koseg. III. 205. Böhtlingk 4302 refers also to Śp. Rājanīti. 9. Śp. MS. δ. राज्यं.

2842. Mahābhārata, Anuśāsanaparvan LXI. 33.

2843. Pañcatantra Ed. orn. I. 68. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 72.

2844. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 72. Hitopadeśa, Śp. Schl. II. 70.

2848. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 3.

2849. Hitopadeśa, Ed. Schl. III. 112.

2854. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

2855. β. नायमेकान्तः. Compare नैष एकान्तः Pañcat. III. 56, 18 (Quoted by Böhtlingk, *sub voce.*)

2864. Compare No. 1487.

2865. γ. separate न महदपि.

2869. Böhtlingk 130 from Śp. Rājanīti 113. Śp. MS. α. अपि तेजस्व्यपि नृपः.

2874. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 378.

2879. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 324.

2884. See Benfey's Pañcatantra, I. p. 281, Benfey gave ṛjurmūrkhas which Böhtlingk 6113 has already corrected.

2885. δ. Separate आ मरणात्.

2889. Has occurred already No. 2349.

2892. Pañcatantra Ed. orn. I. 49. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 62.

2893. अपि पिबन्तम् should perhaps be अतिपिबन्तम्.

2894. γ. C. कूपे स्नानं. Böhtlingk 139 from the Subhāṣitārṇava 295, and Śp. Nīti 83 Sp. MS.

अतिपरिचयादवज्ञा संततगमनादनादरो भवति ।
लोकः प्रयागवासी कूपे स्नानं समाचरति ॥

2895. Compare No 3446.

2898. Pañcatantra Ed Bühl. and Kiel. I. 22 Hitopadeśa Ed. Schl. II. 24.

2902. Pañcatantra Ed Bühl and Kiel. I. 322.

2904. Kirātārjunīya, II. 30.

2905. Not in the Kirātārjunīya. Böhtlingk 6922 gives the verse from Śp. Nīti 15. Śp. MS. as in our book.

2906. Böhtlingk 4119 from Vetālapañcaviṁśati. See Böhtlingk's note, and compare the verse अर्थागमो Hitopadeśa I. 146, to which he refers.

2911. Hitopadeśa Ed. Schl. III. 121. Pañcatantra, II. v. 131.

2912. Pañcatantra Ed. Koseg. II. 130. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 166.

2915. Kirātārjunīya, XIII. 7.

2216. Kirātārjunīya, I. 30. Cited by Aufrecht from Śp. 75. 122

2917. Not in the Kirātārjunīya. Quoted in the Kāvyaprakāśa.

2919. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXVII. 40.—Ed. γ. तयोः.

2923. a. Join अनेष्टकारिणी. The word is a compound of the same kind as वश्येन्द्रियं No. 2649. A C D omit this verse, Mahābhārata, Anuśāsanaparvan, II. 12. Ed.—a. अनपेक्ष्य.—β. प्रतिकूलवादिनीम्.—γ. अलज्जां — δ योषितां परिवर्जयामि.

2924. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 113.

2926. In some copies of the Hitopadeśa. See Lassen's note on p. 110 l. 18 of his and Schlegel's edition. Böhtlingk, who refers also to Cāṇ. 65 etc. says that in the Śabdakalpadruma the verse is, under the word परिशङ्कनीयः, ascribed to Udbhaṭa

2930. Pañcatantra Ed. Koseg III. 245. Hitopadeśa, Ed. Schl. II 104.

2933. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 17. Cited by Aufrecht from the Śp. 10,1 under Bhartṛhari, but marked as not there expressly assigned to that writer. Śp. MS. β. तृणमिव लघु लक्ष्मीर्नैव तान्संरुणद्धि γ. मदमिलितमिलिन्दश्यामगण्डस्थलानां. It is the first of three verses which stand over the signature कस्यापि.

2934. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 96. Cited by Aufrecht from the Śp. 75, 110. under Bhartṛhari, but marked as not there expressly assigned to that writer. Śp. MS. (Rājanīti 116). आ विपत्तेः "To the bitter end."

2935. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 43.

2938. Böhtlingk 3899 from Varāhamihira's Yogayātrā 2, 5, as given in Weber's Indische Studien, 10, 168.

2940. In the Nītiśataka, Ed. Tel, No. 81.

2943. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 11.

2944. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 62.

2945. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 42.

2946. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 22.

2947. Böhtlingk 1171 from Bhartṛhari (Schiefner and Weber).

2948. Böhtlingk 7239, from the Subhāṣitārṇava.

2950. Cited by Aufrecht from the Śp. 38, 6, under Vyāsa. The verse had already been given by Aufrecht Z. D. M. G. XVI. 749 from the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. In the Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 103. Śp. MS. β. अवधार्यतां.

2951. Mahābhārata. Udyogaparvan CXXIV. 37. Ed. $\gamma\delta$. न हि धर्मादपैत्यर्थः कामो वापि कदाचन. "But seek ye first the kingdom of God and his righteousness, and all these things shall be added unto you."—Matt. vi. 33.

2952. Compare Hitopadeśa Pr. 3 :

अजरामरवत्प्राज्ञो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ।
गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

In that form the verse is given in Śp. Dharmavivṛti 5, under Vyāsa immediately before our No. 2950.

2953. येन त्वमनुगन्तव्यः.

"They rest from their labours; *and their works do follow them*"—Revelation xiv. 13. Compare next verse.

2954. Manu, IV. 241.

2955. Mahābhārata. Śāntiparvan CLXXXI. 7. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 99.

2956. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 961.

2957. Mahābhārata. Śāntiparvan CCCXXI. 46.

"But lay up for yourselves treasures in heaven, where neither moth nor rust doth corrupt, and where thieves do not break through nor steal."—Matt. vi. 20.

2958.

"There are in this loud stunning tide
Of human care and crime,
With whom the melodies abide
Of th' everlasting chime;
Who carry music in their heart
Through dusky lane and wrangling mart,
Plying their daily task with busier feet,
Because their secret souls a holy strain repeat." — KEBLE.

2960. γ. C निसृताष्टानि.

"The mind is its own place, and in itself
Can make a Heaven of Hell, a Hell of Heaven."—MILTON.

2964. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan. XII. 2–5.

2966. Böhtlingk 4759 from Śp. Dharmavivṛti II. Śp. MS. α. मनुष्यैस्तु β. कर्तव्या δ. अभावे दुहितान्यथा.

2972. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan CIV. 20. Böhtlingk 3923 from Śp. Sadāçāra 56 (54).

2973. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIII. 58:—

द्वाविमौ पुरुषौ राजन्स्वर्गस्योपरि तिष्ठतः।
प्रभुश्च क्षमया युक्तो दरिद्रश्च प्रदानवान्॥

2975. Böhtlingk 4031 from the Prasaṅgābharaṇa.

2982. Compare Böhtlingk 1507.

2984. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 60.

2986. "And whosoever shall give to drink unto one of these little ones a cup of cold water only in the name of a disciple, verily I say unto you he shall in no wise lose his reward."—Matt. x. 42.

2988. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. IV. 10. Böhtlingk, 2198 refers also to Rāmāyaṇa Ed. Bomb. IV. 34, 12 and Śp. Pātakavivṛti 9. Śp. MS. लोके for राजन् in γ: otherwise as in our book.

2990. Böhtlingk 4856 from the Śp. Pātakavivṛti 6. Śp. MS. γ. अपि चैतेषां.

2991. Böhtlingk 35, from the Śp. Pātakavivṛti 8. Śp. MS. γ δ. चांडालान् जन्मना सह पंचमः.

2992. Böhtlingk 3340 from the Śp. Nīti 66. Śp. MS.

न पुत्रः पितरं द्वेष्टि स्वभावात्स्वस्य रेतसः
ब्राह्मणानां हि विद्वेषी जायतेन्यस्य रेतसः॥

तथा चोक्तम्।

यः सुतः पितरं द्वेष्टि तं विद्यादन्यरेतसम्।
यस्तु नारायणं द्वेष्टि तं विद्यादन्यरेतसम्॥

2991–4. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan XIII. 2–5.

2995. Böhtlingk 949, from the Śp. Dharmavivṛti 10. Śp. MS. β. अहिंसाश्म आज्जवं. δ. मार्द्दवं च.

2997-8. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXV. 56, 7. No. 2997 also in Vanaparvan II. 75. The two verses are quoted together in the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 7, 8. Böhtlingk 1091 refers also to the Śp. Dharmavivṛti 9. Śp. MS. 2297. β सद ' धृतिः क्षमा 2298 not there.

3001. Mahābhārata, Vanaparvan 2, 49. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 154. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 173.

3002. β. C जलकुम्भशतैरपि.

3003. Mahābhārata, Ādiparvan 80, 2. Manu IV. 172.

3004. *a*. Correct कापुरुषश्छिन्द्यात्.

3006. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 44. Böhtlingk 1016 refers also to Pañcatantra, Ed. orn. 1, 20.

3008. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 97.

3010. Böhtlingk 823 from the Mahābh. XIII. 6414 and Śp. Sadācāra (39). Śp. MS. गार्हस्थ्यो.

3011. Compare Böhtlingk 131.

3012. Compare Manu III. 117. Böhtlingk 2951 refers also to Śp Sadācāra 39*b* 40 *a* (in only one MS.) Śp. MS. (v. 40) γ. भोजयित्वा.

3016. Mahābhārata, Vanaparvan 2, 56.

3018. परस्य दारान्मनसापि नेच्छत्.

"Ye have heard that it was said by them of old time, thou shalt not commit adultery : But I say unto you, that whosoever looketh on a woman to lust after her hath committed adultery with her already in his heart."—Matt. v. 27, 28.

3023. Compare Nos. 2925–6.

3024. Böhtlingk 3131 from the Mahābh. I. 654, and Śp. Dharmavivṛti 14. Śp. MS. *a*. रतिर्भवतु नः सततोच्छ्रितानां. γ. इह. δ. नैवासभावम्. (Kasyāpi).

3027. γ. C तद्गार्द्धुपिक्येन.

3028. γ. C कालेऽप्यबालोप्यसौ. Rājataraṅgiṇī, IV. 135.

3029-35 From Kṣemendra's Caturvargasaṁgraha I. 5. 3, 11, 13, 19, and 20. In 3032. *a*. C प्रसादमयता.

3037. Böhtlingk 1307 from Vṛddha-Cāṇ. VII. 14, the Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 157, the Hitopadeśa Ed. Schl. 1. 14, and Vikramac. 76.

3040-1. Naiṣadhīyac. V. 88 and 91.

3042. Böhtlingk 4824 from the Prasaṅgābharaṇa.

3043. β. C यान्त्यन्यदीने.

3044. Böhtlingk 1624 from the Dharmaviveka in Häberlein.

3045. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 100.

3047. Böhtlingk 208 from the Mahābh. III. 16782, XII. 5977.

3048. Mahābhārata, Udyogaparvan 36. 30.

3049. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. IV. 28.

3050. Mahābhārata, Udyogaparvan 34, 41.

3054. β. C पात्रेर्पणम्.

3059. γ. C आधार्मिक.

3061. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 73.

3062. Kṣemendra's Kalāvilāsa VI. 2.

3066. β. C. इति नो वितर्कः..

3069. α. C अहृत.

3071. β. C भृत्यानुवृत्त्या.

3072. For the opening of the verse compare Böhtlingk 1992.

3073. Not in the Śiśupālavadha.

3074. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 98. Telang in γ. सत्क्रियां. For चक्रिकां compare next verse.

3075. The "Cakrikā" is the ring of the umbrella.

3076, β. C लौल्य. Böhtlingk 3092 from the Vetālapañcaviṁśati and the Subhāṣitārṇava:

धर्मः प्रव्राजितस्तपः प्रचलितं सत्यं च दूरे गतं
पृथ्वी मन्दफला नृपाश्च कुटिलाः शस्त्रायुधा ब्राह्मणाः ।
लोकः स्त्रीषु रतः स्त्रियोपि चपला लौल्ये स्थिता मानवाः
साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्रायः प्रविष्टः कलिः ॥

3077-8. Prabodhacandrodaya, II. 1, and 5. In No. 3078 α. C चञ्चद्रूसी.

3079. β. C कर्मैकफलदः. γ. C किमपरैः In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 94. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 2, but marked as not expressly assigned to that writer there. Śāntiśataka. 1. Śp. MS. (v. 3) β. कर्मैकफलदः γ. किमरगनैः (marked as a mistake) किं च विधिना.

3080. β. C परस्परं Mahābhārata, Anuśāsanaparvan 1, 75.

3081. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXXXI. 16; and Anuśāsanaparvan VII. 22.

3082. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXXXI. 12, and 322, 13.

3086.

"The days of our age are threescore years and ten; and though men be so strong that they come to fourscore years, yet is their

strength then but labour and sorrow; so soon passeth it away, and we are gone."—Psalm xc. 10.

3088. Mahābhārata, Śāntiparvan 331, 9.

3091. Mahābhārata, Udyogaparvan 38,33, and Śāntiparvan 174,30.

3092. Mahābhārata, Śāntiparvan 331, 41.

3093. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 169, and III. 169.

3094. Mahābhārata, Udyogaparvan 35, 40.

3095. Mahābhārata, Sabhāparvan 81, 8; and Udyogaparvan 34,81.

"Quem Deus vult perdere, prius dementat."

3096. C omits this verse. Mahābhārata, Sabhāparvan 81, 9; and Udyogaparvan 34, 82.

3097. Mahābhārata, Śāntiparvan 21, 11.

3098. Mahābhārata, Śāntiparvan 321, 51.

3100. β. C च न. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 96.

3102. α. C भाण्डोद्रे. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 95. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 1 under Bhartṛhari, with the note that the signature in one of his MSS. is Kasyāpi Bauddhasya. Śp. MS. α. भांडोदरे β. सदा संकटे. γ. कपालपाणिपुटके भिक्षाट्टनं कारितः. δ. सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव No signature. The verse that follows is

क्वचित्पाणौ प्राप्तं घटितमपि [कार्यं] विघटय-
त्यशक्यं केनापि क्वचिदघटमानं घटयति ।
तदेवं सर्वेषामुपरि [परि]तो जाग्रति विधा-
वुपालम्भः कोयं ननु तनुधनोपार्जनविधौ ॥

Compare Aufrecht Z. D. M. G. XXVII. 78 from whom we have taken कार्यं and पति. The signature is रामचन्द्रभट्टानां to whom both verses are perhaps to be understood as ascribed. They are followed by three verses standing over the signature इते भर्तृहरेः, and the first कस्यापि in this MS. is at the end of v. 6.

3103. Kathās. LXXXVI. 45 and 79. β. C तत्स निश्चितं. In γ δ. δ. C transposes हि and न.

3104. This verse is only in B, which reads तुरंगमा पवनस्यापि जवातिशायिनां, रविरेति तथाप्यरेंदुखं नहि नाशौचीस्ति कृतस्य कर्मणः.

3106. See Note on No. 3102.

3107. "For life's helm rocks to the windward and lee,
And Time is as wind, and as waves are we."

A. Swinburne.

3108. Compare No. 3123.

3109- Bohtlingk 3970 from the Śp. Daridranindā 5. Śp. MS. β. शीलं शौर्यं सुरूपतां.

3110. Compare No. 3115.

3111. Böhtlingk 3208 from the Śp. Daivākhyānam, 10. Sp. MS. (11) No variants.

3115. Böhtlingk 5306 from Devagaṇas given by Aufrecht, Z. D. M. G. XXV. 25, 456.

3120. Has occurred already, No. 716.

3121. Śiśupālavadha, IX. 6.

3122. For रुद्रटस्य read रुद्रस्य.

3124. The केपामपि stands in C at end of No. 3125.

3125. *a*. C करपीडनं. In the Nītiśataka, Ed. Tel. 91. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 19. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 45. Böhtlingk 2060 refers also to Śp. Daivākhyāna 9 (11). Śp. MS. (10) *a β* transposed.

3126. Cited by Aufrecht from Śp. 141, 4 under Bhartṛhari, but marked as not expressly assigned there to that writer. Stands now in the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 92. Śp. MS. No variants (Kasyāpi).

3130. Aruṇa (Anūru) the charioteer of the Sun has no feet. C omits No. 3131, and has the signature सोमस्य under No. 3130.

3132. *β*. C धराधरो. Rājataraṅgiṇī VII. 805. For the story of Vṛddhakṣatra and Śrutāyudha, see Mahābhārata Droṇaparvan CXLVI. 92 ff.

3133. Rājataraṅgiṇī IV. 125.

3135. *γ*. C निनदता. With *δ* compare No. 2465.

3136. For इह सरजसि मार्गे compare इयत्येतास्मिन्...अध्वनि No. 530.

3137. *δ*. C करिष्यति. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 17 under Vijjakā. Stands now in the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 98. Śp. MS. *a*. प्रयातं. *δ*. मनो मे.

"Fool! All that is at all
Lasts ever, past recall,
Earth changes, but thy soul and
God stand sure:
What entered into thee
That was, is, and shall be,
Earth's wheel runs back or stops: Potter
and clay endure."

R. Browning.

3139. *a*. A मरुः कल्पितं.—In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 10.

3141. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 3 under Bhartṛhari. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 90. Śp. MS. (4) δ. भाग्यरहितस्तत्रापदां भाजनं.

3142. *a.* C व्यायच्छन्नपि.

3143. *γ*. A B D समस्तं. δ. C कारणं. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 84.

3146. *γ*. C हलधरसुखानां. Arjuna is the speaker. He has been looted by Bhills on the way back from Dvārakā.

3147. Naiṣadhīyacarita, I. 120.

3149. *a.* C कण्टकः. *β.* C कृष्णसर्पः. Compare the verse given by Böhtlingk 6432.

3151. This verse is in the Ātmānuśāsanakāvyam of Guṇabhadrācārya, pupil of Jinasenācārya. Nītiśataka, Ed. Tel. No. 88.

3152. *β.* C तृणप्रायतां. अम्भोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां.

"When I have seen the hungry ocean gain
Advantage on the kingdom of the shore,
And the firm soil win of the watery main,
Increasing store with loss, and loss with store."

Shakespeare, Sonnet LXIV.

3153. In some copies of the Variāgyaśataka. Ed. Tel. Miscell. No. 24.

3155. *β.* C विन्दति.

3157. δ. C विषीदति.

3159. Rājataraṅgiṇī, I. 231.

3160. Mahābhārata, Śāntiparvan CCCXXI. 88.

3161. *a β.* C सन्तो हि न विराजन्ते हीनार्थस्य भृशं गुणाः Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II.

3162. *γ*. Correct गृह्णन्ति. Rāmāyaṇa, Ed. Gorr. VI. 62, 40. (Böhtlingk 2226). The verse Aufrecht cites ("caṇḍālaś ca daridraś ca 25, 12. Herausgegeben von Böhtlingk") is in Śp. MS. somewhat different :

चंडालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ सदृशाविह ।
चांडालोपि दरिद्रोपि सर्वकर्मसु निंदितः ॥

3164. Mahābhārata, Udyogaparvan 72,22 : and 134, 12.

3165. Mahābhārata, Udyogaparvan 72,29. Pañcatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 87.

3168. Compare No. 1228.

3170. Mahābhārata, Udyogaparvan 107, 7.

3173. δ. C व्यसने रतं. Böhtlingk gives (3084) from the Pañcatantra, Ed. Koseg. V. 65, the verse :

धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ।
परहस्तगतां भार्यां मित्रं च विषमस्थितम् ।

3175. खशभाष्यम्. The speech of the Khaśa country, a district of Kashmir.

3178. Cited by Aufrecht from the Śp. 150, 4, under Bhartṛhari. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 13. Śp. MS. Page wanting.

3179. δ. रविजस्य किमस्ति निद्रा. "Has death forgotten us."

3180. Given by Aufrecht from the Śp. 25, 7, under Māghakavi, to whom it is ascribed also in the Bhojaprabandha. Auf. β. त्यागान्न संकुचति—δ. किं प्रविलम्बितेन. Śp. MS. *a*. याच्ञा, in β with us, in δ with Aufrecht.

3181. Put in Mātṛgupta's mouth in the Rājataraṅgiṇī. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Karpaṭika, by which name Mātṛgupta is probably meant. For शीतेनोद्धूषितस्य in *a* compare प्रगलितद्रुङ्नासिकोद्धूषितकायः in No. 1850.

3184. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 132.

3185. β. C सापि न मया न तया. Böhtlingk 540 from the Śp. Daridranindā 11 and the Subhāṣitārṇava. Śp. MS. δ. कस्य दोषोयं, followed by the answer दरिद्रदोषः. One of several verses over the signature केषामप्येते.

3187. *a*. रात्रौ जानुः. At night he tries to keep away the cold by bringing his knees up to his belly.

3191. γ. C तन्मोखत्यत्र.

3192. γ. C अपूर्णोत्सह.

3194. β. Correct गुरुतां.

3195. Böhtlingk 1190 from the Pañcatantra, Ed. Koseg. V. 24, and the Vikramacarita.

3196. *a*. C सदैव for स्वकीय. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 8.

3197. *a*. C मुषेव. δ. वर्तुलमुखी भृशं for चिरं. Aufrecht (XXXVI. Z. D. M. G. 514) gives a verse from the Saduktikarṇāmṛta which resembles this :

मद्गेहे मुसलीव मूषकवधूर्मूषीव मार्जारिका
मार्जारीव शुनी शुनीव गृहिणी वाच्यः किमन्यो जनः ।
किं च क्षुत्क्षमघूर्णमाननयनैश्छिद्रमुखैर्गात्रैः
कर्तुं वाग्व्ययमक्षमैः स्वजननी बालैः समालोक्यते ॥

The poet's name is given in the Saduktikarṇāmṛta as Durgata, which Aufrecht suggests is a name made to fit the verse. "We know of a Durgadatta; but, so far, not of a Durgata." Compare मार्जारो बिडालः । स्त्री मार्जारी। मार्जारीव [शुनी] शुनीव गृहिणी वाच्या [वाच्यः?] किमन्यो जन इति दारिद्र्यवर्णनम्. Ujjvaladatta's Commentary on the Uṇādisūtras, p. 90. Dāridryavarṇanam is perhaps not so much the name of a book (Aufrecht's pref. XIX.) as of this verse, or the section of a book which contained this verse, and "Durgata" is possibly to be explained in the same way.

3200. Böhtlingk 5581 from the Subhāṣitārṇava.

3201. δ. C किं किं किं न करोति.

3203. α. C सपदि δ. C गमनमन्यदेशान्तरम्.

3204. β. C शून्यालये.

3205. Böhtlingk 2590 from Vṛddha Cāṇ. XVI. 15, Kuvalayānanda 137*a* (113 *a*), the Śp. Yācakanindā 9 (8) etc. Śp. MS. मामयं प्रार्थयिष्यति.

3207. β. C उत्सहन्ते. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 20.

3210. γ. C न तन्तिष्ठति.

3214. δ. C जीवन्न गण्यते.

3221. Kathās, LX. 38.

3222. C β. न तैः.

3224. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 24.

3226. γ. C पटुता. Böhtlingk 4521 from Śp. Dhanapraśaṁsā 10 and the Subhāṣitārṇava. Śp. MS. β. सुरुचिगुरुलंघने. γ. मुखे कटुकता.

3227. δ. C शुष्यत्येव.

3228. Has occurred already No. 2819. The verse is in the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 138.

3229. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 48.

3231. β. C omits न. γ Correct प्रतिभाविशेषो. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 149.

3232. γ. C दोषोपेतं δ. C धनलवमदक्षीतो.

3237. γ. C पिशुनवदना.

3238. Kṣemendra's Sevyasevakopadeśa 54.

3239. Rājataraṅgiṇī V. 327.

3240. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 147.

C adds after No. 3240 the verse

न सेवया न बलिना पौरुषेण धनेन च ।
वेतालाः क्षितिपालाश्च दैवात्सिध्यन्ति कस्यचित् ॥

Böhtlingk 1618 from the Pañcatantra, Bomb. Ed. I. 147.

3242. Śp. MS. β. अंकितं. (Bhatṛhareḥ). Cited by Aufrecht from the Śp. 27, 1, under Bhartṛhari.

3243. Böhtlingk 5682 from the Subhāṣitārṇava.

3244. γ. Correct विश्तेन. Mahābhārata. Śāntiparvan CCLXXVI. 7. वर्धमानेन वर्धते.

"Grows with his growth and strengthens with his strength."

3246. δ. C सुष्वाप. Mahābhārata, Śāntiparvan CCXXIV. 62 and CCXXVIII. 8. See Böhtlingk 1048 and 1051. In Skandha XI. of the Bhāgavata Purāṇa the verse runs

आशा हि परमं दुःखं नैराश्यं परमं सुखम् ।
यथा संछिद्य कान्ताशां सुखं सुष्वाप पिङ्गला ॥

3261. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 6

3262. With the closing words compare those of No. 3193.

3263. γ. C विपद्दीक्षादक्षः δ. C कामसचिवः. Caturvargasaṁgraha IV.

3264. γ. Separate वदनपरिपाटीषु घटना. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 528 from the Saduktikarṇāmṛta under Śūlapāṇi. Quoted by Kṣemendra in his Kavikaṇṭhābharaṇa. The author therefore cannot be "the Śūlapāṇi who wrote the Smṛtiviveka," if that writer's date is correctly given by Aufrecht as about 1150. In the Śārṅgadharapaddhati, Sūktimuktāvali and Padyāmṛtataraṅgiṇī the verse is ascribed to Vidyāpati.

3266. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Vyāsa.

3270. Bhagavadgītā, II 28. C inserts after No. 3274 the verse

अतिक्रान्तमतिक्रान्तमनागतमनागतम् ।
वर्तमानसुखभ्रान्तिभेदो भोगिदरिद्रयोः ॥

3280. Nāgānanda IV. 56.

3281. α. Write श्वःकार्यम्. C कृतं वा स्यान्न. Mahābhārata. Śāntiparvan II. 15. CCLXXVII. 13 and CCCXXI. 73.

3283. β. C धनिनां. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 159.

3287. Mahābhārata. Śāntiparvan CLXXXIV. 15.

3288. Mahābhārata. Śāntiparvan CCCXI. 25.

3290. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 3.

3295. δ. D स मुञ्चति.

3298. δ. C लोह.

3303. δ. C जड.

3308. β. C विलीयते.

3312. δ. C स्वप्नमेवैतत्. Kṣemendra's Caturvargasaṁgraha IV. 4.
3314. Böhtlingk 5209 from the Subhāṣitārṇava.
3315. Böhtlingk 2270 from the Subhāṣitārṇava.
3316. δ. C कुरुत धर्ममनिन्द्यम्.

3319. Cited by Aufrecht from the Śp. 147,6 under Bhartṛhari. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 112. Śp. MS. β. हीनं. δ. यमधानीं यमनिकां. The verse is a striking analogue to Shakespeare's "All the world's a stage."

3320. δ. C विविधं.
3321. Prabodhacandrodaya, I. 29.

3322. *a*. Join कष्टश्रुते. C has कष्टे श्रुते β, भ्राता. γ Join यथाप्यसुचिरं. Compare No. 3385.

3326. Cited by Aufrecht from the Śp. 148,4 under Bhartṛhari. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 68. Śp. MS. β. रोचते for प्रीतये. γ. किंचित्. दीपांकुर.

3327. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 7.

3328. Cited by Aufrecht from the Śp. 151,2 under Bhartṛhari. In the Vairāgyaśataka Ed. Tel. No. 37. Śp. MS. *a*. महान्नृपतयः. सामंतचक्रं. γ. उद्रिक्तः सा कथा. δ. सर्व्वे.

3331. γ. C रौरवी रावरौद्रा.

3334. Böhtlingk 5221 from the Subhāṣitārṇava. The verse is a very old one. Compare No. 1231, and Rhys Davids' Buddhist Birth Stories, p. 201.

3343. *a*. C अधोमुखैकरन्ध्रेण
3344-5. Bhagavadgītā, II. 62-3.
3346. δ. C अवमानः.

3347. *a*. C सर्वतः. Cited by Aufrecht from the Śp. 19, 10 under Bhagavat Vyāsa. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 135. Śp. MS. No variants.

3350. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 176.
3352. Mahābhārata, Ādiparvan 75, 50.

3356. As in Pañcatantra. Occurs in the Pañcatantra, Bomb. Ed. I. 401; II. 114, in the form—

यथामिषं जले मत्स्यैर्भक्ष्यते श्वापदैर्भुवि ।
आकाशे पक्षिभिश्चैव तथा सर्वत्र वित्तवान् ॥

Böhtlingk 5160 refers also to the Mahābh. III. 86, and the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 174. Aufrecht marks the Pañcatantra verse (21, 6) as one of the five verses which alone in the Śp. are expressly assigned to Viṣṇuśarman, the author of the Pañcatantra. Śp. MS. (7).

3361. δ. C वारयिष्यति.

3362 and 3363. Are transposed in C.

3364. Rājataraṅgiṇī V. 6.

3365. Kirātārjunīya, XI. 34.

3366. γ. C काले for शेषे. Compare No. 3302.

3373. Compare No. 3278.

"How well I remember the aged poet Sophocles, when in answering to the question, 'How does love suit with age, Sophocles,—are you still the man you were?' 'Peace, he replied; most gladly have I escaped that, and I feel as if I had escaped from a mad and furious master.' That saying of his has often come into my mind since, and seems to me still as good as at the time when I heard him. For certainly old age has a great sense of calm and freedom; when the passions relax their hold then, as Sophocles says, you have escaped from the control not of one master only, but of many."

The Republic. JOWETT's translation.

3380. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl Böhtlingk 4677 refers 146 also to Pañcatantra Ed. orn. I. 151, and notes that in some of Schlegel's MSS. the verse stands as II. 109. With the opening अमृतं वदनेषु योषितां it is quoted in the Kuvalayānanda.

3383. C has the signature अश्वघोषस्य. In the Śṛṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 2. It will be noticed that Böhtlingk 3383, note, anticipated the reading of our four MSS. in *a*.

3385. Compare No. 3322. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 62.

3386. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 16.

3387. In some copies of Śṛṅgāraśataka See Böhtlingk 2599, note. Böhtlingk refers also to Śp. Viṣayopahāsa. Śp MS. *a*. स्वादु सुरभि. γ. कामाग्नौ. सुदृढतरम. δ. प्रतीकारं. The verse, which is No. 11 of its section, follows two that are expressly assigned to Bhartṛhari (एतौ भर्तृहरेः) and its own signature is कस्यापि.

3388. *a*. C घनपिहित. Böhtlingk 6854 from Śāntiś. I. 29.

3390. β. C गलः for करः. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Candaka. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 18.

3396. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Parivrājaka. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 12.

3398. γ. C गुणो. δ. C भ्रष्टः. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 9.

3401. C has signature कस्यापि.

3403. C has signature एनौ भट्टनारायणस्य.

3406. C has signature केषामपि.

3410. Has occurred already No. 534, where it is attributed to Śaṅkuka.

3412. β. C त्वचं रौरवीं.

3413. Quoted by Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā under Śrīmad Utpalarājadeva. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 113.

3424. γ. C कल्कप्रकारः.

3426. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 51. Böhtlingk 6102 refers also to Cān. 3.

3428. Mahābhārata, Sabhāparvan V. 112, and Udyogaparvan 39, 66.

3429. Pañcatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 242. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 125 (γδ before αβ). Böhtlingk, 1818 refers also to the Mahābh. II. 1448.

3430. γ. C विषमशिक्षिता विद्या.

3431. Böhtlingk 6705 from the Subhāṣitārṇava.

3433. δ. C वेश्मनः. Böhtlingk 4272, from the Subhāṣitārṇava.

3434. A Samasyāpūraṇam on the theme which has already yielded No. 2426, and which is also the theme of the verse that follows this.

3435. C omits. Böhtlingk 1204 from the Śp. Daridravarṇana 1. Śp. MS. δ. कुचा इव.

3437. β. Separate वचो प्रमाणं. A omits author's name. — B C D दिङ्नागस्य. Böhtlingk 2505 from the Mahābh. III. 17402, and the Subhāṣitārṇava 163.

3438–9. The quotation is from the Kumārasambhava I. 3. No. 3439 is not in C. Böhtlingk 1441 gives 3439 from Ghaṭakarpara's Nītisāra 17.

3441. Böhtlingk 602 from the Vikramacarita. विद्यातुराणां is a great improvement on the former reading चिन्तातुराणां.

The poet's cry is that of Milton :

> " Alas, what boots it with incessant care
> To cultivate the homely shepherd's trade
> And strictly meditate the thankless muse. "

3443. δ. C विलोक्यमानं.

3444. Böhtlingk 826 from the Pañcatantra. Ed. orn. I. 16, and the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 42.

3445. Böhtlingk 4807 from the Vikramacarita.